

Þingsályktunartillögur samþykktar.

1. Vatnsflóð og skriðuhlaup í Neskaupstað.

Á 7. fundi í Sp., 5. des., var útbýtt:

Till. til þál. um stuðning vegna vatnsflóða og skriðuhlaups í Neskaupstað [48. mál] (A. 64).

Á 8. fundi í Sp., 6. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Það þarf ekki langa ræðu til að skýra þessa till., sem ég ásamt þm. S-M. flyt hér á þskj. 64. Grg., sem fylgir till., skýrir það efni, sem hér er um að ræða, í aðalatriðum. Þessi till. er flutt samkvæmt beiðni bæjarstjórnar Neskaupstaðar vegna þeirra atburða, sem þar gerðust og raktir hafa verið í blöðum og útvarpi. Ég vil hins vegar segja það við þessa fyrri umr., að ég vænti þess, að sú n., sem fær þetta mál til athugunar, taki fullt tillit til þess, að þeir atburðir, sem þarna gerðust og farið er fram á nokkurn stuðning vegna, eru svo sérstæðir, að það verður varla hjá því komizt, að þjóðarheilðin hlaupi undir bagga, þegar þannig vill til eins og þar hefur orðið. Atburðir eins og þessir eru svipaðir eins og þegar um jarðskjálftatjón hefur orðið að ræða eða önnur meiri háttar tjón af náttúruhamförum, en dæmi eru til þess, að ríkissjóður hefur hlaupið undir bagga og veitt nokkrar tjónbætur undir þeim kringumstæðum. Í þessu tilfelli hafa verið gerðar ráðstafanir til þess, að dómkvódd n. taki að sér að meta tjón það, sem bærinn og einstaklingar hafa orðið fyrir. Þetta mat n. mun liggja fyrir bráðlega, en ekki er hægt, fyrr en það liggur fyrir, að kippa öllu í lag, sem þarna hefur farið úr lagi. En í þessari till. er farið fram á, að veitt verði nokkur bráðabirgðaaðstoð, svo að hægt sé að efna til framkvæmda nú þegar. — Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða um þetta meira, en óska, að málinu sé vísað til fjvn. til umsagnar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

Till. vísað til síðari umr. með 32 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Á 10. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til síðari umr. (A. 64, n. 84).

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Þann 6. þ. m. fékk fjvn. til athugunar mál það, sem hér liggur fyrir á þskj. 64. Í till. þessari er farið fram á, að ríkisstj. ábyrgist 150 þús. kr. lán fyrir Neskaupstað vegna tjóns þess, sem varð í bænum við vatnsflóð og skriðuhlaup 23. nóv. s. l. Nefndin hefur rætt till. og orðið sammála um nauðsyn þess, að ríkið veiti aðstoð, og leggur því til, að fyrri hluti till. um ábyrgðina verði samþ. En hins vegar taldi nefndin sig ekki geta tekið afstöðu til síðari hluta till., vegna þess að engar upplýsingar voru fyrir hendi um það, hvað tjónið væri mikið eða hvernig það skiptist, og til þess að teifa ekki afgreiðslu á umbeðinni ábyrgðarheimild felldi nefndin niður 2. mgr. till. á þessu stigi, en leggur til, að þáttill. verði samþ. þannig breytt.

Ég vil í þessu sambandi leyfa mér að geta þess, að síðan þetta mál var til afgreiðslu í fjvn., hef ég fengið þær upplýsingar, að Neskaupstaður hafi fengið 50 þús. kr. ábyrgð hjá jöfnunarsjóði sveitarfélaga. Og er mér ekki fullljóst, hvort það á síðar að vera innifalið í ábyrgð ríkissjóðs eða hvort það er viðbótarábyrgð. Þetta vildi ég aðeins láta koma fram til athugunar fyrir hæstv. ráðh. Þá vil ég líka vekja athygli á, hvort ekki gæti verið um framlag úr Bjargráðasjóði Íslands að ræða, en Neskaupstaður mun eiga í honum 12768 kr. Sá sjóður mun nú alls eiga 760 þús. kr., og tel ég, að eðli þessa tjóns sé þannig, að vel geti komið til mála, að veittar verði bætur úr honum, ef þörf krefur.

Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða þetta frekar, en óska fyrir hönd n., að till. verði samþ. með þeirri breytingu, sem ég hef getið um.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka fjvn. fyrir fljóta og góða af-

Vatnsflóð og skriðuhlaup í Neskaupstað. — Uppbætur á laun opinberra starfsmanna.

greiðslu á þessu máli. Ég felli mig við þá afgreiðslu, sem n. leggur til, og sé, að hún er á margan hátt heppileg, því að aðalatriðið er, að málið verði afgreitt fljótt, til að fá ábyrgð á þeim bráðabirgðagreiðslum, sem nauðsynlegar eru.

Ég vil geta þess í sambandi við það, sem form. fjvn. sagði, að sú ábyrgð, sem jöfnunarsjóður hefur veitt, er hugsuð sem hluti af hinni umbeðnu ábyrgð af hálfu ríkissjóðs. Ég vænti, að hv. þingmenn geti fallið á þessa afgreiðslu nú, en vil hins vegar vona, að Alþingi sjái sér fært að veita þeim aðilum stuðning, sem verst hafa orðið úti, en það mál biður þá þess, að skýrsla liggi fyrir um tjónið. Ég sem sagt uni vel þeirri afgreiðslu, sem fjvn. leggur til, og vænti því, að till. verði samþ.

ATKVGR.

Brtt. 84 samþ. með 28 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 102).

2. Uppbætur á laun opinberra starfsmanna.

Á deildafundum 22. nóv. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að halda áfram að greiða uppbætur á laun opinberra starfsmanna [25. mál] (A. 29).

Á 4. fundi í Sp., 24. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Þetta mál er framhald af sama máli, sem var afgreitt hér á Alþ. í lok síðasta þings síðastliðið vor, en þá var heimilað að greiða opinberum starfsmönnum allt að 4 millj. í launauppbætur fyrir yfirstandandi ár. Þar var einnig gert ráð fyrir, að rannsókn færi fram á því, hvort launakjör þessarar stéttar væru lakari en annarra stétta vegna kjarabóta, sem þær hefðu fengið síðan launalögin voru sett. Fjmrn. skipaði síðan n. til að athuga þetta, og starfaði hún í júnimánuði s. l. Niðurstöður n. benda til, að launakjör opinberra starfsmanna séu lakari en annarra stétta, ef miðað er við það hlutfall, sem var, er launalögin voru sett. Framkvæmdin hefur nú orðið sú, að uppbót hefur verið greidd mánaðarlega, sem svarar 20% hækkun á grunnkaupi, og hófust þessar greiðslur í júlí. Nú mun þetta hafa orðið svo í framkvæmdinni, að fleiri hafa notið þessara bóta frá ríkinu en ákveðið var í upphafi, og mun nú svo komið, að þegar mun vera búið að greiða í þessu skyni nokkru hærri upphæð en ákveðið var í þál. síðastliðið vor, eða nálega 5 millj. kr. alls. Þegar þessi mál eru athuguð, og þar sem nefnd vinnur nú að endurskoðun launal., þá þykir okkur flm. þessarar till. ekki annað fært en þessum uppbótum verði haldið

áfram og greiðslur þessar verði teknar inn í fjárl., þar til endurskoðun launal. hefur farið fram. Í þál. s. l. vor var gert ráð fyrir 4 millj. til uppbóta, eða 20% grunnkaupshækkun, en þrátt fyrir þessa hækkun fer því fjarri, að opinberir starfsmenn hafi við betri kjör að búa en aðrar launastéttir í þjóðfélaginu, og þykir því rétt að halda þessum greiðslum áfram.

Till. þessi fer vafalaust til fjvn. að aflokinni þessari umr., og koma þar þá fram upplýsingar þær, sem fyrir liggja í máli þessu, m. a. athuganir n. þeirrar, sem starfaði að þessum málum á s. l. sumri. Ég vil vona, að n. leggi áherzlu á að hraða afgreiðslu þessa máls eftir föngum, því að æskilegt væri, að þingið gæti tekið afstöðu til þessa máls fyrir næstu mánaðamót.

Rannveig Þorsteinsdóttir: Herra forseti. Þingsályktunartillaga sú, sem hér liggur fyrir, er um heimild til handa ríkisstj. til þess að halda áfram að greiða til bráðabirgða sömu uppbót á mánaðarlaun starfsmanna ríkisins og greidd hefur verið frá 1. júlí s. l. á grundvelli ályktunar Alþingis frá 18. maí s. l., þar til afgreiðslu fjárlaga fyrir árið 1950 er lokið.

Um leið og ég lýsi fullum stuðningi mínum við þessa tillögu, vil ég með nokkrum orðum undirstrika nauðsyn þess, að hraða sé heildaraðgerðum í launamálum opinberra starfsmanna, sem sé setningu nýrra launalaga.

Það, sem liggur til grundvallar kröfum opinberra starfsmanna um ný launalög og um bráðabirgðalaunauppbætur, er það, að þegar aðrar stéttir þjóðfélagsins, þær sem hafa frjálsan samningsrétt, hafa fengið launahækkunir, hafa laun opinberra starfsmanna staðið í stað. Jafnframt hefur dýrtíðin aukizt og kjör opinberra starfsmanna versnað fyrir annarra hluta sakir. Af þessu var það, að félag það innan Bandalags starfsmanna ríkis og bæja, sem ég er formaður í, gerði hinn 20. okt. 1948 fundar-samþykkt, þar sem m. a. er vakin athygli ríkisstjórnar og Alþingis á því:

1) að kaup þeirra launþega, sem teknir voru til samanburðar við samningu launal. 1944, hafi frá þeim tíma hækkað um 8—45%.

2) að þeir ríkisstarfsmenn, sem í lægstu launaflokkunum eru, geti ekki með núverandi verðlagi á lífsnauðsynjum lifað af launum sínum.

Þessar till. Starfsmannafélags ríkisstofnana var fyrsta áskorunin, sem kom inn til bandalagsstjórnarinnar um endurskoðun launal., og var málið eftir þetta tekið upp af bandalaginu. Svo á síðasta vetri lét starfsmannafélagið gera samanburð á launum ýmissa stétta og línurit og er byggt á þeim útreikningum í grg. þáltill. þeirrar, sem hér liggur fyrir. Hef ég gert ráðstafanir til þess, að gögnum þessum verði útbýtt hér meðal hv. þm.

Ég er ekki í nokkrum vafa um það, að allir þeir, sem fylgjast með launamálum yfirleitt, muni viðurkenna, að opinberir starfsmenn hafi borið skardan hlut frá borði í hlutfalli við aðrar stéttir, og er ætlunin, að endurskoðuð launalög bæti úr því misrétti. En þrátt fyrir það, að málinu var hreyft fyrir rúmu ári síðan af

félagi mínu, og þrátt fyrir það, að rikisskipuð millipinganefnd hefur nú um mánaðarskeið unnið að undirbúningi málsins, er það enn þá á algerðu byrjunarstigi, og getur liðið langur tími, þangað til ný launalög koma til framkvæmda. En þangað til það verður, er nauðsynlegt, samkvæmt því sem áður er sagt, að opinberir starfsmenn fái uppbætur á laun sín, og er sú úrlausn, sem þeim er ætluð hér, hvergi nærri fullnægjandi til samræmis við aðrar stéttir, en þó nokkur hjálp. Í þessu sambandi vil ég vekja athygli á því, að launuppbætur eru aðeins greiddar fyrir nóvembermánuð, og þólar málið enga bið, ef fólk á að fá þessar uppbætur greiddar með desemberlaunum sínum, og í öðru lagi, að á fjárlögum ársins 1950 verður að ætla fé til greiðslu launuppbóta fyrir opinberra starfsmenn, ef launalögin verða þá ekki komin til framkvæmda.

Ég vildi með orðum þessum vekja athygli á réttmæti þessarar till., en jafnframt á því, að hér er aðeins um að ræða lélega bráðabirgðaúrlausn til handa opinberum starfsmönnum. Þeim, sem hlut eiga að máli, starfsmönnum hins opinbera, er því mikil nauðsyn á því, að um þetta mál ríki sem mestur einhugur á Alþingi, bæði nú og í framtíðinni. Sú stefna hefur líka verið uppi innan félagsskaparins frá því fyrsta, að reyna að hafa sem mesta samvinnu um málin, innan samtakanna og utan.

Á bandalagsþingi fyrir tæpum mánuði lýsti form. bandalagsins því yfir, að hann mundi leita til allra þingflokka um það mál, sem hér liggur fyrir, og var í framhaldi af því rétt við nokkra menn um að gerast flm. þessarar till., þar á meðal mig. Ég lofaði þessu, sem sjálfsagt var. En svo skeði það, að einhverra hluta vegna var till. komin hér inn í þingið án þess að formaður bandalagsins, Ólafur Björnsson prófessor, vissi nokkuð um og án þess að fullnægt væri þeirri kröfu þings og stjórnar Bandalags starfsmanna ríkis og bæja, að þm. úr öllum flokkum þingsins, eða a. m. k. þingmenn úr þeim flokkum, sem eiga fulltrúa í mþn. í launamálum, ættu þátt í flutningi hennar.

Mér þótti rétt að láta þetta koma hér fram vegna þess, að spurt hefur verið að því, hvers vegna ég sé ekki meðal flm. þessarar till., og það hefur að vonum þótt einkennilegt, að þegar formaður fjölmennasta félags ríkisstarfsmanna á sæti á þingi, þá skuli hann ekki vera við málið riðinn. Gangur málsins er sem sagt sá, að samkvæmt stefnu sinni um að reyna að hafa frið um hagsmunamál sín vildi bandalagið hafa stuðning allra flokka þingsins við málið, að bandalagsstjórn vann samkv. þessu, en að einhvern tíma á því tímabili, sem liður milli þess, að bandalagsstjórn gerir samþykkt sína, og þess, að málið er borið fram hér á Alþingi, er tekin upp önnur stefna, sem sé sú að reyna að nota málið til framdráttar einstökum mönnum og einstökum stjórnmalaflokkum. Það er náttúrliga alveg nýtt viðhorf, að launamál opinberra starfsmanna séu svo vinsæl hér á Alþingi, og mega opinberir starfsmenn muna annað, t. d. frá síðasta þingi, þegar

enginn tími vannst til þess að afgreiða mál þeirra til eins eða neins fyrr en síðustu nótt þingsins með þeim hætti, sem mönnum er minnisstæður. Ef flokkar og einstakir þm. vilja sérstaklega taka mál opinberra starfsmanna upp á arma sína, þá vil ég benda þeim á, að nóg er til, t. d. afgreiðsla nýrra launalaga og lögin um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna, sem lofað hefur verið nú í 4 ár og hafa í jafnlangan tíma verið í undirbúningi hjá einum þm. Sjálfstfl. á vegum ríkisstj.

Samtök opinberra starfsmanna telja sjálf vænlegast til framgangs málum sínum, að sem mest samvinna stjórnmalaflokka sé um framgang þeirra á Alþingi. Ég tel þessa stefnu rétta og mun því aldrei heyja neitt kapphlaup á þessum vettvangi. Mér er hagar samtakanna of mikið áhugamál til þess, að ég vilji verða til þess að tefla málum þeirra í nokkra tvísynu. En ég álit, að aðgerð sú, sem höfð hefur verið, er þáttill. Þessi var lögð fram, sé engan veginn hættulaus fyrir málið og það beri vott um hollustu við eitthvað annað en málið sjálft að vilja tefla því í svo augljósan voða. Og eitt er víst, að opinberir starfsmenn lifa ekki á því, þótt einstakir þm. vilji láta á sér bera í þinginu. Þeim er meira virði að fá frið um mál sín, nú og í framtíðinni.

Ég vil svo enn lýsa stuðningi mínum við till. þessa og vona, að hún nái fljótt fram að ganga.

Pétur Ottesen: Í sambandi við till. þá, sem hér liggur fyrir, hefur verið vitnað til till. þeirrar, sem afgr. var á síðasta þingi. Hana bar harla einkennilega að. Hún kom fyrst fram rétt í lok þess, að fjárlög voru afgr., og þess vegna var ekki mögulegt að gera ráð fyrir þessum greiðslum á fjárlögum eða afla tekna til þeirra. Þrátt fyrir það, að þetta form var viðhaft, var till. samþ. Hér var þó nokkur vari hafður á af hendi hæstv. fjmrh. Eg man ekki betur en að hann hafi sagt, að þessar greiðslur yrðu því aðeins inntar af hendi, að tekjur ríkissjóðs leyfðu, þ. e. a. s., að féð væri fyrir hendi. Eg held, að þetta hafi átt að skilja svo, að þetta yrði því aðeins greitt, að svo væri, en ekki ef það leiddi af sér skuldasöfnun. Nú er hæstv. ráðh. ekki við til þess að gefa upplýsingar um þetta, en það kemur sjálfsagt fram í n. og við meðferð málsins í þinginu síðar.

Það er upplýst af hv. 1. flm. og kemur fram í grg. frv., að búið er að greiða nokkru hærri upphæð en till. gerði ráð fyrir, eða 5 millj. kr. í stað 4 millj. kr., og ef þessi till. verður samþ., nema greiðslurnar á þessu ári 6 millj. kr. Þetta hefur sem sagt valdið ríkissjóði 1 millj. kr. útgjöldum á mánuði, og líkur eru á því, að útgjöldin verði 6 millj. kr. á þessu ári í stað 4 millj. kr., eins og gert var ráð fyrir í till.

Ég vildi aðeins rifja upp það, sem var sérstakt við framburð till. á síðasta þingi, en það má líka segja um þá till., er hér liggur fyrir, að hún sé sérstæð að því leyti að ákveða á fjárframlög á næsta ári 1 millj. kr. á mánuði, áður en gengið er frá fjárlögum. Það er sérstæð ákvörðun að ákveða með þál. síðast á

árinu útgjöld á fjárlögum árs, sem ekkert er farið að hreyfa við. Ég vil benda á þetta, til þess að vekja athygli á því, að framburður þessa máls er harla einkennilegur og óvenjulegur. Ég vil enn fremur benda á, að nú sýnast vera allskuggalegar blikur á lofti viðvikjandi atvinnuvegum landsins. Það er ómaksvært að sjá, hvernig Alp. tekst að leysa þau vandamál, áður en ákveðin eru milljóna króna útgjöld á næsta ári. Hér má til sanns vegar færa hin spaklegu ummæli Þórhalls Bjarnasonar: „Allur er varinn góður.“

Ég skal svo ekki fara fleiri orðum um till. Ég lagðist á móti henni á síðasta þingi, vegna þess hvernig hana bar að. Afstaða mín til málsins nú mun koma fram í fjv. og síðar hér á þingi, en ég teldi hyggilegt að sjá, hversu fer um rekstur atvinnuveganna, áður en hrapað er að því að afgr. stórar greiðslur úr ríkisjóði á næsta ári.

Gylfi Þ. Gíslason: Ég skal ekki fjölyrða um efni till. Það er öllum augljóst, sem kynnt hafa sér þetta mál, að laun opinberra starfsmanna eru rýr, miðað við laun annarra stétta. Þetta hefur verið sannað svo rækilega, að um það verður ekki deilt. Þess er getið í grg., að grunnkaup stéttarfélaganna með frjálsum samningarétti hafi hækkað um rúm 24% frá þeim tíma, er launalögin voru sett, og að hækkunin nemi um 45% frá því að undirbúningi undir launalögin, sem nú eru í gildi, var lokið um áramótin 1943—1944. Þess er einnig getið í grg., að kaup það, sem bændum er reiknað, hafi hækkað um 43% frá setningu launal. Það er því óhagganleg staðreynd, að opinberir starfsmenn eru orðnir á eftir öðrum stéttum hvað kaup og kjör snertir. Auðvitað má deila endalaust um, hve hátt kaup opinberir starfsmenn skuli hafa, en hitt gegnir furðu, að þing eftir þing skuli vera ágreiningur um, að eitthvert skynsamlegt hlutfall eigi að vera milli launa opinberra starfsmanna og launa annarra launastétta, bænda og hlutarsjómannanna. Tilgangur þeirrar till., sem samþ. var hina margumtöluðu nótt í vor, sem leið, var að leiðrétta misræmi milli launa opinberra starfsmanna og launa annarra stétta. Hér er um sama mál að ræða. Heimila á ríkisstj. að halda áfram að greiða uppbætur á laun opinberra starfsmanna. Hér er aðeins um að ræða leiðréttingu á misræmi, sem skapast hefur undanfarin ár. Þeir, sem mæla gegn till., eru í rauninni að mæla með því, að kaup opinberra starfsmanna lækki miðað við kaup annarra stétta.

Ég vil endurtaka það, sem ég sagði á síðasta þingi, að mér finnst óeðlilegt, að það skuli sérstaklega vera fulltrúar bænda, sem andvígir eru þessu máli, þar eð þeirri skipun hefur verið komið á verðlagsmál landbúnaðarins, einmitt fyrir forgöngu þessara sömu manna, að kaup bænda breytist sjálfkrafa með kaupum tiltekinn launastétta í kaupstöðum. Í launal. ættu að vera slík ákvæði varðandi laun opinberra starfsmanna, og mun ég bera fram till. um það til að reyna að koma í veg fyrir, að það endurtaki sig, að opinberir starfsmenn dragist svo aftur úr sem nú hefur orðið. Það

er eðlilegast að í launalögum séu ákvæði um, að kaup opinberra starfsmanna hækki samtímis kaupi þeirra, er hafa frjálsa samninga um kaup og kjör. Þar sem bændur eru eina stéttin, sem fær á þennan hátt sjálfkrafa leiðréttingu á launum sínum, virðist mér það koma úr hörðustu átt, er fulltrúar bænda sérstaklega — og nær eingöngu þeir — sýna þessu réttlætismáli óvild. (PO: Við ræðum nánar um þetta síðar.) Það skal verða mér mikil ánægja að ræða bæði þetta og önnur mál við hv. þm. Borgf. (PO: Ánægjan er gagnkvæm.)

Annars voru það einkum tvö atriði, sem ég vildi drepa á. Hv. þm. Borgf. taldi afgreiðslu málsins óeðlilega, þar sem fjárlög væru óafgreidd. Það er rétt, það er neyðarúrræði að greiða fé samkvæmt þál., en hv. þm. veit, að þingið hefur orðið að gera þetta undanfarin ár. (PO: Ekki með þál.) Það hefur að visu verið gert með lögum, en engu að síður er þetta bein afleiðing af því, að ekki hefur verið hægt að afgreiða fjárlög á réttum tíma. Hv. þm. Borgf. á sæti í fjv. Ég veit ekki, hvort hann treystir sér til að tryggja það, að fjárlög verði afgr. samkvæmt stjórnskipunarlögum, en ég óttast, að svo sé ekki. (PO: Ekki fyrr en þau hafa verið lögð fram.) Hv. þm. hefur aðgang um það að flokksbróður sínum, hæstv. fjmrh. (PO: Og hv. þm. að sínum ráðherrum.)

Hitt atriðið, sem ég vildi minnst á, eru þau ummæli hv. 8. þm. Reykv. (RÞ), að svo hafi verið til ætlað af Bandalagi starfsmanna ríkis og bæja, að leitað yrði til allra þingflokka um flutning þessa máls. Ég vil í tilefni af þessu skýra frá því, hvers vegna ég og flokksbróðir minn, hv. 4. þm. Reykv. (HG), erum flm. þessa máls. Til Alþfl. var leitað af hálfu form. bandalagsins, fyrir mína milligöngu, og þess óskað, að Alþfl. léti í ljós álit sitt á málinu. Málið var rætt á flokksfundi Alþfl., og allir þm. flokksins voru sammála um, að rétt væri, að það næði fram að ganga. Flokkurinn valdi okkur tvo til þess að flytja málið. Þetta tjáði ég form. bandalagsins og einnig hv. 5. þm. Reykv. (JóhH). Annars höfðum við ekki afskipti af því, hverjir fleiri kæmu til greina sem flm., og ég vissi ekki, að bandalagið hefði leitað til hv. 8. þm. Reykv. Við álitum, að við ættum að sinna óskum bandalagsins, og gerðum það, en við höfðum ekki afskipti af því, hvort leitað væri til annarra flokka. Ég hefði ekki haft á móti því, að hv. 8. þm. Reykv., sem er form. í stóru stéttarfélagi, hefði einnig verið flm. till.

Skúli Guðmundsson: Í grg., sem fylgir þessari till., er til þess vísað, að fjmrn. hafi 9. júní s. l. skipað 5 manna nefnd til þess að rannsaka kaup og kjör starfsmanna ríkisins, með hlífðsjón af þál. frá 18. maí. Þess er enn fremur getið, hverjir skipaðir voru í n., og er það rétt, er þar hermir, að ég var einn nm. Vegna þátttöku minnar í n. um skeið, vil ég segja nokkur orð, þar sem ég vil gjarnan, að upplýsingar komi fram um starf n. — Það varð fljótt vart ágreinings í n. um það, hvernig eðlilegast væri að haga störfum. Fór svo, að það varð þess

valdandi, að ég sagði mig úr n. Ég held, að mitt viðhorf skýrist best með því að lofa þm. að heyra bréf mitt til fjmrn., er ég sagði mig úr n., en það hljóðar svo:

„P. t. Reykjavík, 30. júní 1949.

Með bréfi fjármálaráðuneytisins, dags. 9. þ. m., var ég skipaður í nefnd til að rannsaka kaup og kjör starfsmanna ríkisins með hliðsjón af þingsályktun frá 18. maí s. l. um heimild fyrir ríkisstjórnina til að greiða uppbætur á laun opinberra starfsmanna.

Nefnd þessi kom saman til fyrsta fundar föstudaginn 10. þ. m., og hélt einnig fund næsta dag, 11. þ. m. Síðan var hlé á fundahöldum í nefndinni, en fundir hófust aftur laugardaginn 25. þ. m.

Þegar í byrjun nefndarstarfanna kom í ljós, að skoðanir nefndarmanna voru skiptar um það, á hvern hátt ætti að vinna að rannsókninni. Tillögur komu fram um þessar tvær aðferðir:

1. Reynt yrði að afla sem greinilegastra upplýsinga um tekjur annarra stétta, eins og þær eru nú, til samanburðar við þau kjör, sem ríkisstarfsmenn eiga við að búa.

2. Reynt yrði að finna, hverjar breytingar hafa orðið á tekjum einstakra stétta síðan launalögin gengu í gildi árið 1945.

Á fundi nefndarinnar í gær, miðvikudaginn 29. júní, var ákveðið af meiri hluta nefndarinnar, með skírskotun til samtals, er formaður nefndarinnar hafði átt við fjármálarh., að nefndin skyldi byggja starf sitt á þeim grundvelli, sem nefndur er í 2. tölul. hér að framan.

Formaður nefndarinnar hefur í samvinnu við forstöðumann reikningaskrifstofu sjávarútvegsins gert yfirlit um tekjur sjómanna á nokkrum vélbátum í öllum landsfjórðungum s. l. ár. Þá hefur nefndin og kynnt sér, hvað miklar tekjur bænda eru áætlaðar verðlagsárið 1. sept. 1948 til 31. ágúst 1949, samkvæmt úrskurði um verðlag landbúnaðarafurða, sem birtur er í búnaðarblaðinu Frey, septemberhefti 1948, bls. 291, og áætlun, sem þar er um árlegan vinnustundafjölda hjá þeirri stétt. Í framhaldi af þessum athugunum hef ég gert yfirlit um vinnustundafjölda allmargra starfsmanna hjá nokkrum ríkisstofnunum, byggt á fyrirmælum reglugerðar fjmrn. um vinnutíma starfsmanna ríkis og ríkisfyrirtækja frá 11. marz 1946 og upplýsingum frá viðkomandi stofnunum, og reiknað út, hve miklu laun þeirra samkvæmt launalögum nema á hverja vinnustund. Tel ég, að slíkar athuganir ætti að gera í fleiri starfsgreinum og stofnunum, þ. á m. hjá opinberum fyrirtækjum, sem greiða starfsmönnum laun eftir öðrum ákvörðunum en fyrirmælum launalaga. En vegna þeirrar ákvörðunar, sem nú hefur verið tekin um starfsaðferð nefndarinnar, tel ég þýðingarlaust að halda slíkum athugunum áfram í sambandi við störf þessarar nefndar.

Til þess að komast að réttri niðurstöðu um það, hvort starfsmenn ríkisins búi nú við lakari kjör en aðrir, tel ég óhjákvæmilegt að safna saman upplýsingum um tekjur þjóðfélagsstétta og njóta m. a. aðstoðar skattanefnda við þær rannsóknir. Ég tel mjög þýðingarmikið og

aðkallandi, að slíkar athuganir verði gerðar og í framhaldi af þeim ráðstafanir til þess að koma á sem fyllstu réttlæti í skiptingu þjóðarteknanna. Á þessum grundvelli tel ég að nefndin hefði átt að starfa. En, eins og áður segir, hefur meiri hluti nefndarinnar, í samráði við fjmrh., valið aðra starfsaðferð, og þar sem ég tel, að sú starfsaðferð muni ekki leiða til réttlátrar niðurstöðu, sé ég mér ekki fært að taka frekari þátt í störfum nefndarinnar.

Þetta tilkynnist hinu háa ráðuneyti hér með. Virðingarfyllt.

Skúli Guðmundsson.

Til fjármálaráðuneytisins,
Reykjavík.“

Og samkv. þessu hætti ég þá störfum í þessari nefnd. Ég vil í samræmi við þetta taka það fram, að ég hef ekki tekið þátt í þeim prósentuútreikningum um kauphækkanir hjá ýmsum stéttum, sem birtir eru í grg. þáttill., sem fyrir liggur. Ég er ekki þar fyrir að efa, að þetta sé allt rétt út reiknað. En ég vil bara benda á það, að það er ekki neinn óskekull dómur fyrir því, að á þeirri stund, sem launalögin komu í gildi árið 1945, hafi verið svo fullkomið samræmi í tekjum allra þjóðfélagsstétta sem æskilegt væri og ætti að vera. Það er náttúrlega gott að hafa það á þessu blaði prentað, að á þessu tímabili hafi kaup sjómanna, sem hafa tryggðar lágmarkstekjur, hækkað um 50—60%. En mér virðist einnig mega athuga, hvaða kjör þeir verða að sætta sig við nú, þrátt fyrir þessar hækkanir á kauptryggingunni, samanborið við starfsmenn ríkisins og aðra, sem vinna í landi.

Ég vildi aðeins, að gefnu því tilefni, sem fram er komið í þessari þáttill., gera grein fyrir störfum nefndar þeirrar, sem nefnd er í grg. þessarar till. Ég ætla ekki á þessu stigi að segja neitt álit mitt á því, hvort réttmætt sé að greiða starfsmönnum þess opinberra kauphækkanir, en ég tel sjálfsagt, að það mál verði rannsakað sem best. Ég mun því greiða atkv. með því, að þessi till. fari til athugunar í þingnefnd. Það er þegar komin fram till. um, að hún fari til hv. fjvn. Ég tel sjálfsagt og skylt að athuga þetta mál sem vandlegast, og ég tel, að það sé ýmislegt, sem þar þurfi að athuga, t. d. skipti það nokkru máli, ef ákvörðun er tekin um kauphækkun til opinberra starfsmanna til bráðabirgða, hvernig kaupið er hækkað, hvort allir starfsmenn fá hlutfallslega jafna viðbót við sín laun, hvar í launastiganum sem þeir eru, og hvort rétt sé, að þessar uppbætur nái jafnt til þeirra starfsmanna þess opinberra, sem hafa miklar fjárhæðir fyrir aukavinnu, eins og hinna, sem sennilega eru fleiri, sem ekki hafa orðið þeirra friðinda aðnjótandi. — Þessi orð vildi ég láta falla þegar við fyrri umr. Og ég geri ráð fyrir því, að ef hv. n. vildi kynna sér nánar en nú er frá skýrt starf þessarar nefndar frá í júnímánuði s. l. í einstökum atvörðum, þá muni hún eiga þess kost.

Umr. frestað.

Á 5. fundi í Sp., 28. nóv., var fram haldið fyrir umr. um till.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Till. þessi fer fram á að heimila hæstv. ríkisstj. að halda áfram sömu greiðslum á uppbotum til opinberra starfsmanna og gert hefur verið síðan 1. júlí s. l. á grundvelli samþykktar Alp. frá 18. maí s. l. Eg byst við, að till. þessi fari að þessari umr. lokinni til fjvñ., þar sem ég á sæti, og get ég því sýnt hug minn til hennar þar. En ég vil þó fara nokkrum orðum um till., einkum vegna þess, að hv. flm. óskuðu eftir, að mál þetta yrði afgreitt hér fyrir lok þessa mánaðar, en nú er sá 28., svo að ég sé ekki, hvernig hægt sé að uppfylla þá ósk. Eg hygg, eins og hv. þm. Borgf. bentí á, að afgreiðsla þessa máls á síðasta þingi hafi verið með einsdæmum, þegar það er knúið í gegnum þingið án samþykkis meiri hl. fjvñ. og gegn meiri hl. þeirra þm., sem studdu hæstv. ríkisstj. Eg hygg því, að þetta mál verði að biða eftir afgreiðslu fjárl. og þessar uppbætur verði að ákveða í fjárlfrv., en ekki í þáttill., og tel því óeðlilegt að samþ. þessa till. Síðan þessi till. kom fram, hefur verið útbýtt hér Félags-
tíðindum og koma þar fram auglýsingar blekkingar, þar sem ræddur er samanburður á launum opinberra starfsmanna og annarra launastétta, og er þar alveg gleymt því þýðingarmikla atriði, að starfsmenn ríkisins hafa tryggja stöðu, svo að segja allt sitt líf, ef þeim verða þá ekki á einhver embættisafglöpp, og síðan er þeir hætta að gegna embætti, þá fá þeir greiðslur úr lífeyrissjóði og eftirlaun, svo að oft á tíðum búa þeir þá við betri kjör en meðan þeir gegndu enn þá embætti, en slík kjör hafa þeir ekki, sem starfa hjá einstaklingum eða félögum, en þessu er yfirleitt alveg gleymt í samanburðinum. Enn fremur hafa þessir menn þau hlunnindi, að ef þeir deyja, annast ríkið um konur þeirra og börn, en það mun ekki vera venja hjá öðrum en ríkinu. Er því hér um auðsýanlegar blekkingar að ræða. — Þá er mismunurinn á vinnutímanum það mikill, að það mun fyllilega nema þeim mismun, sem er á launagreiðslum. Þá vil ég benda á í sambandi við samanburð á launagreiðslum hjá Verzlunarmannafélagi Rvíkur og ýmsum iðnfyrirtækjum, að sá launastigi er byggður upp á verðbólgutímum, og hafa skattalögin haft nokkur áhrif þar á, því að fyrirtækin hafa heldur vilja að greiða of há vinnulaun en of háa skatta. Þessi samanburður getur því ekki gilt, þegar rædd eru launakjör opinberra starfsmanna. Hitt vil ég einnig benda á, að ég tel, að rétt hefði verið og heppilegra að byrja Alp. nú á öðru en því að hækka laun án þess að krefjast þá um leið meiri vinnu. Það er kunnara en frá þurfi að segja, að margir starfsmenn ríkisins hafa svo stuttan vinnutíma hjá því, að þeir geta unnið annars staðar og með því móti haft tvöföld eða jafnvel þreföld laun. Það þarf því að komast að samkomulagi um lengri vinnutíma, ef þeir vilja fá hærri kaup og telja sig þurfa það nauðsynlega. Eg hef áður bent á það, að maður nokkur vann á einum stað fyrir 10—12 þús. kr. í grunnlaun og öðrum stað fyrir 13 þús. í grunnlaun auk sinna föstu starfslauna, og hagaði hann því þannig, að hann vann fyrir 13 þúsundunum frá kl. 10—12 og fyrir 10—12 þús. frá kl. 2—4, en fasta starfinu og fasta kaupinu

hjá hinu opinbera vann hann fyrir á kvöldin, og er þetta aðeins eitt dæmi um, að starfsmenn hins opinbera vinni fyrir tvöföldu, þreföldu eða margföldu kaupi. Eg sé því ekki, að hægt sé að afgreiða þetta mál, nema lög um skyldur embættismanna komi fyrst fram.

Mér kom ræða hv. 8. þm. Reykv. (RÞ) allundarlega fyrir sjónir, þar sem mér var kunn afstaða flokks hennar s. l. vor, en nú virðist sem hv. þm. hafi breytt þeirri stefnu, en ekki kæmi mér á óvart, þótt erfiðlega gengi að viðhalda því við atkvgr.

Eg sé nú ekki þörf á að ræða þetta öllu frekar nú og tel ekki mögulegt að ljúka afgreiðslu málsins fyrir mánaðamót, þar eð athuga þarf þetta mál mjög náið og afla allra þeirra upplýsinga, sem hægt er, til þess að málið liggi ljósar fyrir. — Þá er sú fullyrðing n. í grg., að kaup hlutarsjómanna hafi hækkað um 60%, engin sönnun þess, að laun opinberra starfsmanna þurfi að hækka sem því nemur, því að það er allt annað að vera öryggislaus sjónmaður eða fastur starfsmaður, enda óvist, hve trygging sú, sem hlutarsjómennirnir hafa haft, hefur verið há. En þetta þarf allt að athuga vel, áður en málið fer í nefnd.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Eg skal ekki lengja þessa umr. mjög. Eg vil lýsa ánægju minni yfir því, að hv. 8. þm. Reykv. mælti svo eindregið með till. þessari. Hitt þótti mér miður, að hún skyldi mæla á þann veg, að það gæti orðið málinu hættulegt, hvaða aðferð var höfð við flutning þessarar till. Eg fæ ekki séð, að þetta geti verið réttmæli, að hún telji, að málinu sé stefnt í voða, þótt nafn hennar væri ekki undir till. eða henni líkaði ekki aðferðin alls kostar, og eftir ræðu hennar sé ég, að svo er ekki, og virtist mér hún vera till. mjög sammála, og skildist mér, að hún talaði þar einnig fyrir sinn flokk eða a. m. k. mikinn hluta hans. Skil ég ekki, að hún láti málið gjalda þess, að hún var ekki meðflm. þess, og vænti ég þess, að hún hafi svo mikil áhrif í flokki sínum, að hann skipti um skoðun og fylgi till. Eg get ekki fallt á, að þetta sé slæm lausn á málunum, heldur þvert á móti viðunandi, og því var till. flutt.

Eg neita því ekki, að það dró nokkuð úr þeirri ánægju, sem ég hafði af ræðu hv. 8. þm. Reykv., þegar hv. þm. V-Húnv. (SkG) tók til máls, og ég varð ekki jafnsannfærður og áður um stefnubreytingu hjá Framsfl. Hv. þm. V-Húnv. taldi afgreiðslu þessa máls óviðunandi, meðan ekki lögju fyrir heildarskýrslur um launakjör sjómanna, bænda og annarra stétta til samanburðar. En slík rannsókn mundi taka æði langan tíma og ekki hægt að láta þetta mál biða allan þann tíma. Eg er hv. þm. sammála, að rétt sé að hafa hliðsjón af launakjörum annarra stétta, en slíkan samanburð ber að láta fara fram í sambandi við endurskoðun launal. sjálfra, en ekki þessa till., sem er aðeins til bráðabirgða. Við teljum víst, að endurskoðun launal. standi nú fyrir dyrum, og er rétt að gera þennan samanburð þá, en ekki í sambandi við þessa till. Með þessu tel ég, að ég hafi einnig að nokkru svarað hv. þm. Barð. (GJ), og er

það rétt hjá honum, að opinberir starfsmenn hafa ýmis hlunnindi fram yfir aðrar stéttir, svo sem fullkornari tryggingar og styttri vinnutíma, og er eðlilegt, að slíkt sé tekið til athugunar við setningu launal. sjálfra, en ekki við þessa till. Þegar launalögin voru sett, var haft ákveðið hlutfall milli opinberra starfsmanna og annarra stétta, en nú hefur þetta raskast stórlega, og nú liggja fyrir ótvíráðar skýrslur um það, að laun annarra stétta hafa hækkað stórlega, á meðan laun opinberra starfsmanna hafa staðið í stað. Að breyta þessu ekki nú, er því að raska stórlega því hlutfalli, sem Alþ. hefur viðurkennt, að sé rétt. Eg vænti þess því, að hv. þm. samþ. þessar uppbætur, þar til þær verða ákveðnar í fjárl. eða endurskoðun launal. hefur farið fram.

Rannveig Þorsteinsdóttir: Herra forseti. Eg ætla aðeins að segja nokkur orð út af því, sem hér hefur verið sagt. Mér láðist að taka fram í ræðu minni, hvort ég talaði fyrir flokk minn eða sem einstakur þm. En ég hélt, að hver þm. talaði fyrst og fremst sem persóna, en ekki sem heill flokkur. Og ef þetta mál er borið fram af Sjálfstf. og Alþf., þá ætti því að vera greiður gangur í gegnum þingið. En ég vil undirstrika, að ég gekk út frá því, að ég talaði fyrir eigin persónu, og vona, að hv. þm. geti dregið réttar ályktanir af því.

Hv. þm. Barð. taldi rangan samanburð í blaði bandalagsins, að eingöngu þau fyrirtæki, sem greiddu í lífeyrissjóð, fengju 20% uppbætur. Eg sé ekki, að það taki því að tala um þau fáu fyrirtæki, sem mega greiða hærri laun, vegna þess að störfir eru talin ótryggari en störf fastra embættismanna. Og það er blekking, er hv. þm. Barð. talar aðeins um þá, sem eru hæst launaðir, en minnst ekki á hina, sem eru lægst launaðir, eins og t. d. bílstjórar, sem hafa 1850 kr. á mánuði, eða stúlkurnar, sem vinna við flöskupvott og hafa 1200—1400 kr. á mánuði. Þegar verið er að mæla á móti till., eru þeir teknir sem dæmi, er skarað hafa eld að sinni köku, en gengið fram hjá hinum, sem hafa svo lág laun, að þeir hafa ekki möguleika til að lifa á þeim.

Ffm. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Eg skal ekki ítreka það, sem ég sagði á síðasta þingi, er þetta mál var til umr., og ekki heldur lengja umr. Eg taldi þá og tel nú bezt, að málið sé fyrst athugað af n. Síðan, er n. hefur viðað að sér gögnum, geta hv. þm. rætt málið frekar.

Hv. þm., sem kynnt hafa álit n., sem fjmrn. skipaði í sumar, kannast við, að hlutfallið hefur raskast milli opinberra starfsmanna og annarra stétta síðan launal. voru sett. Af minni hálfu er ekki ástæða til að ræða þetta frekar nú, enda hafa meðflm. mínir rætt þetta.

Mér láðist síðast að geta um skekkju í grg., sem ekki varð vart við, fyrr en till. hafði verið útbýtt. Í grg. stendur: „Útreikningar n. sýna einnig, að kaup það, er bændum er reiknað við ákvörðun verðs á landbúnaðarvörum, hafði hækkað um 43% frá setningu launalaganna, en sé nú miðað við verðhækkunar landbúnaðar-

vöru á þessu hausti, verður hækkunin nálægt 50%.“ Þetta síðara er skakkt og á að vera 45—50%. Eg hef gert ráðstafanir til þess, að þetta verði leiðrétt, og mun koma þeirri leiðréttingu til n.

Út af þeim sársauka, sem kom fram í ræðu hv. 8. þm. Reykv. (RÞ), skal ég að visu játa það, að ég lagði ekki kapp á það að leita til hennar sem meðflm., fyrst og fremst vegna afstöðu flokks hv. þm. til málsins í vor. Hins vegar er ástæðulaust að vera með sársauka út af þessu, hv. þm. getur léð málinu stoð, þó að hann sé ekki meðflm. Sannleikurinn er sá, að flokkur hans var allur á móti málinu, en sérstaklega þó form. flokksins, sem sagði, að hann mundi aldrei gleyma þeirri nóttu, er uppbótin var samþ. Það er því sameiginlega mín sök og fyrri afstöðu flokks hv. þm. til málsins, að til hennar var ekki leitað. Annars vil ég benda á það, að hv. 8. þm. Reykv. hefði getað borið sig meira eftir því að vera meðflm., en ég varð ekki var við, að hv. þm. væri á stúfunum í því skyni, meðal málið var hjá mér. Eg vil vísa því á bug, að málið sé flutt til þess að láta bera á sér. Eg var flm. að sams konar till. á síðasta þingi, og ég vil vísa því heim, að málið sé flutt til þess að láta á sér bera. Eg veit ekki, hvort minna hefði borið á flm., þó að hv. 8. þm. Reykv. hefði verið með og puntað upp á till. með sínu nafni.

Eg vil að endingu leggja áherzlu á það, að málinu sé flýtt. Eg skil hv. form. fjvn., að erfitt sé að afgr. málið á svo skömmum tíma. Kannske gerir ekki mikið til, þó að það dragist eitthvað, en æskilegt væri, að málið væri afgr. sem fyrst, vegna launagreiðslna um áramótin. Eg vil því bera fram þá ósk, að málið fái fljóta afgreiðslu í n. Þó að eðli málsins sé þannig, að taka ætti ákvörðun um það í sambandi við ákvæði fjárlaga, er hér um neyðartilfelli að ræða. Það er byrjað að greiða uppbótina og verður að halda því áfram, ef opinberir starfsmenn eiga ekki að dragast óeðlilega og óréttlátlega aftur úr öðrum stéttum. Eg vil enda með því að óska, að málið fái skjóta meðferð og afgreiðslu.

Hermann Jónasson: Það er ekki til að hefja umr. um þetta viðtæka mál, að ég stend upp, heldur vegna ummæla, sem hér féllu, og þeirrar túlkunar, sem þar kom fram. Eg ætla ekki heldur að ræða flokksleg sjónarmið, en ein Kennilegt er það tal, sem hér hefur komið fram, ekki sízt ef það er haft í huga, að síðast var þetta mál afgreitt af hálfum Sjálfstf. og hálfri ríkisstj. Svo er hv. þm. Barð. hneykslaður yfir því, að þm. tali fyrir máli og ekki sé upplýst, að hver einasti þm. flokks hans sé á bak við. Þetta er einkennilegur málflutningur, og þess vegna greip ég fram í, er hv. þm. sagði, að ekki væri hægt að afgreiða málið nema með miklu frekari skýringum — ég set ekki út á það — og jafnframt ákvæðum um skyldur opinberra starfsmanna, en það kemur ekki fram í því máli, er flokksmenn hans flytja. Hv. þm. var því kominn inn á hála braut, og þess vegna greip ég fram í og spurði um þetta, en út af ummælum hv. 5. þm. Reykv. (JóhH), að ég hefði sagt, að ég mundi aldrei gleyma þeirri stundu, er upp-

bótin var samþ., vil ég segja það, að það var ekki vegna þess, að opinberir starfsmenn fengu launauppbót, að ég komst svo að orði. Þessi ummæli komu fram í ræðu minni með öðrum hætti en hv. þm. vill vera láta. Ég gleymi ekki þessari nóttu, vegna þess að þá kom fram hjá þessum hv. þm., að menn yrðu að gera sér ljóst, að allt hækkaði og annað yrði að hækka í samræmi við það. Allar gættir voru opnaðar á þessari nóttu, sem afleiðing af þessari hugsun. Því er ekki hægt að neita, að viðhorfið við málinu eins og það er nú er breytt, eftir að búið er að greiða launauppbót í fjóra mánuði, gættir allar hafa verið opnaðar og það haft sínar afleiðingar. Málið liggur nú allt öðruvísi fyrir. Það var þetta atriði, sem er eftirminnilegt, ekki að opinberir starfsmenn fengu uppbót á laun sín. Ég álit, að þeir hafi fengið hana í því formi, sem er verst fyrir þá og öll störf fyrir fjármál landsins. Það var eftirminnilegast þessa nótt, er uppbótin var samþ. — og fyrir fleiri en mig, hjá því gat ekki farið —, er hálfur Sjálfstf. var á móti málinu og fjmrh. flokksins á móti því, og þó var málið samþ. af hans flokki.

Haraldur Guðmundsson: Hv. 8. þm. Reykv. (RÞ) spurði, hvort við Alþýðuflokksmennirnir, sem erum meðflm. þessarar till., flyttum hana af hálfu Alþf. og töluðum í hans nafni. Ég get svarað því strax, að till. er flutt af hálfu Alþf., og Alþf. er með því í heild, að till. verði samþ. Ég vildi bara, að afstaða flokks hv. 8. þm. Reykv. væri jafnglög, en vil jafnframt taka það fram, eftir að hafa heyrt ræðu hv. þm. Str., að ég hef von um, að breyting hafi þar orðið til batnaðar. Það urðu mér hins vegar vonbrigði, að hv. 1. flm. hefur ekki eins eindreginn stuðning frá hv. þm. Borgf. og hv. þm. Barð. og ég hafði vænzt.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég skal ekki draga það í efa, að hlutfallið milli launa opinberra starfsmanna og tekna annarra stétta hafi breytzt opinberum starfsmönnum í óhag síðan 1945. Það kann vel að vera. En ég get ekki annað en notað tækifærið nú þegar til þess að láta í ljós nokkra undrun yfir því, hvernig málið hefur verið rekið, og þeirri stefnu, er tekin hefur verið. Síðastliðið vor, rétt fyrir þinglok, var samþ. þáttill. í Sp. um að heimila stj. að verja 4 millj. kr. í uppbætur á þessu ári. Ég ætla, að fjmrh. hafi þá lýst yfir því, að þessi heimild yrði því aðeins notuð, að fjárhagur ríkissjóðs væri þannig, að hann gæti staðið straum af henni. Ég man ekki nákvæmlega, hvernig hann orðaði þetta, en það var svo skilið af ýmsum, að uppbætur yrðu ekki greiddar, nema greiðsluafgangur yrði í ríkissjóði. Mun ýmsum ekki hafa þótt þetta óeðlilegt skilyrði af hálfu fjmrh. Nú hefur heimildin verið notuð, en ekki veit ég, hvort afgangur hefur orðið í ríkissjóði. Hitt er víst, að heimildin hefur verið framkvæmd með einkennilegum hætti. Í stað þess að greiða þetta í heilu lagi hefur það verið greitt mánaðarlega, svo að opinberir starfsmenn hafa farið að lita svo á, að hér væri um hækkuð mánaðarlaun að ræða. Svo

þegar féð er þrotið, er Alþ. ekki saman komið, og er þá horfið að því ráði að halda mánaðargreiðslunum áfram í einn mánuð. Þessi aðferð virðist nokkuð gölluð, og ég vildi þegar á þessu stigi málsins vekja athygli á því.

Í öðru lagi vildi ég, áður en málið fer til n., beina nokkrum orðum til n., er fær það til meðferðar. Ég hef vanizt því í sveit, er kærð voru útsvör og menn báru sig saman við aðra gjaldendur, að hreppsn. kallaði kæranda og samanburðarmann á sinn fund, til þess að athuga, hvort réttmætur samanburður hefði verið gerður. Nú virðast þeir, er sátu á rökstólum í sumar, hafa fengið í hendur ýmis gögn frá kæranda, opinberum starfsmönnum, er þeir telja að sanni það, að laun þeirra hafi lækkað miðað við aðrar launastéttir og einnig miðað við laun bænda og hlutarsjómannna. Í grg. eru teknar upp tölur, er byggðar eru á þessum gögnum. Ég efa ekki, að reynt hefur verið að gera allt sem réttast, en það kann að vera, að einhver gögn skorti svo að rétt sé. Ég vil skora á n., er fær málið til meðferðar, að kynna sér, hvort fulltrúar annarra stétta telja samanburðinn réttan. Ég hef fyrir mitt leyti ekki kynnt mér málið til hlítar, en hygg þó, að hann sé ekki réttur að öllu leyti, hvað sumar stéttir snertir. Það kom líka fram í ræðu hv. 1. flm., að villa er í tölu grg. um hækkan á kaupibænda. Ég gæti trúað, að sú skekkja sé meiri en hann heldur. Það má kannske segja, að kauptrygging hlutarsjómannna hafi hækkað um 50—60%, en hún er misjöfn í hinum ýmsu samningum og þess ber að gæta, að enn þá hafa þó hásetar á skipum ekki nema 1800—1900 kr. kauptryggingu á mánuði. Það þætti ekki úr hófi hátt hjá embættismanni.

Ástæðan til þess, að ég kvaddi mér hljóðs, er í fyrsta lagi sú, að mig furðar á því, hvernig framkvæmd þessa máls hefur verið, og í öðru lagi vildi ég beina því til n., sem fær málið til meðferðar, að hún athugi tölurnar í grg. og spyrji þær stéttir, sem borið er saman við, hvort þær viðurkenni, að samanburðurinn sé réttur.

Gísli Jónsson: Út af ósk hv. þm. N-Þ. skal ég lýsa yfir því, að n. mun gera sér far um að afla allra gagna, er til gagns mega verða, til þess að fá rétta ályktun. Hve langan tíma það tekur, get ég ekki sagt, en n. mun gera allt, sem unnt er til þess að málið fái fljóta afgreiðslu.

Út af því, er komið hefur fram, vil ég benda á það, að meðferð þessa máls setur fjvn. og Alþ. í vanda. Ef till. verður samþ., er hér farið inn á nýja braut. Fyrst eru launin hækkuð með fyrri till. og svo lögfest áfram með annarri till. Ég felli mig ekki við slíka afgreiðslu. Rök hv. 1. flm. og hv. 8. þm. Reykv. um, að aðkallandi sé að hraða málinu á örfáum dögum, fá ekki staðizt. Það má vera, að svo hafi verið í vor, um það skal ég ekki deila nú, en nú er auðveldara að fresta því, þar sem fólkið hefur fengið uppbætur í sex mánuði og stendur því betur að vígi en ef það hefði ekki fengið þessa uppbót á síðastliðnu vori. Og það er sannarlega ekki tekinn af þeim neinn réttur, þó að málið sé látið fá þinglega meðferð, þegar nægur tími er fyrir hendi til þess að afgreiða málið,

sem ekki var fyrir hendi á síðasta vori. Ég vil vekja athygli á þeirri hálu braut, sem verið væri að fara inn á, ef það ætti að gera það að venju á Alþ. að samþykkja launahækkunir til mikils hóps manna með einfaldri þál. Það er ekki verkefni Alþ. að fara þannig að, og er misskilningur hjá þeim, sem það vilja gera, að svona eigi að fara að. Ég held, að það stríði á móti ákvæðum stj.skr. Og önnur hættu liggur í því einnig, ef fara á að á þennan hátt, sú, að það verði stórkostlega dregið á langinn að endurskoða launal. og fá samkomulag um ný launalög, sem séu sanngjörn, bæði fyrir þann, sem á að greiða, og þann, sem tekur á móti launum. Því að undir eins og ákvæði eins og þessi þál. væri komið í gegn hér á Alþ., að greiða stórkostlegar launauppbætur til þessara manna, sem hér um ræðir, þá mundu þeir betur sætta sig við, að launal. yrðu ekki endurskoðuð, a. m. k. ekki á þessu þingi. Af þeirri ástæðu m. a. mun ég sem form. þeirrar n., sem málið fer væntanlega í, leita mjög mikilla og nákvæmra upplýsinga um málið, áður en það verður afgr. frá n.

Út af því, sem hv. 8. þm. Reykv. (RÞ) sagði, að hún hefði talað fyrir sig sjálfa í þessu máli, en ekki fyrir Framsfl., þá þótti mér það reyndar líklegra, ekki aðeins vegna þess, sem fram hefur komið á þingi, heldur og utan þings við framboð til Alþ., því að þar var þetta eitt aðalmálið, sem þessi hv. þm. sem frambjóðandi gerði að kosningamáli hér í bænum. Henni var leyft að hafa það hér í bænum sem auglýsingamál fyrir kosningarnar, þegar flokkur hennar þarf ekki að nota það á annan veg sem áróðursmál úti um sveitir landsins.

En ég vil beina því til hv. 8. þm. Reykv., hvort hún treystir sér til þess, af því að hún benti mér á það, að ég hefði ekki rætt um þá lægst launuðu, heldur þá, sem hefðu getað krækt sér í einhverja aukabita, — hvort hún treystir sér til, sem einn ráðandi aðili í starfsmannafélögunum, að fá samkomulag um það að minnka þennan mismun, sem er í laununum á milli fólksins, sem lægst er launað, og þeirra, sem ég minntist á, og fá samkomulag um það í félögum þessum að minnka þennan mismun. Þegar launalögin, eða frv. til þeirra, voru rædd á þingi 1944, þekkti ég, hversu það er erfitt að fá samkomulag um það, hvar þessi eða hinn ætti að standa í launastiganum. Það voru þá jafnan kröfur frá þessum og hinum félagsskap um, að þessir og hinir starfsmenn fengju meiri laun en aðrir, sem voru fyrir ofan þá í launastiganum. Ætli það verði ekki það erfiðasta í sambandi við endurskoðun launal., að kröfurnar verða svo háværar um, að þessi og þessi vill fá meira en hinn, sem hann bendir á. Og æskilegt væri, að hv. 8. þm. Reykv. gæti lagt fram fullt samkomulag um það, að launþegar sætti sig við eitthvað sanngjarnt um það, hvar í launastiganum launþegarnir séu, hver fyrir sig. — Nákvæmlega er sama að segja um vinnustundafjöldann. Það var rætt um það hér, þegar um það var að ræða að bæta launakjörið, að launþegar ynnu í stað 35 stunda á viku 48 vinnustundir. En það var ekki við það komandi. En sá, sem ekki vill vinna nema 35 klst. Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

á viku fyrir sínum launum, á ekki skilið að fá launahækkun. Það er mín skoðun, hvort sem hann er lágt eða hátt launaður, því að það á að vera gagnvart launahækkun fyrsta skilyrðið í þessu þjóðfélagi, að launþegarnir vilji taka á sig þá skyldu að vinna fyrir laununum.

Flm. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Það er að gefnu tilefni frá hv. þm. N-Þ. (GG), sem ég vildi mæla nokkur orð, sérstaklega vegna þess, að mér fannst ræða hans hniga dálítið að því að gera tortryggilægar þær tölur og þá grg., sem fylgir þessari þáttill. Eg stóð hér upp áðan til þess að leiðrétta villu, sem var í einni tölu á þessu þskj., og finnst mér ekki þess vegna vera ástæða til að tortryggja tölur í grg. í heild, heldur er leiðréttingin fremur fallin til þess að sýna, að okkur flm. er umhugað um, að rétt sé með farið í þessu sambandi. Og það er óþarfi að láta í það skína, að úr því að þessi tala hafi reynzt vera þannig, að það þyrfti að leiðrétta hana, þá geti fleira verið rangt í tölunum. Hv. þm. N-Þ. hélt því fram, að þetta væru tölur, sem teknar væru frá opinberum starfsmönnum sjálfum. En flestar þessar tölur, sem í grg. eru, eru úr nál., sem n., sem skipuð var í sumar til þess að athuga þessi mál, samdi, n., sem fjallaði um það, hvaða breyt. hefðu orðið á launum opinberra starfsmanna, miðað við aðrar launastéttir í landinu. Og varðandi þá leiðréttingu, að talan 50% viðkomandi kauphækkun bænda væri nokkuð há, vil ég undirstrika það, að fyrri prósentutalan, 43%, er tekin úr áliti þessarar n. frá í sumar. Og ef miðað er við verðlag landbúnaðarafurða þegar launalögin gengu í gildi og verðlagið, sem er, þegar n. skilaði áliti, þá samsvarar launahækkunin 43%. En skekkjuna rákum við okkur á, þegar miðað var við verðhækkunina í haust, en í sambandi við hana er sagt, að launahækkunin hafi orðið 50%. Sú tala á að vera milli 45 og 50%. En til þess að taka af öll tvímæli, vil ég lesa úr þessu nál. launamálan. frá í sumar, með leyfi hæstv. forseta:

„Nefndin hefur aflað sér hjá Hagstofu Íslands og verðlagsnefnd landbúnaðarafurða upplýsinga um útreikninga þá, sem lagðir eru til grundvallar við verðlagningu landbúnaðarafurða. Kemur þá í ljós við athugun á þeim útreikningum, að bóndanum er áætlað ákveðið kaup, sem á að vera ákveðið með hliðsjón af kjörum annarra „vinnandi stétta“ á hverjum tíma. Virðist því mega hafa allverulega hliðsjón af þeirri tölu við mat á kjarabótum bænda á umræddu tímabili.

Þessi samanburður lítur þannig út:

- 1) Kaup bóndans haustið 1944 kr. 16031,00.
- 2) Kaup bóndans haustið 1948 kr. 22932,00.

Kauphækkun kr. 6901,00, eða 43%.

1) Í verðútreikningi 1944 er kaup bóndans áætlað samkvæmt samanburði við skatttekjur annarra stétta. 2) Í verðútreikningi 1948 er kaup bóndans miðað við kaup Dagsbrúnarmanna, og er reiknað með 9,1 klst. vinnutíma á dag í 300 daga.

En það er æskilegt að ræða þessar tölur ýtarlegar, þegar nál. fjvn. liggur fyrir.

Vil ég svo að lokum, út af því, sem hv. þm.

Str. sagði, koma hér með stutta aths., vegna þess að hann endurtók í ræðu sinni ákúður í minn garð, sama eðlis eins og á næturfundinum hér í vor, þegar ég var ekki viðstaddur. Hann sagði, að sér væri ógleymanleg sú nótt í vor, þegar launauppbæturnar voru samþ., vegna þess að ég hefði sagt, að vegna þess að sumt hefði hækkað í landinu, þá yrði allt að hækka í samræmi við það. Þetta hefur hann upp svipað nú og í vor, er hann segir, að ég hafi sagt þetta. En að segja, að ég hafi sagt þetta, er algerlega rangur skilningur á minni ræðu. Það, sem ég hélt fram, var, að vegna þess að hæstv. ríkisstjórn hefði mistekizt í því höfuðverkefni að halda niðri dýrtíðinni í landinu, þá þyrfti að flytja slíka till. sem þessa. Ef hæstv. ríkisstj. hefði tekizt að halda þannig á málunum, að dýrtíðin hefði ekki aukizt, þá hefði þessi till. verið öþörf. En það er annað að segja, að allt þurfi að hækka, vegna þess að dýrtíðin hafi aukizt, heldur en að benda á, að laun opinberra starfsmanna þurfi að hækka í samræmi við hækkað verðlag í landinu. Og hv. þm. Str. á kannske meiri sök á slíkri hækkan en ég og aðrir hv. þm., sem reyndum að styðja hæstv. ríkisstj. í viðleitni sinni við að halda niðri dýrtíðinni. Ég held, að hv. þm. Str. hafi verið aumasti stuðningsmaður hæstv. ríkisstj. á þinginu, sem starfaði s. l. vetur, í þessu sem öðru, að halda niðri dýrtíðinni, og endaði með því að verða fullkominn andstæðingur hennar. Það var því ekki aðeins þessa vörnótt, sem um hefur verið getið, sem hann var andstæðingur ríkisstj., heldur allar næturnar, sem hæstv. ríkisstj. reyndi að ráða fram úr vandamálum þjóðarinnar.

Hermann Jónasson: Herra forseti. Eins og ég sagði í upphafi, tók ég til máls vegna þess, að hv. 5. þm. Reykv. (JóhH) lét falla að tilefnislausu orð í minn garð, sem ég taldi rétt að leiðrétta, svo að hann hefur hafið þessar umr. hér, að ég álit, að tilefnislausu. En ég hef ekkert á móti því, þó að hann hafi hafið þær. Hins vegar skal ég ekki fara inn á viðtækari umr. um málið en þessi ummæli hans gefa tilefni til, því að ef umr. væru hafnar út af því, sem hann sagði í seinni ræðunni, yrðu það nokkuð viðtækar umr. En ef ég hef verið litill stuðningsmaður ríkisstj., sem ég skal ekki mótmæla, þá held ég, að það hafi verið vegna þess, að ég hafi álltið, að sumir í ríkisstj. hafi verið of linir í því að halda niðri dýrtíðinni, og andstaða mín hafi stafað af því, en ekki því, sem hv. þm. vildi vera láta.

Viðkomandi þessum ummælum mínum í vor og aftur nú um hækkanir, þá skal ég ekki heldur vera orðmargur, en ég hygg, að það liggi nokkurn veginn í augum uppi, að ef eitthvað þarf að hækka, vegna þess að margt hefur hækkað í verði í landinu, þá þurfi allt að nækka til samræmis. Því að vitanlega gera ekki launamenn einir kröfu til þess að komast með laun sín í samræmi við aðrar hækkanir, heldur gera það allir, og þá hækkar allt, sem ekki hefur hækkað, í samræmi við það, sem hefur hækkað á undan. Sú er líka reynslan annars staðar, þar sem slíkar hækkanir hafa átt sér stað. Svo að það verður ekki ýkja mikill

munur á þessum orðum. Ég álit, að það merki-
legasta við þetta skref, sem stigið var í vor í sambandi við launauppbæturnar, hafi verið það, að þá var viðurkennt, eins og kom fram í orðum hv. þm., þó að hann segði, að þau hefðu verið öðruvísi en ég hafði þau eftir, að ríkisstj. hefði mistekizt að halda niðri dýrtíðinni. Sem sagt, þá kom fram viðurkenning á því, að dýrtíðarskriðan hefði verið látin falla, en ekki tekizt að stöðva hana. Þetta er aðalatriðið, en ekki, hvernig orðin féllu orðrétt. Þetta er það, sem skiptir máli, og þetta er viðurkennt. Og viðkomandi ummælum mínum nú um málið, að ég álit, að þetta mál lægi öðruvísi fyrir nú en það lá fyrir í vor — án þess að taka meina afstöðu til málsins, eins og ég orðaði það —, þetta hefur verið túlkað á ýmsa vegu, án þess að ég fari inn á það. En málið liggur nokkuð öðruvísi fyrir, eftir að búið er að greiða launauppbætur til starfsmannanna í fjóra mánuði og þar með kaupið hækkað, heldur en þegar málið var tekið fyrir í vor. Mega menn leggja þetta út eins og þeim þóknast. En annað hef ég ekki sagt í sambandi við málið en þetta.

Svo vil ég segja við hv. þm. Barð., þar sem hann spyr, hvort þeir, sem mæla með þessu máli, eins og hv. 8. þm. Reykv., hafi fengið leyfi til þess hjá sínum flokki, og það leyfi álitur hv. þm. Barð., að hún þurfi að fá vegna þess, að hún sé ekki í samræmi við sinn flokk í málinu. En hefur hv. þm. Barð. alltaf fengið leyfi, þegar hann hefur ekki verið í samræmi við sinn flokk hér á Alp.? Ég bara spyr. Manni virðist það hafa komið fyrir, að hann hafi ekki verið alveg alltaf á sama máli og ráðherrar flokks hans og aðrir hv. þm. í hans flokki, þegar maður hefur hlustað á mál hans í hv. Ed. Og ég hef aldrei farið inn á það að spyrja hann, þrátt fyrir þetta, um það, hvort hann hafi fengið leyfi til þess. Eða fékk helmingur af hans flokki leyfi til þess að flytja þetta sem auglýsingamál hér á Alþingi í vor? Fékk þá helmingur þess flokks leyfi til þess að flytja þetta mál fyrir embættismennina, og fékk hinn helmingurinn leyfi til þess að vera á móti málinu, til þess að geta flutt það á gagnstæðan hátt sem auglýsingamál úti í sveitunum? Það er leiðinlegt að þurfa að eiga við svona skrýttinn málflutning. Og ég held, að hv. þm. sjái, að það er ekki neitt hald í slíkum málflutningi, því að sjálfsagt hefur enginn maður verið meir í ósamræmi við sinn flokk á þingi en einmitt hv. þm. Barð., og ég láí honum það ekki, því að það bendir á sjálfstæðar skoðanir. Þess vegna skulum við leggja svona málskraf alveg niður.

Rannveig Þorsteinsdóttir: Herra forseti. Það var út af fyrirspurn, sem hv. þm. Barð. beindi til mín, sem ég ætla að svara honum því, að félög opinberra starfsmanna vinna nú að því að safna ýmiss konar skýrslum, sem ættu að geta orðið til þess, að auðveldara væri að jafna það, sem hann kallar meting um það, hvar hver launtaki eigi að standa í launastiganum. En eins og hv. þm. er kunnugt, þá er svo mikið ósamræmi viðkomandi kaupgjaldi og svo lítið skipulag í því efni viðkomandi þeim stéttum, sem koma t. d. undir launalög, og hins vegar

þeim, sem taka kaup utan launalaga nú, að það er mjög erfitt verk að samræma þetta. En það er einmitt nauðsynlegt, að tekið sé upp starf í því skyni að fá í þessum efnun meiri samræmingu, þannig að það liggi ljósar fyrir hverjum einum, hvar hann muni eiga heima í launastiganum. Þegar þau launalög, sem nú gilda, voru sett, þá voru fyrri launal. um það bil 25 ára gömul, svo að þessi löggjöf var sett að nýju og því þá enn erfiðara en nú væri að fá eitthvert samræmi í þetta.

Ég svaraði hv. þm. Barð. því áðan, að mér þætti hann ekki flytja málið neitt gæfulega í garð þeirra manna, sem vinna störf fyrir mjög litil laun og berjast í bókkuð með að komast af. Mér þótti hann ekki flytja málið gagnvart þeim sanngjarnlega, þegar hann tók til dæmis einhvern mann, sem hann þekkti, sem hefur þrefalt starf. En það er ekki aðeins frá sjónarmiðum starfsmanna, sem skapast erfiðleikar við þetta, heldur líka vegna þess, að bæði einstaklingsfyrirtæki og fyrirtæki félaga, sem fólk starfar vitanlega hjá utan launal., kaupa blátt áfram menn frá þeim fyrirtækjum, þar sem starfsmenn koma undir launalögin, þannig að þetta orsakar ásamt fleiru þann glundroða, sem ríkir í þessum málum. En þegar hv. fjvn. fer fram á það við opinberra starfsmenn, að þeir auki sinn vinnustundafjöld, þá er það allt annað mál og náttúrulega spor aftur á bak í málum þessara manna. Og sé nauðsyn á að koma skipun á starfsmannahaldið yfirleitt, þá mun líka vera nauðsynlegt að koma því skipulagi á, að tímenn, þegar unnið er, sé notaður til þess ýtrasta, en ekki stigið það spor aftur á bak að hækka vinnustundafjöldann. Frá kl. átta á morgnana og til kl. tólf á kvöldin var t. d. áður vinnutíminn í búðum. Ég álit ekki, að það gangi verr vinnan í búðunum, þó að vinnutíminn þar hafi verið stytur. Aðalatriðið er, að þeir, sem eiga að sjá um vinnu, stjórni þannig, að vinnutíminn sé vel notaður og að ekki fari tími til ónýtis. Hitt tel ég ófugt spor, ef á að gera það að skilyrði fyrir þeim launum, sem menn hafa til að lifa af, að það sé aukinn vinnustundafjöldinn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Á 10. fundi í Sp., 14. des., utan dagskrár, mælti

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Þann 28. nóv. s. l. var vísað til hv. fjvn. till. til þál. á þskj. 29, um heimild fyrir ríkisstj. til þess að halda áfram að greiða uppbætur á laun opinberra starfsmanna, eins og verið hefur undanfarið. Þess var eindregið óskað af öllum flm. till., sem til máls tóku, að hv. n. hraðaði afgreiðslu till. sem mest, svo að Alþingi gæti tekið hana til afgreiðslu, áður en þm. færu heim í jólaeyfi. Ég vil nú leyfa mér að spyrja hv. form. fjvn., hvað afgreiðslu till.

liði og hvort ekki megi vænta þess, að hv. n. skili álit um hana svo snemma, að hún geti hlötið afgreiðslu fyrir jólaeyfi.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Eins og hv. 3. landsk. þm. gat um, var þáttill. á þskj. 29 vísað til fjvn. þann 28. nóv. s. l. Það er því rúmur hálfur mánuður síðan n. fékk þetta mikla mál til meðferðar, og get ég upplýst, að n. hefur þegar haldið 4 fundi um málið, og telur n. það svo mikilvægt, að sér sé ekki sambúið að skila um það álit á þess fyrst að hafa aflað sér um það ýmissa gagna og gera sér m. a. grein fyrir því, hvaða áhrif samþykki slíkrar till. hefði á afgreiðslu næstu fjárlaga og hvaða leiðir væru til þess að afla tekna á móti þeim útgjöldum, sem af samþykkt till. leiddi. Þá taldi n. sér skylt að skila ekki álit um málið fyrir en hún gæti rætt það við núv. hæstv. fjmrh., en það var fyrst hægt í gær, og lagði þá n. nokkrar spurningar varðandi málið fyrir hæstv. fjmrh. og svaraði hann spurningum n. í dag, og get ég lofað hv. 3. landsk. því, að málið verði tekið fyrir á næsta fundi n., sem væntanlega verður á morgun. Þá get ég upplýst það, að áður þurfti n. að afla sér ýmissa gagna, m. a. nál. þeirrar n., sem skipuð var í vor til þess að fjalla um þetta mál, og mörg önnur atriði eru í sambandi við þetta mál, sem rækilegrar athugunar þurfa. Hins vegar mun n. ekki láta þau atriði teifa afgreiðslu málsins, en hitt get ég ekki að svo stöddu sagt um, hvort n. geti skilað álit um málið svo snemma, að það nái afgreiðslu fyrir jólaeyfi, fyrst og fremst af því, að ég veit ekki, hvenær jólaeyfi verður gefið, en því get ég lofað, að málið verði tekið fyrir á fundi n. á morgun.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég þakka hv. form. fjvn. fyrir greinargöð svör og mælist fastlega til þess við hv. n., að hún kynni sér, hvenær jólaeyfi verður gefið, og að hún afgreiði málið frá sér svo fljótt, að Alþingi geti tekið um það fullnaðarákvarðanir fyrir þann tíma. Hér er um að ræða brýnt hagsmunamál þúsunda manna um allt land, og er mér óhætt að fullyrða, að það mundi valda miklum vonbrigðum, ef málið fær ekki afgreiðslu áður en þm. fara heim fyrir jól. (PO: Eru þetta hótanir?) Ég vil því enn ítreka nauðsyn þess, að málið fái afgreiðslu fyrir jólaeyfi.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég tel enga ástæðu hafa verið til þess fyrir hv. 3. landsk. að halda þessa síðari ræðu sína og vera með hótanir í garð n., því að eins og ég sýndi fram á áðan, er ekki hægt að álasa mér sem form. eða n. í heild fyrir meðferð málsins.

Á 11. fundi í Sp., 19. des., var till. tekin til síðari umr. (A. 29, n. 109, 120 og 121, 131).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. og brtt. 131. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

Fram. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Með því að gerð var fyrirspurn um það hér á hæst. Alþ. nú nýlega, hvað liði afgreiðslu þessa máls hjá fjvn., sem ég geri ráð fyrir, að hafi stafað af því, að hv. flm. hafi ekki þótt afgreiðsla málsins ganga nógu fljótt, þykir mér rétt að taka fram, að þessi till. var send til fjvn. 28. nóv. og tekin fyrir til umr. í n. strax næsta dag, samkv. beiðni hv. flm. Fjvn. þótti þó ekki gerlegt að afgr. málið fyrr en hægt væri að ræða það við hinn nýja hæst. fjmrh., vegna þess, hversu mikil fjárútlát till. hefði í för með sér fyrir ríkissjóð, ef hún yrði samþ. hér á Alþ. N. aflaði sér ýmissa og margvislegra upplýsinga um málið. M. a. fékk hún álit hinnar stjórnskipuðu nefndar, sem af ríkisstj. var skipuð til þess að gera rannsókn og samanburð á launum embættismanna, miðað við laun annarra starfsmanna í landinu. Einnig kynnti n. sér sérálit hv. þm. V-Húnv. (SkG), en hann var einn af nm. í þessari stjórnskipuðu n. Sömu leiðis kynnti fjvn. sér bréf, sem farið höfðu á milli viðkomandi aðila í sambandi við úthlutun uppþótanna. Og það hefur gengið nokkuð erfiðlega að geta fengið sumt af þessum upplýsingum, og skal skýrt frá því nokkuð síðar. Meiri hl. fjvn. sér ekki ástæðu til að birta þessi gögn sem fskj. með nál., því að það yrði töluvert stór bók og það mundi teyja fyrir afgreiðslu málsins, sem ljóst er, að hv. flm. liggur mjög mikið á, að afgreitt verði fyrir þingfrí, sem hefst fyrir jólin, og vænti ég, að hv. flm. taki það ekki sérstaklega sem andúð gegn málinu, að skjöl þessi hafa ekki verið birt með nál. En það mun verða vísað til þeirra hér í minni ræðu og notað ýmislegt, sem birt er í þeim skjölum, til stuðnings máli meiri hl. fjvn., og verður það látið nægja að kynna hv. þm. það þannig. — Þá var málið rætt við hv. fyrsta flm. þess og við form. stjórnar Bandalags starfsmanna ríkis og bæja og enn fremur við hæst. núv. fjmrh.

Aður en farið er lengra í þetta mál, er nauðsynlegt að skýra hér nokkuð forsögu málsins og það allt fram á síðasta Alþ., þar sem málið var afgr. hér á mjög skömmum tíma, þ. e. a. s. þáttill. á þskj. nr. 800 á síðasta Alþ. Það var borin fram á því þingi þáttill. um þetta efni, sem ég vil, með leyfi hæstv. forseta, lesa hér upp. Hún hljóðar svo:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að láta nú þegar rannsaka, hvort rétt sé, að kaup og kjör starfsmanna ríkisins eftir launalögum séu nú mun lakari en annarra starfsstétta vegna kauphækkana þeirra og kjarabóta eftir setningu launalaganna 1945, og ef svo reynist, heimilar Alþingi ríkisstjórninni að verja allt að 4 milljónum króna úr ríkissjóði til greiðslu uppþóta á laun starfsmanna ríkisins á yfirstandandi ári. Ríkisstjórnin ákveður í samráði við stjórn Bandalags starfsmanna ríkis og bæja, hverjir fái uppætur greiddar og eftir hvaða reglum.“

Þessari þáttill. var útbýtt 17. maí og tillgr. samþ. við fyrri umr. með 27:20 atkv., en henni er 18. maí, þ. e. a. s. daginn eftir, vísað til síðari umr. með 28:8 atkv. Síðan er hún þann dag samþ. sem ályktun Alþ. með 26:22 atkv. —

Það kom undir umr. fram till. um að visa þessu merka fjárhagsmáli til fjvn., en sú till. er felld í Sp. með 25:12 atkv. — Þetta er þá sú þinglega meðferð, sem þessi till. fékk á síðasta Alþ. og nú virðist kosta ríkið a. m. k. sex millj. kr. útgjöld á þessu ári og mundi, ef sama regla yrði framkvæmd áfram, e. t. v. kosta ríkissjóð 12—15 millj. kr. útgjöld á næsta ári.

En þetta er þó ekki nema hálfisögð sagan, því að við má bæta því hér, að þáv. hæstv. fjmrh. gerði við afgreiðslu þessarar þáttill. á síðasta vori svo hljóðandi grein fyrir atkv. sínu (með leyfi hæstv. forseta):

„Út af þessari þáttill. vil ég taka þetta fram: Enda þótt ég sé því ósamþykktur, að þessi samþykkt sé gerð, mun ég mæla með því, að rannsakað verði, hvernig hagur og aðstaða launamanna ríkisins nú er og hvert réttlæti ríkir í kjörum þeirra í hlutfalli við hag annarra stétta. En um greiðslu þá, að upphæð 4 millj. kr., sem hér á að heimila, vil ég segja það sama og um flestar aðrar heimildargreiðslur, að hún verður því aðeins greidd, að í ljós komi, að hægt verði að greiða allar lögbundnar fjárlagagreiðslur, og það kemur að sjálf-sögðu ekki til hlitar í ljós fyrr en seint á þessu ári.“

Að öðru leyti tel ég Alþingi skylt að sjá fyrir nýjum tekjum til að standast þau útgjöld, sem af þessari þáttill. kann að leiða, og er ósamþykktur því, hvernig málið hefur að borið, og ósamþykktur þeim hætti í launamálum, sem hér er upp tekin. Eg segi því nei.“

Á þessu sést, að meðferð málsins frá upphafi hefur verið mjög óþingleg. Og þegar vitað er, að hálf hæstv. ríkisstj. var á móti till., meiri hl. hv. fjvn. var á móti henni og svo sjálfur hæstv. fjmrh. á móti henni og aðeins sextán hv. þm. af stjórnarliðinu, þ. e. af þeim hv. alþm., sem studdu fyrrv. ríkisstjórn, af þeim 42, sem fulla ábyrgð báru á afgreiðslu fjárl., eru með þáttill., þá er furðulegt, að hæstv. fjmrh. skyldi yfirleitt taka ályktunina alvarlega, því að honum sem öðrum var fullljóst, að till. var samþ. með fylgi óábyrgasta hluta hv. þm. hér á Alþ., þ. e. a. s. stjórnarandstöðunnar, sem enga ábyrgð bar á afgreiðslu fjárlaga eða fjárhag ríkisins yfirleitt.

Ég vil í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að þessi sami þingflokkur, þ. e. a. s. Sósfl., bar fram á þessu þingi, sem þá var um að ræða, við afgreiðslu fjárl. brtt. við fjárlagafrv., sem námu um 13 millj. kr. útgjöldum. Og hæstv. þáv. fjmrh. taldi það þá svo mikið ábyrgðarleysi, að slíkt gæti ekki hent neinn flokk á þinginu nema Sósfl. Margar af þessum till. voru þó allt í senn miklu nauðsynlegri, miklu réttlátari og miklu skynsamlegri en till., sem samþ. var 18. maí s. l. um launauppþótina. Þótt ég hafi hér minnst á Sósfl. sem óábyrgasta þingflokkinn, með tilliti til þess, að hann var þá einn í stjórnarandstöðu, mega hv. þm. þó ekki skilja orð mín þannig, að allir hv. þm. þessa flokks séu óábyrgustu þm. í afgreiðslu mála á Alþ. yfirleitt. Þar geta komið til greina ýmsir aðrir hv. þm., sem geta gengið enn lengra í ábyrgðarleysi í þeim málum.

Þegar vitað var um þessa afgreiðslu þessa máls á Alþ., þál. frá 18. maí s. l., þá var ekki nema eðlilegt, að allur sá fjöldi hv. þm., sem var á móti málinu, og allur sá fjöldi skattborgara í landinu, sem réttilega töldu, að með þessu væri verið að torvelða lausn dýrtíðarmálanna, þættist mega örugglega treysta því, að uppbótargreiðslurnar á þessi laun yrðu ekki látnar fara fram fyrr en eftirfarandi atriði hefðu verið stranglega uppfyllt:

1) Að rannsókn hefði farið fram á því, hvernig kaup og kjör starfsmanna ríkisins væru, og að sú rannsókn hefði sýnt, að kjör þeirra væru nú mun lakari en annarra starfsstétta vegna kauphækkana þeirra og kjarabóta síðan launalögin voru sett 1945. Og ákveðið var í þál., sem gerð var um launauppbæturnar 18. maí s. l., að þetta væri frumskilyrði fyrir því, að heimilt væri að greiða nokkurn hlut úr ríkissjóði í uppbætur samkv. ákvörðun þingsins og fyrir-mælum þessarar þál.

2) Að full vissa lægi fyrir um það, að afkoma ríkissjóðs yrði þannig í lok þessa árs, að greiðsluþjónuð á ríkisreikningnum yrði sem næmi þeirri upphæð hagstæður, sem áætluð var í till. til launauppbótanna. Þetta var annað frumskilyrðið fyrir því, að nokkuð mætti greiða út samkv. þál. þessari.

3) Að fyrir lægu till. frá stjórn Bandalags starfsmanna ríkis og bæja um það, eftir hvaða reglum skyldi greiða uppbæturnar.

4) Að aldrei yrði greitt meira á árinu 1949 í þessar uppbætur en þær fjórar millj. kr., sem teknar voru upp í þál.

Þessi fjögur atriði voru í raun og veru öli meginskilyrði fyrir því, að hægt væri að greiða nokkurt fé samkv. þessari till. Mér þykir nú rétt að athuga hér, á hvern hátt framkvæmdin hefur orðið á þessu hjá hæstv. fyrrv. ríkisstjórn.

Þann 9. júní s. l. skipar fjmrn. fimm manna nefnd til þess að rannsaka kjör starfsmanna ríkisins samkv. ákvæðum þál., og skilaði sú nefnd álit 5. júlí s. l. Undirrita fjórir nm. álitid, en einn nm. hafði sagt sig úr n., vegna ágreinings um starfsgrundvöll, er n. starfaði á, og var það hv. þm. V-Húnv. (SkG), sem ekki gat orðið hinum nm. sammála um þetta, eins og þegar hefur verið tekið fram. Strax í upphafi greindi nm. nokkuð á um það, hversu skilja ætti orðalag þál., og hafði það nokkur áhrif á gagnaöflun n. og störf hennar. En að lokum úrskurðaði svo hæstv. fjmrh., að n. skyldi miða starf sitt við að rannsaka breyt. þær, sem orðið hefðu á kaup og kjörum hinna ýmsu starfsstétta frá því að launalögin voru sett, til þess að komast að raun um það, hvort og hve mikið kjör opinberra starfsmanna hefðu rýrnað samanborið við aðrar stéttir, enda var n. þessari ekki ætlað að endurskoða grundvöll launal., heldur skyldi að svo stöddu ganga út frá því, að hlutföllin hefðu verið eðlileg á milli launa og kjara opinberra starfsmanna annars vegar og kjara annarra stétta hins vegar, og eru niðurstöður þessarar stjórnskipuðu n. byggðar á þessum grundvelli.

Þegar litið er á ummæli hæstv. páv. fjmrh. undir umr. um þessa þáltill. um launamálin,

sem samþ. var á síðasta vori, og á afstöðu hans við atkvgr. um þá till., og þó einkum á tillgr. sjálfa, er þessi úrskurður hæstv. fjmrh. lítt skiljanlegur. Tillgr. kveður alveg skýlaust á um það, að rannsaka skuli „hvort rétt sé, að kaup og kjör starfsmanna ríkisins eftir launalögum séu nú mun lakari en annarra starfsstétta vegna kauphækkana þeirra og kjarabóta eftir setningu launalaganna 1945.“ Og ef svo reynist, er ríkisstj. heimilað að greiða hina tilskildu upphæð. Hér mátti því einmitt ekki ganga út frá því, að órannsókuðu máli, að hlutföllin í þessum efnun hefðu verið eðlileg, þegar launal. voru sett 1945, enda er vitað, að vegna setningar launal. kom fram kapphlaup á milli ýmissa stétta í þjóðfélaginu um kauphækkannir til samræmingar m. a. við þá menn, sem tóku laun eftir hinum nýju launal. Nægir í því efni að benda á kjarabætur þær, sem kennarastéttin fær með þessum lögum. Hinn gífurlegi launamunur á milli starfsstétta síðan 1945, sem samkv. skýrslu millipn. er frá 4,48% og upp í 43,29%, sýnir langbezt, að hlutföllin innbyrðis á milli stéttanna í þjóðfélaginu hafa engan veginn verið talin eðlileg, og þá ekki heldur borið saman við launakjör starfsmanna ríkisins. Þetta er skýrasta sönnunin fyrir því, að grundvöllurinn, sem n. byggir störf sín á, er gersamlega rangur í þessu sambandi, og að það mátti ekki byggja á þessum úrskurði, ef átt hefði að byggja á sanngjörnum úrskurði. Hitt verður að játa, að þáltill., sem samþ. var í vor s. l., var klaufalega orðuð, þar sem sagt er „vegna kauphækkana þeirra og kjarabóta. . .“ o. s. frv., þar sem hefði átt að standa: þrátt fyrir kauphækkannir þeirra o. s. frv., þannig að það hefði átt að miða við það, hvernig launakjörin væru nú, samanborið við aðrar stéttir, en ekki, hvernig þetta var 1945, miðað við aðrar stéttir. Grundvöllur sá, sem n. byggir á störf sín og niðurstöður, samkv. úrskurði hæstv. ráðh., er því að minna áliti algerlega rangur og í engu samræmi við fyrirmæli ályktunar þeirrar, sem samþ. var 18. maí s. l. um launauppbætur.

En auk þessa þá er samanborið sá, sem n. gerir, á mörgum sviðum mjög villandi, bæði hvað snertir kaup og þó einkum kjör stéttanna, eins og hér skal sýnt fram á með eftirfarandi dæmum.

1) Hækkun á tímakaupi, vikukaupi og mánaðarkaupi er reiknað á hvern einstakling ákveðinna félaga, en ekki á hvern flokk, og kemur við það út nokkru hærri hundradshluta-tala en ef hver flokkur væri reiknaður út, sem sýnist vera sú eina rétta aðferð. Auk þess eru allir útreikningar miðaðir við Reykjavík eina, eins og enginn staður sé til á landinu nema Reykjavík, en ekki við allt landið, sem hefði þó verið eðlilegast.

2) Gengið er út frá því, að stéttir þær, sem laun taka, hafi tryggja vinnu, á sama hátt og starfsmenn ríkisins, en fyrir því er þó engin trygging. Hins vegar er ljóst, að hver vinnustund, sem niður kann að falla, dregur meðalkaupið niður og lífskjörin, og því meir sem þær eru fleiri. Sýnist því hér ekkert tillit tekið til þess öryggis, sem starfsfólk ríkisins hefur

fyrir tekjum sínum. Og ekki sízt þar sem nú þessi hættta er miklu, miklu meiri fyrir vinnandi stéttir í landinu, sem ekki eru í föstu starfi, heldur en áður, mátti ekki ganga fram hjá þessum stórkostlega aðstöðumismun stéttanna í þjóðfélaginu.

3) Nefndin getur þess að vísu, að vinnutíminn sé styttri hjá starfsmönnum ríkisins en hjá sambærilegum starfsmönnum hjá einstaklingum eða félögum, en getur þó ekki um vinnutímahlutföllin á milli þeirra. En hvers vegna ekki? Það er af því, að hún af ásettu ráði gefur skýrslunni þann blæ, að það verði sem minnst dregið fram, að starfsmenn ríkisins taka tilsvareandi launaupphæðir samanborið við aðrar stéttir í landinu fyrir vinnu, sem tekur styttri tíma en aðrar stéttir í landinu þurfa til þess að vinna fyrir sömu upphæðum. Hins vegar sést í nál. launamálanefndar starfsmannafélags ríkisstofnana, að vinnutíminn hjá starfsmönnum ríkisins er allt að 8% styttri en hjá fyrr nefndum aðilum, sem ekki taka kaup hjá ríkinu. Starfsmenn ríkisins hafa þá um 8% hærri laun, sem verður vegna hins stutta vinnutíma. En þetta gefur ekki millipn. upp í sínu nál.

Þá er einnig bent á, að eftirvinna sumra starfsmanna ríkisins sé svo mikil, að lágt launaðir starfsmenn komist upp fyrir hátt launaða starfsmenn, vegna eftirvinnunnar, án þess þó að þurfa að vinna jafnlangan eða lengri vinnutíma. Er þetta nú einskis virði, þessi kjör hjá starfsmönnum ríkisins, þegar því er slegið föstu af rannsóknarnefndinni, að lágt launaður maður geti vegna eftirvinnu þannig komist í heildarlaunum langt upp fyrir hátt launaðan mann, þegar allt er reiknað, hvað hann tekur í laun? Þetta er í nál., og geta hv. þm. fengið að lesa þessi gögn, ef þeir vilja, og m. a. hv. fyrsti flm. þáttill. — Er þetta ekki látið hafa nein áhrif á útreikning n. til samanburðar á launum.

4) Ekkert tillit er tekið til þess, að starfsmenn ríkisins njóta eftirlauna, og oft miklu meiri en lög mæla fyrir um, jafnskjótt og þeir af einhverjum ástæðum geta ekki sinnt störfum, og enn fremur, að fjölskyldur þeirra halda þessum friðindum oft langt fram yfir fráfall starfsmannsins. Er þetta mikið öryggi, sem þó kostar ríkissjóðinn nú yfir 5 millj. kr. á ári. Þó er í engu miðað við þetta eða tekið tillit til þessa í þeim samanburði, sem ég ræddi um, bókstaflega gengið fram hjá því.

5) Nefndin telur, að kaup bóndans hafi frá 1944 til 1948 hækkað um 43%. Þessi samanburður er fullkomlega villandi. Hvað sem líður afurðaverði landbúnaðarins, sem sett er með hlífðsjón af því, að meðalbú skili ákveðnum tekjum til bóndans, þá eru hinar raunverulegu tekjur hans engu síður undir því komnar, hvernig árferðið er hverju sinni, skepnuhöld, grasspretta, sól, vindar o. fl., og er ljóst, að ef þetta allt er honum meir eða minna óhagstætt, þá nær hann alls ekki þeim tekjum, sem miðað er við í nál. Hefur þetta komið einna skýrast fram á yfirstandandi ári. Hins vegar gengur n. alveg fram hjá því að bera saman laun bóndans, miðað við meðalbú, vinnustunda-

fjölda og afurðaverð bæði fyrr nefnd ár, við laun og vinnustundafjölda starfsmanna ríkisins. En sé þetta athugað, þá er bóndanum áætlað kaup, sem svarar kr. 8,40 á klst. árið 1948, en starfsfólki ríkisins samkv. XIII. launaflokki — en það er það fólk, sem greitt er 5400 kr. í grunnlaun — er þó greitt án launuppbótarinnar, sem hér er talað um, kr. 8,82 á klst., eða m. ö. o. um 40 aukum herra kaup á hverja klst. en reiknað er með, að bóndinn fái á klst. Og þessi flokkur manna, sem tekur þessi laun hjá ríkinu, stundar a. m. k. áhættulausa atvinnu, hvað öryggi teknanna snertir, en slíkt er ekki til staðar viðkomandi landbúnaðinum. Starfsmaður ríkisins, sem hér er um að ræða, tekur sín laun fyrir 35½ klst. vinnu á viku og hefur þó möguleika til þess að geta í heildartekjum komist upp fyrir hátt launaðan embættismann, eins og tekið hefur verið fram. Verður þetta þó enn skýrara, hve fráleitur þessi samanburður er, þegar athugað er, að á árinu 1944 var tímakaup bóndans kr. 5,87, miðað við kr. 16031.00 árstekjur, og var þá reiknað með 9,1 klst. vinnu á dag í 300 daga, eins og lagt er til grundvallar í skýrslunni. Sýnir þetta beztt, hvílik fjarstæða það er að nota þennan samanburð sem ástæðu til að krefjast launahækkunar fyrir starfsmenn ríkisins. Ég vil spyrja hv. þm.: Þekkir nokkur hv. þm. til þess, að nokkur meðalbóndi á landinu geti náð því að leggja þetta, sem miðað hefur verið við sem meðaltekjur hans, fram frá meðalbúi, með því að vinna 9,1 klst. á dag í aðeins 300 daga og með því að vinna aldrei næturvinnu? Ég fullyrði, að það sé ekki hægt. Og þó breytist þetta enn þá meira frá áætlun n. gagnvart þeim mönnum, sem ég vil taka nú til samanburðar.

6) Nefndin tekur réttilega fram, að erfitt er að gera samanburð á launum starfsmanna ríkisins annars vegar og launum sjómanna hins vegar, og hafa togarasjómenn þar sérstöðu, sem skapast af tveimur meginástæðum. Fyrst vegna áhættubóknunarinnar, sem var greidd löngu eftir að áhættan, sem hún var miðuð við, var horfin, og áhættubóknunin var því þá orðin hluti af launum þessara manna, sem ekki reyndist gerlegt að draga úr, meðan togararnir græddu stórfé. Hin ástæðan er sú, að nýju skipin gáfu togarasjómönnum miklu hærri tekjur en gömlu skipin, þótt farið væri eftir óbreyttum kjörum um premíu og lifrarhlut. Hafa tekjur togarasjómanna verið allt aðrar og miklu lakari á hinum gömlu skipum, og það svo, að svo að segja ógerlegt hefur verið að fá menn á þau af þeim ástæðum. Skýrsla sú, sem n. birtir um tekjur sjómanna á nýju togurunum, er þó tekin í samanburð n. til þess að sýna, hve langt togarasjómenn séu í tekjum fyrir ofan þá, sem taka laun hjá ríkinu, jafnvel hvaða launaflokk sem miðað er við. Hér er þá sérstöðu um að ræða, að ekki var samsandi fyrir millipn. að láta sér detta í hug að taka þetta atriði til að hafa til samanburðar í þessu efni.

Um samanburð á launum hlutarsjómanna við laun starfsmanna ríkisins er allt öðru máli að gegna. Þar er kauptryggingin lögð til grund-

vallar og sýnt fram á, að hún hafi á sildveiðum hækkað um 44,5% og á togveiðum um 62,5%. Hlutaskiptin hafi hins vegar ekkert breytzt. Að visu er tekið fram í nál., að tryggingin komi ekki fram sem beinar kjarabætur, en þó jafnframt fullyrkt, að einu visbendinguna um raunverulegar kjarabætur sé að finna í kauptryggingunni og hlutaskiptunum. Og hvers vegna er þetta tekið svona fram? Það er til þess í þessu atriði að gefa skýrslunni þann blæ, að þessar stéttir hafi fengið stórkostlegar hækkanir launa sinna. Eðlilegast hefði verið að bera hér saman meðalhlot 1945 og kauptrygginguna 1948, ef hún var hærri en meðalhlotur það ár, þar sem hlutaskiptin eru óbreytt. En þetta er ekki gert. Heldur er með fyrr nefndum samanburði látið lita svo út, að hér hafi átt sér stað stórfelldar kjarabætur.

Ef athugað er yfirlit yfir hásetahlut á öllu landinu 1948, kemur í ljós, að meðalhlotur er talinn kr. 14320,80, miðað við 185 úthaldsdaga. Er þetta samsvarandi kr. 8,50 tímakaupi, ef reiknað er með 9,1 vinnustund á dag, eða sama tíma og bændum er áætlaður. Ber þá hér að sama brunni, að þessir menn, sem stunda þessa áhættusömu og erfiðu atvinnu, eru miklu verr settir en starfsmenn ríkisins í XIII. flokki. Auk þess er vitað, að þótt úthaldsdagarnir séu taldir 185, þá fer mikill tími hjá sjómönnum til einskis, til þess að komast að og frá skipi eða að komast í aðra atvinnu. Þess utan treystir sér vist enginn til þess að halda því fram, að vinnutími þessara manna sé aðeins 9,1 klst. á dag og það ávallt í dagvinnu. Það er alls ekki svo, — ef þeir menn, sem þekkja lítið til útgerðar, halda það, — að þessir menn, sem á sjónum vinna, geti alltaf stökkið í land, þegar kominn er 9,1 klst. vinnutími í dagvinnu hvern dag, eða geti látið vera að fara á sjóinn fyrr en kominn er dagvinnutími. Það er því alveg sjáanlegt af þessum samanburði, að þessi flokkur manna þarf miklu frekar kjarabætur en starfsmenn ríkisins, í hvaða flokki sem þeir eru.

7) Nefndin gerir einnig samanburð á kjörum farmanna milli árána 1942 og 1948 og telur kaup þeirra hafa hækkað um 42% og síðar með nýjum samningi um 8%. Þessi samanburður er mjög villandi, vegna þess að miðað er við allt annað tímabil. Auk þess er vitað, að tekjur togarasjómannna hafa ávallt nokkur áhrif á kjör annarra farmanna, en ástæðum fyrir þeim kjörum hefur verið lýst hér að framan.

8) Nefndin hefur kynnt sér kjör starfsmanna í ríkisstofnunum, sem starfa utan ramma launal., og kjör starfsmanna hjá Reykjavíkurbæ, og kveður þar enga launahækkun hafa orðið síðan 1945. Og þetta var eini samanburðargrundvöllurinn, sem nefndin mátti vinna á. En þar kom í ljós, að í sambærilegum stofnunum við störf hjá ríkinu höfðu engar launahækkanir orðið. Benda þessar niðurstöður til þess, að enginn grundvöllur hafi verið fyrir því að greiða launauppbætur samkv. þál. En bærinn kom svo með launauppbætur á eftir, þegar vitað er, að ríkið hefur gengið þarna á undan. Þá var honum ekki stætt á öðru en

að koma með launauppbætur samkv. till., sem fram voru komnar í málinu, sem voru samkvæmt aðgerðum ríkisins með samþ. og framkvæmd till. um launauppbætur, þannig að óbeinlínis hefur þessi þál. og framkvæmd hennar orðið til þess, að laun starfsmanna Reykjavíkurbæjar hafa hækkað einnig.

9) Nefndin hefur einnig fengið upplýst, að V. R. hafi samið um launahækkun 1948 til samræmingar með hliðsjón af kjörum ríkisstarfsmanna. Sýnir þetta bezt, að þessir menn, sem þarna fengu launabætur, hafi álitit kjör sín lakari en kjör starfsmanna ríkisins, enda er yfir lýst, að þessir starfsmenn muni gera kröfur um hærri laun, þegar vitað er, hvað þingið vill greiða í viðbót til opinberra starfsmanna. Þannig að hjólið er komið af stað, og verður ekki stöðvað, ef þessi þáltill., sem hér liggur fyrir, er samþ.

10) Niðurstaða n. er, að hlutfallið milli launa ríkisstarfsmanna og annarra starfsstétta frá setningu launal. hafi raskast verulega, ríkisstarfsmönnum í óhag. Hún telur því eðlilegt, að ríkisstarfsmenn fái einhverjar kjarabætur. En henni dettur ekki í hug að taka þá ábyrgð á sig að segja til um það, hvað hún teldi, að þær ættu að verða, vegna þess að hún vissi, að allur grundvöllurinn undir álitit hennar var rangur. Þess vegna gerir n. ekki till. um, hvernig launauppbótunum skuli vera fyrir komið.

Mér hefur þótt rétt að skýra þetta nokkuð hér, m. a. til þess að sýna, að fjv. hefur aflað sér ýmissa gagna í málinu, áður en hún skilaði álitit. Og ég vona, að hv. þm. álassi ekki fjv. — ekki heldur sá hv. þm., sem gerði fyrirspurn um, hvenær þetta mál kæmi frá n. — fyrir það, þó að hún þyrfti nokkurn tíma til þess að afla þessara gagna. Og full ástæða hefði verið til að taka miklu lengri tíma til þess að afla meiri gagna í þessu máli. En einmitt vegna þess mikla áhuga, sem hefur verið á því hjá sumum hv. þm. að taka á sig þessa fjárhagslegu ábyrgð fyrir ríkisins hönd, og það einmitt nú fyrir jól, hef ég ekki viljað halda málinu inni, en skila því heldur með þeim upplýsingum, sem ég gat skilað.

Ég ræddi sem form. fjv. um öll þessi atriði við hv. l. flm. þáltill. og formann stjórnar Bandalagsins og sýndi þeim fram á, að rannsóknin, eins og hún var framkvæmd, gæfi á engan hátt rétta hugmynd um kjör og kaup starfsmanna ríkisins, miðað við kjör og kaup annarra stétta. Töldu þeir, að það atriði væri þessu máli óviðkomandi. Hitt væri kjarni málsins og samkv. orðalagi þál., að fá það upplýst, hve mjög aðrar stéttir hefðu bætt kjör sín eftir 1945 á meðan kjör starfsmanna ríkisins væru óbreytt. Skal þetta athugað nánar.

Sannleikurinn er sá, að það þarf ekki lítil brjóstheilindi til að halda svona fjarstæðu fram, að það þyrfti að samþ. um það þáltill. að setja upp fimm manna nefnd til þess að rannsaka, hve mikið hafi hækkað föst laun annarra starfsmanna síðan 1945. Þetta var hægt að fá upplýst á einum degi. En það, sem lá á bak við samþykkt þessarar þáltill., var það, að ætlunin var, að rannsakað yrði, hvort kjör starfsmanna ríkisins væru það miklu

lakari en annarra starfsstétta þjóðfélagsins, að ástæða væri til þess að greiða þeim það, sem hér var um að ræða. Ekkert annað gat legið á bak við orðalag till.

Af þessu er ljóst, að frumskilyrðið fyrir greiðslu uppbótanna er aldrei uppfyllt, og vísa ég þar m. a. til yfirlýsingar þáv. hæstv. fjmrh. við atkvgr. um þáttill., sem ég þegar hef lesið hér upp.

Eftir því sem nú er vitað, var fyrsta uppbótargreiðslan látin fara fram 1. ágúst síðastliðinn, og síðan hafa allar þær 4 millj., sem ræðir um í þál., verið greiddar. Fjvn. þótti því rétt og skylt að afgreiða ekki till. þá, sem hér er til umr., frá sér fyrr en hún hefði fengið tækifæri til að ræða við núv. hæstv. fjmrh. um till. og m. a. um afkomu ríkissjóðs á þessu ári og hvernig væri hugsað fyrir nýju tekjustofnum á næsta ári á móti þessum nýju, óvæntu útgjöldum. Mætti hæstv. ráðh. hjá fjvn. þann 13. þ. m. Voru þar lagðar fyrir hann eftirfarandi spurningar (með leyfi hæstv. forseta):

1) Telur hæstv. fjmrh., að hægt sé að greiða þau útgjöld, sem samþ. þáttill. á þskj. nr. 29 hefur í för með sér fyrir ríkissjóð, af tekjum ríkisins á yfirstandandi ári?

2) Ef ekki, mun þá hæstv. fjmrh. taka við þál. og framkvæma hana, ef hún verður samþ., nema jafnframt að afla sér heimilda til nýrra tekna til þess að mæta þessum útgjöldum?

Hæstv. fjmrh. vildi ekki svara þessu fyrirvaralaust hjá fjvn. og óskaði eftir fresti. Næsta dag, þann 14. des., afhenti hann mér svo hljóðandi svör:

„Ég get ekki á þessari stundu gefið yfirlýsingu um það, hvort ríkissjóður getur greitt þetta af tekjum þessa árs frekar en aðrar aðkallandi kvaðir.“ Þetta er svarið við fyrri spurningunni. Við þeirri síðari var svarið: „Stefna ríkisstjórnarinnar er að afgreiða greiðsluhallalaus fjárlög og auka ekki skuldir ríkisins. Ef þingið samþykkir tillöguna eða aðra bráðabirgðalausn á þessu máli, mun stjórnin taka við tillögunni og síðan bera fram tekjuauka, ef með þarf til afgreiðslu hallalausra fjárlaga.“

Þetta er stefna ríkisstj., að afgr. greiðsluhallalaus fjárlög og auka ekki skuldir ríkissjóðs. En af þessu er það að öðru leyti ljóst, að þann 14. des. s. l. veit hæstv. fjmrh. ekki enn, hvort frumskilyrðið fyrir því að greiða út uppbótina á laun opinberra starfsmanna er fyrir hendi, uppbótina, sem þó er byrjað að greiða 1. ágúst. Ekki veit ég nú, hvort hæstv. fjmrh. getur gefið þinginu upplýsingar nú í dag um það, hvernig fjárhagur ríkissjóðs er eða hvort hagur ríkissjóðs er þannig, að ríkissjóður geti greitt þetta af tekjum, þannig að greiðsluþöfnuður verði ekki óhagstæðari 1949, þó að þetta sé greitt allt, eins og tilskilið er með þáttill., ef hún verður samþ. nú, heldur en ætlað var til að hann yrði, þegar fjárl. voru afgr., en það var alltaf annað frumskilyrðið fyrir því, að greiða mætti út uppbætur eftir þál., sem samþ. var á s. l. vori. Síðan hæstv. fjmrh. gaf þessi svör, eru nú liðnir fimm dagar. Og þar sem fréttir hefur, að hæstv.

fjmrh. ætli sér næsta dag að flytja framsögu-ræðu fjárl., þá þykir mér líklegt, að hann sé kominn það vel inn í þetta mál, að hann geti gefið hæstv. Alp. upplýsingar um afkomu ríkissjóðs á þessu ári, því að á því á það að velja, hvort þessi þáttill. verður samþ. eða fellt. Ég leyfi mér því að endurtaka hér undir umr. þessa fyrri spurningu fjvn. og vænti þess, að hæstv. fjmrh. svari henni nú, með tilliti til hinnar nýju þekkingar, er ég tel víst, að hann hafi nú öðlæzt um afkomu ríkissjóðsins á yfirstandandi ári. En spurningin er: Telur hæstv. fjmrh., að hægt sé að greiða þau útgjöld, sem samþ. þáttill. á þskj. nr. 29 hefur í för með sér, af tekjum ríkissjóðs á yfirstandandi ári? Ég hef ekki haft ástæður til að kynna mér vitneskju hæstv. fjmrh. um þetta nú, en vil þó leyfa mér að benda á, að hér á laugardaginn lýsti hæstv. forsrh. yfir í sambandi við annað mál sem hér segir:

„Þær upplýsingar um ástandið, sem ég hef átt kost á að fá eftir frumheimildum, eftir að ég kom í ríkisstjórn, draga upp svo dökka mynd, að ég tel ekki hægt fyrir ríkisstjórnina í dag og ekki fyrr en hún hefur fengið hæflegan umhugsunarfrest, eftir að kröfur frystihúseigenda einnig liggja fyrir, að kveða á um, hvort auðið verði að bera fram bráðabirgðalausn sem undanfara þeirra tillagna um grundvallarbreytingar, sem ríkisstjórnin vinnur að undirbúningi að, eða hvort biða verður þessara grundvallarbreytinga.“

Þessi yfirlýsing hæstv. forsrh., þremur dögum síðar en hæstv. fjmrh. svarar fjvn., bendir til þess, að fjárhagsástandið hjá ríkissjóði í dag sé ekki þannig, að það sé neitt sérlega bjart yfir því. Eg geri ráð fyrir, að þessi ummæli séu byggð á upplýsingum frá fjmrh., og það er því ástæða til að stinga við fótum og hugsa sig vel um, áður en þáttill. þessi verður samþ., ef nokkuð má marka það, sem kemur fram í þessari yfirlýsingu. Og ég þekki þá hæstv. forsrh. illa, ef hann lætur slíkt uppi við hæstv. Alp., — ef hann hefur ekki mjög mikil gögn í höndum — án þess að ástandið sé allt annað en það, að hægt sé að taka á ríkissjóðinn þá gjaldakvöð, sem hér er um að ræða. Þetta, sem hæstv. forsrh. sagði og ég gat um, er sagt þremur dögum eftir að hæstv. fjmrh. svaraði, eins og ég gat um áðan. En þá liggur líka fyrir um þetta í dag vitneskja, sem ég vænti, að hæstv. fjmrh. gefi þinginu upplýsingar um, áður en frestað verður fundi.

Það er ljóst af þessu, að hæstv. fjmrh. veit ekki þ. 14. þ. m., hvort tekjur ríkissjóðs fari það langt fram úr gjöldunum á yfirstandandi ári, sem nemur útgreiddum upphæðum launa-uppbótanna. En vitneskjan um það var frumskilyrðið fyrir greiðslu uppbótanna. Og séu þessar nýju upplýsingar nokkuð nærri sanni, þá verð ég að telja það alveg óverjandi af fyrrv. hæstv. ríkisstj. að hafa greitt launa-uppbæturnar svo sem gert hefur verið, og því meira ábyrgðarleysi af Alp. nú að samþ. þáttill. á þskj. 29, eins og hún liggur nú fyrir.

Ég hef undir meðferð málsins reynt að fá það upplýst, hverjar hafi verið tillögur Banda-

lags starfsmanna ríkis og bæja um skiptingu á launauppbótastafénu og hvort það sé eftir till. eða kröfu frá því, að greitt hefur verið 20% á laun allra starfsmanna ríkisins. Eftir ýms-um krókaleiðum hefur mér tekizt að fá eftir- farandi upplýsingar, sem ég vil ekki taka á- byrgð á, að séu réttar. Ég hef orðið að fara krókaleiðir til þess að fá þetta upplýst.

1) Stjórn Bandalagsins samþykkir að gera till. um, að uppbæturnar verði greiddar á laun allra starfsmanna ríkisins. Þetta veigamikla atriði mun þó ekki vera tilkynnt bréflega til ríkisstj., og er það furðulegt, þar sem þetta er eitt af skilyrðunum fyrir greiðslu uppbóta- anna í þál. frá 18. maí s. l. Þær upplýsingar hef ég frá stjórn B. S. R. B., að þeir í Banda- laginu hafi aldrei gert þessar till. skriflega. M. a. vegna þess, að ekkert liggur skjallengt fyrir um þetta atriði, hvort Bandalagið hafi ætlað til þess, að greidd væri uppbót á öll laun ríkisstarfsmanna, þá liggur ekkert fyrir um það, hvort Bandalagið ætlast til þess, að greidd sé uppbót á laun þessara manna fyrir aukastörf. Er t. d. ætlað til þess, að þessi uppbót verði greidd á laun lækna, sem taka meira en einföld laun? Í landinu er talsvert af læknum, sem gegna fleirum en einu lækni-shéraði. Héraðslæknirinn á Ísafirði gegndi t. d. Hesteyrarlæknishéraði ásamt Ísafjarðar- læknishéraði. Hann sat á tvennum fullum laun- um. Er ætlað til þess, að full uppbót sé greidd á slík laun? Það liggur ekkert fyrir um það í þessum gögnum, sem fjvn. hefur aflað sér. Sama gildir um yfirsetukonur. Þær hafa að visu ekki há laun. En ef þær gegna fleirum en einu umdæmi, á þá að greiða þeim fulla uppbót á öll laun, sem þær taka? Og hvað um presta? Ef þeir gegna tveimur prestaköllum, fá þeir hálf önnur laun. Er það hugsað, að þeir fái í þeim tilfellum uppbót á öll sín laun? Og hvað um ýmsa nefndarmenn, sem vinna t. d. í þágu Búnaðarfélags Íslands o. fl.? Þær hafa ýmsir menn hálf laun, m. a. menn, sem vinna í Atvinnuðeild háskólans. Kennari á Hvanneyri hefur full laun sem kennari og svo auk þess hálf laun hjá Búnaðarfélagi Ís- lands. Og það úir og grúir í ríkisrekstrinum af starfsmönnum, sem taka laun á líkan hátt og þessir, sem ég nú hef nefnt. Hefur orðið samkomulag um það að greiða einnig upp- bætur ofan á öll þessi laun? Ég nenni ekki að slá hér upp öllum dæmum, sem eru um slíkar launagreiðslur til starfsmanna ríkisins. En við, sem setið höfum í fjvn. á undanförunum árum og staðið í sífelldri baráttu um að afnema þetta fyrirkomulag í launagreiðslunum, þannig að það væri ekki verið að greiða mönnum hálf önnur laun, tvöföld laun og meira en það, við vitum, hversu úir og grúir af þessum launa- greiðslum til starfsmanna ríkisins í okkar landi. Og þar, sem ekki hefur verið hægt að koma því við að láta menn hafa meira en sín laun samkv. launal., hafa menn oft verið látn- ir fá úr ríkissjóði stórkostlegt risnufé sem launauppbætur. Gildir þetta um ýmsa starfs- menn ríkisins hjá okkur. Er líka greidd á þessa risnu 20% uppbót? Ég veit ekki betur en einnig hafi verið í mörg ár greitt ferðafé til ákveð-

Alpt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

inna lækna og prófessora til þess að kynna sér nýmæli viðkomandi starfi sínu, sem þeir hafa ekki notað til þess að ferðast fyrir, heldur hafi fé þetta verið greitt sem launauppbætur. Er líka greidd uppbót á þessi laun? Ég gæti nefnt mörg slík dæmi, sem úir og grúir af. Og þetta mein er sjálfsagt búið að vera lengi, um tugi ára, og ákaflega erfitt að fá því breytt.

Stjórn Bandalags starfsmanna ríkis og bæja hefur hins vegar, eftir því sem hún tjáði mér, engar till. gert um það, hversu há uppbót skuli greidd á launin. Aftur á móti gerir hún till. um það, að uppbótin skuli greidd út í fimm greiðslum, þ. e. $\frac{1}{5}$ eða 20% af uppbótaupphæð- inni, eins og hún kynni að verða ákveðin, á hverjum mánuði frá júlí til nóvember. Eru þær till. birtar ráðun. bréflega, og mér er nær að halda, eftir upplýsingum sem ég hef, að hér hafi skolast á milli, þannig, að þeir hafi lagt til, að uppbótin yrði greidd á fimm tíma- bilum, 20% af upphæðinni á hverju tímabili, en síðan hafi verið farið inn á að greiða 20% á launin. Eftir upplýsingum, sem ég hef fengið frá þessum aðilum, þá var fyrst hugsað, að þessi uppbót gæti verið 8—8,33% hækkun, mið- að við allt árið og miðað við, að heimildin um 4 millj. kr. greiðslur í þessu skyni væri notuð að fullu. Síðar hefur verið hugsað að greiða þetta á sex mánuðum og þá hefðu komið 16% uppbætur á launin á mánuði, miðað við að nota að fullu 4 millj. kr. heimildina, en 19,2% mundu koma á launin á mánuði með því að skipta uppbótageiðslunum jafnt á fimm mán- uði. Er þetta miðað við þá ríkisstarfsmenn, sem greiða í lífeyrissjóð. Og mér hefur verið tjáð, að svo sterk ósk hafi komið frá stjórn B. S. R. B., að þetta fé yrði greitt út á fimm mán- uðum, að á þá till. hafi verið fallizt. Svo mun hafa þótt hægara að reikna með 20% og því sú upphæð tekin í stað 19,2%. En hvernig sem þessu er velt fyrir sér, er sjáanlegt, að B. S. R. B. hefur aldrei gert till. beinlínis um skipt- in á þessu 4 millj. kr. uppbótasté.

Það mun hafa verið reiknað út af ráðun., að ef greiddar væru uppbætur á laun þeirra manna einna, sem greiða iðgjald í lífeyrissjóð, þá mundi hér vera um 50 millj. kr. launa- greiðslur að ræða og því 8% uppbót á þessi laun þær 4 millj. kr., sem heimildin um launa- greiðslurnar til þessara manna hljóðaði um. Og fyrst mun hafa verið reiknað með að greiða uppbæturnar þannig. En síðan, þegar til fram- kvæmdanna kom, hefur, eftir því sem fyrir liggur, ekki þótt duga að stöðva þetta við þann hóp manna, sem í lífeyrissjóð greiddi, heldur yrði að fara langt út fyrir þetta, og það varð þess valdandi, að uppbótageiðslan varð 5 millj. kr. á þessum 5 mánuðum, í staðinn fyrir 4 millj. kr., þ. e. 20% uppbótin til þessara manna allra.

Það er af þessu sjáanlegt, að það atriði þal. frá 18. maí s. l., að greiða ekki uppbæturnar fyrr en hreinar till. lögju fyrir frá Banda- lagi starfsmanna ríkis og bæja um skiptingu á þessu fé, hefur ekki verið uppfyllt. Og ef það hefði komið till. frá Bandalaginu um 20% launauppbótageiðslur, þar ríkisstj. að senda þá till. til baka til Bandalagsins, með þeim

ummælum, að það væru ekki 6 millj. kr., sem ætti að skipta í uppbótargreiðslur á laun ríkisstarfsmanna, heldur 4 millj. kr., og biðja þá að stokka upp og gefa aftur. En það hafa ekki komið a. m. k. til mín sem form. fjvn. nein gögn, sem sýni, að þannig hafi verið farið með málið.

Þá spurði ég hv. form. Bandalags starfsmanna ríkis og bæja um það, hvort frá þeim hefðu komið óskir um það eða fyrir lægju nokkrar samþykktir um það hjá Bandalaginu, að þessum greiðslum yrði haldið áfram í desember og þar til fjárlög yrðu afgreidd. Hann kvað svo ekki vera, þannig að ég hef ekki getað fengið upplýsingar um það, að þessar kröfur hafi einu sinni komið frá launþegunum, né heldur, að þeir hafi gert kröfu um það, að þessi þáttill. væri borin fram. Og það væri þá gott að fá upplýsingar hjá hv. 1. flm. málsins um það, hver ástæða er til þess, að till. þessi er komin fram. Form. stjórnar B. S. R. B. hefur tjáð mér, að engin samþykkt hafi verið um þetta gerð í Bandalaginu, og þess vegna spyr ég: Hvaðan er þetta komið?

Öll meðferð þessa máls er svo frámunaleg, að maður fær ekki skilið, hvað veldur því, að hæstv. ráðh., sem er á móti till., sem samþ. var á s. 1. vori, fellur skyndilega frá öllum skilyrðum, sem sett eru bæði af honum og þinginu, og leiðir málið inn á þá braut, sem kostar ríkissjóðinn milljónir í útgjöldum fram yfir það, sem ákveðið hafði verið og fram yfir það, sem þörf var á, eftir því sem upplýst hefur verið fyrir mér. Það er alveg óhugsandi, að hæstv. fyrrv. fjmrh. hafi gert þetta án þess að vera knúinn til þess af einhverju því, sem Alp. enn hefur ekki fengið vitneskju um, en það á heimtingu á að fá að vita um, áður en þetta mál kemur til endanlegrar afgreiðslu hér í þinginu. Það er alveg óhugsandi, að hann hafi einn tekið á sig ábyrgð á þessum framkvæmdum, og hlýtur því fyrrv. hæstv. ríkisstj. öll að bera ábyrgð á þeim og svara til um það, hvað það var, sem knúði hana til þess að fara inn á þessa hættulegu braut í afgreiðslu fjármála.

Sú eina kjaraskerðing, sem starfsmenn ríkisins hafa orðið fyrir síðan launalögin voru sett, er stífing vísitölunnar. En þær ráðstafanir voru gerðar af Alþingi, sem taldi það nauðsyn vegna atvinnuveganna, afkomu ríkissjóðs og þjóðarinnar í heild. Að bæta ríkisstarfsmönnum þetta nú upp með launahækkun, er raunverulega ekkert annað en að afnema stífingu vísitölunnar fyrir ákveðnar stéttir þjóðfélagsins. Það er það, sem verið er að gera hér, og ekkert annað. Það er verið að afnema gerðir fyrrv. ríkisstj., þessi lagafyrirmæli um stífingu vísitölunnar, og gera þetta fyrir ákveðnar stéttir í þjóðfélaginu og þær stéttir, sem sízt þurfa þess með. Það er það, sem verið er að gera með þessari till. Slík ráðstöfun mundi framkalla enn nýja flóðbylgju af dýrtíð í landinu, enn nýtt kapphlaup um kjara-bætur til samræmingar. Yrði þáttill. þessi samþ., væri ógerlegt og ranglátt að láta upp-bæturnar ekki einnig ná til allra, sem fá eftirlaun og styrki sér til lífsviðurværis, og þá

fyrst og fremst til allra ellilauna. Það sér hver maður, að svo framarlega að það eigi að ganga inn á þá braut að greiða 20% uppbætur ofan á hæstu laun embættismanna í landinu og e. t. v. líka ofan á þeirra aukalaun, þá er ekki stætt á því að neita þeim, sem bágast eiga í landinu, eins og þeim, sem verða að lifa mjög fátæklegu lífi af eftirlaunum og ellilaunum, um slíkar kjarabætur. Og það má því búast við, ef þessi þáttill. verður samþ., að hún fyrst og fremst framkalli það, enda eru þegar komnar fram till. á þessu þingi um að gera þetta. Og ég sé ekki, að þeir hv. þm., sem samþ. vilja þessa þáttill., sem hér liggur fyrir, geti undir nokkrum kringumstæðum leyft sér það ábyrgðarleysi að greiða þá atkv. á móti þeim till., sem fara fram á að bæta kjör þessara verr stöddu manna, því að þá væri framið mikið ranglæti gagnvart þeim fátækustu í landinu. En það mundi kosta í eftirlaunum eina millj. kr., en með ellilaununum um 4 millj. kr.

Þjóðinni er nú mest nauðsyn á því að stöðva dýrtíðarflóðið, en auka það ekki. Og þjóðin krefst þess, að fyrsta sporið komi frá Alþingi og ríkisstjórn. Gagnstætt því, sem farið er fram á í þessari þáttill., verður að draga mjög verulega úr öllum kostnaði við ríkisreksturinn, sumpart með því að fækka þeim verkefnum, sem ríkið hefur afskipti af, m. a. sérleyfisferðum, sem ríkið hefur greitt hundruð þúsunda kr. með, og láta þær til þeirra, sem kunna betur með að fara. (EmJ: Er það ekki eitthvað fleira?) Jú, vel mætti minnst á uppskipun hjá Skipaútgerðinni og Gretti, sem mætti kannske líka hafa einstaklingsstjórn á í staðinn fyrir það, sem nú er. (GPQ: En hvað um einstaklingsfyrirtæki, sem tapa?) Það mætti taka þau líka til athugunar. Við skulum tala saman á eftir um það. Og sumpart mætti draga úr kostnaði við ríkisreksturinn með því að krefjast meiri vinnu af starfsmönnum ríkisins, fyrir bætt kjör. Þegar þetta var rætt við fjvn. á síðasta þingi, vildi hún koma á móti kröfum starfsmanna ríkisins, með því að hækka launin og lengja vinnutímann, og ég veit ekki betur en að það mál væri á mjög eðlilegri leið. Svo var gripið fram í tyrir þeim mönnum, sem voru að semja um það, sumpart af hv. flm. þáttill. í fyrra og sumpart af ríkisstj., með því að bæta kjör þessara manna án þess. En mér fannst, þegar við í fjvn. ræddum við þá, þeir vera vel við mælandi um það atriði að lengja vinnutímann, til þess að geta fengið betri kjör. — Getur þá einnig komið til mála að endurskoða laun þeirra, ef vinnutíminn yrði lengdur allverulega.

Mér þykir rétt í sambandi við þetta að leyfa mér að benda á, að þetta mál hefur nú tekið þá stefnu, að starfsmenn ríkisins þykjast nú orðið eiga heimtingu á því, fyrir gerðir Alp. og fyrrv. ríkisstj., að fá 20% launahækkun, ekki út þetta ár og ekki þangað til fjárl. verða afgr., heldur bara allt næsta ár, 1950, og mundu telja sig svikna, eftir því sem mér skilst, ef meiri hl. Alp. kippti nú að sér hendi og neitaði að greiða þessar uppbætur á laun þeirra allt árið næsta. En ef svo er gert, þá er alveg áreiðanlegt, að það verður margfalt torveld-

ara en ella að leysa dýrtíðarmálin, sem ekki verða leyst á Alp. með því að auka útgjöld þess opinberra og auka laun þeirra manna, sem skemmstan hafa vinnutíma í þjóðfélaginu. Það er alveg áreiðanlegt.

Mér þykir rétt að benda á, að verði þessi þáttill. á þskj. nr. 29 samþ. óbreytt, þá er alveg ljóst, að hún krefst þess, að 6 millj. kr. verði varið til uppbótanna á þessu ári, eða 50% meira en ákveðið var í skyndi á næturfundinum, þegar fyrri þáttill. var afgreidd, og þótti mörgum þá nóg um. En ef þessi þáttill., sem hér liggur fyrir, verður samþ., verður að bæta við útgjöldin fleiri milljónum. Þá er líka ljóst, að þá verður gerð krafa um þær greiðslur í þessu sambandi á næsta ári, sem munu kosta 12–15 millj. kr. Og það hefur í raun og veru enginn hv. þm. leyfi til þess að afgr. þessa till., sem hér liggur fyrir, nema hann geri sér ljóst, að samþykkt hennar muni kosta ríkissjóðinn 12–15 millj. kr. á næsta ári. Og hv. þm. eru þá líka skyldir til þess, sem greiða atkv. með þessari till., að bera fram till. um það, hvernig eigi að taka þetta fé. Mundi t. d. hv. 4. þm. Reykv. leggja til, að það væri dregið af framlagi til Tryggingastofnunarinnar sem svaraði þessari upphæð? Ég hygg ekki. Ætli það yrði ekki svo, að þegar draga ætti af útgjaldaliðum fjárl. vegna þessara uppbóta, þá segðu allir nei? Og væri það þá endilega eðlilegasta afgreiðsla þessa máls, að þeir, sem þessara uppbóta eiga að njóta, fengju annaðhvort engar uppbætur eða 12–15 millj. á næsta ári, sem hér er stefnt að að greiða, til þess að tryggja þessum mönnum, sem bezt eru settir í þjóðfélaginu, að geta haldið launum sínum? Nei. Og hvar á að taka það fé, sem til þessara uppbóta þarf? Með nýjum skatti? Kannske nýjum eignarskatti? Ef til vill. En hvers vegna bera þá ekki hv. þm. fram till. um það nú, hvernig eigi að taka þetta fé? Af því að þeim er ljóst, að það er ekki hægt. (PZ: Mætti taka það af ágóða af Hæringi?) Hæringur er alls ekki á fjárlagafrv., og það er hreint ábyrgðarleysi gagnvart afgreiðslu fjárlagafrv., ef menn ætla sér að samþ. þessa þáttill. hér og gefa þjóðinni hana í jólagjöf og hafa ekki komið með öruggar till. um það, hvernig eigi að ná fé í ríkissjóðinn, þannig að þetta ráðslag skaði ekki þjóðfélagið meira en orðið er. (GP: Fjárlögin eru ekki komin til umr.) Hv. 3. landsk. þm. hefði átt að hafa manndóm til þess að sýna, hvernig á að standa undir þessari vitleysu.

Ég vil í sambandi við þetta einnig leyfa mér að benda á, að 1944 er borin fram hér á þingi og samþ. þáttill. um að athuga starfskerfi og rekstrarútgjöld ríkisins, á þskj. 1163. Þessi till. segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta nú þegar fara fram rækilega athugun og rannsókn á því, hvernig unnt væri að draga verulega úr rekstrarútgjöldum ríkisins og ríkisstofnana, og verði jafnframt leitað að leiðum til þess að gera þetta starfskerfi einfaldara og óbrotnara.“

Síðan er sagt í fimm liðum, hvaða leiðir skuli helzt fara. Í engri af þessum leiðum er tekin upp þessi dæmalausa úrbót, að hækka laun um

20%. Á hverju einasta þingi, sem síðan hefur verið, hefur fjvn. lagt á það ríka áherzlu, að þessari till. verði sinnt og horfið að því máli, hvernig væri hægt að draga úr rekstrarútgjöldum ríkissjóðs, en ekki auka þau, eins og hér er farið fram á. Og ég tel það hreint ábyrgðarleysi fyrir þá, sem hafa samþ. þessa till. og viðurkennt þessa þörf, að ganga nú fram hjá henni og samþ. till. um 20% launahækkun til opinberra starfsmanna. Það er skylda meiri hluta Alþingis nú á þessum tímum, þegar þörf er að snúa við, að koma með einhverjar raunhæfar till. um úrbót í þessum málum, en bera ekki fram till., sem alveg auðsjáanlega torveldar alla viturlega lausn í dýrtíðarmálunum. Hver einasta ríkisstj., sem setið hefur að völdum síðan, hefur lýst yfir, að hennar aðalverkefni væri að reyna að draga úr dýrtíðinni. Fyrirv. ríkisstj. settist að völdum með það sem aðalverkefni að leysa hana. Þessi sama ríkisstj. hefur með meðferð þessa máls á síðasta þingi gengið inn á þá braut að torveldi stórkostlega þau verkefni, sem hún sjálf setti sér sem aðalverkefni að leysa, og það svo, að sú ríkisstj., sem ætlaði sér að taka við og laga dýrtíðarmálin, eftir að búið er að samþ. þessa till., hún er ekki öfundsverð, það verð ég að segja.

Ég vænti þess, að hæstv. fjmrh. undir þessum umr. gefi okkur í meiri hl. n. eða allri n. eða þinginu í heild meiri og betri og nákvæmari svör við því, sem við spurðum um, af því að ég geri ráð fyrir, að þau liggi nú lausari fyrir. Ég vænti, að ríkisstj. upplýsi, hvað það var, sem þvingaði fyrirv. ríkisstj. til að hlaupa frá þeim ákvæðum, sem sett voru um þessar launagreiðslur, og fara inn á þá braut, sem hér er farið inn á. Hvaða öfl þar liggja á bak við, höfum við ekki fengið að vita í fjvn. Þau hljóta að vera sterk, því að engin stj. hefði leyft sér að fara inn á þá braut, nema mjög sterk öfl hefðu knúið þar á.

Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða málið frekar, en ég vænti, að till. verði felld við atkvgr., eins og meiri hl. n. leggur til.

Frsm. 1. minni hl. (Erlendur Þorsteinsson): Herra forseti. Hv. þm. Barð., frsm. meiri hl. fjvn., hefur í allýtarlegri ræðu lýst gangi þessa máls eins og það hefur verið eftir að það var flutt hér inn í hæstv. Alp. á síðastliðnu vori og afgreitt héðan. Ég vil ekki draga neinn efa á það, að rétt hafi verið skýrt frá sögu málsins, en hins vegar get ég ekki fallist á þær niðurstöður og ályktanir, sem hv. þm. dró af þeirri sögu. Mér virðist, að eins og þetta mál liggur fyrir nú, þá séu það í raun og veru þrjú atriði, sem beri sérstaklega að athuga, og þau hljóti að liggja til grundvallar fyrir þeirri afgreiðslu, sem málið fær. Það fyrsta og veigamesta að mínu áliti er þá það, hvort líta beri á félagsskap starfsmanna ríkis og bæja sem stéttarfélag, félag, sem sé til þess stofnað að semja um kaup og kjör fyrir meðlimi sína, hvort líta megi á það sem slíkt eða ekki. Að vísu eru laun þessa fólks að forminu til ákveðin með samþykktum Alp., og þessum launamönnum öðrum fremur er gert það lægra undir höfði í

þjóðfélaginu en öðrum vinnandi stéttum eða öðru vinnandi fólki, að því er bannað að gera verkfall. Það kemur út af fyrir sig ekki afgreiðslu þessa máls við, hvort það er réttmætt eða ekki, en ég hygg, að það ákvæði launal. að banna þessu fólki verkfallsrétt, sem er þó viðurkenndur í öðrum launastéttum, samkv. þeim ákvæðum sem þar gilda um stéttarfélag og vinnudeilur, — ég hygg, að það ákvæði sé orðið úrelt og hafi til orðið, þegar hér var um tiltölulega fámennan hóp manna að ræða og lítið á þá sem nokkurs konar skyldulið eða jafnvel kannske herlið í landinu, enda ekki ólíklegt, að þetta séu leifar frá þeim tíma, þegar Íslendingar ákváðu ekki sjálfir um meðferð þessara sinna mála sem annarra. En hvað sem þessu líður, þá hlýtur að verða að líta þannig á, að hér sé um að ræða félagsskap, sem hafi fullan rétt á því sem samningsaðili að ráða nokkru um kaup sitt og kjör, og það beri ekki að draga úr þeim rétti, þó að til séu ákvæði í l., sem banna honum verkfallsrétt eða í raun og veru framkvæmda-vald til þess að koma málum sínum í framkvæmd. Miklu heldur ber að líta til þessa félagsskapar með meiri sanngirni, þar sem hann hefur ekki tækifæri til þess að nota þetta afl til að koma kröfum sínum í framkvæmd. En þegar þannig er lítið á málið, verður um leið að viðurkenna, að þessi félagsskapur á innbyrðis rétt til að segja til um laun hinna ýmsu starfsflokka, hvaða kröfur eru fram settar, og síðan verða mótaðilar, eins og í öllum öðrum samningsgerðum, að halda fram sínum sjónarmiðum. Ef menn eru sammála um að líta á þennan félagsskap sem stéttarfélag, hljóta menn líka að vera sammála um, að samtök þessara manna eigi og verði að segja mest til um það, hvernig launum þeirra er breytt, að svo miklu leyti sem samkomulag fæst um það við þá aðila, sem á að semja við. Þessari till. hér er ætlað að leysa þessi mál þannig til bráðabirgða. Að mínu áliti er ekki rétt að raska þeim grundvelli, sem þessi félagsskapur hefur gert um kaup og kjör starfsmanna sinna. Ég tel, að þeir með sínum félagsskap, svo sem önnur slík félög, hafi sjálfsákvörðunarrétt til að segja til um eins og unnt er, hvernig hlutföllin eigi að vera milli hinna ýmsu starfsmanna, sem eru innan vébanda þessa félagsskapar. Það er rétt að gera sér það ljóst, að sá hópur, sem hér um ræðir, er orðinn allfjöldmennur í landinu og hefur vaxið mjög hin síðustu ár, og það er líka vert að benda á það, að samkvæmt óskum þessa félagsskapar var með launal. 1945 gerð tilraun til þess að samræma laun þessa fólks, sem þarna er um að ræða, en áður mun það hafa verið svo, að laun fyrir sömu vinnu voru greidd ákaflega misjafnt hjá ýmsum stofnunum þess opinberra. Með því að ganga inn á þessi sjónarmið hefur Alp. einnig viðurkennt, að þessi félagsskapur er aðili að þeim breytingum, sem gerðar hafa verið og gerðar kunna að verða á lífskjörum þess fólks, sem í félagskapnum er, og þess vegna verður enn að líta svo á, að þetta séu í raun og veru rök fyrir því, að því kerfi verði ekki raskað með bráðabirgðalausn hér á Alþingi.

Annað aðalatriði þessa máls er framkvæmd

þeirrar þáttill., sem samþ. var 18. maí s. l., og þá vitanlega um leið störf þeirrar mþn., sem skipuð var til þess að athuga þessi mál og hv. frsm. meiri hl. veittist nokkuð að. Eins og fram kom í ræðu hv. frsm. meiri hl., varð ágreiningur um það í n., hvernig hún ætti að haga störfum. Til þess að geta fengið úr þessu skorið, sneri hún sér vitanlega til þess aðila, sem hafði skipað hana og vissulega átti að segja henni fyrir verkum, og hún sneri sér til hæstv. þáv. fjmrh. Í áliti n. segir svo, með leyfi hæstv. forseta: „Að lokum var fenginn úrskurður fjmrh., er hljóðaði svo, að n. skyldi miða starf sitt við það að rannsaka breytingar þær, er orðið hefðu á kaup og kjörum hinna ýmsu starfsstétta frá því að launal. voru sett, til þess að komast að raun um það, hvort og hve mikið kjör starfsmannanna hefðu rýrnað samanborið við aðrar starfsstéttir.“ Með þessu er alveg greinilega úr því skorið, að starf n. er ekki það að rannsaka, hvernig kjör starfsmanna ríkis og bæja séu í dag í samanburði við kjör annarra stétta, heldur að rannsaka, hvað kjör starfsmanna ríkis og bæja hafi rýrnað frá árinu 1945, þegar launal. voru sett, til þess tíma, er n. skilar á-liti, miðað við það, hverjar kjarabætur aðrar stéttir og annað vinnandi fólk hefur fengið á þessum tíma, enda segir n. í sama nál., með leyfi hæstv. forseta: „N. var hins vegar ekki ætlað að endurskoða launal., heldur skyldi að svo stöddu gengið út frá því, að hlutföllin hafi verið eðlileg. Niðurstöður n. eru byggðar á þessum grundvelli.“ Þegar þessi ummæli n. eru athuguð og úrskurður hæstv. þáv. fjmrh., þá hygg ég, að nokkuð af því, sem fram kom í ræðu hv. þm. Barð., fái ekki staðizt, því að hér er eingöngu miðað við það að upplýsa, hvernig kjör þessara manna eigi að vera miðað við þær uppbætur, sem aðrar vinnandi stéttir hafa fengið. Hv. þm. Barð. sagði í þessu tilfelli, að ekkert tillit hefði verið tekið til þess öryggis, sem fastir starfsmenn ríkisins hafa, en ég vil benda á, að þetta öryggi var líka til staðar 1945, þegar launal. voru sett. Þess vegna var tekið tillit til þess eingöngu miðað við þann mismun, sem orðið hafði á kjarabreytingum annarra manna í landinu. Mér virðist því, að byggt á þeim úrskurði, sem fram kom frá þáv. fjmrh., hefði n. í raun og veru ekki getað unnið starf sitt öðruvísi en hún hefur gert, og það hafa ekki komið fram nein rök fyrir því, að þær upplýsingar, sem fram koma í nál. þessarar n. um kjarabætur og hækkun annarra vinnandi stétta, séu rangar.

Þriðja meginatriðið í sambandi við afgreiðslu þessarar till. er að mínu áliti það, hvort rétt sé að samþ. hana nú. Ég hef áður bent á, að afgreiðsla sú, sem till. fékk hjá hv. n., var rök-rétt afleiðing af því, sem á undan var gengið. Á það er einnig bent í grg. fyrir till. og tekið upp í álit l. minni hl., okkar hv. þm. Ak., að sérstök n. vinnur nú að endurskoðun launal. Við leggjum á það áherzlu, að þessi n. ljúki störfum sem allra fyrst, vegna þess að við teljum eðlilegt og sjálfsagt, að launakerfinu verði breytt eingöngu í samráði við Bandalag starfsmanna ríkis og bæja og það verði byggt á þeim till., sem þaðan koma, eftir því sem um semst.

Þess vegna lítum við svo á, að hér sé eingöngu um bráðabirgðalaun að ræða og þær uppbætur, sem greiddar eru samkv. þessari till. og greiddar hafa verið áður, beri ekki að skoða sem neina ákvörðun um endanlegar uppbætur eða ákvörðun um 25% launauppbót á öll laun starfsmanna ríkis og bæja, eins og virtist koma fram hjá hv. frsm. meiri hl. Við teljum, að hér sé aðeins um bráðabirgðalaun að ræða og það þurfi að koma til samninga milli þessara tveggja aðila, sem ég hef rætt um, þar sem samið væri um það, hvað endanlegt hlutfall launa skyldi vera milli hinna einstöku starfstétta, sem í sambandinu eru, og ýmis önnur atriði, sem þar að lúta. Það virðist ekki óeðlilegt, að við þá samninga væri einmitt rætt um ýmis þau atriði, sem fram komu í ræðu hv. frsm. meiri hl., svo sem um það ástand, sem hann taldi hér vera um það, að fjöldi opinberra starfsmanna væri í tveimur eða jafnvel fleiri embættum, en ég tel, að það sé ekki réttmætt, að þingið eða einstakir þm. ásaki starfsmenn um það. Ég held, að þar geti líka verið um að ræða stjórnleysi þeirra, sem eiga að ráða, en ekki sviksemi þeirra, sem vinna. Sama má líka segja um vinnu eða vinnuafköst. Eftir því sem ég veit, hefur því aldrei verið mælt bót af stéttarfélagum eða forvígismönnum þeirra, að meðlimir þeirra skili ekki þeirri vinnu, sem óskað er eftir og krafist er af þeim. Ef það er ekki gert, þá hlýtur veilan að vera hjá þeim, sem yfir þessu fólki ráða, en ekki fólkinu sjálfu. Það er að visu hægt margt og mikið um þetta mál að segja, eins og t. d. ef talað er um samannburð á vinnu þessa fólks og vinnu bóndans og sjómannsins. Það getur engum dottið í hug að halda því fram, að ekki sé miklu meiri líkamleg áreynsla — og kannske andleg líka — að vera sjómaður á togara eða kannske bóndi uppi á landi. En það er líka viðurkennt, að við hvor tveggja þau störf, sem þar um ræðir, er ýmislegt það gott sem betur fer, sem dregur fólk að þeim, þannig að fjöldi manna vill fremur við þau vinna en þau störf, sem ég nú nefndi. En aðalatriðið er vissulega það, að hver þjóðfélagsþegn skili sínu starfi sem best, í hvaða stétt sem hann vinnur.

Ég sé ekki ástæðu til þess að vera að fara út í einstök atriði í þeirri framsöguræðu, sem haldin var hér áðan, enda var þar að miklu leyti vikið meir að fyrrv. ríkisstj. og þeim, sem áður höfðu um þetta fjallað. Hitt vil ég benda á, sem er vissulega rétt, að það mundi ákaflega oft hafa verið erfitt fyrir vinnandi fólk og stéttarfélag að fá fram nokkrar kjarabætur, ef alltaf hefði átt að miða við einhverja aðra í þjóðfélaginu, sem verr kynnu að vera settir. Það er aldrei hægt með slíkum samannburði að fá kjarabætur handa einum eða neinum. Ég held, að sú aðferð sé að verða meir og meir úrelt í okkar þjóðfélagi að vilja endilega miða launakjör eða annað við þá, sem eru kannske verst settir í þeim sökum eða í þjóðfélaginu af einhverjum öðrum ástæðum.

Ég vil svo að síðustu leyfa mér að leggja til, að þessi þáttill. verði samþ. eins og hún liggur fyrir.

Frsm. 2. minni hl. (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Eins og þskj. og ræður þær, sem hér hafa verið fluttar, bera með sér, klofnaði fjvn. í þrennt um þessa till. Meiri hl., 6 nm. af 9, leggur til, að hún verði felld, 2 nm. leggja til, að hún verði samþ. óbreytt., en ég legg til, að hún verði samþ. með þeirri breytt., sem grenir á þskj. 120.

Þegar launal. voru sett 1945, var búið að standa margra ára stríð um það, hvort skipuleggja ætti kerfisbundið laun opinberra starfsmanna. Með þessum l. var því máli komið í viðunandi horf, að því er kalla má, hvað ástandið snerti þá. Hinu verður tæplega neitað, að síðan hafa orðið þær breytingar á verðlagi í landinu, að hvað snertir alla hina lægri launaflokka, þá er tæplega mögulegt fyrir þá, sem hafa ekki aðrar tekjur en samkv. launal., að lifa á þeim launum eins og dýrtíðin er núna. Það er þetta atriði, sem mér virðist vera stærsta atriðið í því, hvernig á að fara með þetta mál núna, og mér virðist, að samkv. framkvæmd þeirrar till., sem samþ. var 18. maí í vor, hafi þetta atriði ekki verið tekið nægilega til greina. — Þegar maður lítur á launastigann eins og hann er í núgildandi launal., rekur maður augun í það, að þar er mikill munur á hinum ýmsu launaflokkum. Lægsti launaflokkurinn er með 3600 kr. grunnlaun á ári, þ. e. 10800 kr. með vísitölu, og hæsti launaflokkurinn er með 15000 kr. grunnlaun, eða 45000 kr. Það liggur í augum uppi, að það er gífurlegur munur fyrir fjölskyldu að lifa á launum heimilisfóður, sem hefur 18000 kr. í árslaun, eða t. d. launum eftir 6. flokki, sem eru 30600 kr., og enn þá meiri verður munurinn á 15. flokki, sem hefur 14400 kr., og 1. flokki, sem hefur 45000 kr. á ári. Þetta atriði verður að athuga alveg sérstaklega, þegar rætt er um það að greiða uppbætur á laun miðað við það að mæta þeirri dýrtíðaraukningu, sem orðið hefur síðan launalögin voru samþykkt. Það er alkunna, að þegar launalögin voru samþ., þá var farið eftir þeim reglum að meta kauphæðina eftir eðli hinna ýmsu starfa, en það eðli mótast af ýmsum meginþáttum, en fyrsta sjónarmiðið er þó að greiða svo mikið, að heimilisfaðir og fjölskylda hans geti lifað eðlilegu lífi. Eitt starf krefst svo meira náms og undirbúnings en annað, og þeir hafa eytt löngum tíma ævinnar í undirbúningsnáms, hafa oft bundið sér þungan skuldabagga. Þá er það og mikið atriði, hvort starfinu fylgir mikið ábyrgð eða ekki, og margt er það fleira, sem veldur því, að launastiginn er misjafn. En þegar það er athugað, hvernig greiða eigi launauppbætur, en það er það, sem hér um ræðir, þá er það fyrst og fremst einn þátturinn, sem hefur breytzt, en það er lífeyririnn sjálfur, sem þarf að hækka vegna verðhækkunar á lífsnauðsynjum, og það er því furðulegt að vilja greiða þessa uppbót hlutfallslega jafnháa til manns, sem hefur 14400 kr. í árslaun, og manns, sem hefur yfir 42000 kr. í árslaun. Það er einkennilegt að telja, að manni, sem hefur 14400 kr., nægi 2280 kr. í uppbót, ef hinn þarf nauðsynlega að fá 8400 kr., svo að árslaun hans fari alls yfir 50000 kr. Það sýnist ekki þurfa að

þrefalda uppbótina hjá þeim, sem hærri launin hefur, þótt hann hafi haft þrefalt hærri laun áður. Á þessum grundvelli og með þessum rökstuðningi flyt ég brtt. mína um að greiða 20% uppbót á laun þeirra, sem hafa allt upp í 7800 kr. í grunn, það er 16.—9. flokkur, eða 27990 kr. með verðlagsuppbót. Þessi flokkur fær 4590 kr. í hækkun, og sé ég ekki betur en þegar svo hátt er komið, þá sé sanngjarnt, að uppbótin stíglækki úr því. Það er engin ástæða til að veita þeim, sem hefur 42000 kr. í árslaun, allt að 9000 kr. í uppbót, ef hinn, sem hefur aðeins 18000 kr., á að fá um 2000 kr. og kemst aðeins í ca. 20000 kr. árslaun. Ég veit vel, að þessari till. verður mætt með því að segja, að hér sé verið að raska grundvelli launal., en ég tel raskað anda l., þegar ekki er tekið sérstakt tillit til hinna lægst launuðu. Það má líka spyrja, hver sparnaðurinn yrði, ef mín till. yrði samþ., en ég hef ekki fyrir hendi fullnægjandi upplýsingar um það, þar sem fjv. hefur ekki fengið upplýsingar um, hve mikið hafi verið greitt eftir hverjum flokki. Þessar upplýsingar ætti þó að vera hægt að fá, en þess ber þó að gæta, að utan launal. eru ýmsar stofnanir, svo sem bankarnir o. fl. En ég vil benda á, að miðað við mína till. um að láta uppbótina stíglækka um 1,5% við hvern flokk, sem er ofan við 7800 í grunnlaun á ári, þá mundi það á 10 starfsmönnum úr hverjum flokki muna yfir ¼ millj. kr. á ári. Hygg ég því, að af till. minni mundi fast verulegur sparnaður fyrir ríkissjóð, og sá sparnaður kemur eingöngu niður á þeim, sem ekki þurfa fullrar uppbótar við.

Þá vil ég koma inn á það, hvort greiða beri uppbót á aukastörf og risnufé, en það tel ég alveg útilokað, ef till. mín verður samþ. — Þá er eitt, sem hv. flm. hefðu átt að athuga, og það er, að ýmsir starfsmenn hins opinbera, sem starfað hafa lengi við ill skilyrði, lifa nú á lágum eftirlaunum. Ef ástæða er til þess að greiða hæst launuðu starfsmönnum 20% uppbót, þá er sanngirniskrafa að greiða þessum mönnum launauppbót. Því legg ég enn til í brtt. mínum, að þessir menn fái uppbót, sem jafnast við 13. launaflokk. Sé ég ekki, að hægt sé að ganga fram hjá þessu fólki, hvort sem aðrar brtt. verða samþ. eða ekki, en ég trúi fastlega, að það, sem ég hef nú lagt til, sé sú réttasta lausn á þessu máli.

Jörundur Brynjólfsson: Herra forseti. Ég hef leyft mér ásamt hv. 1. þm. S-M. (EystJ) að bera fram brtt. við þessa þáttill. Ég tel, að úrlausnir þær, sem hér liggja fyrir, séu ekki sem heppilegastar, eins og nú er háttað. Ég tel ekki rétt, að þarfir og óskir launamannanna séu að vettugi virtar, en ég tel ekki heldur skynsamlegt, eins og nú er háttað í dýrtíðarmálunum, að samþykkja þessa uppbót langt fram á næsta ár, því að óhjákvæmilegt er, að dýrtíðarmálið allt verði tekið til rækilegrar meðferðar á þessu þingi, og þá verða gerðar róttækar ákvarðanir, sem ætla má, að gripi inn í hag flestra þegna þjóðarinnar. Á þessari stundu hygg ég að engir hv. þm. geti gert sér grein fyrir því, hvernig sú niðurstaða verður, og tel ég því hyggilegast, sakir eðlis þessa máls, að þær ákvarðanir, sem

teknar kunna að verða, gildi aðeins fyrir þetta ár, sem nú er að liða. Hér hefur verið vikið að framkvæmd till. frá 18. maí s. l. Þá var ég á móti þeirri samþykkt, en við framsóknarmenn fluttum þá brtt., sem var felld, þar sem við vildum fá ýtarlega rannsókn á þessu máli, svo að komið yrði til móts við þá starfsmenn, sem við skarðan kost ættu að búa. Nú hefur verið gefin lýsing á því, hvernig þál. var framkvæmd, og harma ég, hversu þar hefur til tekizt. Við, sem vorum á móti samþykkt þáttill. s. l. vetur, töldum, að hyggilegra væri að snúast öðruvísi við vandanum. Það fékk ekki áheyrn, og því var þessi samþykkt gerð. Við töldum, að með þessu væri verið að greiða götu nýrrar verðbólgu auk þess, að það mundi hafa í för með sér meiri tilkostnað í atvinnulífinu, og hefur reynslan staðfest, að þetta var rétt, og það er ekki hægt að saka okkur um það, að við höfum ekkert viljað nema að vera á móti leiðréttingu á kaupum þeirra, sem bjuggu við skarðan hlut, því að við vildum gera ráðstafanir til þess, að mönnum yrði meira úr sínum launum en ella. Þál. frá 18. maí fór í allt aðra átt, sem fyrir mátti sjá, enda hefur verðbólgan vaxið og minna og minna verður úr hverjum pening, sem menn fá í laun. Því fer fjarri, að við framsóknarmenn séum á móti því að mæta óskum fólksins, og hygg ég, að reynslan muni sanna, að það hefði betur verið gert, ef þannig hefði verið snúizt við vandanum sem við vildum. Nú er gert ráð fyrir skv. þessari till., að greiðsla uppbótarinnar fari fram á komandi ári, eins og á þessu ári. Ég tel það ekki skynsamlegt. Enginn getur sagt um það, hvenær fjárlög verða sett, en við samþykkt þeirra er till. miðuð. Það er gert ráð fyrir, að ríkissjóður inni af hendi þessar greiðslur fram til 1. apríl 1950, en hætt er við, að fjárlög verði ekki miklu fyrr tilbúin, en þó miðað sé við 1. apríl, þá er einn fjórði liðinn af komandi ári, og því hefur verið lýst af hv. form. fjvn., hvernig greiðslurnar hafa verið kallaðar inn og ekkert tillit tekið til þarfa manna, heldur hefur launaflokkunum alveg verið fylgt, þannig að sumir fá mörgum sinnum hærri uppbót en aðrir, og hefur hv. 5. landsk. (ÁS) bent á þetta, og telur hann þennan mælikvarða langt frá réttan, og get ég tekið undir það, að þegar greiða á slíkar uppbætur, þá er ekki hægt að miða við skipan launaflokkanna, heldur er það annað, sem þar verður að mega sín meira, en það eru þarfir þegnanna annars vegar, en geta ríkissjóðs hins vegar. Það er því fráleitt að ákveða þessa uppbót óbreytta langt fram á komandi ár, og mþn. í launamálunum hefur starfað á þeim grundvelli, sem er alveg ófullnægjandi, því að ekki hefur verið sýnt fram á, hverjar tekjur landsfólksins yfirleitt væru, heldur hefur verið farið eftir hinni gömlu flokkun launal. Fyrst verður auðvitað að athuga, hverjar tekjur manna eru, og það verður að taka tillit til kjara annarra, fyrst í launagreiðslu, en einnig í aðstöðu til þeirra starfa, sem unnin eru. Þó að, eins og mér heyrðist hjá hv. form. fjvn., greiðslurnar hafi ekki verið framkvæmdar á þann hátt, sem eðlilegastur var, og farið fram úr því, sem Alþingi ætlaðist til, þá tel ég ekki rétt að svipta

menn greiðslum fyrir þá sök, að framkvæmdin hefur orðið öðruvísi en rétt er. Það mundi koma ómaklega við þá, sem við rýr kjör eiga að búa, og þótt finna megi þá, sem búa við enn verri kjör, þá er það léleg röksemd gegn málinu í sjálfa sér, og væri nær að reyna að bæta kjör þeirra verst stöddu en ætla að fjölga þeim hópi manna, sem býr við þröngan kost. Það er upplýst af hv. fjvn., að uppbótargreiðslurnar fyrir desembermánuð munu nema um einni milljón króna. Það felst og í till. okkar, að þessu fé sé þannig varið. En það er einnig sjónarmið okkar að ákveða uppbótina aðeins fyrir desember, en við sjáum ekki ástæðu til að breyta fyrirkomulaginu fyrir þennan eina mánuð. En athugun á dýrtíðarmálunum kostar mikla vinnu og tekur langan tíma. Það liggur ekkert fyrir enn um það, hvernig snúist verður við þeim miklu vandamálum, sem nú biða úrlausnar, en á meðan svo er, hygg ég, að best sé að slá á frest að ákveða í þessu máli lengra fram í tímann en til áramóta. Það má vel vera, að einhverjum kæmi betur, að ákvörðun væri tekin um þessa uppbót lengra fram í tímann, og mörgum sjálfsagt veitir ekki af henni, en það geta bara fleiri aðilar sagt það sama, og mikill vandi að meta, hvar þörfin er mest. En hvað sem því líður, þá geta víst allir orðið sammála um, að ekki verður endalaust hægt að halda áfram að hækka kaup, og ætti þm. ekki sízt að vera ljóst, að sú leið er ekki fær lengur. Þess vegna verður að leita annarra ráða til að sjá hag landsmanna borgið og um leið hag þjóðarinnar í heild. Eg vil því vænta, að þm. geti fallið á brtt. okkar 1. þm. S-M., en hún felur í sér till. um, að launauppbót verði greidd til áramóta, en frekari ákvörðun verði látin biða, þar til leiðir verða ákveðnar út úr þeim ógöngum, sem þjóðin er í. Eg vona líka, að starfsmenn ríkisins séu ekki svo einsýnir á sínar óskir og sína hagsmuni, að þeir geti ekki fellt sig við þessa afgreiðslu málsins nú, þar sem fyrir liggur óhjákvæmileg nauðsyn og aðkallandi þörf á, að öll efnahagsmál þjóðarinnar og þar með bæði kaup og kjör stétta og einstaklinga verði tekin til athugunar og teknar ákvarðanir um það, hvernig úr vandanum skal ráða. Eg álit það ekki skynsamlegt og fyrir starfsmenn ríkisins ekki hyggilegt, að ákvörðun um þeirra kjör sé tekin nú, meðan allt er í óvissu um kaup og kjör annarra stétta og afkomu þjóðarbúsins í heild. Það væri margt hægt að minnst á sambandi við þetta mál, en þar sem okkar till. gerir ráð fyrir, að lausn þess biði annarra vandamála, sem væntanlega koma bráðlega til umræðu, þá ætla ég að láta frekari umræður af minni hálfu biða. Af sömu ástæðum ætla ég ekki að fara lengra út í að rökkræða viðhorf þjóðarinnar í heild. Hins vegar vil ég, áður en ég lýk máli mínu, drepa aðeins á till. 5. landsk. Það er sennilega fyllsta sanngirni í að mæla með greiðslum til þess fólks, sem þar er gert ráð fyrir, og kannske hefur það mesta þörf allra til þess að fá einhverja viðbótargreiðslu við það, sem nú er. En þar sem svo margt er óráðið, en verður væntanlega afgert á komandi ári, held ég, að rétt sé eða nauðsynlegt að láta ákvörðun um það einnig biða, enda þótt ég viti, að þar

eiga ýmsir hlut að máli, sem þörf hafa fyrir frekara liðsinni en þeir nú hafa haft.

Ég ræði þetta svo ekki frekar, en vil að lokum segja það, að verði þetta allt virt að vettugi og þessi þáttill. knúin í gegn, þá virðast mér þeir þm. ekki svartsýnir á viðhorfið, eins og þó atvinnuvegirinn standa nú eftir þeim lýsingum, sem gefnar hafa verið. Og með hliðsjón af því þarf mikla karlmennsku til að afgreiða till. eins og hún var borin fram. Eg veit þó ekki, hvort kjarkurinn er eins mikill og framburður till. sýnir, ef allar aðstæður eru athugaðar. Eg vænti þess, að alþm. sýni aðgæzlu og fallist á brtt. okkar, sem borin er fram af heilum hug, en þó með nokkurri varúð.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Það er ekki venja mín að kveðja mér hljóðs bara til þess að gera grein fyrir atkv. mínu, en engin regla er án undantekninga, og nú stend ég upp aðeins til að gera grein fyrir skoðun minni á þessu máli, því að ég geri ráð fyrir, að afstaða mín verði á ýmsum stöðum ekki vinsæl og þess vegna ekki vanþörf á að gera grein fyrir henni til þess að forðast allan misskilning. En þessi afstaða mín til þáttill. er sú, að ég mun greiða atkv. á móti henni, í hvaða mynd sem hún er borin upp. Eg jata að visu, að það er ekki sama, hvort till. er samþ. óbreytt eða með brtt. 1. þm. Árn. og 1. þm. S-M., en samþykkt þeirrar till. breytir þó engu um niðurstöðu mína. Meginástaðan til afstöðu minnar er sú, að mér er fullkomlega ljóst og fleiri hljóta að sjá, að eins og nú horfir, getur ríkissjóður ekki innt af höndum þessarar greiðslur. Eg skal ekki fullyrða, nema íslenska ríkið hafi enn það lánastraust, að taka megi lán til að greiða þær upphæðir, sem hér er farið fram á, en öðruvísi verður það ekki gert, nema lagðir verði á nýir skattar, og þá leið munu fáir telja færa. Þetta er meginástaðan til afstöðu minnar. Eg viðurkenni, að ýmsir starfsmenn ríkisins hafa ef til vill mikla þörf fyrir meiri tekjur, en svo munu fleiri í þessu þjóðfélagi geta sagt, og vel gæti ég trúð, að þeir tímar séu ekki langt undan, að allar stéttir verði að draga nokkuð úr kröfunum til lífsins.

Önnur ástæðan til afstöðu minnar er sú, hvaða aðferð hefur verið notuð í sambandi við þetta mál, en tel ekki ástæðu til að rekja það, því að frsm. fjvn. hefur gert það svo rækilega.

Þessari till. var í upphafi varpað inn í síðasta þing síðasta starfsdag þess, algerlega undirbúningslaust, rædd þar um nótt og afgreidd án þess að hún væri athuguð í nefnd, eins og venja er um öll stórmál. Það er annars einkennilegt, hvernig nú er farið að við afgreiðslu mála. Þó að um sé að ræða svo og svo margra milljóna króna greiðslur úr ríkissjóði, er látið nægja að bera málið fram í þáttill. og afgreiða það án nál. Þetta kemur illa heim við afgreiðslu fjárl., þar sem ekki þykir fært að samþykkja eitt þúsund kr. fjárveitingu nema fjvn. samþykki. Af þessum ástæðum öllum get ég ekki fallið á meðferð málsins. Ef það þykir nauðsynlegt að hækka laun opinberra starfsmanna, þá á að hækka þau með breytingu á launal., en ekki á annan hátt. Og fjárfúlgur eins og hér er um að

ræða á alls ekki að ræða með þingsályktun.

Í þriðja lagi er svo talað um, að hér sé aðeins um samræmingu að ræða miðað við aðrar stéttir. En hafa það ekki verið rökin fyrir öllum kaupkröfum allt frá því að launalögin voru sett? Þá þurftu aðrar stéttir að fá hækkun á launum til samræmis við opinberra starfsmenn, en nú er það hið gagnstæða, og eru það ekki einmitt þessar stöðugu samræmingar, sem skapað hafa það ástand, sem þjóðin nú glímir við? Það er að visu æskilegt, að allir Íslendingar hafi góðar tekjur, en þegar þjóðartekjurnar nægja ekki fyrir því kaupi, sem krafist er í seðlum, þá verður afleiðingin sú, að verðgildi peninganna lækkar og kjarabæturnar verða engar, þó að krónutalan sé aukin. Ég tel því, að hér sé um algerlega ranga leið að ræða, en skal ekki fara lengra út í það mál að þessu sinni. Hins vegar vil ég taka undir það, sem 1. þm. Árn. (JörB) vék hér að áðan, að hefði þjóðin kunnað fótum sínum forráð, þá hefði verið stefnt að því, að fólkinu yrði meira úr hverri krónu, í stað þess að rýra stöðugt verðgildi peninganna. Það verður kannske ég einn, sem greiði atkv. gegn þessari þátttill., en sannfæringu minni verður ekki hagnað.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Ég vil taka undir það, sem 1. þm. Eyf. (BST) sagði í sinni greinargóðu ræðu. Þetta mál er einn liður í því kapphlaupi, sem þjóðin er búin að heyja undanfarin ár og háð er enn. Það hafa ekki verið launamenn einir, sem þátt hafa tekið í þessu kapphlaupi, heldur þjóðin öll, og munu flestir eiga þar einhvern hlut að máli. Þegar fjárlögin voru afgreidd á þessu ári, þá hafði ég allar tilraunir í frammi til þess, að þau yrðu afgreidd hallalaus, og það lukkaðist að mestu leyti. En svo skeði það, eftir að fjárlögin voru samþ., að flutt var þátttill., sem leiddi af sér uppbót þá, sem hér er til umræðu í kvöld. Ég greiddi þá atkv. á móti till., að nokkru vegna þess, að ég leit sömu augum á þetta mál og sá þm., er síðast talaði, og ég taldi aðferðina ekki rétta. Hitt verð ég að jata, að ég hafði þá í augnablikinu ekki aðstöðu til að meta, svo að að ég gæti dóm á lagt, hvorir hefðu rétt fyrir sér, þeir, sem fluttu málið, eða hinir, sem fella vildu það. Þetta mál hefur verið flutt af miklu ofurkappi, og ekki síður hefur þess ofurkapps gætt hjá andmælendum málsins. Þessa ofurkapps varð líka vart hjá aðilunum sjálfum eða hluta af þeim snemma í júlí s. l. Ég hef orðið fyrir tvenns konar ámæli fyrir afskipti mín af þessu máli. Í fyrsta lagi vegna þess, að ég þrátt fyrir yfirlýsingu á móti till. féllst á að greiða umrædda uppbót, og í öðru lagi fyrir meðferðina á málinu í fjmrn. Hv. 1. þm. Árn. taldi meðferðina á málinu ranga, og þarf þá ekki að fara í grafgötur með, hvern hann er þar að ásaka. Nú, um frsm. fjvn. þarf ekki að tala um einstök ummæli, því að hans ræða var ein runa af fordæmingum bæði á principinu og meðferð málsins í fjmrn. Nú er bezt að segja hverja sögu eins og hún er, og er þá fyrst, að eftir að þátttill. var samþ., kom fyrrv. samgmrh. að máli við mig og taldi sér ekki fært að standa á móti kröfum simamanna, sem heyrðu undir hans

ráðuneyti, og vegna þess að Alp. hafði samþ. þátttill. um þetta mál, þá hlaut ég að fallast á rök hans, jafnvel þó að ég teldi þau veik. Hv. þm. eru beðnir að athuga það, að fjmrh. getur haft sína skoðun, rétta eða ranga, þó að hann verði að fara að vilja Alþingis eða meiri hluta Alþingis, jafnvel þó að um þál. sé að ræða. Og hér vissu launamenn það, að fyrir lá yfirlýsing meiri hluta Alp. um, að 4 millj. kr. skyldi greiða á þessu ári til uppbótar á laun þeirra. Ég ætla, að flestum hafi verið það kunnugt, a. m. k. þeim, sem voru í Rvík í byrjun júní, hvað á gekk í þeim efnum hjá einum flokki starfsmanna ríkisins, í tilefni af þeirri tregðu, er þeir þóttust verða varir við gagnvart því, að féð væri reitt af hendi. Ég skal ekki fara öllu nánar út í það, en þau viðurlög, er mátti sjá hilla undir, voru í mínum augum alvarlegri en svo, að alveg væri hægt að ganga þar þegjandi fram hjá.

Nú fól þál. frá síðasta vori annað og frekara í sér en þessa fjárgreiðslu, það er að segja skyldu, sem mér var lögð á herðar með að láta rannsaka launakjör starfsmanna hins opinbera. Þá skyldu innti ég að sjálfsögðu af hendi og valdi til þeirrar athugunar að mínum dómi heiðarlega og réttssýna menn, og vil ég nota tækifærið hér og segja þetta um þá vegna sérstaklega niðrandi ummæla frsm. í þessum umræðum í þeirra garð, er til verksins voru valdir af mér. Ég vil taka fram, að ég álit þau ummæli í hæsta máta ómakleg, að þessir menn hafi sótt eftir að gefa hlutdræga mynd af ástandinu. Því fer fjarri, að það sé réttilega mælt. Ég hafði á þeim tíma, er þátttill. var rædd hér í lok Alp. s. l. vor, ekki aðstöðu til að dæma náð um, hvað rétt eða rangt væri í því, að launamenn væru vanhaldnir. En ég hafði betri aðstöðu til þess, er skýrsla nefndar þeirrar lá fyrir, er ég skipaði samkvæmt þál. til að rannsaka einmitt þetta. Í þessu sambandi hef ég verið borinn ásökunum. Ég tók ekki þann kost að verða valdur að vandræðum, sem hlotizt gátu af mínum mótþróa, og ekki þann kost að loka augunum fyrir nýjum upplýsingum í máli, sem Alp. fól mér að rannsaka. Ef ég þarf afsakana við, þá eru þær þessar.

Þá er það framkvæmd málsins, sem svo mjög hefur verið dregin inn í umræður og mörgum hv. þm. hefur gengið nærri hjarta. Þessi framkvæmd var í stuttu máli þannig, eftir að þessir menn höfðu skilað niðurstöðunni af rannsókn sinni, eða 4 af þeim, því að sá fimmti fór frá störfum: Ég vildi ekki fallast á að færa málið inn á svo víðan vettvang, og virtist þá sýnilegt, að ekki yrði komizt að niðurstöðu fyrr en eftir nokkra mánuði. En er ég hafði svo tekið mínar ákvarðanir, skrifaði ráðuneytið B. S. R. B. bréf 9. júlí og tilkynnti, að ákveðið væri að greiða þær 4 milljónir í launabætur, sem meiri hluti Alp. hefði heimilað að greiða á þessu ári, og var jafnframt beðið um tillögur stjórnar B. S. R. B. um skiptingu þessa fjár. Ég held, að ég hafi heyrt það rétt hjá hv. frsm. meiri hl. fjvn., að hann sagði, að B. S. R. B. hefði aldrei gert neinartill. um skiptinguna, og var það þá ein

sökin á hendur mér, að ég hefði farið með féð eins og gert var. En þetta er ekki rétt. B. S. R. B. skrifaði ríkisstj. 19. júlí sem svar við fyrrnefndu bréfi fjmrn., og fékk rn. afrit af því bréfi, sem hljóðar svo, með leyfi hv. forseta:

„Eftir móttöku heiðraðs bréfs yðar, hv. fjmrh., dags. 9. þ. m., varðandi skiptingu þess fjár, sem hv. ríkisstj. hefur ákveðið að verja til greiðslu launauppbóta til handa ríkisstarfsmönnum á þessu ári, samkv. heimild í þál. frá 18. maí þ. á., höfum vér haldið fundi með trúnaðarmönnum bandalagsfélaga í Reykjavík og Hafnarfirði í samræmi við samþykkt síðasta þings vors.

Á fundi þ. 14. þ. m. voru einróma gerðar svofelldar samþykktir: „Fundur trúnaðarmanna bandalagsfélaga í Reykjavík og Hafnarfirði, haldinn í Edduhúsinu í Reykjavík 14. júlí 1949, felur stjórn B. S. R. B. að vinna að því við hæstvirta ríkisstjórn, að launauppbót til ríkisstarfsmanna verði greidd á sama hátt og samningar hafa verið gerðir um við FÍs, það er með fimm jöfnum afborgunum á mánuðunum júlí til nóvember þ. á. Jafnframt leggur fundurinn áherzlu á, að stjórnin beiti sér fyrir því, að nú þegar verði hafinn undirbúningur að endurskoðun launalaganna.

Fundurinn ályktar, að tillaga B. S. R. B. um skiptingu þeirra 4 milljóna, sem ákveðið hefur verið að greiða starfsmönnum ríkisins í launauppbætur á þessu ári samkv. bréfi fjmrh. dags. 9. þ. m., skuli vera sú, að greiða skuli 20% á öll laun samkvæmt ákvæðum launalaga.“

Samkvæmt viðtali formanns vors við hv. forsrh. þ. 15. þ. m. staðfestast gerðir þessar hér með bréflaga, um leið og vér itrekum ósk vora um viðtal um mál þessi. — Virðingarfyllst“ o. s. frv.

Mér finnst þetta nú sæmlega greinileg ósk um það, hvornig greiða skuli féð, eða skipta því, á þessu tímabili. Ég bað svo um, að reiknað yrði út, hvað launaupphæðin yrði há, sem greiða þyrfti uppbótina á, og var því lýst af hv. frsm. meiri hl. fjvn., samkvæmt skýrslu frá fjmrn., er hjá honum liggur, að þessi útreikningur hefði farið fram. Í þessari skýrslu segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Gert var ráð fyrir því, að greidd yrði uppbót á laun fastra starfsmanna þeirra, sem greiddu iðgjald af launum sínum í lífeyrisjóð starfsmanna eða barnakennara, og þá einnig þeirra, sem fyrir aldurssakir voru undanþegnir iðgjöldum í sjóðina. Laun þessara starfsmanna námu á fyrra ári nálægt 50 millj. kr., og var því búist við, að heimildarfrjárhæðin hrykki langt til að greiða 8,33% á árslaunin, eða 20% á fimm mánaða laun, mánaðanna júlí—nóvember incl. Var skýrt tekið fram í framangreindu bréfi til bandalagsins, að launauppbótina bæri að skoða sem uppbót á árslaunin, þótt sá háttur væri hafður á útborgunum, að 20% væru greidd á mánaðarlaunin. Nú reyndist það svo, að ógerlegt var að útiloka frá launauppbótinni stóra flokka starfsmanna, sem að visu urðu að teljast fast-ráðnir, en ekki greiddu enn iðgjöld í lífeyris-

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

sjóðina, og var miklu meira um slíka starfsmenn en ráðuneytinu var kunnugt um, þegar áætlunin um launagreiðslurnar var gerð, og er hér einkum um að ræða starfsmenn stofnana, sem komið hafa síðari árin, eftir að launalögin voru sett. Þegar gætt var að, hve miklu launauppbótin hafði numið eftir að 4 mánaðargreiðslur höfðu verið inntar af hendi, kom í ljós, að nærri lá, að allar 4 milljónirnar höfðu farið í þær.“

Það, sem fyrir lá, er ákvörðun var tekin um að skipta launauppbótinni niður á fimm mánuði, var, að hún kæmi á um 50 milljónir. Það, sem skakkar, er að til viðbótar komu fleiri flokkar eða menn úr þeim, sem hafa hliðstæða aðstöðu við menn, sem taldir eru upp í launal., og ekki var stætt á að neita alveg um uppbót miðað við aðra.

Þegar svo farið var að flytja það hér í blöðum, að um væri að ræða 20% uppbót á laun, þótti rn. rétt að undirstrika afstöðu sína gagnvart B. S. R. B., og því skrifaði rn. bandalaginu bréf 26. júlí, sem bæði var framkallað af fyrrgreindum ástæðum og því, að B. S. R. B. hélt sér við 20% í sínu bréfi. Bréfi rn. frá 26. júlí var ætlað að taka af öll tvímæli um það, hver væri ásetningurinn með að fallast á greiðsluáðferð þá, er B. S. R. B. hafði stungið upp á. Bréfið frá 26. júlí hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Ráðuneytið hefur meðtekið samrit af bréfi yðar til ríkisstjórnarinnar dags. 19/7 þ. á., þar sem þess er óskað, að þær 4 millj. kr., sem Alþ. heimilaði að greiddar yrðu til uppbótar á laun starfsmanna ríkisins á þessu ári, verði greiddar með 5 jöfnum afborgunum á mánaðarlaun ríkisstarfsmanna á mánuðina júlí—nóvember þ. á. incl. Er í því sambandi vísað til samkomulags, er samgöngumálaráðherra hefur gert við F. Í. S. um greiðslu launauppbótanna.

Ráðuneytið getur fallist á, að greiðsla launauppbótarinnar fari þannig fram, að ⅓ hluti hennar verði greiddur mánaðarlega um leið og grunnlaun eru greidd fyrir mánuðina júlí—nóvember, þó þannig, að 1. ágúst greiðist ⅓ hlutar (júlí og ágúst) og síðan ⅔ hluti hvern 1. dag hina næstu þrjá mánuði, þó aldrei hærri upphæð en 4 millj. kr. alls á árinu.

Telur ráðuneytið þetta gert til að mæta óskum starfsmannasambandsins um útborgunartilhögun, þar sem svo langt er liðið á árið, að ekki er hægt að greiða uppbótina jafnt á hvern mánuð ársins, en eins og yður er kunnugt, ætlaðist Alþ. til, að uppbótin yrði greidd á laun alls ársins, og er því óheimilt að skoða greiðslu þessara 4 millj. einungis sem launaviðbót síðari hluta ársins og miða hundraðshluta launahækkunarinnar við það.“

Með þessu vildi ráðuneytið undirstrika það, að hér væri um að ræða 8,33% launahækkun, miðað við árslaun, en ekki 20% hækkun, eins og farið var að gefa í skyn í manna munni og skrifað stóð í bréfi B. S. R. B. Það var meira að segja um það rætt, þótt ekki stæði það í bréfi ráðuneytisins, að ef upphæðin entist ekki til að inna af hendi þessa hundraðshluta greiðslu, þyrfti að jafna það á síðustu greiðslu.

unni, svo að heildarupphæðin færi ekki fram úr 4 milljónum.

Þegar svo nóvembermánuður var kominn, var sýnt, að féð nægði ekki til. Þess vegna var málið tekið upp innan ríkisstj., og meiri hluti hennar ákvað að greiða sömu uppbótina fyrir nóvember og næstu mánuði á undan, tveir ráðherrar voru hlutlausir um þessa ákvörðun. Því var líka greitt fyrir nóvember. Það má sjálsagt ásaka ríkisstj. fyrir að gera þetta, en um aðra framkvæmd eða að öðru leyti um framkvæmd á útborgun eða greiðslum á þessum heimiluðu 4 milljónum er vart með mikilli sanngirni hægt að ásaka fjmrn. Það er sýnt af þessu öllu, að ráðuneytið gerði allt, sem hægt var að gera til að uppræta þá skoðun eða misskilning, að um hærri uppbót en 8,33% á mánuði væri að ræða. Ef því einhverjir eru sem ætla, að sökum þess, sem þegar hefur fram farið í málinu á grundvelli samþykktar meiri hluta Alp., hafi skapazt réttur fyrir B. S. R. B. til að krefjast áframhaldandi 20% launauppbótar, þá verð ég að mótmæla, að sá réttur sé fyrir hendi og að nokkur grundvöllur í þá átt sé fyrir hendi.

Ég held, að ég hafi ekki fleira sérstakt um þetta mál að segja á þessu stigi, en mér fannst skylt að upplýsa málið af hálfu ráðuneytis, er ég veitti forstöðu, er þetta fór fram, er að framan segir. Mér virðist, að í ræðum hér um þetta hafi verið næsta mikil áherzla lögð á, hvaða ábyrgð ráðuneytið bæri á þessu máli, en minna gætt hins, að með útborgun þessara fjögurra milljóna króna var um að ræða framkvæmdaatriði, sem heimilað var af Alp. og, eins og allt var vaxið og ég vék að í upphafi, hefði verið erfitt fyrir fleiri en þáv. fjmrh. og aðra að standa í móti. Ég sé ekki, að hér hafi verið skapað eða gefið fordæmi fyrir neinu öðru en því, sem um var að ræða í upphafi, þeim hundradshluta af upphæðinni, sem þál. heimilaði, sem var 8,33% miðað við árslau. Ég leyfi mér að staðhæfa, að af hálfu ráðuneytisins hafi allt verið gert til að halda málinu á þeim grundvelli. En einhvern tíma varð að deila þessari upphæð á þann tíma árs, sem þá var eftir, þar sem langt var liðið á árið, eða um þriðjungur, er þál. var gerð.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Það kenndi nokkuð margra grasa í framsöguræðu hv. frsm. fjvn. í dag, og ætla ég mér ekki að fara neitt að ráði út í þá sálma, en vil vekja athygli á því, sem aðallega skiptir máli í sambandi við gagnrýni þá, sem hann hafði frammi hér í málinu, að hann leggur annan skilning — og þá væntanlega þeir líka, sem undir þetta nál. hafa skrifað með honum — í þetta mál en efni standa til samkv. þál. frá 18. maí s. l. Þess vegna er gagnrýni hans í málinu að verulegu leyti á röngum forsendum byggð.

Það er dregið í efa í nál. meiri hl. fjvn., að úrskurður hæstv. fjmrh. hafi verið réttur, þegar hann kvað upp úr um það, eftir hvaða starfsreglum n. skyldi vinna, sem vann að því að athuga launamál á grundvelli þál. frá í vor. En hæstv. ráðh. kvað upp þann úrskurð í því máli, sem vitanlega er sá eini rétti í

framhaldi af þál., að það bæri að rannsaka þær launabreytingar, sem orðið hefðu hjá öðrum starfsstéttum frá því að launal. voru samþ. árið 1945. Hins vegar hefur form. fjvn. að verulegu leyti miðað mál sitt við það, að rétt hefði verið að rannsaka kjör opinberra starfsmanna og bera þau frá grunni saman við kjör annarra stétta og taka ákvörðun eftir að slík rannsókn hefði farið fram. En í þál. frá í vor, sem er fjarri því að vera grautarlega orðuð, eins og haldið var fram, segir, að n. eigi að rannsaka málið út frá því sjónarmiði, hvort kaup og kjör starfsmanna ríkisins, sem laun taka samkvæmt launal., séu nú mun lakari en annarra stétta vegna kauphækkana þeirra frá því að launal. voru sett. Á þessum grundvelli starfaði svo þessi n. og komst að þeirri niðurstöðu, sem vitnað hefur verið til bæði í grg. þáltill. og framsöguræðu hér í dag. En í aðal-efni eru niðurstöðurnar þannig, að frá því að launal. voru sett, hefur kaup annarra stétta hækkað að meðaltali um rúmlega 22%. Ég vil biðja hv. þm. að veita því sérstaka athygli, því að það er að sjálfsögðu allt annað mál og miklu stærra að ræða um að bera saman kjör starfsstétta en hitt, hvort nú hefur raskazt hlutfallið milli einstakra stétta vegna þess, að opinberir starfsmenn hafa ekki fengið neinar launahækkunar frá 1945, á sama tíma og flestar eða allar aðrar starfsstéttir hafa fengið mjög miklar og margar kauphækkunar. Hitt atriði málsins, að rannsaka frá grunni kjör hinna opinberu starfsmanna — og þar undir fellur að sjálf-sögðu að athuga lengd vinnutímans —, er annað mál, sem er nú í höndum sérstakrar nefndar, sem vinnur að endurskoðun launal., og kemur til kasta Alp. að ræða það mál, þegar sú n. hefur skilað álitinu sínu og sjálf endurskoðun launal. kemur hér á dagskrá.

Fyrir utan þetta eru svo aðeins nokkur atriði í nál. meiri hl., sem ég tel nauðsynlegt að leiðrétta, þar sem þau eru ýmist röng eða á misskilningi byggð. Því er haldið fram í nál., að mál þetta hafi komið á það stig undir meðferð þess, að starfsmenn ríkisins telji sig eiga kröfu á 20% hækkun í stað 8,33% hækkun samkvæmt hámarksákvæðum þál. frá í vor. Ekkert liggur fyrir í þessu máli. og eins og málið stendur í dag. er aðeins búið að greiða 8,30% launauppbót. Í öðru lagi er það að sjálf-sögðu ekki krafa opinberra starfsmanna, að þessi 20% verði áframhaldandi mælikvarði á þessar launauppbætur, heldur verður í framtíðinni úr því skorið með endurskoðun launal. Þetta hefur komið skýrt fram í málflutningi opinberra starfsmanna og ætti að liggja ljóst fyrir. Það er þess vegna alls ekki um það að ræða, — þó að þáltill. verði samþ. hér nú, eins og sagt er í nál. meiri hl., — að haldið verði áfram allt næsta ár að greiða 20% á laun starfsmanna ríkisins. Þetta getur orðið meira og það getur orðið minna. Komist meiri hl. Alp. að þeirri niðurstöðu, að greitt skuli minna en 20%, þá verður það að sjálf-sögðu niðurstaðan. Segja má í þessu sambandi, að óvist sé um framgang þessa máls, og ekki er vitað, hvaða tíma það tekur að endurskoða launal., en það hefur verið unnið að því af n., sem ég gat um

áðan. Ég hef heyrt, að vænta megi álits n. í janúarmánuði, og þess vegna er ekkert því til fyrirstöðu, að Alþ. geti bráðlega tekið málið til meðferðar. Í öðru lagi miðar þessi þáttill., sem hér er til umr., við það, að þessum uppbótum verði haldið áfram eins og verið hefur, þar til fjárl. verða afgreidd. Og það liggur fyrir Alþ. nú að heimila greiðslu úr ríkissjóði meðan ekki er búið að afgreiða fjárl. Í frv., sem fjhn. hefur flutt eftir ósk hæstv. fjmrh., er miðað við 1. apríl. Síðan hafa komið brtt. um að miða þessa heimild við 1. marz. Fjmrh. hefur lýst því yfir, að hann leggi enga áherzlu á, að lengra tímatakmarkinu sé haldið og vill hraða afgreiðslu fjárl. sem mest. Þá kemur það til umr. við afgreiðslu fjárl., hvort þessar uppbótargreiðslur verða áfram hafðar. Verði svo hraðað endurskoðun launal., þá kann vel að vera, að saman kunni að fara endurskoðun þeirra og afgreiðsla fjárl., þannig að málið verði þá komið í þann endanlega búning, að laun opinberra starfsmanna séu ákveðin í launal. En það hefur oft komið fram hjá okkur, sem höfum flutt þetta mál, að það er gripið til þessrar óvenjulegu meðferðar, af því að alveg sérstaklega stendur á í þessu efni. Hér er aðeins um bráðabirgðalaun að ræða, meðan endurskoðun launal. er ekki lokið.

Þá er því haldið fram í nál., að slík almenn launahækkun starfsmanna ríkisins mundi óhjákvæmilega kalla á almenna launahækkun í landinu til samræmingar við kjör þessara manna og á þann hátt torvelda stórkostlega lækkun dýrtíðarinnar. Nú er farið fram á þessa hækkun til opinberra starfsmanna til þess að samræma kjör þeirra við kjör annarra stétta, sem hafa fengið hækkun eftir að launal. voru sett. Þess vegna er ekki með rökum hægt að halda því fram, að þessi hækkun valdi nýju dýrtíðarflóði, eins og talað hefur verið um hér í dag. Í þessu sambandi vil ég vekja athygli á því, að stjórn Bandalags ríkis og bæja hafði í höndum á s. l. vori yfirlýsingu frá stjórn Alþýðusambands Íslands um, að það mundi ekki skapa kröfur eða grundvöll til nýrra hækkana og ekki framkalla nýjar kaupkröfur stéttarfélag, þó að hækkun yrðu um 25% laun opinberra starfsmanna, eins og fulltrúar þeirra fóru þá fram á. M. ö. o., þegar fyrir lá að hækka meira en nú er farið fram á, þá lá fyrir yfirlýsing frá stjórn Alþýðusambandsins, að málið væri þannig vaxið — og það verða menn að gera sér ljóst —, að það mundi ekki skapa nýjar kröfur stéttarfélag til hækkunar til samræmis við þetta. Til viðbótar þessu er svo það, að um leið og hér er farið fram á minni hækkun en á sér stað hjá ýmsum öðrum, þá hafa ýmis stéttarfélög fengið verulega hækkun, 15—16% grunnkaupshækkun, frá því að málið var á döfinni áður. Það er mjög rangur og villandi skilningur, að hér sé verið að koma af stað nýrri flóðöldu kauphækkana, þegar ekki er um annað að ræða en að samræma laun opinberra starfsmanna við laun annarra stétta, vegna þess að þeir höfðu þá aðstöðu, að þeir höfðu ekki fengið neinar launahækkunar frá 1945. Og eins og þessum málum er komið, þá er það í höndum löggjafans á hverj-

um tíma, hvaða laun þeim eru skömmtuð, en stéttarfélög, sem hafa frjálsan samningsrétt, hafa á þessu tímabili meira og minna, og oftast en einu sinni á ári stundum, hækkað laun sín, svo að verulega hefur um munað. Það er því algerlega rangt, sem fram kemur í niðurlagi nál., að það sé eina kjaraskerðingin, sem starfsmenn ríkisins hafi orðið fyrir síðan 1945, að visitalan hafi verið bundin við 300 stig. Binding visitölunnar við 300 stig gekk jafnt yfir allar stéttir, en kjaraskerðing opinberra starfsmanna felst í því, að þeir hafa ekki aðstöðu til að fá sín laun hækkun, þegar allar aðrar stéttir hafa hækkað laun sín meira og minna eftir visitölubindinguna, sem svo á hinn bóginn hefur valdið margvislegri verðhækkun í landinu. Í því felst kjaraskerðing opinberra starfsmanna, að þeirra laun haldast óbreytt á sama tíma og aðrar stéttir hafa hækkað sitt kaup og verðlag hefur farið ört vaxandi í landinu, þannig að það verður minni og minni kaupmáttur í því kaup, sem óbreytt er að krónutölu til.

Mér er það fyllilega ljóst — og það kom einnig fram í viðræðum, sem ég átti við form. fjvn. og hann vitnaði til —, að sé málið fært inn á það viðari grundvöll að taka samanburð á kjörum stéttanna, þá verður málið miklu viðtækara, og er áreiðanlega til of mikils mælt að finna bráðabirgðalaun á málinu, ef menn ætla að fara inn á þá leið. En menn verða að líta á málið eins og það hefur að borið, þannig, að þessir opinberu starfsmenn eru langt aftur úr öðrum stéttum, miðað við þann grundvöll, sem settur var með launal. 1945.

Á þskj. 131 hafa 2 hv. þm. Framsfl. flutt brtt., sem er að efni til slík, að þeir vilja veita þessa uppbót fyrir desembermánuð og láta þar við sitja. Það er út af fyrir sig nokkurs virði, að slík brtt. skuli vera komin úr þessum herþúðum, vegna þess, hve þunglega hefur verið tekið á þessu máli af hálfu fulltrúa Framsfl. En ég held, því miður, að þótt menn vildu sameinast eitthvað um laun þessa máls, þá næðist ekki sá árangur, sem nauðsynlegur er, með því að taka aðeins ákvörðun um launagreiðslur fyrir desembermánuð, enda er það óeðlilegt, að byrjað sé á að greiða mánaðarlega uppbætur á laun opinberra starfsmanna og láta það síðan falla niður um óákveðinn tíma, meðan endurskoðun launal. fer fram. Og miðað við það, að horfur eru á því taldað, að endurskoðun l. geti komið fram á Alþ. í næsta mánuði, þá setti þessi bráðabirgðalaun aðeins að þurfa að standa mjög skammán tíma, ef hv. þm. hafa þá vilja til að vinna að allsherjarendurskoðun þessa máls, og er sannarlega ástæða til að mega vænta þess, svo mjög sem menn hafa talað um, að óeðlileg væri þessi bráðabirgðalaun í málinu, sem nú er stefnt að. Af þessum sökum tel ég ekki nægilegt í þessu máli að ganga inn á þessa brtt., en er henni andvígur. Hins vegar met ég það, að fram er komin till. úr þessari átt, sem fer að því marki að sýna á því lit að rétta hlut þeirra manna, sem hér eiga hlut að máli.

Um brtt. hv. 5. landsk. þm. (ÁS), um að

greiða uppbótina misjafnt á launin, vil ég segja það, að ég tel ekki, að svo komnu máli, ástæðu til að hverfa að þeirri laun málsins, þar sem hér er aðeins um bráðabirgðalaun að ræða, sem úr því sem nú er komið verður að ætla, að standi mjög skamman tíma, þegar það er líka vitað, samkv. upplýsingum frá atvnrh., að fulltrúaráð hinna opinberu starfsmanna hefur sjálft lagt til, að a. m. k. meðan þessi bráðabirgðalaun stendur, verði greidd jöfn uppbót á öll laun. Og þegar slíkar till. liggja fyrir, álit ég óþarft á þessu stigi málsins að breyta um, en greiða heldur, eins og í þáttill. segir, sömu uppbót á öll laun.

Ég ætla svo ekki að orðlengja meira um þetta mál. Ég taldi nauðsynlegt að koma með þessar aths., sem ég nú hef flutt hér fram, til þess að leiðrétta misskilning og ranghermi, sem er í nál. meiri hl. fjvn. Ég vil þó alvarlega biðja hv. þm. að taka það til athugunar, að hér er um að ræða bráðabirgðalaun í málinu, á meðan ekki er búið að taka launamál opinberra starfsmanna til heildarmeðferðar, sem gert verður við endurskoðun launal. Segi ég þetta sérstaklega í tilefni af ræðu hv. frsm. meiri hl. fjvn.

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Eg hefði talið réttara upp á vinnubrögð, að þeir aðrir, sem eru á mælendaskrá, töluðu fyrst, og get ég beðið, þar til þeir hafa talað. Hins vegar tel ég, að hæstv. forseti hafi ekki sýnt þeim þm. nærgætni, með því að gefa ekki kaffihlé, sem setið hafa á fundi allan fundartímann og eiga þess ekki kost að fara í kaffi. Annars skal ég ekki kvarta.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Það hefur, eins og vænta mátti í þessum umr., verið minnst á störf þeirrar n., sem fjmrn. skipaði í s. l. júnímánuði til að rannsaka kaup og kjör starfsmanna ríkisins, samkv. þáttill. frá 18. maí í vor. Ég átti sæti í þeirri n., og eins og ég skýrði frá við fyrri umr. þessa máls, sagði ég mig úr n., þegar hún hafði starfað nokkurn tíma, vegna ágreinings um starfsaðferðir. Einn af þeim, sem hefur gert þetta að umtalsefni, er hæstv. núv. atvnrh., sem þá var fjmrh. Og hann lét í dag þau orð falla í ræðu sinni, að ef þau vinnubrögð við þessa rannsókn hefðu verið höfð, sem ég vildi viðhafa, þá hefði starfið hlotið að taka marga mánuði. Þetta er mat hæstv. ráðh. um þetta efni. En ég vildi aðeins láta það koma hér fram, að ég er á allt annarri skoðun en hæstv. ráðh. Ég tel, að þó sú starfsaðferð hefði verið höfð, sem ég taldi hina einu réttu, með tilliti til þess, hvernig þáttill. er orðuð, þá hefði það ekki þurft að taka n. mjög langan tíma að skila álit til ráðun. Má í því sambandi nefna það, að n. hafði þegar víðað að sér allmiklu efni til þess að geta gert samanburð á launum ríkisstarfsmanna og tekjum og launum annarra helztu stéttanna í þjóðfélaginu, og það hefði áreiðanlega ekki þurft að taka mjög langan tíma að safna frekari gögnum og vinna úr þeim til þess að gera þann samanburð, ef á það hefði verið fallt. N. hafði sem sagt aflað sér allmikils efnis í

þann samanburð, þegar hæstv. ráðh. kvað upp sinn oft nefnda úrskurð um það, hvernig skyldi vinna. En ég leit svo á, að n. kæmist alls ekki að viðunandi niðurstöðum með þeim vinnubrögðum. — Að öðru leyti sé ég ekki ástæðu til að lengja þessar umr. að sinni.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég vil byrja á því að taka undir þau ummæli hv. þm. Barð. (GJ), að mér finnst það ónægðisleg fundarstjórn hjá aðalforseta — þessum orðum er ekki beint til þess forseta, sem nú situr í forsetastóli — að gefa ekki kaffihlé, þegar þm. hafa setið á fundi í nær allan eftirmiðdag og nú frá kl. 9. Það er ekki nema eðlilegt, að þingbekkir séu tómir, eins og nú er, og það er auðvitað hálfleiðinlegt að hefja ræðu undir þeim kringumstæðum, en þó er ekki um annað að gera. Annars voru þessi ummæli hv. þm. Barð. það eina, sem ég var honum sam-mála um, af því, sem hann hefur sagt hér í kvöld, og mun ég víkja nánar að því nú í ræðu minni.

Rökin fyrir þeirri till., sem hér er til 2. umr., eru afar einföld. Þau eru, að grunn-kaup þeirra stéttarfélaga, sem hafa frjálsan samningsrétt um kaup og kjör, hefur hækkað um 22,58% frá febrúar 1945 og til júnímánaðar 1949. Árið 1945, þegar launal. voru sett, voru þau af yfirgnæfandi meiri hl. Alþ. talin að vera í réttu og sanngjörnu hlutfalli við kaup launþegasamtakanna í landinu. Síðan hefur kaup hækkað um 22½%. Þess vegna þykir nú ástæða til að láta laun samkv. launal. hækka um nærri því sömu hlutfallstölu. Þetta eru þau rök, sem til flutnings þessarar þáttill. liggja, og ég tel þau mjög einföld. Ég sé ekki, að hægt sé að færa nema tvenns konar rök gegn till. Annaðhvort verða menn að segja, að önnur laun, sambærileg við launalagalaunin, hafi ekki hækkað, eða menn verða að halda því fram, að laun opinberra starfsmanna hafi verið ákveðin of há í launal. 1945 og hafi verið of há síðan. Hv. frsm. fjvn. ræddi málið nær eingöngu út frá hinu síðara sjónarmiði. Hann hefur ekki, að því er mér hefur skilið, leyft sér að halda því fram, að þeir útreikningar séu rangir, sem leiða það í ljós, að kaup stéttarfélaga, sem frjálsan samningsrétt hafa, hafi hækkað um 22½%, enda er það ómótmælanlegt. Málflutningur hans er sá, að laun opinberra starfsmanna hafi verið ákveðin of há 1945 og síðan, og þar sem hann virðist tala fyrir munn fjvn. eða meiri hl. hennar, þá virðist svo sem skoðun meiri hl. fjvn. sé sú, að sá meiri hl., sem stóð að setningu launal. 1945, hafi tekið upp ranga stefnu. Launal. voru sett samkvæmt stjórnarsamningnum, sem gerður var 1944. Hv. þm. Barð. mun hafa greitt atkv. gegn launal. 1945, svo að hann er sjálfum sér samkvæmur, þegar hann heldur því fram, að launin hafi þá verið ákveðin of há. Hitt er annað mál, að hann var þá í minni hl., en mikill meiri hl. þingsins leit svo á, að laun opinberra starfsmanna væru sanngjarnlega ákveðin í launal., miðað við laun stéttarfélaga, er hafa frjálsan samningsrétt. Það væri undarlegt, ef það reyndist svo, að meiri hl. þm.

hefði skipt um skoðun og teldi ástæðu til að lækka laun opinberra starfsmanna frá því, sem var ákveðið 1945, en það væri gert, ef till. sú, sem hér liggur fyrir, væri ekki samþ. Ef ræða á, hvort laun opinberra starfsmanna hafi verið of há 1945 og síðan, þá er afkoma ríkissjóðs rangur mælikvarði á, hvort svo hafi verið. Þó að rekstrarreikningur ríkissjóðs sé afgreiddur með halla, þá er það engin sönnun fyrir því, að laun ríkisstarfsmanna séu of há. Það er aðeins einn mælikvarði til um það, hvort laun opinberra starfsmanna séu hæfileg eða ekki, og hann er sá, hvaða laun eru greidd fyrir hliðstæð störf á öðrum sviðum þjóðfélagsins. Ef atvinnurekendur og bæjar- og sveitarfélög greiða lægri laun fyrir hliðstæð störf, þá má segja, að laun opinberra starfsmanna séu of lág. Fyrirtæki, sem tapar, getur ekki sagt við starfsmenn sína: Þið verðið að sætta ykkur við lægri laun, því að ég get ekki borgað þessi laun. — Eða ætlar hv. þm. Barð. að halda því fram, að hann borgi sínum starfsmönnum lægra kaup en þeir gætu fengið í öðrum sambærilegum störfum? Ég er viss um, að hann gerir það ekki. Auðvitað mundi slíkt fyrirtæki halda áfram að greiða sambærilegt kaup, þó að það tapaði, og reyndi að gera aðrar ráðstafanir til að draga úr tapinu eða bera tapið í ákveðinn tíma í von um, að það kæmu betri tímar. En það er staðreynd, að laun fyrir hliðstæð störf eru lægra greidd frá ríkinu en einstaklingum og jafnvel hjá sveitarfélögum, sem þó borga talsvert lægri laun en einkafyrirtæki. Ef svo heldur lengur áfram, þá er hætta á því, að svo fari, að ríkið geti ekki fengið hæfa starfskrafta í sína þjónustu. Hér er því mál á döfinni, sem ekki er einungis réttlætismál frá sjónarmiði launþega, heldur einnig hagsmunamál ríkisins. Það eru hagsmunir ríkisins, að það ástand skapist ekki, sem hér var 1945, að ríkið varð ekki samkeppnisfært við einkafyrirtæki um góða starfskrafta og varð að leita út á þá hálu braut að greiða alls konar uppbætur og aukagreiðslur. Ég er viss um, að hv. þm. Barð. teldi ekki skynsamlegt að borga starfsfólki sínu lægri laun en keppinautar hans, því að hann veit, að hann mundi þá missa það, og það þarf engum getum að því að leiða, hvað hann mundi gera, ef hann væri launþegi. Hann er harður í horn að taka og vill hafa sitt a. m. k. Hér ber allt að sama brunni. Málið er réttlætismál frá sjónarmiði launþega. Það er ekki farið fram á neitt annað en öðrum stéttum, t. d. bændastéttinni, hefur verið tryggt með gildandi l., þar sem ákveðið er, að kaupgjald bændna skuli breytast í hlutfalli við kaupgjald annarra hliðstæðra stétta í þjóðfélaginu. Þetta hefur hv. þm. Barð. og meiri hl. Alþ. samþ., hann með glöðu geði, og þess vegna er það undarlegt, að hann skuli mæla gegn því, að opinberir starfsmenn njóti sama réttar.

Í ræðu hv. frsm. fjvn., hv. þm. Barð., voru þrjú meginatriði, í fyrsta lagi tilraun til að

sanna, að opinberir starfsmenn væru of hátt launaðir. Þessi staðhæfing hans er í samræmi við fyrri skoðanir hans í þessu máli. Ég hef hér að framan sýnt fram á, að þetta er ekki rétt, og bent á þann eina skynsamlega samannburð, sem til greina kemur, kaup hjá einkafyrirtækjum, sem er hærra en hjá ríkisstarfsmönnum, og má í því sambandi benda á skýrslur í málgagni opinberra starfsmanna í Reykjavík, þar sem sýnt er fram á með tölum og línuritum, að þessi staðhæfing hefur við full rök að styðjast. — Annað meginatriðið í ræðu hv. þm. var gagnrýni á fyrrverandi fjmrh. fyrir að hafa borgað út launauppbætur samkvæmt heimild frá því í vor. Hæstv. ráðh. hefur svarað þessari gagnrýni, og er ástæðulaust fyrir mig að minnast frekar á það mál. Ég vil einungis vekja athygli á því, sem hv. frsm. n. sagði í þessu sambandi. Hann talaði um óábyrgan hluta Alþ., sem samþ. till. í vor, en í þessum óábyrga hluta Alþ. var form. flokk hans og annar ráðh. Sjálfstfl., dómsmrh. Ég verð að segja, að mér þykir hv. frsm. lítið vanda kveðjurnar sínum ágætu flokksbræðrum hér á þingi. — Þriðja meginatriðið í ræðu hv. þm. var gagnrýni á störf hinnar stjórnskipuðu n., sem í máli þessu starfaði í sumar. Að því atriði hefur ekki verið vikið í umr. fram að þessu, og skal ég því fara um það örfáum orðum. Hv. þm. gagnrýndi n. mjög harkalega og taldi t. d. suma útreikninga hennar villandi, ef ekki beinlínis ranga. Nú vita hv. þm. kannske ekki, hvaða menn áttu sæti í þessari n. Form. n. var Magnús Jónsson lögfræðingur, maður, sem ég hygg að allir, sem til þekkja, beri hið mesta traust til og fullkomlega ástæðulaust sé að væna um, að hafi ekki unnið sitt starf í n., sem vissulega var ábyrgðarmikið, af fullri samvirkusemi og góðri þekkingu á þeim málum, sem um var að ræða. Í n. átti einnig sæti Ólafur Björnsson prófessor, sem er form. B. S. R. B. og líka er óviðkunnanlegt að heyra vandan um að fara með villandi eða jafnvel beinlínis ranga útreikninga. Það má kannske segja, að það standi öðrum nær en mér að bera sakir af þessum ágætu sjálfstæðismönnum gagnvart hv. þm. Barð., en þótt ég sé andstæðingur þeirra í stjórn máli, tel ég sjálfsgætt að visa á bug ásökunum hv. þm. í garð þessara ágætu manna, sem og raunar allrar þessarar n. Ég hef kynnt mér niðurstöður hennar og held, að óhætt sé að segja, að hún hafi unnið störf sín með mestu samvirkusemi, og ég andmæli því, að nokkrir hennar útreikningar geti talizt villandi, hvað þá heldur beinlínis rangir. Til að lengja ekki mál mitt skal ég ræða aðeins eitt atriði, sem hv. þm. gerði að umtalsefni. Hann sagði, að aðferð n. við útreikninga á meðaltalskauphækkun stéttarfélaganna með frjálsum samningsrétti væri villandi, ef ekki röng; hann sagði að n. miðaði hækkunina við einstaklinga, en ekki flokka. Hv. þm. virðist eiga við, að reikna eigi einfalt meðaltal af kauphækkun, en ekki vegið meðaltal. Við skulum taka dæmi. Ef 3 menn fá kauphækkun, tveir 20% og einn 10%, þá heldur hv. þm. Barð. því fram, að meðalkauphækkunin sé 15%, en þeir, sem

kunna undirstöðuatriði í reikningi, vita, að meðalkauphækkun í þessu tilfelli er 16%, en ekki 15%. Hv. þm. virðist annaðhvort ekki vita, hvenær eðlilegt er að nota vegið meðaltal eða ekki vilja nota það. Ég skal stilla mig um að segja annað af þessu tilefni en að mér finnst, að hv. þm. ætti ekki að bregða öðrum mönnum um reikningsvillur.

Hv. þm. sagði enn fremur, að það yrði að afnema stýfingu vísitölunnar fyrir ákveðnar stéttir og það þær stéttir, sem sízt þyrftu þess með, ef þessi till. væri samþ. Þetta er rangur skilningur á eðli till. Till. þessi er ekki rökstudd með þeirri hækkun, sem orðið hefur á vísitölu framfærslukostnaðar. Opinberir starfsmenn og samtök þeirra hafa aldrei borið sig upp undan því að taka á sig þær byrðar, sem á launafólk voru lagðar með stýfingu vísitölunnar 1947. En þeir vilja ekki sætta sig við, að þessar byrðar komi þyngra á þá en aðrar stéttir, en það er einmitt það, sem er að gerast, ef þeim verður synjað um þessa réttmætu launauppbót. En því miður hefur launum þeirra verið haldið niðri vegna þess, að hina opinberu starfsmenn skortir verkfallsrétt samtímis því, sem öðrum stéttum tekst að knýja fram kauphækkunir vegna þess, að þeirra samningsréttur er frjáls og þeir geta notað sér verkfallsréttinn til að knýja fram launahækkun.

Þá sagði hv. þm., að þetta mundi kalla á nýja kauphækkunaröldu. Þetta er staðhæfing gripin úr lausu lofti, og vil ég í því sambandi minna á þá yfirlýsingu stjórnar Alþýðusambands Íslands, sem hún gaf í fyrra, þegar þetta mál var á döfnni. Alþýðusambandsstjórnin lýsti yfir, að hún mundi ekki nota samþykkt þessarar kauphækkunar til þess að byggja á því nýjar launakröfur til handa sínum meðlimum. Með því ætti þeirri fullyrðingu að vera fullkomlega hrundið, að með samþykkt þessarar launauppbótar væri hrundið af stað nýrri kauphækkunaröldu, sem gerði það torveldara en ella að ráða niðurlögum dýrtíðarinnar í landinu.

Þá gerði hv. þm. það að umtalsefni, að ýmsir opinberir starfsmenn hefðu tvöföld laun og sumir jafnvel þreföld, að því er manni skildist. Sízt situr á mér að lýsa mig samþykkan slíku, og ég tel algerlega óeðlilegt, að opinberir starfsmenn hafi tvöföld laun og kannske margföld, fyrir venjulegan starfstíma. En má ég leyfa mér að spyrja: Ef mikið hefur kveðið að þessu, af hverju er þá ekki komið í veg fyrir það? Ef það er svo, að opinberir starfsmenn sitji í tveimur eða fleiri embættum samtímis og taki þannig ranglátlega sinn hlut úr ríkissjóði, hvers vegna er ekki gripið í taumana og komið í veg fyrir ósómam? Komi till. frá hv. þm. um úrbætur í þessum efnum, þá skal ekki standa á mér að samþ., að komið sé í veg fyrir það, að fé ríkisins sé sóað á þann hátt, að einstökum mönnum haldist uppi að sitja á margföldum launum, en mér finnst það liggja býsna nálægt hv. þm. Barð., sem lengi hefur verið form. fjvn., að beita sér fyrir róttækum endurbótum á þessu sviði og koma í veg fyrir misferli. Og hafa ekki flokksbræður hans setið í sæti fjmrh. s. l. 10 ár? Hvers vegna hafa þeir

látið slíkt viðgangast? Gæti kannske verið, að það kvæði alls ekki eins mikið að þessu og hv. þm. vildi vera láta? Stundum er aðstaðan þannig, að það getur verið algerlega eðlilegt, að menn hafi laun á fleiri en einum stað. Mér er ekki grunlaust um, að skoðanir hv. þm. Barð. mótist stundum miklu frekar vott af naglaskap en raunverulegum sparnaðaráhuga. Eg segi þetta að gefnu tilefni, af því að eitt af þeim dæmum, sem hv. þm. nefndi í sinni ræðu áðan, var um það, að yfirlæknarnir við Landsspítalann, sem jafnframt eru prófessorar við háskólann, hefðu ósæmilega uppbót, ferðapeninga, sem vitað væri, að þeir notuðu aldrei til ferðalaga, en væri einungis hugsað sem launauppbót þeim til handa, óeðlileg og ósanngjörn launauppbót. Það vill svo til, að þetta mál þekki ég nokkuð og því vil ég fara um það örfáum orðum. Prófessorar við háskólann hafa 11100 kr. á ári í grunnlaun, en þeir, sem eru líka yfirlæknar við Landsspítalann, hafa 14000 kr. á ári í grunnlaun. M. ö. o., fyrir yfirlæknisstörf í Landsspítalanum hafa þessir yfirlæknar tæpar 3000 kr. á ári í grunnlaun. Það geysilega starf, sem í því liggur að vera yfirlæknir við stóran spítala, er sem sagt borgað með tæpum 3000 kr. á ári. Samtals hafa þessir menn því 14000 kr. á ári í grunnlaun. Það vita allir, að duglegir praktiserandi læknar í bænum hafa miklu hærri tekjur. Ef mögulegt á að vera að fá færa lækna til þess að gegna þessum þýðingarmiklu prófessors- og yfirlæknisembættum, þá segir það sig sjálft, að til þess er lítil von, ef þeir verða að sætta sig við það að hafa kannske allt að því helmingi lægri laun en starfsbræður þeirra, sem praktisera í bænum. Við þessar 14000 kr., sem greiddar eru samkvæmt launál., bætist svo 3000 kr. launauppbót á ári, og þrátt fyrir það er langt frá því, að þetta séu eins há laun og fjöldamargir praktiserandi læknar í bænum hafa. Það má geta þess, að t. d. prófessorinn við handlæknisdeildina framkvæmir fjölmargar handlæknis- aðgerðir á hverri viku, jafnvel svo að tugum skiptir. Ef allar svona handlæknisáðgerðir væru reiknaðar samkvæmt texta læknafélagsins, þá geri ég ráð fyrir, að þessi læknir ætti laun upp á ekki tugi þúsunda, heldur hundruð þúsunda. Hér er um að ræða Guðmund Thoroddsen, sem má telja í hópi færustu skurðlækna á Norðurlöndum og er viðurkenndur á sínu sviði, og ef menn telja hans geysimikla starf ofborgað með 17000 kr. í grunnlaun á ári, þá verð ég að segja, að það er naglaskapur, en ekki sparnaðaráhugi. Enn fremur finnst mér það bera vott um, að hér liggi naglaskapur til grundvallar, að ég hef ekki heyrt hv. þm. Barð. minnst á, að störf praktiserandi lækna í bænum væru of hátt launuð, og eru þau þó hærri launuð en störf þessara manna þrátt fyrir þessar 3000 kr., sem greiddar eru í launauppbót, og meðan hann talar ekki um, að laun þeirra séu of há, þá er ekki hægt að taka þessa gagnrýni alvarlega. Það er yfirleitt ekki ástæða til að taka tal hv. þm. Barð. og skoðanabræðra hans um há laun opinberra starfsmanna sérstaklega alvarlega, meðan aldrei heyrst orð um það, að laun forstjóra og fleiri slíkra manna á Íslandi séu of há,

en þó er vitað, að menn í hæst launuðu embættum, eins og embætti hæstaréttardómara, hafa álika kaup eins og meðalskrifstofustjórar hjá einkafyrirtækjum hér í þessum bæ, að maður ekki tali um laun forstjóranna sjálfra eða gróða atvinnurekenda í ýmsum greinum, svo sem útgerð, iðnaði og verzlun. Ef hv. þm. Barð. heldur eina eða tvær ræður um, að laun ýmissa forstjóra í þessum bæ og skrifstofustjóra séu óeðlilega há, en algengt er, að þeir hafi 70—120 þús. kr. árstekjur, þá skal ég fara að taka tal hans um óeðlilega há laun embættismanna alvarlega, en fyrr ekki.

Að síðustu skal ég svo víkja fáeinum orðum að þeirri brtt., sem hv. 5. landsk. (ÁS) hefur flutt á þskj. 120. Ég verð að segja, að ef flutningur þessarar till. boðar eitthvað ákveðið um afstöðu Sósfl. til afgreiðslu þessa máls, þá veldur það mér hinni mestu undrun. Í þessari tillögu felst það efnislega, að dregið verði úr uppbótageiðslum frá því, sem nú er. Heildarupphæðin, sem skipt yrði á milli opinberra starfsmanna, mundi, ef þessi till. væri samþ., minnka frá því, sem verið hefur undanfarna fimm mánuði. Ég held, að engan þurfi að undra, þó að ég láti í ljós furðu yfir þessu, þegar haft er í huga, hver var afstaða hv. þingflokks Sósfl., þegar þetta mál var til umr. á síðasta vori. Þá flutti hv. 2. þm. Reykv. (EOI) þá till. á þskj. 733, að greiða skyldi starfsmönnum ríkisins og ríkisstofnana 25% launauppbætur á laun þeirra árið 1949, allt árið 1949, sem þýtt hefði 12—13 millj. kr. útgjöld fyrir ríkið á því ári. Tveir hv. þm. Sósfl. fluttu einnig brtt. á þskj. 817 við þá þáttill., sem endanlega náðist samkomulag um milli stuðningsflokka ríkisstj., eða meiri hl. þeirra, um að greiða 4 millj. kr. í launauppbætur. En þessi brtt. var um það að hækka þetta fé upp í 8 millj. kr., og var þó þarna ekki bent á neinar tekjur á móti. Hvað hefur svo gerzt síðan á s. l. vori? Já, ég spyr: Hvað hefur gerzt síðan á s. l. vori? Ef hv. 5. landsk. þm. segir, að það sé skynsamlegra að greiða ekki jafna uppbót á öll laun, heldur, eins og hann gerir ráð fyrir, misjafna, eftir því, hve há launin eru, hvi er till. þessi þá ekki þannig, að við það sé miðað að skipta sömu upphæð og verið hefur, miðað við sama tíma? Hvi er hér lagt til, að heildaruppbótageiðslan skuli beinlínis lækka? Það er annað mál, að ég tel það alveg ranga stefnu í þessu máli að breyta því hlutfalli í launum, sem ákveðið er í launaflokkum, um hina einstöku launaflokka, með því að greiða misjafnar uppbætur. Það er geysiflókið og vandasamt mál að ákveða hlutfallið milli hinna ýmsu launaflokka. Það er ákaflega viðkvæmt deilumál. Það tók margar vikur og jafnvel marga mánuði í hinni stjórnskipuðu nefnd á sínum tíma að ná samkomulagi um þetta. Og það er ákaflega hæpið, að ætla sér að breyta þessu innbyrðis hlutfalli í launaflokkunum með einfaldri þál. Og þeir menn innan samtaka opinberra starfsmanna, sem gert hafa sér far um að gera sér grein fyrir, hver áhrif þetta hefði, hafa komizt að raun um, að sú leið, sem hv. 5. landsk. þm. vill fara í þessum efnum, mundi ekki vera réttlát, heldur ranglát. Athugun var á þessu gerð einmitt af

stjórn félags starfsmanna ríkisfyrirtækja á síðasta ári, þegar þessi mál voru á döfinni. Þá kom í ljós, að ef gerð væri mest hækkun til-
tölulega á launum í allra lægstu launaflokkum og menn fengju minni hækkun eftir því, sem þeir hefðu haft hærri laun, þá lenti óeðlilega mikill hluti launauppbótartinnar hjá þeim starfsmönnum, sem fulltrúar starfsmannaflokkanna sjálfir voru sammála um, að ekki væri ástæða til, að fengju bróðurpartinn. Lægst launuðu starfsmennirnir eru að verulegum hluta einhleypingar, en í lægra miðbiki og miðbiki launaflokka koma fjölskyldumennirnir til skjalanna. Þeir eru yfirleitt ekki í allra lægstu launaflokkunum, heldur í 2., 3. og 4. launaflokki að neðan. Og ef menn fara að velta því fyrir sér, hverjir helzt eigi skilið að fá launauppbætur, þá eru það fjölskyldumennirnir í lægst launuðu flokkunum fremur en einhleypir menn meðal opinberra starfsmanna. Því sannfærðust samtök starfsmanna þessara stofnana um, að það væri alls ekki réttlátast að láta borga tiltölulega hæsta upphæð á lægstu laun og láta upphæðina lækka hlutfallslega eftir því sem ofar drægi í launastiganum. Og það var ekki tilviljun, heldur byggt á einróma samkomulagi fulltrúa þessara opinberu starfsmanna á síðasta vori, að þeir lögðu ekki til þessa stíglækkun á launauppbæturnar, sem hv. 5. landsk. þm. gerir ráð fyrir. Stjórn Bandalags starfsmanna ríkis og bæja var í upphafi einmitt að hugsa um að leggja til, að uppbótaféð skiptist eftir þeirri aðferð, sem hv. 5. landsk. nú leggur til. En ýmsar athuganir, sem gerðar voru á því, hver áhrif þetta mundi hafa, leiddu í ljós, að það væri ekki réttlát að breyta því hlutfalli launanna, sem gert var ráð fyrir í launaflokkum. Ef menn vilja breyta hlutfallinu milli launaflokka, er eðlilegast að það mál sé rætt í launamálan. En sjálfsagt er að biða eftir rökstuddum till. frá henni um þau mál, en ekki að óathuguðu máli að breyta grundvelli þeim, sem launamálin hvíla nú á.

Ef það er skoðun hv. 5. landsk. þm., að það sé réttlát, að launauppbót til þessara starfsmanna sé mishá eftir launahæð, eins og hann leggur til í sinni brtt. á þskj. 120, þá langar mig til að spyrja: Af hverju hafa ekki hv. 2. þm. Reykv. og 6. þm. Reykv., sem flutt hafa í frv.-formi till. um að afnema vísitölubindinguna, — hvi hafa þeir þá ekki sett í þá till., að sú viðbót, sem þá kæmi á laun manna, skyldi verða mishá á sama hátt? Ef þeirra till. um að afnema vísitölubindinguna yrði samþ., kæmi launahækkun vegna þeirrar ráðstöfunar alveg jafnt á lág laun og há hlutfallslega. Ég get því ekki séð, að það sé samræmi á milli till. hv. 2. þm. Reykv. og hv. 6. þm. Reykv. í þessu efni annars vegar og brtt. hv. 5. landsk. þm. við till. þá, sem fyrir liggur, hins vegar, hvað þetta snertir.

Að endingu verð ég að segja þetta: Ef þessi till. hv. 5. landsk. þm. er fyrirboði um afstöðu flokks hans til málsins, þá verð ég að láta í ljós hina mestu undrun. Og ég get ekki varizt þeim grun, að hér muni vera einhver annarleg sjónarmið á ferð. Ég hygg, að ekki geti hjá því farið, að eftir því verði tekið.

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Það er aðeins eitt atriði, sem okkur hv. 3. landsk. þm. og mér hefur komið saman um undir þessum umr. hér, og það er, að hæstvf. aðalforseti hafi ekki sýnt nægilega nærgætni gagnvart þm. með því að gefa ekki hlé í þessum umr. Þær hafa nú staðið frá kl. 9 í kvöld og því í meira en fjórar klst. og standa kannske fram á morgun. Og mér finnst það ekki mildileg meðferð á hv. þm., að hæstvf. forseti gefi ekki hlé, ef þessari umr. á að verða lokið nú. Og ég vil heyra, hvort hæstvf. forseti sér ekki fært að gefa 15 mínútna hlé hér, áður en umr. er haldið áfram. Hér hafa verið haldnar margar ræður, sem ég hef ekki getað farið frá, og mælist ég til að fá að heyra orð hæstvf. forseta.

Forseti (StgrSt): Ég get þess hér, út af umælum hv. þm. Barð., að hugmyndin er að ljúka þessari umr. nú. Annars hef ég ekki hugsað mér að halda fundi áfram á morgun. Mér þykir mjög leitt, að hv. alþm. geti ekki fengið sér smáhressingu. Ég skal gjarnan veita 10 mínútna kaffihlé, sem ég tel nægilegt, til þess að hv. þm. geti fengið sér kaffisopa hérna niðri. — [Fundarhlé.]

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég vil fyrst svara hv. 6. landsk. þm. (Erl-Þ), sem er frsm. 1. minni hl. n. Hann byggði ræðu sína upp á því, að það bæri að lita á Bandalag starfsmanna ríkis og bæja sem samningsaðila, sem væri hægt að semja við fyrir Alþ. og ríkisstj., eins og verið væri að semja við verkalýðsfélag. Þetta er misskilningur og gersamlega sagt út í bláinn. Það er einmitt ákveðið, að þessir menn geti ekki notað verkfallsrétt. Þess vegna er alveg útilokað að skoða þetta mál í ljósi verkalýðssamtakanna eða vinnulöggjafarinnar. Ef það stæði í hinum nýju launalögum, að þessir menn hefðu verkfallsrétt, þá mætti tala á þeim grundvelli sem þessi hv. þm. gerði. En enn sem komið er er það Alþ., sem ræður því, hvaða laun eru greidd. Það kann að vera rangt, en meðan því er ekki breytt, er ekki hægt að flytja þetta inn á annan vettvang, en ég tel, að málið hafi verið flutt inn á þennan verkfallsvettvang verkalýðsfélaganna með aðstoð m. a. hv. þm. Hafnf. (EmJ), sem þá sat að völdum sem samgmrh. Það hefur legið svo ríkt í hans blóði, alveg eins og hjá hv. 6. landsk. þm., Erlendi Þorsteinssyni, að það bæri að fara með þetta mál eins og eitthvert verkfallsmál eða verkalýðsfélagsmál. En það er misskilningur, að þannig eigi að fara með það. Og ég er viss um, að þegar þessi hv. þm., jafngreindur og hann er, skilur þetta, þá snýr hann frá villu síns vegar í afstöðu til þessa máls, en mér virðist hann hafa gert það að aðalatriði gagnvart afstöðu sinni til málsins, að félagsskapur starfsmanna ríkisins eigi einhvern verkfallsrétt. Þeir geta að visu til tekið, hvað þeir vilji vinna fyrir, eitthvað hærra kannske en lög standa til, og gert að vissu leyti verkfall. En þeir verða þá að segja upp sínu starfi, ef þeir vilja ekki vinna fyrir þau laun, sem þeim eru ákveðin með launal.

Svo segir hv. 6. landsk. þm., að ekki hafi mátt

raska þeim grundvelli, sem þessi félagsskapur hafi skapað viðkomandi launum þessara starfsmanna. Nú get ég sagt hv. 6. landsk. þm. það, úr því að hann þekkir ekki meira félagsskap þennan en þetta, að þessi félagsskapur skapaði ekki þennan grundvöll 1945, því að 1945 var af stjórnaflökkunum, sem þá stóðu að ríkisstj., gert alveg ákveðið samkomulag um þetta við þennan félagsskap. Hins vegar var það svo, að eftir að launalagafrv. kom inn á þing, sóttu ýmsir einstakir menn úr þessum félagsskap ákaflega fast á með að heimta, að laun þeirra hækkuðu, og það komu ótal brtt. frá einstaklingum þessa félagsskapar, sem miðuðu til þess að raska þessum grundvelli. Ef nú þessi félagskapur hefði verið á þeim tíma þessi stofnun, sem hv. 6. landsk. þm. talar um, þá átti hann að segja: Nei, kærur félagar! Við bönnum ykkur sem einstaklingum að raska þeim hlutföllum, sem eru í launagreiðslunum, um þær till. ber okkur fyrst að gera okkar samþykktir og koma svo fram með till. samkv. þeim. — En undir meðferð þess máls komu fram brtt., sem gengu langt út fyrir þau takmörk, sem samið hafði verið um á milli réttra aðila um launakjarahlutföll hjá starfsmönnum ríkisins. Og það, að þær till. voru samþ. svo mjög sem gert var, varð til þess, að ég greiddi atkv. á móti frv., af því að þessi félagsskapur, sem hv. 6. landsk. þm. vill skoða sem eðlilegan samningsaðila, sveik það samkomulag, sem hafði verið gert. Og það var hv. Alþfl., sem gekk á undan í því. Það er gott, að hv. 6. landsk. þm. fær að vita þetta. — Nei, það var sannarlega enginn grundvöllur settur fram af hálfu félags launamannanna um launahlutföllin milli þessara manna. Og á fundi hér í Reykjavík, þegar átti að ræða um það, hvar einstakir starfsmenn ættu að standa í launastiganum, varð ekki samkomulag um þetta. Þeir þurftu að láta Alþ. ákveða það, því að sjálfir voru þeir ekki svo félagslega þroskaðir, að þeir gætu ákveðið það.

Þá minntist hv. frsm. minni hl. á framkvæmd till. og sagði með réttu, að miða ætti við breytingar þær, sem orðið hefðu frá 1945. En með úrskurði ráðherra er ákveðið að taka aðeins tillit til hækkana hjá öðrum stéttum, en eins og ég benti á áðan, er þetta algerlega rangt, og sé till. sjálf lesin, er algerlega augljóst, að ekki er átt við þetta með henni, og er því úrskurður ráðh. mjög vafasamur. Ég hef verið ásakaður fyrir að hafa haldið því fram, að rangt hafi verið farið með tölur, en það hefur ekkert verið gert til að afsanna það. Ég hef bent óhrekjanlega á það, að ekki hefur einu sinni verið reynt að sýna fram á það, að hækkunin sé 22%, heldur einhver önnur, sem ég skal koma að síðar. Og svo segir hv. þm., að niðurstöður n. byggist á þessu. En hverjar eru niðurstöður n.? Hefur hv. þm. lesið nál.? En n. segir, að það þurfi einhverja hækkun, en tiltekur ekki, hve háa, og það er allt og sumt. Það er sannarlega ekki veik niðurstaða fyrir hæstvf. ráðh. til að greiða út á 4. millj. kr.! Ég skora á hv. þm. að finna annað í nál. en „einhverja hækkun“, en þar er ekkert nánar kveðið á, því að n. hefur fundið veilurnar í sínu eigin starfi.

Þá segir hv. 6. landsk., að bezt sé að samþ.

till. nú, því að hún sé aðeins bráðabirgðalausn og að ekki megi raska grundvelli launal. Ef nú væri ástæða til að rannsaka grundvöll launal. frá 1945, og ef sú lausn gæti horft til lækkunar, væri það þá viturleg byrjun að ákveða nú 20% hækkun á launagreiðslur? Og ætli mönnum þætti það betra, þegar launal. verða athuguð eftir nýárið, að færa niður launin, ef áður er búið að samþ. þessa 20% hækkun? En hv. 3. landsk. er einn af þessum kröfugöngumönnum, og ég skil vel, að hann vilji þessa hækkun, því að hún kemur honum að gagni. Hann veit, að ef þetta verður samþ. nú, er það sterkt atriði til að aldrei verður slegið af þessu aftur eða það lækkað.

Hv. 6. landsk. sagði, að ekki væri hægt að ásaka launþega fyrir að taka tvöföld laun, og sagði, að ég hefði verið með ásakanir í þeirra garð fyrir það. En þetta voru engar ásakanir, heldur aðeins óhrekjanlegar staðreyndir, eða heldur hv. þm., að það hafi ekki áhrif á launal., að það hefur staðið í mörg ár, að menn hafa haft alls konar friðindi sem uppbætur á laun? Eg var því ekki að ásaka starfsmennina, heldur aðeins að bera saman hin raunverulegu laun og laun þau, sem reglugerð mælir fyrir um.

Þá sagði hv. 6. landsk., að úrelt væri að miða við hina lægst launuðu, því að þá fengjust engar kjarabætur. Gaf min ræða tilefni til þess, eða vill hv. 6. landsk. viðurkenna, að dæmið, sem ég tók, sé um lægst launuðu stéttina? Er þetta viðurkenning á því, að sjómannastéttin sé verst launaða stétt þjóðfélagsins, og ef svo er, þá á að fella þessa till., því að það veltur einmitt á þessum mönnum, hvort hægt er að greiða embættismönnum landsins laun. Grundvöllur þess, að hægt sé að greiða þetta, sem hér er farið fram á, er, að atvinnurekstur geti haldið áfram, en það er ekki hægt, ef þær stéttir, sem að framleiðslunni standa, sjómenn og bændur, eru verst settir, en það er stefna hjá þessum hv. þm. og það, sem þeir vilja láta verða nú, að láta aldrei verða neina ákveðna skiptingu, heldur að pota fram einum, svo að hægt sé að vitna til hans og fá með því hækkun hjá öðrum. Það hefði verið nauðsynlegt að hafa sömu verkalaun um allt land og þá hefði verið öðruvísi ástand í landinu og þá hefði verið kippt af verkamönnum þeim möguleika að hækka í sífelli kaup með kaupsamanburði við önnur verkalyðsfélög. Nú get ég sagt hv. 6. landsk. og hv. 1. flm. og öllum þingheimi, að það bezt, sem B. S. R. B. gæti gert, væri að tilkynna, áður en atkvgr. færi fram, að þeir vildu ekki þiggja þessar uppbætur, og þá væri hægt að líta upp til þeirra, — slík fórn var einu sinni færð af bændum landsins, — ef þeir mundu segja: „Nú er búið að greiða okkur 5 millj. kr., eða einni millj. meira en heimilað var, og nú tökum við ekki meira, fyrr en búið er að endurskoða launal. í heild. — Eg vil biðja hv. 1. flm. að vita, hvort ekki er hægt að fá þessu áorkað við B. S. R. B., áður en atkvgr. fer fram, og ef svo væri, væri hægt að bera virðingu fyrir þeim. Í þessum stéttum eru hæst launuðu embættismenn þjóðarinnar, og það eru engar sönnur fyrir því, að það verði þeim til ávinnings, þó að till. þessi verði kúguð

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

hér í gegnum þingið. Það koma aðrir dagar, og það veit enginn, hvernig fer við endurskoðun launal., og getur vel verið, að það verði þá munað, hversu ósanngjarnlega það var knúið í gegnum þingið á þessum tíma.

Þá vil ég spyrja hv. 6. landsk.: Í hvaða atvinnu sækja menn helzt nú? Til ríkisins. Og það svo mikið, að það úir og grúir af fólki, sem sækir á að komast í slíka vinnu, og alls konar óþörf embætti eru stofnuð til að fullnægja kröfum þessa fólks. Bendir það til, að laun þar séu of lág? Gott dæmi um það, að embætti hafi verið stofnuð að óþörfu í þessu skyni, er Atvinnudeild háskólans, en þar vildi svo til, að allmargt ungra manna kom heim frá námi erlendis, þar sem ríkið hafði kostað þá til náms, og síðan voru stofnuð handa þeim embætti við atvinnudeildina. Það er því sennilega engin stétt, sem eins er sótt eftir að komast inn í og embættismannastéttin hjá ríkinu, og það er sá draumur, sem bændur, verkamenn og sjómenn stefna að, að koma börnum sínum í skóla, svo að þau geti komist í embætti hjá ríkinu, sem nú er verið að kveina yfir, að séu svo lágt launuð og hv. 3. landsk. sagði, að enginn vildi, þó að hann sitji sjálfur í slíku embætti og vilji þaðan hvergi fara. Eg get sagt hv. 6. landsk. í sambandi við það, sem hann sagði áðan, að Alþýðuflokksmenn hafa ekki verið neindir eftirbátar annarra í því að sækjast eftir að komast í embættismannastétt, heldur reynt að troða sér þar inn, sem þeir hafa getað, og sýnir það bezt, að kjör þar eru ekki svo slæm sem þeir vilja vera láta, því að varla eru þeir að seilast eftir því versta.

Út af framsögu 2. minni hl. hef ég ekki margt að segja, hvorki um till. né framsöguræðuna. Hv. frsm. sagði, að stærsta atriðið í þessu væri það, að lægst launuðu stéttirnar gætu ekki lifað af launum sínum vegna dýrtíðarinnar í landinu. Eg fullyrði ekkert um, hvort þetta er rétt eða rangt, en ég vil benda á það, að þær stéttir, sem treyst er á til að halda uppi atvinnulífi í landinu, eru verr settar, þannig að bændur hafa 42 aurum lægra kaup um tímann og sjómenn álíka hátt kaup og menn í 13. fl. launal., svo að þetta rekst nokkuð á það, sem hv. þm. segir. Að sumu leyti á till. rétt á sér, ef þetta væru menn, sem ekki gætu lifað af launum sínum, sem ég ekki viðurkenni, og væri þannig verið að bjarga þeim frá sveit, þá gæti ég verið með till., en þar sem ég tel ekki, að svo sé, er ég henni andvígur. En þetta er að því leyti betri till., að hún kostar ríkið minni fjárútlát en hin till.

Eg vænti þess, að atkvgr. verði ekki látin fara fram fyrr en meiri hl. hefur getað athugað framkomnar till. og athugað, hvort hann getur fallist á þær, en það, sem frá mínu sjónarmiði er verst í till., er það, að gert er ráð fyrir 20% hækkun á launagreiðslum áfram, en það er hærra en Alp. gerði ráð fyrir á sínum tíma, og er ég algerlega á móti því. Eg sé mér ekki fært að lofa fyrir meiri hl. n. að fylgja neinni af fram komnum till., en mun kalla saman fund í n.. Eg hefði haft tilhneigingu til að fylgja 2. málsgr., en af því að till. hafa í för með sér stórauðin útgjöld, án þess að sýnt sé,

að tekjur komi á móti eða dýrtíðarmálin verði rædd í heild, sé ég mér það ekki fært.

Hæstv. atvmrh. sagði, að þetta væri ekkert annað en einn liðurinn í kapphlaupinu, sem öll þjóðin tæki þátt í. Eg get tekið undir þau orð, sem hinn ágæti skólamaður Sigurður Guðmundsson, fyrrv. skólameistari, viðhafði fyrir nokkru, að raunar væri öll þjóðin í kröfugöngu. En hefur þjóðin trú á því, að þessi kröfuganga sé til hagsbóta fyrir hana? Er ekki reynslan búin að sýna, að þetta er allt blekking og raunar ekki annað en verið er að klippa 10 kr. seðil í marga parta? Eg get ekki skilið, hvernig hæstv. ráðh. getur fylgt þeim till., sem hann hefur lýst svo. Mér finnst stangast á orð og athafnir hjá hæstv. ráðh. Hæstv. atvmrh. sagðist hafa reynt að hafa áhrif á, að fjárl. væru afgreidd tekjuhallalaus, eins og rétt var, á s. l. Alp., en bæði hann og meiri hl. þeirra hv. þm., sem studdu þáv. hæstv. ríkisstj., stóðu að samfylkingu við afgreiðslu fjárl. um að hækka útgjöld allverulega, og það var aðeins fyrir harðvítuga baráttu mína, að ekki varð stórhneyksli að afgreiðslu þingsins á fjárl. og að tekinn var til baka fjöldi till., sem horfðu til hækkaðra útgjalda, og er þetta sú harðvítugasta barátta, sem ég hef háð síðan ég kom í þingið til að bjarga sóma fjvn., Alp. og ríkisstj., sem vildi ganga í þetta fen, sem leitt hefði til stórtjóns. — Hæstv. ráðh. sagði, að gætt hefði mikils ofurkapps hjá andmælendum þessa máls, en ég held, að það hafi gætt meira ofurkapps hjá þeim, sem voru máli þessu fylgjandi 18. maí í vor, og þá ekki sízt hjá hæstv. ráðh. sjálfum, sem gekk þá frá stefnu sinni. En ég hef ekkert vikið frá minni stefnu og held henni nú fram af meira öryggi en þá, því að ég sé, að hin stefnir út í fenið, og tel skyldu mína að benda á þetta. En ef hv. þm. vilja taka á sig þessa ábyrgð, verða þeir að svara fyrir það hjá þjóðinni.

Hæstv. ráðh. sagðist ekki hafa getað staðið á móti kröfum simamanna. Hverjar voru þessar kröfur? Eg hef spurt simamálastjóra, en kröfur þeirra voru ekki að hans sögn aðrar en að uppbæturnar væru greiddar með 5 jöfnum afborgunum. Eg hef beðið um samninga þá, sem vitnað hefur verið í, en það virðast ekki vera til aðrir samningar en munnlegir. Eg hef spurzt fyrir um það, hverjar þessar kröfur séu, en ekkert svar fengið við því. Og hverjar eru þá þessar sterku kröfur? Hæstv. ráðh. sagðist ekki hafa viljað taka á sig þá hættu, sem það hefði getað orsakað að verða ekki við þessum kröfum, og þeir, sem voru hér í júlí, ættu að vita, hvaða viðurlög og hótanir komu frá simamönnum, ef kröfum þeirra væri ekki sinnt. Vita hv. flm. þessi viðurlög og hótanir, og þætti mér vænt um, ef það kæmi beint fram, meðan till. er enn á dagskrá. N. hefur spurt um þetta alls staðar, en ekkert svar fengið. Var það hótun um að taka af þeim flibbana eða hvað? Og hafa þeir ekki fyrirgert rétti sinum til uppbóta, ef þeir hafa verið með hótanir um öngþveiti í landinu? Eg held, að það væri rétt, að hv. þm. fengju að vita þetta fyrir atkvgr. Vilji Alp. náði aldrei nema til 4 millj. kr. fjárveitingar og það með vissum skilyrðum, sem aldrei

voru haldin, svo að vilji Alp. liggur ekki á bak við þetta, svo að eitthvert annað afl, sem ekki er nefnt hér, stendur á bak við þetta allt.

Hæstv. atvmrh. og hv. 3. landsk. voru að mótmæla óverðskulduðum ummælum mínum um mþn. Eg var ekki með neinar ásakanir á n., en sýndi fram á, að söfnun gagna hjá n. hefði ekki verið eins og hún hefði átt að vera, til þess að hægt hefði verið að ganga frá till. í málinu, og réð n. því ekki við málið, og urðu útreikningar og niðurstöður því ekki rétt. Eg vil mótmæla þeim ummælum hæstv. ráðh., að ég hafi verið með óverðskuldaðar ásakanir á n. Eg krefst þess, að hv. 1. flm. upplýsi — því að hann hlýtur að vita það, úr því að hann ber till. fram — hver þessi óhöpp eru, sem áttu að verða, ef ekki var gengið inn á uppbætur. Alp. á sannarlega heimtingu á að fá að vita, hvað skeði bak við tjöldin. Hæstv. ráðh. mótmælti því, sem ég hélt fram, að Bandalagið hefði aldrei gert till. um 20% uppbætur. Eg hafði þetta beint frá Ólafi Björnssyni. Hann fullyrti, að Bandalagið hefði aldrei farið fram á annað en að þetta yrði borgað í fimm jöfnum afborgunum. Nú fékk ég afrit í kvöld af bréfinu, sem hæstv. ráðh. las upp, og hér stendur „að greiða 20% á öll laun samkvæmt launalögum.“ Það hefur verið tilhneiging í þá átt að blanda saman þessum 20% uppbótum á launin og því fé, sem átti að skipta í fimm jafna parta. En þessu átti hæstv. fjmrh. að mótmæla strax, því að það er ekki hægt að skipta 4 millj. þannig, að úr þeim verði 20% mánaðarlegar uppbætur miðað við heilt ár. Bandalagið hefur aldrei gert slíkar till., og ef þær hefðu komið, var fyllsta ástæða til að senda þær til baka. Bréf rn. sýnir, að það er rétt, sem ég sagði. Hví hætti ekki stj. að greiða þessar uppbætur 1. nóv.? Hvers vegna sagði hún ekki við Bandalagið: Nú er búið að greiða það, sem greiða átti, og nú verður greiðslunum hætt? Var það vegna þess, að hún þorði það ekki, vegna þess að ástandið var þannig, að það mundi hafa skapað óhöpp, eins og hæstv. ráðh. sagði? En halda menn þá, að hægt verði að stöðva þetta við afgreiðslu fjárlaganna? Verður ekki hætt við sömu óhöppum í marz eða apríl, þegar fjárlög verða afgr.? Það er ekki nokkur efi á því, að kröfurnar munu þá koma með enn meiri þunga. Það er því rétt, sem meiri hl. fjvn. hefur sagt, að með þessu yrði skapað fordæmi um að taka við 12—14 millj. kr. greiðslum úr ríkissjóði.

Hæstv. ráðh. sagði, að málið hefði verið tekið til meðferðar í stjórninni í nóv. og að stj. hefði verið sammála um lausn þess, svo að enginn einstakur ráðh., ekki heldur fjmrh., bæri ábyrgð á afgreiðslu þess. Eg hef líka gert alla stjórnina ábyrga og upplýst, að öll stjórnin ber ábyrgðina. Stjórnin virðist hafa verið sammála um, að nauðsynlegt hafi verið að gera þessa hluti. Svo segir hæstv. ráðh., að samþykkt till. í vor hafi skapað grundvöll fyrir þessar greiðslur. Eg mótmæli því, að sú samþykkt hafi skapað grundvöll fyrir áframhaldandi greiðslur. Hins vegar treysti stj. sér ekki til að stoppa greiðslurnar. Með þessari till., sem nú er til umr., er aftur á móti lagður grundvöllur að áframhaldandi greiðslum allt næsta ár og meiri kröfum

í framtíðinni. Till., sem samþ. var í vor, hefur ekki skapað fordæmi fyrir hærri uppbótum en 8,33%, og hafi nokkur skapað fordæmi fyrir 20% uppbótum á mánaðarlaunin, er það fyrrv. stj. Nei, ég get ekki fallið á slíkar röksemdir, og mér þykir gott, að hæstv. ráðh. hefur ekki reynt að hrekja minar röksemdir, enda er það ekki hægt. En sumir aðrir hafa reynt það, og skal ég nú koma að þeim.

Hv. 5. þm. Reykv. sagði, að ég hefði lagt annan skilning í till. en þann rétta. Ég vil benda hv. þm. á, hvernig till., sem samþ. var 18. maí, hljóðar. Hún hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþ. ályktar að fela ríkisstjórninni að láta nú þegar rannsaka, hvort rétt sé, að kaup og kjör starfsmanna ríkisins eftir launalögum séu nú mun lakari en annarra starfsstétta vegna kauphækkana þeirra og kjarabóta eftir setningu launalaganna 1945, og ef svo reynist, heimilar Alþ. ríkisstj. að verja allt að 4 millj. kr. úr ríkissjóði til greiðslu uppbóta á laun starfsmanna ríkisins á yfirstandandi ári. Ríkisstjórnin ákveður í samráði við stjórn Bandalags starfsmanna ríkis og bæja, hverjir fái uppbætur greiddar og eftir hvaða reglum.“

Í till. stendur: vegna kauphækkana annarra starfsstétta, en það hefði eins mátt segja: þrátt fyrir kauphækkannir annarra stétta. Það, sem þurfti að rannsaka, var, hvort kaup og kjör þeirra voru lakari en 1945, og hvernig þá voru kjör þeirra, sem síðan hafa fengið 43% og upp í 50% hækkun. Það var þetta, sem þurfti að rannsaka. Hv. flm. hefur ekki gert tilraun til þess að hrekja mín gögn í málinu. Hann byggði allt á því, að ekki væri rétt að skoða till. frá þessu sjónarmiði, og svo sagði hann, að hæstv. ráðh. hefði kveðið upp þann eina rétta úrskurð í málinu. Hvaðan hefur hv. þm. fengið vald til að halda slíku fram? Þm. Barð. hefur sagt, að úrskurðurinn væri vafasamur, en hann hefur ekki sagt, að hann væri sá eini rangi. Svo kemur hér lögfræðingur og sonur lögfræðings og segir, að úrskurður ráðh. sé hinn eini rétti úrskurður. Nei, úrskurður hæstv. ráðh. er mjög vafasamur. — Hv. þm. segist vonast eftir nál. í janúar. En hvers vegna er þá ekki beðið þangað til nál. kemur fram? Lá svo mikið á, að ekki mætti biða? Ég verð að segja, að ef það eiga að teljast réttlátar kröfur, að þetta verði ákveðið nú þegar. Þá veit ég ekki, hvað réttlæti er. Það var full ástæða fyrir hv. flm. að taka till. aftur, eftir að hann vissi, að von var á nál. í janúar. Allt, sem komið hefur fram, styrkir álit og málstað n. Ég býst við, að til séu upplýsingar í tonnatali, sem flm. vilja ekki að komi fram, en það hrökk óvart út úr hv. þm., að það væri ekki ætlazt til, að þær kæmu fram.

Hv. þm. segir, að þetta muni ekki kalla á almenna launahækkun. Veit hann ekki, að sérhver launahækkun hefur nýja í för með sér? Er hv. þm. það mikið barn, að hann haldi, að þessar 12 millj. kr. kalli ekki á nýja dýrtiðaröldu, hvað sem öllum yfirlýsingum Alþýðusambandsins lifur? Mér dettur ekki í hug að halda, að hv. 1. flm. og hv. 3. landsk. geri sér í hugarlund, að hægt sé að trúa slíkum yfirlýsingum. Það er ekki hægt að taka þá menn alvarlega, sem

halda því fram, að þessi 12 millj. kr. útgjöld skapi ekki nýja dýrtið, jafnvel þó að þeir séu prófessorar í hagfræði.

Þá sagði hv. þm., að það væri rangt, að eina kjaraskerðingin, sem orðið hefði, væri stýfing vísitölunnar. Það er sú eina kjaraskerðing, sem stjórnin og Alþ. hefur gert, að launagreiðslur skuli miðaðar við 300 stig, og þetta hefur víða verið bætt upp með fríðindum og eftirvinnu. Og verði sú till., sem hér liggur fyrir, samþ., verða launagreiðslur til opinberra starfsmanna eins háar og miðað væri við 360 stig í stað 300, eða 20 stigum hærri en vísitalan er í dag. Ég ófunda ekki þá stjórn, sem tók við völdum til þess að stöðva dýrtiðina, en rífur niður sín eigin verk og ætlar að þvinga þetta með offorsi gegnum þingið rétt fyrir jólin.

Hv. þm. sagði, að óeðlilegt væri að byrja að greiða uppbætur og láta þær svo falla niður. En hvers vegna er hann ekki með till. hv. þm. Arn.? Ætla þessir hv. þm. að vera á móti því, að þetta verði fellt niður við afgreiðslu fjárl.? Er ætlunin sú, að greiða eigi þetta allt næsta ár? — Þá vildi ég spyrja hv. þm. að því, hvort hann telur, að orðalag till. fái staðigt. Fjv. vildi ekki bera fram brtt., af því að hún vill, að till. sé felld, en hér stendur: „Alþ. ályktar að heimila ríkisstj. að halda áfram að greiða til bráðabirgða sömu uppbót á mánaðarlaun starfsmanna ríkisins og greidd hefur verið frá 1. júlí s. l. á grundvelli ályktunar Alþ. frá 18. maí s. l., þar til afgreiðslu fjárlaga fyrir árið 1950 er lokið.“ Hver er grundvöllur till. frá 18. maí? Það hefur þegar verið farið langt út fyrir þann grundvöll, og samkvæmt honum ætti ekki að greiða eyri meira, heldur krefjast þess, að það, sem greitt hefur verið fram yfir 4 millj. kr., verði endurgreitt. Ég skil ekki, hvernig hægt er að samþ. þetta. Grundvöllur till. frá 18. maí er sá, að greiddar verði 4 millj. kr. fyrir allt árið 1949. Verði till. samþ. og greiðslunum haldið áfram, þá verð ég að halda jafnlanga ræðu aftur, því að fyrir því er enginn grundvöllur, eins og till. er orðuð nú, nema þá í hæsta lagi að greiða 8,3% til 1. jan. Svo sé ég ekki ástæðu til að ræða frekar við hv. 1. flm.

Ég kem þá að hv. 3. landsk. Hann segir, að grunnkaup stéttarfélag hafi hækkað um 22,58%. Þetta er rangt. Hér í þessari skýrslu er fyrst talað um, að í 1. flokki verði hækkunin 22,2%, og það er talað um þetta sem hávísindalega vegið meðaltal. Nú er þetta fengið þannig, að teknir eru 1833 verkamenn, sem fengið hafa 25,75% hækkun. En er þetta nákvæmlega sú tala verkamanna, sem kauphækkun hafa fengið? Nei, hv. þm. getur ekki fullyrt það, og þá er ekki hægt að reikna með þessu meðaltali. Ef reiknað er með 5—6 þús. verkamönnum, er líklegt, að allt annað komi út. (GP: Veit ekki hv. þm., hvernig vísitalan er reiknuð út?) Það kemur ekki þessu máli við. Það er ekki hliðstæður útreikningur. Hér er aðeins reiknað með Reykjavík. Hafa þessir menn aldrei séð annað en Reykjavík? Hagfræðingur, sem tekið hefði þetta vísindalega, hefði að minnsta kosti brugðið sér til Vestmannaeyja eða Hafnarfjarðar. Í þessum flokki er munurinn að vísu ekki mikill á mínum út-

reikningum og þeirra. Eg fæ 21.39, en þeir 22.20, en í öðrum flokkum er munurinn meiri. Hv. þm. getur ekkert fullyrt um meðallauna-hækkunina eftir þessum útreikningi, og hækkunin getur aldrei orðið 22.58% samkvæmt honum.

Hv. þm. sagði, að launalögin 1945 hefðu verið réttur mælikvarði, að áliti meiri hl. Alp. þá. Eg hef áður lýst því, hvernig málið var afgreitt, og þar var sannarlega ekki um réttan mælikvarða að ræða. Eg vil benda hv. þm. á, að varla mun finnast sá þm., sem viðurkenni ekki, að sumir flokkar voru mjög óeðlilegir. Í jafnflóknu máli er erfitt að finna réttlátan mælikvarða, og afgreiðsla Alp. 1945 verður aldrei talin réttlátur mælikvarði. Hv. þm. sagði, að rök sín væru einföld. Það má vera, en þau eru líka veigalítill og fá ekki staðizt. Hann sagði enn fremur, að ég hefði haldið minni stefnu síðan 1945, þá hefði ég verið á móti launalög-unum og væri það enn. Eg skal geyma það að ræða við hv. þm. um launalögin sjálf og hvort ég áliti, að launin séu of há eða lág, en ég hef sýnt fram á, að þessi aðferð er óverjandi.

Svo sagði hv. þm. þessi skemmtilegu orð, að það væri undarlegt, ef það reyndist svo, að meiri hl. þm. hefði skipt um skoðun síðan 1945. Hefur hv. þm. gleymt því, að farið hafa fram tvennar þingkosningar síðan 1945 og að Alpfl. er búinn að týna mörgum þm. síðan og nýir hafa komið í þeirra stað, sem ekki eru kannske á því, að þeir séu skyldugir til að bera sömu handjárnin og á þeim voru, sem fóru? Eða er þetta einhvers konar erfðaréttur eða skylda, að handjárnin gangi frá einum til annars? En ég vil annars biðja menn að meta athugasemdir hv. þm. eftir þeim mælikvarða, sem hann lagði á þetta sjálfur. Hann sagði, að eini rétti mælikvarðinn væri sá, hvað aðrir aðilar greiða sínum starfsmönnum. Nú vil ég benda á, að þegar ákvæðin voru laun til starfsmanna fjárhagsráðs, þá þótti sjálfsagt að fara með þau laun svo hátt vegna þess, að mennirnir höfðu enga tryggingu fyrir því, að þeir yrðu lengi viðloða sitt starf, því að vitaskuld gegnir um slíkt annað mat en um störf, sem mönnum eru tryggð alla ævi hjá ríkinu, þegar líka þar við bætist, að þeir menn, sem starfa í ríkisembættum, hafa við starfsundirbúning sinn verið kostaðir af ríkinu að miklu leyti og t. d. fengið skattaívilnanir og styrki til náms, bæði í menntaskóla og háskóla, að ég nú tali ekki um það frjálsræði, sem þessir menn ýmist hafa í störfum sínum eða hreint og beint taka sér, svo að þeir gegna oft öðrum störfum jafnframt. Þá fá þeir enn ýmis friðindi, svo sem í eftirlaunum fyrir sig og sína ættingja og oft meiri en lög standa til.

Hv. þm. sagði, að ef menn fengju ekki þessi laun, þá mundu menn leita til annarra starfa, sem væru betur borguð. Eg vil spyrja hv. þm.: Hvað hafa margir menn farið úr þjónustu ríkisins á þessum árum, eða síðan launalögin voru sett 1945, og af þeim orsökum, að þeir þættust betur settir annars staðar? Ætti ekki að skipa nefnd til þess að komast að einhverri niðurstöðu um það? Eg get sagt frá því í þessu sambandi, að ég þekki einn mann (og ætli þeir séu

ekki heldur fáir?), sem fór frá ríkinu og tók að sér forstjórastöðu við fyrirtæki, og hann dauðsér eftir skiptunum og telur sig þurfa að fórna miklu meiri tíma og orku við sinn nýja starfa. Hv. þm. sagði, að af þessum ástæðum hefði ríkið orðið að bæta starfsmönnum sínum upp laun þeirra. Eg skal viðurkenna, að áður en launalögin voru sett var þessum mönnum ívilnað með einu og öðru móti, en eftir að þau höfðu verið sett og kjör þeirra með því bætt, þá héldu þeir líka friðindunum, og voru þetta ein rökin fyrir setningu l. 1945, sem ekki stöðust. Mætti nefna mörg dæmi þessu til sönnunar.

Hv. þm. segir, að ég hafi sjálfur verið með í því að samþykkja ákvæðin um laun bændna. Eg vil nú spyrja: Hefur hv. þm. enn ekki komizt á þá skoðun, að bændur eru verr settir en t. d. l3. flokkur launalaganna? Hann ætti að reyna að sanna sér sjálfur eitthvað annað. Meira að segja er engin trygging fyrir því, að bændur fái af meðalbúi svo mikið til innlags. Til dæmis þarf tíð að vera hagstæð, og dæmi eru til þess, að slíkt bú hefði ekki fleiri en 19 lömb til innlags á síðastliðnu hausti vegna vorharðindanna. Og það getur verið, að hv. 3. landsk. mætti taka slíka áhættu svolítið með í reikninginn. En þrátt fyrir það, þótt þessir menn séu undir hana seldir og mæti annað slagð slíkum skakkaföllum, þá eru þeir þó um launakjör ekki betur settir en skrifstofustúlkur í Reykjavík.

Þá reyndi hv. þm. að gera sér mat úr því, að ég sagði, að launauppbæturnar til opinberra starfsmanna hefðu verið samþykktar með aðstoð óábyrgasta hluta þingsins. Eg mótmæli þessum málflutningi hans sem hreinu siðleysi. Hefur ekki það ljós runnið upp fyrir hv. þm., að það voru aðeins 16 menn af 42, sem studdu ríkisstj., sem frv. fylgdu, og það þurfti að koma því í gegn með fylgi hinnar óábyrgu stjórnarandstöðu, sömu mannanna, sem höfðu borið fram í ábyrgðarleysi till. um 13 millj. kr. útgjaldaaukningu á fjárlögum? Hv. 3. landsk. slær engar keilur á því að setja á sig þann smánarblett, sem þessi málflutningur hans er. Hann er strákslegur, og hv. þm. ætti að sjá sóma sinn í að éta þetta ofan í sig aftur.

Þá andmælti hann því, að nokkuð í útreikningum n. sé rangt. En tölur mínar hefur hann samt sem áður ekki reynt að hrekja. Hann kvað svo að orði, að ég brizlaði valinkunnnum mönnum um ranga útreikninga. Hvers konar málflutningur er þetta? Ef málstaður hv. þm. er svo veikur, að hann geti ekki með öðru móti staðið fyrir honum, þá væri honum miklu nær að láta ekki sjá sig á fundi.

Hv. þm. spurði, hvers vegna ég hefði ekki reynt að koma í veg fyrir, að embættismenn ríkisins sætu í mörgum embættum, ef mikil brögð væru að því. Síðan 1945 hef ég nú á hverju ári — það má hv. þm. vita — reynt að fá þetta lagað. En hér er fremur um að ræða framkvæmdaratriði ríkisstj. á hverjum tíma en fjvn., enda þótt hún hafi reynt að kynna sér, hvernig þessum málum er háttað. Við afgreiðslu síðustu fjárlaga kallaði n. t. d.

til sín einn embættismann, sem ráðinn var með fullum launum hjá ríkinu, en vann auk þess við háskólann fyrir hálf laun. Og vitaskuld var ekki hægt að loka augunum fyrir því, hvernig sem mál þetta var að öðru leyti vaxið, að við sín aukastörf tók þessi maður tíma frá sínu aðalstarfi. En allar tillögur til úrbóta í þessu efni hafa verið steindrepnar með atfyllgi hv. flokksmanna 3. landsk. Það er eiturn í hans beinum og þeirra félaga að ýta nokkrum manni úr ónaðsynlegu embætti, og það svo, að við höfum oft orðið að nota okkur fylgi kommúnista gegn Alþf., sem þó var stuðningsflokkur stj., til þess að koma slíku fram. — Svo talar hv. þm. um naglaskepp í mér og fór inn á persónulegar umræður um Guðmund Thoroddsen. Enginn einstaklingur kemur þessu máli við, og röksemda-færsla hv. þm., er að þessu laut, var ósæm-andi. Er það svo nokkur ásókn á lækinn á Ísafirði, þó að hann hafi 3 embætti? Ef það er ásókn, þá er hún á landlækni, sem lætur slíkt eiga sér stað, að maður geti haft tvöföld laun fyrir að gegna þremur læknishéruðum.

Ég hef talið það mikla nauðsyn að fylgja því fram, að opinberir embættismenn legðu fram meiri vinnu og helguðu sig betur störfum sínum. En það hefur nú ekki alveg átt við hv. 3. landsk. og flokksmenn hans. Hv. 3. landsk. er nú ekki heldur alveg á einum laun-um. (GPG: Það er ósatt.) Er það ósatt? (GPG: Ég hef þingfararkaup mitt og annað ekki.) Já, er þingmennskan ekki embætti? Fær hv. þm. ekki heldur uppþótargreiðslur á laun sín? Eða ætla hann að neita því? Hann sagðist skyldi taka gagnrýni mína alvarlega, ef ég héldi nokkrar ræður um laun forstjóra í Rvík. Liggur það fyrir hér að ræða laun manna hjá einkafyrirtækjum? Sé eitthvað við þau að at-huga í þessu sambandi, mun það vera það, að þessi fyrirtæki hafi tilhneigingu til að launa starfsmenn sína betur en verr vegna þess, að þau mundu annars í mörgum tilfellum missa þá í þjónustu ríkisins. Slíkar launagreiðslur mega aldrei verða neinn mælikvarði á laun embættismanna ríkisins. Ég er ókunnugur launum slíkra forstjóra, en ef hv. þm. for-vitnar mjög að kynna sér það mál ofan í kjölinn, þá ættu að vera hæg heimatökin fyrir hann að ræða um það við hv. þm. Hafnf. (EmJ), sem hefur haft með verzlun og við-skipti að gera undanfarið.

Ég sé ekki ástæðu til að ræða þetta frekar. En ég endurtek það, að ég vænti þess, að Alþingi láti ekki það óhapp henda sig að samþykkja þessa till., sem aðeins mundi verða til þess að tefja þær aðgerðir, sem nauðsynlegar eru og óhjákvæmilegt er að gera í þessum málum gegn dýrtíð og verðbólgu.

Frsm. 2. minni hl. (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Það getur verið, að 3. landsk. komi bráðlega, en ég kann illa við að beina orðum til manns, sem ekki er viðstaddur. Nú, hann kemur nú þarna.

Hv. 3. landsk. var með glósur um það, að það hefðu verið einhver annarleg sjónarmið, sem réðu afstöðu minni og míns flokks í þessu

máli. Ég skildi vel, hvað á seyði var, þegar mér var sagt, að verið væri að breiða það út af flokksmönnum hv. 3. landsk., að ég ætlaði að vera á móti þessu máli. En hins vegar hefur nú hv. þm. séð, að ég ætla ekki alveg að vera á móti málinu, en byggir nú róg sinn á því, að ég leggi ekki til, að allir launaflokkar fái jafnháar uppbætur. En þessi till. mín er ekki um annað en það að greiða 20% á laun upp að og með 650 kr. á mánuði, en síðan lækandi um 1,5% á hvern launaflokk þar fyrir ofan. Þessi till. hljóðar annars þannig, með leyfi hæstv. forseta: „Alþingi ályktar að heimila ríkisstjórninni að greiða til bráða-birgða uppbætur á laun starfsmanna ríkis-ins vegna aukinnar dýrtíðar, 20% á grunnlaun upp að og með 650 kr. á mánuði, en síðan lækandi um 1,5% á hvern launaflokk þar fyrir ofan. Enn fremur sé ríkisstjórninni heim-ilt að greiða uppbætur á eftirlaun uppgjafa-starfsmanna, 20% á allt að 500 kr. grunnlaun á mánuði.“

Hv. þm. Barð. tók nú af mér ómakið að sanna, að 4 millj. kr. uppþótin næmi 8,33% á árslaun. Þetta er í samræmi við það, sem hv. fjmrh. fyrrv. lét í ljós í bréfi til Banda-lags starfsmanna ríkis og bæja, en þar er skýrt tekið fram, að það sé skoðun rn., að óheimilt sé að skoða heimildina um uppþót-argreiðslurnar öðruvísi en um 8,33% á árs-laun.

Hv. þm. eyddi miklum tíma ræðu sinnar í það að sanna, að till. mín yrði til að skapa ranglæti í launagreiðslum, ef hún yrði samþykkt. Hann endaði ræðu sína með því að segja, að hér væri ekki um að ræða dýrtíðar-uppbætur, aðeins launahækkun. Ég vil nú gefa þær upplýsingar, að fyrir örfáum dögum heyrði ég Ólaf Björnsson og annan mann úr stjórn B. S. R. B. hafa þau orð, að óhjákvæmilegt væri, að þessi launauppbót væri samþykkt, vegna þess, að annars gæti fólkið ekki lifað á launum sínum, svo mikil sem dýrtíðin væri orðin. Og þetta vill svo hv. þm. ekki kalla dýrtíðaruppbót. Það var talið, að þeir gætu lifað af þessum launum 1945. Síðan hefur dýrtíðin vaxið að mun, og sagt er, að þetta verði að fá samþykki. En svo kemur hv. 3. landsk. og segir, að þetta sé ekki dýrtíðaruppbót, heldur launauppbót: Við heimtum bara launahækkun. Þannig vill hv. þm. hafa það, þetta sé launa-uppbót, eigi dýrtíðaruppbót. Hv. þm. komsf svo að orði, að till. verkaði í ranglætisátt. Hann var eitthvað að glósa um atriði, sem allir gætu skilið, ef þeir kynnu undirstöðuatriði stærð-fræðinnar. Þessi hv. þm. kann þau. En hann hefur ekki notað þekkingu sína til þess að reikna út, hvernig till. verkaði á hina ýmsu launaflokka, ef hann vill nokkuð skilja dýrtíðina. Skal ég nú lýsa því betur, þótt áður hafi ekki verið farið mikið út í það, hvernig brtt. mín verki á hina ýmsu launaflokka.

Aðalrök hv. þm. voru þau, að óeðlilega mik-ill hluti lenti hjá þeim, sem ekki eiga að fá bróðurpartinn. Þá er að athuga það nokkru nánar. Lægsti flokkurinn er 3600 kr. (16. fl.), og vil ég, að hann hækki um 2160 kr., 20%, er bætist við vísitöluupphæðina, 10800 kr. Hv.

þm. taldi þennan flokk ekki vera mikið í vandræðum, enda væri enginn vegur fyrir fjölskyldumenn að lifa af þessum launum. Mun rétt vera, að þeir séu fáir í þessum flokki. Eg ætlast til, að 15. flokkur fái 2880 kr. í viðbót, og kemst hann þá í 17280 kr. Eru hér töluvert margir fjölskyldumenn. 14. flokkur fær 3240 kr., sem bætast við vísitöluupphæðina og verða því 19440 kr. Þá ætlast ég til, að næstu flokkar fái: 13. flokkur fær 3600 kr. hækkun, kemst í 21600 kr. 12. flokkur mundi fá 3960 kr. og kæmist því í 23760 kr. 11. flokkur fengi 4320 kr., sem yrðu 25920 kr., þar eð grunnlaun hans eru 7200 kr. Í þrem síðasttöldum flokkum er mikill fjöldi fjölskyldumanna, og eiga þeir því að fá fulla uppbót. En er hér er komið, á að vera hægt að fara að lækka uppbæturnar dálítið, í efri flokkum. Því legg ég til, að uppbæturnar fari nú lækkanði um 1,5% á hvern launaflokk hér fyrir ofan. Fái 9. flokkur 18,5% hækkun og komist í 29862 kr. úr 25200 kr. Það er eigi mikil lækkan, og munar 378 kr. við brtt. mína, frá því er orðið hefði við 20% hækkun. 8. flokkur með 9000 kr. í grunnlaun fer í 31590 kr. Verður þessi flokkur 810 kr. lægri. Eg held, að það geti staðizt samanburð við næstu flokka fyrir neðan. 7. flokkur fær 33264 kr. í staðinn fyrir 28800 kr., en hann skaðast um 1296 krónur, miðað við 20%. Síðan fái 6. fl., sem hefur 10200 króna grunnlaun, samtals 34684 krónur. Hann vantar þá 1836 krónur til að fá fulla uppbót. Tel ég, að það geti borið sig.

Það munar engu, þótt ég haldi áfram, úr því að svona langt er komið. 5. flokkur hefur 11100 kr. í grunnlaun, fer í 37425 kr. og kemur því til með að vanta 2535 kr. 4. flokkur hefur 12000 kr. í grunnlaun, hækkar í 39960 kr. og mun því skorta 3340 kr. á fulla uppbót. 3. flokkur hefur nú 39000 kr. samtals, hækkar í 42705 kr. Mun hann því vanta 4905 kr. til að fá fulla uppbót (20%), því að hann fær aðeins 9,5% hækkun á laun sín. 2. flokkur kemst í 45120 kr. úr 42000. Hann skortir því 5290 kr. Tel ég, að það geti staðizt. Að lokum er 1. flokkur, sem hefur 15000 kr. grunnlaun, með vísitölu 45000, en hækkar um 6,5%, í 47925 kr. Hann vantar því 6075 kr., miðað við 20%, en fengi hann þá hækkun, kæmi hann til með að hafa 54000 kr., hækkaði m. ö. o. um 9000 kr. En þá fengi 1. flokkur hér um bil sömu hækkun og fjórir lægstu launaflokkarnir samanlagðir. — Það er þetta, sem hv. 3. landsk. kallar, að óeðlilega mikill hluti lendi hjá þeim, sem ekki eiga að fá bróðurpartinn. Eg vil segja, að hann lendi einmitt samkv. till. minni hjá þeim, sem helst eiga að fá hann, þ. e. hjá 7.—16. fl., sem mest þurfa á uppbótunum að halda. Þetta segir hv. þm., að verki í ranglætisátt. Þá talar hann um, að Bandalag starfsmanna ríkis og bæja hafi á fulltrúafundi einróma samþ., að greiða skuli jafnar uppbætur í öllum launaflokkum, á laun kvenna sem karla. En ég hef talað við marga menn, sem viðurkennt hafa sjónarmið mitt. Eg tel og vafasamt, hvor leiðin fær meira fylgi eða hvor okkar meiri þakkir, þegar menn kynnast hvoru tveggja. Hv. þm. minnst á fjöl-

skyldumenn. Eg er einmitt að láta bróðurpartinn lenda hjá miðflokkunum, þar sem þeir eru flestir.

Þá hafa mikil rök verið færð af þeim, sem eru á móti brtt. minni, fyrir því, að eigi mætti breyta hlutfallinu í launal. með einfaldri þál. En megi eigi samþykkja misjafnar launauppbætur, þá má eigi heldur samþykkja breyt. á launal. á neinn hátt. Tel ég og fjarstæðu að fara að breyta anda launal. Hv. þm. viðurkenna, að þetta sé gert fyrir sakir dýrtðaraukningarinnar í landinu síðan árið 1945. Þeim mun meiri þörf er á hærri uppbótum fyrir lægri flokkana. Annað atriði get ég og bent á, þótt ég geri það hér eigi að sérstöku umtalsefni, en það er, að sjálfsagt er að flýta sér að ljúka endurskoðun launal. Árið 1935 var skipuð n. til að setja launal. En það tók tíu ára baráttu að fá þau samþ. — og þá við hin beztu efnahagsskilyrði, sem þjóðin hefur átt við að búa. Eg vil því benda á, að betur verður að ganga að fá launal. samþ., ef haldið er fast við það, að eigi megi nú samþykkja breyt. á þeim, vegna þess að endurskoðun þeirra standi yfir.

Þá gleymdi hv. þm. síðari málsl. till. minnar, en staðreyndin er sú, að margt uppgjafastarfsfólk frá ríkinu lifir á hinum mestu sultarlaunum. Þessu gleymdu hv. flm. þáltill. Vil ég benda hv. 3. landsk. á það, að sé ég að taka eitthvað frá starfsmönnum ríkisins, sem hann vilji gefa þeim, þá hefði till. hans og þeirra lítið betur út, ef hann hefði munað eftir þessu fólki.

Eg man nú ekki eftir fleira, sem beinlínis sé þörf á að taka fram.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 12. fundi í Sp., 20. des., var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Brtt. 131,1 felld með 31:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: VH, AB, BSt, BA, EystJ, GG, HA, HermJ, JS, JörB, PZ, PP, SkG, StgrSt.

nei: PP, ÁkJ, AA, AS, BBen, BrB, EOI, SOÓ, EmJ, FRV, FJ, GJ, GTH, GPG, ErlP, HG, HelgJ, IngJ, JóhH, JPálm, JÁ, KK, KS, LJóh, LJós, ÓTh, PO, RP, SG, StJSt, StgrA. BÓ, JJós, JG, SB greiddu ekki atkv.

3 þm. (JR, SÁ, StSt) fjarstaddir.

5 þm. gerðu svo hljóðandi grein fyrir atkv.:

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Eg vísa til yfirlýsingar, sem ég gaf fjvn. í gær, og greiði því ekki atkv.

Gísli Jónsson: Eg er á móti því, að frekari uppbætur verði greiddar en nú hefur þegar verið gert á þessu ári, og er því á móti aðaltill. og þessari till., en ég tel þessa till., ef henni er greitt atkv., staðfesta aðaltill. og segi því nei.

Ingólfur Jónsson: Þar sem öruggt er, að starfsmenn ríkis og bæja eru betur settir en verkamenn, sjómenn og bændur, og þar sem enn fremur er ljóst, að ekki er fé fyrir hendi

til greiðslu launauppbóta, tel ég ábyrgðarleysi að samþ. að þessu sinni launahækkun í nokkurri mynd og segi því nei.

Pétur Ottesen: Um samþykkt þeirrar till., sem Alþ. lagði blessun sína á í tíð fyrrv. stj., þá vil ég minna á, að ég var á móti þeirri till., og ég er á móti þeirri aðferð og þeim grundvelli, sem sú ríkisstj. lagði við afgreiðslu málsins, og segi því nei.

Sigurður Bjarnason: Með tilvísun til grg. hæstv. fjmrh. greiði ég ekki atkv.

Brtt. 131,2 kom ekki til atkv.

— 120, 1. mgr. felld með 22:15 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: Ák, AS, BrB, EOI, FRV, GJ, HelgJ, JS, JÁ, LJós, PZ, PO, SG, SkG, StgrA.

nei: ÞP, ÁÁ, AB, BSt, BBen, BÓ, SÓÓ, EmJ, FJ, GTh, GPG, ErlÞ, HG, IngJ, JóhH, JPálm, KK, KS, LJóh, ÓTh, RÞ, StJSt.

VH, BA, EystJ, GG, HÁ, HermJ, JJós, JG, JörB, PP, SB, StgrSt greiddu ekki atkv.

3 þm. (JR, SÁ, StSt) fjarstaddir.

3 þm. gerðu grein fyrir atkv.:

Gísli Jónsson: Herra forseti. Þótt ég sé á móti uppbótum til opinberra starfsmanna, þykir mér sem upphæðin verði minni, ef þessi till. verður samþ., og segi já.

Gylfi P. Gíslason: Herra forseti. Þar eð samþykkt þessarar till. hefði það í för með sér, að upphæðin til opinberra starfsmanna mundi lækka, segi ég nei.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Með þeim skilningi, að með orðunum „til bráðabirgða“ sé aðeins átt við til áramóta, segi ég já.

Brtt. 120, 2. mgr. samþ. með 13:11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: Ák, AS, BrB, EOI, FRV, JÁ, JörB, KK, LJós, PZ, RÞ, SG, StgrA.

nei: ÞP, AB, BBen, BÓ, FJ, GJ, IngJ, JPálm, JS, ÓTh, PO.

ÁÁ, BSt, BA, SÓÓ, EmJ, EystJ, GG, GTh, GPG, HÁ, ErlÞ, HG, HelgJ, HermJ, JóhH, JJós, JG, KS, LJóh, PP, SB, SkG, StJSt, VH, StgrSt greiddu ekki atkv.

3 þm. (JR, SÁ, StSt) fjarstaddir.

8 þm. gerðu grein fyrir atkv.:

Ásmundur Sigurðsson: Herra forseti. Ég kem ekki auga á, þegar búið verður að samþ. hér á eftir 20% uppbætur á t. d. 45 þús. kr. tekjur, hvernig hægt er að neita uppbótum til þeirra lægst launuðu, og segi því já.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Ég vil ekki taka afstöðu um þetta atriði fyrr en séð eru fyrir úrslit um aðalmálið og greiði ekki atkvæði.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég tel fyllstu sanngirni að samþ. þessa till., ef aðaltill. verður samþ., sem þó ekki er búið að gera enn.

Hins vegar tel ég, að þetta eigi að taka fyrir við afgreiðslu fjárl., og segi því nei.

Gylfi P. Gíslason: Herra forseti. Ég tel rétt, að þeir, sem á eftirlaunum eru, fái uppbætur, en tel hins vegar ekki rétt að blanda því saman við uppbætur til opinberra starfsmanna, heldur taka það fyrir í sambandi við afgreiðslu fjárl., og mun þá fylgja því. Auk þess tel ég ekki viðeigandi af hæstv. forseta, hvernig hann hagar atkvgr. um þessa till. á þskj. 120. Ég greiði því ekki atkv.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Ég vil ekki taka afstöðu til þessarar till. fyrr en ég sé, hvernig aðaltill. er afgreidd. Ég greiði því ekki atkv.

Jörundur Brynjólfsson: Herra forseti. Ég hygg, að synjun þessarar till. sé eitthvað það óréttlátasta, sem hægt er að gera í þessu máli. Mér finnst það líka harla léttvæg rök, sem hv. þm. eru hér að færa sér til málsbóta fyrir því að greiða atkv. á móti þessari till., að ekki hafi verið unnt fyrir hæstv. forseta að bera brtt. á þskj. 120 upp í tvennu lagi, eða að minnsta kosti ekki seinni hlutann fyrr en aðaltill. hafi verið samþ. Ég er því ákveðinn í að styðja það fólkið, sem á við þrengstan kost að búa, og segi þess vegna já.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég viðurkenni fúslega, að gild rök má færa fyrir uppbótargreiðslum til þessara manna, ef aðrir herra launaðir fá þær. En með brtt. á þskj. 120 er blandað saman alveg óskyldum málum, því að aðaltill. staðfestir aðeins bráðabirgðalausn. Þótt ég því greiði atkv. með aðaltilli., þá sé ég mér ekki fært að greiða þessari till. atkv. og segi því nei.

Stefán Jóh. Stefánsson: Herra forseti. Meðal annars af því, að ég tel, að þessi till. fái ekki staðizt í sambandi við aðaltill., greiði ég ekki atkv.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vil aðeins leyfa mér að spyrja hæstv. forseta, hvernig beri að skilja till. eftir þessa samþykkt, hvort heimilt sé að greiða 20% á eftirlaun aðeins 1949 eða fram að þeim tíma 1950, er fjárlög verða afgreidd.

Forseti (StgrSt): Út af fyrirspurn hv. þm. Barð. vil ég taka fram, að það er ekki á valdi forseta að skýra framkvæmd till., heldur í valdi þeirrar hæstv. ríkisstj., sem við henni tekur.

Till., svo breytt, samþ. með 25:19 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ErlÞ, HG, JóhH, JJós, JÁ, KS, LJóh, LJós, ÓTh, RÞ, SG, StJSt, StgrA, ÞP, Ák, ÁÁ, AS, BBen, BrB, EOI, EmJ, FRV, FJ, GTh, GPG.

nei: HelgJ, IngJ, JG, JPálm, JS, KK, PZ, PP, PO, SkG, VH, AB, BSt, BA, EystJ, GG, GJ, HÁ, StgrSt.

Uppbætur á laun opinberra starfsmanna. — Hraðfrystihús og fiskiðjuver í Flatey.

HermJ, JörB, SB, BÓ, SÓÓ greiddu ekki atkv.

3 þm. (JR, SÁ, StSt) fjarstaddir.

4 þm. gerðu grein fyrir atkv.:

Hermann Jónasson: Herra forseti. Eg tel, að launahækkun fyrir þetta ár sé gerður hlutur, og tel því eðlilegt, að laun þau, sem hér um ræðir, séu greidd þannig til áramóta. En jafnóðlilegt tel ég að samþ. ákvæði um launuppbót fyrir næsta ár. Hins vegar finnst mér enn, eins og ég tók fram í vor, að þeir, sem samþ. þetta, beri ábyrgð á því, og tek þess vegna ekki þátt í atkvgr.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Eg vil taka það fram út af þeim ummælum, sem hv. þm. Str. lét hér falla, að ég tel ekki, að með samþ. þessarar þáttill. sé verið að ákveða eitthvað um framtíð, heldur aðeins að halda óbreyttum launagreiðslum eins og þær hafa verið 1949 í 2—3 mánuði í viðbót. Eg vil sem sagt ekki slá neinu föstu um launagreiðslur 1950, en segi já.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Eg vil leyfa mér að lýsa þeirri skoðun minni, að ég tel samþykkt þessarar till. sem siðferðislega ákvörðun Alþingis um að greiða uppbætur til uppgjafastarfsmanna, sem og er staðfest af meiri hl. Alþ. Einnig skoða ég hana sem uppörvun af hálfu Alþ. til almennra launahækkana í landinu, og í síðasta lagi sem yfirlýsingu Alþ. um, að ræða hæstv. fjmrh. hafi verið markleysa ein. Eg segi já.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Eg færði sterk rök fyrir því í umræðunum um þetta mál, að ekki ætti að samþ. þessa till. Ræða hæstv. fjmrh. nú í dag hefur enn fremur sannað, að rök mín eru rétt og að óverjandi er að auka nú greiðslur ríkissjóðs með samþykkt þessari. Eg vænti þess því, að þótt till. verði samþ., þá neiti hæstv. ráðherra að taka við henni, og segi nei.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 155).

3. Hraðfrystihús og fiskiðjuver í Flatey.

Á 3. fundi í Sp., 21. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um ábyrgð ríkissjóðs á láni handa Flateyjarhreppi til þess að fullgera hraðfrystihús og fiskiðjuver í Flatey á Breiðafirði [7. mál] (A. 8).

Á 4. fundi í Sp., 24. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 6. fundi í Sp., 30. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Eg hef borið hér fram þáttill. á þskj. 8 um, að Alþ. heimili ríkisstj. að ábyrgjast allt að 75 þús. kr. við-

bótarlán handa Flateyjarhreppi til að fullgera hraðfrystihús og fiskiðjuver í Flatey á Breiðafirði. Eg get að langmestu leyti látið mér nægja að vísa til grg., hvernig þetta stendur og hver gangur málsins hefur verið, og sé ég því ekki þörf að ræða þetta frekar á þessum fundi. Ef málið fer til hv. fjvn., sem ég mun leggja til, þá mun hún að sjálfsgöðu ræða málið við hæstv. fjmrh., áður en hún gefur út álit sitt. Eg vil svo leyfa mér að óska eftir, að málinu verði vísað til hv. fjvn. að lokinni þessari umr. og til síðari umr.

Menntmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Það eru mörg frystihús víða um land, sem ekki hafa fengið stofnlán undanfarið, og víða hinum mesta vanda bundið að ljúka húsunum, og önnur eru með lausaskuldir, sem gera þarf upp, ef þau eiga að hafa grundvöll til að starfa. Þetta stafar af lánsfjáarskortu í stofnlánadeildinni. Eg vil því skora á hv. fjvn. að gera yfirlit yfir þetta, því að það verður að gera allt til að hjálpa þessum fyrirtækjum, og þingið verður að finna viðeigandi lausn á þessu máli.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Eg skal með ánægju gera ráðstafanir til að afla upplýsinga um þessi mál, ef það tefur ekki framgang þessa máls, sem hefur sérstöðu, þar sem um er að ræða framlag hlutafjár frá hreppi og auk þess er alveg nauðsynlegt, að málið fái afgreiðslu í næsta mánuði.

Menntmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Eg er viss um, að víða eru hliðstæð dæmi þessu, sem kemur fram í þáttill., og hygg ég, að helzt muni vera hægt að fá upplýsingar um þetta hjá stofnlánadeildinni eða Fiskifélaginu. Þetta hefur lengi verið hið mesta vandamál, og verður að fást lausn á því og eins að komast að raun um, hve málið er stórt.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 33 shlj. atkv. og til fjvn. með 33 shlj. atkv.

Á 11. fundi í Sp., 19. des., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 13. fundi í Sp., 4. jan., var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 8, n. 124).

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Fjvn. hefur haft þetta mál til athugunar og aflað sér upplýsinga varðandi það.

Árið 1947 var hafin almenn fjársöfnun í Flatey á Breiðafirði til þess að koma þar upp hraðfrystihúsi og fiskiðjuveri, og söfnuðust þá þegar 350 þús. kr. sem hlutafé, en þar af voru 150 þús. kr. frá Flateyjarhreppi. Hreppurinn þurfti þá að taka 150 þús. kr. lán, sem ríkissjóður ábyrgðist, til þess að geta gert þetta og gerzt hluthafi í fyrirtækinu.

Á síðastliðnu ári kom svo í ljós, að allur kostnaður við að koma þessu fyrirtæki upp var

Hraðfrystihús og fiskiðjuver í Flatey. — Límvatn sem áburður til ræktunar.

miklu meiri og dýrari heldur en upphaflega hafði verið áætlað, eða 1,4 millj. kr. í staðinn fyrir tæpa milljón. Það var því gerð um það krafa frá lánsstofnununum, að hlutaféð yrði aukið, og var þeirri ósk mætt með því að auka það upp í 525 þús. kr. Flateyjarhreppur tók þá að láni 175 þús. kr., eða alla hlutafjárukn-inguna, svo að nú er hann eigandi 325 þús. kr. af hlutafé. Nú fer hreppurinn fram á, að ríkissjóður ábyrgist allt að 75 þús. kr. viðbótarlán, til þess að geta fullgert þetta fyrirtæki.

Nefndin hefur átt þess kost að kynna sér öll gögn í málinu og leggur til, að þáttill. verði samþ. og orðið þannig við beiðinni.

Í tilefni af fyrirspurn hv. 1. þm. S-M. um hag frystihúsa almennt og hvort ekki væri rétt að afgreiða þetta mál í sambandi við þá athugun, vil ég taka þetta fram:

Nefndin sneri sér til stjórnar fiskimálasjóðs og fékk það svar, að það væri ekki hægt að gefa skýrslu um hag frystihúsa almennt á skömmum tíma, og sömuleiðis hjá Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna, en þessir aðilar lofuðu því að veita upplýsingar um þetta mál svo skjótt sem unnt væri. Nefndin getur því ekki gert nákvæma grein fyrir þessu núna, en mun gera það síðar.

En það má engan veginn rugla þessu tvennu saman, því að þetta er hvort öðru óskýlt. Það, sem hér er um að ræða, er ábyrgð á hluta af framlögðu hlutafé Flateyjarhrepps, og þess vegna getur þetta mál ekki heyrt undir 22. gr. VI. í fjárlagafrv., þótt sú aðstoð yrði á sínum tíma samþykkt óbreytt, og enda er hreppnum nauðsynlegt að fá þessa umræddu aðstoð nú þegar, og kom nefndinni saman um það, að ekki kæmi til mála að biða eftir því með þetta mál. Nefndin leggur það því einróma til, að þessi till. verði samþ. eins og hún liggur fyrir á þskj. 8.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég vil ekki mæla gegn því, að þessi till. verði samþ., þar sem ég geri ráð fyrir, að hennar sé full þörf og þeirrar ábyrgðar, er hún felur í sér. En ég vildi aðeins segja, um leið og till. kemur til atkvæða, að ég geri ráð fyrir því, að á ýms-um stöðum, þar sem líkt stendur á og hraðfrystihús eru í byggingu, en fé skortir til þess að fullgera þau, þá verði farin svipuð leið og hér hefur verið gert, og vænti ég þess þá, að þeim umleitunum, sem kunna að berast, verði tekið með sams konar velvilja og þessu máli hefur nú verið tekið hér.

ATKVGR.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 170).

4. Límvatn sem áburður til ræktunar.

Á deildafundum 9. des. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um tilraunir með límvatn sem áburður til ræktunar [59. mál] (A. 78).

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

Á 10. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég hef hér á þskj. 78 leyft mér að bera fram till. til þál. þess efnis, að Alþingi skori á ríkisstj. að láta fara fram rannsókn á því, hvort hægt sé að nota límvatn frá fiskimjólsværksmiðjum til áburðar.

Ég hygg, að allir, sem athugað hafa ræktun og komnir eru til ára, þekki, hversu slor og fiskúrgangur er góður áburður á tún og í garða. Nú er þessi áburður ekki lengur fyrir hendi, síðan hafin var framleiðsla fiskimjólsværksmiðjunnar, nema þar sem hráefnið var sölþurrkað áður en það var malað. Var þá jafnan þurrkað á ræktaðri jörð, ef því varð við komið, og brást ekki, að efnið flutti moldinni næringu á móta við ýmsar aðrar áburðartegundir. Þegar fiskúrgangur er þurrkaður við eimun eingöngu, inniheldur fiskimjólsvær 65% af eggjahvítuefni. Sé efnið hins vegar pressað og síðan eimað, lækkar eggjahvítuefnisinnihaldið ofan í 55%. Mismunurinn flýtur til sjávar með límvatni efnisins frá pressunni. Ef sams konar efni er sölþurrkað, verður eggjahvítuinnihald mjólsins einnig aðeins 55%, svo að sama eggjahvítumagn flýtur frá efninu til jarðarinnar við sólarhitun eins og til sjávarins við pressun. Er ljóst af þessu, að dýrmætum áburðarefnum er á glæ kastað með því að láta þetta renna ónotað til sjávar.

Árið 1938 lét ég gera nokkrar tilraunir með límvatni til áburðar. Reyndist þessi áburður vel og gaf beztan árangur með því að blanda límvatnið með vatni, einn l. af límvatni á móti þremur l. af vatni, og gaf þessi blanda eins góðan árangur og útlendur áburður. Það er þessi reynsla mín og margar fleiri ástæður, sem valda því, að ég ber fram þessa þáttill. Ég tel, að tilraun þessa megi framkvæma á mjög auðveldan og ódýran hátt, og er eðlilegast, að hún verði framkvæmd af tilraunastöðvum ríkisins í jarðrækt.

Erlendur Þorsteinsson: Það er alkunnugt, að við vinnslu síldar hafa verðmæt efni farið förgörðum með soðinu og reynt hefur verið að hagnýta þau. Það má eiginlega segja, að sú framleiðsla hafi verið á tilraunastigi fram á síðustu ár, en nú hefur tekizt að vinna þennan söðkraft úr límvatninu sem mikilsverð efni, sem eru mjög rík af vaxtarefnum og góð til að gefa ungvíði, sem nota á til manneldis, svo sem alifé. Þessi efni eru ekki framleidd öðruvísi.

Síldarverksmiðjur ríkisins hafa reynt á undanfórnum árum að fylgjast með þróuninni í þessum rekstri, og stjórn síldarverksmiðjanna hefur staðið í sambandi við fyrirtæki erlendis síðan í fyrravetur varðandi útvegum véla til stofnsetningar verksmiðju til þessarar vinnslu á Siglufirði. Annar framkvæmdastjóri Síldarverksmiðja ríkisins er nýkominn heim frá Ameríku, en þar var hann að kynna sér þessi mál. Stjórn SR mun á næstunni óska eftir því við ríkisstjórnina að fá að stofna slíka verksmiðju á Siglufirði. Mér fannst rétt að kynna hv. Alp.

þetta mál, úr því að það hefur borið hér á góma, og skal nefna dæmi:

Fyrir hvert mál sildar renna 95 kílógrömm af soði í sjóinn. Ef það soð væri fullunnið, eða soðið, fengjust úr því 13,2 kílógrömm af soðkrafti, 0,3 kílógrömm af sildarlýsi og 0,3 kílógrömm af sildarmjöli. Fyrir þessi verðmæti, sem fara til spillis, má fá 14 krónur pr. mál, en með þeim reikningi er að visu gert ráð fyrir, að soðinu sé ella alveg fleygt eða það fari með öllu til ónýtis. Í þessu dæmi er reiknað með verði, sem er á heimsmarkaðinum. Verð á soðkrafti er 6—8 cent pr. amerískt pund, og í dæminu er reiknað með 5 centum fyrir afföllum, kostnaði við flutning vestur um haf og fleiru. Það er miðað við 5000 mála afköst, en þá er ekki hagnýttur nema lítill hluti af því soði, sem til fellur. En samkvæmt meðaltali síðustu ára hefði þessi stöð eða verksmiðja unnið í 22 sólarhringa. Áætlað er, að hún kosti 4 milljónir. Og ef gert er ráð fyrir eða reiknað með því verði, sem ég gat um áðan, ætti verðmæti framleiðslunnar að nema 1576000 kr. Ætti stöðin þá á 2 árum að geta skilað þeim gjaldreyri, sem þarf vegna stofnkostnaðar hennar, og ef gert er ráð fyrir, að hún greiði ekkert fyrir soðið, á stöðin að geta greitt sig upp á 5 árum. Eg sé svo ekki ástæðu til að orðlengja þetta frekar, en vænti, að þetta mál njóti fullkomins stuðnings, er það kemur fyrir þingið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var till. tekin til síðari umr. (A. 78, n. 234).

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Fjvn. hefur rætt þessa till., og þótti henni rétt að senda hana til umsagnar til Búnaðarfélags Íslands, landnámsstjóra ríkisins og atvinnudeildar háskólans, og eru umsagnir þessara aðila prentaðar sem fylgiskjöl með áliti fjvn., og læt ég nægja að vísa til þeirra.

Það er sameiginlegt álit þessara aðila, að ekki muni svara kostnaði að flytja límvatn langar leiðir sem áburð, en hins vegar sé æskilegt að gera þær tilraunir, sem koma fram í till., í námunda við verksmiðjurnar sjálfar. N. vill leggja áherzlu á, að þessar tilraunir verði framkvæmdar þegar á komandi vori. Hún leggur því til, að till. verði samþ. óbreytt.

ATKVGR.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 246).

5. Evrópuráðið (þátttaka Íslands).

Á 3. fundi í Sp., 21. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um þátttöku Íslands í Evrópuráðinu [16. mál] (A. 17).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 4. fundi í Sp., 24. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Þingheimi er nú sjálfsagt kunnugt um þá stofnun, sem hér er um að ræða, hið svo kallaða Evrópuráð, sem komið var upp á s. l. sumri. Aðdragandi þess er sá, að einkanlega eftir styrjöldina, þó að um það hafi verið hreyfingar áður, hefur vaknað ríkur skilningur hjá ýmsum um það, að ef vel ætti að fara, þyrftu Evrópuríkin að hafa nánara samstarf sín á milli heldur en áður var. Þetta hefur í senn verið til athugunar hjá ríkisstjórnrum, sérstaklega í vesturhluta álfunnar, og eins hjá félagsskap, sem ýmist hefur áður verið til og tekið þetta upp á stefnuskrá sína, eða þá félagsskap eða hreyfingum, sem sérstaklega hafa verið stofnaðar til þess að ýta þessu máli áleiðis, og er þar helzt að geta hins mikla fundar, sem vorið 1948 var haldinn í Hollandi, þar sem Churchill og ýmsir aðrir meiri háttar stjórnálamenn voru aðalforgöngumenn, og einnig a. m. k. tveir íslenskir stjórnálamenn, Ólafur Thors og Finnur Jónsson, tóku þátt í.

Það hefur verið nokkur ágreiningur milli þeirra, sem mestan áhuga hafa haft fyrir þessu máli, um það, hversu valdamikil þessi stofnun, Evrópuráðið, skyldi vera í upphafi, og er greinilegt, að ríkisstjórnirnar, og þá ekki sízt ríkisstjórn Stóra-Bretlands, vilja fara varlegar heldur en sá félagsskapur, sem beitt hefur sér fyrir framgangi þessarar hugmyndar. En niðurstaðan varð sú, að á síðasta vori komu ríkisstjórnir þessara ríkja, eða flestra þeirra, saman á fundi í London og stofnuðu sterk samtök um þetta Evrópuráð. Og skyldi fyrsta þing þeirrar stofnunar vera haldið í ágúst í sumar s. l. Íslensku ríkisstjórninni var ekki boðið til þessa fundar í London í vor, og vakti það furðu sumra, bæði hér á landi og annars staðar, og mun raunar strax hafa komið til tals á þessum fundi í London og í sambandi við þennan fund, að eðlilegt væri, að Íslandi væri boðin þátttaka. Og er þess sérstaklega að geta, að ríkisstjórnir Norðurlandanna þriggja, Danmerkur, Noregs og Svíþjóðar, létu sér mjög umhugað um, að Íslendingar gerðust aðilar að þessu ráði, og raunar var líka vitað, að írska ríkisstjórnin hafði fyrir því mikinn áhuga og sjálfsagt fleiri. Eftir forgöngu Norðurlanda-ríkisstjórnanna, og þó einkum dönsku ríkisstjórnarinnar, varð það svo úr, að ríkisstjórn Íslands var boðið um það leyti sem ráðið kom saman til þings í Strassburg að gerast aðili að þessari stofnun. En íslenska ríkisstj. taldi ekki fært fyrir sig að taka ákvörðun um það, heldur yrði í því efni að liggja fyrir um málið samþykkt Alp. Og þó að það e. t. v. væri ekki formleg nauðsyn, vegna

þess að þessari stofnun eru ekki samfara slíkar skyldur, að það sé stjórnskipuleg nauðsyn, að Alþ. fjalli um málið, þá þótti það bæði eðlilegt og málið hins vegar ekki það aðkallandi, að ástæða væri fyrir ríkisstj. að taka um það ein ákvörðun, heldur var þakkað fyrir boðið og sagt, að málið mundi verða lagt fyrir Alþ., strax og það kæmi saman, jafnframt því sem þess var getið, að allar líkur væru til þess, að boðið yrði þegið. Og voru þau skilaboð lätin fylgja með, eftir að ríkisstj. hafði haft samráð við þá flokka, sem hana studdu, að þeir væru þeirri stefnu vinsamlegir, að íslenska ríkisstj. tæki þátt í þessari stofnun.

Það er í samræmi við þetta, að þessi till. er nú lögð hér fram, og tel ég eðlilegt, að málið verði sent til hv. utanrnmn. að lokinni þessari umr., og geri ég það að till. minni. Og n. gefst þá kostur á að ihuga bæði málið í heild og einstakar gr. Og verður hæstv. Alþ. þá að taka afstöðu til málsins að því loknu.

Eins og ég sagði áður, þá eru nú í þessum samningi, sem hér liggur fyrir, ekki lagðar mjög miklar skyldur á þátttakendur. Þetta eru meira og minna laus samtök, sem meir lýsa vilja þátttökuríkja til samstarfs heldur en fram sé tekið, hversu því samstarfi skuli háttáð eða hversu viðtækt það skuli vera. Og skuldbindingar getur þessi stofnun ekki lagt á þátttökuríkin, nema þau hverju sinni gefi samþykki sitt til þess. Hitt er annað mál, að við verðum að borga okkar hlutfall í kostnaðinum sem þátttakendur í þessu ráði, sem verður við þessa stofnun, — endanlega er hann ekki ákveðinn, en mér skilst, eftir bráðabirgðaupplýsingum, sem utanrnmn. hefur gefið mér að fengnum upplýsingum frá þessari stofnun, að það yrði innan við 50 þús. kr. á ári heildarkostnaður okkar af þessari stofnun, — og þar að auki verðum við að standa undir ferðalögum þeirra manna, sem sitja ráðherrafundina, sem verða í sambandi við þessa stofnun, og eins þingin. En stofnunin skiptist í tvennt: Annars vegar eru ráðherrafundirnir, þar sem annaðhvort mæta ráðherrar þeirra ríkja, sem þátt taka í stofnuninni, eða fulltrúar þeirra, og svo hins vegar þingin, sem ráðgert er, að haldin sé einu sinni á ári suður í Strassburg og standi mánaðartíma venjulega. Og þar eru misjafnlega margir fulltrúar frá hverju landi. Ráðgert er, að Íslendingar hafi þar þrjá fulltrúa, jafnmarga og Luxemburg. Stórveldin hafa vitanlega mun fleiri fulltrúa.

Tilætunin mun vera sú, hvernig sem þetta reynist í framkvæmdinni, að á þingum þessum komi fulltrúarnir fram ekki sem sérstaklega fulltrúar sins lands, heldur, ef svo má segja, góðir Norðurlálfumenn, en aftur á móti í ráðherranefndinni séu þeir fulltrúar ríkja sem slíkir. Allt er þetta meira og minna í mótun. Og þess hefur sérstaklega verið getið og það komið fram í almennum fregnum, að nokkur ágreiningur er á milli þingsins annars vegar og ráðherranefndarinnar hins vegar um það, hvernig störfum skuli háttáð, hversu þingið skuli hafa mikið vald og af hvaða málum það skuli skipta sér. Hvernig þeim málum muni ljúka, skal ég ekki segja, enda skiptir það ekki

öllu máli á þessu stigi. Það, sem menn nú taka afstöðu til, er, hvort þeir telji, að slíkt samstarf Evrópuríkja — í því eru nú flest ríki í Vestur-Evrópu, en ekki Austur-Evrópuríkin — sé æskilegt að sé nánara en verið hefur, sem er ekki hernaðarsamstarf, og hvort Íslendingar telja heppilegt fyrir sig, úr því að til þess hefur verið stofnað af öðrum ríkjum, og það eðlilegt, að þeir taki þátt í því. Ríkisstj. litur svo á, að það samstarf, sem hér hefur verið stofnað af öðrum, sé heppilegt, og úr því að það sé til, eigi Ísland að taka þátt í því. Og þess vegna er þessi till. flutt. — Eg geri það að till. minni, að henni verði vísað til síðari umr. og utanrnmn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 32 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 40 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JörB, KK, KS, LJóh, ÓTh, PZ, PÞ, PO, RÞ, SÁ, SB, SkG, StJSt, StSt, VH, ÞÞ, ÁÁ, ÁB, BSt, BÄ, BBen, BÖ, SOÖ, EmJ, FRV, FJ, GG, GJ, GTh, GPG, HÄ, HV, HG, HelgJ, JóhH, JG, JPálm, JS, JR, StgrSt.

SG, ÁkJ, JÄ greiddu ekki atkv.

9 þm. (LJós, StgrA, AS, BrB, EOJ, EystJ, HermJ, IngJ, JJós) fjarstaddir.

Till. vísað til utanrnmn. með 30 shlj. atkv.

Á 21. og 22. fundi í Sp., 25. jan. og 1. febr., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Sp., 7. febr., var till. enn tekin til síðari umr. (A. 17, n. 239 og 254).

Frsm. meiri hl. (Stefán Jóh. Stefánsson): Herra forseti. Þegar tók að líða að lokum síðustu heimsstyrjaldar og ekki hvað sízt eftir að henni var lokið, þá var það mál margra manna og þjóða, að gera þyrfti ráðstafanir, sem kæmu í veg fyrir það, að slík óhamingja skylli yfir mannkynið aftur, og einnig til að hafa samtök um það að bægja frá þeim hættum og þeim voveiflegu afleiðingum, sem urðu af síðustu heimsstyrjöld.

Þegar sýnt þótti, hvernig síðustu heimsstyrjöld lyki, var gerður undirbúningur að alþjóðasamtökum þeirra þjóða, sem áttu í stríði við einræðisríkin, ríki nazismans og ríki fasismans. Og það leiddi til stofnunar hinna Sameinuðu þjóða, er undirbúin var áður en stríðinu lauk. En það kom bráðlega í ljós, að nauðsynleg væru og eðlileg samtök þjóðahópa um ýmis málefni, sem voru þess eðlis, að nauðsyn væri á, að að þeim yrði unnið í sameiningu. Af því hafa risið upp ýmis þjóðasamtök, sem eiga fullan rétt á sér og fá vissulega staðizt og eru ekki óeðlileg, miðað við sáttmála Sameinuðu þjóðanna.

Áður en síðasta heimsstyrjöld hófst, höfðu nokkur ríki í Vestur-Evrópu stofnað til samkomulags með sér, þ. e. ríkin, sem venjulega eru kölluð Benelúxríkin, svo að Bretland og Frakkland. Og fljótlega mynduðust samtök á milli þessara þjóða í Vestur-Evrópu. En áður höfðu einnig verið mynduð samtök í samráði

við Bandaríki Norður-Ameríku um það, á hvern hátt væri best hægt að vinna að efnahagslegri endurreisn Evrópu. Og það varð niðurstaðan, að þau samtök urðu til með samvinnu milli Vestur-Evrópuríkjanna margra og Bandaríkjanna í Norður-Ameríku, og hafa þau samtök venjulega verið nefnd Marshall-samtökin. Upp úr því og nokkuð í sambandi við það risu einnig upp og voru að mörgu leyti endurreist hin gömlu samtök á milli smárikjanna þriggja hér á meginlandi Vestur-Evrópu, Benelúxlöndanna, og Frakklands og Bretlands, og hafa þau samtök starfað um hrið.

Eins og alkunnugt er, hafa slík samtök verið einnig og samstarf milli Norðurlöndanna, ýmist þriggja skandinavísku löndanna eða þá allra fimm Norðurlandaráðjanna. — Þá þótti sýnt, að það gæti verið heppilegt að mynda allsherjarsamtök á meginlandi Vestur-Evrópu og með Bretlandi, Írlandi og Norðurlöndum að auki, bæði til þess að vinna að því að tryggja, að friður yrði í framtíðinni, og eins til þess að efla félagslegt öryggi og bæta efnahagsástand þessara þjóða. Það má því segja, að Evrópuráðið sé eins konar framhald af þeirri fyrstu samvinnu, sem hófst fyrir síðustu heimsstyrjöld og ég nefndi áðan og tókst upp fljótt að lokinni þessari síðustu heimsstyrjöld, einnig í nánú sambandi við Marshall-samtökin eða efnahagslega endurreisnarstarfsemi Vestur-Evrópu. Og það eru þessi samtök, sem nú hefur verið stofnað til, Evrópuráðið. — Þetta eru þau sögulegu rök, hvað þetta snertir, allt frá því fyrir síðustu heimsstyrjöld og einnig upp úr henni, á margþættan hátt.

Áður en stofnað var beinlínis til þessara skipulögðu samtaka, höfðu ýmsir merkir stjórnmálamenn í Vestur-Evrópu mjög látið til sín heyra um eins konar bandaríki Evrópuríkjanna. Það var gömul skipulagshugsjón franskra hugsjónamanna. Var að visu tekinn upp þráðurinn í mörgum af ræðum Churchill í lok síðustu heimsstyrjaldar. Þetta þurfti nokkuð að meltast meðal þjóðanna, sem hlut áttu að máli, en fékk fljótt hjá hverju ríki fyrir sig heima fyrir það form, sem nú hefur verið upp tekið með Evrópuráðinu.

Því miður auðnaðist ekki að hafa þessi samtök víðar, þannig að löndin í Austur-Evrópu væru einnig með í þessum samtökum. Þau höfðu því miður bundizt öðrum samtökum, sem þau héldu sér fastar að heldur en lýðræðisþjóðir Vestur-Evrópu töldu heppilegt.

Það varð að ráði, að fyrrv. ríkisstj. íhugaði það, þegar komu tilmæli eða tilboð frá nágrannaríkjunum á Norðurlöndum um það, að Íslandi gæfist kostur á að taka þátt í Evrópuráðinu; og fyrrv. ríkisstj. kynnti sér þetta mál. Komst hún að þeirri niðurstöðu, að hún fyrir sitt leyti vildi með því mæla. Hún gat ekki annað gert, þar sem þá stóðu kosningar fyrir dyrum, en að tilkynna þeim aðilum, sem eftir höfðu spurt, að hún vildi mæla með því við þingið, sem kæmi saman að afstöðnum þessum kosningum, að Ísland yrði þátttakandi í Evrópuráðinu. Nú hefur þetta verið gert á þann veg, að hæstv. ríkisstj. hefur lagt fram till. til þál. um þátttöku Íslands í Evrópuráði-

inu, sem hér liggur fyrir til umr., eftir að athugun á þessu máli hefur fram farið í utanrnm.

Eins og tekið er fram í nál. meiri hl. utanrnm. á þskj. 239, þá ræddi utanrnm. nokkuð um þetta mál og leitaði upplýsinga um það hjá utanrnm. og hafði málið til meðferðar á þremur fundum, sérstaklega fyrir þá sök, að einn nefndarmanna óskaði eftir tækifæri til nánari athugunar á málavöxtum, áður en hann tæki afstöðu til málsins. Vitað var strax, að meginþorri utanrnm. væri með málinu, og sérstaklega þeir, sem athugað höfðu málið áður, höfðu lýst yfir, að þeir mundu verða fylgjandi málinu. Áður en málið kom fyrir hæstv. Alþ., höfðu þeir lýst yfir, að þeir mundu verða málinu fylgjandi. — Eftir að málið hafði verið rætt á þremur fundum í utanrnm., lauk því á þann veg, að við allir í utanrnm. vorum með því, að undanskildum einum, sem gefið hefur út sérstakt nál. á þskj. 254.

Það þykir ekki ástæða til þess af meiri hl. utanrnm. að fara um málið mörgum orðum í nál. Svo ljóst lá málið þá fyrir af þeim gögnum, sem fylgdu till., sem fram var lögð, þar sem þar var að finna stofnskrá Evrópuráðsins, bæði á ensku og íslenzku, og einnig skýrslu um nokkur drög til stofnunar þessara samtaka, og nokkuð er þar farið inn á, hvert sé hlutverk samtakanna og ætlunarverk. Og, eins og segir í nál. meiri hl. utanrnm., þá var meiri hl. n. fyrir sitt leyti á því, að það væri beinlínis í samræmi við þá mörkuðu utanríkismálastefnu, sem fylgt hefur verið af miklum meiri hl. Alþ. og ríkisstj. nú undanfarin ár, að Ísland eigi þátt í þessu samstarfi Evrópuríkjanna. — Markmið samstarfsins er að koma á nánari einingu þátttökuríkjanna til tryggingar friði, sem byggist á réttlæti og alþjóðasamvinnu, svo og það að stuðla að framförum á sviði efnahags- og félagsmála. Þetta allt hlaut að vera og er óvafengjanlega í fullu samræmi við þá utanríkismálastefnu, sem íslenska lýðveldið hið nýtt að fylgja og mikill meiri hluti þjóðarinnar og Alþingis stendur á bak við.

En þá kunna menn að segja, að hér sé aðeins um fögur orð og fagrar yfirlýsingar að ræða, sem að litlu gagni komi og nái ekki þeim tilgangi, sem um er talað, auk þess sem kostnaður af þátttöku Íslands í þessum samtökum yrði svo mikill, að það yrði þungur baggi á íslenska ríkinu.

Eins og segir í nál. okkar í meiri hl. utanrnm., verður það sjálfsagt aldrei fullyrt fyrir fram, hversu virða megi þau heit, sem slík samtök hafa gefið í öndverðu. En ég ætla, að þau heit séu af einlægum hug mælt af þeim, sem að þessari stofnun standa og vilja vinna að því í sameiningu, að þau geti orðið að veruleika. Þó að margt skilji þjóðir Evrópuráðsins og ágreiningur sé þar innan hvers ríkis út af fyrir sig, þá held ég, að ráðandi sé í öllum þessum löndum og meðal allra þessara þjóða sú hugsun, að að því þurfi að vinna og að því beri að vinna og starfa saman að því marki, sem ákvarðað er af Evrópuráðinu. Það verður svo seinni tíminn að leiða í ljós, hversu áhrifarík þessi samtök verða, og er ástæðulaust að vera of vongóður né of bölsýnn á

það, hvort það takist allt saman. Tíminn leiðir það í ljós. En eitt er alveg víst, að þörf er slíkra samtaka, og engum þessara þjóða getur það orðið til annars en góðs, ef að því er unnið í sameiningu að efna þau heit, sem gefin voru við stofnun Evrópuráðsins. Og þó að Ísland sé langminnsta þjóðfélagið og langminnsta ríkið, sem að þessum samtökum mundi standa, þá hefur þó einnig okkar litla þjóðfélag, okkar smáa lýðveldi, sínar skyldur og sín réttindi. Það að verða fullveðja ríki, að verða fullvalda og sjálfstætt ríki, skapar skyldur og réttindi, skyldur til þess að vera með í samstarfi með öðrum þjóðum og öðrum ríkjum, og það skapar þjóðinni réttindi til þess að koma fram sem jafnréttihár aðili í samstarfi á meðal þjóðanna.

Ég efast ekki um, að sjálfstæði Íslands kostar drjúgan skilding í utanríkisþjónustunni og alþjóðasamtökum. En ég held, að enginn Íslendingur muni eftir þeim aukum sjá, sem fara í útgjöld, sem eru bein afleiðing af því, að Ísland hefur gerzt sjálfstætt og fullveðja ríki. Og ég held einnig, að enginn Íslendingur hafi þá minnimáttarkennd, að hann álit, að við eigum sérstaklega að draga okkur í hlé gagnvart samstarfi með öðrum ríkjum fyrir þær sakir, að við séum allra þjóða og allra ríkja minnstir. Skyldur og réttindi fullveðja þjóðar skapa stolt hinnar sjálfstæðu þjóðar. Og það stolt hennar, sem knýr hana til þess að setjast á bekk með öðrum fullvalda ríkjum, og vilji hennar til þess að vinna að lausn vandamála með öðrum þjóðum og ríkjum, þótt miklu stærri séu og völdugri, er sjálfsagt og eðlilegt.

Þá kunna menn að segja, að hér sé um svo mikinn kostnað að ræða, að lítil ástæða sé til að leggja út í það, af því að árangurinn sé óviss eins og sakir standa. Það hefur verið lauslega reiknað út af utanrnn., að eftir reynslunni af starfi Evrópuráðsins mundi framlag Íslands verða um 40–50 þús. kr. á ári. Þar að auki er að geta þess, að hluti af þessu gjaldi er hugsaður sem eins konar stofnkostnaður, er ef til vill kynni síðar að falla niður, og yrði þá ársgreiðslan minni. Auk þess verður að ganga út frá því sem gefnu, að þátttaka Íslands í fundum Evrópuráðsins sjálfs mundi hafa nokkurn kostnað í för með sér. En þó má ætla, að skynsamleg ástæða sé til að álykta sem svo, að kostnaðurinn ætti aldrei að verða meiri en álíka og sjálft tillagið, þannig að heildarkostnaðurinn yrði ekki sem nokkru næmi yfir 100 þús. kr. á ári. Mönnum kann að vaxa í augum að verja 100 þús. kr. af fé íslenska ríkisins til þessa þjóðasamstarfs. En við, sem skipum meiri hl. utanrnn., erum þeirrar skoðunar, að ekki sé ástæða til þess að horfa í þessa upphæð, þegar um er að ræða jafneðlileg samtök og jafneðlilegt og er, að Ísland taki þátt í þeim samtökum.

Það er aðgætaandi við Evrópuráðið, að í því eru stærstu stórveldi Vestur- og Norður-Evrópu annars vegar og minnstu ríki álfunnar hins vegar. Minnstu ríkin, eftir að Ísland er orðinn aðili, eru Ísland sjálft og Luxemburg, og tiltölulega lítil ríki eru einnig Danmörk, Noreg-

ur, Svíþjóð, Holland og Belgía. Hin stóru ríki má nefna Stóra-Bretland og Frakkland, og líkur benda nú til þess, að áður en langt um liður, verði Vestur-Þýzkaland einnig þátttakandi í þessum samtökum, en í vestur-Þýzka ríkinu munu nú búa um 60 millj. manna. Og þó að Ísland sé litli bróðirinn í þessum leik, þá er hann ekki miklu minni á almennan mælikvarða en smáríkin, sem ég nefndi áðan. Rödd Íslands getur eins heyrt í ræðum á þingum eins og raddir annarra smáþjóða, og við höfum ástæðu til að ætla, að við getum lagt eins gott til málanna og aðrar þjóðir, ef við höfum áhuga fyrir þeim málefnum, sem tekin verða þar til umr., og teljum þau einhvers virði fyrir framtíð okkar og annarra þjóða í Vestur-Evrópu.

Þetta vildi ég segja sem rök fyrir þeirri till. meiri hl., að sú till., sem hér liggur fyrir, verði samþ.

Ég sé ekki ástæðu til að vikja að nál. minni hl., en hv. frsm. er að visu fjarverandi og hefur verið það í tvö skipti, þegar málið hefur áður fyrir komið, og hefur því ekki þótt annað fært en taka málið fyrir, þar sem það hefur tvívegis áður verið tekið af dagskrá, jafnvel þó að frsm. sé fjarvistum. En þau rök, sem flutt eru fram í nál. minni hl., virðast mér frekar veigalítill og benda til þess, eins og vitað var, að frá þeim flokki, sem á bak við stendur, mundi stafa andúð á því að gerast aðili að þessum samtökum. Flokkur sá á Íslandi, sem ég á þar við, er þar engin undantekning. Afstaðan er sú sama. Landsflokkur og heimsflokkur hafa þar eins og í svo mörgu öðru tekið sömu afstöðu hvorir um sig.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum. Ég vil þó benda á það út af nál. minni hl., að þar er reynt að koma að þeirri skoðun, að kostnaðurinn sé miklu meiri en skynsamleg ástæða er til að ætla og þær upplýsingar, sem fyrir liggja, benda til.

Ég vil svo að lokum fyrir hönd meiri hl. utanrnn. leggja það til, að sú till., sem hér liggur fyrir, verði samþ. óbreytt.

Einar Olgeirsson: Ég vil aðeins koma fram með þau tilmæli til hæstv. forseta, að þar sem hv. frsm. minni hl. er veikur, þá verði umr. frestað til næsta fundar og honum gefið tækifæri til að flytja sína framsöguræðu. Það hefur hitzt svo á, að hann hefur verið veikur einu sinni áður, þegar þetta mál var tekið fyrir. En ég álit, að ekki sé rétt að afgr. mál, sem liggur ekki því meira á, fyrr en fullreynt er, hvort hv. frsm. minni hl. getur mætt. Það hefur áður, þegar hæstv. forsrh. var veikur, verið frestað kosningum í þinginu dag eftir dag og viku eftir viku, og ég vil, að sama gangi yfir alla þm.

Forseti (StgrSt): Ég vil leyfa mér að taka fram, að það er nú hálfur mánuður síðan þetta mál var tekið á dagskrá fyrst. Þá var því frestað vegna veikinda hv. 7. landsk., og fyrir viku var það aftur á dagskrá og enn frestað vegna veikinda hv. frsm. Ég lét í gær hafa samband við hv. frsm. minni hl. og taka fram,

að ég vildi ekki setja þetta mál á dagskrá fyrir en vist væri, að unnt væri að afgr. það. Hv. frsm. minni hl. lét svo um mælt, að hann mundi taka til athugunar, hvort einhver gæti mætt hér fyrir sig og talað fyrir till., en hann lét ekki frekar til sín heyra. Og þar sem málið var tekið á dagskrá í gær, þá var ákveðið, að það yrði afgr. hér í dag, ef fundartími leyfði. Út af því, sem ég hef tekið fram, þá sé ég ekki ástæðu til að fresta afgreiðslu málsins, en orðið er laust, ef einhver vill taka til máls.

Einar Olgeirsson: Það er rétt, sem hæstv. forseti segir, að það var haft samband við hv. frsm. minni hl. í gær, og talaði hann við mig, og ég sagði, að ég mundi biðja hæstv. forseta að fresta þessu máli, þegar hv. frsm. meiri hl. hefði flutt sína ræðu, og ég gerði það í þeirri trú, að við slíku yrði orðið, því að það hefur alltaf verið gert hér hjá okkur á Alþingi, og í trausti þess hef ég nú borið fram þessi til-mæli.

Forseti (StgrSt): Ég vísa aðeins til þess, sem ég hef áður sagt um þetta mál, og þar sem enginn hefur kvatt sér hljóðs, þá er umr. lokið og atkvgr. fer fram.

ATKVGR.

Till. samþ. með 35:8 atkv., að viðhöfðu nafna-kalli, og sögðu

já: ÓTh, PO, SÁ, SB, SkG, StJSt, StSt, VH, ÞP, AA, BSt, BA, BBen, EE, EmJ, EystJ, FJ, GG, GJ, GPG, HA, HG, HelgJ, HermJ, IngJ, JJós, JG, JPál, JS, JR, JörB, KK, KS, LJóh, StgrSt.

nei: PZ, SG, StgrA, AS, BrB, EOI, JÁ, MK.

ÞP, RÞ, AB greiddu ekki atkv.

6 þm. (ÁkJ, BÓ, FRV, GTh, GfG, JóhH) fjar-staddir.

1 þm. gerði svofellda grein fyrir atkv.:

Páll Zóphóníasson: Ég hef ekki sannfærzt um það, að við höfum neitt að gera við að fara inn í það málfundafélag, sem þetta Evrópuráð er. Það hefur ekki úrslitavald í neinum málum. Það getur bara talað fallega um hlutina. Hins vegar mun það kosta talsvert á annað hundrað þúsund krónur á ári, þó að hv. frsm. segi, að það kosti 100 þús. kr. Ég sé eftir þessu fé í þeim gjaldeyrisvandræðum, sem við eigum nú við að búa. Ég er því á móti till. og segi nei.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 306).

6. Farkennaralaun.

Á deildafundum 2. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að greiða farkennurum jöfn laun [42. mál] (A. 57).

Á 7. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 6. des., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Skúli Guðmundsson: Þar sem fyrstu flm. þessarar till. eru ekki viðstaddir á fundinum, vil ég fara um hana nokkrum orðum. Efni till. er það að heimila ríkisstj. að greiða farkennurum, sem ekki hafa kennsluréttindi, sömu laun úr ríkissjóði og þeim farkennurum, er kennsluréttindi hafa. Till. um þetta efni mun hafa verið fyrir þinginu í sambandi við afgreiðslu launal. á sínum tíma, en sú till. um að hafa þann hátt á launagreiðslum til kennara var þá felld. Við flm. þessarar till. teljum, að hér sé um réttlætismál að ræða, því flytjum við þessa till. um heimild fyrir ríkisstj. til að greiða þessum kennurum sömu laun og hinum. Það má segja, að það hefði verið eðlilegra að flytja um þetta frv. til 1. um breyt. á launal., en sá háttur hefur verið upp tekinn á síðustu tímum að ákveða uppbætur á laun með þingsályktunum, og því teljum við, að þessa aðferð mætti viðhafa til bráðabirgða, þó að ég viðurkenni og telji hitt rétt, ef þingið á annað borð gæti á það fallið, að ákvæði um þetta yrðu sett í launal. — Ég sé ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum, málið liggur ljóst fyrir og er nokkuð skýrt í grg., sem ég geri ráð fyrir, að þm. hafi lesið. Vil ég leggja til, að málinu verði vísað til síðari umr. og fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á 10. fundi í Sp., 14. des., utan dagskrár, mælti

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég vildi leyfa mér að minna á till. þá til þál., sem ég ásamt fleiri hv. þm. flutti um heimild fyrir ríkisstj. til þess að greiða farkennurum jöfn laun. Þessari till. var útbýtt um sama leyti og till. þeirri um uppbætur á laun opinberra starfsmanna, sem nú hefur verið rætt um, og var henni vísað til hv. fjvn. lítlu síðar, og vil ég beina þeim tilmælum til hv. fjvn., að hún afgreiði þetta mál jafnsnemma hinu.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég verð því miður að hryggja hv. þm. N-Þ. (GG) með því að upplýsa, að n. hefur ekki enn tekið téða þáttill. fyrir, enda er hún svo vaxin, að þar á að fara að breyta l. með þáttill. Nú situr Alþingi að störfum, og tel ég það þinglegri meðferð, að hv. flm. bæru fram brtt. við launal. til þess að ná því, sem þeir ætla að ná með þáttill. Hins vegar skal þetta sjónarmið ekki hindra það, að n. taki till. til meðferðar á næsta fundi, en um endanlega afgreiðslu hjá n. vil ég engu lofa.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég þakka háttvirtum formanni fjárveitinganefndar fyrir-

heit um að taka till. okkar til meðferðar á næsta fundi, en út af því, sem hv. þm. sagði, að till. færi fram á að breyta l., þá má náttúrliga ýmislegt um það segja, en ég lit á till. okkar sem algera hliðstæðu við till. um launauppbót opinberra starfsmanna, þannig að ef n. getur lagt til, að slík till. verði samþ., getur hún það eins um till. okkar. Þar er enginn munur á.

Á 22. fundi í Sp., 1. febr., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Sp., 7. febr., var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 57, n. 263 og 291).

Fram. meiri hl. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Efní þessarar till., sem hér liggur fyrir til síðari umr., er að heimila ríkisstj. að greiða farkennurum jöfn laun og öðrum kennurum, eftir því sem nánar er til tekið, og bæta úr því misrétti, sem meiri hluti farkennara í sveitum á við að búa, þar sem þeir, af því að þeir hafa ekki menntun sína frá Kennaraskóla Íslands, fá 25% lægri laun en aðrir kennarar við sömu störf.

Fjv. hefur haft þessa till. til meðferðar og rætt hana á nokkrum fundum. Enn fremur hefur hún sent hana til umsagnar fræðslumálastjóra og stjórnar Kennarasambands Íslands, og eru umsagnirnar prentaðar með nefndaráhliti meiri hlutans á þskj. 263. Báðir þessir aðilar hafa mælt með till., en fræðslumálastjóri leggur til, að heimildin sé bundin því skilyrði, að hlutaðeigandi kennarar hafi stundað kennslu í tvö ár eða meir. Með þessu virðist hann vilja tryggja, að ekki fái full laun aðrir en þeir, sem þannig hafa reynzt í starfinu, að rétt hefur þótt að ráða þá á ný, og má segja, að það fyrirkomulag hafi nokkuð til sins máls.

Meiri hl. n. mælir með því, að till. verði samþ. með breyt., sem gengur í sömu átt og till. fræðslumálastjóra. Hins vegar voru nokkuð skiptar skoðanir um það hjá meiri hl. n., hversu lengi kennarar án prófs ættu að gegna starfi til að njóta jafnréttis um laun, en samkomulag varð um þrjú ár, og hefur meiri hlutinn borið fram brtt. þess efnis á sama þskj. Minni hl. n. vill hins vegar vísa till. frá með rökstuddri dagskrá.

Kostnaður við framkvæmd till., eins og meiri hl. n. vill ganga frá henni, er um 80 þús. kr. á ári, en hefði orðið um 180 þús. kr., ef hún hefði verið samþ. óbreytt, eins og hún var borin fram.

Ég ætla, að ríkið hafi yfirleitt alltaf fylgt þeirri reglu gagnvart starfsmönnum sínum að greiða sömu laun fyrir sömu störf án tillits til þess, hvernig þeirrar þekkingar er aflað, sem nauðsynleg er til að leysa starfið af hendi. Eina undantekningin, sem mér virðist, að launalögin frá 1946 hafi gert að þessu leyti, er um barnakennarana. Fræðslumálastjóri hefur að vísu í umsögn sinni, sem ég áður nefndi, gert nokkra grein fyrir því sjónarmiði, er þessu virðist hafa ráðið á sínum tíma, en mér virðast

þau rök mjög hæpin, svo að ekki sé meira sagt. Mér hefði þótt rétt að bæta að fullu úr þessu misrétti. Mér virðist nóg að gert, að þessum kennurum skuli verða víkið úr starfi, hvenær sem kennaraprófsmaður býðst til að taka það að sér, þó að ekki komi launaskerðing að auki, en til samkomulags hef ég fallið á þá till., sem ég gat um áðan.

Ég vil fyrir hönd meiri hl. n. leggja til, að till. verði samþ. með þeirri breyt., sem meiri hl. fjvn. hefur borið fram.

Frsm. minni hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Fjvn. hefur ekki getað orðið sammála um afgreiðslu þessa máls, eins og hv. frsm. meiri hl. hefur þegar lýst.

Samkvæmt 15. gr. l. um laun starfsmanna ríkisins er ákveðið, að farkennarar, sem ekki hafa réttindi, fái $\frac{1}{4}$ af launum barnakennara. Í öðru lagi er ákveðið, að viðkomandi aðilum sé greitt að $\frac{1}{4}$ úr bæjar- eða sveitarsjóði, en að $\frac{3}{4}$ úr ríkissjóði. Það er því ljóst, að hér á að breyta l. með þál., og það telur minni hl. hvorki rétt né eðlilegt. Í öðru lagi er hér verið að raska þeim hlutföllum á kostnaði, sem er ætlað til í launalögum. Launalögin eru nú í athugun í n., og má jafnvel búast við þeim á þessu þingi. Sýnist því, að það hefði verið réttara fyrir hv. flm. þessarar till. að bera fram brtt. við sjálf l., ef þeir vildu fá leiðréttingu á því óréttlæti, sem þeim finnst felast í l. Telur minni hl., að sú málsmeðferð væri eðlilegri, og vill því ekki leggja til, að málið verði afgr. á þann hátt, sem lagt er til í þáttill.

Þegar þetta mál var til umr. á sínum tíma í Ed., var deilt um það, hvort ekki ætti að greiða þessum mönnum sömu laun og öðrum kennurum. Ég minnst þess, að ég var persónulega með því. Þá var það álit mþn. í skólamáli, að það ætti ekki að gera það. Enn fremur var það álit fræðslumálastjóra, að sú breyt. ætti ekki að ná fram að ganga, sem þurfti að gera til að fá þessu breytt. Mér þykir merkilegt, ef þeir eru nú komnir á aðra skoðun, en út í það skal ég ekki fara.

Minni hl. leggur áherzlu á, að hér eigi að breyta gildandi l. með þál., en það sé tækifæri til þess á yfirstandandi þingi að fá þetta leiðrétt á eðlilegan hátt, þ. e. með lagabreytingu, og leggur því til, að málið verði afgr. með rökstuddri dagskrá, eins og kemur fram á þskj. 291, með leyfi hæstv. forseta:

„Með því að vítað er, að launalögin eru nú til athugunar í millipinganefnd, sem að sjálf-sögðu mun meðal annars athuga breytingu þá á kjörum farkennara, sem hér um ræðir, og með því að enn fremur þykir ekki eðlilegt eða rétt að breyta fyrirmælum gildandi laga með þingsályktun, tekur þingið fyrir næsta mál á dagskrá.“

Ég vil því fyrir hönd minni hl. vænta þess, að þingið samþ. þessa rökstuddu dagskrá.

Frsm. meiri hl. (Gísli Guðmundsson): Ég vil vekja athygli hv. þm. á því, að hv. frsm. minni hl. hefur ekki mælt á móti því, að eðlilegt væri og réttmætt að gera þær ráðstafanir, sem þáttill. fer fram á. Hann segir þvert á móti, að á

sinum tíma, þegar launalögin voru samþ. 1945, hafi hann verið því andvígur, að mismunur sá væri gerður, sem hér er um að ræða. Ég hyggtu líka, að það muni vera svo, að síðan þessi l. voru gerð, þá hafi nú flestir komið á þá skoðun, að þetta ákvæði um mismuninn sé ranglátt og eigi ekki neina hliðstæðu, og á það bendir m. a. umsögn fræðslumálastjóra og kennarasambandsins, sem prentaðar eru með álit meiri hl. Hins vegar segir hv. frsm. minni hl., og það kemur fram í hinni rökstuddu dagskrá, að það sé ekki eðlilegt að breyta fyrirmælum gildandi l. með þál. og þess vegna kunni hann ekki við að samþ. þáttill., jafnvel þó að hann sé efni hennar sammála. Með þessari þáttill., þó að samþykkt yrði, væri ekki verið að breyta l. Það er vitanlega ekki hægt með þáttill., en þáttill. felur það eitt í sér að heimila ríkisstj. tiltekna fjárgreiðslur úr ríkissjóði, sem ætlað er að bæta úr misrétti, sem þessir starfsmenn hafa orðið fyrir. Það eru áreiðanlega fjöldamörg fordæmi fyrir því, að slíkar ráðstafanir hafi verið gerðar með þáttill., og er skemmst að minnast þess, að nú fyrir skömmu, á þessu Alp., var samþykkt þáttill. um heimild fyrir ríkisstj. til að greiða uppbætur til allra opinberra starfsmanna, ekki minna en tuttugu af hundraði. Þetta var gert með þáttill., ekki með því að breyta fyrirmælum l., heldur með því að heimila ríkisstj. að greiða fé á þennan hátt. Hið sama gildir um þessa till., sem hér liggur fyrir, en munurinn er aðeins sá, að hér er um miklu minni upphæð að ræða, sem segja má, að ríkissjóð muni sama sem ekkert um, samanborið við ýmislegt annað, sem hann hefur á sinni könnu. Ég vil vekja athygli á því, að þessi till. er borin fram að sérstaklega vel athuguðu máli, þar sem sérstaklega hefur verið rannsakað, hve mikinn kostnað hún hefði í för með sér fyrir ríkissjóð með þeirri breyt., sem við leggjum til, að á henni verði gerð, en þessi kostnaður við framkvæmd till. mundi verða, eins og ég gat um áðan, um 80 þús. kr., og hefur það verið athugað á skrifstofu fræðslumálastjóra.

Frsm. minni hl. taldi, að það væri miklu viðkunnaðlegri aðferð, ef menn vildu afnema þetta misrétti að bera fram breyt. á sjálfum launal. Ég held, að það væri ekki heppileg aðferð. Það virðist svo, að yfirleitt séu menn sammála um, að bæta beri úr þessu misrétti, og finnst mér ekki formið skipta þar höfuðmáli. En hins vegar er mjög mikil hætt á því, ef gerð væri tilraun til að opna launal., að mönnum þætti þá ástæða til að koma með ýmsar fleiri till. til breytinga, þó ekki jafnsjálfsagðar og þessi er, og virðist mér ekki, að formaður fjvn. ætti að ýta undir, að slíkri skriðu væri komið á stað, og vona ég, að hann sjái við nánari athugun, að eðlilegasta og heppilegasta lausnin viðvíkjandi þessu er að samþykkja þá till. til þál., sem hér liggur fyrir.

Frsm. minni hl. (Gísli Jónsson): Það eru aðeins örfá orð. Hv. flm. sagði síðast í ræðu sinni, að það væri ekki rétt af formanni fjvn. að ýta undir, að slíkri skriðu yrði hleypt á stað, að kröfur yrðu gerðar um aukin útgjöld fyrir ríkissjóð með því að opna launal. Ég vil benda

honum á, að því fleiri þáttill., sem samþ. yrðu á þann hátt sem hér um ræðir, því meira væri ýtt undir að opna lögin til umræðu og breytinga, því meiri gögn sem liggja fyrir hendi til sönnunar því, að bæta þurfi l., þannig að það er þá hann fyrst og fremst, sem byrjar á því að ýta þessari skriðu á stað, sem hann vill vara formann fjvn. við að vera við riðinn, og vekja óánægju hjá þeim mönnum, sem hlíta þessum lögum, sem mundi skapa ýmsar aðrar fjárkröfur á hendur ríkissjóði.

Þá gat flm. einnig um það, að nýlega hefði verið gerð hér breyt. á l., sem heimilaði hækkun á launum embættismanna, með þáttill. nú fyrir áramótin. Í fyrsta lagi vil ég taka fram, að ég frábið mér alla ábyrgð á þeim gerðum og vil vísa í nál., sem meiri hl. fjvn. gaf út, og þá framsöguræðu, sem ég hélt í því máli. Ég hafði þá skoðun, að ekki væri rétt að afgreiða slíkt mál með þáttill. En ein syndin bíður annarri heim, og fyrir það, að þetta var samþykkt á Alp. í maí í vor, er haldið áfram að gera það nú, og síðan kemur hér önnur till., þar sem haldið er enn lengra inn á þessa braut og engin sönnun fyrir því, að hér verði látið staðar numið, þó að hún verði samþ. Þess vegna er nauðsynlegt að sporna við þessari skriðu, sem flm. er nú að hleypa á stað, og ætti hann með góðri samvitzku að geta greitt atkvæði móti sinni eigin till.

Ég vil líka benda á, að það er mjög vafasamt, að hægt sé að skilja ummæli eða umsögn fræðslumálastjóra þannig, að hann mæli beint með því, að þetta sé greitt. Hann segir: „Eftir atvikum get ég fallið á ...“ Hann vill ekki leggja á móti því, að það sé gert, og er skiljanlegt, að hann vilji það ekki, ef hægt er að finna nógu marga menn á þingi, sem í ábyrgðarleysi á meðferð ríkissjóðs vilja taka það á sig. En sannarlega er honum ekkert umhugað um, að þessi till. verði samþ., auk þess sem hann setur það skilyrði, að menn hafi verið í starfinu í tvö ár, sem ég tel alveg ótækt. Ef þessir menn gera verkið eins vel og hinir, á að greiða þeim eins mikið og hinum. Það er m. ö. o. verið að flokka hér með þáttill. hæfni þessara manna, flokka það með þáttill., að þeim skuli greidd ákveðin laun eftir því, hve lengi þeir hafa verið í starfinu, en ekki eftir því, hve langan náms-tíma þeir hafa haft, áður en þeir fara í starfið. Ég tel því, að till. sé enn verri eins og hún nú er orðin en eins og hún var upphaflega. Mér þótti rétt að láta þetta koma fram. Ég mundi hins vegar telja alveg eðlilegt, að flm. bæri till. fram í frumvarpsformi, og vil benda á, að ætíð er til, að breyt. verði gerðar á launal. innan skamms tíma og kannske þegar á þessu þingi, og flm. veit vel, að það situr mþn., sem vinnur að þeim málum, og ætti hann að geta beðið þess, að hún ljúki störfum.

Frsm. meiri hl. (Gísli Guðmundsson): Það eru aðeins örfá orð. Ég held, að það sé engin ástæða til að fara að þrátta um það við frsm. minni hl., hver sé munurinn á því að bera fram þáttill. eins og hér liggur fyrir eða frv. um breyt. á launal. Um það held ég að sé óþarfi að eyða orðum. Ég býst við, að þm. séu því kunnug-

ir, hvað gerist, t. d. þegar borin eru fram frv. til breyt. á vegal. og ein lítil brtt. er borin þar fram, þannig að maður getur ímyndað sér, hvað mundi gerast í sambandi við launal. Frsm. minni hl. veit vel, að þessi þáttill.-skriða er fallin og að hún heldur áfram. Hvorki hann né aðrir virðast geta stöðvað það. Ég man ekki betur en hann hafi sjálfur borið fram þáttill. i vetur, sem fór fram á fjárgreiðslur úr ríkis-sjóði. Það er því fjarstæða að tala um, að verið sé að koma á stað neinni skriðu með þessari till.

Að því er snertir umsögn fræðslumálastjóra um till., þá vil ég segja, að hún er meðmæli á þann hátt, sem slíkir embættismenn eru vanir að gefa í líkum tilfellum. Þetta er umsögn hans um till., sem fyrir liggur, og afstaða hans er ákveðin. Hann fellir sig við hana eftir atvikum, og þau atvik eru sú reynsla, sem hann hefur haft af framkvæmd l. Hann hefur séð, að hér er ástand, sem ekki getur haldið áfram, og fellst á, að till. verði samþ. með þeirri breyt., sem hann vill, að gerð verði, þ. e. að þessi breyt. verði ekki látin ná til þeirra, sem eru alveg nýkomnir til starfsins. Hugsunin er sú, að áður en nýráðnir farkennarar án prófs njóti sömu kjara og aðrir, þá skuli það a. m. k. vera komið í ljós, að þeir hafi reynzt þannig í starfinu í byrjun, að viðkomandi skólanefndum hafi þótt ástæða til að ráða þá aftur. Það er sú hugsun, sem liggur á bak við hjá fræðslumálastjóra.

ATKVGR.

Röskt. dagskráin á þskj. 291 felld með 24:10 atkv.

Brtt. 263 samþ. með 28:1 atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 27:11 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 309).

7. Vinnuhjálpi húsmæðra.

Á deildafundum 23. nóv. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um undirbúning löggjafar um vinnuhjálpi húsmæðra [28. mál] (A. 32).

Á 4. fundi í Sp., 24. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 5. fundi í Sp., 28. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Rannveig Þorsteinsdóttir): Herra forseti. Ég á hér till. til þál. á þskj. 32 um, að Alþ. álykti að fela ríkisstj. að láta undirbúa löggjöf um vinnuhjálpi húsmæðra með svipuðu sniði og nú tíðkast annars staðar á Norðurlöndum og leggja frv. um þetta efni fyrir Alþ. á árinu 1950.

Þetta mál er nýjung hér á landi, og er nú þess vegna farið hægt í sakir, og langar mig bara með örfáum orðum að skýra þetta mál í aðalatriðum.

Eins og öllum er kunnugt, er mjög erfitt að Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

fá hjálpi til heimila. Það, sem hér er gert ráð fyrir, er ekki varanleg hjálpi, heldur aðeins hjálpi, þegar eitthvað sérstakt ber að höndum, svo sem veikindi. Það eru mjög mikil brögð að því, bæði í Reykjavík og annars staðar, að það hafi orðið vandræði af þeim sökum, að hvað sem við liggur í forföllum húsmóður, er ekki nokkur leið að fá heimilishjálpi. Og hefur komið til þess, að af þeim sökum hefur orðið að leysa upp heimilin, og skapast vandræði við það. Úti á landi hafa verið gerðar smátílaunir um að fá svona hjálpi tryggða heimilum, einkum í veikindatilfellum, en hefur strandað á því, að ekki hefur verið hægt að búa að konum, sem taka þetta að sér, svo, að viðunandi væri. Hér í Reykjavík hefur sama reynsla orðið. Hjúkrunarfélagið Líkn hefur gert nokkuð að því að reyna að hafa stúlkur á sínum vegum, sem færar inn á þau heimili til hjálpar, þar sem bágar ástæður væru. En það hefur aldrei tekið til lengdar að halda stúlkum í því starfi. Það hefur ekki verið hægt að búa svo að þeim, að þær gætu haldið áfram. Hér er um að ræða örðugt starf, en það horfir til stórvandræða, ef ekki fæst aðstoð til heimilanna, hvað mikið sem þar er í húfi.

Nokkur reynsla er komin á þessi mál á Norðurlöndum, einkum í Svíþjóð og Danmörku, og hef ég nokkuð kynnt mér, hvernig þeim er hátt-að í Svíþjóð. Þar hófu einstök félög ásamt Rauða krossinum þessa starfsemi, en verulegur árangur náðist þar ekki fyrr en ríkið tók hana upp á arma sína. Til þessara starfa hafa konur fengið ákveðna menntun, og hefur námi verið hagað nokkuð mismunandi eftir aldri þeirra og hæfni, þannig að námstími eldri og starfsreyndari kvenna hefur verið einir þrír mánuðir, en þær hafa með því fengið yfirlit um það, til hvers ætlað var af þeim.

Þessar konur eru í Svíþjóð opinberir starfsmenn og hafa föst og ákveðin laun og ýmiss konar tryggingar og hlunnindi, svo sem í húsnæði, og allt er gert til að veita þeim öryggi í starfi þeirra. Þær eru ekki þjónar heimilanna, þar sem þær starfa, heldur hins opinbera. Heimilin sækja til opinberra aðila, og hjálpin er ráðstafað þaðan; og sé um kvartanir að ræða, er við nefnd eða bæjarstjórn að tala, en ekki heimilið, sem stúlkann vinnur á.

Hvað menntun þessara kvenna snertir vil ég benda á það, að hér á landi hefur orðið sú reynsla í barnagæzlumálum t. d., að síðan hér var stofnaður skóli í barnagæzlu, þá hefur hún tekið miklum framförum og framboð á hæfum stúlkum aukist svo til þessara starfa, að það fullnægir nú eftirspurn; en áður skorti tilfinnanlega stúlkur til þessara starfa.

Um fjárhagshliðina á þessu er það að segja, að annars vegar er um að ræða hjálpi handa þeim, sem geta greitt hana sjálfir, en hins vegar eru sveitar- og bæjarfélög, sem þurfa að fá hjálpi handa fólki, sem ekki getur greitt hana sjálft. En þar virðist mér, að í mörgum tilfellum hljóti að verða um fjárhagslegan hagnað að ræða fyrir hjálparveitanda á móts við það, sem annars er oft eina ráðið, að leysa heimilin upp. Ætti því beinlínis að geta orðið af starfi hjálparstúlkanna fjárhagslegur hagnaður.

Um samvinnu ríkis- og bæjarfélaga yrði við samningu frv. að styðjast við staðhætti hér á landi, en hafa má þó hliðsjón af fenginni reynslu erlendis. Í Svíþjóð er það svo, að ríkið styður þetta að nokkrum hluta, og mér mundi þykja eðlilegt, að ríkið kostaði að minnsta kosti menntun stúlkanna, hvað sem annars yrði að ráði um þetta.

Ég mun ekki hafa um þetta fleiri orð. Málið mun koma til athugunar í nefnd, sem mér þætti eðlilegt, að yrði allshn., og mun ég fúslega gefa henni um þetta allar þær upplýsingar, sem í mínu valdi stendur að veita.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til allshn. með 32 shlj. atkv.

Á 24. fundi í Sp., 8. febr., var till. tekin til síðari umr. (A. 32, n. 294).

Frsm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Nál. liggur hér fyrir á þskj. 294, og kemur þar fram, að till. hefur verið send nokkrum aðilum til umsagnar, en þeir eru Kvenfélagasamband Íslands, Kvenréttindafélag Íslands og Húsmæðrafélag Reykjavíkur, og hafa þeir allir sent n. meðmæli með till. Eins og fram kemur í nál. leggur n. til, að till. verði samþ.

Rannveig Þorsteinsdóttir: Herra forseti. Ég vil þakka hv. n. fyrir góða afgreiðslu þessarar till. Hún er flutt með það fyrir augum að vera skref í þá átt að bæta úr miklu vandamáli, og munu kvenfélagasamböndin vera Alþingi þakklát fyrir góðan skilning á málinu.

ATKVGR.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 313).

8. Heimilistæki.

Á 1. fundi í Sp., 15. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um innflutning heimilisvéla [2. mál] (A. 2).

Á 3. fundi í Sp., 21. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 4. fundi í Sp., 24. nóv., var till. tekin til einnar umr. (A. 2, 3).

Flm. (Kristín Sigurðardóttir): Herra forseti. Það er óþarfi að halda langa framsögu í þessu máli, en vísa til greinargerðar, þar sem er tekið fram flest, er máli skiptir.

Það er alkunnugt, hvað miklum erfiðleikum

það er bundið að fá hjálparstúlkur á heimilin, einkum fyrir efnalítill heimili, sem ekki geta farið í kapphlaup um kaup, og það eru oft stærstu og barnflestu heimilin, sem einmitt helzt þyrftu á hjálpi að halda og sízt geta fengið hana. Stúlkur vilja yfirleitt ekki vinna í vistum, en taka hverju öðru starfi fremur, og liggja til þess margar orsakir, sem ástæða væri til að athuga í öðru sambandi.

Það er haft eftir læknum, að mikill fjöldi sjúklinga, sem til þeirra leita, séu þreyttar húsmæður, sem séu heilsuþrugaðar og þrotnar að kröftum fyrir aldur fram af of miklu striti og erfiði. Við þessu er aðeins ein lækning, það er minni eða léttari vinna. En hvað geta húsmæðurnar gert til þess að létta af sér mesta erfiðinu? Ekki geta þær hlaupið frá heimilinu, börnum eða máské sjúklingum. Nei, húsmæðrastéttin, sem er fjölmennasta stétt þjóðfélagsins, getur ekki gert verkfall til þess að krefjast styttri vinnutíma.

En húsmæðurnar hafa eygt einn möguleika til þess að létta heimilisstörfin, það er rafmagn, þar sem það nær til. En á síðustu árum hefur alltaf fjölgað þeim heimilum, sem orðið hafa rafmagnsins aðnjótandi, og reynsla sú, sem fengið hefur af hinum nýttu heimilistækjum, er öll á þann veg, að þau auðveldi og létta heimilisstörfin að mjög miklu leyti. En innflutningur þeirra hefur verið af skörum skammti, og hefur það verið afsakað með því, að erlendur gjaldeyrir hafi verið takmarkaður. Það er að visu rétt, en húsmæðrum virðist, að margt hafi verið flutt inn í landið, sem ekki á frekar rétt á sér eða nauðsynlegra getur talist.

Þá er eitt atriði ótalið í sambandi við þetta mál, og það er svartamarkaðsbrask, sem skapast hefur með heimilisvélum og á allra vitorði er. — Ætla mátti, að ef aukinn yrði innflutningur þeirra að verulegu leyti, mundi þessi svartí markaður hverfa að mestu eða öllu leyti. — Ég vænti þess svo, að hv. d. taki vel í þetta mál.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Ég get út af fyrir sig vel skilið það, að till. eins og þessi sé fram komin, því að allir vita um það, hversu mikil þægindi eru í því fólgin að hafa þessi rafmagnstæki á heimilunum í sem fyllstum mæli, enda er þetta ekki í fyrsta skipti, sem þáttill. eru bornar fram á Alp. um þetta mál, því að á síðasta Alp. voru afgreiddar um þetta efni frekar tvær heldur en ein þáttill. Í þessari till. er gert ráð fyrir því, að innflutningsmagn þessara tækja verði miðað við það eitt, að þörfinni eða eftirspurninni verði fullnægt. Það er ýmislegt, sem kemur til greina í þessu sambandi og mig langar til að fara um nokkrum orðum, áður en till. verður afgreidd. Ég hef leyft mér að fara fram á það við hæstv. forseta, að þessari umr. verði ekki lokið á þessum fundi, heldur fái málið að ganga til n. og þá væntanlega allshn. Sp., svo að ekki verði hlaupið að því að afgreiða till., áður en athugun hv. n. færi fram, því að eins og ég sagði áðan, er ýmislegt, sem kemur til greina að athuga í sambandi við þessa till.

Það, sem fyrst og fremst þarf að athuga, er

þörfin fyrir þessar vélar. Í öðru lagi þarf að athuga, hvernig er hægt að fullnægja henni og hvort ástæða er til að flytja þessar vélar inn tilbúnar, eins og lagt er til í till., eða hvort hægt er að búa þær til að verulegu leyti hér heima. Enn kemur til álita, hverjir möguleikar eru til þess fjárhagslega að afla gjaldeyris til að flytja vélarnar inn. Og að lokum er ekki sízt ástæða til að athuga, hvaða möguleikar eru til að fullnægja raforkuþörfinni til að knýja þessar vélar og allar vélar, sem eru í notkun í landinu. Allt eru þetta atriði, sem þurfa athugunar við við afgreiðslu málsins. Ég hef kynnt mér þetta nokkuð, m. a. með tilliti til þeirra till., sem samþ. voru um þetta mál á síðasta Alp., og hef ég fengið upplýsingar um það, eftir því sem kostur var á, hve mikið væri til í landinu af þessum heimilistækjum í notkun og hve mikið muni vanta af þeim. Ekkert liggur fyrir Alp. um þetta í till. hv. flm., svo að upplýsinga um þetta hefur orðið að afla annars staðar frá. Þær voru enda að nokkru leyti fyrir hendi. Það hefur verið sett n. af þessu tilefni til að athuga málið. Í þessa n. voru skipaðir þrír menn: af hálfu rafmagnseftirlits ríkisins einn maður, af hálfu rafveitu Reykjavíkurbæjar annar maður, sem var umsjónarmaður með rafmagnstækjum hér í Reykjavík, Nikulás Friðriksson, og í þriðja lagi átti sæti í n. forstöðumaður raftækjaverksmiðjunnar í Hafnarfirði, sem er eina fyrirtækið á landinu, sem framleiðir rafmagnstæki. Fulltrúi rafveitunnar í Reykjavík var skipaður sérstaklega með hliðsjón til að athuga þörfina, sem fyrir hendi væri í þessum efnunum í Reykjavík, fulltrúi frá rafmagnseftirlitinu sérstaklega til að athuga þörfina úti um land, en forstjóri raftækjaverksmiðjunnar var sérstaklega skipaður með í n. til að gefa upplýsingar um, hvað sú verksmiðja gæti framleitt. N. athugaði, hve mikið væri til af þessum tækjum og hvað ætla mætti að þurfa mundi á næstunni. Þeir skrifuðu öllum rafveitum landsins og spurðust fyrir um það, hve mikið væri til í notkun af þessum tækjum. Það kom í ljós, að ekki er til fullkomin skrá yfir þetta hjá rafmagnsveitunum. En skrá er til um rafmagnseldavélar og þvottavélar. Rafmagnseldavélar voru í byrjun þessa árs 13700 í notkun, en ætla má samkvæmt þessari rannsókn, að um 17000 eldavélar muni þurfa til þess að fullnægja allri eftirspurn á orkuveitusvæðunum öllum. Það vantar þess vegna, til þess að fullnægja allri eftirspurn á öllu raforkusvæðinu, 3300 eldavélar. Af þessum vélum hefur verið framleitt hér og flutt inn talsvert á þriðja þús. á þessu ári, svo að nú hafa nálega öll heimili á þessum raforkusvæðum getað fengið rafmagnseldavélar, og ég hygg, að ekki verði langt liðið á næsta ár, þegar þessu marki er náð að fullu. Rafmagnseldavélar eru þau tæki, sem fólkið þarf fyrst og fremst á að halda, og þar tel ég, að öflun tækjanna sé svo vel á veg komið, að við sjáum fyrir endann á þörfinni um næstu áramót eða í byrjun næsta árs. Ég skal í þessu sambandi geta þess, að á síðasta þingi var samþ. þáttill., sem fór í þá átt að mæla með því, að veitt yrðu leyfi til innflutnings á efni til raftækjaframleiðslu, meira heldur en

áður hefur verið gert. Þessari till. hefur viðskiptanefnd vikizt þannig við, að hún hefur á árinu 1949 veitt mun meira efni til þessarar framleiðslu en hún hefur gert nokkurn tíma áður, þannig að á þessu ári hafa verið framleiddar í raftækjasmíðjunni í Hafnarfirði á þriðja þúsund eldavélar á móti 12—13 hundruð mest áður, þ. e. a. s.: framleiðslumagnið hefur á þessu ári meira en tvöfaldast. Verðmæti þessarar framleiðslu, sem framleidd hefur verið innanlands og seld hér, er þegar á þessu ári orðin nokkuð á fjórðu millj. kr. — Um þvottavélarnar er það að segja, að gert er ráð fyrir, að til þess að fullnægja þörfinni muni þurfa um 12000 vélar, en hér munu til í notkun um 4200 þvottavélar, svo að enn skortir á, til þess að þörfinni fyrir þær sé fullnægt, um 8000 vélar. Það er náttúrliga mjög mikið, og sennilega verður ekki hægt að fullnægja þeirri þörf á næstu einu eða tveim árum, heldur mun verða að dreifa því á nokkurt árabíl. 1900 rafmagnsþvottapottar eru taldir vera til hér, en þörf mun vera fyrir 4000 rafmagnspotta, svo að af þeim vantar 2000 stykki. Þá er hægt að búa til hér á landi og svo að segja nóg til að fullnægja eftirspurninni, aðeins ef efni fæst í þá. Ég teldi það miklu hagkvæmara, að þessi tæki væru búin til hér á landi, en ekki keypt inn, því að það er ekki nema brot af gjaldeyrinum, sem það kostar að flytja inn efnið í þau, á móts við það að kaupa þau fullbúin erlendis frá. — Um kælskápa, ryksugur, strauvélar og fleiri þess háttar tæki er ekki til fullkomin skýrsla, en áætlun hefur verið gerð um það af þessum sömu mönnum, hve mikið mundi þurfa að flytja inn á árinu, og hafa þeir komizt að þeirri niðurstöðu, að hæfilegur innflutningur mundi vera af þeim, um 150 litlir kælskápar og 350 stórir, samtals 500 stykki. Þeir hafa enn fremur lagt til, að inn yrðu fluttar 1600 þvottavélar, og kostar þessi innflutningur samtals kringum 2 millj. kr. Auk þess eru svo smærri rafmagnstæki, sem ég hef ekki sundurliðaða skýrslu um. Á þessu ári hafa svo verið veitt gjaldeyris- og innflutningsleyfi fyrir þvottavélum, kælskápum, strauvélum, hrærivélum og eldhúsvélum fyrir samtals tæpa millj. kr. eða rúmlega 900 þús. kr., og innflutningsleyfi hafa verið veitt án gjaldeyrisleyfa fyrir um 1,6 millj. kr., þannig að innflutningur hefur verið leyfður á þessum tækjum, sem hér er um að ræða, fyrir samtals um 2,5 millj. kr. Auk þess hefur verið flutt inn efni til framleiðslunnar fyrir rúmlega eina millj. kr., svo að gjaldeyriseyðslan til þessara hluta hefur verið um 3,5 millj. kr. En úr þessari einu millj. kr., sem flutt hefur verið inn af efni, hafa fengizt fullbúin tæki fyrir hátt á fjórðu millj. kr., svo að segja má, að tæki hafi komið til fólksins á þessu ári fyrir um það bil 6 millj. kr. Ég veit ekki, hvort hv. flm. þessarar till. telur þetta of lítið og hvort hann telur, að ástæða sé til að fara hraðar í sakirnar en þetta. Þarfirnar eru margar og brýnar hjá okkur á ýmsum sviðum, og það þarf ýmislegt annað að kaupa en rafmagnsheimilistæki. Og þegar á einu ári koma tæki fyrir 6 millj. kr., þá efast ég um, að þjóðarbúið hafi efni á að eyða á einu ári meiru en þessari upphæð í þessu skyni.

Heimilistæki.

Það, sem að minnu viti þyrfti að gera, er að koma meiru en gert hefur verið af framleiðslunni á innlendar hendur. Af því getur orðið margfaldur ávinningur. Fyrst og fremst eru sparaðir ½ og upp í ¼ hlutar gjaldeyrisins, og í öðru lagi ættum við að geta fengið tækin betur við okkar hæfi heldur en þau tæki eru, sem búin eru til annars staðar, enda hefur reynslan verið sú, að eftirspurnin hefur verið sízt minni eftir innlendum rafmagnstækjum og í sumum tilfellum meiri. Innlenda framleiðslan á þessu sviði hefur alla tíð verið að aukast og þróast og færa út kviarnar, svo að þar hefur verið svo að segja um stöðuga aukningu að ræða. Hún þyrjaði með að framleiða eldaveðlar, og svo langt er nú komið, að rafmagnseldaveðlar eru að komast inn á hvert heimili, sem hefur möguleika til að nota raforku, og langmestur hluti þeirra er íslensk framleiðsla. Næsti liður, sem tekinn var upp hjá innlendu framleiðslunni, voru ofnar og fleiri tæki. Svo hefur verið hafin framleiðsla á kæliskápum, og á hún væntanlega eftir að aukast mikið. Það hefur þegar fengið efni í nokkur hundruð kæliskápa, sem þegar eru að koma á markaðinn, og koma væntanlega fleiri, eftir því sem efni fæst til þessarar framleiðslu. Þá hefur verksmiðjan komið af stað framleiðslu á spennubreytum, sem hver einasti sveitarbær þarf að nota, sem tekur straum frá háspennuleiðslu. Þeir kosta á þriðja þúsund kr. Næsta stig framleiðslunnar eru þvottavélar, sem hafinn hefur verið undirbúningur að, og verður því sjálfsagt haldið áfram á næstunni. Ég tel þess vegna, að það hafi verið að þessum málum unnið eins og bæði fjárhagsgeta okkar hefur leyft og eins og framleiðslukraftarnir innanlands hafa leyft, þó þannig, að ég tel að framleiðslan innanlands hefði mátt vera meiri, ef efnisskortur hefði ekki hamlað henni, en leyst var nokkuð úr á árinu, m. a. vegna þeirrar ályktunar, sem um þetta var gerð á síðasta þingi.

Það kynni nú einhverjum að detta í hug, að það væri auðveldast að segja, að öll þessi tæki ætti nú að taka í einu eða sem allra fyrst, en þróunin hefur mér vitanlega hvergi í heiminum orðið á þann hátt, heldur hafa menn bætt þessu við sig smátt og smátt, enda hentar það okkur best. Ég hygg, að mörg okkar orkuver, og m. a. Sogsvirkjunin, séu að þrotum komin með framleiðslu á raforku. Það er fyrirsjáanlegt, að á næstu einu til þremur árum verður kannske meiri skortur á raforkunni sjálfri en á tækjum, sem á að nota þessa orku til að knýja. Ég hygg, að svo sé komið, að álagið á Sogsvirkjunina, Elliðaárstöðina og toppstöðina sé nú orðið meira, þegar það er mest, heldur en þessi orkuver eru gerð fyrir, svo að það sé sýnilegt, að allt það, sem við bætist hér frá og þar til nýja stöðin verður byggð, verði til að skapa mikil óþægindi fyrir þá, sem á þessa orku þurfa að treysta, vegna þess að ekki er hægt að fullnægja eftirspurninni. Þetta atriði ber líka að hafa í huga, þegar þetta mál er rætt, og láta það kannske að einhverju leyti ráða því, að ekki sé farið eins ört í sakirnar eins og ef nóg orka væri fyrir hendi. Þó skal ég geta þess, að þessi tæki eru mjög mismunandi orkufrek, sum

þurfa mjög litla orku, en önnur aftur á móti meiri orku, og mætti kannske haga framleiðslu og innflutningi rafmagnstækja á þann veg að láta þau tæki ganga fyrir að öðru jöfnu, sem minnsta orku notuðu.

Ég skal svo ekki hafa um þetta mörg fleiri orð. Það liggja fyrir frá n. allnákvæmar upplýsingar, hvað mikið er til af þessum tækjum úti um allt land. Það liggja líka fyrir, hvað mikið muni þurfa á næstu árum. Í sumum flokkunum erum við að komast í að fullnægja eftirspurninni, í öðrum flokkunum eigum við lengra í land, og í sumum flokkunum liggja ekki fullnægjandi upplýsingar fyrir. Það væri kannske hægt að afla frekari upplýsinga, ef n. þætti ástæða til.

Ég legg áherzlu á það við þá n., sem fær málid til meðferðar, að athuga, hvort ástæða er til að breyta frá þeirri stefnu, sem síðasta þing markaði, en hún var að leggja meiri áherzlu á innflutning efnis til að framleiða þessi tæki innanlands, og yfir í þá stefnu, sem hér er mörkuð, að tækin séu flutt inn fullgerð frá útlöndum. Ég hygg, að það komi mjög til álita, hvort ætti ekki að láta sitja við það, sem gert var á síðasta þingi, að beina innflutningnum á þær brautir, að efnivörur yrðu sem best tryggðar, til þess að framleiðsla á þessum tækjum haldi áfram.

Ég skal geta þess, að þessi framleiðsla er ekki þýðingarlítill. Þar vinna milli 50 og 60 menn og framleiða fyrir hátt á fjórðu millj. kr. á ári. Mætti framleiða þar miklu meira, ef efni væri nóg. Þá mætti vinna þar í vöktum og auka framleiðsluna um helming.

Þetta vil ég taka fram og skjóta því til hv. n., hvort ekki sé ástæða til að beina till. inn á þá braut, sem gert var á síðasta þingi, fremur en marka með henni nýja stefnu. Ég hygg, að það væri gjaldeyrislega auðveldara og mundi skapa atvinnu í landinu og á ýmsan hátt annan verða til hagræðis í þessu máli.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. Þegar ég las þessa till. í fyrstu, varð ég alveg hissa. Ég varð hissa af því, að eins og allir vita, þá vilja allir landsmenn fá rafmagn. Nokkrir hafa fengið það. Þeir sitja sólarmegin. Aðrir hafa ekki fengið það, en vilja fá það. En hv. tillögumaður sér bara þá, sem sitja sólarmegin, fyrst og fremst þá, sem í Reykjavík eru, en ekki þá, sem eru úti um land og hafa ekki fengið rafmagn, heldur sitja við tólgarkerti, af því að ekki flytjast inn lampar eða lampaglös, og hafa jafnvel orðið að kaupa skipslampa til þess að hafa eitt-hvað til að kveikja á. Nei, hún sér sólarbörnin og hvað þau vantar. Þó að fólkið úti um landið geti ekki fengið eldaveðlar, sem kosta þó ekki nema brot af því, sem rafeldaveðlar kosta, þá sér flutningsmaður það ekki né hugsar um það fólk, sem við slíkar kringumstæður býr. Þess vegna varð ég hissa á till., því að það þarf ekki nema lítinn gjaldeyri til að fullnægja þörfum þessara manna, sem fá ekki rafmagn.

Mér fannst því sjálfsagt að láta a. m. k. koma fram, að við flm. þeirrar brtt., sem fram hefur komið, viljum leggja áherzlu á, að þessir menn, sem vantar það frumstæðasta, sem þeir þurfa,

eins og ljósmeti, til að lýsa — ekki hallirnar, heldur hreysin, sem þeir búa í, eða eldavélar, svo að þeir þurfi ekki að elda í hlóðum, en þær hefur flutningsmaður víst aldrei séð, — geti fengið það. Á þessu er mikill hörgull. Það er ekki svo vel, að þessar tvær eldavélategundir, sem hafa flutzt til landsins og eru það góðar, að þær gefa lítið eftir rafmagn, AGA og Esso, séu fáanlegar nema af mjög skornum skammti. Og það er ekki einungis svo, að þær fái ekki, heldur fást ekki heldur aðrar eldavélar, sem eru ódýrari og að visu verri. Það kann að vera, að þetta sé ekki eingöngu gjaldeyrisfyrvöldunum að kenna, það getur verið, að það sé af einhverju ólagi á innflutningnum. En hverjum sem það er að kenna, þá þarf að laga þetta. Eins og málum er nú komið, þá er það svo, að Pétur og Páll eru að veltast með gjaldeyris- og innflutningsleyfi fyrir þennan og þennan einstakling, sem þarf á þessu eða hinu að halda til að geta myndað heimili. Svona á það ekki að vera. Þeir, sem flytja inn vélnar, eiga að fá nóg leyfi, svo að menn geti fengið þær þar.

Ég hef þess vegna komið með brtt., því að ég vil, að allir standi jafnt að vígi með að fá frumstæðustu tæki til að geta stofnað sjálfstæð heimili. Þar fyrir aftan hef ég sett aðra málsgrein, sem kann að þykja nokkuð hörð. Hún er sett með tilliti til þessara tækja, sem ég var að tala um fyrir dreifbýlið og þarf ekki nema lítinn gjaldeyri fyrir. Hún er ekki sett með tilliti til raftækja, þó að þeirra sé mikil þörf og megil skilja till. svo. Það er átt við þessi tæki og þessar eldavélar, svo að menn geti eldað matinn ofan í sig og haft ljós, þegar fer að skyggja. Við teljum rétt, að þessi tæki sitji við sama borð og nauðsynlegustu rekstrarvörur til atvinnuveganna hvað gjaldeyri snertir. Ef þessa er gætt, þá kemur það mikið af þessum tækjum til landsins, að menn þurfa ekki að elda í hlóðum eða hafa tólgarkerti, en það hvort tveggja þurfa menn að gera nú.

Ég vænti þess, að hv. n. taki tillit til þessarar brtt. og athugi, að það, sem fyrir flm. vakir, er það, að þessi frumstæðustu nauðsynjaáhöld fái sama rétt til gjaldeyris og venjulegar rekstrarvörur. Það þarf ekki mikinn gjaldeyri, en um þetta þarf að hugsa og fyrir þörfinni að sjá. Það má ekki setja það hjá, eins og hefur verið gert og eins og flutningsmaður þessarar tillögu gerir.

Pétur Ottesen: Hæstv. samgmrh. hefur gefið hér nokkrar upplýsingar um það, hvernig ástætt er um óflun ýmissa heimilistækja, sem rekin eru með rafmagn. Þriggja manna n. hefur athugað þetta, og þær upplýsingar, sem hæstv. ráðh. flutti hér, eru frá þeirri n. runnar. Nú vil ég í sambandi við þetta spyrja hæstv. ráðh., hvort þessi athugun sé miðuð við þær virkjanir, sem nú er verið að vinna að og nú eru að hlaupa af stokkunum, eins og Gönguskarðsárvirkjunina og Skeiðsfossvirkjunina, eða þá útfærslu rafmagns, sem nú er frá Andakilsárvirkjuninni. Ég efast nokkuð um, að svo muni vera, þó að ég hafi ekki beinlínis aðstöðu til að vefengja það. En ef svo er ekki, þá raskast mjög sá grundvöllur, sem þessar upplýsingar

eru byggðar á að því leyti, hvað langt er komið í að mæta þeirri þörf, sem skapast af aukningu rafveitna.

Hæstv. ráðh. lét orð falla um það, að ef til vill mundi aukning innflutnings á heimilislátum verða til þess, að það vanti rafmagn til að knýja þessar vélar. Miðaði hann þar við það, hversu komið er hér í Reykjavík. Ég get upplýst um það, hvað snertir Andakilsárvirkjunina, að þær hefur ekki verið hægt að hagnýta nema nokkuð af þeirri orku, sem vélnar geta framleitt, vegna þess og þess eins, að það hefur vantað áhöld til að nota þessa orku. Það er ekki langt síðan, þó að það sé fyrir utan verkefni þessarar till., að ekki var hægt að fá rafmagnsmótora til að reka frystihúsin á Akranesi, sem eru stór þátttakandi í notkun rafmagnsins. Um langt skeið eftir að rafveitan kom til framkvæmda varð að reka þessi frystihús með olíumótorum, sem kosta ákaflega mikið í rekstri, eins og kunnugt er, en afl fossanna streymdi fram ónotað. Og það er svo nú í dag, að mjög vantar, bæði á Akranesi og í þeim byggðum, sem rafveiturnar hafa verið leiddar til, áhöld til að nota þessa orku, svo að hægt sé að hagnýta hana á heimilunum, eftir að raforkan er komin til sögunnar. Ég fæ sjálfsagt upplýsingar um það hjá hæstv. ráðh., hvort upplýsingar hans eru miðaðar við Sogið eingöngu og kannske Laxárvirkjunina í Þingeyjarsýslu, því að þar mun vera mjög á skipað um notkun þess afls, sem þar er fyrir hendi.

Þá vil ég enn fremur gera þá fyrirspurn til hæstv. ráðh., hvort þessar upplýsingar nái einnig til þeirra rafmagnsnotenda úti um byggðir landsins, sem hafa olíumótora, en það er orðið mjög algengt, að þeir, sem ekki geta fengið rafmagn, sem framleitt er með vatnsorku, hafi mótora, sem eru það afmíklir, að þeir framleiða ekki eingöngu rafmagn til ljósa, heldur til hvers konar annarra nota á heimilum, sem rafmagn er notað til, eins og til þess að elda við það, til þvottavéla, ísskápa og annarra áhald, sem notuð eru á heimilum til þess að léttja heimilisstörf. Ég verð að segja það, að eins og ástætt er nú um fólk í sveitum landsins, þar sem víðast er ekki öðrum til að dreifa en húsmóðurinni einni, þá er það sannarlega sorglegt, að svo skuli vera ástætt, að það séu ekki fyrir hendi tæki og vélar, t. d. þvottavélar og önnur slík tæki, svo mjög nauðsynleg sem þau eru á heimilum, og að það skuli ekki vera hægt að fá þessar vélar og nota þannig rafmagn og bæta þannig aðstöðu heimilanna. Við megum vita það, að eins og nú er komið, þá eru störf húsmóður á sveitahimili svo þung og erfið, að þau geta verið orsök til þess, að ýmsar byggðir og sveitabæir leggist í eyði, af því að ofhlaðið er á starfskraftana. Afleiðingin verður því sú, að fólk leitar til annarra staða, þar sem betri skilyrði eru fyrir hendi og ekki er lagt um of á þess starfskrafta. Það er frá þessu þjóðhagslega sjónarmiði séð ákaflega mikil nauðsyn, að hægt sé að fullnægja þessum þörfum, hvort sem raforkan er framleidd með vatnsorku eða, eins og nú er, með olíumótorum, en það er orðið mjög algengt úti um sveitir

landsins, því að mönnum hefur tekizt að fá olíumótora, sem eru ekki ákaflega dýrir að stofnkostnaði til og eru auk þess ekki heldur mjög dýrir í rekstri, þannig að bændur hafa yfirleitt aðstöðu til að kljúfa þann kostnað, sem leiðir af því að veita sveitaheimilunum þessa hagræðisaðstöðu. Nú kom hér fram í skýrslu hæstv. samgmrh., að afar mikið skortir á um það að fullnægja þörfinni um þvottavélur, þar sem hún er miðuð við það, að fyrir hendi þyrftu að vera 12 þúsund þvottavélur. Vantar hér mjög mikið inn í, þar sem ekki er fullnægt eftirspurninni nema að $\frac{1}{4}$ hluta, enda er ekki enn þá farið að vinna að því að smíða þessar vélur innanlands, þó að kannske sé hafinn undirbúningur að því, að svo verði gert.

Ég vildi aðeins benda á þessi atriði, auk þess sem ég óska eftir upplýsingum um, hvaða grundvöllur er undir þessari skýrslu n.

Það má ef til vill skilja orðalag þessarar till. þannig, að þar sé eingöngu miðað við að fullnægja þörfinni með því að flytja inn fullbúnar vélur. Ég get vel tekið undir það með hæstv. ráðh., að það væri mjög æskilegt, að hægt væri að framleiða sem mest innanlands, en þó er ekki hægt að loka augunum fyrir því, hvað innlendur iðnaður er ákaflega dýr. En það er alveg rétt hjá hæstv. ráðh., að það er ákaflega mikilsvert frá ýmsu sjónarmiði að geta unnið þessi verk í landinu sjálfu og hagnýtt íslenskan vinnukraft til að vinna þessi verk. Það væri þess vegna sjálfsagt, þegar till. kemur til afgreiðslu í þinginu, að það stæði opið að sjá almenningi fyrir þessum nauðsynlegu heimilisáhöldum með því að smíða þessi tæki hér á landi, eftir því sem við verður komið, og það þarf ekki nema nokkra pennadrætti í n. til að breyta till. í það horf, og það er alveg rétt hjá hæstv. ráðh., að það væri líka í fullu samræmi við þá stefnu, sem fram kom í sambandi við samþykkt þáttill. á síðasta þingi.

Ég vildi segja þessi orð í sambandi við þessa þáttill. að gefnu tilefni, af því að það mundi vera í ýmsum tilfellum komið nær að fullnægja þörfinni en raun ber vitni, a. m. k. þar sem ég þekki bezt til, en það er í mínu kjördæmi. Þar skortir mjög á að fullnægja þessari þörf, svo að það hefur orðið til stórtjóns fyrir virkjunina við Andakilsárfossa og mikils бага fyrir almenning, vegna þess að vantað hefur tæki á heimilin til að hagnýta þá raforku, sem menn hafa átt kost á að fá.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Það eru aðeins nokkur orð út af ræðu hv. þm. Borgf., sem talaði hér síðast, og nokkrum fyrirspurnum í ræðu hans, sem hann beindi til mín.

Hv. þm. spurðist fyrst fyrir um það, hvort sú skýrsla, sem ég vitnaði til og hef í höndum, væri miðuð við núverandi virkjanir eingöngu eða hvort tillit væri tekið til þeirrar aukningar, sem verið væri að gera. Einnig spurðist hann fyrir um, hvort oliustöðvar úti um land væru teknar með í þessari skýrslu. Ég get upplýst hann um það, að í skýrslunni stendur, að í skýrslunni séu teknar allar starfandi rafveitur og enn fremur þær, sem eru í byggingu,

bæði vatnsaflsstöðvar og oliustöðvar, og þar er ekkert undan skilið. Gert er ráð fyrir, að allar þessar stöðvar nái til 20 þúsund fjölskyldna, eða um 100 þús. manns. (Þó: Hvernær var gengið frá þessari skýrslu?) Í marz s. l. Þó segir, að þegar gerðar eru till. um innflutning á næsta ári, þá sé ekki miðað við þær stöðvar, sem sé sýnt, að ekki verði lokið á þessu ári, en þegar heildarþörfin er tekin, þá er miðað við allar rafveitur, sem eru til og eru í byggingu, bæði vatnsaflsstöðvar og oliustöðvar.

Ég minntist á það í minni ræðu, að á sumum rafveitusvæðum væri þannig komið, að þau væru að komast í erfiðleika út af raforkuskorti, það væri svo mikið álag á stöðvarnar og eftirspurnin eftir raforku væri svo mikil, að erfitt væri að fullnægja henni. Það er vitað mál, að erfitt verður að þessu leyti á svæði Sogsvirkjunarinnar 1—3 ár, eftir því, hversu hægt verður að flyta viðbótarvirkjun Sogsins. Ég get vel tekið undir það með hv. þm. Borgf., að það eru til önnur rafveitusvæði, kannske sérstaklega í hans kjördæmi, þar sem enn er næg raforka. Það mun vera á nokkrum stöðum, þó tiltölulega fáum, sem þetta er tilfellið. Yfirgnæfandi meiri hluti fólksins, fyrst og fremst þeir, sem eru á svæði Sogsvirkjunarinnar og Laxárvirkjunarinnar, verður nú að horfa fram á vaxandi skort á raforku, en vitanlega kemur skorturinn á raftækjum tilfínnanlegast niður þar, sem enn er nægilegt rafmagn fyrir hendi.

Ég vil undirstrika það, sem hv. þm. sagði, að það er ákaflega æskilegt, að hægt sé að fullnægja sem allra mest eftirspurn eftir öllum raftækjum. En ég vil aðeins varpa fram þeirri spurningu fyrir n., sem fær þetta mál, hvort okkar þjóðarbúskapur muni þola að fá á ári meira af þessum tækjum en fyrir 6 millj. kr., eins og líkur eru til, að komi inn til landsins á þessu ári. Það getur verið, að það sé of lítið, en ég hygg, að það orki þó tvímælis, hvort ekki séu aðrar þarfir brýnni en ef auka ætti þennan innflutning mikið upp úr 6 millj. kr. Ég vil láta þetta koma fram og tel, að fyrirspurnum hv. þm. Borgf. sé þar með svarað.

Jóhann Hafstein: Ég held, að það hefði verið miklu viðkunnanlegra og meira í samræmi við venjur á Alþ., að hv. fyrri flm. brtt. hefði beðið liðs hjá hv. flm. aðaltill., heldur en að vera með skæting, áður en komið hefur fram neitt hjá hv. flm. þáttill. gegn því, sem brtt. fjallar um. Þessi þáttill. og brtt. við hana verða athugaðar í n. — Hitt er staðreynd, að áður hafa komið fram raddir hér á Alþ. og þó miklu meir á opinberum vettvangi utan þings um þá miklu þörf, sem er fyrir hendi um aukinn innflutning á þeim tækjum, sem hv. flm. talar um í þáttill. sinni, og meira um þörf á auknum innflutningi á þeim hlutum heldur en hinum, sem nefndir eru í brtt. Það getur verið, að það sé ekki síður þörf á auknum innflutningi á þeim. En n., sem málið fer til, getur rannsakað það atriði og tekið afstöðu til þess.

Í ræðu hæstv. samgmrh. komu fram ýmsar upplýsingar, sem er gott fyrir þm. að fá og sér-

staklega þá n., sem fjalla mun um málið. Nokkur atriði í ræðu hæstv. ráðh. finnst mér ástæða til að n. hafi í huga. Í fyrsta lagi virtist, eftir hans ræðu, að honum fyndist nóg að gert í þessum málum um innflutning og framleiðslu á þessum heimilistækjum, og endurtók hann í ræðu sinni þó, að það ætti langt í land, viðkomandi sumum flokkum þessara áhalda, að þörfinni fyrir þau væri fullnægt. Það má segja í þessu sambandi, þó að hægt sé að tefla fram tölum eins og hæstv. ráðh. gerði, að sjón er sögu ríkari. Hvar er hægt að sjá þessi tæki, sem inn hafa verið flutt? Menn hafa þess engan kost að kaupa þessi heimilistæki eins og aðra verzlunarvörur á frjálsum markaði, enda þótt útstíllt sjáist þvottavélar, strauvélar, hrærivélar og annað slikt í fallegum búðargluggum. Maður getur ekki fengið þessa hluti keypta þrátt fyrir það, heldur eru þessi áhöld vinningar í happdrætti. Og auk þess heyrir maður um, að Pétur eða Páll hafi fengið þessar vörur með einhverjum hætti, án þess að hægt sé að ganga í búðir og fá þessar vörur, sem svo mikil eftirspurn er eftir.

Ef hæstv. samgmrh. heldur, að þessi till. miði að því, að breytt verði um stefnu í þessum málum, sem tekin var á síðasta Alp. um að framleiða þessi tæki sem mest hér á landi, þá vil ég taka fram, að ég hef ekki verið þeirrar skoðunar, að þar ætti að breyta um stefnu, því að í till. segir: „Verði innflutningsmagn þessara tækja miðað við að fullnægja eftirspurninni.“ Og hef ég lítið svo á, að þetta fæli í sér, að innflutningsyfirlögin við uppfylling þessara tilmæla hefðu yfirlit yfir það, hve mikið væri framleitt af þessum tækjum innanlands, og ákvæðu með hliðsjón af því, hve mikið skyldi flytja inn af þeim. Og ég geri ráð fyrir, að það vaki líka fyrir hv. flm., að fullnægt sé þannig eftirspurninni eftir þessum heimilisáhöldum, að þar sé tekin með í reikninginn framleiðslan á þeim innanlands. Og ég hygg, að með þessari till. sé ekki meint að breyta um stefnu í sambandi við framleiðslu á þessum tækjum innanlands. Hins vegar er það svo um sumt af þessum tækjum, að ekki er líklegt, að framleiðsla á þeim innanlands verði í svo ríkum mæli sem æskilegt væri og eftirspurnin segir til um.

Ég kem svo að lokum að atriði, sem ekki skiptir litlu máli. Hæstv. samgmrh. vildi láta í það skina, að sums staðar væri svo mikið álag á rafmagnsframleiðslu rafveitnanna, að ekki mætti þar við bæta, og innflutningur á rafmagnstækjum, m. a. til heimilisnota eins og hér um ræðir, mundi setja þær rafveitur í enn meiri þrot, þar sem álagið væri þegar um of, og sérstaklega talaði hann í því sambandi um Reykjavík. Það getur verið, að mönnum finnst nokkuð í þessu við fyrstu sýn. En álagið á rafveiturnar, þar sem það er að sliga þær, eins og fyrst og fremst í Reykjavík, það er með þeim hætti, að það er mest á vissum tímum að deginum, um hádegis og á kvöldin, þegar verið er að sjóða mat, og hefur Reykjavík langstærstan álagstopp um hádegis. En á þessum tímum, sem ég nefndi, mundu lang-

fæst þessara tækja, sem í till. greinir, vera í notkun, og hægt væri að koma í veg fyrir notkun þeirra á þeim tímum. Og eftir eðli málsins mundu þessi heimilistæki, sem um getur í þáttill., vera sízt notuð á þeim tímum. Fyrst og fremst mundu eldavélar auka þennan álagstopp, og um framleiðslu þeirra og innflutning hefur þó gengið miklu skaplegar heldur en um önnur rafmagnstæki til heimilisnota, sem hér í till. er um að ræða. Hitt mundi a. m. k. í flestum tilfellum vera undantekningar, að á heimilum væru þvottavélar, straujárn, ryksugur og þvottapottar notað á sama tíma og matur er soðinn um hádegis og á kvöldin. Þess vegna held ég, að ekki þurfi að óttast þetta atriði. En sum af þessum tækjum mundu beinlínis geta stuðlað að því að draga úr þeim vandræðum, sem stafa af hinum mikla álagstoppi um hádegis og þegar matur er tilbúinn á kvöldin, þ. e. a. s., ef aukinn væri innflutningur á hraðsuðupottum, sem má sjóða mat í á tvisvar til þrisvar sinnum styttri tíma með sömu raforku heldur en með þeim tækjum, sem notuð hafa verið mest til þeirra hluta. Og aukning á notkun hraðsuðupotta í nægilega ríkum mæli mundi geta orðið til þess að létta erfiðleikum af t. d. Sogsvirkjuninni, svo og öðrum rafveitum hér, þann tíma, sem fram undan er, þangað til fyrirhuguð Sogsvirkjun mun koma til framkvæmda og afnota.

Pétur Ottesen: Ég get þakkað hæstv. samgmrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann gaf um grundvöll þessarar skýrslu. Þó vil ég benda á það, að ef frá þessari skýrslu hefur ekki verið gengið fyrir en í marzmánuði s. l., þá efast ég mjög um það, að þá hafi verið búið að taka endanlega ákvörðun um ýmsar rafveituframkvæmdir, sem hafa orðið á þessu ári. Það er vitað, að slíkar framkvæmdir eru mjög háðar fjárlagaáákvæðum. En fjárlög voru ekki afgreidd fyrir en allöngu seinna en gengið var frá þessari skýrslu. Það getur því verið allmikill vafi á því, að hún a. m. k. nái til allra þeirra framkvæmda, sem gerðar hafa verið á þessu sviði á þessu ári. — Í öðru lagi vil ég benda á, að hæstv. ráðh. talaði hér um veitusvæði. En veitusvæði eru þar, sem rafmagn er veitt annaðhvort frá vatnsvirkjunum eða þá frá smærri stöðvum, sem settar eru upp. Ef þessi skýrsla því eingöngu er miðuð við veitusvæði, þá er ekki víska fyrir því, að þau einstök heimili, sem framleiða rafmagn fyrir sig, falli undir þessa skýrslu, því að þar er ekki um rafveitur að ræða eftir venjulegri túlkun þess orðs. Og með tilliti til innflutnings á þvottavélum og öðrum slíkum áhöldum, þá er það kannske ekki svo stórt hlutfall af heimilum, þessi heimili, sem framleiða rafmagn fyrir sig. En þar sem ég er upp alinn í sveit og hef dvalið í sveit alla mína ævi, þá þekki ég þar svo vel til, að ég veit, að mjög mikið verk er það, sem nú orðið hleðst á fáar manneskjur við þvotta á sveitaheimilum, og því fullkomlega þess vert, að Alp. gefi því gaum, að á sem skemmstum tíma og í sem ríkustum mæli sé hægt að fullnægja þeim óskum, sem fram koma

um aukinn innflutning heimilislvéla til þess að létta heimilisstörfun í sveitunum.

Skal ég svo ekki blanda mér frekar í þessar umr. En þessi till. fer að sjálfsgöðu í n. og fær þar þá athugun, þar sem hægt er að ganga betur til botns í því, sem kann að bera á milli mín og hæstv. ráðh. um þessa skýrslu. Vildi ég óska, að n. tæki til athugunar það, sem ég alveg sérstaklega hef lagt áherzlu á í þessum orðum mínum, þ. e. hvernig á að greiða fyrir því, að á sem allra hagkvæmastan hátt verði fullnægt þörfum þeirra sveitaheimila, sem ég hef rætt um, eftir því sem kringumstæður leyfa, því að lengra komumst við vitanlega ekki á hverjum tíma heldur en innan þeirra takmarka.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Að-eins örfá orð. — Til þess að taka öll tvímæli um það, hvað tekið sé með í þessari skýrslu, sem hv. þm. Borgf. minntist á og ég svaraði, skal það tekið fram, að þar eru teknar með allar þær rafveitur, sem vitað er um, að verið sé að byggja, auk þeirra, sem til eru. En vel kann að vera, að til séu einstakir sveitabæir, sem afla sér mótorá á árinu til raforkuframleiðslu, en ekki eru með í þessari skýrslu, enda ekki hægt fyrir n. að vita um þá fyrir fram. En um allar rafveitur, sem kallast því nafni, hefur hún sjálf sagt vitað, þegar skýrslan var gerð. Og það, sem ber á milli í þessu efni, er áreiðanlega mjög lítið.

Eg vildi þakka það, sem fram kom hér hjá hv. 5. þm. Reykv., að hann virtist geta hugsað sér, að þessi till. breyti ekki þeirri stefnu, sem mörkuð var hér í fyrri, að búa til í landinu þessi tæki, eftir því sem auðið er, fremur en að flytja þau inn. Það er fyrir mér nokkuð stórt atriði, og mér þykir gott að heyra, að þeir, sem að þessari till. standa, — og hv. 5. þm. Reykv. er kannske einn af þeim — geti hugsað sér að fá umbótum í þessum málum komið á veg og náð því marki, sem till. stefnir að, án þess að breytt sé út af þeirri stefnu, sem mörkuð var í þessum málum.

Út af því, sem þessi hv. þm. sagði um álagið á Sogsvirkjunina, þá er það náttúrlega vitað mál, að hvert rafmagnstæki til heimilisnota, sem bætist við á rafveituvæðinu, eykur álags-toppinn, því að það eru tengd við rafveituna tæki, sem taka margfalt það afl, sem til er í orkuverunum. Það hefur oft verið talað um að flytja til á deginum rafmagnsnotkunina, til suðu og þess háttar. En slíkt verður áreiðanlega erfitt í framkvæmd. Og það er óhætt að slá því föstu sem meginreglu, að hvert rafknúði heimilistæki, sem bætist við á veituvæðinu, verður til þess að auka álagið á orkuverinu.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 38 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 11. fundi í Sp., 19. des., var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 2, n. 108, 3, 104).

Frsm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Allshn. hefur rætt till. á þskj. 2 og brtt. á þskj. 3 og orðið sammála um að afgreiða báðar till. á þann hátt sem sést á þskj. 108. — Brtt. á þskj. 104 tók n. ekki til meðferðar, þar sem hún var ekki fram komin, er nál. var gert.

Eðlilegt er, að fram komi till. eins og þessar. Eftirspurnin er mikil eftir hvers konar heimilislvéllum og nauðsynlegt, að sem flestir geti haft þeirra not. Sú stefna var mörkuð á síðasta þingi, að stuðla bæri að því, að sem mest væri smíðað af þessum tækjum í landinu sjálfu. Við eigum mikið af vel færum iðnaðarmönnum, og verksmiðjum, sem hér hafa risið og framleitt þessi tæki, hafa staðizt samkeppni við erlenda framleiðslu sams konar, bæði hvað snertir verð og gæði. Sérstaklega er það ein verksmiðja, sem framleiðir þessi tæki í stórum stíl, og hefur hún síðan í fyrri haft nægilegt efni til framleiðslu sinnar. Fleiri verksmiðjur gætu náð svipuðum árangri, ef þær hefðu efni til framleiðslu og aðrar aðstæður samþærilegar. N. leggur áherzlu á það, að halda beri áfram á þessari braut, sem þannig var mörkuð, með því að stuðla að eflingu þessa iðnaðar í landinu sjálfu. Með því móti mætti svo fara, að fljótlegra yrði bætt úr vöntuninni á þessum tækjum í landinu, án þess að gengið væri um of á gjaldeyrisstofn þjóðarinnar. Þess ber þó að geta, að ýmsar af þessum vélum er enn ekki unnt að framleiða í landinu, og hefur n. lagt til á þskj. 108, að þær vélar verði fluttar til landsins. T. d. hefur borið mjög á því til sveita, að tæki eins og oliulampa og glös, sem kosta mjög lítinn pening, vantaði tilfönnanlega. Virðist þar fremur muni vera um að kenna gleymsku innflutningsyfirvaldanna heldur en því, að synjað hafi verið um gjaldeyrisleyfi til þessara nauðsynlegru og ódýru hluta. Önnur heimilistæki, svo sem eldavélar, og þá AGA-vélnar svokölluðu sérstaklega, eru mjög eftirsótt. Veita AGA-vélnar svipuð þægindi við eldun eins og rafmagnsvélar, og virðist eðlilegt að gefa mönnum kost á að eignast þær, þar sem rafmagn er ekki fyrir hendi. Þær eru nokkuð dýrar, en endingargóðar og í notkun þykja þær jafnvel taka rafmagnseldavélunum fram hvað þægindi snertir. Þannig eru ýmis tæki, sem ekki er unnt að smíða í landinu sjálfu, og virðist einsett að stuðla að því, að þau séu flutt inn. En auðvitað verður að miða þann innflutning eins og annan við gjaldeyristekjurnar, eins og sérstaklega er fram tekið í nál. Hærri kröfur er ekki unnt að gera.

Till. á þskj. 104 hefur n. ekki fjallað um. Það er mál út af fyrir sig, sem hún hefur ekki tekið afstöðu til.

Kristín Sigurðardóttir: Herra forseti. Eg vil þakka hv. n. afgreiðslu hennar á þessu máli, og eins og það liggur nú fyrir, get ég sætt mig við niðurstöður hennar og verið henni sammála um það, að bezta lausnin sé sú, að verksmiðjurnar fái nóg efni til að vinna úr innanlands. Hins vegar hafði ég fengið þær upplýsingar, að verksmiðjan, sem hér ræðir einkum um, gæti tæplega fullnægt eftirspurninni,

nema hún væri stækkuð, t. d. eftir þvottavélum. — En séu horfur á því, get ég sætt mig við þessa lausn á málinu.

Pétur Ottesen: Það fer eftir þeim skilningi, sem heimilt telst að leggja í till. hv. allshn., hvort ég get tekið undir það með hv. síðasta ræðumanni, að þakka beri þessa afgreiðslu. Ég sé ekki betur en á því geti verið nokkur tvímæli. Í fyrri lið till. er lögð áherzla á það, sem ekkert er athugavert við í sjálfu sér, að reynt verði eftir föngum að greiða fyrir innflutningi á efni til smíða í landinu sjálfu — bara ef hægt er þá að smíða tækin, t. d. þvottavélarnar. En með tilliti til þess, sem felst í síðari lið till., vildi ég spyrja, hvort hann beri að skilja svo, að taka beri strax fyrir innflutning á þeim tækjum, sem hægt er að smíða í landinu sjálfu, enda þótt e. t. v. sé ekki unnt að fullnægja eftirspurn með innlendri framleiðslu. Mér virðist, að málsgreinina mætti skilja þannig, að taka bæri þannig fyrir þennan innflutning. Sé ég þá heldur ekki betur en svo sé komið, að till. verki öfugt við það, sem hv. flm. ætlaðist til. Það eru allir sammála um, að æskilegt væri, að hægt yrði að framleiða sem mest af þessum tækjum hér í landinu. En gott væri, ef hægt væri að fá um það upplýsingar hér, að hve miklu leyti verksmiðjan í Hafnarfirði, sem framleiðir t. d. verulegan hluta af þeim eldavélum, sem eru á markaðinum, — hve langt hún er komin áleiðis í því að smíða t. d. þvottavélar. Hún mun ekki fullnægja nema brothluta af þeirri þörf, sem er fyrir þau tæki. Ég vil því beina þeirri fyrirspurn til hv. frsm., hvort skilja beri síðari lið till. svo, að tekið verði fyrir innflutning á þeim tækjum, t. d. þvottavélum, sem að vísu má kalla, að unnt sé að smíða í landinu, en framboð þó aðeins brothluti af eftirspurninni.

Erlendur Þorsteinsson: Herra forseti. Ég vildi aðeins skýra brtt. á þskj. 104, sem ég er flm. að ásamt hv. 4. pm. Reykv.

Þessi till. er fram komin í því skyni, að um leið og reynt er að gefa almenningsi frekari kost á að eignast þessi nauðsynlegu tæki, þá verði það og ákveðið af Alp., að ekki verði tekinn af þessum vélum óhóflegur verzlunarágói. Og þar sem hv. alpm. virðast sammála um, að rýmka beri um innflutninginn, og einnig er fram komin sérstök till. um að taka burtu sérstakan skatt af þessum tækjum, þá virðist mega ætla, að þingvilji sé fyrir því, að neytendur fái þessi tæki eins ódýrt og unnt er. — Hér er lagt til, að ríkisstofnun flytji tækin inn og taki ekki hærri álagningu en 3% af andvirði vélanna, kominna um borð í erlendri höfn, auk kostnaðar, svo sem vegna síma og banka. En eftir þeirri reglugerð, sem nú tíðkast um álagningu, mun hún nema á þessum vélum um allt að 25–30%, ef allt er talið. Eins og málið horfir við, virðist mér mega vænta þess, að Alp. geti fallið á þá nauðsyn, sem ber til að lækka þannig álagninguna á þessi tæki.

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

Frsm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Út af fsp. hv. þm. Borgf. vil ég taka fram, að ég býst við, að n. líti ekki þannig á, að banna beri innflutning á þeim tækjum, sem hér er um að ræða, heldur skuli að því stuðlað, að framleiðsla aukist á þeim í landinu sem fyrst.

Það leiðir af sjálfu sér, að ef efnið er ¼ af kostnaði vélanna fullgerðra, þá er ekkert vit í að flytja þær inn fullsmíðaðar, ef unnt er að gera það í landinu sjálfu. Og þegar við höfum ekki gjaldeyri nema takmarkaðan, þá veit ég, að hv. þm. Borgf. er það forsjáll og svo mikill ráðdeildarmaður, að hann sér, að það borgar sig illa að flytja inn vél fyrir 1000 kr., ef unnt er að fá efnið til hennar fyrir 250 kr. og framleiða hana jafnóðýra og góða í landinu sjálfu. Þá skal ég upplýsa, að það eru möguleikar hér til að framleiða flestar þessar vélar, þvottavélarnar t. d. Ég veit um eitt fyrirtæki, sem hefur boðizt til að smíða 1000 þvottavélar og sótt um leyfi fyrir efni, en ekki fengið. Rafha hefur einnig í undirbúningi að fara að smíða þvottavélar í stórum stíl, og sú verksmiðja þarf að stækka, og við eigum að stuðla að því og láta okkur ekki til hugar koma að flytja inn þessar vélar, ef möguleikar eru á að framleiða þær innanlands.

Þetta þarf ég ekki að rökkræða meira. Allshn. hefur ekki tekið neitt fram um það, að banna eigi innflutning á þessum vélum, og ég svara ekki fyrir n., þegar ég segi það fyrir mig, að það á að banna þennan innflutning og framleiða tækin í landinu sjálfu.

Dónsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég tek nú til máls eingöngu vegna þess, að mér skildist, að n. hefði ekki athugað brtt. á þskj. 104, en sú brtt. fjallar um grundvallar-breytingu á skipun þessara mála frá því, sem verið hefur, og mér finnst íhugunarvert að fresta fundi um stund og n. athugi málið. Ef ætlunin er að skapa einokun í þessum innflutningi, þá þarf það íhugunarvið. Það væri t. d. athugandi, hvort ekki mætti tengja saman það tvennt, að sé takmörkuð álagning innflytjenda, hvort eigi megi líka takmarka hana hjá hinum, sem framleiða vélar í landinu sjálfu. En mér virðist n. leggja áherzlu á, að verði sem flestar framleiddar innanlands. Þá er ástæðulaust, eigi að takmarka álagningarheimildina hjá innflytjendum, en mér er annars ókunnugt um, hversu sanngjörn sú till. er, að hafa ekki tilsvarendi álagningarheimild á hinu. En þetta er varhugavert. Þótt málið sé þarft, skiptir engu, hvort till. er samþ. degi fyrir eða degi síðar. Leyfi ég mér að spyrja hæstv. forseta, hvort ekki mundi unnt að fá málinu frestað í ljósi þeirrar till., sem fyrir liggur.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég þakka n. fyrir, að hún hefur munað eftir öllu landinu. En ég er ekki ánægður, þótt svo sé og hún ýti undir í brtt. sínum, að vélar verði framleiddar í landinu. Í fyrsta lagi þykir mér ekki næg áherzla lögð á það hjá henni að heimila innflutning á þessum tækjum til þeirra heimila, sem á mis fara við öll önnur þægingi.

Hvaða vit er í því að flytja rafmagnsvélarnar til þeirra, sem hafa rafmagn, og láta hina elda á hlóðum, vegna þess að ekki fáiast venjulegar eldavélar? Því vil ég, að aftan við tillgr. sé bætt eftirfarandi: „Þó skal gjaldeyrir til eldavéla — annarra en rafmagnseldavéla — veittur eftir sömu reglum og til almennra rekstrarvara.“ Það má deila um það, hvar þörfin sé mest. Legg ég því til, að bætt sé inn orðunum: „veittur eftir sömu reglum og til almennra rekstrarvara,“ svo að skýlaust sé, að maður þurfi eigi að liggja með beiðnir árum saman. Til eru tvær tegundir eldavéla, er jafnast á við rafmagnsvélar og eru eftirsóttar. Þær á að vera hægt að fá orðalaust, eins og sjómenn fá öngul til að veiða á, eða bændur ljá til að slá með. Þess vegna legg ég fram þessa skriflegu brtt., að gjaldeyrir til eldavéla skuli veittur eftir sömu reglum og til almennra rekstrarvara.

Skúli Guðmundsson: Ef sú verður niðurstaðan, að umr. verði frestað að till. hæstv. dómsmrh., eins og skynsamlegt mun vera, er ástæðulaust að lengja umræðurnar. En varðandi brtt. á þskj. 104 vil ég spyrja hv. fyrri flm., hv. 6. landsk., og fá þeirri spurningu fremur svarað nú, áður en umr. verður frestað, en síðar, hvort sú sé ætlun háttvirtra flm., ef Innkaupastofnun ríkisins verður falinn þessi innflutningur heimilisvéla, að hún eigi að selja þær beint til notenda í smásölu, en ekki til verzlana. Mér skilst, eigi hún að selja þær til verzlana, að þá hljóti þær einnig að fá álagningarheimild.

Forseti (StgrSt): Hér liggur fyrir skrifleg brtt. frá hv. 1. þm. N-M. við brtt. á þskj. 108, svo hljóðandi:

„Aftan við tillgr. bætist:
Þó skal gjaldeyrir til eldavéla — annarra en rafmagnseldavéla — veittur eftir sömu reglum og til almennra rekstrarvara.“

Það þarf tvöfaldra afbrigða með, till. er skrifleg og of seint fram komin.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 149) leyfð og samþ. með 39 hlj. atkv.

Forseti (StgrSt): Liggur till. þá fyrir til umræðu. Þegar er komin fram till. um að fresta umr. frá hæstv. dómsmrh.

Erlendur Þorsteinsson: Vegna fsp. frá hv. þm. V-Húnv. vil ég taka það fram, að við höfðum gert ráð fyrir, að tæplega yrði um svo mikinn innflutning að ræða, að Innkaupastofnun ríkisins gæti ekki úthlutað tækjunum til notenda, og mundi þá hafa samvinnu við bandalög kvenna og húsmæður. Ættu þá þessi 3% að nægja. Ég veit um, að sagt er, að Innkaupastofnuninni hafi verið falin úthlutun ís-kápa. En hitt er rétt, að sé gert ráð fyrir því, að hún afgreiði heimilisvélarnar til verzlana, þá yrðu þær að fá eitthvað fyrir fyrirhöfn sína. Á hinn bóginn teljum við tæplega verða um svo mikið innflutningsmagn að ræða, að það sé ráðlegt.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Mér láðist að spyrja þess, hvort tillögumennirnir ætlist til, að Innkaupastofnun ríkisins setji upp útibú viðs vegar um landið, eða hvort íbúar fjarlæggra staða, t. d. á Siglufirði, eigi að sækja tækin í ríkisverzlun í Reykjavík.

Gísli Jónsson: Ég tek undir það, að umr. verði frestað, eins og hæstv. ráðh. lagði til. En ég vildi, að málið gengi aftur til n. til að fá upplýst frá hv. fyrri flm. brtt. á þskj. 104, hvort eigi mætti bæta við, að Innkaupastofnun ríkisins skuli einnig falinn innflutningur á öllu því efni, sem þarf til framleiðslu heimilisvéla. Það mundi muna eigi allitlu, ef allt væri flutt inn gegnum sömu stofnun. Vil ég, að form. n. hafi þetta til athugunar. Þá vil ég og spyrja hv. flm., hvort þeir hafi athugað, hvort menn þeir, sem hafa umboð tækjanna á hendi, fengju ekki umboðslaun sín greidd eftir sem áður, og hver þau séu. Þá vil ég og fá upplýst um leið, hvort lagt verði á, áður en vélarnar eru komnar inn. Annars er ég hissa á því, að 25—30% hafa verið lagðar á vöru, þegar hægt er að leggja aðeins 3% á hana. Þetta er óefnilegt, ef fyrrv. viðskmrh. hefur verið þess vitandi, að flokksbróðir hans sem forstjóri Innkaupastofnunarinnar gæti flutt vélarnar inn með 3% álagningu að skaðlausu. Þetta vildi ég fá upplýst. — Ef lögð verða á þessi 3%, mun ekki ætlað til, að ríkissjóður fari að leggja á vöruna. Ég tel þetta nægilega álagningu.

Allt þetta væri æskilegt að fá vitneskju um, þegar málið er aftur komið til n.

Umr. frestað.

Á 26. fundi í Sp., 15. febr., var enn fram haldið einni umr. um till. (A. 2, n. 108, 3, 104, 149).

Frsn. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Vegna þess, hve langt er orðið síðan mál þetta var hér síðast á dagskrá, þá vil ég rifja upp, hvernig málin stóðu, þegar umr. var frestað. Allshn. hafði skilað álit á þskj. 108 og gert breyt. á upphaflegu till. Eftir að nál. kom fram hafa borizt 2 brtt., önnur á þskj. 149 frá hv. 1. þm. N-M. og hin á þskj. 104 frá hv. 6. landsk. og hv. 4. þm. Reykv., og það var vegna þeirrar till. að umr. var frestað í bili vegna óska um, að málið væri athugað nánar. En till. er svo hljóðandi: „Aftan við tillgr. komi ný mgr., svo hljóðandi: Innkaupastofnun ríkisins verði falinn innflutningur heimilisvéla, og er henni ekki heimilt að taka hærri álagningu en 3% af andvirði vélanna kominna í skip í útflutningshöfn.“ Og það, sem óskað var að athugað yrði, var það, hvort fært þætti að samþ. þessa till. og fela Innkaupastofnuninni að annast þennan innflutning. Það út af fyrir sig, að þetta er ekki hægt að leysa, nema með lagabreytingu, er auðvelt, þar sem hægt er með lagafrv. að breyta l. um Innkaupastofnun ríkisins, en þá var að athuga, hvort hún gæti annað það fyrir þessa þóknun og hvort slíkt þætti rétt. Nefndin leitaði sér þá

upplýsinga hjá ýmsum innflytjendum, sem annast hafa slíkan innflutning, og hefur hún fengið það svar hjá þeim, að það sé ekki hægt að annast slíkan innflutning fyrir aðeins 3%, enda taka bankarnir hátt í 2% þar af, og þegar þar að auki þarf að greiða fyrir fram vexti 2–3%. Það verður því ekki hægt, að Innkaupastofnunin annist þetta fyrir ekki meira gjald, og er því meiri hl. allshn. á móti till. að svo stöddu.

Um till. á þskj. 149 vil ég segja það, að ég held, að meiri hl. n. sé sammála um það, að till. sé óþörf, eftir að nál. á þskj. 108 hefur verið lesið, en vegna þess, að þessi till. er komin fram, og þar sem það mundi gefa slæman blæ að fella hana, vill meiri hl. n. mæla með, að hún verði samþ., en raunar nær till. á þskj. 108 fyllilega yfir það, sem felst í till. hv. þm. N-M. — Ég vænti þess svo, að till. á þskj. 108 verði samþ. eins og hún kom frá n.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. Ég vil þakka, hve vel till. minni hefur verið tekið, en vil mótmæla því, sem kom fram í ræðu hv. 2. þm. Rang., að hún sé óþörf. Í till. n. er það orðað svo, að þessi innflutningur verði leyfður eftir því, sem gjaldeyrisástandur leyfa, og nú vita allir, að þar sem n., sem úthlutar leyfunum, lætur rekstrarvörur sitja fyrir, þá muni þetta sitja á hakanum, en ef till. mín verður samþ., þá verða einnig þau frumstæðustu tæki til að elda ofan í sig matinn sett jafnhátt og almennar rekstrarvörur. Mér þykir vænt um, að n. skuli vilja lofa þessu að fljóta með, og ég vona, að innflutningsnefnd og viðskmrh. sjái um, að eldavélar verði fluttar inn, svo að fólk neyðist ekki til að elda á hlóðum, eins og sums staðar hefur átt sér stað nú undanfarið, af því að eldavélar hafa hvergi fengið.

ATKVGR.

Brtt. 3 tekin aftur.

- 108,1 samþ. með 30 shlj. atkv.
- 149 samþ. með 29 shlj. atkv.
- 104 felld með 26:11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: AS, BrB, EOJ, EmJ, FJ, GP, GfG, HG, SG, StJSt, StgrA.

nei: PP, AB, BSt, BBen, BÓ, EystJ, GG, GJ, HelgJ, IngJ, JóhH, JG, JPálm, JS, JR, JörB, KK, KS, LJóh, PZ, PP, PO, RÞ, SkG, StSt, StgrSt.

VH, ÁkJ, HÁ greiddu ekki atkv.

12 þm. (ÁÁ, BÄ, EE, FRV, GTh, HermJ, JJós, JÄ, LJós, ÖTh, SÄ, SB) fjarstaddir.

1 þm. gerði grein fyrir atkv., svo látandi:

Páll Zóphóniasson: Þótt eðlilegt væri, að Innkaupastofnunin hefði þessa verzlun með höndum, þá er sýnilegt, ef till. verður samþ., að hallinn á stofnuninni eykst enn meir. Ríkissjóður hefur nóg önnur gjöld, og ég segi því nei.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 30 shlj. atkv.

Brtt. 108,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv. og

afgr. sem ályktun Alþingis, með fyrirsögninni: *Þál. um innflutning og framleiðslu heimilistækja* (A. 335).

9. Vantraust á ríkisstjórnina.

Á deildafundum 25. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um vantraust á ríkisstjórnina [124. mál] (A. 362).

Á 28. fundi í Sp., 27. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 29. fundi í Sp., 1. marz, var till. tekin til einnar umr. (útvarpsumr.).

Forseti (StgrSt): Nú hefjast útvarpsumr. um till. á þskj. 362, um vantraust á ríkisstjórnina. Umferðir verða tvær, og hefur hver flokkur til umráða 45 mínútur, 30 mín. í fyrri umferð og 15 mín. í þeirri síðari. Fari einhver flokkur fram úr sínum tíma í fyrri umferð, verður það dregið frá tíma flokksins í síðari umferð. Hins vegar verður ekki heimilað að geyma tíma frá fyrri umferð til síðari umferðar.

Röð flokkanna verður þessi: Framsóknarflokkur, Sjálfstæðisflokkur, Sameiningarflokkur alþýðu — Sósíalistaflokkur, Alþýðuflokkur. Þá tekur til máls 1. flm. till., hv. þm. Str., Hermann Jónasson, og talar af hálfu Framsfl.

Flm. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Góðir hlustendur. Ég vil gera nokkra grein fyrir því, hvers vegna ég og hv. 1. þm. S-M. flytjum vantraust á núverandi ríkisstjórn.

Framsfl. tók, eins og vitað er, þátt í fyrrv. ríkisstjórn. Hann gerði það í þeirri von að geta sveigt stefnu ríkisstj. í fjármálum, atvinnumálum, viðskiptamálum o. fl. þannig, að komist yrði hjá þeim afleiðingum, sem nú blasa við í þjóðlífinu og eru þó miklu geigvænlegri en menn gera sér almennt grein fyrir. — Framsfl. fékk vægast sagt litlu ráðið um starf og stefnu fyrrv. ríkisstj. Hann varaði við afleiðingunum af þeirri stefnu, sem haldin var, og loks var svo komið s. l. vor, að ráðherrar Framsfl. í fyrrv. ríkisstj. tilkynntu meðstarfsmönnum sínum, að þá þegar yrði að hefja samninga og undirbúningsvinnu til að breyta um stefnu í fjármálum og atvinnumálum og eftir að sumarið hefði verið notað til þessarar vinnu yrði að leggja fram á Alþingi undirbúið frv. um málin. Með því að semja um tryggan meiri hl. til að samþykkja þær úrlausnir, er um semdist, mætti byggja fjárlagafrv. fyrir 1950 á þessum nýja grundvelli, og framleiðslan gæti þá og starfað ótrufluð á þessum sama grundvelli, án stöðvunar. Ráðherrar flokksins lögðu samhliða þessu fram tillögur um það, hvernig þeir teldu að leysa bæri málin í höfuðatriðum. Var þar bent á, að fjármálum og framleiðslumálum væri

þannig komið, vegna verðbólgunnar, að ekki væri nema um tvær höfuðleiðir að velja, að lækka gengið eða færa niður verðlag og laun. En áður, eða samtímis, yrði Alþingi að gera ráðstafanir til þess að tryggja heilbrigða verzlun, að lækka okurhúsaleigu, að útrýma svartamarkaði og vöruokrun, að leggja á stóreignaskatt og gera aðrar slíkar ráðstafanir, þannig að þjóðin almennt fyndi það og treysti því, að þær byrðar, sem hún varð að taka á sig í bráð, meðan breytingar voru gerðar, væru lagðar á hennar bak með jafnrétti og engan umfram það, sem óhjákvæmilegt væri til að reisa við fallandi fjárhag þjóðarinnar. Með þessu móti gerðum við framsóknarmenn okkur von um að þessar ráðstafanir bæru árangur, en yrðu ekki ónýttar í framkvæmd í höndum þeirrar stjórnar, sem með þær færi.

Þessar tillögur Framsfl. fengu ekki undirtektir samstarfsflokka í fyrrv. ríkisstj. Þeir voru þeim sumpart andvígir, en töldu þær og sumpart ótimabærar. Ráðherrar Framsfl. tilkynntu þá, að þeir gætu ekki borið ábyrgð á aðgerðaleyzi, sem auðsætt væri að mundi leiða til stöðvunar í fjármálum og framleiðslu, þar sem ekkert yrði undirbúið til að breyta um stefnu fyrir haustþingið.

Þannig rofnaði samstarfið og kosningar fóru fram. Alþfl. lýsti sig andvíg og gengislækkun, Sjálfstfl. sló úr og í og sagði, að gengislækkun væri algert neyðarúrræði, Sósfl. taldi lausnina þá að selja íslenskar afurðir til Austur-Evrópu.

Við framsóknarmenn einir sögðum þjóðinni það í sjálfri kosningabaráttunni, fyrir hana og eftir, að nú væri fjármálum og framleiðslu þjóðarinnar þannig komið, að ekki væru til önnur úrræði en gengisbreyting eða niðurfærsla — sem réttara er, eins og nú er komið, að kalla niðurskurðarleið. En við lofuðum að samþykkja það ekki að gera þessar ráðstafanir, nema áður nefndar hliðarráðstafanir væru gerðar samtímis, til að draga úr byrðunum fyrir almenning eins og framast væri unnt.

Það var oft sagt við okkur framsóknarmenn, að frámunalega óhyggilegt væri og ólíklegt til fylgisauka að segja þjóðinni í kosningunum, að færa þyrfti niður, og þó einkum að lækka þyrfti gengið, því að hvort tveggja, og einkum hið siðarnefnda, væri óvinsælt með þjóðinni. En við höfðum ákveðið það og stóðum við það að segja þjóðinni það eitt, sem við að yfirveguðum máli álitum að væri satt og rétt. Þjóðin reyndist vera byrjuð að átta sig eftir gullvímuna, og hún svaraði í kosningunum með því að veita Framsfl. verulega aukið brautargengi.

Sú fyrsta skylda, sem við framsóknarmenn áttum að gegna, er Alþingi kom saman, var að framfylgja eftir beztu getu þeirri stefnu, er við álitum þjóðinni bezta, höfðum lofað að fylgja fram og fengið umboð kjósenda til.

Þegar herra forseti Íslands sneri sér til Framsfl. og óskaði eftir, að ég reyndi að mynda meirihlutastjórn, álitum við framsóknarmenn, að líklegasta leiðin til þess að koma fram stefnu þeirri, er við höfðum túlkað, væri, að Framsfl. og Alþfl. mynduðu eins konar bandalag eða samfylkingu í hinni nýju ríkisstj. Eftir að þessir tveir flokkar hefðu komið

sér saman um lausn dýrtíðarmálsins, sem kæmi sem léttast niður á vinnandi stéttum landsins, ættu þeir að mynda stjórn um þá stefnu, og þótt sú stjórn hefði ekki alveg meiri hluta, mætti láta skeika að sköpuðu um það, hvort stefna flokkanna fengi meirihlutafylgi á Alþingi. Ef meiri hluti fengist fyrir stefnunni á Alþingi, var málið leyst, — ef tillögur flokkanna yrðu felldar, áttu þeir að ganga til kosninga í bandalagi og vinna stefnu sinni meirihlutafylgi með þjóðinni.

Alþfl. kvaðst ekki taka þátt í slíkri stjórn. En flokkurinn kvaðst mundu ræða málið, ef það væri frá byrjun meirihlutastjórn, sem hefði tryggt sér afgreiðslu fjárlaga og annarra aðkallandi mála. En þar sem bæði Framsfl. og Alþfl. töldu sér ekki fært að mynda ríkisstjórn með Sósfl., var útilokað að leita eftir þeim stuðningi, sem Framsfl. og Alþfl. vantaði til þess að hafa meiri hluta á Alþingi, annars staðar en hjá Sjálfstfl. En er leitað var til Sjálfstfl., kvaðst hann þá fyrst svara málaleitaninni, er Alþfl. hefði lýst yfir, hvort hann vildi taka þátt í ríkisstjórn og með hvaða skilyrðum. — Alþfl. neitaði að svara því að sinni.

Þannig var á þeim tíma lokað fyrir Framsfl. þeim leiðum, sem hann taldi færar til þess að framkvæma það, sem hann hafði barizt fyrir í kosningunum, lofað kjósendum sínum að berjast fyrir og fengið umboð þeirra til að framkvæma.

Eftir að Sjálfstæðisfl. hafði og mistekizt að mynda meirihlutastjórn, fól herra forseti Íslands honum að mynda þá minnihlutastjórn, er nú situr. Ýmsir — já, margir hafa rætt um það við okkur framsóknarmenn, hverju það gegni, að við bárum ekki fram vantraust á núverandi ríkisstjórn þegar í janúarmánuði, eftir að Alþingi hafði gert bráðabirgðaráðstafanir vegna bátaútsveigsins.

Það er ekki óeðlilegt, að spurt hafi verið. En því er til að svara, að það er ekki tími til að nota stór orð og stórárásir til þess að ná eyrum þjóðarinnar, meðan hún er á leiðinni út úr ógöngunum og unnt kann að vera að afstýra því, að hún fari þangað. En eftir að slýsið er orðið, er þýðingarlaust að nota stórrýði. Þá er tími til að reyna að starfa og bjarga.

Við óttuðumst, að í umræðum um vantraust mitt í hita bæjarstjórnarkosninganna kynni að verða ausið þeirri olíu á eldinn, að erfiðara yrði fyrir flokkana að ræðast skynsamlega við um vandamálin á eftir, og við framsóknarmenn, sem höfum verið harðorðir í aðvörðunum, erum og höfum verið jafnstaðráðnir í því að taka á vandanum, þegar í hann er komið, með fyllstu ábyrgðartilfinningu, alveg án tillits til þess, að við teljum okkur ekki eiga þar mesta sök.

Með þessum hug gengum við að þeim samningatilraunum, sem átt hafa sér stað og ég mun nú greina frá.

Um afstöðu flokkanna, sem við ræddust, Framsfl. og Sjálfstfl., fóru bréf á milli þeirra — og því æðiljóst, hvað gerðist.

Það var 2. febr., sem forsrh. sneri sér bréflaga til Framsfl. og spurðist fyrir um, hvort Framsfl. vildi tilnefna samninganefnd til að

ræða við ríkisstj. um dýrtiðarmálin, er ríkisstj. hefði nú undirbúið tillögu um. Framsfl. svaraði því 4. febr., kvaðst telja eðlilegast, að hann fengi aðstöðu til að kynna sér tillögurnar, en mundi síðan taka afstöðu til þess fyrir sitt leyti, hvernig hann teldi hagkvæmast að vinna að málinu. Flokkurinn móttók síðan tillögurnar og kaus samstundis þrjá menn, þá Eysteinn Jónsson, Steingrím Steinþórsson og mig, til þess að ræða við Sjálfstfl. á þeim grundvelli, að ríkisstj. segði af sér, og síðan yrðu þegar teknir upp samningar um lausn mála og mynduð ríkisstj. til þess að hafa forustu þeirra á Alþingi. En áður höfðum við sömu menn, af hálfu Framsfl., athugað í framhaldi viðræðnanna við Alþfl. s. l. haust og í vetur, hvort nokkur lausn yrði fundin á vandanum með honum, og komið að þeirri niðurstöðu, að sá möguleiki væri ekki til staðar að sinni.

En afstaða okkar framsóknarmanna skýrist einna best með því, að ég lesi bréf, er samninganefndin ritaði formanni Sjálfstfl., dags. 13. febrúar.

„Alþingi, 13. febr. 1950.

Í framhaldi af bréfi formanns Framsfl., dags. 4. þ. m., viljum við undirritaðir taka þetta fram:

Eftir að flokkurinn móttók tillögur ríkisstj., án greinargerðar, kaus hann okkur til þess að ræða við Sjálfstfl. um stjórnmálaviðhorfið. Við höfum átt tal við hr. Ólaf Thors forsrh. og hr. Bjarna Benediktsson utanrrh. af hálfu Sjálfstfl., og viljum hér með staðfesta þá afstöðu, sem við tókum af hálfu okkar flokks í þeim viðræðum, og þau rök, sem við færðum fram í því sambandi.

1. Framsfl. er reiðubúinn til þess að verða við þeirri ósk Sjálfstfl. að taka upp samninga við hann um frv. ríkisstj. og um lausn vandamála í sambandi við það, ef sú aðstaða til samninga er fyrir hendi, sem rætt er um hér á eftir.

2. Framsfl. telur fullvist, að ríkisstj. sé það ljóst, að frv. hennar verður ekki lagt fram á Alþingi, án þess að eiga á hættu háskalegar afleiðingar, nema frv. sé þar tryggð fyrir fram umsamin og skjót afgreiðsla.

3. Það má og telja ljóst, að ef málinu er ekki tryggð umsamin afgreiðsla, er allt í óvissu um það, hvernig afgreiðslan verður, er Alþingi hefur lagt á það síðustu hönd.

4. Það virðist ljóst, að minnihlutastjórn, sem yfirlýst er, að ekki hefur stuðning nema sinna flokksmanna einna, hafi mjög takmarkaða möguleika til að tryggja fyrir fram þá samninga um örugga afgreiðslu málsins, sem nauðsynlegir eru.

5. Minnihlutaflokksstjórn mundi eiga mjög óhægt með að framkvæma málið, þótt samþykkt væri, enda mundi minnihlutastjórn, þar sem svo mikið er undir framkvæmdinni komið, tæplega verða falin slík framkvæmd.

6. Við bendum á, að þessum rökum er ekki beint gegn Sjálfstfl. sérstaklega, heldur eiga þau við um hvaða minnihlutaflokksstj. sem með völdin færi. Einum þingflokki, hver sem hann væri, hlyti að reynast mjög örðugt að koma fram þessu stórmáli, er snertir svo margra manna hag, og þó enn örðugra að annast einn framkvæmd þess.

7. Við bendum enn fremur á, að ástandið í fjármálum og atvinnumálum hefur e. t. v. aldrei verið alvarlegra og því aldrei ólíkleggra, að minnihlutaflokksstj. geti valdið málunum almennt, en einmitt nú.

8. Þess vegna teljum við augljóst, að ef afgreiðsla mála á að fara þannig úr hendi, að líkur séu til, að það komi að gagni fyrir þjóðina, verði fyrsta skref ríkisstj. að vera það, að hún afhendi Alþ. umboð sitt, þar sem hún telur og, að lokið sé undirbúningsstigi málsins, og síðan séu þegar teknir upp samningar um afgreiðslu þess og ríkisstjórn á breiðari grundvelli, til þess að hafa forustu afgreiðslu mála á Alþ. — og framkvæma síðan þannig, að sem tryggastar líkur fáið fyrir því, að málin séu réttilega framkvæmd og ná tilgangi sínum fyrir þjóðina. Á þessum grundvelli einum telur Framsfl. að nú beri að standa að þessum málum í afgreiðslu og framkvæmd.

Að lokum bendum við á, að ástandið í þjóðmálum er nú svo geigvænlegt, að skylt er og óhjákvæmilegt, að á það eitt sé litið í samningum og sambúð milli flokka, hvernig á því verði fengin viðunandi lausn fyrir þjóðina, og framkvæmd tryggð svo sem verða má.

Með tilvisun til þess, sem nú er sagt, skal þess að lokum getið, að samninganefnd er tilbúin af hálfu Framsfl. til þess að taka upp samningaviðræður fyrirvaralaust á þeim grundvelli, sem lagður er í bréfi þessu.

Virðingarfyllt,

Hermann Jónasson, Eysteinn Jónsson,
Steingrímur Steinþórsson.

Formaður Sjálfstæðisflokksins, hr. forsætisráðherra Ólafur Thors.“

Þessu bréfi svaraði formaður Sjálfstfl. með bréfi dagsettu 15. febrúar.

Í bréfi þessu er tekið mjög undir öll rök Framsfl., þar á meðal um nauðsyn nýrrar og styrkari stj., er tryggi dýrtiðarmálinu greiða afgreiðslu, áður en það sé lagt fram. En síðan dregur formaður Sjálfstfl. þær ályktanir, að ríkisstj. geti ekki sagt af sér.

„Reykjavík, 15. febr. 1950.

Út af heiðruðu bréfi yðar, dagsettu 13. þ. m., skal þetta tekið fram:

Sjálfstfl. er og hefur verið ljóst, að vandamál þau, sem nú er við að etja í atvinnu- og fjármálum landsins, verða ekki leyst nema með samstilltum vilja og aðgerðum meiri hluta þings og þjóðar. Þegar úrslit kosninganna til Alþingis á s. l. hausti urðu kunn, ákvað flokkurinn því að beita sér fyrir og vinna að sem viðtækustu samstarfi lýðræðisflokka. Slíku samstarfi varð þá ekki komið á, heldur skipaðist svo, að Sjálfstfl. einn myndaði ríkisstjórn, eins og kunnugt er.

Er sú ríkisstj. gerði grein fyrir stefnu sinni á Alþingi hinn 6. des. 1949, tók forsrh. berum orðum fram og lagði á það megináherzlu, „að farsælast sé að koma á sem viðtækustu samstarfi milli áður nefndra flokka (lýðræðisflokka) um stjórn lands og löggjöf.“ Bætti hann og til frekari áherzlu þessu við: „Að þessu mun stjórnin vinna, og sjálfur finn ég ástæðu til að taka það sérstaklega fram, að slíkt sam-

starf er á engan hátt háð forsæti mínu eða þátttöku í væntanlegri ríkisstjórn.

Þessari sömu skoðun, um nauðsyn á viðtæku samstarfi lýðræðisflokka um stjórn og löggjöf, hefur síðan hvað eftir annað verið lýst af hálfu Sjálfstfl.

Ef ríkisstj. og Sjálfstfl. með bréfum, dags. 2. febr. s. l., til hinna lýðræðisflokka, óskaði eftir því, að freistað yrði að ná samkomulagi um tillögur ríkisstj. um lausn dýrtíðarmálanna, áður en tillögurnar yrðu bornar fram á Alþingi, varð að skilja þá málaleitan í ljósi þessara yfirlýsinga flokksins um nauðsyn á viðtæku samstarfi lýðræðisflokka um stjórn landsins og löggjöf. Það var einmitt vegna þess, að ríkisstj. og Sjálfstfl. telja, að slíku samstarfi verði frekar á komið, ef um tillögurnar er samið áður en málið er formlega flutt á Alþingi, að sú leið var farin að óska samninga um þær þegar í stað.

Flokkurinn telur einnig, að tillögurnar séu í eðli sínu slíkar, að mjög æskilegt sé, að þeim sé tryggður meiri hluti, áður en þær eru lagðar fram á Alþingi. Um þetta og margt annað, sem segir í bréfi yðar 2.—7. lið, er Sjálfstfl. yður sammála, enda hafa fulltrúar Sjálfstfl. einmitt hreyft ýmsum þessum rökum á viðræðufundum þeim, er átt hafa sér stað að undanföruna á milli fulltrúa flokka.

Af öllu þessu leiðir, að Sjálfstfl. telur það brýna nauðsyn, að nú þegar verði hafnir samningar um myndun nýrrar ríkisstj., er hafi að baki sér meiri hluta Alþingis og geti því tryggt framgang þeirra tillagna um lausn dýrtíðarvandamálsins, er nú liggja fyrir, og hafi að öðru leyti í skjóli þingmeirihluta betri aðstöðu til að ráða fram yr aðsteðjandi örðugleikum en minnihlutastjórn.

Þessa örðugleika telur Sjálfstæðisflokkurinn svo mikla og ástandið allt svo ugðvænlegt, að hann telur sér ekki fært að bera ábyrgð á því, að landið verði stjórnlaust. Þess er ekki ýkja langt að minnast, að það tók h. u. b. fjóra mánuði að mynda nýja ríkisstjórn, frá því hin fyrri sagði af sér. Vonandi tækist betur til nú. En á meðan eigi er neitt vitað, hverjir samningamöguleikar eru milli flokka, verður hvorki sagt, hvort myndun meirihlutastjórnar tekst, né hversu langan tíma samningar um myndun hennar muni taka. Flokkurinn vill því ekki bera ábyrgð á því, að ríkisstj. segi af sér, nema ný stjórn verði þegar í stað mynduð, eða að núverandi stjórn beri af öðrum ástæðum að segja af sér eftir réttum þingræðisreglum, svo sem ef Alþingi lýsir vantrausti á stjórnina.

Að hinu fyrirtalda vill Sjálfstfl. vinna, og er hann fús til að tryggja það, að aðrir flokkar þurfi ekki að óttast, að á bak þeim verði komið með þingrof í miðjum klíðum, meðan á samningatilaunum stendur.

Hins vegar litur Sjálfstfl. þannig á, að ef nægilega mikill hluti alþingismanna lýsir því með vantraustsyfirlýsingu, að þeir óski, að ríkisstj. láti af störfum, hljóti þeir um leið að taka á sig skuldbindingu til að sjá landinu fyrir löglegri stjórn. Að skoðun Sjálfstfl. getur því líkur meiri hluti ekki myndast nema hann

sé andvígur þeim tillögum um lausn dýrtíðarvandamálsins, sem ríkisstj. nú hefur lagt fyrir lýðræðisflokka, en Sjálfstfl. er sannfærður um, að þær tillögur, með eða án breytinga, séu hinar einu, sem leyst geti vandann. Sjálfstfl. telur það því ótvíræða skyldu sína að leggja tillögur sínar fram á Alþingi áður en til atkvæðagreiðslu um vantraust kæmi, þar eð flokkurinn telur, að Alþingi eigi heimtingu á að kynna sér þær með stjórnskipulegum hætti, áður en það greiðir atkvæði um vantrausts-tillögu, ef slík tillaga verður flutt og er líkleg til að ná samþykki.

Sjálfstfl. tekur fyllilega undir þau ummæli Framsfl. í fyrrnefndu bréfi, „að ástandið í þjóðmálunum er nú svo geigvænlegt, að skylt er og óhjákvæmilegt, að á það eitt sé litið í samningum og sambúð milli flokka, hvernig á því verði fengin viðunandi lausn fyrir þjóðina og framkvæmd tryggð svo sem verða má,“ og vill að þessu og öllu framangreindu athuguðu mega treysta því, að ekki beri svo mikið á milli um samningsgrundvöll, að ekki hljóti að vera unnt með áframhaldandi viðræðum að finna þá lausn, er allir megi vel við una.

Að lokum vill Sjálfstfl. leiða athygli að því, að svo sem málum nú er komið, er það brýn nauðsyn, að enginn óþarfur dráttur verði á því, að samningar geti hafist milli Framsfl. og Sjálfstfl. og orðið sem allra fyrst til lykta leiddir.

Virðingarfyllst,
Ólafur Thors.

Til samninganefndar Framsóknarflokksins, p/t hr. alþm. Hermanns Jónassonar, formanns flokksins.

Þessar röksemdir virtust okkur ekki með öllu fá staðizt. Annaðhvort er ríkisstj. nægilega sterk til þess að koma fram málum — og þá getur hún farið með völd — eða hún er of veik til þess, og þá á hún að segja af sér. Í bréfinu segir, að Sjálfstfl. vilji ekki bera ábyrgð á því, að stj. segi af sér og „landið verði stjórnlaust.“ Við þetta er það að athuga, að það að stjórna ríki er að ráða málum þess. Þjóð, sem hefur ríkisstj., er ekki getur komið fram allra nauðsynlegustu málum, er stjórnlaus. Þótt slík stj. segi af sér, er hún auðvitað beðin að gegna málum, fungera, um stundarsakir, meðan verið er að mynda nýja. Munurinn á störfum og aðstöðu slíkrar fungerandi stjórnar breytist lítið frá því, sem var, þar sem hún var getulaus áður. — Hins vegar er þá opnuð leið til að mynda nýja stj. Engin ríkisstj. sízt minnihlutastj., sem engu getur komið fram, ber ábyrgð á því, hvað við tekur, þegar hún segir af sér, því að það er ekki hennar verk, heldur forseta Íslands að mynda næstu ríkisstj. Og þótt minnihlutastj. segi af sér, er ekki frá miklu að hverfa fyrir þjóðina. Mesti ábyrgðarhluti fyrir slíka stj. er að sitja í vegi fyrir því, að reynt sé að fá aðra, sem einhverju kann að geta komið fram af aðkallandi málum.

En hvað sem þessu líður, neitaði núverandi ríkisstj. að segja af sér, áður en samningar hæfust um nýja stj. og málefni.

Í framhaldi af þessu gerði Sjálfstfl. þá till.,

að Framsfl. og Sjálfstfl. mynduðu ríkisstj. án málefnaþings, en samið væri um verkaskiptingu og síðan um dýrtíðarmálið, áður en það væri lagt fram. Forsrh. hefði ekki þingrofsvald nema með samþykki beggja flokka og legði umboð stj. í hendur þingsins, ef ágreiningur yrði svo mikill, að leiddi til slita. En eftir að flokkarnir höfðu gengið saman til stjórnarmyndunar, var talið líklegt, að reynt yrði til hins ýtrasta að ná samkomulagi um málin — og að það mundi takast.

Bréf samninganefndar Framsfl., dags. 25. febr., til formanns Sjálfstfl. greinir frá afstöðu Framsfl.

„25. febrúar 1950.

Við undirritaðir, sem höfum af hálfu Framsfl. tekið þátt í samningaviðræðum við Sjálfstfl. um stjórnarmyndun, viljum hér með staðfesta afstöðu flokks okkar, síðan seinustu bréfavíðskipti milli flokkanna áttu sér stað.

Eftir móttöku bréfs formanns Sjálfstfl. stungu samningamenn flokks yðar, herra forsrh. Ólafur Thors og herra utanrrh. Bjarni Benediktsson, upp á því, að Framsfl. og Sjálfstfl. mynduðu ríkisstj., án þess að samið væri um málefni, en samkomulag gert um það, hver verkaskipting skyldi vera milli flokkanna í ríkisstj., og að forsætisráðherra hinnar nýju ríkisstj. mætti ekki rjúfa þing nema með samþykki beggja flokka, en leggja umboð ríkisstj. í hendur Alþingis, ef ágreiningur yrði, svo að til samstarfsslita leiddi. Þessa miðlunartillögu samþykkti flokkur okkar, og við gerðum síðan þá till., að Framsfl. myndaði hina nýju ríkisstjórn, og færðum fyrir rök, sem hér verða ekki talin. Fulltrúar Sjálfstfl. höfnuðu þessu og gerðu kröfu til þess, að stjórnarforseti væri úr þeirra flokki. Til þess að þetta yrði ekki að ágreiningi, féllst Framsfl. á þessa kröfu Sjálfstfl. En jafnframt var bent á í viðræðunum um stjórnarforsetuna, að sá flokkurinn, sem hefði hana ekki með höndum, hlyti að eiga rétt á því, að fullt tillit yrði til þess tekið við málefnaþings milli flokkanna í hinni fyrirhuguðu ríkisstjórn.

Við samningamenn Framsfl. buðum þá að bera það undir atkvæði í flokki okkar, að verkaskipting yrði eitthvað á þessa leið:

Ráðherrar Framsóknarflokksins færu með: Utanríkisráðgjafi og dómsmál, viðskiptamál, landbúnaðarmál, samgöngumál og menntamál. Ráðherrar Sjálfstæðisflokksins færu með hina málaflokkana, sem eru:

Stjórnarforseta og það, sem því embætti fylgir, fjármál, atvinnumál öll, önnur en landbúnaðarmál, félagsmál, heilbrigðismál, kirkjumál.

Um þessa uppástungu að verkaskiptingu varð ekki útrætt, því að áður en umræðum um hana yrði lokið, tilkynntu samningamenn flokks yðar okkur, að við nánari athugun á framangreindri stjórnarmyndunaraðferð hafi hann nú komið að þeirri niðurstöðu, að ekki sé fært að mynda þann veg ríkisstjórn án málefnaþings.

Viðkomandi álit flokks yðar á því að leggja frumvarp um gengisfellingu fram án þess að hafa tryggt því meirihlutafylgi vísuðum við til fyrri bréfs okkar um það efni og vörðum við afleiðingum þess.

Þetta er hér fram tekið til þess að staðfesta af okkar hendi, hver afstaða okkar var í þessum samtölum, og hver niðurstaða varð.

Virðingarfyllst,

Hermann Jónasson, Eysteinn Jónsson,
Steingrímur Steinþórsson.

Til formanns Sjálfstæðisflokksins, hr. forsætisráðherra Ólafs Thors.

Þessu bréfi svaraði samninganefnd Sjálfstfl. sama dag, 25. febrúar 1950.

„Vegna bréfs samninganefndar Framsfl., dags. 25. febr., skal þetta tekið fram:

Rétt er, að samningamenn Sjálfstfl. voru þess hvetjandi, að reynt yrði, hvort unnt væri að mynda ríkisstjórn, án þess að samið væri fyrir fram um málefni, og kom þá í ljós í samræðum við samninganefnd Framsfl., að forsenda slíkrar stjórnarmyndunar væri, að væntanlegur forsætisráðherra slíkrar stjórnar beitti ekki þingrofsvaldi nema með samþykki allrar ríkisstjórnarinnar. Á það gátu sjálfstæðismenn fallið.

Í frekari umræðum varð hins vegar ljóst, að samningamenn Framsfl. treystu sér ekki til þess á þessu stigi að láta uppi neitt ákveðið um það, hvað bæri á milli um afgreiðslu höfuðmála og þá einkum um tillögur ríkisstj., sem yður voru sendar með bréfi, dags. 6. febr., eða hver önnur mál flokkurinn mundi tengja við þær.

Að svo vöxnu máli þótti Sjálfstfl. enn vera of veikur grundvöllur fyrir stjórnarmyndun, og þar sem samkomulag var ekki um skiptingu ráðuneyta, skv. þeim tillögum, er fram höfðu komið, og ekki var fært að draga lengur, að Alþingi gæfist á stjórnskipulegan hátt færi á að taka afstöðu til tillagna ríkisstj. um lausn dýrtíðarvandamálsins og ráðstafanir til tryggingar atvinnuvegunum, taldi flokkurinn óhjákvæmilegt að leggja þær tillögur nú þegar fyrir Alþingi. Enda telur flokkurinn, að úr því sem komið var, verði á þann veg bezt skorð úr um framgang þess máls og myndun ríkisstjórnar, er hafi stuðning meiri hluta Alþingis.

Virðingarfyllst,

Ólafur Thors. — Bjarni Benediktsson.

Til formanns Framsóknarflokksins, hr. alþm. Hermanns Jónassonar.

Hér er réttilega viðurkennt, að Sjálfstfl. hafi verið þess hvetjandi að mynda ríkisstj. án málefnaþings, og síðan segir, að málefnið hafi ekki legið nægilega ljóst fyrir, og enn fremur orðrétt: „Að svo vöxnu máli þótti Sjálfstæðisflokknum enn vera of veikur grundvöllur fyrir stjórnarmyndun.“ Enn segir, að ekki hafi verið samkomulag um framkomnar till. um verkaskiptingu, enda ekki tími til að ræða þær nánar, — vegna þess að ekki hafi mátt dragast að leggja fram á Alþ. tillögur ríkisstj.

Ég skal engum getum að því leiða, hvað þessum skyndilegu straumhvörfum olli, og ekki fella neinn dóm um þessi slit. Hér er málið lagt fyrir og áheyrendur geta um það dæmt.

Ég geri ráð fyrir því, að mörgum flokksmönnum þyki Framsfl. hafa gengið æðilangt, og um of, í þessum samningum. Vissulega gengum við langt, enda teljum við horfurnar nú

svo geigvænlegar, að sjálfsagt væri að ganga eins langt til samkomulags og með nokkurri sanngirni mætti ætlast til.

Við lögðum mikla áherzlu á að gera kjósendum það ljóst í síðustu kosningum, að helmingur dýrtíðarráðstafana eða meira væri ekki lögin sjálf, heldur framkvæmd laganna í höndum ríkisstj. Í undanförunum samningum lögðum við áherzlu á að fá þau ráðuneyti, sem hefðu aðalframkvæmd dýrtíðarlaganna. Í annan stað gerðum við okkur vonir um að ná samningum í ríkisstj. um framgang þeirra mála, er við lögðum mesta áherzlu á. En tækist þetta ekki að verulegu leyti, var opin sú leið, að þ. skæri úr með atkv., og höfðum við þess vegna með því að fara í ríkisstj. ekki afsalað okkur neinni aðstöðu sem kjósendur höfðu fengið okkur. — En á þetta reyndi ekki, því að Sjálfstfl. sleit viðræðum, svo sem áður er greint.

Ríkisstj. hefur nú lagt fram frv. um gengislækkun. Fröðustu menn telja, að þess þekktist engin dæmi meðal þjóða, að frv. um gengisfellingu sé lagt fram á þ. án þess að tryggja því fyrir fram skyndiafgreiðslu. — Ef ríkisstj. hefur unnið eitthvert gagn með því að láta semja frv. þetta, hefur hún þó sennilega unnið margfalt meira tjón með því að kasta því inn í þingið. Flestir munu telja, að slík vinnubrögð ónýti að verulegu leyti það gagn, sem af gengisbreytingu getur orðið.

Það er auðvitað nægilegt tilefni til vantrausts á ríkisstj., að hún viðhefur slík vinnubrögð. — Það er enn fremur nægilegt tilefni til vantrausts, að ríkisstj. hefur sýnt það í samningatilraunum, að hún leggur á það megináherzlu að fara með málin ein í framkvæmd. En það, sem skiptir þó mestu máli, er það, hvernig frv. er að efni til. Við stöndum að vísu frammi fyrir því, að fjármál okkar eru þar komin vegna dýrtíðar, að gengið er fallið, og verður því að viðurkenna það með nýrri skráningu krónunnar eða þvinga allt niður, sem hagfræðingar telja okkur ofraun. — En þótt þessi reynd blasi við, réttlætir hún alls ekki þá vinnuáðferð núverandi ríkisstj. að þvinga fram gengisbreytinguna sem sjálfsagða ráðstöfun, slitna úr samhengi við aðrar aðgerðir og heildarstefnu. Í grg. frv. ríkisstj. er gefin von um frjálsari verzlun síðar — en ekki fyrst um sinn. En í frv. er þó ekki gert ráð fyrir neinum aðgerðum til að gera verzlunarhætti heilbrigðari, ekki til að útrýma svörtum markaði eða vöruokri, ekki til að koma í veg fyrir okurhúsaleigu, ekki til að framleiðendur geti fengið ódýrari rekstrarvörur, og eignarskatturinn er ekki fullnægjandi. — Verk hagfræðinganna var að reikna með köldum og vonandi klárum tölum, hvað gera þyrfti, til þess að framleiðslan haldi áfram og ríkissjóður geti flotið. En það þarf og að hugsa fyrir því, að málið sé svo réttilega fram borið, að alþýða manna viti það og trúi því, að Alþ. geri jafnhliða gengisbreytingunni ráðstafanir, er sýni, að það vill gera og gerir allt, sem í þess valdi stendur til þess að draga úr byrðum almennings. Þetta er ekki aðeins réttlætismál, heldur er þessi vinnuáðferð sú eina, sem gefur

okkur rökstuddar vonir um það, að málið verði ekki ónýtt í framkvæmd. En ef svo færi, væri ástandið í fjármálum verra orðið en áður.

Af þessum ástæðum hefur Framsfl. einatt gert það að skilyrði fyrir fylgi sínu við gengislækkun, að margnefndar hliðarráðstafanir væru gerðar samtímis. Ríkisstj., sem slítur gengisbreytinguna úr samhengi, er alls ekki fær um að hafa forustu þess máls. Og þótt þetta fengist leiðrétt í meðförum, er ríkisstj. ekki fær eða treystandi til að framkvæma þær aðgerðir, sem hún hefur sýnt að hún er andvíg. — Hægri ríkisstj., fulltrúi hinna efnuðustu, skapar ekki þá tiltrú á framkvæmdinni, sem umfram allt þarf að vera fyrir hendi hjá alþýðu manna, ef von á að vera til þess, að framkvæmdin takist til úrbóta.

Það er svo efni í ræðu, sem ekki verður haldið hér, hverjir eiga sök á hruni íslenskra fjármála. En hlustendur geta glímt við þá gátu, hvort þeir menn eru líklegastir til að bjarga þjóðinni, er öllu komu á höfuðið í mestu göðærum, er Íslandssagan kann að greina frá, og skildu ekki, hvert stefndi, fyrr en seinustu vikurnar, er þeir sjálfir voru að verða gjaldþrota unnvörpum.

Hef ég þá talið nokkur rök fyrir því, að núverandi ríkisstj. á að segja af sér — og ætti að hafa gert það.

Ýmsir spyrja, hvað við taki. Það yrðu ekki miklar umbætur til, ef alltaf ætti að sjá um það fyrir fram, að eitthvað fullkomið tæki við. — Víst er það, eins og ég hef sýnt, að ekki er mikið að missa, þótt þessi hæstv. ríkisstj. viki, og ekki ætti það að vera ókleift að bæta þann skaða.

Aðalatriðið er, að nú þegar verður að koma á ríkisstj., sem hefur forustu um það að leysa dýrtíðarmálið á breiðari grundvelli og réttlátari fyrir alþýðu manna, svo sem ég hef nokkuð rakið, ríkisstj., sem líklegt sé, að vinnandi fólk trúir betur en hæstv. núverandi stj. til réttlátara framkvæmda.

Forseti (StgrSt): Þá hefur fulltrúi Framsfl., Hermann Jónasson, lokið máli sínu. Næstur tekur til máls, fyrir hönd Sjálfstfl., hæstv. utanrrh., Bjarni Benediktsson, og hefur 30 mín. til umráða.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Góðir hlustendur. Við Sjálfstæðismenn hefðum auðvitað kosið, að formaður okkar, forsrh. núverandi ríkisstj., Ólafur Thors, hefði af okkar hálfu haldið uppi svörum í umræðum um tillögu þá, er hér liggur fyrir. En hann er og hefur undanfarna daga verið veikur af influenzu og getur þess vegna eigi tekið þátt í umræðum nú. Hins vegar er því haldið fram, að dráttur á afgreiðslu þeirrar vantrauststill., sem fram er komin, muni seinka meðferð frv. ríkisstj. um lausn dýrtíðarmálanna. — Sjálfstfl. telur höfuðnaðsyn, að frv. sé hraðað, og hefur því sætt sig við afgreiðslu till. nú þegar, og hef ég þess vegna tekið að mér að mæla hér í formannsins stað.

Þar sem mönnum skilst, að vantrauststill. sé ekki flutt út af efni þess mikla máls, sem

nú liggur fyrir Alp., heldur meðferð ríkisstj. á því, tel ég nauðsyn bera til að gera grein fyrir vinnubrögðum sjálfstæðismanna í þessum efnun undanfarið.

Ohætt er að segja, að um engin mál hafi á seinni árum verið meira rætt og ritað eða fleiri samþykktir gerðar en dýrtíðarmálið. Auðvitað hefur margt af því, sem um þessi mál hefur verið sagt, verið skynsamlegt. Fræðimenn hafa og skrifað um sérstaka þætti málsins, og ber þar einkum að nefna margar glöggar og greinagóðar ritgerðir eftir prófessor Ólaf Björnsson. En það getur engum dulizt, að yfirléitt hefur mjög skort á heildarsýn yfir úrlausnarefnið, eðli þess og þau úrræði, er dygðu.

Hjá öllum þorra manna og þ. á m. þeim, er ætla hefði mátt, að betur vissu, hefur þess mjög gætt, að auðvelt ætti að vera að leysa þennan vanda með einhverri dularfullri reikningsbraut. Hafa menn þá oftast talað um, að allt þyrfti að lækka og allsherjar niðurfærsla að eiga sér stað. Hafa menn þá ráðgert, að þetta þyrfti lítið að koma við hvern og einn eða a. m. k. virðist hver þjóðfélagshópur hafa hugsað sér, að þessi reikningsbraut yrði leyst á þann veg, að lítt eða ekki bitnaði á honum sjálfum. Hitt gerði minna til, þótt aðrir yrðu einhverjar byrðar að bera.

Í athöfnum stjórnarvaldanna hefur þessa sama óskýrleika gætt. Á Alp. og í ríkisstj. hafa menn að visu gert sér þess grein, að einungis væri um fáar leiðir út úr ógöngunum að ræða, en menn hafa ekki getað gert hug sinn upp um það, hver væri líklegust til að leiða þá að markinu, og heldur ekki kunnað full skil á forsendum farsællar lausnar og hvert samband þyrfti að vera á milli einstakra ráðstafana, svo að líklegt væri, að við vandann yrði ráðið.

Af þessum sökum hefur verið gripið til sundurlausra neyðarúrræða, svo að forðað yrði frá bráðum voða, eins og þegar ábyrgð var tekin á fiskverði fyrir bátafлотann í árslok 1946 til að koma í veg fyrir stöðvun hans. Frá þessu bráðabirgða neyðarúrræði hafa menn síðan ekki treyst sér til að hverfa, heldur ekki í desember 1947, þegar þó var gerð alvarleg tilraun með setningu dýrtíðarlaganna til þess a. m. k. að draga úr stöðugum vexti verðbólgunnar. Segja mátti, að sú tilraun tækist fyrst um sinn. En hvorki var hún sjálf næg til varanlegrar lækningsar til frambúðar. Allar þessar ráðstafanir hafa sem sagt verið meira og minna handahófskenndar, en þó raunar sameiginlega verið með því marki brenndar, að ætíð hefur verið aukið ósjálfstæði atvinnulífsins, ríkisafskipti mögnuð og borgararnir meira og meira verið neyddir til að lúta forsjá nefndavalds hins sívaxandi ríkisbákns.

Afleiðingin af öllu þessu er svo sú, að vandin hefur vaxið, og hefur lengi verið auðsætt, að róttækari aðgerða þyrfti við og annars eðlis en áður. ef eigi ætti að stefna út í algert öngþveiti, atvinnuleysi, örbirgð og raunar upplausn á hinu íslenska þjóðfélagi.

Auðvitað höfum við, sem borið höfum ábyrgð Alp. 1949. D. (69. löggjafarþing).

á stjórn ríkisins, viljað leita sem skynsamlegastrar úrlausnar á þessum mikla vanda. Því var það, að er ég í fyrra var staddur vestan hafs, leitaði ég samtals við dr. Benjamín Eiríksson, sem ótvírætt er lærðastur af íslenskum hagfræðingum og hefur auk þess mikilsverða reynslu í lausn slíkra mála sem einn af hagfræðilegum ráðunautum alþjóðagjald-eyrissjóðsins. Ég fann fljótlega, að dr. Benjamín hafði betri yfirsýn um þessi málefni en aðrir, er ég hafði rætt þau við. Leyndi sér ekki, að hann kunni þá þegar glögg skil á öllum þeim fjárhagslegu fyrirbærum, sem hér var um að ræða, samhengi þeirra og afleiðingum, þótt hann væri þá vegna langrar fjarvistar sinnar ókunnugur sumum einstökum atriðum vandamálsins hér á landi.

Að athuguðu máli lögðum við sjálfstæðismennirnir í þáverandi ríkisstj. síðan til á síðastliðnu vori, að dr. Benjamín yrði fenginn hingað til lands til að semja grg. um þessi efni og hver úrræði mættu helzt að gagni verða. Ríkisstj. samþykkti þetta, og kom dr. Benjamín síðan hingað snemma sumars 1949 og vann hér kappsamlega að því verkefni, sem honum var fengið, og samdi um það mikla grg., sem lögð var fyrir ríkisstj.

Það er enginn vafi á því, að eftir þessa fræðilegu athugun lá málið miklu ljósar fyrir en áður. Vantaði þó enn á fullnægjandi rannsókn nokkurra atriða, einkanlega samanburð á þeim úrræðum, sem beita mátti til lækningsar vandanum. Hins vegar var í grg. bent á nokkur atriði, sem fullnægja varð, til að hin eiginlega læknisaðgerð, hver sem hún yrði að öðru leyti, kæmi að gagni, og ber þar einkum til að nefna raunverulega greiðsluhallalausn ríkisbúskap og honum samræmda útlánastarfsemi bankanna til að koma í veg fyrir frekari verðbólgu.

Á meðan á þessari fræðilegu athugun stóð, kom Framsfl. fram með tillögur, sem talsmenn hans sögðu vera lausn á þeim vanda málu, er við var að etja. Við ihugun þeirra till. varð hins vegar brátt ljóst, að þær snertu aðeins útkanta eða aukaatriði sjálfs vandamálsins. Um það sjálft var ekkert annað sagt að efni til en að það þyrfti að leysa með einhverjum þeim úrræðum, sem fyrir hendi væru. Voru menn í sjálfu sér litlu nær, þrátt fyrir þá yfirlýsingu. Lausn málsins varð ekki auðveldari við það eitt að segja, að hana þyrfti að finna, en segjast jafnframt ætla að tengja framgang hennar við ýmis önnur með öllu óskyld atriði.

Þegar framsóknarmenn settu samþykkt þessara till. sinna sem skilyrði fyrir áframhaldandi stjórnarsamstarfi á s. l. sumri, þótti okkur sjálfstæðismönnum þess vegna, að þar væri mjög skotið fram hjá markinu. Sjálfstæðismenn töldu þvert á móti eðlilegra að leggja hina fræðilegu grg. til grundvallar frambúðarlausn málsins. Er því og ekki að leyna, að í grg. þessari var um margt sannað réttmæti þeirra skoðana, sem sjálfstæðismenn hafa haldið fram í þjóðmálunum. Rannsókn málsins leiddi meðal annars í ljós, að ein af höfuðorsökum meinsemdanna væri haftastefna undanfarinna ára. Í grg.

kom glögglega fram, að höftin, sem sett hafa verið til að draga úr hættunni á jafnvægisleysi í efnahagsmálum þjóðarinnar, hljóta sjálf að leiða til vaxandi hættu á jafnvægisleysi, verðbólgu og annars ófarnaðar, ef þau standa lengi. Þess vegna er á það bent, að eitt af frumskilyrðunum fyrir heilbrigðu atvinnulífi sé frjáls verzlun. Að henni beri að stefna, enda sé unnt að koma henni á, jafnskjótt sem sæmilegu jafnvægi hefur verið náð.

Í svari sínu við tillögum framsóknarmanna sögðu ráðherrar Sjálfstf. þess vegna í grg., dags. 9. ágúst s. l., m. a. á þessa leið:

„Fulltrúar Sjálfstf. í ríkisstjórn hafa ætíð lagt á það höfuðáherzlu, að atvinnu- og fjárhagsmálunum yrði komið í heilbriggt horf, og hefur að frumkvæði þeirra meðal annars verið leitast við að fá málin sem best upplýst og skýrgreind. En vítað er, að frambúðaraðgerðir í þessum efnun þurfa alllangan aðdraganda, og telur flokkurinn það líklegast til árangurs, að ríkisstj. geri þegar þær ráðstafanir, sem í hennar valdi eru, til að koma góðri skipan á í þessum efnun, enda verður að hafa þann hátt á, ef menn vilja stöðva vöxt dýrtíðarinnar, hvort sem þeir síðan vilja stefna að því, að atvinnuveginir standi undir sér sjálfir eða þeim sé haldið uppi með styrkjum. Ber þar fyrst að telja samræmingu á útlánastarfsemi peningastofnana landsmanna og tryggingu fyrir, að fjárlög verði raunverulega greiðsluhalla- laus, eins og fjmrh. hefur lagt megináherzlu á. Að svo miklu leyti sem því hefur ekki verið náð með fjárlögum þessa árs, þarf undirbúning til betri fjárlagaafgreiðslu fyrir næsta ár.

Sjálfstf. telur þess vegna auðsætt, að ef mögulegt á að verða að greiða fyrir lausn þessara vandamála nú, verði ríkisstj. að undir- búa þau sem best með aðgerðum sjálfrar sín og á þann veg, að þau liggi ljóst fyrir, þegar Alþingi kemur saman.“

Svo mörg voru þau orð.

Ég er enn í dag sannfærður um, að ef þessi háttur hefði verið hafður, mundi auðveldar hafa reynzt um lausn þessara mála en enn hefur orðið a. m. k. Þá mundi fyrrverandi ríkisstj. og stuðningsflokkar hennar hafa get- að haldið áfram rólegri ihugun þessara mála og haft tillögur að frambúðarlausn til á hæfi- legum tíma í vetur. Því miður tókst það ekki. Framsfl. vildi hafa annan hátt á og setti till. sínar um aukaatriði málsins á oddinn. Það leiddi til þess, að samstarf þáverandi stjórnar- flokka rofnaði, en af því spratt aftur, að Alþfl. leiddist til þess að gefa hinar óvarfærnu yfir- lýsingar sínar um andstöðu gegn gengislækk- un. Og einmitt sú staðreynd, að Alþfl. sjálfur neyddist í miðri kosningahriðinni til þess að eiga hlut að bráðabirgðal. til að lækka gengi krónunnar miðað við gull stórlega, frá því sem áður var, hefur orðið til þess, að hann telur sér enn erfiðara en ella að taka þátt í skyn- samlegri lausn vandamálsins nú. Og getur flokkurinn þó ekki bent á neina aðra lausn en þá, sem fram er borin, sem til alvarlegrar umræðu komi, hvað þá meira.

En þó að ofurkapp Framsfl. í baráttu fyrir aukaatriðum yrði til þess að hrinda Alþfl. af

réttri leið, kom auðvitað ekkert slíkt til greina um Sjálfstf. Sjálfstæðismenn létu ekki trufla sig í því, sem þeir töldu rétt. Í kosningaávarpi sínu sagði Sjálfstf. svo:

„Flokkurinn telur, að ekki megi dragast, að ráðstafanir séu gerðar til þess, að atvinnuveg- irnir geti starfað styrkjalaust í sæmilegu ár- ferði og með skaplegum aflabrogðum, og þann- ig verði greitt fyrir því, að hin miklu nýsköp- unartæki verði starfrækt svo, að allir lands- menn geti haft fulla vinnu við eðlilega starf- rækslu atvinnuveganna.

Því markmiði, að koma á þennan veg jafn- vægi á þjóðarbúskapinn, verður ekki náð nema með margháttaðum samfelldum aðgerðum, og vill flokkurinn um framkvæmd þeirra byggja á grundvelli sérfræðilegrar athugunar og hafa samráð við fulltrúa stéttanna.

Hallalaus búskapur ríkissjóðs og honum sam- ræmd starfsemi lánsstofnana landsmanna eru grundvallaratriði þeirra aðgerða, sem fram- kvæma verður.

Verðlag og framleiðslukostnaður í landinu verður að samræmast markaðsverði útflutn- ingsafurðanna í viðskiptalöndunum.

Mikilvægur þáttur í því að koma á jafnvægi í þjóðarbúskapnum er að gera verzlunina frjálsa, og verður að gera það sem fyrst, þótt það geti ekki orðið til fulls, fyrr en fullkom- ið jafnvægi er fengið, enda mun svartur mark- aður og margs konar óheilbrigði í verzlunar- háttum ekki hverfa, fyrr en þessu marki er náð.“

Enn segir:

„Framkvæmd allra þessara mála er að sjálf- sögðu mjög undir því komin, hvert kjörfylgi flokkurinn fær. Þingmönnum hans hefur stund- um verið legið á hálsi fyrir, að þeir hafi ekki getað komið fram svo miklu af stefnumálum flokksins sem skyldi. En því miður hefur flokk- urinn ekki haft meiri hluta á Alþingi undan- farandi ár, og meðan svo er, þá er jafnframt undir aðra að sækja um það, hvað af stefnu- málum flokksins nær fram að ganga.“ — — —

„Sjálfstf. beinir þeirri eindregnu áskorun til íslenzkra kjósenda, að þeir fylki sér um fram- bjóðendur flokksins og skapi á Alþingi þann meiri hluta sjálfstæðismanna, er einn megnar að mynda þá festu og öryggi í stjórn landsins, sem þjóðinni er nú brýn þörf á.“

Því miður varð þjóðin ekki við þessari á- skorun flokksins. Hann hélt að visu fylgi sínu, en verulega skorti á, að hann hefði meiri hluta með þjóðinni, og enn meira, að hann hefði meiri hluta á Alp.

Stóð og ekki á, að svo færi sem sjálfstæðis- menn höfðu sagt fyrir, ef þeir fengju eigi hreinan meiri hluta. Sundrunin varð öllu ráðandi á Alþingi Íslendinga. Ekki var það samt Sjálfstf. að kenna, að svo fór.

Hann gerði á s. l. hausti það, sem í hans valdi stóð til að mynduð yrði meirihlutastjórn lýðræðisflokka. Það tókst ekki.

Varð þá úr, að Sjálfstf. gerði sitt til að bæta úr afleiðingum sundrunarinnar og myndaði einn ríkisstj.

Þegar sú stjórn tók við völdum 6. des. s. l., lýsti forsrh. Ólafur Thors yfir því, að ríkisstj.

mundi í fyrsta lagi vinna að því, að útgerðin þyrfti ekki að stöðvast þá um áramótin. Í öðru lagi mundi hún hefja undirbúning lausnar, sem varanlegri gæti orðið á öllum þessum vanda- málum efnahags- og atvinnulífs, og leggja hana síðan fyrir Alþingi. Í þriðja lagi lýsti forsrh. yfir því, að sú skoðun Sjálfstf. væri óbreytt, að úr því honum tókst ekki að ná þinglegum meiri hluta við kosningarnar, þá væri farsæl- ast að koma á sem viðtækustu samstarfi milli lýðræðisflokkanna um stjórn landsins og lög- gjöf. Loks tók hann það sérstaklega fram, að slíkt samstarf væri á engan hátt háð forsæti sínu eða þátttöku í væntanlegri ríkisstjórn.

Að öllu þessu hefur ríkisstj. síðan unnið. Henni tókst að koma í veg fyrir stöðvun út- vegsins um áramótin. Frv. ríkisstj. um þau efni var að visu nokkuð skemmt í meðförum Alþingis. Það þarf þó ekki að koma að sök, ef nú verða samþ. þær tillögur um frambúðar- lausn dýrtiðarmálanna, er stjórnin lagði fyrir Alþingi s. l. laugardag, þ. e. hinn 25. febr.

Undirbúning þessara tillagna lét stjórnin þeg- ar hefja, er hún hafði tekið við völdum. Hún fékk þá dr. Benjamin Eiríksson til að koma aftur til landsins til að halda áfram því verki, sem hann hafði lagt svo myndarlegan grund- völl að á s. l. sumri. Til samstarfs við hann fékk hún prófessor Ólaf Björnsson, þann hag- fræðing íslenzkan, sem starfað hefur hér á landi, sem einna lærðastan og færastan má telja í sinni grein og skynsamlegastar ritgerðir hafði áður skrifað um einstaka þætti dýrtiðar- málsins.

Þessir menn hafa síðan ótulllega unnið að undirbúningi og samningu tillagna þeirra, er nú liggja fyrir. Um þetta hafa þeir auðvitað haft náið samstarf við ríkisstj. og þá einkum forsrh. Till. þær, sem nú eru fram lagðar, eru þess vegna ávöxtur af samstarfi ríkisstj. og tveggja hinna hæfustu sérfræðinga, sem vöð var á. Er þó ekki launungarmál, að fáir munu þeir íslenzkir hagfræðingar vera eða engir, sem treysta sér til að vefengja niðurstöður þessara sérfræðinga ríkisstjórnarinnar.

Því miður vinnst ekki tími til þess í kvöld að gera grein fyrir þessum till., enda eru þær út af fyrir sig ekki til umræðu, heldur van- trauststillagan, sem flutt hefur verið. Hún virð- ist ekki byggjast á andstöðu við þær, heldur á gagnrýni á starfsháttum ríkisstj., og þess vegna hef ég kosið að gera svo ýtarlega grein fyrir öllum undirbúningi málsins frá fyrstu byrjun.

En þótt till. sjálfar séu ekki beinlínis til um- ræðu, tel ég þó rétt að gera grein fyrir þeim með nokkrum orðum, því að á þeim veltur nú mest um örlög íslenzku þjóðarinnar, og fram- tíðardómurinn yfir starfi núverandi stjórnar hlýtur að byggjast á því, hvernig henni hafi til tekizt um efni og smíði þessara tillagna.

Það verk, sem óunnið var til undirbúnings lausnar á vandamálum verðbólgunnar, er nú- verandi ríkisstj. tók við, var fyrst og fremst samamburður á þeim þremur höfuðúrræðum, sem til greina gátu komið, ásamt öðrum að- gerðum, er öllum skynsamlegum framkvæmd- um hljóta að verða samfara og áður hefur ver- ið drepið á sumar.

Þessar þrjár leiðir eru styrkja- og ábyrgðar- leiðin, sem farin hefur verið, niðurfærslu- eða verðhjöðnunarleiðin, sem þótt ótrúlegt sé virð- ist á stundum hafa átt mestum vinsældum að fagna, og loksins gengislækkunarleiðin, sem ríkisstj. nú hefur gert tillögur um.

Á þessum þremur leiðum hafa þeir Benjamin Eiríksson og Ólafur Björnsson nú gert tæmandi samamburð, svo að engum getur framar bland- azt hugur um, hvern kostinn eigi að velja.

Um styrkjaleiðina segja hagfræðingarnir í áliti sínu meðal annars:

„Aðalókostur styrkjaleiðarinnar frá þjóð- hagslegu sjónarmiði séð er sá, að hún leysir í raun og veru ekki vandamál útflutningsfram- leiðslunnar, sem berst í bökkum jafnt eftir sem áður, og á það ekki aðeins við útgerðarmenn, heldur og alla framleiðendur. Styrkjaleiðin lofar engu um bætta verzlun, sem þegar til lengdar lætur er höfuðvandamálið, og hún er heldur ekki viðunandi bráðabirgðalausn, m. a. vegna þess, að útflutningsframleiðslan mundi verða meiri við hagstæðari kringumstæður.

Reynsla undanfarinna ára sýnir augljóslega, að til þess að koma á jafnvægi í þjóðarþúskap- um eða jafnvel til þess aðeins að halda öllu í horfinu er styrkjaleiðin ekki fær. Hún skapar ekki nein skilyrði til þess, að hægt verði að stöðva dýrtiðina, koma jafnvægi á þjóðarþú- skapinn og þá um leið jafnvægi á við útlönd og létta höftunum af verzluninni. Styrkjaleið- in gefur ekkert loford um betra í framtíðinni. Hana skortir allt það jákvæða, sem fylgir gengislækkunarleiðinni eða niðurfærslunni. Af þessum þremur leiðum er sú leið, sem nú er farin, minnst æskileg og er í rauninni ekki lengur framkvæmanleg vegna þess, hve ósam- ræmið milli innlends og erlends verðlags er orðið mikið. Það er engum vafa undirorpið, að verði styrkjaleiðin enn farin, mun að ári liðnu koma í ljós þörf fyrir stórauðnar tekjur ríkis- stjóri til handa.“

Þennan dóm hygg ég að enginn kunnugur maður geti vefengt. Þá eru eftir tvær leiðir, nið- urfærsla eða verðhjöðnun og gengislækkun. Um þær segja hagfræðingarnir:

„Niðurstöður okkar um samamburð á verð- hjöðnun og gengislækkun eru þessar:

Verðhjöðnun, sem næði sama árangri og gengislækkun, mundi í bili leggja miklu þyngri byrðar á herðar launafólks en gengislækkun- in og mundi taka miklu lengri tíma að ná til- ætluðum áhrifum. Verðhjöðnunin mundi á sama hátt og gengislækkunin skapa skilyrði fyrir frjálsari verzlun, og mundi þá sú kjara- skerðing, sem launþegarnir, aðrir en sjómenn, verða fyrir í bili, að visu bætast upp, þegar fram liðu stundir. En eftir fenginni reynslu er ekki líklegt, að samtök launþeganna mundu sætta sig við það að biða þeirra áhrifa, heldur leitast áður við að velta byrðum verðhjöðnun- arinnar af sér með nýjum kauphækkunum, sem um leið mundi gera ráðstafanirnar óframkvæm- anlegar.

Þar sem verðhjöðnun, sem að gagni kæmi, mundi einnig skapa mikla örðugleika í sam- bandi við öll skuldaviðskipti, þannig að annað- hvort mundi af henni leiða mjög viðtæk gjald-

þrot bæjarfélaga, fyrirtækja, einstaklinga og jafnvel lánsstofnana, eða stofna yrði til mjög almennra skuldaskila, þar sem skuldir og peningaeignir yrðu færðar niður til samræmis við lækkuverðlags, virðist auðsætt, að til þess að ná því jafnvægi í þjóðarþúskapnum, sem æskilegt er, þá er verðhjöðunarleiðin til mikilla muna torfærari en gengislækkunarleiðin. Tregðan í öllum verðbreytingum gerir hana einnig miklu seinvirkari en gengislækkunina. Á hinn bóginn verður ekki komið auga á neina þýðingarmikla kosti, sem hún hafi fram yfir gengislækkunarleiðina, sem réttlæti það, að hún sé fremur valin. Að vísu hafa verið uppi nokkrar raddir um það, að verðhjöðnun væri hin eina „heilbrigða“ lausn á fjárhagsvandamálinum, en til grundvallar slíkom skoðunum virðist fyrst og fremst liggja það, að menn hafa ekki kynnt sér nægilega alla málavexti.“

Slíkur er dómur hinna færustu manna. Undir hann hljóta allir, sem forsendurnar kynna sér, að taka.

Á það skal engin dul dregin, að gengislækkun er auðvitað neyðarúræði. Úr því sem komið er, er enginn kostur góður, og gengislækkunin er þó áreiðanlega best. Hún er nauðsynleg fyrir allar stéttir þjóðfélagsins. En engir eiga þó meira undir, að hún hafi tilætluð áhrif, en verkamenn og aðrir launþegar. Ella blasir ekkert annað við en hrun atvinnuveganna, atvinnuleysi og örbirgð.

Í áróðrinum gegn gengislækkun hefur fram að þessu því verið haldið fram, að henni mundi verða samfara kaupbinding og svipting samtaka launþega á samningsrétti þeirra. Ekkert slíkt felst í þeim tillögum, er ríkisstj. nú gerir.

Verkálýðssamtökin halda enn samningsrétti sínum. Verkföll eru heimil eftir sem áður. Visítölubindingin, sem gerð var með dýrtíðarlögunum 1947, verður meira að segja felld úr gildi. Að því leyti er hér um beina réttarbót að ræða fyrir launþega frá því, sem verið hefur. Þeir eiga að fá fullar uppbætur samkvæmt hækkun visítölnunnar þann tíma, sem gera má ráð fyrir að líði, þangað til fullu jafnvægi verði náð. Eru um þetta settar sérstakar reglur. Ef einhverjir telja á sig hallað með þessu, er þeim eftir sem áður heimilt að gera verkfall. Hér er því ekki um neina kaupkúgun eða þrælkunarlög að ræða. Hitt er annað mál, að forsenda þess, að tilraun þessi takist, er, að almenningur vilji una henni og styðja að frangangi hennar. Það er einmitt vegna þess, að ríkisstj. gerir sér þetta ljóst, að almenningur hefur þetta í hendi sér og á reyndar sjálfur mest undir því, hvernig til tekst, að skírskotað er til ábyrgðartilfinningar hvers og eins, í stað þess að gripa til lögbindingunar, sem engar líkur eru til að ná mundi tilætluðum árangri.

Ríkisstj. er ljóst, að frá fræðilegu sjónarmiði er sú gagnrýni réttmætust á tillögum hennar, að þessar uppbætur launþegunum til handa munu leiða til nýrrar verðbólgu. En hagfræðingarnir gera ýtarlega grein fyrir, að svo þurfi ekki að fara, ef launþegarnir vilja við þessar uppbætur una, enda sýnir reynslan frá 1939, þegar gengi íslenzku krónunnar var lækkað um 18%, að eftir 3 mánuði hafði verðlagið

aðeins stigið um 2,1%. Hitt er annað mál, að engar tillögur, hversu góðar sem þær kunna að vera, megna að leysa vandann, ef almenningur í þessu landi vill leiða ófarnaðinn yfir sig og stefna beint út í ófæru og atvinnuleysi.

Í frv. stjórnarinnar eru ýmis ákvæði til að draga úr hættunni á óeðlilegri verðhækkun, m. a. ákvæði um tollalækkun. Þá eru þar einnig fyrirsmæli til að bæta sparifjáreigendum að nokkru þann halla, sem þeir hafa orðið fyrir við verðryrnun krónunnar á undanförunum 10 árum.

Þar eru einnig tillögur um sérstakan skatt á þeim eignum, sem ekki rýrna í verði við krónulækkunina. Er sá skattur eðlilegur, þegar af þeirri ástæðu, að ekki má gera þessum aðilum herra undir höfði en hinum, sem fé sitt eiga í reiðu fé eða með öðru slíku móti. Einnig er ætlað til, að þeir útflytjendur, sem ekki þurfa á gengislækkun að halda, greiði sérstakan skatt, til þess að þeir hafi ekki óeðlilegan hag af gengislækkuninni.

Þessi ákvæði og önnur fleiri er ekki unnt að rekja að sinni. En fullyrða má, að þó að eitt-hvað megi e. t. v. betur fara í frv. og það sé sjálfsagt ekki alfullkomið frekar en önnur mannanna verk, mun það sannast við hlutlausu athugun, að hér hefur verið ratað rétt meðalhóf, án tillits til flokka eða nokkurra annarra sérhagsmuna, enda var það eitt haft fyrir augum að finna sem réttlátasta lausn, er að gagni mætti verða.

Ríkisstj. var það auðvitað ljóst, að æskilegt var, að tryggt væri, að lýðræðisflokkarnir styddu þegar í stað að frangangi þessara tillagna, svo að þær þyrftu ekki að tefjast á Alþingi. Við kommúnista þýddi auðvitað ekki að tala um þessi efni. Allir vita, að fyrir þeim vakir það eitt að koma á upplausn og öngþveiti, og þar sem tillögurnar verka í alveg gagnstæða átt, sem sé til farsældar og heilla fyrir íslenzku þjóðina, var vitað, að kommúnistar mundu snúast öfugir gegn þeim. Annars hefðu þeir afneitað eðli sjálfra sín.

Vegna þess, að ríkisstj. bar meira traust til þjóðhollustu lýðræðisflokkanna, þá leitaði hún samstarfs við þá um framgang tillagnanna. Hún gerði það með bréfi 2. febr. s. l. í framhaldi af því sendi hún þessum flokkum tillögurnar hinn 6. febr. s. l. og loksins greinargerðina með bréfi, dags. 16. febr. Jafnframt lét ríkisstj. uppi, að hún teldi æskilegt til tryggingar frangangi tillagnanna, og til öryggis framkvæmd þeirra síðar og vegna annarra ráðstafana, sem gera þarf til þess að þær komi að gagni, að mynduð yrði meirihlutastjórn á Alþingi.

Alþfl. hefur nú lýst því, að hann telji sig ekki geta stutt tillögurnar. Það er ekki á hann hallað, þó að sagt sé, að um þá ákvörðun mun það miklu hafa ráðið, að Alþfl. hefur óttast að verða undir í samkeppninni við kommúnista, ef hann styddi slíkt mál sem þetta. Eg skal eigi dæma um réttmæti þessa ótta, en hitt ætla ég, að slíkir starfshættir stoði hann lítt til frambúðar, því að þótt sitthvað megi um Alþfl. segja, hygg ég, að kommúnistar muni ætíð taka honum fram í því, sem til ills má

horfa. Það er vissulega illt verk að snúast á móti þessum tillögum, og uggir mig, að Alþf. verði litill fengur að því að keppa við kommúnista í þeirri iðju. Alþf. mun ætíð fara halloka fyrir kommúnistum í ábyrgðarlausum yfirboðum og visvitandi skemmdarstarfi.

Um Framsfl., sem stendur að flutningi þessarar vantrauststillögu, er það að segja, að hann tjáði sig að visu vera reiðubúinn til að ræða við Sjálfstæðisflokkinn um úrlausn vandamála, en að því áskildu, að ríkisstj. segði af sér áður. Hann lýsti sig og reiðubúinn til þess að ganga í stjórn með Sjálfstfl., þó að ekki væri um nein málefni samið fyrir fram. Sjálfstæðismenn eru að visu góðviljaðir og vilja flestra vandræði leysa. Hitt þótti okkur þó gegna meira en góðu hófi að gera það fyrir bænarstað Framsóknar að segja af okkur, án þess að tryggja væri, að nokkur stjórn önnur væri mynduð eða samið væri um lausn hins mikla máls. Ekki fór Framsókn sjálf svo að 1939, undir forustu þeirra manna, sem flytja þetta vantraust, og ekki datt sjálfstæðismönnum þá í hug að fara þessa leið. Þá var samið um úrlausn mála, eftir því sem þau lágu fyrir, og samstjórn mynduð, þegar samkomulag var orðið, án þess að nokkur slík skilyrði væru sett, sem Framsókn gerði nú. En í viðskiptum flokka, sem á milli manna, er það býsna góð regla og gamalreynd, að ætlast ekki til þess af öðrum, sem maður vill ekki sjálfur af höndum innna.

Sjálfstæðismenn hefðu hins vegar út af fyrir sig getað fallið á, að hagkvæmt kynni að vera, að mynduð væri ríkisstj., áður en samið væri um málefnið, í því skyni, að hin nýja stjórn reyndi samninga um það. En þó að þeir vildu ganga svo langt, þá töldu þeir ekki fært að gera hitt, að ganga í slíka stjórn áður en Framsfl. fengist til þess að segja nokkuð um, hver hans afstaða væri til málanna, svo að menn gætu að minnsta kosti gert sér grein fyrir, hvað á milli bæri.

Í öllum þeim löngu samningum, sem átt hafa sér stað, hefur Framsfl. aldrei fengist til þess að segja neitt um þetta. Þess vegna taldi Sjálfstfl. ekki fært að halda þessu samningabófi áfram, heldur óumflýjanlegt að leggja tillögur sínar fram á Alþingi, svo að því gæfist stjórnskipulegur kostur á að taka afstöðu til þeirra. Enda hefur Framsfl. nú fyrst eftir að það var gert fengist til að ræða sjálfar tillögurnar, sem hann hafði aldrei áður gert, og hafa menn því nú nokkra hugmynd um það, sem á milli ber efnislega. Það er framför frá því, sem áður var, og er raunar furðulegt, að þessu ráði skuli hafa þurft að beita til að því yrði náð.

Hitt er eftir, að ná samkomulagi um afgreiðslu málsins. Undanfórnum vikum hefði, eins og sjálfstæðismenn vildu, betur verið varið til þess að reyna að koma því á.

En hvernig sem að er farið, þá munu sjálfstæðismenn setja það öllu ofar, að koma hinu mikla máli fram. Undir því er komin farsæld og fjárhagsafkoma, atvinna og efnahagsöryggi íslensku þjóðarinnar.

Forseti (StgrSt): Hæstv. utanrrh., Bjarni Benediktsson, hefur lokið máli sínu. Hann talaði fyrir hönd Sjálfstæðisflokksins.

Næstur tekur til máls hv. 5. landsk., Ásmundur Sigurðsson, og talar fyrir hönd Sameiningarflokks alþýðu — Sósíalistafl. — og hefur 30 mín. til umræða.

Ásmundur Sigurðsson: Þessar umræður eru um vantrauststillögu á núverandi ríkisstjórn, flutta af Framsfl.

Það er í sjálfu sér ekkert einkennilegt, þó að vantrauststillaga sé flutt á minnihlutastjórn, en vegna þess, að ekki liggur fyrir opinbert, hvað við á að taka, en hins vegar hafa verið gerðar tilraunir nokkrar á þessu þingi til myndunar meiri hluta þingræðisstjórnar, þá mun ég rekja hér þær tilraunir að nokkru.

Það er kunnugt, að á síðastliðnu sumri kom upp órói nokkur í herbúðum fyrrverandi ríkisstj. Stafaði hann af því, að Framsókn þóttist ofurliði borin og ekki fá sínum málum framgengt. Setti flokkurinn viss úrslitaskilyrði og hótaði friðslitum að öðrum kosti. Langt er frá því, að það væri vonum seinna að Framsókn gerði þessar kröfur.

Um áramótin næst á undan hafði formaður flokksins, Hermann Jónasson, skrifað mikla grein í Tímann og gefið ófagra lýsingu á ríkjandi ástandi. Líkti hann stórgróðavaldinu á Íslandi við Heiðnabergið í Drangey, þar sem tröllin búa í þjóðsögunni um Guðmund góða. Heitir sá kafla „Heiðnaberg Sjálfstæðisflokksins.“ Í upphafi réðu tröllin yfir öllu bjarginu, og þegar menn sigu til fanga, kom grá loppa út úr berginu og skar á festina. Biskup tók að sér að vigja bergið, og skeði þá hið sama, en af því að einn þáttur festarinnar var vígður, beit sveðjan ekki á hann, og bjargið þáð biskupi. Það óvætturinn um grið, sem biskup veitti og skildi nokkurn hluta eftir óvígðan, sem síðan var kallað Heiðnaberg, bústaður tröllanna.

Þessa sögu heimfærði greinarhöfundur upp á þjóðfélagið, þar sem Guðmundur biskup var táknað baráttu hins góða, en loppa með sveðjuna skemmdaröflin.

Niðurstaðan varð svo þessi: Öll framsækin öfl á öllum tímum hafa átt í höggi við þessa loppu. Og um ástandið um næst síðustu áramót segir orðrétt: „Ýmsum virðist, sem Sjálfstæðisflokkurinn, íhaldsloppan, hafi í þessari víðureign fengið allt bergið til umræða og gert að sínu Heiðnabergi.“

Með stjórnarrofinu í haust ákvað Framsókn að segja loppunni strið á hendur. Í þeirri baráttu birtí Framsókn eina geysimikla yfirlýsingu um fjárhags-, dýrtiðar- og atvinnumál, í 28 liðum. Ég hef ekki tíma til að telja það allt upp, en læt nægja að minna á umsögn Tímans 21. okt. Þar segir m. a. um nýafstaðnar útvarpsmúr: „Framsfl. einn hefur fram að bera raunhæfar úrbótatillögur. Málafærsla hinna flokkanna var aðeins sundurlaust, haldlaust glamur til að villa um kjósendur.“ Auk þessa má náttúrlega minna á slagorðin: „Réttlát skipting neyzluvörunnar“ og „Bægjum burt atvinnuleysinu“, sem stimpluð voru með rauðum

lit ofan í venjulegt lesmál á síðum blaðsins. En þetta bar allt saman árangur. Flokkurinn fékk stóráukið fylgi og þá aðstöðu, sem hann hafði beðið um, aðstöðu til þess að taka forustu og hafa miklu meiri möguleika en áður til að koma málum sínum fram.

Nú hlýtur það að liggja opið fyrir hverjum manni, að til þess að segja fjárplógsstarfsemiinni strið á hendur, til þess að vinna, þótt ekki væri nema hluta af Heiðnabergi íhaldsins, var aðeins ein leið. Hún var sú að skapa samfylkingu þeirra stétta, sem fyrst og fremst skapa þjóðarauðinn, og mynda, á grundvelli þeirrar samfylkingar, vinstri ríkisstjórn, er tæki við völdum og mynduð yrði af þeim flokkum í þinginu, er fylgi sitt hafa meðal þessara stétta. Og það er fullvíst, að mikill meiri hluti af kjósendum Framsfl. ætlaðist beinlínis til þess, að flokkurinn beitti sér fyrir myndun slíkrar stj.

Þetta var því meiri þörf, þar sem útlit allt í efnahagsmálum var svo alvarlegt sem þessir flokkar sjálfir hafa lýst, og þó enn þá alvarlegra að því leyti, að þeir hafa alls ekki gefið tæmandi lýsingu á útlitinu í markaðsmálunum, þar sem raunverulega er enn þá enginn markaður til í dag fyrir verulegan hluta af fiskframleiðslunni.

Sósfl. var frá upphafi reiðubúinn að taka þátt í myndun slíkrar stjórnar og taka á sig þá ábyrgð, er því fylgdi. Hann tók þá ákvörðun strax þegar þing kom saman að reyna að vinna að slíkri stjórnarmyndun. Fyrsta tilraunin var að bjóða Framsfl. samvinnu um forsetakosningar á Alþingi. Því var hafnað, og þegar sósíalistar kusu samt Steingrím Steinþórsson fyrir forseta sameinaðs þings, þá lýsti Timinn því yfir, að slíkt hefði verið gert algerlega „án óska og vitundar framsóknarmanna.“ Svo mikill virðist viljinn vera til að vinna eitthvað af Heiðnabergi íhaldsins, að flokkurinn óskaði ekkert eftir forsetavaldi sameinaðs þings.

Hinn 16. nóv. sendi þingflokkur sósíalista þingflokki Framsóknar bréf, þar sem hann tjáði sig reiðubúinn til myndunar slíkrar stjórnar, er starfaði í aðalatriðum á eftirfarandi grundvelli:

1. Staðið á verði um sjálfstæði þjóðarinnar og landsréttindi. Öllum hugsanlegum kröfum um herstöðvar eða hernaðarleg friðindi vísað á bug.

2. Reynt yrði af fremsta megni að afstýra þeirri markaðskreppu, sem vofir yfir, tryggja þjóðinni sölu á öllu magni, er hún getur framleitt til útflutnings. Gangskör að því gerð að ná sem viðtækustum verzlunarsamböndum í því skyni, hvar sem þau eru fánleg.

3. Gerðar yrðu ráðstafanir til að lækka verðlag og framleiðslukostnað í landinu, fyrst og fremst með því að breyta verzlunarskipulaginu, þannig, að komið verði í veg fyrir hóflausan gróða einstaklinga á kostnað almennings.

4. Hafist handa um nýtt átak í atvinnulifinu, með það fyrir augum að einbeita vinnuafli þjóðarinnar að framleiðslunni, til fullnýtingar á atvinnutækjunum, og undirbúningi nýrra framkvæmda, svo sem unnt væri.

5. Á þessum grundvelli yrði unnið að því markvísst að vernda lífsafkomu almennings,

til sjávar og sveita, með félagslegum umbótum, ráðstöfunum til lækkunar á nauðsynjum, og kappkostað yrði að ná frjálsum samningum við verkalýðsfélögin og tryggja þannig vinnufrið.

Skriflega var þessu aldrei svarað.

En einmitt þessa dagana fól forseti Íslands formanni Framsfl. að gera tilraun til stjórnarmyndunar, og er sú saga rakin í Tímanum 23. nóv. í viðtali við formanninn, eftir að sú tilraun var úr sögunni. Nú mun ég nota þá heimild til tryggingar því, að mér verði ekki brugðið um ósannindi í frásögninni.

Hermann Jónasson taldi kosningarnar hafa farið fram vegna þess, „að framsóknarmenn vildu ekki sætta sig við það í stjórnarsamstarfinu, að viðhaldið væri rangri skiptingu innflutningsins, svartamarkaðsverzlun, húsnaðisokri og öðru því, sem skapar einstöku fjáraflamönnum möguleika til að skerða kjör almennings.“ Enn fremur að leiðrétting á þessum málum væri fyrsta skilyrðið til þess að sætta þjóðina við aðrar ráðstafanir í dýrtíðarmálunum, sem hann taldi óhjákvæmilegt að gera. M. ö. o., að ráðast á Heiðnaberg íhaldsins og vinna að verulegu leyti. Og enn fremur segir svo: „Það, sem Framsfl. lagði megináherzlu á í sambandi við stjórnarmyndunartilraun þá, er ég gerði, var að tryggja framgang þeirra mála, sem hann barðist fyrir og gaf kjósendum loforð um að beita sér fyrir. Við gerðum það ekki einvörðungu af þeirri ástæðu, heldur einnig af þeirri sannfæringu, að ekki sé hægt að gera ráðstafanir til bjargar framleiðslunni, nema þessi mál okkar nái samþykki á Alþingi og heiðarleg framkvæmd þeirra sé tryggð. Annars unir fólkið hinum ráðstöfununum ekki.“

Þá er næst að athuga, hvaða aðferð flokkurinn hugðist að nota til þess að tryggja samþ. og heiðarlega framkvæmd þessara mála. Um það segir svo í viðtalinu:

„Framsfl. spurðist fyrir um það hjá Alþfl., hvort sá flokkur vildi mynda tveggja flokka stjórn með Framsfl., þannig að Framsfl. hefði stjórnarforustu, en til mála kæmi, að þess yrði farið á leit við Sjálfstfl., að hann veitti stjórninni hlutleysi eða stuðning.“

Alþfl. svaraði þessu þannig, að hann teldi meirihlutafylgi á Alþingi nauðsynlegt til myndunar slíkrar stjórnar, en tók það fram um leið, að hann mundi ekki taka þátt í neinni stjórnarmyndun með stuðningi Sósfl.

Næst segir frá því í viðtalinu, að Framsfl. sneri sér til Sjálfstfl. og spurðist fyrir um, hvort hann vildi styðja Frams.- og Alþfl. til að koma í framkvæmd þeim málum, sem stjórnarslitin urðu út af á síðasta þingi, ef þeir tveir mynduðu minnihlutastjórn. Ég þarf nú ekki að taka upp þau svör, þau munu liggja nokkuð ljóst fyrir hverjum meðalgreindum manni.

Út af bréfi því, er Sósfl. sendi Framsfl., fóru einu sinni fram viðræður milli fulltrúa beggja flokkanna og niðurstöður þeirra birtar í greinargerð, er Sósfl. hefur birt opinberlega um þær. En hún mun vera í fárra höndum, vil ég leyfa mér að lesa hana hér upp:

„Föstudaginn 18. nóv. 1949 komu þeir Her-

mann Jónasson og Gisli Guðmundsson af hálfu Framsóknarflokksins og Einar Olgeirsson og Finnogi Rútur Valdimarsson af hálfu þingflokks sósíalista saman í Alþingishúsinu til viðræðna um stjórnarmyndun. Hermann Jónasson viðurkenndi móttöku bréfs frá þingflokki Sósf. um möguleika á stuðningi við ríkisstjórn, sem Hermann Jónasson myndaði.

Enginn ágreiningur kom fram um málefnaleg atriði, sem sett voru fram í bréfi Sósf. Hermann Jónasson taldi hins vegar ekki möguleika á myndun vinstri stjórnar þegar af þeirri ástæðu, að Framsf. og Sósf. hefðu ekki einir meiri hluta í þinginu, en Alþf. gæfi ekki kost á þátttöku eða stuðningi við stjórn, sem Sósf. tæki þátt í eða styddi. Væri því óþarft að ræða það frekar, hvort þessi möguleiki væri að öðru leyti fyrir hendi.

Einar Olgeirsson og Finnogi Rútur Valdimarsson töldu allar líkur benda til, að nægur stuðningur mundi fást með vinstri mönnum í þingflokki Alþf. með málum, sem Framsf. og Sósf. gætu staðið saman um, og töldu rétt, að þetta væri athugað. Þeir bentu enn fremur á, að Framsf. og Sósf. hefðu nægan þingstyrk til að afstýra vantrausti í sameinuðu þingi.

Þessi greinargerð var lesin fyrir Hermann Jónassyni áður en hún var birt, og viðurkenndi hann, að rétt væri frá skýrt.

En daginn eftir að þessi yfirlýsing var birt, kom forsiðugrein í Alþýðublaðinu undir stórri fyrirsögn, svo hljóðandi: „Hermann ræddi aldrei við Alþýðuflokkinn um vinstri stjórn með kommúnistum.“ Síðan segir blaðið: „Í viðræðum þeim, sem fram fóru í s. l. viku milli fulltrúa Alþf. og Framsóknar um stjórnarmyndun, minntist Hermann Jónasson aldrei á myndun svo kallaðrar vinstri stjórnar með þátttöku eða stuðningi kommúnista, enda hefur Eysteinn Jónsson lýst yfir, að hann væri algerlega andvígur því að hafa beint eða óbeint samstarf við kommúnista um ríkisstjórn. En um Alþf. var það áður vitað af yfirlýsingum við mörg tækifæri, að hann vill ekkert samstarf eiga við kommúnista um stjórn landsins.“

Það fer nú vænti ég að liggja nokkuð opið fyrir, hversu mikil alvara var á bak við stjórnsarslitin, kosningabröltið, fögru loforðin og stjórnarmyndunartilraunina.

Framsókn hefur í höndum skriflegt tilboð frá Sósf. um myndun vinstri stjórnar á mál-efnagrundvelli, sem enginn ágreiningur kom fram um. Þessir flokkar til samans hafa 26 þingmenn. Með stuðningi eins manns í viðbót var skapaður meiri hluti. Þetta tilboð var lagt í skúffuna án svars. En í þess stað er farið til Alþf. og hann spurður, hvort hann vilji mynda hreina minnihlutastjórn með Framsókn, er síðan biðji um hlutleysi eða stuðning iðaldsins. Þetta var að leggja megináherzlu á að tryggja framgang þeirra mála, sem hann barðist fyrir og gaf kjósendum loforð um.

Málin voru öll þess eðlis, að þau kosta harðvituga baráttu við peningavaldið, gráu loppuna, sem ver Heiðnaberg sérreittindanna með beittri sveðju. Eitt þeirra er verzlunarmálið og það stærsta. En þau eru jafnframt þess eðlis, að ef þau eru gerð að veruleika, þá skapast

óbrúanlegt djúp á milli þessara aðila og flokkurinn yrði að venda fyrir fullt og allt inn á hreina vinstri pólitiska stefnu. En í staðinn fyrir þetta var reynt að tvinna saman festi úr þröngsýnustu afturhaldsöflum Framsóknar-iðaldsins og þjónustusemi Alþýðuflokksins við stórgróðavaldið. Festina skyldi vígja með hlutleysi iðaldsflokksins sjálfs. Í festinni átti svo að síga til fanga í Heiðnaberg iðaldsins, þ. e. hinn friðhelga reit peninganna, milljónamæringanna, sem eiga 300—400 millj. kr. í hreinum eignum á nöfnum 100 aðila. Þannig átti að heyja hið heilaga stríð gegn allri fjárþlógssstarfsemi í landinu.

Þá er einnig vert að athuga, hvort ekki var á nokkrum rökum byggð sú skoðun Finnboga Rúts og Einars Olgeirssonar, að líkur væru til, að tryggja mætti stjórn sósíalista og Framsóknar stuðning vissra manna úr Alþf., eða a. m. k. stuðning við ákveðin mál, sem nauðsynlegt var að leysa. Hin 30. maí 1949 birtist í blaðinu Þjóðvörn grein undir nafninu „Myrkur um miðjan dag“, eftir einn af þingmönnum Alþf., Hannibal Valdimarsson. Þar segir m. a. þetta:

„Það er vissulega mál til þess komið, að Alþf. og Framsf. hætti að vera hækjur iðaldsins. Málefni verkamanna og bænda verða ekki leyst með því móti.“

Annar af þingmönnum Alþf. hefur áður fylgt verzlunarfrumvarpi því, sem bæði sósíalistar og framsóknarmenn hafa sameinast um undanfarin ár og hefur verið stærsta átakamálið í þinginu, enda eitt hið þýðingarmesta í þessu sambandi, þ. e. ákvæðin um að leggja niður kvótakerfið í verzluninni og veita í þess stað gjaldeyris- og innflutningsleyfi beint til neytenda. En eitt dæmi af mörgum í sambandi við vinnubrögðin er það, að þessu máli, sem verið hefur standandi baráttumál flokksins í tvö ár, meðan ómögulegt var að koma því fram, kastar hann nú fyrir borð, þegar möguleikar hafa skapast til að fá það samþykkt, en flytur nú í þess stað annað, sem felur í sér aðalókost hins gamla skipulags kvótakerfisins.

Ég hef haft svo mörg orð um þetta vegna þess, að þjóðin á heimtingu á því að fá rétta skilgreiningu á því, hvernig þetta tafl hefur verið leikið og hvers vegna hún fékk iðaldsstjórn, minnihlutastjórn, sem á engan hátt getur stjórnað landinu, og hefur einnig viðurkennt það með því að sækja fast eftir stjórnarsamvinnu við Framsókn. Það er af því, að Framsf. ráða enn þá Eysteinn og eymdin, og mun svo verða meðan kjósendur hans láta blekkjast á sama hátt og í haust.

Núverandi ríkisstjórn hefur nú setið að völdum í þrjá mánuði. Hún lýsti því yfir í upphafi, að hún mundi til bráðabirgða fara troðnar slóðir. Ef hún fengi vinnufrið, mundi hún síðar leggja tillögur um heildarlausn fyrir þingið. Þingið veitti aðstoð til að ganga frá bráðabirgðalausnum, og vinnufriðinn fékk hún.

Fyrir tveim dögum síðan upplýsti fjmrh., að tillögurnar um heildarlausnina hefðu verið tilbúnar 2. febr., og voru þá fljótlega afhentar Framsókn og Alþf. til athugunar. Í nærri því heilan mánuð hafa þessir flokkar verið að

bræða sig saman um þetta frv., sem hér liggur fyrir. Afleiðingin er vantrauststillaga á ríkisstj., sem þó er ekki flutt vegna efnis frv., heldur af öðrum ástæðum, sem ég mun koma að síðar. Doktor í hagfræði var fenginn frá Ameríku, og prófessor í hagfræði fenginn honum til aðstoðar hér heima. Árangurinn liggur fyrir í þessu frv. og er í stuttu máli þessi:

Gengislækkun um 42,6%. Þetta er gert til að hækka verð útluttrar vöru, en verður vitanlega til að hækka verð innluttrar vöru að sama skapi. Þetta þýðir 74,3% hækkun á erlendum gjaldeyri. Ef útlutningsverðmætin væru t. d. 300 millj. með fyrra gengi, mundu þau verða ca. 520 millj. eftir stýfinguna. Á sama hátt mun innlutningsverðmæti, sem áður kostuðu 300 millj., nú kosta 520.

Hinar augljósu afleiðingar liggja því fyrir. Stórkostleg lækkun allra launagreiðslna, hækkun framfærslukostnaðar og skerðing sparifjórinnstæðna, í bönkum og sparisjóðum.

Röksemdirnar fyrir þessu eru þær, að létta þurfi útlutningsuppbótum af ríkissjóði, skapa útflytjendum hærra verð og tryggja markaðina fyrir sjávarafurðirnar.

En í framhaldi af þessu er enn fremur það ákvæði að taka valdið yfir gengisskráningunni úr höndum Alþingis og leggja það í vald ríkisstjórnar og Landsbankans á hverjum tíma. Verði þetta samþykkt, getur hvaða ríkisstjórn sem er lækkað gengi krónunnar, þegar henni þóknast, með öllum þeim afleiðingum, sem það hefur fyrir afkomu almennings og efna- og fjárhagskerfi þjóðarinnar í heild.

Enginn af formælendum þessa máls neitar því, að hér sé um að ræða mjög miklar launalækkunir allra þeirra, sem laun fá eftir vísitölu, svo og lækkun innstæðna. En það er öðru haldið fram. Því er haldið fram, að það verði ekki um neinar kjaraskerðingar að ræða, því að þessir aðilar eigi að fá fullar bætur fyrir það, sem frá þeim er tekið. Þessi rök vil ég athuga lítið eitt nánar.

Í 3. gr. er gert ráð fyrir því, að 10 millj. kr. skuli varið til að bæta upp sparifé. Nær það þó aðeins til þess hluta sparifjárins, sem staðið hefur óslitið síðan 1939, eða 1942. Þessi hluti er svo lítið brot af öllu sparifé þjóðarinnar, að þessar uppbætur skipta allan fjöldann engu máli.

Þá er því haldið fram, að verkamenn og aðrir launþegar fái laun sín bætt með vísitöluhækkun þeirri, sem gert er ráð fyrir í 4. og 7. gr. Þetta er vitanlega blekking, enda næði frv. alls ekki sínum tilgangi, ef svo væri. En þar er gert ráð fyrir að reikna út nýja vísitölu þannig, að taka inn í hana óniðurgreitt kjöt og húsaleigu í húsum, sem fullgerð eru eftir 1945. Báðir þessir liðir eru mjög háir og munu hækka vísitöluna mjög mikið. Af því leiðir, að verð hinna erlendu vara, sem einmitt hækkar vegna gengislækkunarinnar, mun verða hlutfallslega minni þáttur en áður. Þegar nú sú vísitala, sem þannig verður reiknuð út, verður ákveðin 100, þá þarf mikla vöruverðshækkun til að hækka hana um hvert stig. Og það má jafnframt komast af með litla niðurgreiðslu á hæstu innlendu vöruflokkum, sem

nú nema meira hlutfalli en áður, til þess að vega á móti mikilli verðhækkun erlendra vara, sem vega nú minna hlutfallslega en áður. Þetta þýðir, að það þarf miklu meiri verðhækkun en áður til þess að skapa hreyfingu, sem gildir það, að auðvelt verður að halda vísitölunni kyrrri, þótt verðbólgan vaxi og framfærslukostnaður fari hækkandi. Þetta er sú leið, sem vitanlega verður farin til þess að reyna á pappírnum að draga pennastrikið yfir staðreyndirnar.

Þá er ráð fyrir gert að hætta að greina á milli grunnlauna og verðlagsuppbótar, og teljist það kaup, sem nú er greitt, ásamt núgildandi verðlagsuppbót grunnlaun.

Til þess að halla ekki máli skal ég lýsa þeirri skrautfjöður, sem mun eiga að vera tákn þess, að fleiri eigi að fórnna en almenningur. Það eru ákvæði 12. gr. um hækkað mat á fasteignum og nýr eignaraukaskattur, sem kemur þó ekki harðara við en svo, að 300 þús. kr. hrein eign er undanþegin, af eign, er nemur frá 300 þús. til 1 millj., greiðist 10% og af því, sem er fram yfir milljón í eign einstaklings, 12%. Þetta eru fórnir auðmannanna, sem grætt hafa svo mikið, að þeir hafa komið því í fasteignir, sem hækka í verði við gengisfallið. Sá, sem á eina milljón í slíkum eignum, þarf að greiða 70 þús. í þennan aukaskatt. En sá, sem á 10 þúsund í sparisjóðsbók, sem lagt hefur verið fyrir eftir 1942, hann missir 4300 eða 43% við gengislækkunina. Hér getur maður nú sagt, að samræmi sé í hlutunum, og þer gott vitni hugkvæmni þeirra, er samið hafa.

Þá er framleiðslugjald á verðmæti þeirra sjávarafurða, er nýju togarnir afla, 10% af brúttó-verðmæti annars en ísfisks og 25% af því ísfisksverðmæti, sem er fram yfir 8500 sterlingspund í söluferð, einnig 10% á hvalafurðir, og verði varið til að greiða skuldir ríkisins í sambandi við togarakaup o. fl. Það er þó nokkur viðurkenning á gagnsemi nýsköpunartogaranna, að nú skuli mega skattleggja þá til að greiða skuldir vegna þeirra 10 togara, sem nú er verið að smíða að tilhlutun fyrrverandi ríkisstj. og eftir þessa gengisfellingu munu verða þrefalt dýrari en hinir fyrri.

Ég hef nú lýst hér öllu aðalefni þessa frv. Og það er gengislækkunin ein, sem máli skiptir, ásamt þeim felubrögðum með vísitöluna, sem ætluð eru til þess eins að láta svo líta út sem dýrtíðin hækki ekki, þótt innlutningsvarningur hækki í innkaupi um nærri % af upprunalegu verði. Hin atriðin bæði, uppbæturnar á spariféð og eignaraukaskatturinn, eru skrautfjaddir, ætlaðar til að láta líta svo út sem verið sé að milda aðgerðirnar gagnvart almenningi og skattleggja eignaraukningu.

Hvernig verkar nú gengislækkun á aðra atvinnuvegi, t. d. landbúnaðinn? Stór verðhækkun verður á öllum efnisvörum og rekstrarvörum til hans. Ég hygg, að ég fullyrði ekki of mikið, þótt ég segi, að erlent byggingarefni í meðalíbúðarhúsi á sveitabæ eða nýbýli hækki í verði um 20—30 þús. kr. Sama gildir um tilbúinn áburð, fóðurvörur, vélar, brennslu- og smurningsoliur og hvað eina. Framleiðsla land-

búnaðarins er svo að segja öll seld á innlendum markaði. Á hækkinun að skella á bændum? Á hún að greiðast úr ríkissjóði? Eða á hún að valda verðhækkun og stórauðinni verðbólgu? Gert er ráð fyrir að slíta tengslin á milli verðlags landbúnaðarvара og kaupgjalds, svo að allt er í óvissu um þessi atriði.

Nei, það er best að sleppa öllum bollalegg-ingum um uppbætur til þeirra, sem fyrir gengislækkuninni verða. Hér er verið að gera tilfærslu á þjóðartekjunum innanlands vegna útflutningsframleiðslunnar og til að spara ríkissjóði útgjöld. Og ráðið er að leggja þetta sem hlutfallslega jafnan skatt á innkaupsverð alls innflutnings, hvort sem hann er nauðsynj-avara eða lúxusvara og hver sem kaupandinn er.

„En eitthvað verður að gera,“ er venjulega svarið, þegar á þetta er bent. Og enn fremur: „Þeir, sem ekki geta fallið á þetta, verða þá að koma með aðrar tillögur til úrlausnar.“

Ég neita því ekki, að bæði þurfi að greiða fyrir þeim, sem framleiða til útflutnings, og spara útgjöld ríkissjóðs. En ég vildi spyrja: Eru engir þeir aðilar til aðrir, sem ástæða er til að eitthvað leggi af mörkum, einhverju förn, eins og alltaf er verið að tala um? Hvernig er það með verzlunarkerfið íslensku? Er það áreiðanlega rekið þannig, að ekki mætti breyta til batnaðar með breytingum á því? Hvert sækir fjármagn íslensku þjóðarinnar? Í verzlunina jafnt og þétt, af því að þar er fljóttakinn og vissastur gróði.

Á bls. 44 í álitserð hagfræðinganna tveggja, sem þetta hafa tilbúið, stendur þessi setning: „Eins og málum er nú háttað, mundi borga sig fyrir innflytjendum, ef þeir gætu komið því við að hafa eigin firmu erlendis — þótt ólöglegt sé —, sem þeir svo keyptu af; firmu, sem legðu á vörurnar, áður en þau seldu þær hing-að. Ef svona verzlunarmáti er rekinn að nokkru ráði, þá mundi hann minnka við það, að rýmkaðist um verzlunina, og verða að hverfa, ef innflutningurinn yrði gefinn frjáls, þ. e. ótakmarkað mætti flytja inn. Það er því hugsanlegt, að innflutningsverðlagið til inn-flytjenda mundi ekki hækka eins mikið og gengislækkuninni næmi.“

Bragð er að þá barnið finnur, segir gamalt íslenskt málteki. Hér koma tveir hálærðir i-haldshagfræðingar og færa það sem rök fyrir því, að gengislækkun muni ekki skella með fullum þunga á almenningi, að líkur séu til svo mikillar ólöglegrar verzlunarálagningar erlendis, gegnum aukamilliliði, að ef hún hyrfi með alfrjálsum innflutningi, þá mundi það draga verulega úr þeirri 75% verðhækkun, sem gengislækkunin skapar. Þessi verzlunarháttur hefur verið kallaður faktúrufólsun á slæmri íslensku. Það var að vísu ekki ókunnugt um þessa hluti áður. Árið 1945 voru fjögur heild-sölufyrirtæki í Reykjavík dæmd fyrir samtals 916 þús. kr. álagningu af þessu tagi. Það var þegar upp komu hin alþekktu heildsalamál. En síðustu þrjú árin hefur verið hljótt um þessi mál. En nú koma þessir tveir ágætu menn með þessa ályktun. Ég er bara hræddur um, að þetta hafi slæðzt óviljandi hér inn.

Alpt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

Allar bollaleggingar um það, að við getum leyft ótakmarkaðan innflutning og lagað þetta á þann hátt, eru gersamlega óraunhæfar, því að við erum aldrei fjær þeim möguleika en á þeim tímum, sem þjóðartekjurnar minnka. Samkvæmt álit eins af okkar hagfræðingum mundum við þurfa 750—800 millj. kr. í gjald-eyri eftir gengisfellinguna til þess að geta gefið innflutninginn frjálsan. Útflutningsáætlun fjárhagsráðs er 300 millj. Þær gilda eftir gengisfellinguna 520 millj. Nú er sifellt um það rætt, að við þurfum að lækka verðið til að vera samkeppnisfærir á markaði. Fari svo, þá lækkar þetta enn, og bilið milli þarfar og mögu-leika eykst, því að þá fjölga krónunum, sem við fáum fyrir útflutninginn, ekki eins mikið og þeim, sem við þurfum að láta fyrir innflutninginn. Mismunurinn gæti þá orðið sá, að okk-ur vantaði 250—300 millj. til þess að geta gefið verzlunina frjálsa. En hvað hefur orðið af þeim milljónum, sem þannig hafa verið teknar af þjóðinni í ólöglegri álagningu erlendis? Vilja menn nú minnast fyrir upplýsinga, sem Þjóð-viljinn birti á sínum tíma og formaður Framsf. hefur staðfest m. a., um faldar gjaldeyrisinn-stæður erlendis? Þessir milljónatugir eða hundruð hækka við gengislækkunina að sama skapi og sparissjóðsinnstæðurnar innanlands eru rýrðar. Hver eru ákvæði frv. um, að verzlunar-kerfið leggi sinn hluta af mörkum til þessarar viðreisnar? Ekki hefur verið á þau bent.

Tillögur til úrbóta á þessum atriðum báðum og mörgum fleirum hafa sósíalistar flutt á Alþingi. Þær hafa fengið þá meðferð að sofna í nefndum. Og svörin, sem við fáum, eru þessi: Þið vinnið eftir skipunum frá Moskva og eruð ekki þess virði, að við ykkur sé talað. — Þetta slagorð og önnur slík, sem allir þessir „ábyrgu lýðræðisflokkar“ hafa keppt við að hamra inn í þjóðina, hafa villt þannig um mikinn hluta hennar, að þau hafa orðið sterkustu kastalarnir í þeirri viglinu, sem þeir hafa þannig hjálpað við að byggja utan um Heiðnaberg íhaldsins.

Þessar tillögur eru fluttar af íhaldsflokknum einum. En upplýst hefur verið hér, að bak við þær standi flokkurinn allur. Þær eru um að leysa vandann einhliða á kostnað hins vinnandi fólks. Þær eru undirstrikun þeirra alþekktu fullyrðinga, að okkar eina vandamál séu of góð lífskjör almennings í landinu.

Hagfræðingarnir upplýsa, að þjóðartekjurnar nemi 1300 millj. kr. á ári. Mun það vera tífalt hærri upphæð en fyrir stríðið. Einhvers staðar hefur mismunurinn lent. Algengt tímakaup er þó ekki nema rúmlega sex sinnum hærra en þá. Hér hefur því íhaldið sýnt sitt rétta andlit, víg-girðinguna um Heiðnaberg, þegar fórn er krafist af almenningi. En það þarf mikil brjóst-heilindi til að þykjast jafnframt vera allra stétta flokkur.

Mundi þá vera leyfilegt að spyrja um trygg-inguna fyrir því, að gengislækkunin leysi það vandamál, sem alvarlegast er, markaðsleysið í Marshallöndunum fyrir íslenskar afurðir?

Í brezkum frystihúsum liggja nú óseld 20 þús. tonn af hraðfrystum fiski, sem svarar til alls þess magns, sem við seldum þeim á síðasta ári, og meira þó, enda hafa Bretar ekki enn

þá viljað semja um slík kaup frá okkur á þessu ári fyrir nokkurt verð. Bætur gengislækkunin úr þessu? Til Þýzkalands seldum við í fyrra 65 þús. tonn af ísfiski. Nú hefur þar verið samninganefnd í hálfan annan mánuð. Heyrzt hefur, að í hæsta lagi sé von um 10–15 þús. tonna sölu þangað. Tryggir gengislækkunin okkur markað fyrir hin 50–60 þús. tonn-in? Ef svo er ekki, þá sitjum við eftir með aukna verðbólgu án þess að hafa nokkuð í aðra hönd. Og enn hefur enginn af formælendum þessa máls þorað að fullyrða neitt í þá átt.

Þá vil ég að síðustu minnst nokkrum orðum á þessa vantrauststillögu og afstöðu flokkanna, og hvers vegna hún er fram kominn. Hún er flutt af Framsfl., en ekki vegna ágreinings um það mál, sem hér liggur fyrir, heldur af öðrum ástæðum. Ríkisstj. hefur sýnt það, að hún er ekki fær um að stjórna landinu, og hlýtur því að falla. Hún hefur þegar verið við völd lengur en eðlilegt er undir slíkum kringumstæðum. Sósfl. hefur tvisvar sinnum boðið Framsókn samvinnu um að fella ríkisstj. og undirbúa samstjórn þessara flokka, sem mundi hafa miklu meiri styrk bak við sig en ríkisstj. hefur. Þessu hefur ekki verið svarað. Þeim, sem fella ríkisstjórn, ber jafnframt siðferðisleg skylda til að mynda nýja. Sósfl. er því enn sem fyrr reiðubúinn til samstarfs við þá aðila, sem kynnu að vilja standa að heiðarlegri stjórnarsamvinnu um lausn þessara mála, sem ekki byggist eingöngu á fórnun þeirra, sem minnst hafa.

En hvernig stendur þá á vantrausti Framsóknar, sem flutt er sama dag og þetta stóra mál, útbýtt á sama fundi? Hæstsv. fjmrh. hefur upplýst það, að 2. febr. hafi þessar tillögur verið alveg tilbúnar af hendi íhaldsins, en allur tím-inn síðan hafi farið í umræður um málið við Framsókn, og hafi þær farið mjög vinsamlega fram. Undirtektir formanns þingflokks Framsóknar bera það með sér, að ágreiningur er ekki um aðalefni þess. Hann talar að visu um ýmsar aðrar ráðstafanir og sérstaklega framkvæmdina, og er auðskilið, hvað átt er við með því. Jafnframt samningum um frv. voru þeir að semja um stjórnarmyndun. En Framsókn gerði þá kröfu, að íhaldsstjórnin segði af sér fyrst, gæfist upp, svo að hægt væri að sýna fólkinu fram á, að án Framsóknar yrði landinu ekki stjórnað. Íhaldið var nú ekki alveg á því að láta auðmýkja sig þannig, heldur skyldu samningarnir um stórmálið stranda. Og þegar allt virðist vera að samræmast, stranda þessir samningar allt í einu á persónulegum metnaðarmálum beggja flokkanna. Íhaldið kastar frv. inn í þingið, án þess að um framgang þess sé samið. Eysteinn Jónsson segir, að þetta skapi hernaðarástand í fjármálum okkar. Framsókn flytur vantraust um leið, ekki fyrir málið sjálft, heldur til að koma stjórninni frá, áður en þeir ganga frá samningum um nýja. Þennan leik á að leika, meðan hernaðarástand ríkir í fjármálum okkar að dómi Eysteins Jónssonar.

Hér með vil ég beina þeirri áskorun til Eysteins Jónssonar, sem tala mun hér á eftir,

að svara því skýrt og skörinort frammi fyrir þjóðinni, hvort Framsókn ætlar að hefja samninga við Sjálfstfl. að nýju, þegar þessi vantrauststillaga hefur verið afgreidd. Eg beini þeirri áskorun til þeirra, sem þykjast vera málsvarar alþýðunnar í landinu, hvort þetta eigi að verða efndir kosningalofoðanna. Á að sækja föngin í Heiðnaberg stórgróðavaldsins með stjórnarsamvinnu við íhaldið um þetta mál, og kannske einhverjar smáglegsur um verðlagsdóm o. fl. því líkt? Á að heyja stríðið gegn hvers konar fjárplógsstarfsemi í landinu, sem heitið var í haust, með álíka undanhaldi í verzlunarmálunum og Framsókn hefur gert á þessu þingi? Eða koma þeir sér e. t. v. saman um að bæta úr þeirri slysn, sem varð, þegar samningarnir fóru út um þúfur, með því að láta dubba upp óábyrga utanþingsstjórn til að framkvæma óvinsælustu ráðstafanirnar, meðan þeir sjálfir bræða yfir brestina til að taka þráðinn upp að nýju?

Forseti (PP): Hv. 5. landsk. þm., Ásmundur Sigurðsson, hefur nú lokið máli sínu, og hefur hann talað fyrir hönd Sameiningarflokks alþýðu — Sósíalistaflokksins —, og hefur nú talað í 39 mínútur.

Þá tekur næstur til máls hv. 8. landsk. þm., Stefán Jóh. Stefánsson, og talar hann fyrir hönd Alþfl.

Stefán Jóh. Stefánsson: Herra forseti. Góðir hlustendur. Eg mun með þessum orðum min- gera grein fyrir afstöðu Alþfl. til vantrauststillögu þeirrar, sem fyrir liggur. Eg tel þá rétt í upphafi að víkja nokkuð að aðdraganda til myndunar þeirrar stjórnar, sem nú situr.

Þegar úrslit síðustu alþingiskosninga urðu kunn, leiddi það óhjákvæmilega af þeim, einnig vegna þess, að ráðherrar Framsfl. höfðu tilkynnt, að þeir mundu biðjast lausnar, að ég bæðist lausnar fyrir mig sjálfan og allt ráðuneytið. Það gerði ég 2. nóv. s. l. í viðtali, sem ég þá átti við Alþýðublaðið 3. nóv., gerði ég grein af minni hálfu fyrir þessu þannig:

„Úrslit kosninganna eru að minni áliti skref til hægri í íslenskum stjórnarmálum. Þeir flokkar, sem töldu gengislækkun eða stórfellda niðurfærslu kaups og þar af leiðandi rýrnun á kjörum launastéttanna, ásamt minni afskiptum almannavaldsins af viðskipta- og fjárhagsmálum, vera helztu úrræðin til lausnar vandamála, unnu frekar á í kosningunum með þessari yfirlýstu stefnuskrá. Það var því hvort tveggja í senn, að þjóðin vill veita þessum flokkum aukinn stuðning, og eins hitt, að Alþfl. getur ekki að slíkri stjórnarstefnu staðið. Þá sýnist það eðlilegast og rökréttast, að þegar kjósendurnir hafa með atkvæðum sínum tekið ákvörðun um stuðning við flokka með áður nefndum sjónarmiðum, þá eigi þeir sömu flokkar að fá tækifæri til þess að framkvæma kosningastefnuskrá sína með stjórnarmyndun. Kjósendur meta síðan framkvæmdir þeirrar stjórnarstefnu, sem þeir hafa að staðið með atkvæði sínu. Alþfl. fékk ekki það brautargengi, sem hann hafði óskað og vænt, til þess að standa gegn gengislækkun og stórfelldri kjararýrnun

almennings. Hann hlýtur því að draga þá ályktun af kosningunum, að öðrum standi nær en honum að leysa vandann.“

Þannig fórust mér orð í viðtali við Alþýðublaðið 3. nóv. s. l.

Á fundi miðstjórnar Alþfl. og þingflokksins hinn 11. nóv. s. l. voru úrslit alþingiskosninganna rædd, og voru allir á einu máli um, að vegna ólíkra sjónarmiða, er hinir borgaralegu lýðræðisflokkar höfðu annars vegar og Alþfl. hins vegar varðandi dýrtíðarmálin, þá væri það réttast og eðlilegast, að Alþfl. væri hlé-drægur í sambandi við stjórnarmyndun. Þá var það og einnig álit þingmanna og miðstjórnar og í samræmi við áður gefnar yfirlýsingar, að Alþfl. gæti ekkert samstarf átt, hvorki beint né óbeint, við kommúnista um ríkisstjórn.

Eins og alkunnugt er, fóru stjórnarmyndunartilraunir fram í nóvembermánuði 1949, og mun ég ekki rekja þær, en ekki tókst að mynda meirihlutastjórn, og var í þess stað horfið að myndun minnihlutaflokksstjórnar Sjálfstfl. Þessi stjórn hóf göngu sína á Alþingi 6. des. s. l. Þá gaf ég af hálfu Alþfl. yfirlýsingu um það, að flokkurinn hvorki styddi hina nýju ríkisstj. né veitti henni hlutleysi. Hins vegar mundi Alþfl. eins og áður miða afstöðu sína einungis við málefnið. Hann mundi fylgja og styðja þau mál, er til heilla horfðu, en berjast eftir mætti gegn þeim málum, er að hans dómi brytu í bága við hagsmuni almennings. Færi það svo eftir stefnu og störfum ríkisstj., hvernig viðbrögð Alþfl. yrðu.

Rétt eftir að núverandi ríkisstj. var mynduð, sendi þingflokkur kommúnista Alþfl. bréf, dags. 9. des., þar sem flokkurinn fór fram á það, að sýndur væri þá þegar vilji þingsins með því að samþ. vantrauststillögu á ríkisstj. En ef það ekki yrði gert, þá legði flokkurinn til, að slikt vantraust yrði flutt og samþ. í byrjun janúar 1950. Þessu bréfi kommúnista sá Alþfl. enga ástæðu til að svara.

Eftir síðustu bæjarstjórnarkosningar fór Framsfl. að leita hófanna um það hjá Alþfl., að hann ásamt honum samþykkti vantraust á núverandi stjórn. En þá hafði Alþfl. og Framsfl. borizt í hendur sem trúnaðarmál frv. það um gengislækkun, er lagt hefur nú verið fram á Alþingi af hálfu stjórnarinnar. Á fundi þingflokks Alþfl. 10. febr. 1950 var tekin til umræðu fyrirspurn Framsfl. um það, hvort Alþfl. vildi greiða atkvæði með vantrauststillögu á ríkisstj., sem fram yrði borin af Framsfl. þá þegar. Þingflokkur Alþfl. var á einu máli um, að það væri ekki tímabært. Á fundi Alþýðuflokksþingmanna 13. febr. s. l. var að ósk Framsfl. rætt á ný um það, hvort Alþfl. mundi greiða atkvæði með vantrauststillögu, sem Framsfl. hefði þá í hyggju að flytja. Svaraði Alþfl. á sama veg og áður. Þetta svar Alþfl. var í beinu sambandi við yfirlýsingu þá, er ég gaf við myndun ríkisstj. og ég hef hér rakið áður, og þótti flokknum það ekki viðeigandi að samþykkja að greiða atkvæði með vantrauststillögu, þegar hann hafði til athugunar sem trúnaðarmál tillögur stjórnarinnar í dýrtíðarmálum, áður en þær væru lagðar fram á Alþingi.

Það mun hafa skeð á tímabilinu eftir miðjan síðasta mánuð, að Sjálfstfl. og Framsfl. reyndu að mynda stjórn saman með það fyrir augum að koma sér saman á eftir um lausn dýrtíðarmálanna á grundvelli þeirra tillagna, sem fyrir lágu frá ríkisstj. Talið var, að tilraunir þessar hefðu verið komnar nokkuð langt áleiðis, og útlit var fyrir, að stjórnarmyndun mundi takast. En af hverju sem það stafaði, þá slitnaði upp úr þessum samningatilraunum allskyndilega, og kann ég ekki um það að dæma með vissu, hverjar ástæður voru til þess, en nokkur skýring hefur þó fengist í ræðum aðalflutningsmanns vantrauststillögunnar hér á undan og einnig í svari hæstvirts utanrrh. hér áðan. Mega kjósendur sjálfir um það dæma, hversu haldgóð þau rök eru, sem þeir fluttu hér, og hverjum var að kenna eða þakka, að ekki tókst sú stjórnarmyndun, sem langt var komin áleiðis.

Eftir að slitnaði upp úr tilraunum hinna tveggja borgaralegu flokka, gerðist samtímis á eftir tvennt: ríkisstjórnin lagði fram frv. um gengislækkun og forustumenn Framsfl. fluttu tillögu um vantraust á núverandi ríkisstj., sem nú liggur fyrir til umræðu.

Fr. ríkisstj. um gengislækkun og fleira var rætt við 1. umr. í neðri deild í fyrradag. Lýsti ég þá afstöðu Alþfl. til þess, og skal ég með örfáum orðum í aðalatriðum lýsa þeirri afstöðu einnig hér.

Ég undirstrikaði það fyrst og fremst, að Alþfl. hefði fram til skamms tíma viljað feta stöðvunarleiðina, eins og gert var um skeið, og það er ekki hans sök, ef sú leið kynni nú að vera lokuð. Þá benti ég í annan stað á, að Alþfl. hefði alltaf talið gengislækkun, ákvarðaða, mótaða og útfærða af andstæðingum hans, bæði hættulega og ótrygga frambúðarlausn. Í þriðja lagi tók ég fram, að Alþfl. teldi ófrávikjanlegt í samræmi við stefnu sína og uppbyggingu, að samráð yrði haft milli hans og launastéttanna um úrræði, sem gripið væri til, og þau ein úrræði gæti Alþfl. valið, sem verkalýðshreyfingin og launastéttirnar yfirleitt gætu sætt sig við og vildu við una. Ég gat þess þá einnig, að Alþfl. hefði, eftir að hafa haft náið samráð við trúnaðarmenn flokksins í landssamtökum launastéttanna, ákveðið að vera andvígur frv. um gengislækkun. Það er víðs fjarri, sem hæstv. utanrrh., Bjarni Benediktsson, hélt fram, að það væri vegna keppni við kommúnista. Er það kannske afsakanlegt, að Sjálfstfl. skilji ekki þau sjónarmið, að nauðsyn sé, að verkalýðssamtökin séu með í ráðum og óskir þeirra og skoðanir hafi áhrif.

Ástæðan til andstöðu Alþfl. og trúnaðarmanna hans í launasamtökunum var fyrst og fremst sú, að flokkurinn telur það fullkomna staðreynd, að frv. um gengislækkun mundi skerða verulega kjör launastéttanna, einkum láglaunafólks, og viðurkenning á þessu felst jafnvel í greinargerð hagfræðinganna tveggja með frv. Það var því hægt að slá því föstu, að hér var um að ræða verulega kjaraskerðingu fyrir launafólk í landinu, og vegna þess höfðu verkalýðssamtökin, og Alþfl. var þeim sammála, ótrú á því, að þessi gengislækkunar-

leið skapaði framtíðaröryggi um fullkomna atvinnu og rekstur atvinnuveganna. Einnig mætti bæta því við, að byrðarnar, sem lagðar eru á herðar landsmanna, eru þyngstar og mestar að því er launastéttirnar varðar, en tiltölulega litlar, ef þá nokkrar, á efnamenn yfirleitt.

Þá hafði Alþfl. það einnig að athuga við hið fram lagða frv., að þar eru engar tilraunir gerðar, er treysta má sem varanlegum úrbótum í viðskipta- og verðlagsmálum, engin leiðrétting á hinu ömurlega ástandi í húsnæðismálum, engin leiðrétting fyrirhuguð í skattamálum, svo sem að hækka hinn of lága persónufrádrátt launafólks, engin ákvæði um tollalækkunarir, er nokkru nemur, en aðeins óljósar hugleiðingar um, að til slíks kunni að draga síðar, engar tillögur gerðar um almennan sparnað í rekstri þjóðarþúsins og loks engar tillögur um betri skipulagshætti í atvinnurekstri, svo sem bátaútsvegsins o. fl.

Það var bent á það af hálfu Alþfl. við umræðurnar um gengislækkunarfrv. á Alþingi, að það væri ekki flokksins sök, að ekki hefði tekist að feta stöðvunarleiðina, eins og hann hafði lagt til og vel hafði reynzt í nágrannalöndunum, svo sem Bretlandi og á Norðurlöndum, en íslensku borgaraflokkarnir, Framsfl. og Sjálfstfl., raunverulega alltaf verið andvígur og lítt stuðlað að því, að sú leið yrði greiðfær. Og ef Alþfl. hefði haft nægilegan styrk á Alþingi og meðal þjóðarinnar, hefði hann vissulega, eins og komið var, valið aðrar leiðir, sem þó er víst, að mikill meiri hluti Alþingis er nú andvígur. Alþfl. hefði fyrir sitt leyti getað talið rétt, eins og málum var komið, að þjóðin hefði tekið í eigin hendur umsjón og framkvæmd alls innflutnings og útflutnings og tekið þannig úr umferð hinn gífurlega verzlunargröða og jafnað á milli verðlags á framleiðsluvörum og innflutningsvörum.

Flokkurinn telur einnig nauðsynlegt að koma á leiðréttingu þeirra mála, er ég nefndi hér á undan, svo sem í húsnæðismálum, skattamálum, tollamálum, auka sparnað í rekstri ríkisins og koma á betra skipulagi í atvinnuvegunum, og þannig mynda nýtt, samstætt heildarkerfi til úrlausnar á aðsteðjandi vandamálum, og þá einnig, og jafnvel í fyrstu röð, áður en til annars yrði gripið, draga úr fjárfestingu og afnema hallarekstur ríkisins.

Alþfl. hefur nú þegar á Alþingi mótað afstöðu sína til þessa máls, eins og allra annarra mála, með fullkominni ábyrgð á afstöðu sinni og andstöðu við gengislækkunarfrv., og mun gera það eitt, sem hann telur heppilegast í bráð og lengd til þess að tryggja sem bezta afkomu Íslendinga. Hann hefur enga löngun til þess að skapa aukinn glundroða og upplausn, en mun að sjálfsögðu standa vel á verði gegn öllu því, sem telja má að kreppi að ófyrirsynju að kjörum manna í landinu og viðhaldi og jafnvel auki misrétti í þjóðfélaginu.

Þannig er afstaða Alþfl. til þessa fyrsta mikilsverða máls, sem ríkisstj. hefur lagt fram á Alþingi. Og í samræmi við þá yfirlýsingu, er ég gaf, er núverandi ríkisstj. settist að völdum, eru viðbrögð Alþfl. þau nú, að hann er andvígur því frv., sem nú liggur fyrir. Af því

leiðir aftur það, að Alþfl. mun nú, af málefnaástæðum eingöngu, greiða atkvæði með vantrauststillögunni, sem til umræðu er.

Ég vil taka það skýrt og greinilega fram, að það er að ýmsu leyti mjög ólíkur rökstuðningur Alþfl. og Framsfl. fyrir fylgi sínu við vantrauststillöguna. Alþfl. er andvígur gengislækkunarfrv. ríkisstj., en af yfirlýsingu þeirri, er hv. 1. þm. S-M., Eysteinn Jónsson, gaf á Alþingi við 1. umr. um gengislækkunarfrv., má marka það, að Framsfl. er með gengislækkunarfrv. sem úrræði til lausnar vandamála, enda er það í samræmi við stefnuskrá Framsfl. Alþfl. er á móti því að taka þátt í stjórn til þess að koma á gengislækkun. Framsfl. vill og óskar eftir að mynda stjórn með Sjálfstfl. í því skyni að samþykkja gengislækkun.

Ég verð að játa, að vantrauststillagan er fram komin með óvenjulegum og nokkuð andhælislegum hætti. Vantrausti er af Framsfl. hálfu lýst á stjórn til þess strax á eftir að athuga um myndun ríkisstjórnar með þeim sömu mönnum, sem vantrausti er beint gegn. En þó að Alþfl. telji þannig vantrausti flutt með einkennilegum og óvenjulegum hætti, greiðir hann samt atkvæði með því, með þeim röksemdum, sem ég hef rakið og algerlega eru málefnalegs eðlis. Það er vegna andstöðu flokksins við gengislækkunarfrv. stjórnarinnar, og þá einnig og ákveðið án þess að taka á sig nokkra ábyrgð á að koma á nýrri stjórn. Þvert á móti getur Alþfl. ekki tekið þátt í stjórn til að koma á gengislækkun. En gera má ráð fyrir, að Framsfl. telji sér bæði skylt og ljúft að sjá um, að komið verði á meirihlutastjórn til þess að leysa vandamálin, sbr. og bréf það, er hv. þm. Str., Hermann Jónsson, las upp frá flokki sínum til Sjálfstfl., þar sem Framsfl. taldi nauðsynlegt, að meirihlutastjórn ákvarðaði og framkvæmdi úrlausn verðbólguáálanna, og hefur góð hugarfarsbreyting orðið frá því að hv. þm. Str., Hermann Jónsson, reyndi að mynda minnihlutastjórn.

Þá vil ég loks taka það fram, og er það í samræmi við þá ályktun, er miðstjórn og þingmenn Alþfl. gerðu hinn 11. nóv. 1949 og áður hefur verið vitnað til, að Alþfl. mun ekki eiga samstarf við kommúnista, hvorki beint né óbeint, um ríkisstjórn. Var sú afstaða flokksins skýrt mörkuð í kosningaávarpi hans, þar sem segir, að Alþfl. muni aldrei hvika frá lýðræðislegri starfsaðferð og stefnumiðum og geti því ekki átt samleið með neinum flokki, er aðhyllist einræði og ofbeldi, og því geti hann ekki átt samstarf við kommúnista.

Ég vænti þess þá, að ég hafi gert skýra og rökstudda grein fyrir afstöðu Alþfl. til vantrauststillögu þeirrar, sem fyrir liggur, og að sú afstaða flokksins sé í fullu og rökréttu samræmi við áður gerðar yfirlýsingar, stefnu hans og starfsaðferðir.

Forseti (StgrSt): Hv. 8. landsk., Stefán Jóh. Stefánsson, hefur lokið máli sínu og talað í 19 mín. af hálfu Alþfl. — Þá tekur til máls hv. þm. Hafnf., Emil Jónsson, sem talar einnig f. h. Alþfl.

Emil Jónsson: Þessa tillögu til pingsályktunar um vantraust á ríkisstjórnina, frá Framsfl., ber að með nokkuð undarlegum hætti, þó nokkuð undarlegri en venjulegt er, og eru þingmenn þó ýmsu vanir.

Fyrir nálega þrem vikum var Alþfl. tilkynnt, af sjálfstæðismönnum, að tillögu þeirra í efnahagsmálum væru tilbúna, og okkur í trúnaði skýrt frá í aðalatriðum, hverjar þær væru. Jafnframt var okkur frá því skýrt, að framsóknarmönnum hefðu verið afhentar tillögurnar um líkt leyti. Óskaði Sjálfstfl. eftir því, að báðir þessir flokkar kynntu sér þær, og óskaði eftir samvinnu um afgreiðslu þeirra. Þetta var út af fyrir sig ekki óeðlilegt. Hins vegar mátti Sjálfstfl. vera það ljóst, að um samvinnu af Alþfl. hálfu um lausn, sem byggðist í aðalatriðum á gengislækkun, gat ekki verið að ræða, enda var honum mjög fljótlega tilkynnt þetta. Allt öðru máli var að gegna um Framsfl. Hann hafði þrífaldlega látið í ljós, að hann gæti hugsað sér úrlausn þessara mála á gengislækkunargrundvelli, enda leið ekki á löngu að samningar væru upp teknir á milli þessara flokka, að visu ekki samningar um lausn málsins sjálfs, til þess að byrja með, heldur um samstjórn, er síðar tæki að sér að leysa sjálft málið. Sýnir þetta út af fyrir sig betur en allt annað, hve innilega flokkarnir voru sammála um sjálft málið, að þeir gátu hugsað sér að mynda fyrst stjórnina, málefna-samningalaust. Það mundu þeir undir engum kringumstæðum hafa þorað að leggja út í, nema fyrir fram væri öruggt, að um þetta mál væri ekki ágreiningur, að minnsta kosti enginn verulegur, hvorki um aðalatriðið, gengislækkunina, né aukaatriðin, ráðstafanir þær, er þeir teldu nauðsynlegt að gera samhliða.

En svo skeður það merkilega. Rétt um það leyti, sem allt virðist vera að falla í ljúfa löð, um miðja vikuna sem leið, þegar menn töldu sig orðið vita, að búið væri að skipta ráðherra-embættunum réttlátlega milli flokkanna, og höfðu góðar heimildir fyrir, að ekkert virtist vera að vanbúnaði, að hin nýja stjórn birtist til að leysa hin stóru verkefni, sem biðu hennar, þá skyndilega er allt upp í loft. Ekki er mér kunnugt um, hvað þessari uppstytta olli, því geta aðilarnir sjálfir skýrt frá, ef þeir kæra sig um, en þá ber það að tvennt í senn s. l. laugardag, að útbýtt er í neðri deild frv. til laga um gengisskráningu o. fl. frá ríkisstj. og alveg samtímis vantrauststillögu á ríkisstjórnina frá Framsfl., eða nánar tiltekið frá þeim Hermann Jónassyni og Eysteini Jónssyni — og hvort tveggja að minnu viti jafnábyrgðarlaust og jafnfráleitt.

Sé það meining Sjálfstfl., að einasti vegurinn til að bjarga þjóðinni sé að koma á þessari gengislækkun, þá lýsir það fullkomnu ábyrgðarleysi hjá flokkinum að kasta þessu máli fram, án þess að hafa nokkurn veginn tryggt því fylgi, svo að unnt sé að afgreiða það fljótt, enda geta slíkar stórbreytingar sem þessar, sem hafa jafndjúptæk áhrif í allar áttir, því aðeins lukk-azt nokkurn veginn frá þeirra sjónarmiði, að hægt sé að gera þær fljótt, svo að segja í einu vefangi. Í staðinn má nú búast við, að þingið

verði að veltast með þær í marga daga, jafnvel vikur, og á meðan eru bankarnir lokaðir og efnahagsstarfsemi í landinu lömuð.

En ekki verður hin aðgerðin skiljanlegri, leikur Framsfl. á hinu pólitíska taflborði, að bera fram vantraust á flokkinn og stjórnina, sem hann hefur setið að samningaborðinu við og er í aðalatriðum innilega sammála. Frá minnu sjónarmiði er á þessu til aðeins ein skýring. Framsókn er að berja Sjálfstfl. til ásta. Það er sýnilegt, út af aðalmálinu, sem fyrir liggur, gengislækkunarmálinu, að Framsókn getur ekki væntzt stuðnings hvorki Alþfl. né kommúnista um stjórnarmyndun til að leysa það mál. Það eina, sem upp úr vantraustinu getur þess vegna komið, á þingræðislegan hátt, er samvinna milli flokksins, sem vantraustið ber fram, og flokksins, sem vantraustið er samþykkt á.

Nú veit ég náttúrulega ekki, hversu mikið Sjálfstæðisfl. lætur berja sig í þessu skyni, en segja mætti mér, að á venjulega dauðlega menn verkaði barsmiðin ekki eins og til er ætlað. Af þessum ástæðum væri það mér skapi næst, og ég hygg flestum okkur, Alþýðuflokksþingmönnum, að láta þá eina um að bitast, sjálfstæðismennina og Framsókn, og sitja hjá við þessa atkvæðagreiðslu, þar sem hér virðist vera um óvenju skrytinn leikþátt að ræða, í stað alvarlegra átaka um eitt þýðingarmesta mál, sem fyrir Alþingi hefur legið hin síðustu missiri. Við munum þó ekki gera þetta, heldur greiða atkvæði með vantraustinu, og liggja til þess ástæður þær, er ég nú skal greina.

Þegar núverandi ríkisstjórn var mynduð, var því lýst yfir af hálfu Alþfl., að hann veitti henni hvorki stuðning né hlutleysi. Hins vegar mundi hann ekki leggja stein í götu hennar fyrst um sinn, þar til séð yrði, að hverju hún stefndi. Nú hefur hún borið fram mál, sem Alþfl. hefur alla tíð barizt hatrammlega á móti, þegar hann hefur séð sér fært. Afstaða flokksins til ríkisstj. nú hlýtur því að mótast af þessu máli. Það skal að visu viðurkennt, að í gengislækkunarfrv. ríkisstj. nú er sárasti broddurinn numinn burt með því að veita takmarkaða upp-
bót á laun. En allt um það telur Alþfl., að byrðar þær, sem gengislækkunin eftir frv. leggur þjóðinni á herðar, komi óréttlátlega niður.

Með hinum nýja vísitöluútreikningi er útlenda vörumagnnið í búreikningum skert mjög verulega hlutfallslega frá því, sem nú er, og hækkunin á því, með lækkandi krónugengi, að miklu leyti falin. Þegar kemur fram yfir 1. júlí n. k., er aðeins gert ráð fyrir uppbót á 6 mánaða fresti, í stað 1 mánaðar áður, og enn fremur því aðeins að hækkunin nemi meira en 5%, sem sennilega svarar til rúmlega 20 núverandi vísitölustiga. Allt, sem fellur utan við núverandi vísitöluútreikning, og það er orðið margt nú af erlendum verzlunarvörum hjá almenningi, verður óbætt, en hækkar þó um rúm 74% í innkaupi.

Námsmenn erlendis þurfa hér eftir að greiða dvalarkostnað sinn 74% hærra verði en áður, án þess að séð verði, að þeim séu ætlaðar neinar bætur. Er viðbúið, að margir þeirra verði að hætta námi, ef ekki verður sérstaklega að gert þeirra vegna, að minnsta kosti á þeim stöðum,

þar sem dýrast er að lifa, eins og t. d. í Ameríku, þar sem mér virðist kostnaðurinn við ársdvöl muni komast yfir 40 þús. kr. Annars staðar mun námskostnaður verða 15–20 þús. kr. árlega, og spurning, hvort sú upphæð dugir.

Yfirmenn á skipum, t. d. togurum, taka nú meginhluta launa sinna í hundraðshluta af afla og hafa eins og er hæstu laun í þessu landi, eða um og yfir 100 þús. kr. á ári. Þeirra laun hækka samkvæmt frv. um 74% og komast því upp undir 200 þús. kr. á ári með þessu móti. Þetta er ekki að skipta byrðunum jafnt á þjóðfélagsþegnana.

Þá er enn ógetið þeirrar eignatilfærslu, sem verður milli þeirra, sem eiga fasteignir, skip o. þ. h. raunveruleg verðmæti, og hinna, sem peninga eiga. Sparifjäreigendur tapa, vegna hækkaðs verðlags, en hinir hagnast, sérstaklega léttist áhvilandi skuldabyrði, ef hún er fyrir hendi, á kostnað sparifjäreigendanna. Tilhneiging til sparifjársofnunar verður því lömuð, og mátti þó sízt við því, eins og nú er högum hátt að hjá okkur. Þeir tilburðir, er fram koma í frv. til lagfæringar á þessu, eru að visu í rétta átt, en ná þó hvergi nærri tilgangi sínum.

Niðurstaðan af þessum hugleiðingum verður því sú, að þær byrðar, sem gengislækkunin leggur þjóðinni á herðar, hljóti að koma ranglátlega niður og verst og þyngst á þeim, sem sízt skyldi.

Annað aðalatriði þessa máls er svo það, hvort aðgerðirnar komi að fullum notum, hvort þær nægi til þess, að sjávarútvegurinn geti haldið áfram af fullum krafti hallalausum rekstri. Eg leyfi mér að efast um þetta.

Í frv. eru engar ráðstafanir gerðar til að tryggja það, sem hagfræðingarnir þó lögðu hvað mest upp úr, þ. e. a. s. að lánsfjárþensla og óhófleg fjárfesting verði stöðvuð, ríkisbúskapurinn verði rekinn án greiðsluhalla og Mar-shallfé að miklu leyti notað til niðurgreiðslu á skuldum ríkisins.

Auk þess má hvorki verðlag né kaupgjald hækka svo á ný, að reksturinn hætti að bera sig. Nú hækkar verðlag mikið, það verður fyrsta afleiðingin, það er vitað, og leggst mjög misþungt á þjóðina eins og áður er sýnt. Einaasta nauðvörn verkalyðsfélaganna og launþeganna er þá kauphækkun, ef ekki verða gerðar aðrar ráðstafanir, sem jafngilda henni. Nú held ég, að öllum sé orðið það ljóst, að áframhaldandi kaup- og verðlagshækkunar leiða til hreinnar glötnar og engra bóta, eru stundarfróun án þess að vera frambúðarlausn. Allt veltur því á, hvort hægt verði að gera skynsamlegar ráðstafanir í húsnæðismálum, í verzlunar- og skattamálum og fjöldamörgum öðrum til þess að draga svo úr dýrtíðaraukningunni, sem þessari lagasetningu verður samfara, að við það verði unað af launþegasamtökunum; því án þess verða áhrif gengislækkunarinnar fyrir útveginn gerð að engu með hækkuðu verðlagi og kaupgjaldi, öllum til meins, áður en varir.

Eg hef ekki trú á, að Sjálfstf., og ekki heldur að Framsfl. og Sjálfstf. saman takist þetta. Þess vegna er Alþf. á móti frv. og tortrygginn á allar aðgerðir flokkanna í þessa átt.

Í síðustu kosningum var að verulegu leyti kosið um þetta frv., þ. e. um gengislækkun. Sjálfstf. og Framsfl. lýstu því yfir hreinlega, beint og óbeint, að þeir mundu beita sér fyrir gengislækkun. Alþf. lýsti sig henni andvigan. Kommúnistana þarf ekki að nefna. Þeir léku tveim skjöldum, miðandi afstöðu sína við flokkspólitískar spekulásjónir, eins og vant er, og ekki annað, og verða því ekki teknir alvarlega. Yfirgnæfandi meiri hluti þjóðarinnar valdi gengislækkunarflokkana og verður nú að súpa seyðið af því. Alþf. dró sig til baka, og formaður hans baðst lausnar fyrir ráðuneyti sitt. Sjálfstf. tók við, og nú liggja hans tillögur fyrir. Alþf. hefur vantrú á þeim og er tortrygginn gagnvart þeim afleiðingum, sem þær kunna að hafa. Hann mun bera fram sínar brtt. og reyna að fá frv. lagfært eins og honum er frekast unnt, þó að hann sé á móti því í aðalatriðum.

En afstaða hans til þessa frv. hefur þá einnig mótað afstöðu hans til vantraustsins, sem hér liggur fyrir, þannig að hann mun greiða atkvæði með því, þó að ef til vill mætti segja, að hann ætti að láta það afskiptalaust, eins og það mál er í pottinn búið.

Forseti (StgrSt): Hv. þm. Hafnf., Emil Jónsson, hefur lokið máli sínu og talaði í 15 mínútur af hálfu Alþf., en alls hefur flokkurinn notað 34 mínútur. — Þá er fyrri umferð í þessum útvarpsumr. lokið, og hafa flokkarnir notað þann tíma, er hér segir: Framsfl. 30 mínútur og á 15 mínútur eftir, Sjálfstf. 30 mínútur og á 15 mínútur eftir, Sósfl. hefur talað í 39 mínútur og á 6 mínútur eftir, og Alþf. hefur talað í 34 mínútur og á 11 mínútur eftir.

Þá hefst síðari umferð. Fyrstur tekur til máls hv. 1. þm. S-M., Eysteinn Jónsson. Talar hann af hálfu Framsfl. og hefur 15 mínútur til umræða.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. Eg mun ræða þetta mál með tilliti til þess, sem komið hefur fram af hendi þeirra ræðumanna, sem hér hafa talað af hálfu hinna flokkanna.

Að því er snertir afstöðu Alþf. til þeirra vandamála, sem fyrir liggja, þá finnst mér hann ekki hafa valið sér gott hlutskipti: að vera á móti gengislækkun og á móti niðurskurði og þykjast vera á móti því að lögleiða stórkostlega nýja tolla til þess að halda áfram uppbótaleiðinni. Eg fæ ekki betur séð en að hann sé á móti þeim þremur leiðum, að meðtöldum uppbótaráðstöfununum, sem til greina geta komið, en nauðlendi í því að greina frá því, að hefði hann ráðið einn, mundi hann hafa þjóðnýtt utanríkisverzlunina. Þetta finnst mér ólíkt þeirri afstöðu, sem slíkir flokkar taka í nálægum löndum, og þykir mér ólíklegt, að sósíaldemókratískir flokkar í Danmörku og Svíþjóð skoruðust undan að eiga þátt í einhverjum af hinum tiltækilegustu leiðum, en skærust úr leik og gerðust þjóðnýtingarflokkar. — Læt ég þetta nægja um afstöðu Alþf. til frv. þess, sem fyrir liggur, nema nokkur um-

mæli hv. þm. Hafnf., sem ég mun koma að siðar.

Hv. 5. landsk., Ásmundur Sigurðsson, sem talaði fyrir hönd Sósfl., sagði, að Sósfl. hefði boðið framsóknarmönnum upp á mjög aðgengilega samfylkingu, og gerði mikið veður út af því, að Framsfl. hefði ekki viljað þekkja þetta góða boð og þar með sleppt gullnu tækifæri til þess að koma, að mér skildist, stefnu Framsfl. og kosningamálum hans í framkvæmd. Í þessu skyni, sagði hann, hefðu verið haldnir fundir og niðurstaðan orðið sú, að enginn málafnaðgreiningur hefði komið fram. En hann gleymir því, að það, að enginn málafnaðgreiningur kom fram, kom til af því, að þetta komst ekki svo langt, að málefnið væru rædd. Því var slegið föstu á fundinum, að stjórnarmyndun af því tagi, sem stungið var upp á, gæti ekki orðið, þegar af öðrum ástæðum. En ef við athugum þau samfylkingartilboð, sem Sósfl. hefur verið að gera og eru sams konar og slíkir flokkar gera í öllum Evrópulöndum, kemur í ljós, að samfylkingin á að vera um stefnu þessa flokks. Ég var rétt áður en ég fór í pontuna að lesa yfir samfylkingaryfirlýsingu síðasta flokksþings Sósfl. Þar er ekki getið um, hvernig eigi að leysa vandamál íslenskra atvinnuvega, en því slegið föstu, að það verði að losa Íslendinga úr tengslum við Marshallöndin og leita nýrra markaða í Sovétríkjunum. Þessi flokkur hefur ekki boðið upp á neina tæka leið, en segir allan vandann vera þann að losa sig við Marshallöndin og leita nýrra markaða í Sovétríkjunum. En hvernig ætti að neyða Rússa til þess að kaupa afurðir okkar við hærra verði en þeir vilja, hefur ekki verið upplýst. Þarna hefur þeirra nauðlending verið, kommúnista.

Kommúnistar hafa fyrr og síðar verið sterk stoð íhaldsins. Vegna þess, hvernig kommúnistar hafa klofið verkalyðssamtökin, eru áhrif sjálfstæðismanna jafnmikil á Íslandi og þau eru í dag. Þeir eru hækjur íhaldsins, Ásmundur og aðrir slíkir. Þetta er sífellt að renna æ glegggra og glegggra upp fyrir mönnum, sem sést best á því, þegar Jónas Haralz treystir sér ekki til þess að starfa þar lengur og mun yfirgefa þennan flokk, og hlýtur þróunin hér að vera sú sama og í öðrum löndum að þessu leyti. — Þessi skeleggi baráttumaður af hendi Sósfl. fór nokkrum orðum um till. þá, sem fyrir liggur, en ekki var hægt að skilja afstöðu hans eða flokks hans til hennar. Ég gat ekki skilið hana. Allt er þetta prófsteinninn á hann og hans flokk, því að ef þeir meina nokkuð með því, að nauðsynlegt sé að koma fram endurbótum á því máli, sem fyrir liggur, svo sem nýrri stefnu í verzlunarmálum, betri ákvæðum um stóreignaskatt og endurbótum í húsnæðismálum, getur ekki verið vandamál í þeirra augum, hvernig greiða eigi atkvæði um þá till., sem fyrir liggur, því að mönnum með þann hugsunarhátt getur ekki dottið í hug að styðja áfram flokksstjórn Sjálfstfl.

Hæstv. dómsmrh., Bjarni Benediktsson, byrjaði á að tala um álit Benjamíns Eiríkssonar og aðdraganda þess og sagði, að tillögur Framsfl. í sumar hefðu aðeins verið um útkanta málsins. Annaðhvort er hann gleyminn eða hann

hefur lesið þessar tillögur eins og viss persóna les biblíuna, því að þessar tillögur taka til greina öll höfuðatriði þessara mála. Og eigi hann við, að ekki hafi verið bent á leið til þess að koma á jafnvægi í þjóðarþúskapnum, var þar berum orðum sagt, að um tvennt væri að ræða: gengislækkun eða niðurfærslu. En hann getur sagt um Sjálfstfl. sama og hann sagði um Framsfl. Hann lét frá sér fara um svipað leyti í gæntillögum sínum dularfullt skraf um tillögur til jafnvægis, án þess að segja, í hverju það væri fólgið.

Hæstv. ráðh. sagði, að í álit Benjamíns Eiríkssonar hefði komið fram, að vissir þættir í stefnu sjálfstæðismanna væru réttir. Mér finnst, að hæstv. ráðh. ætti ekki að minnst á þetta, því að í álit Benjamíns, sem hann gerði í sumar og aftur núna, er tekið fram, að um tvær stefnur gæti verið að ræða. Annars vegar jafnvægisstefnuna, hins vegar stefnu, sem hann af kurteisi við fyrrv. nýsköpunarstjórn kallaði núna fjárfestingarstefnuna, og sýnir hann fram á það í þessu álit, að þessi stefna hlaut að leiða til þess, að hér var ómögulegt að halda uppi frjálsri verzlun, þ. e. einmitt vegna þeirrar stefnu, sem Sjálfstfl. valdi. Þetta sýnir hann mjög vel fram á og leggur þess vegna til, að gerbreytt sé til um stefnu til þess að hafa sig upp úr því ástandi, sem komið var í.

Ræðumenn andstæðinganna hafa í þessum umr. yfirleitt, íhaldið, Sósfl. og Alþfl., sagt rangt til um afstöðu Framsfl. til þess frv., sem stjórnin hefur lagt hér fram. Það hefur verið sagt, að Framsfl. væri með þessu frv., en afstaða hans til málsins fer eftir því, hvaða breyt. verða á því gerðar. Þess vegna er það vægast sagt ekki viðeigandi, þegar þm., eins og hv. þm. Hafnf., leyfa sér að tala um, að það séu skráttin vinnubrögð sú till., sem hér hefur verið lögð fram af hendi framsóknarmanna, og annað, sem hann greindi í því sambandi. Þau vandamál, sem fyrir liggja, eru stórkostleg og mikið í húfi, hvernig tekst að leysa þau. Gengislækkun eða niðurskurður er aðeins einn hlekkur í þeirri keðju, sem þarf að smíða. Ef vel tekst, gæti gengislækkun með réttum viðbótarráðstöfunum mótað jafnvægi, en yrði annars eins og nokkrar veltur áfram á dýrtíðarhjólinu. Þess vegna verður að gera allt til þess að auka líkurnar fyrir því, að gagn verði að því, sem ráðizt verður í, með því að stjórnarstefnan öll sé í samræmi við það, sem þarf að gera. Í þessu sambandi hefur Framsfl. lagt höfuðáherzlu á að halda niðri verðlagi í landinu, létta af þeirri pressu, sem hvílir á fólki vegna hárrar húsaleigu, tryggja réttlátari vörudreifingu en verið hefur og afla fjár til nauðsynlegra og mest aðkallandi framkvæmda í byggingarmálum landsmanna, bæði til sveita og við sjó. Enn fremur hefur verið undirstrikuð nauðsyn þess að koma jöfnuði á fjárl. og koma í rétt horf útlánastefnu bankanna. Enginn samþykkir gengislækkun, sem hefur ótrú á þeirri stefnu, sem gengislækkun eða niðurskurður er liður í. Þetta verður hver maður að hafa í huga, þegar hann metur þetta.

Ég vil þá víkja örfáum orðum að afstöðu ríkisstj., út af því, sem hæstv. dómsmrh. tók fram

í því sambandi. Hæstv. ríkisstj. vissi það vel, að hún gat ekki haft og getur ekki haft forustuna um það að leiða vandamálin til lykta í þinginu, og hún veit líka vel, að henni verður ekki trú- að fyrir framkvæmd þeirra. Framsfl. tók greinilega fram strax, þegar viðtöl byrjuðu um þessi mál, að önnur stjórn yrði að standa fyrir vandamálinum, ef samstarf ætti að verða, vegna þess að helmingur málanna — eða vel það — er framkvæmdin. Af þessu leiddi, að Framsfl. gat ekki fallið á, að minni hluti Sjálfstfl. leiddi afgreiðsluna, og þess vegna taldi hann það eðlilegt, að stjórnin segði af sér, þegar séð var, að hún gat ekki leitt málið. En hvernig átti afgreiðslan að vera? Afgreiðslan átti að vera sú að leggja ekki þessar till. fram án þess að hafa tryggt meirihlutafylgi við þær fyrir fram. Þess vegna taldi Framsfl. eðlilegast, að Sjálfstæðisflokksstjórnin segði af sér og tilraunir yrðu gerðar til þess að mynda meiri hluta um vandamálin í þinginu, en fleygja ekki málinu svona inn í þingið. Sjálfstæðismenn munu hafa gert sér grein fyrir því, að þeir gátu ekki leyst þennan vanda eins og þurfti að vera, og þess vegna komu þeir með till. um að mæta þessari uppástungu framsóknarmanna með því að gera samtök án málefna- samnings, sem er enginn samningur. Á það féllst Framsfl., en áður en það yrði útrætt, lýsti Sjálfstfl. yfir því, að hann gæti ekki stað- ið að því að mynda slíka stjórn, en hafði sjálf- ur átt uppástunguna að því. Nú segir hæstv. dómsmrh., að þessi afstaða Sjálfstfl. hafi verið eðlileg, því að hann hafi ekki viljað mynda stjórn með Framsfl., nema hann segði eitthvað frá því, sem á milli bæri. Það var uppástunga Sjálfstfl. í upphafi að mynda stjórn án mál- efna samnings, og getur þetta því ekki verið ástæðan fyrir því, að ekki varð af þessari stjórnarmyndun. Þar hlýtur einhver önnur á- stæða að liggja á bak við, þar sem Sjálfstfl. hafði í hendi sér að mynda slíka stjórn, en hætti við það.

Hæstv. dómsmrh. sagði, að nokkuð hefði nú skipt um ástand, þar sem Framsfl. hefði í sam- bandi við framlagningu málsins rætt nokkru meira en áður um það, hvað hann vildi í þess- um efnum. Þetta er misskilningur. Ástandið er eins í dag, vegna þess að það, sem við höfum sagt nú um afstöðu okkar til málsins, er það sama og við sögðum í sumar um afstöðu okk- ar og hefur legið fyrir allan tímann. Það hef- ur því verið á valdi Sjálfstfl. að fá myndað ráðuneyti til þess að ganga úr skugga um, hvort samstaða gæti tekizt um vandamálin. Og á- hættan virðist nú ekki vera mikil. Ef menn komu sér ekki saman, átti stjórnin að afhenda vald sitt til Alþ. Við féllumst á þessa leið, og ég tel, að þessi leið hefði verið miklu líklegri til á- rangurs en sú leið, sem Sjálfstfl. valdi. Þegar Sjálfstfl. valdi þessa leið, var það ekki nema eðlileg og sjálfsögð skylda Framsfl. að leggja fram till. um vantraust á ríkisstj., þar sem ljóst var, að seta hennar stöð í vegi fyrir því, að þessi mál gætu vigtað sig á eðlilegan hátt í þinginu, og það er sú skylda, sem hann er að uppfylla með flutningi þessarar tillögu.

Forseti (StgrSt): Þá hefur hv. 1. þm. S-M. (EystJ) lokið máli sínu og talað 4 mínútur fram yfir hinn ákveðna tíma. Verður öðrum ræðumönnum heimilað að tala álíka langt fram yfir þann tíma, sem þeir eiga eftir. — Þá tekur til máls af hálfu Sjálfstfl. hæstv. dóms- mrh., Bjarni Benediktsson, og hefur til umráða um 19 mínútur.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra for- seti. Menn hafa heyrt nokkuð samkomulagið hjá þeim herrum, sem standa að þessari van- trauststill., og eru þessar umr. góður vitnis- burður — og betri en Sjálfstfl. getur lýst — um ábyrgðarleysi þeirra manna, sem standa að því að steypa ríkisstj., þegar samkomulag þeirra sjálfra er nú ekki burðugra en hefur lýst sér hér í umræðum þeirra hér í kvöld og vafalaust á eftir að lýsa sér í framhaldi umr.

Hv. 1. þm. S-M., Eysteinn Jónsson, sagði, að ég hefði gert of mikið úr því, að aðalforsendan í ritgerð Benjamíns Elríkssonar á s. 1. sumri hafi verið nauðsynin á frjálsri verzlun. En það er staðreynd, að svo var. Hann sýndi glögglega fram á, að viðskiptahöftin eru og hafa verið til illa, og til þeirra rekur hann mestan þátt ó- farnaðarins í íslensku fjármálalífi, í valdatið Framsóknar, þegar hv. 1. þm. S-M. kom tölu- vert við sögu, og eftir styrjöldina. Það er skilj- anlegt, að hv. 1. þm. S-M. vilji láta þetta liggja í þagnargildi, en mér finnst óskiljanlegt, að hann skuli ræða hér til áfellis Sjálfstfl., að hagfræðingarnir sýna fram á og sanna, að fjárfestingin eftir stríðið hafi verið of ör. Sjálf- sagt er enginn af stjórnarmálaflökkinum synd- laus í þeim efnum, en allra sízt ætti Framsfl. að kasta steinum úr því glerhúsi, sem hann býr í, þar sem það liggur fyrir í prentuðum þing- tíðindum, að þegar aðrir flokkar, þáverandi stjórnarflokkar, stuðningsmenn nýsköpunar- stjórnarinnar, vildu láta verja 300 millj. kr. af stríðsgróðanum í þessu skyni, þá vildi Framsfl. láta verja 500 millj. til þessara hluta. Ég held því, að Framsfl. gæti í þessu svo sem mörgu öðru sparað sér að vera með ávitur til annarra, því að margir eru nú kámuir, en fáir verri en þeir, ef við eigum að fara að rifja upp alla landsins sögu. Og í kosningunum í haust mót- mælti Framsókn því harðlega, að dregið væri úr fjárfestingunni, þó að þá væri sannað, að hún var meiri hér á landi en nokkurs staðar annars staðar, þar sem skýrslur ná til, og vit- að væri, að nauðsynlegu jafnvægi varð ekki komið á nema þetta væri fært til betri vegar.

Hv. þm. Hafnf., Emil Jónsson, gat um ein- staka annmarka á frv. og nefndi í því sambandi laun yfirmanna á togurum, sem mundu hækka. Ef hann hermír rétt frá, mundi vera hægt að laga slíka galla í meðferð þingsins. En einmitt þess háttar minni háttar aðfinnslur, sem þm. Alþfl. voru með, benda til þess, að Alþfl. hefði samkvæmt sinni fyrri ábyrgu afstöðu átt að snúast á sveif með þessu frv. og reyna að fá sniðna af því þá annmarka, sem hann telur, að á því séu, en fara ekki út í tilgangslaut kapp- hlaup við kommúnista.

Sennilega verður vantrauststillaga sú, sem

hér liggur fyrir, samþykkt. Það er að visu óvenjulegt, þegar ríkisstjórn flytur höfuðmál, sem í meginatriðum hefur stuðning yfirgnæfandi meiri hluta þingmanna, að þá skuli hún vegna flutnings þess hljóta vantraust. En í umræðum þeim, sem orðið hafa um dýrtíðarfrv. stjórnarinnar, hefur komið í ljós, að Framsfl. er sammála Sjálfstfl. um það, sem mestu máli skiptir í frv. ríkisstjórnarinnar. Sumum hefur þess vegna e. t. v. komið á óvart, að Framsfl. launaði ríkisstj. svo forustu um gott mál, að hann lýsti á henni vantrausti. En við, sem þekkjum Framsókn og vitum, hvað hún er einkennileg, erum hreint ekkert hissa á þessu. Við vissum, að hún mundi veita okkur vantraust við fyrsta tækifæri. Ef við stæðum okkur illa, mundi hún segja, að við værum of sterkir og verða að fara þess vegna. Og ef við stæðum okkur vel, mundi hún segja okkur of veika til að koma góðum málum fram og því yrðum við sem fyrst að fara, enda lýsti Ólafur Thors forsætisráðherra yfir því, þegar stjórnin var mynduð, að hún væri viðbúin vantrausti, hvenær sem væri.

En þótt ríkisstj. sé og hafi verið veik í þingfylgi, er hún ekki veik í viljanum til að láta gott af sér leiða.

Fjöregg fjármálafrv. þjóðarinnar er fólgið í dýrtíðarfrv. stjórnarinnar. Sjálfstfl. hefur ætíð talið, að það fjöregg væri of mikils virði, til þess að flokkarnir mættu henda því á milli sín til að ná góðu skoti hver á öðrum, á sama veg og sagt var, að tröllin hefðu leikið sér að fjör-egginu áður fyrri.

Sjálfstfl. hefur markvisst undirbúið framtíðarlausn dýrtíðarmálanna nú um nærri ársbil. Hann hefur fordæmt aðra flokka fyrir að láta pólitíska stundarhagsmuni ráða meira um gerðir sínar í þeim efnum en tillitið til málefnsins sjálfs. Sjálfstfl. hvorki vill né ætlar að gerast sjálfur sekur um slíkt hið sama.

Ég veit, að kommúnistar munu í þessum efn-um sem öðrum gera það eitt, sem þeir telja greiða fyrir upplausn og niðurrífi hins íslenska þjóðfélags. Ég veit, að Alþfl. er nú haldinn þeim mannlega breyskleika að gera ekki hið góða, sem hann vill, heldur hið illa, sem hann vill ekki. Þetta á eftir að koma flokknunum í koll. En hver er sinnar eigin gæfu smiður, jafnt Alþfl. sem aðrir. Framsfl. hefur hins vegar lýst fylgi sínu við meginatriði hins mikla máls, en vill blanda inn í það ýmsu, sem talsmenn hans orða fallega, en ekki er jafngott inni við beinið.

Sjálfstfl. efar ekki, að samningar um sum óþurftarmál Framsóknar verði erfiðir. Hann telur þó óhjákvæmilegt að freista þess að reyna í lengstu lög að semja um framgang hins mikla máls. Ef slíkir samningar væru ekki reyndir, mundi af því leiða meira óngþveiti og upplausn en áður hefur þekkt í íslenskum stjórnmálum. Með slíku væri engum unnið gagn öðrum en kommúnistum og upplausnaráformum þeirra. Hinu aðkallandi verkefni: lækningu á hinu sjúka fjármálafrv. íslensku þjóðarinnar, væri stefnt í beinan voða. Þessi lækning verður ekki gerð með valdboði einu héðan frá Alþingi. Til þess þarf samstarf sem allra flestra, ekki aðeins á þingi og í ríkisstjórn, heldur hjá þjóð-

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

inni allri. Í lengstu lög verður að vona, að nógu viðtækt samstarf komist á, til að settu marki verði náð. Ef sú von lætur sér til skammar verða, verður að taka þeim ósigri, þegar þar að kemur. En það væri ekki ósigur neins eins flokks eða stefnu, heldur allrar íslensku þjóðarinnar.

Eitt er víst, að ekkert er skaðlegra en ef nú yrðu hafnar illvígur deilur og endalaus togstreita milli þeirra, sem eru þó sammála um aðalatriði málsins. Af þessum sökum mun Sjálfstfl. ekki láta þetta vantraust hrekja sig af rétttri braut.

Eftir réttum þingræðisreglum má að visu segja, að þeir, sem nú sameinast um að fella ríkisstj., taki sér á herðar skyldu til að sjá landi og þjóð fyrir annarri ríkisstjórn, sem styðjist við meiri hluta þings en þessi stjórn hefur stuðzt við. Umræðurnar í kvöld og undanfarna daga á Alþingi hafa hins vegar sýnt, að enginn slíkur samningavilji er meðal stuðningsmanna þessarar vantrauststillögu. Þvert á móti. Í öllu því, sem mestu máli skiptir, greinir þá á. Sjálfstfl. hefur þess vegna, þrátt fyrir þessa hvatvíslegu vantrauststillögu, enn von um, að betur rættist úr en á horfist um hið mikla mál. Hann hefur enn von um, að á síðustu stundu sameinist menn um það, sem mestu máli skiptir, og setji smærri sjónarmiðin til hliðar. Til þess að svo geti orðið, þurfa þeir, sem fram að þessu hafa deilt harðlega, að taka höndum saman. Því aðeins hefur íslenska þjóðin kosið okkur á þing, að hún hefur treyst okkur til að fara þannig að, þegar mest á riður. Ef þannig fer, hefur núverandi ríkisstj. náð því marki, sem hún setti sér og lýsti yfir með stefnuýfirlýsingu sinni, er hún tók við völdum. Þótt til þess þurfi að fara óvenjulegar leiðir, er að taka því.

En hvort sem þetta tekst eða ekki, hefur ríkisstj. gert skyldu sína. Hún hefur við erfiðar aðstæður, undir sífelldu aðkasti, á skömmum tíma undirbúið betur en áður þekkt lausn hins mest aðkallandi vandamáls íslensku þjóðarinnar. Með þessu eru sköpuð skilyrði áframhaldandi velmegunar íslensku þjóðarinnar, atvinnu og framfara öllum til góðs.

Ef illa fer, mun starfstími þessarar stjórnar og ferill hennar þó ætíð verða talið öruggt vitni þess, að stærsti flokkur þjóðarinnar sá og skildi, hvað gera þurfti, og hafði þrek og manndóm til að flytja þær tillögur, sem einar gátu orðið til bjargar.

Fari hins vegar vel, sem við skulum örugglega treysta í allra lengstu lög, þá mun þess ætíð verða minnst, að núverandi ríkisstj. hafi að visu átt skemmri setu en flestar aðrar stjórnir á Íslandi fyrr og síðar, en þó unnið betra starf en ýmsar þeirra, sem við völdin hafa verið ár-um saman.

Forseti (StgrSt): Hæstv. utanrrh., Bjarni Benediktsson, hefur lokið máli sínu, og talaði f. h. Sjálfstfl. — Þá tekur til máls af hálfu Sam-
einingarfl. alþýðu — Sósfl. hv. 2. þm. Reykv., Einar Olgeirsson, og hefur um 10 mín. til um-
ráða.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Góðir áheyr-
endur. Hæstv. utanrrh. var að reyna að láta líta
svo út, að frv. þetta, sem hér er einkum rætt
um, væri árangurinn af fræðilegum rannsókn-
um hinna færustu manna á þessu sviði og mið-
aði að því að stöðva dýrtíðina í landinu og
stefndi að frjálsri verzlun. Allar þessar fullyrð-
ingar eru jafnmikil fjarstæða og algerlega úr
lausu lofti gripnar. Álit þeirra Ólafs Björnsson-
ar og Benjamíns Eiríkssonar er fjarri því að
vera fræðileg rannsókn. Álitid er gersamlega
óraunhæft og óvinsdalegt. Sannleikurinn er sá,
að árangur þessarar fræðilegu rannsóknar, þ.
e. gengislækkunin, var fyrir fram pantaður.
Starfsmaður banka í Ameríku, Benjamín Ei-
ríksson, var fenginn til að gefa út þetta recept
ameríska auðvaldsins við kreppunni á Íslandi,
recept um þá skerðingu lífskjara íslenzkrar al-
þýðu, sem Marshallserfræðingur Bandaríkja-
stjórnar hafði þegar 1947 sagt að yrði að koma
á næstu árum á Íslandi. Síðan var einn vara-
þingmaður íhaldsins með prófessorsnafnból
fenginn til að skrifa upp á receptið — og svo
á það að kosta alla launþega á Íslandi rúmlega
70% niðurskurð á launum að taka inn þetta
marglofaða lyf bandaríska auðvaldsins og
þjóna þess. Hin „fræðilega rannsókn“ Benja-
míns Eiríkssonar og Ólafs Björnssonar hefur
verið tætt í sundur ögn fyrir ögn, bæði hér í
þinginu af stjórnmálamönnum og á fundi í
Stúdentafélagi Reykjavíkur af kunnustu hag-
fræðingum landsins. Það fer því fjarri því, að
hér sé um einhverjar óhlutdrægar niðurstöður
vinsdamanna að ræða, heldur þvert á móti
hlutdrægan áróður pólitískra erindreka ís-
lenska og ameríska auðvaldsins. Íhaldið
reynir að koma þeim blekkingum inn hjá al-
menningi, að allir hagfræðingar séu sammála
um hið mikla gildi þessa álits hagfræðinga
sinna. Ríkisútvarpið ætti að útvarpa ummælum
hagfræðinganna fimm á fundi í Stúdentafélagi
Reykjavíkur, svo að þjóðin fái að heyra álit
annarra hagfræðinga á þessum marglofuðu
vinsdalegu niðurstöðum og gæti sannfærzt um,
að hér er ekki um nein bjargráð að ræða,
heldur blekkingar einar saman. Það er sagt, að
ráðstafanir þessar eigi að stöðva dýrtíðina í
landinu, en það er blekking ein. Það á að auka
dýrtíðina í landinu, svo að þorri manna kikni
undir henni, til þess að auðmennirnir eigi hæg-
ara með að drottna yfir alþýðu landsins. Hv.
þm. Str. spurði: Hverjir eiga sök á hrúni ís-
lenskra fjármála? Ég skal segja honum það.
Hvað er það, sem veldur því hrúni, sem nú er
að dynja yfir atvinnulíf Íslands? Er það það, að
við séum ekki samkeppnisfærir um verð — eða
er það hitt, að það vanti markaði, þótt við
Íslendingar þjóðum fiskinn lægra verði en aðrir?
Hv. 5. landsk. ræddi hér áðan um markaðs-
málin. Enginn þm. mun treysta sér til að hrekja
þau ummæli. Ég skal taka hér eitt dæmi enn
um þessi mál. Dagblaðið *Visir* birti fyrir
skömmu svá hljóðandi fregn frá *United Press*:
„Fregn frá Boulogne hermir, að fiskibátaeig-
endur þar hafi borið fram mótmæli út af upp-
skipun 145 lesta af þorski úr íslenska togaran-
um Ingólfi Arnarsyni. Horfði svo í bili, að upp-
skipun yrði stöðvuð, en hún var þó leyfð, eftir

að kaupendur fisksins höfðu lýst yfir því, að
þeir mundu ekki flytja inn meira af nýjum
fiski frá Íslandi.“ Hvað segir þessi frétt? Ekki
það, að við séum ekki samkeppnishæfir, heldur
að við séum að eyðileggja báta þar úti. En við
erum útilokaðir frá mörkuðunum, þó að við
getum undirboðið aðrar þjóðir. Ég skal segja
hv. þm. Str., hverjir eiga sök á því hrúni, sem
nú er að skella yfir. Það eru mennirnir, sem
þrátt fyrir aðvaranir okkar sósíalista fjötruðu
Ísland 1947—48 við Marshalllöndin, sem eiga
sök á því hrúni. Það eru ekki mennirnir, sem
árið 1945 tryggðu þjóðinni þau stórfelldu ný-
tizku tæki, sem nú eru undirstaða atvinnulífs
okkar og geta gert okkur þess megnuga að und-
irbjóða keppinauta okkar á erlendum mörkuð-
um og vinna aðra nýja markaði, ef við fáum að
vinna að því frjálsir og óhindraðir. Nei, sökina
eiga þeir menn, sem eyðilaggt hafa markaðina
fyrir afurðir þessara stórvirku tækja, full-
komnustu atvinnutækja, sem Íslendingar hafa
átt. Þeir eiga sök á því, að við erum króaðir
inni í Marshallmörkuðum, hrynjandi mörkuð-
um kreppunnar, þessarar amerísku pestar, sem
breiðist nú út um allt hagkerfi Vestur-Evrópu
og veldur hnignun, atvinnuleysi og fátækt eins
og 1931. Við Íslendingar vorum reknir eins og
sauðir inn í Marshallkviarnar 1947 og 1948 af
smölum amerískra auðdrottunara, sem sátu í
íslenskum ráðherrastólum. Nú standa ame-
risku húsbændurnir með gengislækkunarsvip-
una í höndunum. Þeir þykjast öruggir um, að
enginn sleppi út úr Marshallkviunum, sem
þangað hefur verið rekinn inn. Það er efna-
hagslegt alræði ameríska auðvaldsins yfir Ís-
landi, sem verið er að framkvæma með þessu
frv. Við erum með þessu móti að steypa okkur
út í efnahagslegt öngþveiti. Gengislækkun þjó-
ðir, að dollarinn hækkar í verði, en það hefur
aftur í för með sér, að erfiðara verður um alla
fjárfestingu. Við getum ekki komið í fram-
kvæmd ýmsum stórframkvæmdum, sem okkur
er lífsnauðsyn að koma upp, eins og t. d. Sogs-
virkjuninni. En séum við stöðvuð á þeirri braut,
vitum við, hvað biður okkar. Við vitum, hvað
biður okkar, þegar við erum komnir á vald
ameríska auðvaldsins, og við vitum, að ame-
riski auðvaldið vill kaupa Ísland. Það heldur,
að það geti keypt þjóðina fyrir Marshallgjafir,
og það ætlar sér að kaupa fossana og ná undir
sig iðjuverunum, sem hér verða sköpuð. En
það vill kaupa allt þetta ódýrt — fá Íslendinga
sem ódýra þræla. Þess vegna segir ameríska
auðvaldið við þræla sína hér: Dollarinn skal
standa hátt og hækka. Íslenska krónan skal
standa lágt og lækka, — og þjónarnir taka
undir með húrrahrópum: Upp með dollarinn!
Niður með krónuna! Það er innihald þessa frv.

Hv. 1. þm. S-M. var mjög hræddur um það í
sinni ræðu áðan, að við mundum samþ. van-
traustið: álíka hræddur og hann var í haust
um, að við mundum kjósa forseta með Fram-
sókn. Ég get ekki læknað hv. þm. af þessari
hræðslu, en ég býst hins vegar við því, að við
fáum eins og í haust skammir í Tímanum á
morgun fyrir að samþ. vantraustið. En eitt vil
ég segja hv. þm., að öll framkoma hans í þessu
vantraustsmáli er vítaverð. Hv. þm. S-M. hef-

ur enn engu svarað fyrirspurn hv. 5. landsk. um myndun nýrrar ríkisstj. Þessi þögn hans sýnir, hvert ábyrgðarleysi hans er í flutningi þessa vantrausts og hvaða hráskinnisleikir býr að baki þess. Nei, það, sem þessi hv. þm. ætlar að gera, þegar búið er að samþ. þetta vantraust, er að skriða í eina sæng með íhaldinu og síðan í bróðurlegu samstarfi við það að lækka krónuna — koma á gengislækkuninni. Það er sannarlega kaldhæðni, að þeir menn, sem svona koma fram, skuli ekki opna munninn án þess að guma af ábyrgðartilfinningu og ásaka aðra um ábyrgðarleysi. Það var víðað frá upphafi, að þessi hæstv. ríkisstj. hafði ekki traust Alp. Það, að ekki skyldi vera búið að bera fram vantraust á hana, stafar einvörðungu af því, að þeir, er slíkt hefðu viljað gera, sáu ekki möguleika á myndun nýrrar stjórnar eða þótti stjórnin ekki enn hafa gert svo mikið af sér, að rétt væri að bera fram vantraust á hana, án þess að hafa hugmynd um, hvað við tæki. Við sósíalistar höfðum allra flokka sitzt ástæðu til að hlífa þessari ríkisstj., en við höfum ekki viljað bera fram vantraust fyrr en hægt væri að mynda nýja ríkisstj. Við vildum mynda vinstri stjórn og höfum gert margar tilraunir í þá átt, eins og hv. 5. landsk. lýsti, en allt komið fyrir ekki. Nú er vantraustið komið fram og eðlilegt og sjálfsagt að greiða því atkv. vegna þess máls, sem það stendur í sambandi við, og eðlilegt að vantroysta ríkisstj., sem tekur við recepti frá Ameríku og miðar að atvinnuleysi og auknu valdi ameríska auðvaldsins hér á landi. Þá leið, sem hún þar leggur til að fara, viljum við forðama með vantrausti. Þess vegna álit ég það líka heppilegast, að það komi greinilega fram, að það er vegna þessa frv., að Alp. vantroystir ríkisstj., en hefur hins vegar ekki séð ástæðu til að koma fram með vantrauststill. fyrr. Ég vil því bera fram svo hljóðandi brtt. við vantrauststillöguna: „Á eftir orðunum „núverandi ríkisstjórn“ komi: sökum þess frv. til laga um gengisskráningu, launabreytingar, stóreignaskatt, framleiðslugjöld o. fl., sem hún hefur nú lagt fyrir Alþingi, og þeirrar stefnu í efnahagsmálum þjóðarinnar, sem þar kemur fram.“ Ég vona, að þessi brtt. verði samþ. Ég hef heyrt, að Alpfl. muni greiða atkv. með vantrostinu álíka efangjarn á hellindin, sem að baki því liggja, og við. Ég vil svo biðja hæstv. forseta að leita afbrigða fyrir till. minni.

Forseti (StgrSt): Hv. 2. þm. Reykv., Einar Olgeirsson, hefur lokið máli sínu, og talaði af hálfu Sösl. — Menn hafa heyrt fram komna brtt. Hún er skrifleg og of seint fram komin og þarf því tvöföld afbrögð um hana.

ATKVGR.

Afbrigði um brtt. (sjá þskj. 385) leyfð og samb. með 35 shlj. atkv.

Forseti (StgrSt): Þá tekur til máls síðasti ræðumaður hér í kvöld, hv. þm. Hafnf., Emil Jónsson. Hann talar f. h. Alþf. og hefur um 15 mín. til umræða.

Emil Jónsson: Herra forseti. Hæstv. utanrrh., Bjarni Benediktsson, sagði, að Alþf. hefði enga stefnu í þessu máli, sem hægt væri að ræða, hvað þá taka alvarlega, og það hafa fleiri haldið svipuðu fram, t. d. sagði 1. þm. S-M., að Alþf. hefði ekki valið gott hlutskipti. Það er sem sagt spurt: Hvað vill Alþf.? — og skal ég leitast við að svara því.

Hann vill í fyrsta lagi, að gerðar verði ráðstafanir til þess, að sjávarútvegurinn verði rekinn hallalaust fyrir útvegsmenn og skili þó eins miklum hagnaði til hins vinnandi manns og mögulegt er. Fyrsta atriðið í þeirri viðleitni telur flokkurinn að eigi að vera að draga úr öðrfórum rekstrarútgjöldum eins og frekast er unnt, og hyggur, að þar megi töluvert færa niður, ef fullur vilji er fyrir hendi, og er reiðubúinn að benda á ýmsa líði í því sambandi, bæði viðvíkjandi togurunum og mótorbátunum, og það er eitt í því máli, sem mér þykir næsta furðulegt að fram skuli koma í frv. eins og þessu, en það er, að gert skuli vera ráð fyrir því að hækka laun skipstjóra úr 100 þús. kr. á ári, eins og þau nú eru, upp í hvorki meira né minna en 200 þús. kr. á ári.

Í öðru lagi vill Alþingi, að það, sem á skortir, að jöfnuður fáiist, og þjóðarþúið verður beinlínis að leggja til, verði ekki tekið á þann hátt, að þeir, sem minnsta hafa getuna, verði látnir leggja fram hlutfallslega mest. Þetta hefur verið leitast við að gera með því að styrkja bátaútegginn og afla til þess teknað þann hátt, að sem minnst snerti almenning, svo sem með skatti af ferðagjaldeyri, kvikmyndaskatti, bilaskatti, skatti á ýmsum tollvörutegundum eins og sælgeiti og gosdrykkjum o. fl., o. fl., eins og greinilega kom fram við setningu dýrtíðarlaganna á síðasta ári. Þetta hefur verið gert, og þó að undan sköttunum hafi verið kvartað — það er kvartað undan öllum sköttum —, þá munu menn nú finna á því nokkurn mun og þeirri gengislækkun, sem nú er ætlað að keyra í gegn jafngeysihá og hún er og áreiðanlega afdrifarík. Hvor aðferðin sem notuð verður, og það getur vel verið, að þessi styrkjaleið sé orðin torfarin vegna þess, að ekki hefur tekizt að stöðva dýrtíðina og verðlagsskapphlaupid, verður að tryggja það, — ekki út af fyrir sig, að þetta verði gert öllum að kostnaðarlausu, það vita allir að er ekki hægt, — heldur þannig, að byrðarnar leggist á þjóðina með jöfnum þunga hlutfallslega, en það er ekki gert í þessu frv.

Frv. það, sem hér liggur fyrir um gengis-
lækkun og ráðstafanir í því sambandi, er i-
smeygilega samið, en almenningur mun árei-
ðanlega finna til þess um það er lýkur og meira
en menn almennt gera sér grein fyrir. Þá verð
ég einnig að lýsa undrun minni yfir því, að
gengislækkun er látin verða upphaf að að-
gerðum þeim, er nauðsynlega þarf að gera, en
ekki lokaátakið, eftir að séð er, hvornig hinar
aðgerðirnar verka. ef hennar verður þá þörf.

Pegar dr. Benjamín Eiríksson var fenginn hingað s. l. sumar af fyrrverandi stjórn, þá lagði hann hvað mest upp úr, að tekið yrði fyrir lánsfjárbensluna og hallarekstur ríkis- síðis. Með því og Marshallaáðstoðinni mundi

mikil lagfæring fást, án þess að gripið væri til annarra ráðstafana. Í álitinu sínu frá því í sumar segir dr. Benjamín, með leyfi hæstv. forseta:

„Í umr. hér að framan um leiðir hafa þrjár þýðingarmiklar staðreyndir verið lagðar til grundvallar. Á þeim veltur mest, hvaða leið er ráðlegust, en þessar staðreyndir, sem nú eru, geta allar breytt í fyrirsjáanlegri framtíð. Og ekki er hægt að ráðast í mikilvægar breytingar, meðan framtíðin er of óviss, nema slíkar breytingar geti ekki með nokkru móti beðið, en nauðungarástand ríkir ekki og því hægt að ætla nokkurn tíma til framkvæmdanna. Auk þess hefur enn ekki tekið að fullu fyrir myndun nýrrar dýrtíðar, þótt sú breyting sé nú að gerast, og því æskilegt að bíða með framkvæmdir eins og gengislækkun eða gjald-eyrisskatt og afnám allra niðurgreiðslna þar til verðlag er hætt að stíga og nægar vörubirgðir hafa myndast í landinu. Ástandið er því nú að færast í áttina til peningalegs jafnvægis, og mun þeirra breytinga gæta meir og meir með hverjum mánuðinum sem líður, eftir því sem bankapólitik og fjármál færast í eðlilegra horf og eftir því sem mótvirðissjóðurinn vex.“

Þetta sagði dr. Benjamín í júlí 1949, og það hljóta að vera sömu aðstæður nú. Hins vegar virðist þetta hafa gleymt sambandi við frv., því að ekki veit ég til, að þessar aðgerðir hafi verið látnar koma til framkvæmda, og það eitt er kunnugt um Marshallsjóðinn, sem auðvitað getur orðið okkur til geysihjálpar í þessum málum, að þm. stjórnarflokksins eru byrjaðir að bera viðurnar í hann og vilja gera hann að eyðslueyri, áður en hann er myndaður og áður en hann er farinn að gera það gagn, sem honum er ætlað. Ég efast um, að sú meðferð þjóni réttum tilgangi. Vandamálið er ekki fyrst og fremst verðlagið, segir hagfræðingurinn. Vandamálið er fyrst og fremst dýrtíðin og falska kaupgetan innanlands. Verði þetta lagfært, er mikið fengið, og þetta á að lagfæra fyrst. Engin gengislækkun getur læknað meinsemdirnar, ef ekki verður tekið fyrir greiðsluhalla ríkissjóðs og lánsfjárbenslu bankanna. Þetta vill Alþfl. að fyrst verði lagfært. Þó að það í bili kunni að draga úr fjárfestingarframkvæmdum, verður að taka því, til að koma fjármálakerfi landsins í heilbrigðara horf. Atvinna af hálfu hins opinbera, sem ekkert er til að greiða nema síaukið lánsfé, sem ekkert stendur á bak við og aðeins myndar falska kaupgetu, getur ekki staðizt til lengdar. En auðvitað ber að haga framkvæmdum við hinn lífræna atvinnurekstur, framleiðslustörfina, ef ég svo má segja, þannig, að allir geti haft atvinnu, og það telur Alþfl. að sé hægt með öllum þeim þjóðartekjum, sem við höfum fengið og erum að fá.

1. þm. S-M. sagði, að Alþfl. hefði ekki valið sér gott hlutskipti í þessu máli, þar sem hann gæti ekkert bent á til úrbóta, nema þjóðnýta utanríkisverzlunina, sem væri ekki annað en nauðlending, en væri hins vegar á móti öllum raunhæfum till. Hvernig er það; veit hv. 1. þm. S-M., hver stefna jafnaðarmanna er? Og

gæti þjóðnýting utanríkisverzlunarinnar þjónað þeim tilgangi að létta hér undir, er það sannarlega engin nauðlending, heldur þýðingarmikið innlegg í málið. — Hæstv. utanrrh. sagði, að Alþfl. hefði ekki þorað annað en vera á móti málinu vegna hræðslu við kommúnista. Vægast sagt er þetta ekki góðgjörn skýring, enda áreiðanlega sögð gegn betri vitund. Hæstv. utanrrh. veit vel, að andstaða Alþfl. í þessu máli byggist á því, að hann er að gæta hagsmuna þeirra, sem hann hefur umboð fyrir, en ekki vegna neins kapphlaups, enda hefur flokkurinn ekki haft það fyrir venju að þreyta áróðurskapp við kommúnista. Flokkurinn mun því ræða þetta mál efnislega og greiða atkvæði eftir því, sem málefni standa til og hann telur sínum umbjóðendum fyrir beztu.

Forseti (StgrSt): Hv. þm. Hafnf., Emil Jónsson, hefur lokið máli sínu, og talaði af hálfu Alþfl. Er þá umr. lokið, og hefst nú atkvgr. — Varðandi brtt. hv. 2. þm. Reykv. er það að segja, að samkv. eðli till. mætti skoða hana sem viðaukatill., ekki síður en brtt. En ég tel, að það skipti engu máli, hvort hún kemur til atkv. á undan eða eftir aðaltill., og mun því bera hana upp sem brtt.

ATKVGR.

Brtt. 385 felld með 18:15 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: FRV, FJ, GP, GfG, HG, JÁ, LJós, SG, StJSt, StgrA, ÁkJ, ÁS, BrB, EOI, EmJ.

nei: EystJ, GG, HÁ, HelgJ, HermJ, JG, JörB, KK, PZ, PP, RP, SkG, VH, ÁÁ, AB, BSt, BÁ, StgrSt.

GJ, GTh, IngJ, JóhH, JJós, JPálm, JS, JR, KS, LJóh, PO, SÁ, SB, StSt, PP, BBen, BÓ, EE greiddu ekki atkv.

1 þm. (ÓTh) fjarstaddur.

13 þm. gerðu grein fyrir atkv.

Eysteinn Jónsson: Brtt. þessi er fram borin með óþinglegum hætti, og hafa flokkarnir ekki haft tækifæri til að ræða hana. Við framsóknarmenn höfum þegar gert grein fyrir því, á hverju við byggjum vantraustið, og skirskota ég til þess og segi nei.

Gísli Guðmundsson: Ég segi nei, með skirskotun til grg. hv. 1. þm. S-M.

Halldór Asgrímsson: Ég segi nei, með skirskotun til grg. hv. 1. þm. S-M.

Hermann Jónasson: Ég skirskota til grg. hv. 1. þm. S-M. og segi nei.

Jón Gíslason: Með skirskotun til grg. hv. 1. þm. S-M. segi ég nei.

Páll Zóphóníasson: Það eru óteljandi ástæður fyrir því, að ég vil þessa ríkisstjórn frá völdum, og mér þykir skömm að því að taka eina ástæðu fram yfir aðra og segi nei.

Páll Þorsteinsson: Með skirskotun til grg. hv. 1. þm. S-M. segi ég nei.

Rannveig Þorsteinsdóttir: Ég skirskota til grg. hv. 1. þm. S-M. og segi nei.

Skúli Guðmundsson: Ég tel þessa brtt. óþinglega, þar sem hún er svo seint fram komin, að þm. hefur ekki gefið tækifæri til að ræða efni hennar né bera fram brtt. við hana, þótt einhver hefði talið ástæðu til, og segi nei.

Vilhjálmur Hjálmarsson: Ég skirskota til grg. hv. 1. þm. S-M. og segi nei.

Asgeir Bjarnason: Með skirskotun til grg. hv. 1. þm. S-M. segi ég nei.

Bjarni Asgeirsson: Ég segi nei, með tilvísun til grg. hv. 1. þm. S-M.

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Þetta er mál þeirra, sem að vantraustinu standa og Sjálfstf. algerlega óviðkomandi, og greiði ég því ekki atkv.

Tillgr. samþ. með 33:18 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÁS, BSt, BA, BrB, EOI, EmJ, EystJ, FRV, FJ, GG, GPG, HÁ, GÍG, HG, HelgJ, HermJ, JG, JÁ, JörB, KK, LJós, PZ, PP, RP, SG, SkG, StJSt, StgrA, VH, ÁkJ, ÁÁ, ÁB, StgrSt.

nei: BBen, BÓ, EE, GJ, GTh, IngJ, JóhH, JJós, JPálm, JS, JR, KS, LJóh, PO, SÁ, SB, StSt, PP.

1 þm. (ÓTh) fjarstaddur.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afrg. sem ályktun Alþingis (A. 386).

10. Læknisbústaður á Reykhólum.

Á deildafundum 22. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að yfirtaka fyrir hönd ríkissjóðs núverandi læknisbústað á Reykhólum [24. mál] (A. 28).

Á 4. fundi í Sp., 24. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Atvnrh. (Bjarni Asgeirsson): Herra forseti. Till. þessi til þál. er ekki borin fram vegna læknishéraðsins á Reykhólum, heldur vegna Reykhóla sjálfra og framkvæmda þeirra, sem þar eru á döfinni og fyrirhugaðar, enda er málið borið fram af atvnrh., en ekki af heilbrmrh. Ég vil nú skýra þetta í nokkrum orðum.

Reykhólar hafa frá upphafi verið eitt af gagnauðugustu stórbýlum landsins, og er margt, sem stuðlar að því: mikið og gott land, jarðhitasvæði mikið og margs konar sjávarnytjar á engjum og útskerjum, þó að það hafi gengið úr sér á síðari árum. Eins og kunnugt er, var búið þarna miklu stórbúi fyrr á árum,

en á síðari árum hafa ekki ráðið þangað menn, sem ráðið hafa við jörðina. Það varð því úr, að ríkið yfirtók jörðina og þar voru síðan hafnar opinberar framkvæmdir í því skyni að reisa staðinn við að nýju. Þar hefur verið komið á laggirnar einni af fjórum tilraunastöðvum landbúnaðarins. Á Reykhólum var áður prestssetur og læknissetur, og nú stendur til að reisa þar heimavistarskóla. Þá var skipuð sérstök stjórn fyrir staðinn, og er hv. þm. Barð., Gísli Jónsson, form. hennar. Síðastliðið vor fól atvnrh. n. að gera till. um framtiðarskipulag Reykhóla, og hefur n. unnið að þessu og lagt fyrir ráðuneytið drög að áætlun um framkvæmdir. Ég vil nú gera nokkra grein fyrir þessum till. Hálflenda jarðarinnar er nú í fastri ábúð, og leggur n. til, að hún verði leyst úr henni með samningi við ábúandann, Tómas Sigurgeirsson, og mun verða hægt að ná samkomulagi við hann, að hann sleppi þeim hluta jarðarinnar, sem hann hefur til ábúðar. Þá er gert ráð fyrir því, að ríkið yfirtaki læknisbústaðinn með öllu því landi, sem honum fylgir, og hitaréttindin, með þeim skilmálum, sem þeim fylgja. En þannig er ástætt, að læknishéraðið hefur eignast hluta jarðarinnar og byggt þar læknisbústað. En þessu landi, sem er um 20 hektarar að stærð, fylgir geysilegur jarðhiti og mestur hluti þess jarðhita, sem er á Reykhólum, en til þess að ná þeim jarðhita, sem nauðsynlegur er til þeirra framkvæmda, sem fyrirhugaðar eru á jörðinni, verður að ná samkomulagi við læknishéraðið. Af þessum ástæðum hefur ráðuneytið lagt til með þessari þáttl., að það fái heimild til að semja við læknishéraðið á Reykhólum, að það láti af hendi land og hitaréttindi, eins og fram kemur í álitserð nefndarinnar. Enn fremur leggur það til, að landið verði undirbúið til ræktunar samkvæmt síðustu skipulagsteikningu landnámsstjóra, ef ekki þykir heppilegt að nota það til annars. Enn fremur verði nýbýlastjórn afhent jörðin til að koma þar upp samvinnubyggð. Þá hefur verið rætt við landnámsstjóra, og er hann fús til að leggja til, að Reykhólar verði teknir og komið þar upp nýbýlahverfi. Þykir mér rétt að skýra þetta nokkuð með því að lesa kafla úr bréfi frá skipulagsn. Reykhóla, með leyfi hæstv. forseta:

„Læknishéraðið hefur varanlegan umráðarétt yfir landsvæði, sem er milli 20 og 30 ha, og fylgja nokkrir hverir landi þessu, auk þess sem mikill jarðhiti er í landi þessu á svonefndu Bolaskeiði. Nær land þetta inn í hið skipulagða svæði heima á Reykhólum, en að öðru leyti liggur land þetta þannig, að framkvæmdir til ræktunar verða að gerast sameiginlega með öllu landi staðarins. Þessu landi fylgja einnig ákveðin beitarréttindi í útlandi jarðarinnar. Á landi þessu er læknissetrið, sem er steinhús, nýviðgert. Það er nauðsynlegt vegna allra framkvæmda á hinu skipulagða svæði og utan þess, svo og með tilliti til hagnýtingar jarðhitans, að land þetta sé í umráðum ríkisins. Af þeim ástæðum þykir sjálfsagt að leggja til, að ríkið yfirtaki eign þessa með þeim skilmálum, er að framan greinir.“

Þá segir þar enn fremur:

„Ræktanlegt land, sem að mestu liggur samfellt, er rúmí 100 ha. Framræsla á þessu landi og ræktunarvegir, vatnsleiðsla og virkjun jarðhitans eru framkvæmdir, sem fyrst verða að koma, til að hin miklu skilyrði jarðarinnar geti orðið hagnýtt og framkvæmdir þessar komi að fullu gagni, hvort heldur þarna yrði stofnað til samvinnubyggðar eða þar yrði komið upp verknámsskóla í þágu landbúnaðarins og iðnaðar, er byggður væri á landbúnaðarframleiðslu.“

Þetta eru rök n., og hefur rn. fallið á þau. Hafa verið teknir upp samningar við stjórn læknishéraðsins, en að því standa tveir hreppar, sem eiga læknisbústaðinn og land það, sem honum fylgir. Og telja þeir sig fúsa til að láta af hendi hús, land og jarðhita gegn því, að ríkið taki að sér viðhald á húsinu. Ég tel þetta svo nauðsynlegan lið í þeirri viðleitni að endurreisa Reykhóla, að ég legg til, að Alþ. gefi heimild til að semja við stjórn læknishéraðsins, svo að hægt verði að koma fullkomnu skipulagi á framkvæmdir þarna. Ég er ekki í vafa um, að ef það verður gert, getur risið þarna upp blómlegt nýbýlahverfi og menningarstöð, sem nauðsynlegt er að komi sem viðast, af ástæðum, sem öllum eru kunnar. Ég vil svo leggja til, að málinu verði að umr. lokinni vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv.
og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Á 21. fundi í Sp., 25. jan., var till. tekin til síðari umr. (A. 28, n. 243).

Í handrit vantar kafla frá innanþingskrifara, er í mun hafa verið frumræða frsm. (GJ) við umr. og að því er virðist ræður 1. þm. N-M. (PZ) og 5. landsk. þm. (ÁS).

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég vil taka það fram út af ræðu 1. þm. N-M. (PZ), að ríkið hefur aldrei selt Reykhóla. Land það, sem hér um ræðir, varð eign viðkomandi hreppsfélaga löngu áður en ríkið eignaðist Reykhóla. Jörðin var þá í eigu dánarbús Bjarna heitins Þórðarsonar. Erfingjar hans gerðu þau skipti að fá jörðina Laugaland, sem var eign Reykhólahrepps, gegn afhendingu þess lands, sem nú fylgir læknissetrinu, og þetta gerðist allt áður en ríkið eignaðist jörðina. Mér þykir rétt að benda á, að þessi þáttill. er ekki krafa frá héraðsbúum, heldur hefur nefndin, sem fjallar um skipulagningu Reykhóla, spurzt fyrir um það, hvort viðkomandi hreppar mundu vilja afhenda ríkinu landið, sem tilheyrir læknissetrinu, ásamt hita- og beitarréttindum, og ef svo væri, þá með hvaða skilyrðum. Þessu hafa viðkomandi oddvitar svarað á þá leið, að þeir fyrir sitt leyti gætu fallið á og mundu leggja til, hver við sitt hreppsfélag, að umrædd réttindi ásamt læknisbústaðnum yrðu

afhent ríkinu gegn því, að ríkið sjái héraðinu fyrir læknisbústað og kosti viðhald hans framvegis að öllu leyti. Það er ekki verið að bjóða neitt með okurverði, heldur án nokkurrar greiðslu, landið, hitaréttindi og þann hluta hússins, sem ríkið á ekki, en það mun hafa lagt í þennan bústað rúmlega 40%.

I sambandi við Kleppjárnsreyki er sama að segja. Þar er ekki verið að bjóða neitt með okurverði, heldur er um svo hagstætt tilboð að ræða, að ég tel, að ríkissjóður geti ekki hafnað því. Þar á ríkið að fá gott hús með hitaveitu, útihúsum og bílskúr ásamt 3 hekturum lands, sem liggur að landi ríkisins. Þetta er allt boðið gegn því eina endurgjaldi, að ríkið haldi læknisbústaðnum við. Ég segi, að þetta sé hagkvæmt tilboð, og það er áreiðanlega ekki há húsaleiga fyrir lækninn, þó að hún samsvari viðhaldi á húsinu, einkum þegar þess er gætt, að hiti er innifalinn. Ég held, að það væri því misráðið, ef ríkisstj. fengi ekki heimild til þess að taka þessu tilboði.

Ég vil svo í sambandi við það, sem 5. landsk. sagði, taka það fram, að ég tel samþykkt þessarar þáttill. alls ekki marka spor í þá átt, að ríkið eigi að taka að sér alla læknisbústaði, því að í þessum tilfellum báðum er um algera sérstöðu að ræða, þar sem annars vegar er þörf á þessu landi vegna skipulagningar umhverfisins, en hins vegar er aðstaðan sú, að ríkið á land umhverfis, og í því ásamt landinu, sem tilheyrir læknisbústaðnum, er um samfelld hitasvæði að ræða, sem heppilegast er að nýta í einni heild. Ég vil því endurtaka það, að ég tel misráðið, ef ríkisstj. fær ekki heimild til að yfirtaka þessar eignir.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að leggja þá spurningu fyrir frsm. fjvn., hvort leitað hafi verið umsagnar landlæknis um þetta mál, sem hér er til umr. Ég var að lesa yfir nál. og sá þar ekki neitt um það, hvort umsagnar landlæknis hefur verið leitað. Hins vegar tel ég eðlilegt og rétt, að leitað sé álits heilbrigðisyfirvaldanna, þar sem um algerlega nýtt fyrirkomulag á rekstri læknisbústaða er að ræða.

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Út af fyrirspurn þm. N-P. vil ég upplýsa, að álits landlæknis hefur ekki verið leitað í sambandi við þetta mál. Mér sem formanni nefndarinnar þótti ekki ástæða til þess, vegna þess að þetta mál gripur ekki inn á verksvið landlæknis. Ég skil ekki hræðslu þm. við þetta mál eða hvað veldur því, að hann óskar eftir áliti landlæknis. Hér er aðeins um að ræða tilboð þess efnis, að ríkið taki við miklum eignum endurgjaldslaust, og ekkert ákveðið fordæmi skapað varðandi rekstur læknisbústaða yfirleitt, því að í báðum þeim tilfellum, sem þáttill. fjallar um, er um algera sérstöðu að ræða.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Það er ef til vill vegna þessa sérstæða tilboðs, sem ég tel rétt að athuga þetta mál nánar, því að slík boð eru ekki venjuleg, og þm. er það algerlega óvænt, ef hér er um hreina gjöf að

ræða. Ég tel líka nokkra hættu á því, að fleiri héruð komi á eftir og óski eftir, að ríkið taki að sér rekstur læknisbústaða þeirra, ef farið er inn á þá braut. Nú kunna að vera skiptar skoðanir um, hvort sú leið sé heppileg, og þess vegna tel ég rétt, að málið verði athugað nánar og þá fyrst leitað álits landlæknis. Þessu vil ég skjóta til hv. frsm. og vonast til, að hann geti tekið það til greina, enda ætti ekki neinu að vera spillt, þó að afgreiðsla málsins dragist í tvo eða þrjá daga.

Ásmundur Sigurðsson: Herra forseti. Að eins fá orð. Þm. N-Þ. benti á, að hér væri um mjög óvenjulegt boð að ræða, og má það sannarlega til sanns vegar færa, en hann benti líka á, að samþykkt þessarar till. gæti dregið dilk á eftir sér, því að fleiri héruð mundu ef til vill óska eftir, að ríkið tæki að sér rekstur læknisbústaða. Í sambandi við þetta vil ég benda á, að sum héruð eiga enga læknisbústaði enn, — og væri ekki líklegt, að þau gerðu kröfu til þess, að ríkið bæði reisti og ræki læknisbústaði, ef slíkt fordæmi væri gefið eins og með þessari till. er gert ráð fyrir? Nú skal ég ekki fara út í það á þessu stigi málsins, hvort ríkið eigi að eiga og reka læknisbústaði eða ekki, en tel hins vegar eðlilegt, að lögin um embættismannabústaði verði öll endurskoðuð áður en slík ákvörðun væri tekin.

Helgi Jónasson: Herra forseti. Ég fylgdi þessu máli í fjvn. vegna þess, að ég tel rétt, að ríkið eigi og reki læknisbústaði, en að því tel ég að þessi þáttill. stefni. Ég er alveg andvígur skoðun 1. þm. N-M., að leigan í læknisbústöðunum verði hærri, ef ríkið ætti bústaðina, og sömuleiðis þeirri spá hans, að erfiðara verði að fá lækna út í héruðin. Ég tel þvert á móti, að það verði miklu hægara að fá lækna út í héruðin, ef ríkið ætti og ræki þar góða læknisbústaði, sem leigðir væru með sanngjörnu verði. Það hefur verið horfið að því ráði, að ríkið byggði embættisbústaði bæði fyrir presta, héraðsdómara og hæstaréttardómara, og það virðist ekki síður sanngirniskrafa, að ríkið reisti og ræki bústaði fyrir héraðslækna.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Það hefur komið í ljós, að fylgi þm. við þetta mál byggist á mismunandi forsendum. Enn fremur hafa komið fram óskir um, að leitað verði álits landlæknis, og vegna mismunandi sjónarmiða í málinu tel ég sem heilbrmhr. rétt, að umsagnar landlæknis verði leitað. Ég vil því leyfa mér að fara fram á við n., að hún fái málinu frestað og leiti umsagnar landlæknis, en síðan verði málinu haldið áfram, og ætti það ekki að tefja málið verulega.

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég held, að hæstv. ráðh. hafi ekki gert sér ljóst, að þessi þáttill. er flutt eftir beiðni ríkisstj., án þess að nokkuð væri minnst á að leita umsagnar landlæknis, enda hefði ríkisstj. átt að vera búin að því, ef þess hefði þótt þörf. Ég skil ekki, hvers vegna hæstv. ráðh. er nú að setja fótinn fyrir þetta mál, sem er einmitt undir-

búið af honum og flutt eftir hans beiðni. Eina skýringin, sem ég get fundið, er, að hér sé um athugunarleysi að ræða, enda get ég ekki séð, að landlæknir hafi á nokkurn hátt með skipulagningu Reykhóla að gera, en það er einmitt í sambandi við hana, sem þetta mál er komið fram. Ég get heldur ekki séð, að þetta mál geti gefið nokkur loforð um, að ríkið taki að sér læknisbústaði yfirleitt. Í báðum þeim tilfellum, sem hér er um að ræða, er um algera sérstöðu að ræða, og ég veit ekki til, að svipuð aðstaða sé fyrir hendi um nokkurn læknisbústað utan þessara tveggja. Af þessum ástæðum tel ég ekki ástæðu til að leita umsagnar landlæknis og þar af leiðandi algerlega óþarft að fresta afgreiðslu málsins.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. Ég vil taka undir með heilbrmhr., að leitað verði álits landlæknis í þessu máli, áður en það verður afgreitt. Það hefur komið í ljós, að þm. fylgja málinu af allmismunandi ástæðum, og þess vegna ekki ástæðulaust, að málið sé athugað vel, áður en lengra er haldið. Ég er t. d. alls ekki viss um, að allir þm. séu tilbúnir til að taka afstöðu til þess, að ríkið taki að sér alla læknisbústaði og reki þá fyrir eigin reikning, eins og sumir fylgjendur frv. telja það stefna að. Ég styð því till. hæstv. ráðh., að málinu verði frestað, og vil benda þm. Barð. á, að slík meðferð þarf alls ekki að vera neinn fjötur á málið.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Út af því, sem frsm. fjvn. sagði, vil ég taka fram, að till. mín um það, að málinu verði frestað, er fyrst og fremst fram kominn af því, hvernig málið hefur snúist í hv. n. Þar hafa sem sé komið fram fleiri en ein skoðun, enda þótt n. hafi lagt til, að till. væri samþ., og þess vegna tel ég eðlilegt og rétt að gefa heilbrigðisstj. tækifæri til að segja sitt álit á málinu. Það er alls ekki meiningin að bregða fæti fyrir málið með þessari till., heldur hitt, að gefa þm. tækifæri til að athuga það nánar og landlækni kost á að láta í ljós sitt álit. Vilji nefndin hins vegar ekki leita álits landlæknis, þá mætti þrátt fyrir það fresta málinu til nánari athugunar, og vænti ég, að frsm. n. geti fallist á það.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Hv. 1. þm. Rang. vildi bera á móti því, að leigan í læknisbústöðum héraðanna væri oft lægri en venjuleg leiga í ríkisbústöðum. Ég hef sjálfur nokkra reynslu í þessu, því að ég hef setið í nefnd, sem hefur haft með slíka leigu að gera, og þar var beinlínis lækkuð leiga, til þess að halda viðkomandi lækni áfram í héraðinu, og svona hygg ég að það muni víðar vera. Ég geri ráð fyrir, að samþykkt þessarar till. muni hafa í för með sér að fleiri héruð kæmu á eftir með sams konar óskir, og ég er í miklum vafa um, að slíkt fyrirkomulag sé æskilegt. Mér finnst því sjálfsagt, að þetta mál verði athugað nánar og leitað umsagnar landlæknis; enn fremur væri gott að heyra skoðun fjmrh. á málinu. Það þarf enginn að segja mér, að þessi

tilboð frá héruðunum séu gerð til þess að auðga ríkissjóð og skaða héruðin sjálf. Það liggur áreiðanlega á bak við, að þau telja sér hag í því, að ríkissjóður taki tilboðunum, og þess vegna tel ég rétt, að leitað sé líka umsagnar fjmrh.

Umr. frestað.

Á 26. og 27. fundi í Sp., 15. og 23. febr., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 6. marz, var fram haldið síðari umr. um till. (A. 28, n. 243 og 305).

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Þegar þessum umræðum hér var frestað, varð n. við þeim tilmælum, sumpart vegna óskar hæstv. heilbrmrh. og fram kominna óska frá hv. þm., að athuga málið nánar, og senda landlækni það til umsagnar samkvæmt beiðni ráðh., en það hafði ekki verið gert. N. hefur þorizt umsögn landlæknis um málið, dags. 30. jan., og tók hún þá málið aftur fyrir á fundi og gaf út framhaldsnál. Þótti rétt að birta bréf landlæknis sem fskj. með framhaldsnál., svo að alpm. gætu kynnt sér það, sem þar kemur fram. N. sá ekki ástæðu til að breyta afstöðu sinni, þótt þessi ummæli landlæknis kæmu fram, og leggur því til eins og áður, að till. verði samþ. með þeim breyt., sem fyrir liggja á þskj. 243. Einn nm. hefur skrifað undir með fyrirvara, og annar nm., hv. 2. þm. N-M. (HÁ), sem var fjarverandi, þegar þetta nál. var gefið út, skrifar undir framhaldsnál. með fyrirvara, sem hann mun gera grein fyrir.

Mér þykir rétt, áður en gengið er til atkv. um málið, að minnast nokkuð á skoðun landlæknis í þessu máli. Hann bendir hér á, að hann hafi ekkert í höndunum, er sýni, hvers virði Reykhóllaland er. Í sambandi við það vil ég benda á, að án þess að þetta land hafi verið metið, hefur þótt nauðsynlegt, að landið verði lagt undir Reykhóllaeignina vegna skipulagningar, sem á að fara fram á landinu, því að annars mundi þetta torvela mjög skipulagningu á landinu og þær framkvæmdir, sem gerðar verða á Reykhólum og ég hef lýst hér öllum áður og sé ekki ástæðu til að taka upp aftur.

Síðar segir landlæknir, að þetta mundi draga mikinn dilk á eftir sér. Um þetta get ég ekki verið honum sammála. Um þetta stendur svo sérstaklega á, að þetta getur ekki dregið neinn dilk á eftir sér. Landlæknir bendir á, að komið hafi fram krafa um, að ríkið yfirtaki læknisbústaðinn á Kleppjárnsreykjum. Því er fyrst til að svara, að það er ekki alveg skilyrðisbundið, þó að n. leggi til, að það verði samþ., að þetta hangi saman. Ég lit ekki þannig á, að þetta komi til með að draga dilk á eftir sér. Hérna er um þrýðilega eign að ræða og ríkisstofnun á jörðinni, og ríkið á þá jörð, og ég sé ekki, að þetta þurfi að skapa neitt fordæmi.

Landlæknir heldur því fram, að þetta mundi enda með því, að ríkissjóður þyrfti einnig að yfirtaka öll sjúkrahús og rekstur þeirra, og er þetta því lík fjarstæða, að undrum sætir, að embættismaður skuli láta slíkt frá sér fara. — Hann getur þess einnig í umsögn sinni, að

komið geti til greina á báðum þessum stöðum að breyta læknaskipuninni. Ég veit ekki, hvað hann meinar með því út af fyrir sig, en sjáanlegt er, að ef það liggur fyrir að breyta henni gegn vilja héraðsbúa, fylgir því, að þeir menn, sem ráðstafa því þannig, verða að taka á sig þann kostnað, sem það hefur í för með sér að byggja annan læknisbústað annars staðar í héraðinu. — Þetta er því misskilningur. Mér er ekki kunnugt um, að fyrir liggji yfirleitt að breyta læknisskipuninni í Reykhólahéraði eða þessum héruðum, og hef ekki heyrt eitt einasta orð í þá átt. Á þessu stigi málsins sé ég því ekki þörf á að hreyfa því máli, nema síður væri.

Landlæknir bendir einnig á, að þessi bústaður sé orðinn nokkuð lélegur. Það getur verið, að nokkur hæfa sé í því, að bústaðurinn sé ekki nýtizku bústaður, en hann er þó áreiðanlega eins góður og margir hverjir aðrir læknisbústaðir í landinu, og ég held, að landlæknir mundi setja sig á móti því, að byggðir væru nýir læknisbústaðir, ef hvergi á landinu fyndust verri bústaðir en þessi.

Það einkennilegasta í umsögn landlæknis er þó það, að eftir að hafa gagnrýnt þetta, telur hann réttast, að báðir aðilar fallist á skiptin, og það er einmitt það, sem eingöngu er lagt til í aðaltill. Það er aðeins um að ræða heimild til handa ríkisstj. til að leita samninga við viðkomandi aðila um þessi skipti, og það er einmitt að þeirri niðurstöðu, sem hann kemst að síðustu, að það sé rétt. Hann vill þó hafa annan hátt á þessu. Það, sem greitt yrði fyrir eignirnar, yrði lagt í sérstakan sjóð, en mér finnst það vera aukaatriði.

Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða þetta nánar, en legg til fyrir hönd n., að till. verði samþ. með þeim breyt., sem koma fram á þskj. 243. Ég hef rætt þetta við hæstv. heilbrmrh., sem er staddur hér í þinginu, og geri ég ráð fyrir, að hann geri grein fyrir afstöðu sinni til málsins.

ATKVGR.

Till. samþ. með 27:6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: IngJ, JóhH, JJós, JG, JPálm, JÁ, JR, JörB, KK, KS, LJóh, LJós, PP, PO, SÁ, SB, SG, StSt, ÞP, ÁB, ÁS, BSt, BÁ, BBen, EOl, GJ, StgrSt.

nei: GÞG, PZ, SkG, EystJ, FJ, GG.

GÍG, JS, VH, EmJ greiddu ekki atkv.

15 þm. (GTh, HÁ, HG, HelgJ, HermJ, ÓTh, RÞ, StJSt, StgrA, ÁkJ, ÁÁ, BÓ, BrB, EE, FRV) fjarstaddir.

1 þm. gerði svofellda grein fyrir atkvæði sínu:

Gísli Guðmundsson: Með skírskotun til þeirrar umsagnar landlæknis, sem nú liggur fyrir á þskj. 305, segi ég nei.

Vatill. 243,1 felld með 15:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÞP, BSt, BÁ, BBen, EE, GJ, GÍG, IngJ, JG, JR, KK, PO, SÁ, StSt.

nei: AS, EmJ, EystJ, FJ, GG, GPG, JJós, JPálm, JS, JÁ, PZ, PP, SG, SkG, StgrSt.
AB, EOL, KS, LJóh, LJós, SB, VH greiddur ekki atkv.

16 þm. (ÁkJ, ÁÁ, BÓ, BrB, FRV, GTh, HÁ, HG, HelgJ, HermJ, JóhH, JörB, ÓTh, RÞ, StJSt, StgrA) fjarstaddir.

Vatill. 243,2 kom ekki til atkv.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 399).

11. Réttarstaða og atvinnuskilyrði kvenna.

Á deildafundum 10. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn á réttarstöðu og atvinnuskilyrðum kvenna [86. mál] (A. 173).

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Rannveig Þorsteinsdóttir): Herra forseti. Till. sú, sem ég ber hér fram á þskj. 173, er þess efnis, að kjósa skuli þriggja manna mþn. til að gera rækilega athugun á réttarstöðu og atvinnuskilyrðum kvenna, en að lokinni þeirri athugun skuli n. gera tillögur um breytingar á gildandi l., er nauðsynlegar kunna að reynast til að tryggja konum jafnrétti við karla, bæði að lögum og í framkvæmd, og enn fremur um ný lagaákvæði, er rétt þyki að setja til að tryggja konum sömu aðstöðu og karlmönnum til að sjá fyrir sér og sínum og njóta hæfileika sinna í starfi. Þetta er atriði, sem ekki virðist vera alveg ljóst í íslenskum l., þrátt fyrir það að víða er eitthvað tekið fram um þetta. Vil ég þar til dæmis nefna l. um réttindi kvenna til náms og einnig grein í launal. um það, að konur skuli að öðru jöfnu hafa sama rétt til launa og tilfærslu milli starfa sem karlar. En að öðru leyti er eiginlega allt óljóst um þetta, og að því er snertir fyrra atriðið, um nám, er réttur kvenna mjög fyrir borð borinn, einkum að því er snertir iðnaðarnám. Ég segi ekki, að það sé vegna vöntunar á l. um það efni, en það þarf að fá úr því skorið, hvort það er löglegt, sem gert er, þegar konur fá ekki að stunda nám í vissum greinum. Það er að visu rétt, að í sumum starfsgreinum njóta konur sama réttar og karlar, en aftur á móti hefur annað verið upp á teningnum í skrifstofum ríkisins og víðar, þrátt fyrir þá lagagrein, sem ég áðan nefndi, og byggist það einkum á því, er ég drap á í grg., að þrátt fyrir það að greinin er þarna og ætti að vernda rétt kvenna um sömu laun fyrir vinnu sína og um heimtingu á því að fá stöður, — þrátt fyrir það er nú reynslan sú, að störfín eru flokkuð blátt áfram með tilliti til þess, hvort þau eru ætluð körlum eða konum, þannig að þau störf, sem konur vinna, eru verr launuð án tillits til þess, hvort þau krefjast meiri menntunar, starfs-hæfni eða starfsorku. Þetta er vandamál, sem ekki verður leyst með lagabókstaf, en mætti þó þoka nokkuð áleiðis með þeirri rannsókn, sem hér um ræðir. Miðar seinni liður till. ein-
Alpt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

mitt að því, að sett verði ný lagaákvæði, með tilliti til þess, sem ég nú nefndi, þar sem réttindi kvenna eru einkum fyrir borð borin.

Ég þykist hafa ástæðu til að ætla, að þessari till. minni verði vel tekið, vegna þess að í Ed. var á síðasta þingi samþ. rökst. dagskrá, sem hnigur í sömu átt og þessi till. mín. Vil ég leyfa mér að lesa hana hér upp, með leyfi hæstv. forseta:

„Í trausti þess, að ríkisstj. láti rannsaka, að hve miklu leyti kvenfólk nýtur ekki sömu réttinda nú og karlmenn, og að þeirri rannsókn lokinni leggi fyrir Alþingi frumvarp til laga eða breytinga á eldri lögum, eftir því sem þurfa þykir, til þess að skapa sem fullkomnast lagalegt jafnrétti milli kvenna og karla í þjóðfélaginu, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

Þetta var hin rökst. dagskrá, sem samþ. var í Ed. á síðasta þingi, og hef ég í trausti þess, að þetta hafi verið meining þeirra, sem að þeirri till. stóðu — og meiri hl. Alþ. mun vera á sömu skoðun og sá meiri hl., sem þar var —, borið fram þessa till., sem hér liggur fyrir, og vænti þess, að hún fái fljóta og góða afgreiðslu. Mér þykir svo eðlilegt, að þessi till. fari til athugunar í allshn., og geri það að till. minni.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég skal ekki tefja mikið umr. í sambandi við þetta mál. Það er rétt, sem flm. sagði, að þetta mál var til athugunar í Ed. og borin þar fram og samþ. sú rökst. dagskrá, sem flm. las upp, vegna þess að við rannsókn á málinu í Ed. kom í ljós, að kvenfólk hefur mun meiri rétt en karlmenn á ýmsum sviðum, og við, sem stóðum að þessari till., vildum ekki rýma þann rétt kvenna með því að samþ. frv. eins og það lá fyrir. Svo að maður taki dæmi í sambandi við trygginga-löggjöfina, þá fær kona nú fullar barnabætur, barnalífeyri, ef hún missir mann sinn, en missi maður konu sína, fær hann ekki bætur, og svona er það á fleiri sviðum. — Annars stóð ég upp til þess að mótmæla því, að konur hafi orðið út undan í launagreiðslum á skrifstofum ríkisins. Þetta er rangt, og vil ég biðja flm. að minnst þess, að í einu af allra beztu embættum landsins, ríkisféhirðisembættinu, er kona, sem heldur þar öllum sömu réttindum og sömu launum og karlmaður heldi, ef hann færi í það starf. Er leiðinlegt að vera að bera slíkt fram hér á Alþ. í sambandi við nokkurt mál. Ég vil líka mótmæla því, að störfín séu flokkuð þannig, að tilraunir séu gerðar til þess að greiða konum lægri laun en karlmönnum, heldur er um þetta farið eftir störfunum, hvort heldur það eru karlar eða konur, sem þau skipa.

Ég skal hins vegar greiða till. atkv. til nefndar, og n. mun fyrst og fremst fá þær upplýsingar frá ráðuneytinu, hvað hafi verið gert í sambandi við rökstuddu dagskrána, sem fylgir grg. og borin var fram og samþ. í Ed. á síðasta þingi.

Flm. (Rannveig Þorsteinsdóttir): Mér þykir ákaflega létt, að ekki skuli vera í þessari till.

minni nein trygging fyrir því, að karlmenn fái sama rétt og konur, þar sem þeir hafa hann minni. En ég skal gjarna fylgja öllum brtt. í þá átt. En þetta, sem hann ræddi um tryggingalöggjöfina, byggist á allt öðru sjónarmiði en réttindum karla og kvenna. Byggist það á því meðal annars, að konan er talin hafa vegna lægri launa minni möguleika til að sjá fyrir börnum sínum en karlmaðurinn. Og viðvikjandi því atriði, sem hv. þm. Barð. hefur stundum minnst á hér, þótt hann að vísu nefndi það ekki núna, að konur borgi lægri iðgjöld til trygginganna en karlar, en fái sama frá tryggingunum, þá liggur hér til grundvallar hið sama sjónarmið, að þetta er vegna þess, að þjóðfélagið gengur út frá því, að þær fái lægri laun. Að þær fái jafnmikið, byggist á því sama og að maður, sem verður öryrki t. d. um 30 ára aldur, fær frá tryggingunum, þó að hann hafi ekki borgað nema í fá ár til þeirra, sömu upphæð og maður, sem er orðinn t. d. 55 ára gamall. Þetta byggist á sömu reglum og tryggingalöggjöfin öll er byggð á. — Það kann vel að vera, að ég hafi ekki komið nógu skýrt að orði um það, á hvern hátt fullnægt er þeirri grein launal., að konur skuli að öðru jöfnu hafa sömu réttindi til starfa og karlar. En á móti hinu verður ekki mælt, að í lægstu launaflokkunum á skrifstofum ríkisins mun ekki finnast einn einasti karlmaður, heldur eingöngu konur. Lægst launaða starfið á skrifstofum ríkisins er ritarastarf, sem eingöngu eru ráðnar konur í. Starf þetta gerir miklar kröfur til vinnutækni og er erfiðara heldur en störf, þar sem aðallega eru notaðar reikningsvélar, eins og nú er farið að nota mikið. Það er rétt hjá hv. þm., að sé kona sett í starf, sem karlmaður hefur gegnt áður, þá er kaupið ekki lækkað, en lengra nær það ekki heldur. Þegar embætti ríkisfóhvirðis losnaði, þótti ekki annað fært en láta konu, sem lengi hafði unnið þarna með ágætum, hafa starfið, en það var þó gert með hangandi hendi, og mér hefur skilist, að sá, sem var fírhirðir áður, hafi farið vegna þess, að honum þótti launin svo lág. — Skal ég svo ekki tefja umr. lengur.

Gisli Jónsson: Herra forseti. Ég vil leggja áherzlu á að mótmæla, að gerður sé greinarmunur eða nokkur tilhneiging sé til að lækka kaup vegna þess, að kona eigi í hlut, en starfsfólkið er flokkað í sérstaka flokka án tillits til þess, hvort um karla eða konur er að ræða, og hv. 8. þm. Reykv. hefur sömu laun hér í þinginu og við karlmennirnir. En hér kemur fram það sama eins og þegar frv. var til umr., að blandað er saman samningum við aðra vinnuveitendur. — Þá var hv. þm. að tala um það, að konum væri bannaður aðgangur að skólum, en ég veit ekki til, að það sé gert, nema um bændaskóla og sjómannaskóla eða slíka sérskóla sé að ræða, og er það ekki meira en karlmönnum er bannað að ganga í húsmæðra- og kvennaskóla.

Flm. (Rannveig Þorsteinsdóttir): Herra forseti. Það er ekki gert ráð fyrir því í launal., að í sumum flokkunum séu karlmenn og í

öðrum konur, en svo er það í framkvæmdinni. Þó er ekki gerður greinarmunur á því, þegar um er að ræða kennarastöður, og þegar ég var þingskrifari hérna, fékk ég sömu laun og karlmennirnir, en þegar ég vann á skrifstofu hjá ríkinu, þá sat við næsta borð við mig unglingur, sem var sæmilega skrifandi á íslenzku, en var ekki skrifandi á erlendar tungur, en af mér var krafist, að ég gæti skrifað bréf á 3 tungum, en hann hafði samt sem áður hærri laun, og þetta var gert í samræmi við launalögin, svo að ég þekki báðar hliðarnar. — Og að lokum vil ég segja það, að ég held, að mér sé óhætt að fullyrða, að hv. þm. Barð. geti farið í húsmæðraskóla, ef hann kærir sig um.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv.
og til allshn. með 29 shlj. atkv.

Á 37. fundi í Sp., 29. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 173, n. 475).

Frsm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Eins og segir á þskj. 475, hefur allshn. haft þessa þáttill., sem hér liggur fyrir, til athugunar. Nefndarmenn eru allir sammála um, að sú athugun, sem till. gerir ráð fyrir, verði látin fram fara. Í till. er lagt til, að Alþingi kjósi þrjá menn til að gera ýtarlega athugun á málinu milli þinga, en allshn. telur óþarft að kjósa slíka nefnd og leggur því til, að sú breyting verði gerð á till. að ríkisstj. verði falið að annast þessa athugun. Aðrar efnisbreytingar leggur n. ekki til að gerðar verði, og samkvæmt því leggur n. til, að till. verði samþ. með þeirri breytingu, sem prentuð er með nál. á þskj. 475, en þar er lagt til, eins og ég hef áður minnst á, að í stað millipinganefndar verði ríkisstj. falið að láta athuga þetta mál. — Ég sé svo ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum.

Rannveig Þorsteinsdóttir: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka allshn. afgreiðslu þessa máls og get vel fallist á þá breytingu, sem tillaga er um að gerð verði, því að ég treysti vel hæstv. núverandi ríkisstj. og hæstv. félmrh., sem þetta mál mun fá til meðferðar, til að láta gera þá athugun, sem mín upphaflega till. gerði ráð fyrir að falin yrði sérstakri nefnd.

ATKVGR.

Brtt. 475 samþ. með 29 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 504).

12. Friðun rjúpu.

Á deildafundum 24. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um friðun rjúpu [134. mál] (A. 484).

Á 37. fundi í Sp., 29. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 38. fundi í Sp., 13. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jón Pálmason): Herra forseti. Þessi till. á þskj. 484, frá mér og hv. þm. Mýr., er flutt af mikilli nauðsyn, til þess að koma í veg fyrir, að þessum nytjafugli verði útrýmt. Eins og allir vita, er fuglalíf einn merkasti þátturinn í náttúrulífi landsins. Meiri hluti þeirra fugla, sem hér eru, eru farfuglar, sem fljúga burt til heitari landa á haustin en koma hingað á vorin. Þó eru nokkrar tegundir fugla, sem eru svo harðgerðar, að þær haldast við hér allt árið, og meðal þeirra er rjúpan einn merkasti fuglinn. Af henni voru miklar nytjar, þar til hún gekk um of til þurrðar, vegna af mikillar drápgirni manna. Það er álit þeirra, sem kunnugir eru, að fuglalíf okkar sé fábreytt og að fugli fækki vegna mikillar eyðileggingar. Þetta er raunalegt, og ber að athuga, að það verði ekki látið við gangast um þá fugla, er nauðsyn er að lifi og mikil fegurð er að. — Þessi till. fer fram á, að rjúpan verði alfriðuð næstu 5 ár frá fyrsta sumardeg, eða 20. þ. m. Eg vona, að hv. alþm. fallist á að taka þessa ákvörðun, svo að þeim fáu rjúpum, sem eftir eru, að kunnugra sögn, verði þyrmt. Hér er ekki heldur um arðbæran atvinnuveg að ræða og svo komið á síðustu mörk, að alfriða verður þennan merkilega fugl. — Eg legg svo til, að umr. verði frestað og málið athugað í allshn.

Pétur Ottesen: Það má sjálfsagt taka undir með flm. þessarar till. um það, að vert er að gera ráðstafanir til þess, að ekki verði gengið of nærri fuglastofninum í landinu með skotum. En það er því miður meira en skothrið ein, sem stefnt er gegn fuglalífinu í landinu. Eins og kunnugt er, er svo víða í sveitum og einnig við sjávarsiðuna, að fækkun fuglastofnsins stafar af völdum minka. Það er fullkomlega athugunarvert, því þó að mannskepnan gangi hér of nærri, þá er sízt betra að ala til þess minkana. Það er því sjálfsagt í sambandi við friðunarráðstafanir till., sem ég er hv. flm. sammála um, að vera á verði gagnvart minkinum, svo að þetta kvikindi gangi ekki af fuglalífinu dauðu. Það er alveg eins á valdi Alp. að gera það eins og að banna, að rjúpa sé skotin visst áráðil. — Eg vildi taka þetta fram, vegna þess að ekki hefur komið fram jafnmikill áhugi fyrir því, að gerðar væru aðrar ráðstafanir, að minnsta kosti ekki hjá öðrum flm. þessarar till. (BÁ: Það mætti bæta því inn í

till.) Það er annað atriði, en það var hv. þm., sem kenndi sin, er hann sagði þessi orð.

ATKVGR.
Till. vísað til allshn. með 25 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 39. fundi í Sp., 19. apríl, var fram haldið einni umr. um till. (A. 484, n. 549).
Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsm. (Jón Gíslason): Herra forseti. Allshn. hefur haft þessa þáltill. til athugunar. Hún hefur sent hana til umsagnar menntmrn. og fengið bréflégt svar, sem prentað er sem fylgiskjal með nál. Í því er vísað til álits Finns Guðmundssonar fuglafræðings, en hann telur, að ekki sé nauðsynlegt að alfriða rjúpunna, eða vill að minnsta kosti sjá til, hvort henni fjölga ekki á næstu árum, án þess að hún sé friðuð. Þrátt fyrir þetta svar rn. er n. á einu máli um að leggja til, að rjúpan verði friðuð næstu 5 ár, og leggur því til, að þáltill. verði samþ., þó þannig breytt, að ekki verði miðað við sumardaginn fyrsta, eins og gert var ráð fyrir í upphaflegu till., því að rjúpan er þegar friðuð frá 1. jan. til 15. okt.; þess í stað verði friðunin ákveðin til 31. des. 1955.

ATKVGR.
Brtt. 549 (ný tillgr.) samþ. með 27:1 atkv.
Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
Till., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 558).

13. Kristfjárjarðir o. fl.

Á 33. fundi í Sp., 13. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um kristfjárjarðir o. fl. [130. mál] (A. 417).

Á 36. fundi í Sp., 22. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Þorsteinn Þorsteinsson: Herra forseti. Eg tek hér til máls, af því að 1. flm. er fjarstaddur, en ég get verið fáorður um þessa till.

Eg get þegar í upphafi sagt það sem mína skoðun, að ég er frekar íhaldssamur í þessum málum og tel yfirleitt, að með þessar eignir, sem gefnar eru í sérstöku augnamiði, þá sé neyðarúrræði fyrir þjóðina að breyta því og alls ekki gerandi, nema brýna nauðsyn beri til þess, því að það er lítt uppörvandi fyrir þá, sem ætla að gefa eitthvað til opinberra þarfa, að horfa upp á það, að verið sé að breyta gjafabréfum og ákvæðum, sem þeir, sem á undan hafa verið, hafa gert. En orsökina til þess, að ég er með flm. þessarar till., er sú, að hinar svokölluðu kristfjárjarðir hafa mjög mismunandi aðstöðu í landinu. Þær munu líklega vera 22, og er ýmislega farið um þær. Sumar eru gefnar hreppum, sumar kannske heilum sýslufélögum eða sóknum, og munu á-

kvæði um þær vera misjöfn. En tildrögin til þess, að þessi þáttill. er komin fram, er sú, að á þessu þingi var borin fram till. um að selja eina slíka jörð á Fljótsdalshéraði. Ég álit, að það geti ekki komið til mála að samþ. að selja eina slíka jörð, án þess að gera sameiginlega athugun á þessum jörðum og till. um, hvernig með þær skuli fara. Því varð að samkomulagi, að hv. flm. tæki þessa till. aftur, en flytti þessa till. í hennar stað sem 1. flm. Við vitum það, að kristfjárjarðir hafa verið seldar. Ég heyri sagt, að í Arnessýslu hafi ein jörð verið seld, í Gnúpverjahreppi, og ein austur í Múlasýslu. Ég veit ekki, hvað fleira kann að hafa verið selt af slíkum jörðum, en þetta þarf að samræma. Það þarf fyrst að athuga, hvort fært þyki að selja þessar jarðir eða ekki, og koma samræmi á um sölu þeirra. Það má segja um þá, sem hafa eftirlit með opinberum sjóðum, að þeir hefðu átt að lita eftir þessum eignum líka, en það hefur verið litið svo á, að þær heyru ekki beint undir opinbera sjóði. Auk þessara jarða eru einnig jarðir, sem eru sjóða-eign, og enn þá fleiri, sem eru hreppseign, en við vitum, að hrepparnir þurfa ekki að leita til Alþingis um sölu slíkra eigna, heldur er nóg að fá samþykkt sýslun. um það atriði.

Ég veit, að það er ýmislegt, sem mælir með að breyta til um það fyrirkomulag, sem nú er. T. d. er sagt um eina jörð, ekki langt frá Reykjavík, að hún sé svo yfirbyggð og endurbætt, að ekki sé þar um afgjald að ræða um tugi ára. Ég geri ráð fyrir, að ef ætti að skoða þessar jarðir sem opinberar jarðir, þá væri rétt að leigja þær með erfðaréttindum, og fengju þá þeir, sem tækju jarðirnar þannig á leigu, rétt til að kaupa þær og gera þær að óðalsjörðum. Þetta þarf að athuga líka.

Ég sé ekki ástæðu til að tala langt mál um þetta, en vil aðeins óska eftir, að till. verði vísað til allshn. að lokinni þessari umr. og hún geri þá sína till. um það t. d., hvort skuli vísa henni til ríkisstj. eða einhverra annarra stofnana eða n., sem eru við störf.

Ég get svo látið útrætt um þetta mál, en vísa til grg. fram yfir það, sem ég hef þegar sagt um þetta atriði.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Það er sérstaklega niðurlagið á grg., sem kom mér til þess að segja nokkur orð.

Það er ætlað til, að ríkisstj. láti rannsaka eignar- og umráðarétt kristfjárjarða. Síðasta málsgrein talar um almenninga í landinu. Ég held, að það væri ákaflega æskilegt, og vil beina því til allshn., sem þessa till. á að fá til athugunar, hvort ekki væri réttara að gera hér viðtækari rannsókn og athugun. Það er svo, að mikill hluti af okkar lands óbyggðum er án nokkurs eignarréttar, en við búumst allir við og vonum, að landið eigi eftir að byggjast á næstu áratugum, þannig að mikið land, sem nú er einiskis manns eign, kemur til með að komast í mikið verð. Nú er það svo, að það eru ekki aðeins almenningar, heldur hin óbyggðu landssvæði, sem eru afréttir, sem hér er um að ræða. Þetta er gífurlegt landflæmi og miklu stærra en sá hluti, sem ein-

staklingar eða hreppar eða aðrir kynnu að eiga. Ég held, að það væri ákaflega heppilegt vegna framtíðar landbúnaðarins og skyldra atvinnugreina, að hægt væri að ná samkomulagi um það nú að skapa þannig aðstöðu hvað eignarrétt snertir á þessum óbyggðum, að hann yrði ekki til að íþyngja þeim, sem eiga að vinna þessi lönd í framtíðinni. Ég býst við, að flestir, sem þekkja til þróunar okkar þjóðfélags síðustu áratugina, viti, að eignarrétturinn hefur beinlinis verið byrði fyrir þá, sem hafa ræktað okkar land. Við þurfum að koma í veg fyrir, að hver ný kynslóð þurfi að kaupa jarðirnar með gífurlegu verði og standa undir þeim. Það er komið, sem komið er viðvíkjandi þeirri verðhækkun á jörðum, sem eru ræktaðar og notaðar, og löðum, sem eru komnar í afarverð. Það eru gífurlega stór landssvæði, sem ekki hafa enn þá dregið inn í þessa óheillaþróun, og ég álit mikilsvert fyrir okkur, að við gætum fundið aðferð til að koma í veg fyrir slíkt. Og þá vil ég sérstaklega beina til n., sem á að athuga þetta mál, að fara fram á við stj. frekari rannsókn á þessu, hvort ekki væri hugsanlegt að lýsa allt, sem óbyggt er af okkar landi og nú er einiskis manns eign, sem þjóðareign, sem ekki megi selja, svo að öll hin mikla viðátta af okkar landi, sem er óbyggð nú, komist ekki inn í þessa þróun, sem hér hefur orðið, að hleypa jörðunum í gífurlegt verð. Ég held, að það væri ákaflega heppilegt fyrir framtíð landbúnaðarins, skógræktar og annarra atvinnugreina, sem við mundum byggja á þeirri jörð, sem nú er enn þá ónumin, og fyrst farið er að rannsaka eignar- og umráðarétt á þeim jörðum, sem fyrr á tímum hafa verið gefnar fyrir sálu sinni til almennings heilla, og eins um almenninga og afrétti, sem hafa verið sameign sveita frá fornum tíma, þá held ég, að það sé rétt líka að athuga þessi óbyggðu landssvæði. Ég býst við laga-lega séð, ef einhver maður settist að í óbyggðum, þar sem þætti byggilegt, þá skoðaðist hann eigandi að því landi eftir 20 ár.

Ég vildi aðeins skjóta þessu inn, vegna þess að ég álit það þýðingarmikið að rannsaka þetta, en það mundi þýða, að ríkisstj., sem fengi þetta til athugunar, tæki það þá með í sína rannsókn, en til þess þyrfti umorðun tillgr. sjálfrar. Ég mun þó ekki koma með brtt. á þessu stigi málsins, heldur leggja til við n., að hún athugi þetta sem bezt, áður en hún lætur málið frá sér fara, að gera þessa rannsókn viðtækari og stefna í þá átt, sem ég hef minnt á.

Pétur Ottosen: Aðalefni þessarar tillgr. er að láta fara fram athugun á eignar- og umráðarétti kristfjárjarða og enn fremur öðrum eignum, sem líkt stendur á um. Ég veit ekki, hvað það er, sem gefur hv. flm. þessarar þáttill. nokkurt tilefni til að ætla, að nokkur vafi leiki á um eignar- og umráðarétt yfir kristfjárjörðum. Ég hygg, að þær eignir, sem hér hafa verið nefndar, hafi verið gefnar með gjafabréfum, sem til eru, og eru alveg fullkomin og skýr gögn fyrir eignarrétti þessara jarða. Að því leyti sem ég þekki til kristfjár-

jarða, þá er þetta þannig. Það er þess vegna ekki nokkur vafi, sem leikur á um eignarrétt og umráðarétt þessara jarða, því að það mun svo vera um flestar þeirra, að það er búið að ráðstafa þeim um áratugi og kannske um aldir, án þess að nokkur hafi vefengt eignar- og umráðaréttinn. Ég held, að hann sé jafnvel tryggður í þessu þjóðfélagi eins og hægt er að tryggja umráða- og eignarrétt. Ég held, að að þessu leyti sé óþarft að vera að gera ráðstafanir til slíkra athugana að því er snertir kristfjárfjarðir. Hitt er svo annað mál, að þær breyt., sem orðið hafa í þjóðfélaginu, einkum á síðari árum, eru þess eðlis, að það er ekki hægt að samræma það því fyrirkomulagi, sem er um þessar jarðir. Þessar jarðir eru allar í leiguliðaáðbúð, og gjafabréfin eru þess eðlis, og fyrirhælin í þeim eru þannig, að það á að verja afgjaldi jarðanna að því leyti, sem þau ganga ekki í umboðslaun til þess manns, sem ákveðið er, að hafi umráð yfir jörðunum, þá á að verja því í ákveðnu augnamiði. Það er með öðrum orðum samkvæmt gjafabréfinu ekkert fé fyrir hendi til þess að mæta ábúand- anum um greiðslu fyrir þær umbætur, sem hann hefur gert á þessari jörð. Að því leyti eru gjafabréfin ekki í samræmi við þær kring- umstæður, sem við nú búum við. Ég þekki t. d. eina kristfjárfjörð, sem þannig er ástatt um, að þar er búið að gera stórfelldar um- bætur, mjög mikla ræktun, gera húsabætur, bæði á íbúðarhúsi og peningshúsum, það er búið að leggja þangað síma og leggja þangað rafmagn. Allt þetta hefur ábúandi jarðarinn- ar gert fyrir sitt fé, af því að það er ekki fé til í sambandi við eftirgjaldið, sem mun víðast mjög í hóf stillt, til þess að miðla til þessara hluta. Þar sem svona stendur á, þegar ábúenda- skipti verða, þá er ekkert fyrir hendi annað en að sá, sem hefur lagt fram mikla fjármuni, geti fengið jörðina keypta, sem er langeðli- legast og alls eina úrlausnin, eins og nú er komið um þessa hluti, þar sem miklar fram- kvæmdir hafa átt sér stað. Hitt þarf ekki að skýra fyrir hv. þm., hvað óeðlilegt það væri, að gjafabréf, sem miðuð eru við það ástand, sem var fyrir 100–200 árum, ættu að verða þess valdandi, að enginn, sem á slíkum jörð- um byggði, hreyfði legg eða lið til þess að gera umbætur á jörðinni. Með slíkum hætti mundi gjafabréfið verka andstætt eðlilegri þróun í þjóðfélaginu. Ég sé því ekki annað fyrir hendi um margar hverjar þessara jarða en ábúendur fái þær keyptar. Með þessu móti þarf engan veginn að skerða þann tilgang, sem felst í gjafabréfunum, því að af andvirði jarðanna yrðu stofnaðir sjóðir, sem yrði varið til að inna af hendi það hlutverk, sem ákveðið er með gjafabréfunum.

Nú rís sú spurning, hver hafi rétt til að selja þessar jarðir. Ég vil ekki víðurkenna, að ríkisvaldið hafi nokkurn rétt til að gripa þar inn í. Sá maður, sem ákveðið er, að hafi um- ráð með jörðunum, t. d. prófastur, álit ég að hafi rétt til að ráðstafa jörðunum með slík- um hætti sem er í samræmi við þá félagslegu þróun, sem orðin er í okkar landi, en það sé

ekki ástæða fyrir hið opinbera að gripa þar fram í.

Ég vil taka þetta fram í sambandi við þessa till., að því leyti, sem hún stefnir að því, að enginn umráðamaður þessara jarða mætti hreyfa legg eða lið í þessu efni öðruvísi en ríkisvaldið gripi þar inn í. Ég vil láta þessa skoðun koma hér fram í sambandi við það, að þessi till. er komin fram, að ég held, að um- boðsmenn þessara jarða — að það sé hægt að trúa þeim til, að þeir selji þessar jarðir þann- ig, að það hlutverk, sem þær eiga að standa undir, verði sem bezt tryggt, þó þannig, að ekki sé gengið um of á rétt þeirra manna, sem lagt hafa mikið fé fram til þess að byggja upp þessar jarðir og gera þær að góðum býl- um í þjóðfélaginu. Umráðamaður verður að hafa bæði þessi sjónarmið fyrir augum, þegar slík kaup verða gerð.

Ég vildi aðeins láta þessa skoðun koma fram í sambandi við það, að málið fer til n., sem ég tel rétt, að sé allshn., eins og hv. flm. hefur nú gert till. um.

Út af því, sem fram hefur komið hjá hv. 2. þm. Reykv. um það, að það mundu vera stór landssvæði byggileg, sem væru ekki eign neins, þá kann að vera, að það sé til, en ég held, yfir- leitt, að þessi stóru landssvæði, afreittarlöndin hér, séu í eigu ákveðinna aðila, mestur hluti þeirra eign einstakra manna og félaga. Þar, sem ég þekki til, eru mörg stór eyðilönd, sem fylgja einstökum jörðum, eða það eru hrepps- félög, stundum mörg, sem eru eigendur að slíkum landssvæðum. Ég hugsa, að þannig muni vera ástatt um meginhlutann af því landi, sem óbyggð er. Það má vera, að það sé ein- hver lönd, sem enginn hefur eignarrétt á, en út frá þeim kunnleika, sem ég hef um eyði- lönd, þá er þessu þannig varið. Mér þykir rétt að láta þetta koma fram í sambandi við þessi orð hv. 2. þm. Reykv.

Einar Olgeirsson: Í sambandi við það, sem hv. þm. Borgf. sagði nú síðast, að hann heldur, að afreittirnir muni vera eign einstaklinga eða félaga og hreppa, þá held ég, að þetta sé ekki rétt. Ég held, að ákveðnir hreppar og einstaklingar hafi rétt til þessara landa til að reka þangað upp sitt fé, það sé notkunarrétt- ur, en ekki eignarréttur, og ég held, að dóm- ar t. d. út af íþróttahúsum í óbyggðum séu byggðir á því, að það sé notkunarréttur en ekki eignarréttur á þessu landssvæði og afreitt- ir séu því ekki eign þessara jarða eða hreppa, sem nota þetta land, heldur sé það aðeins notkunarréttur.

Ég tel, að hér sé mjög þýðingarmikið rann- sóknaratriði, sem sé þess fyllilega vert að ganga úr skugga um það. Hins vegar hef ég ekki haldið fram, að ríkið eigi þessi lönd. Ég tel, að ríkið eigi ekki þessi óbyggðu lands- svæði, heldur að þetta sé einskis manns land, ekki ríkisins heldur, að ríkið sem júrídískur aðili eigi þetta ekki. Mér skilst, að þetta sé raunverulega eign þess manns, sem mundi setjast þar að og búa þar í einn mannsaldur, og fengi hann þá samkvæmt hefð eignar-

rétt á því. Þess vegna er það, að ég held, að það þurfi að taka eignarrétt og umráðarétt yfir þessu landi til sérstakrar rannsóknar, og þá álit ég, að það sé heppilegast á þann hátt, að þjóðin ætti það, án þess að ríkið gæti selt það. Það kann svo að fara, að það skapist deilur um þetta atriði, sérstaklega ef ýmiss konar tæknilegar framfarir ættu sér stað, þannig að þessi óbyggðu landssvæði fengju stórauð gildi, t. d. ef tækist að rækta ýmsar jurtir við óhagstæðari skilyrði en nú má takast. Það gæti orðið til að rækta mætti stór landssvæði, sem nú eru óbyggð. Ég álit því, að það sé nauðsynlegt að rannsaka eignar- og umráðarétt yfir þessum óbyggðum.

En um kristfjárfjarðirnar vildi ég segja það, að ég álit óviðkunnanlegt, að hægt sé að ráðstafa þeim jörðum, sem gefnar hafa verið með þeim skilyrðum, sem svona jarðir hafa verið gefnar. Þeir peningar, sem eru á einu ári borgaðir fyrir eina jörð, verða með tímanum einskis virði, því að það eru örlög allra peninga gegnum aldirnar að falla alltaf í verði, en jörðin sjálf heldur áfram að hækka í verði, og því meiri framfarir sem eru á einu landi, því meira hækkar hún í verði. Þeir, sem gefa peninga, eru að gefa eign, sem alltaf minnkar að gildi. En þeir, sem gefa jörð, gefa eign, sem alltaf vex að gildi.

Ég ætla svo ekki að orðlengja þetta meira, en vona, að sú hv. n., sem kemur til með að fjalla um málið, taki þetta til rækilegrar athugunar.

Þorsteinn Þorsteinsson: Þessar umr. gefa mér ekki ástæðu til að tala langt mál. Hv. þm. Borgf. virðist að verulegu leyti vera á sömu skoðun og við flm. Við vissum vel, að undir sumum kringumstæðum hefur ríkið ekki rétt til þess að fyrirskipa um sölu á þessum jörðum. Eignin getur verið óháð ríkinu, en undir öðrum kringumstæðum er það mjög óákveðið, hverjir eru aðilar að því að selja og hverjir ekki. Sem dæmi mætti nefna, að einum, tveimur eða þremur hreppum er fengið eftirgjald af kristfjárfjörð, en presturinn einn fengi í hendur allan umráðarétt yfir jörðinni, t. d. að ráðstafa byggingum og þess háttar, og svo er það oft, að gjafabréfið sjálft liggur ekki fyrir, svo að ekki er hægt að sjá, hvað ætlað er til, heldur verður að sjá, hvað er venja og hefð á þessum hlutum. Þá er mjög vafasamt, að presturinn eða umboðsmaður hans hafi rétt til þess að selja án þess að spyrja hreppinn, og það var einmitt þetta atriði, sem vaktist upp í Ed., og forseti þeirrar d. var í vafa um það. Hann vissi, eins og lög stóðu til, að ef hreppurinn á þetta óskorað, þarf hann ekki að spyrja Alþingi að því, heldur er honum þá nóg að fá samþykki sýslunefndar til þess að mega selja jörð, sem hann á. En það lék vafi á því í sambandi við þá jörð, sem um var að ræða í því tilfelli, og því ákvað hann að fresta atkvgr. til þess að ganga úr skugga um, hvornig það væri með þá jörð. Þetta er sá hlutur, sem þyrfti að upplýsa. Þó

að ég sé í raun og veru mjög á móti sölu slíkra jarða, sem gefnar eru í guðspakkaskyni, þá getur því verið þannig farið að ýmsu leyti, að rétt sé í einstökum tilfellum að gera aðrar ráðstafanir á þeim en áður hefur verið, og getur verið, að þá verði hið opinbera að grípa til sinna ráða, að svo miklu leyti sem það hefur heimild til þess að gera slíkar ráðstafanir.

Ég vil svo mælast til þess, að hv. allshn. athugi þessi atriði og sjái svo um, að þetta komist í hendur sanngjarnra manna, svo að sæmilega megi fara, en fari ekki út í neina ráðleysu eða vitleysu. Ítreka ég svo aftur ósk mína um það, að málinu verði að þessari umr. lokinni vísað til allshn. Sp., því að þar á það heima.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Á 39. fundi í Sp., 19. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 417, n. 550).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

Frsm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Allshn. hefur athugað þessa till. og sent hana félagsmálaráðuneytinu til umsagnar. Svar hefur borizt, og mælir ráðuneytið með, að till. verði samþ. Hins vegar er ráðuneytið í vafa um, að þessari athugun geti orðið lokið fyrir þann tíma, sem till. gerir ráð fyrir, og enda þótt n. telji, að þetta ætti ekki að taka svo langan tíma, hefur orðið samkomulag um að breyta till. þannig, að í staðinn fyrir, að skýrsla um niðurstöðu athugunarinnar verði lögð fyrir næsta Alþingi, komi, að skýrslan verði lögð fyrir Alþingi svo fljótt sem verða má. Er þess vænzt, að það verði ekki síðar en 1951. Ég sé svo ekki ástæðu til að hafa um þetta fleiri orð fyrir n. hönd.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka n. góðar undirtektir og skilning á þessu máli. Ég er sömu skoðunar og nm., að þessi athugun ætti ekki að þurfa að taka langan tíma. Það mun vera um að ræða 155 jarðir, og ættu upplýsingar um þær að fást fljótlega, ef fast er leitað eftir þeim. Ég vænti, að það verði ekki síðar en 1951. Ég vil svo endurtaka þakkir mínar til n. fyrir góða afgreiðslu.

ATKVGR.

Brtt. 550 samþ. með 28 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 559).

Evrópuráðið (kosning fulltrúa á ráðgjafarþing). — Friðun Faxaflóa.

14. Evrópuráðið (kosning fulltrúa á ráðgjafarþing).

Á 42. fundi í Sp., 2. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um kosningu fulltrúa á ráðgjafarþing Evrópuráðsins [153. mál] (A. 618).

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Eins og kunnugt er, samþ. Alp. í vetur, að Ísland yrði aðili að Evrópuráðinu. Samkvæmt stofnskrá ráðsins kveður stj. hvers lands á um það, hvernig fulltrúar eru skipaðir, og er mismunandi háttur hafður á þessu í hinum ýmsu löndum. Ríkisstj. þótti eðlilegast, að Alp. kysi þessa fulltrúa, og þar sem hæpið þótti, að það væri gert án sérstakrar samþykktar frá Alp., er þessi þáttill. fram borin. Till. skýrir sig sjálf. Eg vek athygli á því, að í till. stóð upphaflega, að fulltrúar skyldu kosnir meirihlutakosningu í Sp. Þetta var ekki ætlunin, og hefur till. verið breytt til samræmis við það. Mér finnst nægilegt, að ein umr. verði um till. Ákvörðun hefur þegar verið tekin um það, að fulltrúarnir verði sendir, og er þess vegna aðeins um það að ræða, að Alp. hafi val mannanna með höndum, en ekki ríkisstj., en það þótti eðlilegra, að Alp. kysi fulltrúana, og felst það í till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv.

Forseti (JPálm): Það hefur ekki komið fram till. um að vísa till. til n., enda er þess ekki þörf. (*StjSt:* Málið hefur verið hjá utanrnm., svo að það er óparfi.)

Á 44. fundi í Sp., 4. maí, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var till. aftur tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 27:8 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 707).

15. Friðun Faxaflóa.

Á deildafundum 28. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um friðun Faxaflóa [151. mál] (A. 599).

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 599, 762).

Flm. (Pétur Ottesen): Á árinu 1948 voru samþ. á Alþingi lög um visindalega verndun fiskimiðanna í landgrunninu umhverfis landið. Í þessum l. var sjútvmrn. falið að gefa út reglugerð um sérstök verndarsvæði, eftir því sem kleift þætti. Á grundvelli þessara laga hefur ríkisstj. sýnt lofsverða röggsemi með því að gefa út reglugerð um friðun landgrunnins fyrir Norðurlandi, og má fullyrða, að útgáfa þessarar reglugerðar verði merkur þáttur í sjálfstæðisbaráttu okkar. Eins og öllum landsmönnum er kunnugt, veltur afkoma okkar að miklu leyti á fiskimiðunum umhverfis landið. Þess vegna er okkur lífsnauðsyn, að þau verði ekki ónýtt með óhóflegri rányrkju. Í þeim málum eru horfurnar ekki góðar hér sunnan- og vestanlands, þar sem botnvörpuveiðar aukast stöðugt og svo langt gengur, að þeir toga upp undir landssteinum, og má í því sambandi minna á þau spjöll, sem þeir ollu á línunum báta hér úr verstöðvum við Faxaflóa á síðustu vertíð. Það má því segja, að nú sigi stöðugt á ógæfuhliðina fyrir okkur, eftir því sem botnvörpungunum fjölga hér við land, en þeim hefur stöðugt fjölgað nú síðustu ár, en hafa þó aldrei verið fleiri en á síðustu vertíð. Og svo nærgöngull var þessi togarafloti við bátana, að þeir eyðilögðu línun þeirra og afla. Kvað svo rammt að þessu nú í lok vertíðar, að sumir bátar urðu að hætta veiðum, vegna þess að botnvörpungar höfðu eyðilagt veiðarfæri þeirra, en önnur veiðarfæri voru ófáanleg, miklu fyrr en þeir hefðu ella gert.

Nú hefur lengi verið háð sú barátta hér á Alþingi að fá Faxaflóa friðaðan. Þetta hefur meðal annars ekki verið hægt vegna samnings, sem í gildi hefur verið, við Englendinga frá 1901. Nú hefur þessum samningi verið sagt upp, þó að hann sé að vísu ekki fallinn úr gildi enn. Með hliðsjón af þeim lýsingum, sem ég gaf hér á undan á yfirgangi togbáta hér á Faxaflóa, og þeirri hættu, sem af honum stafar fyrir bátaflotann og sömuleiðis fiskimiðin, þá hef ég leyft mér að bera fram þá till., að á grundvelli þeirra laga, sem áður greinir, verði haldið áfram á sömu braut og hin nýútgefna reglugerð markar, með því að gefa út nú þegar eða eins fljótt og mögulegt er aðra reglugerð um bann við dragnótaveiði og togveiði í Faxaflóa. Þessi till. mín er flutt eftir áskorun frá fjöldamörgum aðilum, sem hlut eiga að máli, og get ég þar nefnt t. d. hreppsnefnd Garðahrepps, bæjarstjórn Keflavíkur og sjómenn á Akranesi ásamt fleirum. Sumum þykir till. mín ekki ganga nægilega langt og vilja láta bannið ná yfir allan flóann frá Geirfuglaskeri að Öndverðarnesi, og er það að sjálfsögðu æskilegt og

ber að stefna að því. Hins vegar tel ég þó, að aðaltillaga mín sé allmikið til bóta og geti forðað þeirri hættu, sem yfir vofir, ef ekkert verður að gert. En eins og ég sagði, er friðun flóans frá Geirfuglaskeri að Öndverðarnesi æskileg, og sé vilji fyrir slíkri friðun og ríkisstj. telji hana mögulega, þá liggur fyrir brtt. á þskj. 762 þess efnis. Ég viðurkenni fúslega, að verði þessar ráðstafanir gerðar á grundvelli þeirra laga, sem ég gat um, stöndum við nokkuð höllum fæti gagnvart Englendingum vegna þess samnings, sem ég áðan gat um, þar sem samningurinn frá 1901 er ekki enn fallinn úr gildi, enda þótt honum hafi verið sagt upp, og má gera ráð fyrir, að ekki verði hægt að gera þessar ráðstafanir gagnvart Bretum fyrr en samningurinn er fallinn úr gildi, en það mun vera eftir rúmt ár. Það veldur að sjálfsögðu nokkrum erfiðleikum í framkvæmd, en ætti þó ekki að útiloka, að tilraun verði gerð, þegar svo mikið er í húfi sem raun ber vitni. Ég vil svo fela hæstv. ríkisstj. frekari ákvarðanir í þessu máli, því að ég ber mikið traust til hennar, og ekki síður fyrir þann lofsverða vilja, sem hún hefur sýnt með þeirri reglugerð, sem hún þegar hefur gefið út um friðun landgrunnins fyrir Norðurlandi. Sú ráðstöfun ætti að geta komið að góðu haldi mjög fljótlega, ef vel tekst til, því að líklegt er, að hin gegndarlaus veiði erlendrar skipa eigi sinn þátt í því afhroði, sem við höfum gildið á sildveiðunum undanfarið. Ég vil því vænta, að hæstv. ríkisstj. taki þessa till. til athugunar og leysi þetta mál eftir því sem hún telur efni standa til. Og það ætti að vera styrkur fyrir hæstv. ríkisstj. í þessu máli, ef Alþingi sýnir með samþykkt þessarar till. einbeittan vilja til sóknar í því máli, sem þegar er hafin með uppsögn samningsins frá 1901 og reglugerðinni um friðun fyrir Norðurlandi.

Atvmrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég get í öllum aðalatriðum tekið undir með þm. Borgf., enda er hann manna kunnugastur þessum málum og hefur lengst og best barizt fyrir, að þeim verði komið í viðunandi horf.

Fyrirverandi ríkisstj. hafði þetta mál til meðferðar, og voru lög nr. 44 1948 allvel undirbúin. Núverandi ríkisstj. hefur málið til athugunar á nokkuð breiðari grundvelli, og verður allt gert, sem fært þykir, til að ná sem bestum árangri. Hins vegar tel ég tæplega hægt að samþ. þessa till., sem hér liggur fyrir, eins og hún er orðuð, því að við erum ekki lausir við samninginn við Breta fyrr en 1951, en alkunnugt er, að Bretar eru aðalfiskveiðipjóðin hér við land. Varla er heppilegt að fara að banna öðrum þjóðum, sem minna veiða hér, þar sem slíkt bann gæti verið misskilið og þar af leiðandi mjög óvinsælt. Ég held, að við verðum að varast eftir megni að baka okkur óvinsældir í þessu máli, vegna þess að við eigum lausn þess svo mikið undir skilningi og góðvild annarra þjóða. Hins vegar met ég mikils áhuga þessa hv. þm. í þessu mikla hagsmunamáli og tel það heppilegt eins og hann og styrk fyrir ríkisstj. að fá einhuga afstöðu Alþingis. En vegna þess að þetta er viðkvæmt og vandasamt mál, tel ég

rétt, að orðalagi till. verði breytt, þannig að Alþingi álykti að skora á ríkisstj. að athuga svo fljótt sem fært þykir o. s. frv., enda ætti það orðalag að vera nægilega greinilegt til að sýna vilja Alþingis. — Ég vil leyfa mér að leggja þessa brtt. fram og vænti, að veitt verði afbrigði fyrir henni strax, þar sem hraða þarf afgreiðslu málsins, en brátt liður að þinglokum. Till., svo orðuð, styrkir málstaðinn, þó að hún leggi ekki neinar kvaðir á hæstv. ríkisstj., enda veit ég, að það vakir ekki fyrir flm., þó að hann vilji láta kné fylgja kviði, eftir því sem auðið og heppilegt er.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 798) leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

Flm. (Pétur Ottesen): Ég vil í tilefni af því, sem atvmrh. sagði, geta þess, að till. mín gerir ráð fyrir, að allar ráðstafanir í þessu efni verði byggðar á l. nr. 44 1948, en þar er tekið fram, að þær reglur, sem settar verði, skuli vera í samræmi við milliríkjasamninga á hverjum tíma. Þess vegna felst alls ekki í minni till. að rjúfa samninga á einum eða neinum. Hitt hafði ég haldið, að mögulegt væri að útiloka strax á þessu ári togveiðar annarra en Englendinga, en eins og kunnugt er, safnast hingað mikill fjöldi annarra togskipa en frá Englandi.

Það verður að viðurkenna, að samþykkt till. styrkir aðstöðu ríkisstj., en þar sem hún á að framkvæma hana, er ekki óeðlilegt, þótt hún vilji breyta orðalagi, ef hún telur það betra. Alþingi gerir út um það, með hverjum hætti þessi till. verður samþykkt, hvort brtt. hæstv. atvmrh. verður felld eða ekki. En ef ég ætti að velja á milli, annars vegar að till. mín yrði svæfð, ef brtt. hæstv. atvmrh. yrði ekki samþ., þá mundi ég velja þann kostinn að samþykkja brtt., þótt ég telji hitt æskilegra. Ég tel, að þrátt fyrir brtt. hæstv. atvmrh. eigi stj. að vera styrkur í samþykkt slíkrar till. Með þessu móti stæðum við nær skjóttum árangri heldur en ef ekkert væri að gert.

ATKVGR.

Brtt. 798 samþ. með 27 shlj. atkv.

— 762 samþ. með 30 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 32 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 799).

16. Félagafrelsi.

Á deildafundum 8. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um félagafrelsi og verndun þess [159. mál] (A. 670).

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forsrh. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti. Á þskj. 670 er till. frá ríkisstj. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um félagafrelsi og verndun þess. Ég vil geta aðdragandans eins og segir í grg., að Alþjóðasamband verkamanna og amerískra verkafélissambandið beindu þeim tilmælum til sameinuðu þjóðanna, að þær tækju til meðferðar félagafrelsi verkamanna og atvinnurekenda, og var þessu vísað til Alþjóðavinnuárástafnunarinnar. Um þetta var fjallað í San Francisco 1948. Þar var fulltrúi frá Íslandi, og þar var gerð ákvörðun um verndun félagafrelsis, og er þetta birt með till. sem fylgiskjal og vísa ég til þess. Það þarf varla að taka það fram, að réttindi þessi eru tryggð í stjkskr. og í 1. um stéttarfélag og vinnudeilur. Það má því segja, að ef hv. Alþingi veitir ríkisstj. heimild til þessa, þá erum við aðeins að viðurkenna það, sem er. Ríkisstj. lítur svo á, að sjálfsagt sé að gera þetta. Fjögur ríki hafa fullgilt samninginn: Bretland, Noregur, Svíþjóð og Finnland. Samþykktin gengur í gildi 4. júlí n. k., og vill ríkisstj., að Ísland geti þá gerzt aðili að samþykktinni.

Ég vil ekki gera till. um það, að málið fari til n., enda væri það hið sama og að svæfa það, og tel ég það líka óþarft. Ég tel ekki þörf að fjölyrða frekar um þetta, enda tími orðinn naumur, þar sem óðum liður að þingslitum. Ég óska þess, að málið nái afgreiðslu þegar á þessum fundi í sameinuðu Alþingi.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 800).

17. Uppbætur á ellilífeyri o. fl. (till. ríkisstj.).

Á deildafundum 13. maí var útbýtt frá Sp.:
*Till. til þál. um heimild til að greiða upp-
bætur á ellilífeyri o. fl. [168. mál] (A. 743).*

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forsrh. (Steingrímur Steinþórsson): Þessi till. er einnig fram borin af ríkisstj. og er um það, að Tryggingastofnun ríkisins heimilist að greiða uppþætur á ellilífeyri, örorkulífeyri o. s. frv. frá 1. júlí 1949 til 31. des. 1950, eins og í till. segir. Það, að þessi till. er nú borin fram Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

í lok þingsins, stafar af því, að sýnt er, að breytingarnar, sem fyrirhugaðar voru á alþýðutryggingalögunum, ná ekki fram að ganga á þessu þingi, en nauðsynlegt er að ákveða núna uppþæturnar, og í till. ríkisstj. segir, hversu háar þessar greiðslur megi vera. Það er 5% frá 30. júní n. k. til ársloka, en áður var búið að ákveða 10%. Ég vil taka fram hér, hve mörg prósent greiðslurnar eru ákveðnar. 15% er ákveðið með tilliti til þess, sem ríkisstj. hefur lagt til um uppþætur á eftirlaun og aðrar slíkar greiðslur, og miðast við uppþætur embættismanna. Þetta mun vera hv. þm. ljóst, og þarf ekki að fara um það mörgum orðum.

Hér eru ákveðnar 2 umr. um málið, en ég geri það ekki að till. minni, að málinu verði vísað til nefndar, en óska eftir, að forseti taki málið til lokaafgreiðslu sem fyrst á nýjum fundi.

Magnús Kjartansson: Herra forseti. Þetta mál, um uppþætur á ellilaun og örorkubætur, hefur allmikið verið rætt hér. Þm. sósíalista hafa borið fram till. um þetta, en þær hafa verið felldar, m. a. á þeirri forsendu, að endurskoðun tryggingal. mundi lokið þegar á þessu þingi. Nú er vítað, að tryggingalögin ná ekki fram, en í staðinn er þessi þáltill. lögð fram. Er hér gert ráð fyrir 5% uppþót. Ég verð að segja eins og mér finnst, að þessi uppþót sé skammarlega lítil til gamla fólksins og nái ekki nokkurri átt. Þetta fólk hefur sannarlega lágar tekjur, eða um 4000 kr. á 1. verðlagssvæði og tæpar 3000 kr. á öðru verðlags-svæði. Það þarf ekki að skýra það, hvernig þessu fólki muni ganga að lifa. Þess vegna leyfi ég mér að bera fram brtt., en fer í þá átt, að uppþótin skuli vera allt að 17%, og miða þá við sömu uppþót og opinberir starfsmenn hafa fengið.

Ég hygg, að Tryggingastofnun ríkisins hafi tilkynnt Alþingi, að hún hafi nægilegt fé til að greiða 10%, en ríkissjóður greiði síðan hitt, sem á vantar. Ég vil biðja forseta að leita afbrigða fyrir þessari brtt.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 796 og 801) leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

Haraldur Guðmundsson: Forseti hefur nú lesið brtt. mína við þáltill. hæstv. ríkisstj., og skal ég nú víkja að þessu nánar.

Ég leit svo á, að fyrr á þessu þingi hefði verið náð fullu samkomulagi um það, að heimild skyldi veitt til að greiða uppþæturnar þannig, að hækkun á þessum greiðslum fyrir 1949 yrði hin sama og opinberir starfsmenn hafa fengið frá 1. júlí 1949.

Nú sé ég, að ríkisstj. leggur til, að þessi heimild sé veitt til 1. júlí 1950, en frá þeim tíma á þessi uppþót að lækka niður í 15% og er þá lægri en opinberir starfsmenn fá. Samkvæmt ætlun þeirra, sem um alþýðutryggingarnar hafa fjallað, var gert ráð fyrir, að önnur fríðindi kæmu einnig til uppþótar. Ég leyfi mér því að leggja til, að uppþæturnar verði hinar sömu, eða 10%, fyrir allt tíma-

bilið, þannig að hækkunin verði 20% allt þetta tímabil. En til vara legg ég til, að uppbæturnar verði 7% frá 1. júlí, eða álíka og hjá opinberum starfsmönnum í lægsta launaflokki. Að miða uppbæturnar við eftirlaunamenn er í ósamræmi við laun opinberra starfsmanna, og er því enn ríkari ástæða til þessara uppbóta. Ég vænti þess, að hv. þm. skilji þetta. Ef till. mundi verða samþ. núna, mundi viðbótin nema 1,4 millj. kr. á árinu 1950, og hefði ég talið, að ekki væri óvarlegt, að Tryggingastofnunin gæti tekið á sig þessar greiðslur.

Forseti (JPálm): Ég vil vekja athygli hv. þm. á því, að ef farið verður að þreyta umræður um þetta mál, þá verður það svæft.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég ætla aðeins að segja frá því, að ríkisstj. átti hlut að því, að tryggingalögin ná nú ekki fram að ganga, og enn fremur, að uppbótin var ákveðin 15%. Það er nú auðséð, að afkoma trygginganna er þannig, að þær geta ekki bætt á sig nýjum gjöldum, nema tekjur komi á móti, þegar þessu ári sleppir. Og ríkisstj. fannst það óráðlegt að bæta á sig nýjum gjöldum, sem mundi þá hafa í för með sér hækkun á gjöldum þegnanna.

ATKVGR.

Brtt. 796 felld með 19:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SG, StJSt, StgrA, AS, BrB, EOl, EmJ, FRV, FJ, GPG, HV, HG, JÁ, MK.

nei: SÁ, SB, SkG, StSt, AB, BSt, EystJ, GG, OB, HÁ, HelgJ, IngJ, JóhH, JG, JS, KK, PP, PO, JPálm.

GJ, KS, PZ, RÞ greiddu ekki atkv.

15 þm. (StgrSt, VH, PÞ, ÁkJ, AA, BÞ, BBen, BÓ, EE, HermJ, JJós, JR, JörB, LJóh, ÓTh) fjarstaddir.

Brtt. 801 felld með 18:16 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SG, StJSt, StgrA, AS, BrB, EOl, EmJ, FRV, FJ, GPG, HV, HG, HelgJ, JÁ, MK, PZ.

nei: PO, SÁ, SB, SkG, StSt, BSt, BÓ, EystJ, GG, OB, HÁ, IngJ, JóhH, JG, JS, KK, PÞ, JPálm.

RÞ, AB, GJ, KS greiddu ekki atkv.

14 þm. (StgrSt, VH, PÞ, ÁkJ, AA, BÞ, BBen, EE, HermJ, JJós, JR, JörB, LJóh, ÓTh) fjarstaddir.

Brtt. 801, varatill. felld með 18:17 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: MK, PZ, RÞ, SG, StJSt, StgrA, AS, BrB, EOl, EmJ, FRV, FJ, GPG, HV, HG, HelgJ, JÁ.

nei: KK, PO, SÁ, SB, SkG, StSt, StgrSt, VH, BSt, BÓ, EystJ, GG, OB, HÁ, IngJ, JG, JS, JPálm.

KS, PÞ, AB, GJ, JóhH greiddu ekki atkv.

12 þm. (LJóh, ÓTh, PÞ, ÁkJ, AA, BÞ, BBen, EE, HermJ, JJós, JR, JörB) fjarstaddir.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv.

Á 51. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til síðari umr.

Of skammt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 32 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 33 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 802).

Þingsályktunartillögur afgreiddar með rökstuddri dagskrá.

1. Uppbætur á ellilífeyri o. fl. (till. EOI o. fl.).

Á deildafundum 17. og 19. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um greiðslu dýrtiðaruppbótar á ellilaun og örorkubætur [70. mál] (A. 116).

Á 11. fundi í Sp., 19. des., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 13. fundi í Sp., 4. jan., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég býst ekki við að hafa langa framsögu fyrir þessu máli og vonast eftir, að það hljóti hér skjóta afgreiðslu. Í stuttu máli er um það að ræða, að hæstv. Alp. ákveði að greiða 20% dýrtiðaruppbót á ellilaun og örorkubætur, en þær eru nú 3780 kr. á 1. verðlagssvæði og 2835 kr. á 2. verðlagssvæði. Það mundi þýða það, að uppbótin mundi nema um 700 kr. á ári á 1. verðlagssvæði. Ég efast ekki um, að hv. þm. muni skilja það, að það er alveg óhugsandi fyrir gamalmenni að ætla að lifa af þeim launum, sem upprunalega voru þarna ákveðin. Þegar sett voru í des. 1947 l. um dýrtiðarráðstafanir, tók Alp. nokkuð sérstakt tillit til gamla fólksins með því að ákveða að reikna með 315 stigum á ellilaun og örorkubætur. Þá töldu menn, að það mundi takast að lækka visitöluna, og það mundi þýða, að þetta mundi ekki koma við gamalmennin, að visitalan mundi fljótt lækka ofan í 315 stig. Nú er hún í 340 stigum og enn þá er haldið áfram að reikna með sömu visitölu, 315, fyrir þá, sem verða aðnjótandi ellilauna og örorkubóta. Ég þykist vita, eftir þær samþykktir, sem nú þegar hafa verið gerðar af meiri hl. Alp. viðvíkjandi starfsmönnum ríkisins, að það muni vera vilji fyrir því á Alp., að þeir, sem þurfa að treysta á ellilaun og örorkubætur, fái samsvarendi uppbætur, enda hefur það komið greinilega fram hjá hv. fjvn., að slíkt væri ekki nema sanngjarnt.

Ég vona, að gott samkomulag verði um að afgreiða þetta mál fljótt, en ég vildi nú samt sem áður ganga út frá því, að þetta mál færi til fjvn., ef þess er álitin þörf, en þá í trausti

þess, að málið verði afgreitt mjög bráðlega frá n. Ég vona svo enn fremur, að till. verði samþ. við þessa fyrri umr. og vísað til síðari umr.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Á 22. fundi í Sp., 1. febr., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Sp., 7. febr., var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 116, n. 253 og 259).

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Till. sú, sem hér um ræðir, fer fram á, að greiddar séu 20% uppbætur á ellilaun og örorkubætur, og sé greiðslan miðuð við 1. júlí 1949. Fjvn. sendi Tryggingastofnun ríkisins mál þetta til umsagnar og fékk þær upplýsingar þar, að greiðslurnar mundu nema 2,8—2,9 millj. kr. fyrir 6 mánuði, eða 5,7 millj. fyrir allt bóta-tímabilið, ef till. yrði samþ. óbreytt. N. fékk einnig þær upplýsingar frá Tryggingastofnuninni, að undanfarið hafi allar greiðslur, ellilaun og örorkubætur, örorkustyrkur og makabætur, allt verið greitt með visitölu 315 í stað hinnar lögbundnu visitölu, 300, og muni þetta nema um 5% hærri bótageiðslu en ef miðað hefði verið við hina lögbundnu visitölu. — Þá hefur einnig verið upplýst, að Tryggingastofnunin greiðir að mestu leyti sjúkrasamlagsgjöld fyrir allan þorra lífeyrisþega vegna frestunar á heilsugæzlu, og mun þetta nema um 5% af upphæðinni fyrir alla lífeyrisþega. Er því ljóst, að Tryggingastofnunin hefur greitt allt að 10% uppbót á launin, þegar þetta er athugað. Það er alls ekki sjónarmið meiri hl., að þegar greidd hafi verið 20% uppbót á laun embættismanna og samþykkt að greiða uppbót til farkennara, þá sé ekki sanngjarnt eða eðlilegt að greiða einhverjar uppbætur til þeirra manna, sem lægstar hafa tekjur til að lifa af, svo sem þeirra, sem hafa ellilaun og örorkubætur, enda var það mjög tekið fram í framsöguræðu meiri hl. fjvn. þá, að svo framarlega sem þessi launa-uppbót yrði samþ. á Alp., væri óhjákvæmilegt

að taka þetta mál einnig til athugunar. Við erum því sammála hinum nm. um það, að þetta þurfi að gera, en þannig, að í samráði við Tryggingastofnunina verði komið að samkomulagi um það, að þetta sé unnt án þess að leggja þessar byrðar í þetta skipti á sjálfan ríkissjóðinn. Í tryggingalögnum eru ákvæði um það, hvernig byrðunum af tryggingunum sjálfum skuli skipt á hina ýmsu aðila í landinu. Ríkissjóður greiði þar ákveðinn hluta, bæjarfélög og sveitarsjóðir ákveðinn hluta og sjálfir þegnarnir í landinu ákveðinn hluta með iðgjöldum. Ef till. yrði samþ. óbreytt, yrði þessu hlutfalli raskað þannig, að þessi þungi, sem nemur tæpum 6 millj. kr. á ári, er allur lagður á ríkissjóð, en ekki hina aðilana, sem eiga samkv. l. að bera þungann af tryggingunum. Þessa aðferð telur meiri hl. fjvn. ekki eðlilega, en virðist eðlilegast, að uppbótin komi frá tryggingunum sjálfum, með hækkuðum iðgjöldum á þegnana, ef það er nauðsynlegt, og hækkuðum framlögum frá sveitarfélögnum, ef það er nauðsynlegt, en greiðist ekki eingöngu úr ríkissjóði, eins og hér er ætlað til. Nú er það svo, að undanfarin ár hafa tryggingasjóðirnir aukizt allverulega, en nokkur ágreiningur hefur risið um það milli tryggingaráðs annars vegar og fjmrn. hins vegar, hvort tryggingarnar hafi heimild til þess samkvæmt l. að halda þessum sjóðum, sem safnað hafa, eða hvort þeir séu eign ríkissjóðs. Fjvn. lítur svo á, að þótt um þetta kunni að vera einhver óskýr ákvæði í l. sjálfum, þá sé það engan veginn eðlilegt og ekki heldur hyggilegt að rýra þessa sjóði nú þannig, að þeir séu látnir ganga til ríkissjóðs, heldur sé rétt að láta Tryggingastofnunina geyma þá til að mæta ýmsum útgjöldum, m. a. þeim útgjöldum, sem hér um ræðir, og enn fremur til þess að mæta öðrum aföllum, sem ætlað er til, að sé mætt með ríkisábyrgð, í l., þannig að ekki sé rétt að láta þetta ganga til ríkissjóðs. Þegar alls þessa er gætt, þótti meiri hl. n. eðlilegast, að þetta mál, sem hér liggur fyrir, væri afgreitt með rökst. dagskrá, sem hér er komin fram á þskj. 259, og vil ég vænta þess, að hún verði samþ., því að það teljum við á allan hátt eðlilegustu afgreiðslu málsins.

Frsm. minni hl. (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Eins og hv. frsm. meiri hl. n. hefur lýst, og eins og fyrir liggur á þskj., sem útbýtt hefur verið, þá klofnaði fjvn. um málið, og vill minni hl. afgreiða till. eins og hún er, en meiri hl. vísa henni frá með rökst. dagskrá. Rökin, sem meiri hl. hefur borið fram, eru aðallega ferns konar. Það er ekki reynt að draga úr því, að ástæða sé til þess að greiða þessu fólki lífeyrisuppbót, eins og t. d. opinberum starfsmönnum, enda mun erfitt að halda því fram, að ekki sé um þörf að ræða hjá þessu fólki, sem aðeins hefur í elli- og örorkulífeyri á ári 3780 kr. Það sjá allir, hve lítil upphæð þetta er, enda ekki reynt af meiri hl. n. að draga úr því, að hér væri brýn þörf á að bæta úr, en rök þeirra gegn till. okkar eru, eins og ég sagði áðan, aðallega ferns konar. Í fyrsta lagi benda þeir á, að í bréfi frá tryggingaráði sé

upplýst, að greidd hafi verið dýrtiðaruppbót skv. vísitölu 315 á laun þessa fólks á yfirstandandi bótatímabili, og vill meiri hl. telja, að þetta samsvari 5% launauppbót. Gegn þessu vil ég benda á það, að þegar l. um dýrtiðararáðstafanir voru sett í desember 1947 og vísitalan bundin við 300 stig, þá var þetta atriði tekið út úr og ákveðið, að lífeyrisgreiðslur til gamalmenna og öryrkja skyldu hlíta öðrum reglum, og vafalaust hefur það verið gert á þeim grundvelli, að talið hefur verið, að fjárþörf þessa fólks væri svo mikil, að ekki væri fært að greiða jafnlaga vísitölu á laun þeirra og annarra. Með því nú, að síðan dýrtiðarlögin voru sett, hafa flestar launastéttir aðrar fengið kjarabætur, þá tel ég, að ályktun meiri hl. út frá því, að þetta fólk hafi fengið lífeyrisgreiðslu með vísitölu 315 stig, sé engin rök fyrir því, að þetta geti talizt launahækkun hjá þessu fólki og beri því ekki að taka tillit til þessa atriðis. Í öðru lagi segir hv. meiri hl., að þetta fólk hafi fengið greidd önnur 5%, vegna þess að Tryggingastofnunin hafi greitt fyrir það sjúkra-samlagsiðgjöld, því að samkv. 9. bráðabirgða-ákvæði hinna almennu tryggingalaga er tekið fram, að á meðan ákvæði III. kafla koma ekki til framkvæmda, sé ríkisstj. heimilt, að fengnum till. tryggingaráðs, að lækka iðgjöld skv. 107. gr. um allt að 30% etc. Nú hefur III. kafli ekki verið framkvæmdur, og á að nota það til rökstuðnings fyrir því, að öryrkjar og gamalmenni fá minni viðbótargreiðslur en annað fólk. Ég get ekki fallizt á þetta. Þegar því þess vegna er haldið fram, að þetta fólk hafi fengið 10% launahækkun, þá tel ég það ekki á fullum rökum reist. Þótt samþ. sé till. á þskj. 253, þá mundu heildarlaun þessa fólks ekki fara fram úr 4536 kr. fyrir einstakling, en það er aðeins hálf uppbótin, sem samþ. var núna fyrir jólin til hæstlaunuðu opinberu starfsmannanna, ofan á 45 þús. kr. árslaun. Í þriðja lagi hefur verið bent á, að réttara væri að taka viðbótargreiðslurnar upp í launal., sem liggja fyrir til endurskoðunar, en ég vil benda á, að fyrir jólin var hér samþ. að greiða viðbótargreiðslu til starfsmanna ríkisins frá 30. júní þangað til fjárlög væru samþ. Hér er ekki farið fram á annað en að þetta fólk njóti sömu réttinda. Í fjórða lagi vill hv. meiri hl. binda Alp. við vissan skilning á 116. gr. tryggingal. vegna ágreinings um tekjur Tryggingastofnunarinnar og þar með svipta þetta fólk þeim rétti, sem það hefur. Meiri hl. álitur sem sagt, að skilningur tryggingaráðs sé réttur, en það er furðulegt úrræðaleyfi, ef ekki er hægt að lýsa yfir því á neinn annan hátt en þann að binda þetta við það að svipta þetta fólk 10% uppbót, sem ég tel það eiga rétt á. Þess vegna höfum við hv. 4. landsk. (StgrA), hv. 2. þm. Reykv. (EOI) og ég flutt till., þar sem lýst er yfir því, að Alþingi telji skilning tryggingaráðs réttan, og legg ég því ákveðið til, að þessi till. verði samþ. óbreytt.

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Aðeins örfá orð út af því, sem hv. frsm. minni hl. sagði, að við vildum binda skilning Alþingis á 116. gr. við það að svipta þetta fólk

launum. Eg veit ekki, hvernig hv. þm. hefur fengið þetta inn í höfuðið. Eg hef skýrt það, að það hefur þegar verið greidd til þessa fólks 5% hærri launauppbót (með hærri vísitölu) en til annarra launamanna, og er þetta viðurkennt af hv. frsm. Það er ljóst, að á þeim tíma, sem dýrtíðarl. voru sett, þá hefur þótt rétt að láta ekki þessa lægst launuðu þjóðfélagsþegna taka á sig sömu byrðar og aðra launþega með festingu vísitölnunnar. Því verður ekki neitað, að þetta fólk hefur fengið 10% hærri uppbót en þeir, sem ekki gátu hækkað sín laun. Þessi 10% eru það sama og embættismenn ríkisins fengu í uppbót 1949, svo að ef dagskrártill. okkar er samþ. og till., sem samkomulag er um í sambandi við afgreiðslu fjárl., þá er betur gert við þetta fólk en aðra launþega. Það er að visu óljóst, hvað greitt verður í uppbætur á laun embættismanna þetta ár, og engin trygging er fyrir því, að það verði 20% allt árið, og ef þessi till. er afgr. eins og meiri hl. leggur til, þá er tryggt, að þetta fólk fær þessa uppbót, hvað sem öðrum líður, en það virðast hv. flm. ekki vilja. Þessi till. var borin fram sem auglýsing fyrir jólin, enda fann hv. frsm. minni hl. engin rök fyrir henni í n., og það er eingöngu af þráa, að hann berst nú gegn þeirri afgreiðslu á till., sem við leggjum til og mundi best tryggja afkomu gamla fólksins.

Að lokum vil ég segja það, að það er ákveðið samkomulag í heilbr.- og félmn. um breyt. á l. um almannatryggingar, þannig að öruggt sé, að Tryggingastofnunin haldi sínum tekjum, og um það að greiða 10% uppbætur á ellilaun og örorkubætur, en það verður allra best tryggt með því að afgr. þessa till. eins og meiri hl. hefur lagt til.

Frsm. minni hl. (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Hv. frsm. meiri hl. hóf ræðu sína með því að lýsa undrun sinni yfir því, að ég mótmælti því, að breytingar á tryggingal. voru bundnar við það að svipta þetta fólk vissum rétti, sem ég tel að það eigi. Slíkt er nú ekkert undrunarefni. En það liggur orðið ljóst fyrir, að hér stendur deilan um það, hvort sú uppbót, sem þetta fólk hefur fengið, eigi að teljast sambærileg við þá uppbót, sem opinberum starfsmönnum var ákveðin fyrir jólin. Eg tel, að svo sé ekki. Það er rétt hjá hv. þm., að uppbæturnar voru aðeins samþ. þar til fjárlög yrðu sett, en nú stendur til að bæta kjör embættismannanna með endurskoðun launal., og þá er algerlega vísað á bug, að með því að halda fram þessari till. sé komið í veg fyrir það, að réttur þessa fólks sé tryggður. — Eg vil svo að endingu undirstrika það, að Alþingi á hægt með — og það með till. á öðru þskj. — að lýsa yfir skilningi sínum á 116. gr. tryggingal. án þess að binda það því að vísa frá till. um að greiða gamalmennum og öryrkjum 20% launauppbót, eins og greitt er opinberum starfsmönnum, hvort sem þeir hafa há eða lág laun.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Eg mun greiða atkv. með dagskrártill. hv. meiri hl. fjvn., sem ég tel eðlilega og viðunandi. Hv. frsm. minni hl. taldi, að í dagskrártill. væri

blandað saman tveim óskyldum atriðum. Annars vegar væri yfirlýsing um skilning Alþingis á 116. gr. tryggingal., hins vegar fjallað um uppbætur á elli- og örorkulaun. Þetta er nú ekki alveg rétt, en í sjálfu sér er ekki óeðlilegt, að þetta sé samtvinnað, því að í dagskrártill. er gert ráð fyrir því, að Tryggingastofnunin greiði uppbæturnar, en ekki ríkissjóður, en skilyrði þess, að Tryggingastofnunin geti annazt þessar greiðslur, er það, að hún haldi tekjuafgangi undanfarinna ára. En það er ljóst, að þáttill., þótt samþ. sé, er ekki skuldbindandi. Hins vegar er ekki vafi á því, að um leið og Tryggingastofnuninni heimilast að greiða þetta, þá verður það greitt. Það má að sjálfsögðu í það endalausa deila um það, hvað sanngjarnar lífeyrisuppbætur eigi að vera háar fyrir gamalt fólk, og það er rétt, að ef hlutur gamla fólksins er borinn saman við hlut hæst launuðu embættismannanna, þá er þar mikill munur á. En það er til annar samanburður. Dagsbrúnarverkamaður fær, að því er ég ætla, 74 kr. í daglaun, þ. e. a. s. 22 þús. kr. á ári, ef reiknað er með 300 vinnudögum. Setjum svo, að þessi maður hafi fimm manns í heimili. Þá koma að jafnaði 4400 kr. á hvern fjölskyldumeðlim að lifa af yfir árið. Að auki þarf að greiða skatta og skyldur. Samkv. því, sem gert er ráð fyrir í dagskrártill., á lífeyrisþegi að fá samtals 4332 kr. á ári, eða talsvert hærri upphæð en verkamaðurinn hefur eftir, þegar hann er búinn að greiða skatta og skyldur. Þetta þarf þó ekki að vera réttur samanburður, því að í 5 manna fjölskyldu geta fleiri haft tekjur en heimilisfaðirinn. Eg skal engan dóm á það leggja, hvort þessar upphæðir skv. till. n. eru réttar, en það er ekki hægt að ákveða þær nema með því að hafa hliðsjón af kjörum almennings í landinu. Eg skal ekki fara út í hártogun á því, hversu hækkunin á grunnlífeyri samkv. ábendingu meiri hl. fjvn. er mikil. Hins vegar vil ég benda á þá staðreynd, að almannatryggingal. voru sett á sínum tíma með hliðsjón af launal., og samanburður á þeim nú sýnir, að launal. hafa staðið óbreytt að öðru leyti en því, að þau hafa verið greidd með vísitölu 300, en ellilífeyririnn hefur á sama tíma hækkað úr 3600 kr. í 3978 kr. Ef þessi 10% uppbót, sem hér er gert ráð fyrir, verður samþ., þá verður þessi lífeyrir 4332 kr., eða hækkunin alls heldur meiri en 20% frá því að lögin voru sett. Af þessum ástæðum tel ég fært að setta sig við till. fjvn. Hins vegar vil ég mega vænta þess, að þessu hlutfalli verði haldið, þannig að bætt verði upp, ef verðlagsraskanir verða og kaupgreiðsla breytist, svo að hlutur bótaþega rýrni ekki. — Eg vil svo endurtaka það, sem frsm. fjvn. sagði, að þessi breyt. er gerð í samræmi við vilja félmn. Ed.

Sigurður Guðnason: Herra forseti. Það eru aðeins fá orð út af því, sem hv. 4. þm. Reykv. sagði. Hann taldi, að með þessari till. fjvn. væri raunverulega verið að veita 20% uppbót á ellilífeyri, en þetta er alls ekki rétt, þar sem áður var lögbindið að greiða ellilífeyri með vísitölu 315 stig. Alþingi sá sér nefnilega ekki fært að fara eins langt niður með þessar greiðslur.

þegar ákveðið var að nota fólksu vísitöluna 300 í sambandi við kaupgreiðslur, en svo á nú að fara að telja þennan mismun, sem Alþingi treysti sér þá ekki að taka, sem hluta af þeirri sanngjörnu kröfu, er nú hefur verið gerð í samræmi við það, sem opinberir starfsmenn hafa fengið, enda þótt þessi krafa um hækkunina á ellilífeyri væri þá talin sjálfsögð og réttmæt. Ef Alþingi ætlar að nota þessi rök til að mæta réttmætum kröfum um raunverulega 20% hækkun á ellilífeyri, þá tel ég, að það sé að ráðast á garðinn, þar sem hann er lægstur.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég ætla ekki að blanda mér mikið í þessar umræður, en vil þó gera grein fyrir fylgi mínu við þessa rökst. dagskrá. Ég tel, að með samþykkt dagskrártill. sé tryggt, að bótaþegarnir fái það, sem hún nær, en með samþykkt aðaltill. er eins víst, að engin uppþót verði greidd. Eins og þm. muna, var hnytt aftan við till. um uppþótargreiðsluna til opinberra starfsmanna, að líka skyldi greidd uppþót á eftirlaun. Síðan þessi till. var samþ., eru liðnir tveir mánuðir, og það bólar ekki hið minnsta á þessari uppþótargreiðslu enn. Ríkisstj. er að visu ekki skylt að greiða þessa uppþót, enda hefur hún notað sér það, og þessi reynsla sýnir, að hún telur sig ekki bundna af samþykkt meiri hl. Alþingis og þar af leiðandi litlar líkur til, að ellilífeyririnn yrði greiddur eftir þessari till., þó að hún væri samþ.

Frsm. minni hl. (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að mótmæla staðhæfingum 1. þm. N-M. (PZ), að það sé minni trygging fyrir greiðslu á uppþót á ellilífeyri með því að samþ. till. óbreytta. Í fyrsta lagi er það föst venja að ríkisstj. fari eftir slíkum till., enda hefur sams konar till. verið framkvæmd gagnvart opinberum starfsmönnum, þó að slíkar till. séu ekki lagalega bindandi. Í öðru lagi vil ég benda á, að það er síður en svo meiri trygging fyrir greiðslu með samþykkt dagskrártill., því að þar er líka aðeins um þál. að ræða, sem ríkisstj. er ekki heldur skylt að fara eftir.

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Út af því, sem frsm. minni hl. sagði, vil ég taka það fram, að fullt samkomulag hefur náðst um að tryggja framgang málsins eftir dagskrártill., en hv. þm. virðist alls ekki kæra sig um slíka tryggingu. Frsm. minni hl. hefur ekki getið um þá röskun á hlutfallinu, sem greitt er eftir til trygginganna, ef aðaltill. verður samþ. Hér á að bæta við 6 millj. kr. framlagi úr ríkissjóði, án þess að nokkur viðbótargjöld séu lögð á aðra, sem til trygginganna eiga að greiða. Ef fara á inn á þá leið að auka eða hækka greiðslur til bótaþega, þá á sá kostnaður, sem af því leiðir, að skiptast eftir þeim reglum, sem lögin mæla fyrir. Ég tel algerlega óviðeigandi, eins og kom fram hjá einum hv. þm., að brigzla Alþingi um, að það sé með þessari dagskrártill. að ráðast á garðinn, þar sem hann sé lægstur. Vilji Alþingis er, að þetta fólk, sem hér um ræðir, þurfi ekki að líða, og

það er í hæsta máta ósanngjarnt að ásaka hv. Alþingi nú fyrir það að greiða ellilífeyri og fleiri bætur eftir vísitölu 315 stig, þegar launþegum var ekki greitt nema eftir vísitölu 300. Slíkar ásanir ber enginn fram nema hann sé rökþrota.

Sigurður Guðnason: Herra forseti. Það eru aðeins fá orð út af því, sem frsm. meiri hl. sagði. Hann vildi halda því fram, að mismunurinn á vísitölunni, sem greitt var eftir til bótaþega og annarra launamanna, hefði verið kaupuppþót, eftir því sem mér skilst, og vill nú draga hana frá þeirri sanngjörnu kröfu, sem hér liggur fyrir. Sannleikurinn er sá, að þegar dýrtíðarlögin voru sett, tókst Sósf. á síðustu stundu að koma í veg fyrir, að gengið yrði eins nærri bótaþegum og til stóð, því að það var fyrir atbeina Sósf., að ákveðið var að greiða bætur eftir vísitölu 315. En það var ekki nefn kaupuppþót, heldur voru þessar bætur svo lágar, að það þótti ekki fært að fara lengra niður á við með þær. Ég vil því leyfa mér að endurtaka það, að Alþingi er að ráðast á garðinn, þar sem hann er lægstur, ef það samþ. ekki að bæta upp lífeyri til aldraðs fólks og öryrkja eins og laun opinberra starfsmanna.

Frsm. minni hl. (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Aðeins örfá orð út af ræðu þm. Barð. (GJ). Hann vildi halda því fram, að við værum rökþrota í þessu máli, en raunverulega er það hann sjálfur, sem er rökþrota. Ég fæ ekki skilið þá staðhæfingu hans, að það sé minni trygging fyrir uppþótargreiðslu, ef aðaltill. verður samþ. Það ætti að minnsta kosti að vera eins auðvelt fyrir Tryggingastofnunina að greiða þann hluta, sem rökst. dagskráin gerir ráð fyrir. Þessi hv. þm. virðist líka hafa skipt um skoðun síðan hann ræddi hér um uppþótina til opinberra starfsmanna. Ég man ekki betur en hann teldi þá, að sama uppþót á ellilífeyri væri alveg sjálfsögð og ómögulegt að mæla henni í gegn, eins og rétt er. Nú virðist hann hins vegar hafa snúið baki við þeirri réttlátu skoðun sinni og vill lækka þessa uppþót.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Það er alveg sama, hvaða orðaleikur er viðhafður um þetta mál, það breytir ekki staðreyndum. Það sanna í málinu er, að síðan launal. voru sett, hefur ekki orðið á þeim önnur hækkun en þau 20%, sem nú hefur verið ákveðið að greiða. Hitt er líka augljóst mál, að með 10% hækkun á ellilífeyri nú hefur hann hækkað hlutfallslega, eða um rúm 20% frá því að lögin voru sett. Það skiptir ekki máli, þó að nokkuð af þessari hlutfallshækkun hafi orðið þegar ákveðið var að greiða laun eftir vísitölu 300, en þá var ellilífeyririnn greiddur með vísitölu 315. Það breytir ekki niðurstöðunum, hvenær þessar hækkunir urðu. Þeirri dagskrártill., sem hér liggur fyrir, er ætlað að tryggja það sama hlutfall milli þessara flokka, sem ákveðið var þegar lögin voru sett. Um hitt er svo hægt að deila, hvort þetta upphaflega hlutfall sé rétt, en það er bara annað mál. Ég var nú satt að segja dálítið undrandi yfir þeim staðhæfingum

6. þm. Reykv. (SG), að sú ákvörðun að greiða ellilífeyri með vísitölu 315, þegar ákveðið var að greiða öll laun með vísitölu 300, hafi verið fyrir harðfyllgi Sósfl. Ég man ekki betur en það hafi verið samkomulag milli tryggingaráðs og fjvn., sem réð þeim úrslitum við 2. umr. dýrtíðarl. (SG: Hver flutti till.?) Ég man ekki betur en það væri meiri hl. fjhn., og Sósfl. gerði þar ekki annað eða meira en þm. hans réttu upp hendurnar. Það hefur líka stundum heyrzt úr þeirra herþúðum, að þeir hafi hamrað tryggingalöggjöfina í gegn, en það er eins í því máli, að þeirra hlutur var aðeins sá að rétta upp hendurnar til samþykkis, en það skal líka fúslega viðurkennt, að þeir fylgdu málinu. En hafi 6. þm. Reykv. gaman af slíku grobbi, þá er kannske synd að svipta hann þeirri ánægju. Annars var þetta atriði um að greiða lífeyri með vísitölu 315 aldrei lögbundið, heldur var aðeins um heimild að ræða.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka minni hl. fjvn. fyrir undirtektirnar í þessu máli, en verð hins vegar að viðurkenna, að ég varð fyrir vonbrigðum með meiri hl. n. Ég hélt nefnilega, að n. teldi sig nokkuð bundna af afgreiðslu uppbótarinnar til opinberra starfsmanna. Að visu var n. ekki öli fylgjandi því máli, en í rökunum fyrir því nál. var einmitt vísað til þess, að líkur væru til, að greiða yrði uppbætur til fleiri aðila og þar á meðal á ellilífeyri. Út af fyrir sig hafði ég ekkert við þá afstöðu n. að athuga, því að það getur verið eðlilegt og rétt, að slík n. reyni að spara fyrir ríkissjóð. En það fór nú svo, að þessi þáttill. var samþ., en nú mun reyna á, hvort meiri hl. Alþingis er eins frjálsslyndur, þegar gamla fólkið á í hlut. N. hefur enn tekið sömu afstöðu til þessa máls og uppbótarinnar til opinberra starfsmanna, en ég vil leyfa mér að vona, að þm. telji sig ekki frekar bundna nú en við afgreiðslu þess máls. Þessi till. hefði áreiðanlega verið samþ. fyrir bæjarstjórnarkosningarnar, og ég satt að segja vona, að svo verði nú.

Hitt, sem hv. 4. þm. Reykv. minntist á, var vísitalan. Er honum farið að förlast minni, eða man hann ekki eftir því, er hún var bundin hér við 300 stig á Alþ.? Þá var háð hér harðvítug barátta við 1. umr. málsins af sósíalistum — og af þeim einum — gegn því, að vísitalan væri skorin niður, og vitnað í, að í öllum lögum og samningum um kaup og kjör væri gert ráð fyrir, að laun væru borguð út með fullri vísitölu. Vegna þeirrar óánægjuöldu, sem þessar aðfarir vöktu, og vegna þessa niðingsskapar við gamla fólkið var reynt að slaka til við 2. umr. Ríkisstjórn Alþfl. hrökk undan og hvarf að því við 2. umr. málsins að leggja til, að dýrtíðaruppbætur á ellilaun og örorkubætur yrðu borgaðar út með 315 stiga vísitölu, og linaði stjórnin þannig árás sína úr 300 í 315 stig. Hefði það verið vilji Alþfl. að sýna gamla fólkinu betri hug og meiri skilning, þá hefði sá hugur komið strax fram í verkinu við 1. umr., því að það var forsrh. þess flokks, sem flutti málið fram og hefði í upphafi gert ráð fyrir að borga gamla fólkinu út með 315 stigum, ef það

hefði verið meiningin. Ég er því hræddur um, að hv. 4. þm. Reykv. sé farið að förlast minni. Hann mun nú reyndar þá hafa verið hér utan þings, og e. t. v. geri ég minni hans rangt til, e. t. v. hefur hann ekki fengið betri fréttir af þessu en orð hans gefa til kynna, e. t. v. hefur hann aðeins lesið um það í Alþýðublaðinu. Ég held undir öllum kringumstæðum, að hann ætti að láta okkur vita betur, sem stóðum í þessari baráttu, heldur en að vera að gylla framkomu Alþfl. Og er hv. þm. búinn að gleyma, að þá var gert ráð fyrir því hér af flokksbræðrum hans og öðrum formælendum vísitölubindingarinnar, að hin raunverulega vísitala kæmist brátt ofan í 315 stig og svo eftir stuttan tíma eða nokkra mánuði ofan í 300 stig? Og þáverandi hagfræðingur Alþfl. og forsrh. flokksins lýstu því yfir, að hér væri ekki nema um nokkurra mánaða fórn fyrir gamla fólkið að ræða, eða þá fyrir verkamenn og aðra launþega, og að þessi launaskerðing ætti að vera og yrði til þess eins að tryggja afkomuna í framtíðinni. Launaránið átti að vera nokkurs konar iðgjald til að tryggja atvinnu í framtíðinni, eins og það var fagurlega orðað. En staðreyndirnar í dag eru svo hins vegar þær, að vísitalan er komin upp í 340 stig og komið atvinnuleysi. Það er því ekki ástæða til eða situr ekki á Alþfl. að rifja upp þessi mál og þessa baráttu. Hins vænti ég svo, að þeir þm., sem samþykktu að borga gamla fólkinu út eftir 315 stiga vísitölu á sínum tíma, eftir að þeim hafði mistekist að skammta þeim 300 stiga vísitölu, að þeir sjái nú söma sinn í að veita gamla fólkinu 20% launahækkun, sem er jafnmikil hækkun og hæst launuðu starfsmenn ríkisins hafa þegar fengið. Það var óþarfi af meiri hl. hv. fjvn. að skera þetta við nögl sér, og vona ég, að till. okkar verði samþykkt eins og hún liggur fyrir.

Umr. frestað.

Á 24. fundi í Sp., 8. febr., var till. tekin til frh. síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 26. fundi í Sp., 15. febr., var fram haldið síðari umr. um till.

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég vildi aðeins segja nokkur orð út af ummælum hv. 2. þm. Reykv. (EOl), er málið var rætt síðast. Hann ásaði mig fyrir að vera ekki samkvæmur sjálfum mér við afgreiðslu þessa máls, miðað við afstöðu mína til þáttill., er heimilaði ríkisstj. að greiða 20% uppbætur á laun opinberra starfsmanna. Þetta er mis-skilningur hjá honum. Ég lýsti mig andvigan till. og benti á, að hún mundi leiða af sér aðrar kröfur, eins og sannast hefur, sbr. till. á þskj. 116, og að erfitt mundi verða að standa á móti þeim. Það er í samræmi við þetta, sem ég hef lagt til, að þetta mál verði afgr. á þann hátt, sem ég tel tryggastan fyrir þetta fólk. — Hann sagði líka, að ég hefði sagt, að ég væri samþykkur því, að launal. yrðu endurskoðuð. Það hef ég aldrei sagt. Hins vegar lýsti ég yfir því, að launal. væru í endurskoðun hjá mþn., og þess vegna álitu ég, að ekki lægi á að samþykkja

uppbæturnar fyrr en till. n. kæmu fram. — Ég hef lagt til, að þetta mál verði afgreitt á þann hátt, er ég tel bestan, og vænti þess, að Alþ. fallist á þá afgreiðslu málsins.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin á þskj. 259 samþ. með 27:7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PZ, PÞ, StJst, StSt, VH, ÞÞ, ÁÁ, ÁB, BSt, BÅ, EmJ, EystJ, FJ, GG, GJ, GPG, HÅ, GÍG, HelgJ, IngJ, JG, JPálm, JS, JR, KK, KS, StgrSt.

nei: SG, StgrA, ÁkJ, ÁS, BrB, EOI, JÁ.

SkG greiddi ekki atkv.

17 þm. (LJón, LJós, ÓTh, PO, RÞ, SÁ, SB, BBen, BÓ, EE, FRV, GTh, HG, HermJ, JóhH, JJós, JörB) fjarstaddir.

2. Tunnuverksmiðja á Akureyri.

A deildafundum 17. og 19. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rekstur tunnuverksmiðju á Akureyri [73. mál] (A. 119).

Á 13. fundi í Sp., 4. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Fyrir rúnum þremur árum var það, að stjórn tunnuverksmiðja ríkisins, f. h. ríkisstj., keypti tunnuverksmiðjuna á Akureyri, sem þá var komin í eigu bæjarins þar og hafði nokkur undanfarin ár verið rekin af bæjarfélaginu og þá ekki hvað minnst með það fyrir augum að bæta að einhverju leyti úr því atvinnuleysi, sem á þeim árum var venjulega þar að vetrinum til. Það hafa að visu verið ýmsir erfiðleikar á því fyrir bæjarfélagið að reka þessa tunnuverksmiðju, og þess vegna var það, að þegar stj. tunnuverksmiðja ríkisins leitaði eftir að fá hana keypta, þá taldi bæjarstj., að það mundi vera meiri trygging fyrir því, að hægt væri að hafa stöðugan rekstur á þessu fyrirtæki, ef það kæmist í eigu ríkisins, sem hefði þá sterkari aðstöðu en bæjarstj. til þess að útvega bæði efni og fjármagn, sem til þess þyrfti að reka þetta fyrirtæki. Vegna þessa var bæjarstj. fús til þess að selja ríkinu tunnuverksmiðjuna og vann það til að veita ýmsar mjög mikilsvarðandi ívilnanir í hönd ríkisins, gegn loforði um, að tunnuverksmiðjan yrði rekin að staðaldri, svo að um „verulegan árlegan rekstur skyldi vera að ræða“, eins og þetta er orðað í samningnum. Þessar ívilnanir fólust í því, að í fyrsta lagi lofaði bæjarstj. því að undanþiggja verksmiðjuna útsvarsgreiðslu til bæjarsjóðs um 10 ára skeið. Enn fremur að á sama tíma skyldi fyrirtækið ekki þurfa að greiða venjulegt vörugjald til hafnarinnar, bæði af efni, sem flutt væri að til verksmiðjunnar, og sömuleiðis af tunnum, sem fluttar væru frá verksmiðjunni. Enn fremur var veittur afsláttur á raforku til verksmiðjunnar og veittar

stórar lóðir, sem fyrirtækið þurfti til starfsemi sinnar, með mjög vægri leigu. Allar þessar ívilnanir voru að sjálfsögðu veittar með það fyrir augum að gera fyrirtækinu auðveldara að starfa og til að tryggja, að ríkið ætti tiltölulega auðvelt með að standa við það loforð, sem gefið hafði verið um að halda þessum rekstri gangandi nokkurn veginn reglulega.

Nú hefur þetta því miður farið svo, að það hefur orðið miklu minna úr þessum rekstri á þessum þremur árum, sem síðan eru liðin, en vonir stóðu til og loforð var gefið um. Það munu hafa verið smíðaðar í verksmiðjunni þetta tímabil um 60 þús. tonnur, og verulegur meiri hluti af þessu magni var smíðaður fyrsta árið og það ekki að vetrinum, þegar helzt er þörf á aukinni atvinnu á Akureyri, vegna þess að útvinna er þá minni, heldur var það sumarið 1947, sem meginhlutinn af þessum tunnum var smíðaður. Það tókst ekki að ná í tunnuefnið haustið 1946, svo að það dróst fram á sumar 1947, að hægt væri að byrja á þessu smíði. Var þá byrjað með miklum krafti, unnið í vöktum og smíðað fram á sumar, þar til séð var, að sildarvertíðin brást og því ekki þörf að smíða meira af tunnum vegna þeirrar vertíðar. Sem sagt, á þessum tíma, þegar annars var nóg vinna við annað, þá var meginhlutinn af þessum tunnum smíðaður og síðasta vetur lítið eitt, en það var þó ekki annað en það, að nokkrir menn unnu að smíði úr afgangum, sem voru frá fyrri starfsemi verksmiðjunnar, sem sagt efni, sem var gallað og hafði verið fleygt til hliðar við smíðið, og það var talsvert. Nú í vetur hefur heldur ekkert verið unnið að tunnusmíði, og mér er ekki kunnugt um, að gerðar hafi verið ráðstafanir til að smíða neitt á þeim vetri, sem nú stendur yfir.

Eins og sést á þessu, hafa orðið verulegar vanefndir af hálfu ríkisins hvað rekstur þessa fyrirtækis snertir. Eins og gefur að skilja, kemur það sér bagalega, jafnt fyrir þá verkamenn á Akureyri, sem annars mundu hafa nokkra vetraratvinnu af þessari starfsemi, og þá líka fyrir bæjarfélagið í heild, sem seldi ríkinu þetta fyrirtæki beinlínis með það fyrir augum að tryggja starfrækslu þess betur en áður hafði verið. Niðurstaðan hefur orðið sú, að þann tíma, sem síðan er liðinn, hefur starfrækslan ekki orðið tryggari, heldur þvert á móti minni. Nú er það að sjálfsögðu skylda ríkisins ekki síður en annarra aðila að standa við gefin loforð og gerða samninga um þetta sem annað. Ég tel þess vegna víst, að þegar vakin er hér athygli á þessu, þá muni ríkisstj. vera fús til að gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess, að úr þessu verði bætt svo sem kostur er á. Sú till., sem hér liggur fyrir, fer ekki fram á annað en að úr þessu verði bætt og staðið við gefin loforð eða gerða samninga við bæjarstjórn Akureyrar í þessu efni.

Ég sé ekki ástæðu til að leiða fleiri rök að þeirri till., sem hér er um að ræða. En þar sem ég sé, að ákveðnar hafa verið tvær umr. um till., þá geri ég ráð fyrir, að það þyki réttara, að till. sé vísað til n. milli umr., og legg ég til, að till. verði að þessari umr. lokinni vísað til allshn.

Skúli Guðmundsson: Það er aðeins út af till. flm. um það, til hvaða n. þessi till. eigi að fara. Það er svo, eins og kunnugt er, að fjv. athugasemdir rekstur allra ríkisfyrirtækja í sambandi við fjárlagaafgreiðsluna. Ég tel sjálfsagt eftir eðli málsins, að þessi till. fari til fjvn., en ekki allshn. Ég vil beina þeirri fyrirsögn til hv. flm., hvort hann geti ekki á það fallið.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Mér virðist eins og þeim hv. þm., er síðast talið, að þessi till. þurfi að athugasemdir af fjvn., en ekki fyrst og fremst af allshn.

Þeir Akureyringar, sem hann ber fyrir brjósti, sem von er, verkamenn á Akureyri, sem höfðu atvinnu af þessari smíði sildartunna, bera sig vitaskuld illa, að þessi iðngrein hefur ekki getað haldið áfram. En það eru ríkar ástæður fyrir því, að stj. Tunnuverksmiðja ríkisins og sjávarútvegsmálaráðuneytið hafa ekki getað ráðizt í að halda tunnusmiði uppi á Akureyri og Siglufirði nú upp á síðkastið.

Þetta mál byrjar í tíð þeirrar ríkisstj., þegar flokksbróðir hv. flm. þessarar till. var atvnrh. Nokkur ár á undan, jafnvel allmörg ár, hafði starfað tunnuverksmiðja á Siglufirði, og líka, þó líklega ekki eins langan tíma, höfðu Akureyringar ráðizt í tunnusmiði á vetrum, sérstaklega með það fyrir augum að nota þessa starfrækslu sem atvinnubót fyrir þá menn, sem við það gætu unnið, og var það eðlilegt, þar sem í þann tíð var auðvitað þörf fyrir talsverðan tunnuforða á sumrin.

Um það leyti, sem stríðið var á enda, kom í ljós, að talsverð tregða var á því að fá nægilegar sildartunnur, og það reyndist náttúrulega líka erfitt í öfriðnum. Þetta mál var tekið upp í sildarútvegsn. árið 1945, og átti ég þá sæti í n. Þar var málið mikið rætt bæði út frá þeim forsendum að styðja þennan innlenda iðnað, sem hafinn var á báðum þessum stöðum, Siglufirði og Akureyri, og líka með það fyrir augum að tryggja nokkurn innlendan tunnuforða, þannig að við værum ekki að öllu leyti komnir upp á tunnukaup hjá keppinautum okkar í sildarsölumálum, t. d. Norðmönnum og Svíum, enda var, eins og ég lýsti áðan, allmikil tregða á að tryggja nægar tunnur til landsins eða það, sem maður taldi nægilegt í þann tíð. Ef ég man rétt, varð niðurstaða þeirra athugana og bollaleggings, sem sildarútvegsn. á þessum tíma hafði með höndum, að rétta skrefið í þessu máli mundi vera að styðja þann vís til sjálfstæðs iðnaðar, sem í þessu efni var kominn á fót bæði á Siglufirði og Akureyri. Og þetta hafði sildarútvegsn. hugsað hér að gera með því að gera samninga við þessar tunnuverksmiðjur hvora fyrir sig, samninga, sem stæðu til nokkurra ára, um ákveðin tunnukaup. Þetta, að hafa það til nokkurra ára, var sérstaklega við það miðað, að við það fengju verksmiðjurnar nokkurt öryggi í starfsemi sinni. Að sjálfsögðu varð að hafa það í huga, enda var það haft í huga, að tunnur, sem keyptar væru handa sildarvinnuveginum fyrir milligöngu sildarútvegsn., eins og hugsað var og gert var, af íslenskum verkstæðum, að þær væru sem næst því að vera samkeppnisfærar bæði hvað gæði og verð

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

snerti. Nú var sildarútvegsn. ljóst, að hún gat ekki ráðizt í að skuldbinda sig í þessu efni án samþykkis ráðuneytisins. Þar af leiðandi var næsta sporið það, eftir að þessi samþykkt hafði verið gerð í n. um hennar stefnu í málinu, sem sé þá stefnu að styðja þessa atvinnugrein og styðja framleiðslu á sildartunnum á þann hátt, sem ég lýsti, að sjávarútvegsmálaráðh. eða atvnrh., sem þá var, núverandi hv. þm. Siglf., var ritað um þetta mál frá sildarútvegsn. og farið fram á, að hann veitti n. heimild, því að atvnrh. er yfirmaður sildarútvegsn., — að hann veitti henni heimild til þess að viðhafa þessa aðferð hvað tunnukaup áhræði, sem ég nú nefndi. Ég held ég megi fullyrða, að svar við málaleitun sildarútvegsn. barst henni aldrei, a. m. k. ekki meðan ég var þar. Aftur á móti var lagt fram á árinu 1945 fyrir atbeina sama hæstv. ráðh. frv. um tunnusmiði, sem fram skyldi fara af hálfu ríkisstj. í 1. gr. þessa frv. er tekið fram, að ríkinu skuli vera heimilt að starfrækja tunnuverksmiðjur á Akureyri og Siglufirði, þegar leitt hafi verið í ljós, að Íslendingar séu samkeppnisfærir við erlenda aðila bæði hvað verð og gæði snertir. M. ö. o., þar sem sildarútvegsn. lagði til að fara þá leið að hlynna að því framtaki, sem fyrir var á hverjum stað, hvarf stj. á þá braut, að ríkið tæki að sér að starfrækja sildartunnuverksmiðju á hvorum stað, en fyrir henni sýnist hafa vakað sama grundvallarreglan, að því er samkeppnishæfni snerti, eins og fyrir sildarútvegsn. hafði vakað, enda er það tekið fram í 1. gr. frv., að þetta skuli gert, þegar rannsókn hafi leitt í ljós, að tunnurnar séu samkeppnisfærar hvað verð og gæði snertir. Þetta var samþ. á Alþingi og stj. sett til að starfrækja þessar verksmiðjur og reisa þær. Hún mun strax hafa tekið til starfa við framleiðslu þeirra, en það er saga, sem of langt væri að rekja hér, en ég efast samt um, að ákvæðum 1. hafi verið fullnægt að því er snerti rannsókn á samkeppnishæfni, áður en í þetta var ráðizt. En stj. tunnuverksmiðjanna efndi til stórfelldra efniskaupa til tunnusmiðis, og auk þess voru pöntuð hús í útlöndum, svo kölluð tilbúin stálhús voru pöntuð í Englandi. Aðalgallinn, sem við þessar ráðstafanir var, fyrir utan prinsipið að breyta þessu í ríkisrekstur úr bæjar- eða einstaklingsrekstri, sem áður hafði verið, var sá, að það var engan veginn séð fyrir neinu fé í þessu efni. Og þegar ég kom í sæti ráðh., þá var búið að gera margs konar ráðstafanir, fjárfrekar, skuldbinda ríkið við kaup á efni og kaup á stálhúsum o. s. frv., en peningana vantaði til þess að standa straum af þessum framkvæmdum. Til þess að gera langa sögu stutta skal ég geta þess, að ég hef staðið í miklu stappi við lánsstofnanir þann tíma, sem ég hef verið í rn., sérstaklega Landsbankann, að leggja þessari starfsemi til fé, því að bæði vantaði allt stofnfé, og einnig þurfti hún rekstrarfé. Það varð að samkomulagi, að hún fengi nokkurt lán til að eignast annað þetta hús, sem pantað hafði verið frá útlöndum, en við sluppum við að kaupa hitt húsið, án þess að skaðabætur þyrftu til að koma. Um efnið er það að segja, að það var lagt fram af ríkissjóði stórfé til að kaupa það, eins og eðlilegt var, þar

sem ekkert lánsfé fékkst, en við bundnir við kaup á þessu efni. Eg skal á engan hátt forðæma þá ráðstöfun út af fyrir sig að festa kaup á tunnuefni, en gallinn var sá, að það var ekki séð fyrir neinu fé í upphafi til að standa straum af þessu.

En svo þegar farið er að athuga útkomuna á þessari tunnugerð, þar sem hún hefur aðallega farið fram, sem sé á Siglufirði, þá hefur komið í ljós, því miður, að þessar fyrrnefndu tunnur eru svo geysilega dýrar, og þeir, sem þær þurfa að nota hér á landi, kvarta — og ekki að ástæðulausu, — þegar það er sýnt og sannað, að í mörgum tilfellum hafa hinar innlendu tunnur kostað 4—5 sinnum meira en samskonar útlendar tunnur. Eg er ekki að segja, að þeir, sem smíðuðu þessar tunnur, hafi verið of sælir af að vinna verkið, en ég dreg aðeins fram þær bláköldu staðreyndir um þessa starfsemi. Um galla á smíðinu skal ég ekki fella neinn úrskurð, en margvislegar kvartanir hafa komið fram, ekki sízt s. l. haust frá Suðurlandi, vegna þess að þær tunnur, sem flyttust frá Norðurlandi og suður, hefðu ekki verið af heppilegri gerð, en ég vil ekki fullyrða, að allar þær kvartanir séu á rökum reistar, en býst þó við, að þær séu ekki með öllu ástæðulausar.

Hér við bætist agnúi, sem er óviðráðanlegur og enginn hefur getað séð fyrir, að þörfin fyrir tunnur hefur sökum aflaleysis fyrir norðan engan veginn reynzt sú, sem bæði sennilega ríkisstj. á sínum tíma og aðrir, þar á meðal ég, gerðum okkur vonir um, að yrði fyrir hendi.

Þessi samningur, sem hv. þm. vitnar í, að gerður hafi verið á Akureyri við eigendur tunnuverksmiðjunnar þar, hefur sennilega verið gerður af þeirri stj., sem í fyrstu var sett yfir tunnusmiðið. Eg skal játa það, að samningsrétt þeirra, sem að þessu standa, eigi vitaskuld að halda í heiðri. En til þess að hægt sé að halda þessari starfsemi við, verður samt sem áður að sjá fyrir fé í þessu efni. Og fyrir þeirra hluta sakir tel ég, að till. eigi heima í fjvn., því að það er nauðsynlegt, að þetta mál sé gaumgæfilega athugað, ekki aðeins það, sem ég hef dregið lauslega á um forsögu málsins í stórum dráttum og gang þess í stórum dráttum, heldur líka að hve miklu leyti það er æskilegt fyrir þá, sem eiga að nota þessar tunnur, að lagt sé kapp á að hafa tvær verksmiðjur starfandi, sína á hvorum stað á Norðurlandi, til að framleiða þær.

Eg skal samt sem áður taka það fram, að ég álit, að það sé nauðsynlegt, að nokkrar tunnusmiði eigi sér stað hér á landi, og þá helst fyrir norðan, til þess að vera sem öruggastur gegn því, sem sýndi sig, að gat verið erfitt við að eiga einmitt á þessu ári, sem tunnusmiðjarnar voru fyrirhugaðar, að útlendingar settu okkur stólinn fyrir dyrnar hvað kaup á þessari vöru snerti. En hér verður hins vegar að líta nokkuð til beggja hliða, á rétt þeirra, sem hv. þm. hefur hér bent á, og aðstöðu hinna, sem eiga að taka við framleiðslunni, og vil ég í því sambandi benda á það, að mér þykir ótrúlegt, að sú tunnuverksmiðjustj., sem samdi á sínum tíma við Akureyri að sögn hv. þm., málflytjandans hér, hafi í samningnum getað gengið

fram hjá því grundvallaratriði, sem er í 1. gr. l. um tunnusmiðjarnar, þar sem gert er að skilyrði, að þessar tunnur eigi að vera hvað verð og gæði snertir samkeppnisfærar.

Að öðru leyti skal ég ekki fjölyrða um þetta mál. Eg hef bent á, hvers vegna ég álit, að það eigi heima í fjvn. En ég get ekki stillt mig um að láta í ljós þá skoðun mína, að ég hygg, að það hafi verið rétt braut, sem sildarútvegsn. á sínum tíma vildi fara út á í þessu efni, sem sé að aðstoða að nokkru tunnufurframleiðendur á hverjum stað á skynsamlegan hátt, og það hefði reynzt farsæla en sá ríkisrekstur, sem hefur verið stofnað til, þó að ég efist engan veginn um, að góður tilgangur hafi verið fyrir hendi hjá hæstv. ráðh. á sinni tíð, eins og hann var líka hjá sildarútvegsn.

Áki Jakobsson: Sildarútvegsn. hafði á sínum tíma gert till. um samning við Siglufjörð og Akureyri til þriggja ára. Það er rétt, sem hæstv. ráðh. sagði, að ýmsir þeirra, sem hafa keypt tunnur, hafa kvartað yfir ásigkomulagi þeirra, ekki af því að þær hafi ekki verið góð vara, heldur stafar það af því, að aðstaðan hjá tunnuverksmiðjunni á Siglufirði er þannig, að hún hefur oft orðið að geyma tunnur úti í tugatali, en við það hljóta tunnurnar að verða ljótar og ekki eins útgengilegar, og hefur þetta orðið til þess, að eftir eins til tveggja ára geymslu úti hefur orðið að endurbæta meira og minna hverja einustu tunnu, sem er fljótt að koma í peningum. Þessu hefur verið kvartað yfir og er ein ástæðan til þess, að íslenskku tunnurnar eru ekki samkeppnisfærar. — Það er misskilningur, að íslenskku tunnurnar séu fjór- til fimmfalt dýrari en erlendar tunnur, þó að þær séu til muna dýrari, og eru það ýmis atriði, sem eru þess valdandi. Má þar t. d. nefna hina erfiðu aðstöðu hjá verksmiðjunum í sambandi við hina ellifu flutninga á efni úr einu lagerhúsinu í annað og eilífa tilflutninga úr einu húsinu í annað jafnóðum og það er flutt. Á Siglufirði verða þessir flutningar að fara fram á bílum, og ef ófærð er, þá á sleðum, og er þessu komið fyrir í lagerhúsum á sildarvertíðinni. Þar eru borguð lagerhús fyrir geymslu, en þessir flutningar eru alldýrir, og þar að auki eru vextir bankanna mjög háir, því að þetta er allt keypt upp á lán, og eru vextirnir 6—6½%. Og þar sem við höfum svo fengið þessi sildarleysisár undanfarið, hefur stundum farið svo, að þegar tunnurnar eru loksins seldar, eru líðin 2—3 ár síðan þær voru fluttar inn, og með þeim háu vöxtum, sem bankarnir hafa tekið, eru vextirnir orðnir margar krónur á hverja einustu tunnu. Auk þess er fyrirkomulagið á vélunum í tunnuverksmiðjunum bæði á Siglufirði og Akureyri þannig, að þær eru mannfrekari en þær þyrftu að vera, ef þeim væri haganlegar fyrir komið. Eg tel, að í þessu liggja höfuðástæðan til þess, að íslenskku tunnufurframleiðsla er dýrari en sú útlenda, og þess vegna hygg ég, að leggja beri áherzlu á að koma upp fullkominni verksmiðju. Eg held, að yfirleitt hafi mjög vel til tekið með smíði tunna og afköst í verksmiðjunni á Siglufirði, og að mínu á-

liti hafa verið framleiddar þar tunnur, sem fyllilega eru samkeppnisfærar við erlenda tunnusmiði, þannig að við þurfum ekki að óttast, að íslenzkur vinnukraftur geti ekki með jafnóðýru móti framleitt þessar tunnur, ef aðstaðan er þannig, að þarna eru heppileg vinnuskilyrði og ekki óeðlilega miklir vextir dregin úr þessari framleiðslu af hendi bankanna. Ég hef sem sagt enn þá óbreytta skoðun á því, að íslensk tunnusmiði geti verið samkeppnisfær við þá erlendu. Hún er þegar orðin samkeppnisfær hvað gæði snertir og einnig hvað verð snertir, ef þannig er búið um hnútana, að hún geti starfað við sömu skilyrði og tunnuverksmiðjur erlendis, sem keppa við okkur. Það, sem hefur háð þessum tunnuiðnaði okkar mest, er sildarleysið. Það er náttúrulega mesta áfallið, sem þessi iðnaður hefur fengið. Það gefur að skilja, að eftir því sem tunnufframleiðslan verður minni, eftir því hefur íslenski tunnuiðnaðurinn minni skilyrði til þess að verða samkeppnisfær við erlendan tunnuiðnað, þegar þar við bætist, að hann hefur verri aðstöðu að því er það snertir, hvað verksmiðjurnar eru ófullkomnar. En ég hygg, að það megi gera frekari ráðstafanir til þess að auka söltunina í þessu mikla sildarleysi, sem verið hefur undanfarin 5 ár, og er okkur mjög nauðsynlegt, að sú litla sild, sem veiðist, verði hagnýtt á þann hátt, sem veitir mesta atvinnu og mestan gjaldeyri til þjóðarinnar. Við ættum að geta aukið stórkostlega framleiðslu okkar á saltsild, en saltsildin íslenska er mjög eftirsótt vara hvarvetna í Evrópu. Það hafa ýmsar þjóðir aukið sildveiðar hér við land, og ein ástæðan til þess er sú, hve lítið framboð hefur verið á sild hér, svo lítið, að þegar hún hefur komið á erlendan markað, hefur hún verið margfeld í smáslóttum um Evrópu á gelpiverði. Það hefur verið svo lítið af henni á markaðinum, og er það ein ástæðan fyrir því, að erlendar þjóðir hafa sótt meira í það að framleiða saltsild sjálfar og fara á veiðar hér en ef við hefðum getað boðið fram meira af saltsild okkar, þannig að ég tel, að það væri stórt atriði til verndar fiskimiðum okkar, að við gætum framleitt meira sjálfir og komið meiru á markaðinn af saltsild okkar.

Að því er snertir Akureyri, þá var beinlinis ráð fyrir gert, að þar yrði komið upp nýrri tunnuverksmiðju á þessari sömu lóð og gamla tunnuverksmiðjan var á, með geymslum fyrir tómar tunnur, og miðað við það, að á Akureyri yrði framleitt það magn, sem þyrfti á söltunarstöðvunum við Eyjafjörð. Niðurstaða þeirra rannsóknna, sem fram fóru á því að flytja með bilum tunnur frá Akureyri, var á þá leið, að með því fengjust mjög ódýrir flutningar með vörur til söltunarstöðva við Eyjafjörð, og þess vegna varð ég mjög hissa á því, þegar tunnuverksmiðjur ríkisins hættu við að endurbyggja tunnuverksmiðjuna á Akureyri. Það var beinlinis ráð fyrir því gert, þegar tunnuverksmiðjan var keypt, með hagsæðum kjörum, að þarna færi tunnufframleiðsla fram. Og ég held, að þetta sé mjög óhyggilegt, því að það er ekki reynslan erlendis,

að heppilegt sé að reka tunnuverksmiðjur í mjög stórum stíl. Með 20—30 þúsunda tunnuverksmiðju sé hægt að hafa alla þá hagkvæmni í rekstrinum, sem hægt er að koma við, þó að hún sé stærri. Verksmiðjan þarf ekki að vera stór til þess að reksturinn geti verið hagkvæmur. — Ég ætla svo ekki að hafa um þetta fleiri orð. Eins og fram kemur í grg., hníga öll rök að því, að þessi till. hv. 4. landsk. verði samþ.

Flm. (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Mér þykir leitt að heyra, að undirtektir hæstv. atvmrh. undir þetta mál eru nú daufari en ég bjóst við. Að visu viðurkennir hann — og enda engin leið annað —, að Akureyri, sem selji þessa tunnuverksmiðju ríkinu, eigi kröfu á því, að staðið sé við gerða samninga um það að starfrækja hana. En að hinu leytnu telur hann á því margs konar annmarka, að hægt sé að gera það. Ég skal ekki fara að tina upp allt, sem hann sagði í því efni, heldur standa við það, sem ég lofaði forseta, að vera fáorður, en vil þó drepa lauslega á þau tvö meginatriði, sem hann taldi sérstaklega því til fyrirstöðu, að hægt væri að reka tunnuverksmiðjuna á Akureyri, eins og til er ætlað með þessari till. Önnur ástæðan var sú, að þessi innlenda framleiðsla okkar mundi ekki verða samkeppnisfær við erlenda tunnusmiði, hvorki að því er verð né gæði snertir. Hv. þm. Siglf. (Ák.) hefur að visu rætt þetta nokkuð og komið fram með ýmsar röksemdir, sem afsanna þetta að verulegu leyti, en ég vil þó enn nefna nokkur atriði í sambandi við þetta. — Ég vil þá í fyrsta lagi geta þess, að þær tunnur, sem á þessu tímabili hafa verið smiðaðar í tunnuverksmiðjunni á Akureyri, eftir að ríkið keypti hana og hafði fengið til hennar nokkrar vélar, sem raunar voru ekki nýjar, heldur notaðar, en betri en sumar af þeim, sem voru fyrir í verksmiðjunni, — þær tunnur, sem smiðaðar hafa verið á þessu tímabili, hafa nú allar verið notaðar til sildarsöltunar í verstöðvum við Eyjafjörð, á Húsavík og Raufarhöfn, og get ég fullyrt, að á öllum þessum stöðum hefur saltendum líkað þessar tunnur vel og betur en erlendar tunnur, sem þeir höfðu áður notað, og einkum vegna þess, að þessar tunnur eru miklu jafnari að stærð en erlendu tunnurnar, sem fluttar hafa verið hingað og hafa verið af mjög mismunandi gerðum og stærðum, sem hefur orðið til þess, að saltendur hafa orðið fyrir stórtjóni af því, að það sildarmagn, sem þeir hafa selt, hefur orðið miklu meira en þeir voru skuldbundnir til, þannig að þeir hafa af þeim sökum orðið fyrir miklu tjóni af sildarsölu sinni. Þessar tunnur hafa aftur á móti verið smiðaðar hér af sömu mönnum í sömu verksmiðju og þess vegna nokkurn veginn af sömu stærð. Frágangurinn hefur verið svo vandaður sem kostur er á, og ekki hefur verið kvartað yfir því, að þær væru verri en þær tunnur, sem við höfum fengið erlendis frá. Þær hafa sem sagt líkað vel og betur en erlendar. Ég get nefnt það sem dæmi, að ekki óreyndara fyrirteki en S. Í. S. átti fyrir nokkru kost á erlendum tunnnum til þess að láta salta í kjöt.

Kjötið átti að salta hér og dreifa því út um land, og eins og ég sagði, átti S. Í. S. kost á að fá erlendar tunnur, sem voru til hér á staðnum, en það kaus heldur hinar innlendu, enda þótt það þyrfti að kosta miklu til að flytja tunnurnar hingað suður. Þetta eina dæmi ætti að sanna fullvel, að íslensku tunnurnar þykja betri en erlendar. Viðvíkjandi verðinu, þá er það rétt hjá hæstv. atvnrh., að þessar tunnur eru eitthvað dýrari en tunnur, sem hægt er að fá erlendis frá, en þá er á það að líta, að endurbæta þarf verksmiðjuna, t. d. þarf að byggja almennilegt geymslúhús, svo að tunnurnar liggi ekki undir skemmdum. Þá verður framleiðslan mun ódýrari og vel samkeppnisfær við erlenda framleiðslu hvað verð snertir. En þrátt fyrir það, að íslensku tunnurnar séu eitthvað dýrari, þá held ég, að hæstv. ráðh. hafi gert allt of mikið úr verðmismuninum, þegar hann sagði, að íslensku tunnurnar væru 4—5 sinnum dýrari en útlendar tunnur. Ég held, að þetta hljóti að vera orðum aukðið, og fæ ég vart trúað þessu, m. a. vegna þess, að smiðakostnaðurinn, sem er aðalliðurinn í verðinu, er engan veginn svo miklu meiri hér en annars staðar, að hann geti valdið slíkum verðmismun. Smiðakostnaðurinn er frá 6—7 kr. á tunnu og komst upp í 8 kr., þegar unnið var af mestum krafti, m. a. eftirvinnu og með óvönnum mönnum, eins og var fyrst eftir að verksmiðjan tók til starfa. Sjá allir, að munurinn á þessum kostnaði og tilsvarendi kostnaði erlendis getur engan veginn valdið því, að íslensku tunnurnar verði 4—5 sinnum dýrari, eins og hæstv. ráðh. hélt fram, og ef þetta er rétt, hlýtur eitthvað að liggja hér til grundvallar, sem enn hefur ekki verið upplýst. Ég get því ekki viðurkennt rök hæstv. ráðh. gegn tunnuframleiðslu hér á landi. Ég álit þvert á móti, að við eigum að framleiða sjálfir tunnur eftir okkar þörfum, en ekki bara eitthvað smávegis, eins og hæstv. ráðh. talaði um, og ég held, að það sé hægt að framleiða þær hér litlu dýrari en erlendar tunnur, og þótt þær kunni að verða dýrari, þá er það samt þjóðhagslega rétt að framleiða þær hér innanlands, því að verulegur hluti af kostnaðarverði þeirra er tekjur til innlendra manna. — Skál ég svo ekki þreyta hæstv. forseta með frekari umr., en vona, að hv. n., sem þetta mál fær til meðferðar, athugi það alvarlega og komist að þeirri niðurstöðu, að verksmiðjan eigi fullan rétt á sér og að Akureyri eigi fullan rétt á, að verksmiðjan sé rekin þar.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Mér virðist sem hv. flm. þessarar till. leggi allt kapp á að fá mig til þess að vera á móti till., en ekkert af því, sem ég hef sagt um málið, er hægt að leggja þannig út. Hins vegar hef ég nefnt þá örðugleika, sem eru á framkvæmd málsins, og ég rakti forsögu þess, og sjálfur á ég nokkra forsögu í þessu máli, því að á sínum tíma var það ég, sem í sildarútvegsnefnd hafði forgöngu í því, að sem mest yrði smiðað hér af tunnum, og það var áður en þessi hv. þm. var farinn að hreyfa sig í

þessu máli, og ég tek því ekki þegjandi, þegar því er slegið fram, að ég sé á móti málinu.

Viðvíkjandi verðinu, þá er alveg rétt það dæmi, sem ég tók, því að í haust áttu Vestmannaeyingar kost á að fá frá Þýskalandi tunnur, sem voru 4—5 sinnum ódýrari en hin- ar íslensku. Þetta stendur því óhrakið. En það eru býsna margir, sem hafa orðið að súpa seyðið af því að kaupa þessar dýru tunnur og flytja þær hingað suður, og ríkisstj. beitti sér fyrir því í haust, óbeðin af þessum hv. þm., að þrýsta niður flutningskostnaði á tunnum með skipum Eimskipafélags Íslands.

Í þessu máli — sem svo mörgum öðrum — tjáir ekki að ræða eingöngu það, sem er æskilegt, heldur það, sem er, og það, sem er hægt að gera, og það mun koma í ljós, hvað sem hv. þm. segir, að kvartað hefur verið yfir bæði verði og gæðum þessara íslensku tunna. Það er vissulega æskilegt, að við gætum búið til sjálfir allar þær tunnur, sem við þurfum að nota, en eins og nú er háttað markaðsmálum okkar, þá þolir atvinnuvegurinn ekki að kaupa miklu dýrari tunnur hér en hægt er að fá erlendis. En við skulum vona, að það markmið náist, sem sildarútvegsnefnd vildi veita sinn stuðning til, það markmið, sem fyrrv. atvnrh. einnig vildi ná, að hægt sé að búa til hér þær tunnur, sem við þurfum, þannig að allir geti vel við unað. En til þess, að svo megi verða, þarf margt og mikið að breytast frá því, sem nú er.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 14. fundi í Sp., 5. jan., var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 39. fundi í Sp., 19. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 119, n. 509 og 546).

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Herra forseti. Ekki varð samkomulag um afgreiðslu þessa máls í fjvn., en meiri hl. hennar leggur til, að málið verði afgr. með rökst. dagskrá, eins og þskj. 509 greinir. Fjvn. hefur athugað þetta mál, kynnt sér bréf, sem borizt hafa í sambandi við það, og auk þess kynnt sér þann kaupsamning, sem gerður var, þegar ríkið keypti tunnuverksmiðjuna af Akureyrarbæ. Enn fremur hefur n. talað við formann sildarútvegsnefndar, sem hefur umsjón með rekstri tunnuverksmiðja, og yfirleitt hefur nefndin gert allt til þess að kynna sér allar aðstæður sem bezt.

Þess skal getið, að í nefndaráli meiri hl. er tekinn upp kafli úr bréfi frá sildarútvegsnefnd til fjvn. um þetta, og þar kemur greinilega fram, að óhagkvæmt er að reka tunnuverksmiðjuna á Akureyri með tilliti til verðs og gæða sildartunnanna, samanborið við þá aðstöðu, sem er á Siglufirði. Ástæðurnar fyrir

því, að betra er að smíða tunnurnar á Siglufirði, eru þær, að þar er geymsluaðstaða í húsum sildarverksmiðja ríkisins og auk þess betri áhöld og æfðari menn heldur en ef taka ætti upp tunnusmiði í gömlu verksmiðjunni á Akureyri. Enn fremur er nú verið að undirbúa á Siglufirði fullkomna byggingu á tunnuverksmiðju með nýtzku áhöldum og allt er miðað við, að hægt sé að inna þetta verk sem hagkvæmast af hendi.

Nú kvarta margir undan því, að þær tunnur, sem Tunnuverksmiðjur ríkisins hafa haft á boðstólum, væru dýrari en þær tunnur, sem útvegsmenn ættu kost á að fá frá útlöndum, og er þar talað um verðmun, sem skiptir miklu máli — eða 20—30 kr. á hverri tunn. En þess er að vænta, að þetta standi til bóta í sambandi við væntanlegar fyrirætlanir á Siglufirði. En það getur ekki talizt rétta leiðin, að hv. Alþingi fari nú að gera ráðstafanir til að efla aftur tunnusmiði á Akureyri til að gera tunnurnar dýrari og líka lakari. Það tekur engum svörum, að Alþingi geri ráðstafanir, er hniga í þessa átt. Niðurstaða meiri hl. varð því sú, að málið verði afgr. með svohljóðandi rökst. dagskrá:

„Þar sem ganga verður að því visu, að stjórn sildarútvegsnefndar, sem samkvæmt lögum nr. 41 1947, um breyting á lögum nr. 33 1946, um tunnusmiði, er falið að hafa á hendi stjórn tunnuverksmiðja ríkisins, hagi rekstrinum þannig, að tunnurnar verði sem bestar og ódýrastar, þá þykir Alþingi ekki hlýða að gera ráðstafanir, sem raskað gætu þessum grundvelli starfseminnar, og tekur því fyrir næsta mál á dagskrá.“

Ég skal bæta því við í sambandi við það, sem segir í greinargerð fyrir þessari þáttill. sjálfri, að samið hafi verið um það, þegar kaupsamningurinn á verksmiðjunni var gerður, að þá hafi átt að tryggja árlegan rekstur tunnuverksmiðjunnar sem nokkru næmi. Mun þetta byggt á kaupsamningnum. En við þá athugun, sem nefndin gerði á kaupsamningnum, gat hún ekki séð, að með honum væri ríkið að neinu leyti bundið við það að reka verksmiðjuna með þessum hætti. Mun þetta vera stutt við þau ákvæði samningsins, sem greina, að kaupandinn fái forgangsrétt að hafnarbryggju, þegar þörf krefur. En hér ber að athuga, að þegar engar tunnur eru smíðaðar, er ekki um neina hagnýtingu á forgangsrétti að ræða. Þá er það og vafasamt, hvort bærinn hafi rétt til að veita einum aðila forgangsrétt á hafnarmannvirkjum, sem hafa notið ríkisfjár. Allir munu eiga þar jafnan aðgang að, ef þeir uppfylla skyldur um hafnargjöld o. fl. — Nefndin leit svo á, að ekki væri hægt að heimfæra undir kaupsamninginn neinar kröfur um verulegan, árlegan rekstur á tunnuverksmiðjunni á Akureyri, og þeir, sem stjórna tunnuverksmiðjum ríkisins, hafi þar óbundnar hendur. En meiri hl. nefndarinnar tekur það höfuðsjónarmið, að tunnurnar verði smíðaðar þar, sem þær verða ódýrastar og jafnframt gæði þeirra mest. Það hefur mikið að segja að geta haft sem ódýrastar tunnur til hagnýtingar sildarsöltunar, og er illt til þess að vita,

að við erum ekki samkeppnisfærir um smíði tunnanna, og gerir það okkur erfiðara fyrir á saltsildarmarkaðinum. Því er það álit okkar, að stjórn sildarútvegsnefndar eigi að sjá svo um, að tunnur eigi að smíða þar, sem best er og hagkvæmast, og ríkisvaldið hafi valið þessa menn til að framkvæma þetta, og þá er það algerlega gagnstætt þessu sjónarmiði, að hv. Alþingi færi að gera ráðstafanir, sem gangi e. t. v. í berhöggi við þetta.

Frsm. máluni hl. (Jónas Rafnar): Herra forseti. Þegar þessi till. var borin fram hér á hv. Alþingi, þá hafði sildarútvegsnefnd ekki hafið neinn undirbúning að starfsrekslu tunnuverksmiðjunnar á Akureyri. En þá var vitað, að það átti að reka tunnuverksmiðjuna á Siglufirði og smíða þar 30—40 þús. tunnur. Þá var leitað til sildarútvegsnefndar, og þær upplýsingar fengust hjá henni, að ekki ætti að smíða neinar tunnur á Akureyri, því að það yrði nægjanlegt, sem smíða ætti á Siglufirði. Þá vil ég geta þess, að fyrir sildarútvegsnefnd lá áskorun frá Akureyrarbæ um það, að þar yrði hafin smíði á tunnnum. Við hv. 5. landsk. þm. (AS) leggjum til, að þáttill. þessi verði samþ., og færum fyrir henni eftirfarandi ástæður: 1) Þegar ríkið keypti tunnuverksmiðjuna af Akureyrarbæ, var út frá því gengið af hálfu seljanda, að verksmiðjan yrði rekin á hverju ári og gæti þar verið um töluvert mikinn rekstur að ræða. Í þessu skyni veitti seljandinn ríkinu ýmiss konar friðindi; verksmiðjan var undanþegin útsvarsgreiðslu um 10 ára skeið, afsláttur var veittur á rafmagni, og verksmiðjan fékk forgangsrétt að bryggju, sem hún stendur við. Út af ummælum hv. þm. Borgf. vil ég taka það fram, að þessi bryggja er eign Akureyrarbæjar og mun vera byggð af einstaklingi, en ekki fyrir ríkisfé að neinu leyti. Um margra ára skeið hafa tunnur verið smíðaðar á Akureyri, og þar munu tunnur fyrst hafa verið smíðaðar hér á landi. Tunnusmiði hefur líka verið töluverður liður í atvinnu bæjarbúa á Akureyri yfir vetrarmánuðina. Það hefði þá líka verið vægast sagt ólíklegt, ef bæjarstjórn Akureyrar hefði farið að selja tunnuverksmiðjuna og með því uppræta þá atvinnu í bænum, sem er meginstoð margra verkamanna yfir vetrarmánuðina. Nei, fyrst hlaut bæjarstjórnin að tryggja sér það, áður en hún seldi verksmiðjuna, að rekstri hennar yrði haldið áfram á Akureyri, svo að bærinn biði engan halla við þessa ráðstöfun. — 2) Við teljum, að sildarútvegsnefnd hafi ekki fært nægileg rök fyrir því, að hagkvæmara sé að smíða tunnurnar á Siglufirði en á Akureyri, og því leggjum við til, að tunnur verði smíðaðar á Akureyri. Viðræður þær, sem fram hafa farið við stjórn sildarútvegsnefndar, hafa leitt í ljós, að ef eitthvað er hægt að finna að tunnunum frá Akureyri, stafar það af því, að stjórnin hefur ekki búið verksmiðjuna eins vel úr garði og átt hefði að gera. — Það hafði verið lofað að reisa tvö stálgrindarhús fyrir tunnugeymslu, en síðan varð það úr, að aðeins var keypt eitt, og nú er ákveðið, bótt undarlegt megi virðast, að reisa það á Siglufirði, enda

þótt hægt sé að geyma þar allar tunnur, sem þar verða smíðaðar, í mjöhlúsum sildarverksmiðja ríkisins. Á þessu sést, að sildarútsvegsnefnd hefur ekki gert báðum verksmiðjunum jafnhátt undir höfði. — 3) Við teljum hagkvæmara að smíða tunnur á Akureyri vegna ódýrari flutningskostnaðar á þeim þaðan til ýmissa staða, þar sem sild er söltuð. Til Dalvíkur varð flutningskostnaður á tunnu t. d. kr. 1.25 og til Húsavíkur kr. 2.25, en að flytja tunnuna sjóleiðis til Húsavíkur kostaði á sama tíma kr. 5.00. Og það er óhætt að segja það, að það er mjög mikið hagsmunamál útgerðarmanna við Eyjafjörð, að tunnur séu smíðaðar á Akureyri. Enda sannar það líka bezt réttmæti á tunnusmiði á Akureyri, að s. l. sumar voru engar tunnur eftir á Akureyri, þó að annars staðar á landinu væru nægar birgðir.

Þetta mál hef ég rætt við sjávarútvegsráðh. og talað um möguleika á því að hefja tunnusmiði á Akureyri, og tók hæstv. ráðh. málaletun þessari vel, en málið var auðvitað borið undir sildarútsvegsnefnd. Allöngu síðar — og eftir að þessi þáttill. kom fram — var mér tilkynnt, að sildarútsvegsnefnd hefði ákveðið að láta smíða 10000 tunnur á Akureyri, og er smíði þeirra nú hafin. Þrátt fyrir þetta tel ég rétt og sjálfsagt, að till. þessi fái þinglega meðferð, þó að samþykkt hennar geti ekki breytt neinu um rekstur tunnuverksmiðjunnar í vetur, en hins vegar gæti hún haft þau áhrif, að framvegis yrði smíðað meira af tunnum á Akureyri en verið hefur nú síðustu ár.

Steingrímur Aðalsteinsson: Herra forseti. Ég verð að segja það, að mig furðar allmikið af afgreiðslu þessa máls hjá meiri hl. fjvn. og þó ekki minna á málflutningi meiri hl., því að hann byggir skoðun sína að verulegu leyti á bréfi frá formanni sildarútsvegsnefndar, sem að mínu áliti eru ekki nein frambærileg rök fyrir niðurstöðu meiri hl.

Ég skal fyrst vika að því, að meiri hl. fjvn. reynir að hrekja það, sem stendur í grg. till., að stjórn tunnuverksmiðja ríkisins hafi lofað, að á Akureyri skyldi tunnuverksmiðjan rekin, og skyldi þar vera um verulegan árlegan rekstur að ræða, eins og segir í kaupsamningnum. Meiri hl. heldur því fram, að þetta hafi ekki við rök að styðjast, og frsm. meiri hl. túlkaði þessa setningu eingöngu við þau forgangsréttindi að bryggju, sem gefin eru í samningnum, en að hún stæði ekki í neinu sambandi við það loforð, sem í samningnum felst. Það er rétt, að þessi setning um forgangsréttindi er í samningnum, og það er víst, að hún gildir jafnt um öll þau friðindi, sem bæjarstjórnin ákvað, þegar ríkið keypti verksmiðjuna, og þessi friðindi voru einmitt veitt til þess að létta undir með ríkinu, þegar það keypti. Þetta er staðreynd. Mér er vel kunnugt um þetta, því að ég átti sæti í bæjarstjórn, er verksmiðjan var seld ríkinu, og ég var í þeirri nefnd, sem hafði með málið að gera, og var vel kunnugt, hvað kaupanda og seljanda fór á milli. — Þótt meiri hl. nefndarinnar hafi ekki viljað taka þetta gílt, er ég sagði það, — en látum það gott heita, — hefur nefndin fengið fleiri vitni. Hún hefur

fengið bréf frá bæjarstjóranum á Akureyri, sem er samhljóða mínu áliti, og ég vænti þess, að nefndin hafi ekki ástæðu til að rengja Stein Steinsen um þetta. Þeir hafa getað aflað sér fleiri upplýsinga um þetta og síðan dregið ályktun af því, sem sannast og réttast var. Og síðan voru gerðar ráðstafanir til að endurbýggja á Akureyri og Siglufirði. Þessi hús voru og það stór, að gera mátti ráð fyrir verulegri smíði. Einnig voru gerðar ráðstafanir til að fá viðbót við vélakostinn og auka þannig framleiðslugetu verksmiðjunnar. Allar framkvæmdir og viðbrögð ríkisvaldsins miðuðu að því, að tunnuverksmiðjan yrði starfrækt nyrðra og það á Akureyri. Hitt er svo annað atriði, þegar því er slegið föstu af meiri hl. fjvn., að bezt sé að halda áfram þeim ráðstöfunum, sem eigi raski grundvellingum og komi í bága við tilgang verksmiðjunnar í framleiðslu ódýrra og góðra sildartunna. Því hefur verið haldið á lofti, að tunnur frá verksmiðjunni á Akureyri væru verri og dýrari en þær, sem framleiddar væru á Siglufirði. Ég verð að segja, að hvað þetta snertir, þá held ég, að sé um sleggjudóm að ræða. Þótt góð tunnusmiði hafi verið á Siglufirði, þá hefur hún engu síðri verið á Akureyri. Hvað verðið snertir má benda á, að svo hagaði til 1947, að sú sildarútsvegsnefnd, sem þá var við lýði, fór svo skynsamlega að, að efni til verksmiðjunnar barst ekki fyrr en komið var fram í júní 1947, en atvinna er þá nyrðra komin í fullan gang og menn hafa bundið sig í vinnu. Voru þá margir þeirra manna, sem þóttu hvað liðtækastir við þessa iðju, tunnusmiðina, búnir að ráða sig til starfa. Þá var gripið til þess ráðs að láta vinna á 2 vöktum og smalað mönnum, að visu nokkrum vönum, en hluti þessara manna hafði aldrei komið að slíku verki áður. Með þessu liði, sem þannig var að drifið, var smíðin hafin. Þessar aðstæður leiddu það svo af sér, að afköstin urðu ekki eins mikil og vera bæri. Nú, svo vikið sé að Siglufirði, þar þótti ekki vera nein ástæða til þess að fara að sem á Akureyri. Þar voru þaulæfðir tunnusmiðir á dagvakt. Þessi munur á aðstæðum hlaut að koma í ljós, er verð tunnanna var aðgætt að smíði lokinni. Munurinn var samt ekki mikill; ég held innan við eina kr. á tunnu. Ég fullyrði, að ef unnið væri með svipuðu móti á Siglufirði og Akureyri, yrði enginn verðmunur. Smíðalaun eru ekki hærri á Akureyri en á Siglufirði. Menn skyldu því varast alla sleggjudóma í þessu efni. Eins er og að gæta, að flutningskostnaður tunnanna verður meiri á söltunarsköðvarnar frá Siglufirði en frá Akureyri. Nokkuð hefur verið talað um það, að ekki þyki hagkvæmt að smíða tunnur innanlands, vegna þess að þær tunnur séu dýrari en erlendar. Verð tunna, sem framleiddar voru 1947 á Siglufirði og Akureyri, varð 39—40 kr., þótt sumar þeirra hafi verið síðar seldar fyrir kr. 45,00 og geymslukostnaður og váttryggingarkostnaður hækkað verðið. Verð tunnanna, sem keyptar voru frá Svíþjóð 1947, sem voru gallaðar og reyndust illa, var kr. 37.00. Ég endurtek, að Svíþjóðartunnurnar voru slæmar. Samt reyndist verðmunurinn ekki meiri. Tunnur fengust einnig frá Tékkó-

slóvakíu, sem voru jafndýrar þeim innlendu. Frá Noregi hafa ekki fengist tunnur síðan árið 1946, en þær kostuðu þá 32.00. Ég vildi leyfa mér að biðja hv. frsm. meiri hl. að nefna, hvaðan hægt sé að fá ódýrari tunnur nú. Það mundi gleðja mig, ef hægt yrði að fá ódýrar sildartunnur og auka framleiðslu netsildar að mun frá því, sem nú er. Ég býst við, að verðmunurinn verði ekki mikill, en þjóðhagslega séð er hagkvæmara að greiða vinnulaunin í innlendum kr. en borga smiðalaunin í erl. gjaldeyri. Það er ekki síður nú, eftir að gengið hefur verið fellt, sem leiðir af sér, að sú upphæð hækkar, sem greiða þarf í vinnulaun fyrir hverja smiðaða tunnu í erlendum gjaldeyri. Þess er því að vænta, að Alþingi sýni tunnusmiðamálinu meiri skilning en fram hefur komið til þessa. Ég leyfi mér að vænta, að þessi þáttill. verði samþ.

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Mér skildist, að meginhluti ræðu hv. 4. landsk. hafi verið ofanigjafir í sambandi við þessa umr. Í niðurstöðum fjvn. felst ekki annað en það, að gengið er út frá því, að tunnusmiðin fari fram við sem hagkvæmastar aðstæður, þannig að tunnurnar fáið bæði vandaðar og með hagkvæmu verði. Ég veit ekki, hvernig hv. 4. landsk. getur lagt á móti þessu sjónarmiði. Það er rétt, að fjvn. hefur leitað umsagnar sildarútsvegsnefndar varðandi tunnusmiðina, og á þskj. 509 stendur m. a. í álitinu sildarútsvegsnefndar: „..... hefur Siglufjörður svo margt fram yfir Akureyri í þessu efni, að ekki er forsvaranlegt, að neitt af þessum fáu tunnnum, sem smiðaðar verða í vetur, verði framleitt annars staðar en á Siglufirði.“ M. ö. o., sú smiði, sem fyrirhuguð er, telur nefndin hagkvæmast, að fari fram á Siglufirði, en smiðinni sé ekki skipt á Siglufjörð og Akureyri. Upp úr þessum fullyrðingum sildarútsvegsn. höfum við í meiri hl. fjvn. ekki hikað við að draga slíkar ályktanir og móta afstöðu okkar til málsins.

Hv. 4. landsk. vildi gera lítið úr þeim mismun, sem verið hefði á innlendum sildartunnnum og þeim, sem keyptar hafa verið erlendis og fluttar til landsins. Það mun þó hafa verið um 15–20 kr. mismun að ræða eða meira, t. d. tunnur frá Hollandi, sem eru yfir 20 kr. ódýrari en tunnur, sem keyptar voru frá Siglufirði á síðastliðnu hausti. Þessi verðmunur er auðvitað miðaður við tunnurnar komnar á land hér við Faxaflóa. Við raunverulegt söluverð tunnanna bætist því vitanlega þarna flutningsgjald frá Siglufirði. Ég gæti nú aflað mér frekari upplýsinga um þetta atriði, en ég hef enga ástæðu til þess að rengja þann ágæta mann, sem ég hef þetta frá, bæði vegna kunnugleika hans á þessum málum og að hann lét hafa þetta eftir sér í blaðagrein. En niðurstöður meiri hl. fjvn. gefa ekkert tilefni til umræðna þeirra, sem hv. þm. hafði um það, hvort hagkvæmara væri að smiða tunnurnar innanlands eða erlendis. Meiri hl. fjvn. leggur aðeins á það áherzlu að fá tunnurnar smiðaðar þar, sem þær verða hagkvæmastar, bestar og ódýrastar, og gengur út frá, að niðurstöður sildarútsvegsn. í þessu efni séu réttar, en sam-

kvæmt þeim eru skilyrði öll mun betri á Siglufirði. Hv. 4. landsk. varð að viðurkenna, að eins og kaupsamningurinn liggur fyrir eða þar sem talað er um árlegan rekstur í honum, er miðað við, að tunnuverksmiðjan fái afnot sérstakrar bryggju á Siglufirði. Hv. 4. landsk. segir vera mörg fleiri friðindi á Akureyri, eins og eftirgjöf á hafnargjöldum og fleira, sem vel má vera rétt. En þessi friðindi eru öll tengd við árlegan rekstur. En þótt öll þessi atriði væru rétt hjá hv. þm., þá kippir það ekki fótunum undan því áliti sildarútsvegsn., að hagstæðara sé, þegar á allt er litið, að smiða tunnurnar á Siglufirði en Akureyri. Ég hef ekki heldur orðið var við, að neitt annað kæmi fram hér í umr., sem kippir fótunum undan því, sem stjórn sildarútsvegsn. hefur um þetta mál sagt, þrátt fyrir miklar tilraunir í þá átt bæði af hálfu hv. þm. Ak. og hv. 4. landsk. Og ekkert hefur heldur komið fram, sem gerir það óeðlilegt af fjvn. að taka álit sildarútsvegsn. gott og gilt.

Ég vildi svo út af því, sem hv. 4. landsk. sagði, að þótt fjvn. vildi rengja sin ummæli, þá ætti hún þó að geta tekið gilt álit frá bæjarstjóranum á Akureyri, segja það, að ekkert hefur komið fram hjá n., sem gefur neina ástæðu til þess að taka nokkuð meira tillit til þess, sem bæjarstjórnin á Akureyri segir varðandi þetta mál, heldur en þess, sem hv. 4. landsk. segir. Ég vil svo taka það fram, að það er ekkert í kaupsamningnum, sem skuldbindur stjórn tunnuverksmiðjanna til þess að láta smiða tunnur á Akureyri. Hv. þm. Ak. kom fram með alveg nýtt atriði í málinu, sem sé það, að stjórn tunnuverksmiðjanna hefði nú nýverið ákveðið, þrátt fyrir það, sem fram kemur í bréfi frá henni til fjvn., að hefja tunnusmiði á Akureyri og láta smiða þar allt að 10000 tunnur. Ég verð að segja það, að þessar upplýsingar gefa Alþingi viðbótarfni til þess að samþ. hina rökst. dagskrá, því hér á, þrátt fyrir lakari aðstæður á Akureyri en Siglufirði — og á Siglufirði getum við smiðað allar okkar tunnur —, að fara að smiða tunnur á Akureyri, og það eftir að upplýst er, að þær tunnur, sem þar eru smiðaðar, eru bæði lakari og dýrari, lakari vegna þess, að á Akureyri þarf að geyma þær úti. Auk þess telur stjórn sildarútsvegsn., að hægt sé að framleiða betri tunnur á Siglufirði. Þetta allt gefur ærna ástæðu til þess að samþ. hina rökst. dagskrá, því að hér er stjórn tunnuverksmiðjanna að brjóta það prinsíp að láta smiða tunnurnar þar, sem hún telur að þær verði bestar og ódýrastar. Þótt samþykkt hinnar rökst. dagskrár komi nú kannske ekki í veg fyrir þessa fyrirhuguðu smiði, þá mun hún þó koma í veg fyrir, að slíkt endurtaki sig í framtíðinni. Ég sé svo ekki ástæðu til þess að ræða frekar um þetta nema tilefni gefist.

Steingrímur Aðalsteinsson: Herra forseti. Hv. frsm. meiri hl. fjvn. fannst ræðu minni alveg ofaukið í þessu máli. Það er kannske ekki nema eðlilegt, því að honum finnst skoðunum mínum ofaukið og telur, að þær hafi ekki við rök að styðjast. Hann segir, að fyrir meiri hl.

fjvn. hafi ekki vakað annað en að fá tunnurnar smíðaðar þar, sem þær fást ódýrastar og beztar. Við það sé hin rökstudda dagskrá miðuð. En hún gerir bara meira, því að hún slær því föstu, að það geti ekki verið á Akureyri. Það var þetta, sem ég var að reyna að rökstyðja í minni ræðu, að væri rangt. Og ég er sannfærður um, að það er hægt að smíða tunnurnar á Akureyri, sem eru sambærilegar bæði hvað verð og gæði snertir við það, sem er á Siglufirði, auk þess sem ég leiddi rök að því, að það er ekki svo miklu dýrara að smíða tunnurnar á Íslandi, að þjóðhagslega séð sé það ekki miklu réttara og ódýrara. Hv. frsm. reyndi ekki að hrekja tölur þær, sem ég nefndi hér áðan um verðmuninn á tunnunum smíðuðum á Akureyri og Siglufirði, svo og verðmuninn á erlendum og innlendum tunnnum, á meðan hv. meiri hl. gerir það ekki, hef ég raunar ekki fleiri rök fram að færa. Ég held mér fast við þá skoðun mína, þar til hún er tölulega hrakin, að hægt sé að smíða tunnurnar með sambærilegu verði á Akureyri og Siglufirði. Því hefur verið haldið fram af hv. frsm. meiri hl., að sildarútvegsn. teldi ekki forsvaranlegt að smíða tunnurnar annars staðar en á Siglufirði. En þrátt fyrir þetta hefur, eins og borið hefur á góma hér, sildarútvegsn. ákveðið að láta smíða 10000 tunnurnar á Akureyri, — þrátt fyrir það að stjórn sildarútvegsn. telji ekki rétt að láta smíða þær annars staðar en á Siglufirði. Ég verð að biðja afsökunar á þessu orðalagi mínu, að segja stjórn sildarútvegsn., því að auðvitað er þar ekki um að ræða neina sérstaka stjórn, heldur sildarútvegsn. sem heild, en þetta stendur svona í nál. (FJ: Þetta orðalag þar er bara tóm vitleysa). Ég held nú, að þessi ráðstöfun sé ekki gerð af undanlátssemi við Akureyri, heldur af því, að sildarútvegsn. er eins vel kunnugt um það og mér, að ekkert er dýrara að smíða tunnurnar á Akureyri en á Siglufirði, ef stjórnninni á fyrirtækinu sjálfu og vinnubrögðunum þar væri skynsamlega hagað, en ekki haft líkt og 1947.

Þá lagði hv. frsm. meiri hl. áherzlu á hinn mikla aðstöðumun og nefndi í því sambandi aðallega geymsluplássvandræðin á Akureyri. Þetta er alveg rétt og er það, sem bagar tunnuframleiðsluna á Akureyri langmest. En hvernig stendur þá á því, þar sem búið er að af-sala öðru þeirra geymsluhúsa, sem til boða stóðu, að þetta eina, sem kaupa á, er ekki reist á Akureyri, þar sem svo gott geymsluhús er til staðar á Siglufirði og hv. frsm. er alltaf að tala um? Hvers vegna er það ekki reist á Akureyri, til þess að bæta úr hinum miklu geymsluhúsavandræðum, sem þar eru? Jú, það er vegna þess, að form. sildarútvegsn. er persónulega á móti því að láta framleiða tunnurnar á Akureyri.

Þá var hv. frsm. að tala um, að við mundum styrkja aðstöðu okkar á erlendum mörkuðum með því að hafa tunnurnar sem ódýrastar. Þetta getur vel verið, en við styrkjum ekki aðstöðu okkar með því að kaupa tunnurnar af þeim, sem við seljum sildina, enda hafa sildarkaupendur, sérstaklega sænskir, notað sér þá aðstöðu, sem alkunna er. Það er því

alveg augljóst, að mér finnst, að við tryggjum aðstöðu okkar best á erlendum mörkuðum með því að framleiða okkar tunnurnar sjálfir.

Þá minntist hann enn á verðmuninn, án þess þó að hafa nokkrar tölulegar upplýsingar. Hins vegar nefndi hann í því sambandi einhvern ákveðinn útvegsmann, sem ég býst við, að sé Haraldur Böðvarsson á Akranesi, sem hafi fengið tunnurnar 20 kr. ódýrari en ísl. tunnurnar. Ég veit nú ekki um sambönd Haralds Böðvarssonar til kaupa á ódýrum tunnnum, en ef hann getur fengið svona ódýrar tunnurnar, hvers vegna getur þá ekki sildarútvegsn. fengið þær líka? Auðvitað getur nú verið, að sildarútvegsn. geti fengið svona ódýrar tunnurnar, en við höfum bara ekki fengið neinar tölulegar upplýsingar um slíkt. Ég hef komið með tölur í sambandi við þetta, og ef þær eru ekki réttar, þá er það skylda meiri hl. fjvn. að birta aðrar, sem hrekja þær. Ég vil að lokum lýsa því yfir, að mér finnst ekkert hafa komið fram í málflutningi meiri hl., sem hnekki þeirri skoðun, að hagkvæmara sé að smíða tunnurnar hér innanlands og að gera það jöfnum höndum á Akureyri og Siglufirði, ekki sízt ef sildarútvegsn. gerði eitthvað til þess að bæta skilyrðin fyrir tunnuframleiðsluna á Akureyri, eins og hún hefur gert á Siglufirði.

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Ég vildi aðeins leiðrétta það, sem hv. þm. hafði eftir mér, að raunar hefði allri fyrri ræðu hans verið ofaukið í þessum umr. Ég sagði, að niðurstaða meiri hl. fjvn. væri ekki á nokkurn hátt byggð á því, hvort hagkvæmara væri að smíða tunnurnar erlendis eða innanlands, en að þessu laut meginhlutinn af fyrri ræðu hv. þm., og sá hluti sagði ég, að væri með öllu óþarfur í þessum umr. Um þetta atriði snerist einnig mikill hluti hinnar seinni ræðu hv. þm. Ég veit ekki, hvort hann vill reyna að læða því inn hjá hv. þm., að till. meiri hl. fjvn. gangi á móti því, að tunnurnar séu smíðaðar innanlands. Ég veit nú, að ekki þýðir að beita þessari aðferð hér, því að till. meiri hl. er prentuð, og getur hver hv. þm. séð við lestur hennar, að þetta er alls ekki meiningin. En þetta bendir á, hve málstaðurinn er veikur, sem hv. þm. er að reyna að verja, þegar hann gerir þetta að uppistöðu í tveim ræðum, í stað þess að ræða málið eins og það liggur fyrir. Nú loksins viðurkenndi hv. þm. það, sem stjórn tunnuverksmiðjanna hefur lagt mikla áherzlu á, að það vantar alveg geymslupláss á Akureyri, en það er aftur á móti til staðar á Siglufirði. Það getur vel verið, að þetta sé að kenna vanrækslu af hálfu stjórnar tunnuverksmiðjanna, eins og hv. þm. vildi vera láta, um það skal ég ekkert segja, en við verðum bara að miða við þær aðstæður, sem fyrir hendi eru. Og ekki verður það til þess að lækka verðið á tunnunum, ef nú ætti að fara að byggja stórt geymsluhús á Akureyri, þegar nóg er til af slíku á Siglufirði. Hins vegar er það alveg rétt hjá hv. þm., að stjórn tunnuverksmiðjanna hefur fyrirhugað og raunar hafið byggingu stærðarhúss á Siglufirði, en það er ekki geymsluhús, eins og hv. þm. vildi vera

lata, heldur smíðahús. Við allar þessar aðstæður höfum við dregið þá ályktun, sem við höfum gert. Það er alveg rétt hjá hv. þm., að það styrkir okkur mjög á mörkuðunum að vera sjálfum okkur nógir með tunnur undir sild þá, sem við seljum. En það dregur mjög úr þessum styrkleika okkar, ef þær tunnur, sem við smíðum og notum, eru dýrari og jafnvel lakari en þær, sem keppinautar okkar í þessum atvinnuvegi nota. Það er einmitt með þetta fyrir augum, sem meiri hl. fjvn. leggur á það höfuðáherzlu að fá tunnurnar smíðaðar þar, sem þær aðstæður eru fyrir hendi, að þær verði hvort tveggja í senn vandaðastar og beztar. Og það er um þetta, sem umr. eiga að snúast, en ekki það atriði, sem hv. þm. hefur viljað draga þær inn á og fjvn. hefur ekki gefið tilefni til.

Hv. þm. hefur nú orðið að viðurkenna þann aðstöðumun, sem er á því að smíða tunnurnar á Siglufirði og Akureyri. Á Siglufirði er sem sagt þegar til geymsluhús undir tunnurnar, svo að þær þurfa ekki að liggja undir skemmdum, en á Akureyri er slíkt ekki til staðar. — Ég skal svo ekki orðlengja frekar um þetta mál að öðru leyti en því, að hv. þm. er alltaf að krefja fjvn. um tölulegar upplýsingar varðandi þann verðmun, sem er á tunnum smíðuðum innanlands og svo þeim, sem keyptar eru erlendis frá. Það er alveg rétt hjá hv. þm., að form. fjvn. varð við þeim tilmælum þm. að skrifa sildarútsvegn. um þetta atriði, en það kemur bara ekki því máli við, sem hér er til umr. Ég minntist á þennan verðmun hér áðan eftir upplýsingum frá ákveðnum aðila. Það er nú að visu alveg rétt hjá hv. þm., að ég hef ekki tölu um þetta atriði við höndina, en ég get kannske aflað mér þeirra, áður en langt um liður. En þar sem hv. þm. vildi draga það í efa, að útgerðarmaðurinn hefði haft rétt fyrir sér, þá vil ég lýsa því yfir, að ég tel, að hann hafi haft þetta alveg raunverulega og af sinni eigin reynslu fyrir sér.

Það var verið að hneykslast á því hér áðan, að nefnd er í nál. meiri hl. stjórn sildarútsvegn., og ég held, að það hafi verið hv. þm. Ísaf., sem var svo hugfanginn yfir þessu, að hann sá ástæðu til þess að gripa fram í og segja, að þetta væri bara vitleysa og engin sérstök stjórn sildarútsvegn. væri til. En veit ekki þessi hv. þm., að tunnuverksmiðjur ríkisins lúta sömu stjórn og sildarútsvegn.? Það er stj., sem fyrir sildarútsvegn. stendur, sem á að fara með þessi mál. Það sýnir bezt alvör-una í þessu máli, þegar menn eru að leika sér að því að hártoga slíkt. Ég hélt, að ekkert þyrfti um þetta að deila; það er skýrt og greinilegt og ekki brot á neinu venjulegu málfari.

Gísli Jónsson: Hv. flm. till. hefur gert ýtarlega tilraun til að ófrægja meiri hl. fjvn. fyrir afgreiðslu þessa máls, og allur hans málflutningur hefur hnigið í þá átt að ásaka meiri hl. n. fyrir afstöðu hans til till. og það þrátt fyrir það, að hv. frsm. meiri hl. fjvn. hefur sýnt fram á með rökum, að það ber ekki að ásaka meiri hl. n. fyrir afgreiðslu málsins. Ég

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

þarf ekki að hjálpa hv. frsm. meiri hl. í þessu efni, því að hann hefur rækilega tekið allt fram, sem máli skiptir, og hrakið allt, sem fram hefur komið hjá hv. flm. Ég vil samt í sambandi við þetta mál taka það fram, að ég held, að hv. flm. hafi frá upphafi beint þessu máli í öfuga átt, með því að senda það fyrst og fremst inn á Alp. og síðan til fjvn. Hann hefði átt að haga þessum málflutningi á allt annan veg frá byrjun. Það, sem í raun og veru er um að ræða hér, er, að mér skilst, að hv. flm. og Akureyrarbær eru óánægðir með stj. tunnuverksmiðjanna. Og hv. flm. hefur lýst því yfir, að form. sildarútsvegn. væri persónulega á móti því, að tunnur væru smíðaðar á Akureyri. Hvers vegna kemur þá hv. þm. ekki með brtt. við þáttill. eða dregur hana til baka og kemur fram með till. til breyt. á l. um stj. tunnuverksmiðjanna, þannig að þessi maður, sem er svo mikið á móti tunnuverksmiðju á Akureyri, sé ekki látinn stjórna þessu fyrirtæki? Mér virðist hann ætli að setta sig við málið eins og það kemur frá fjvn., en bera svo fram brtt. um, að þessi maður megi ekki koma nærri stj. tunnuverksmiðjanna eða stjórna nokkru fyrir landið yfirleitt. (StgrA: Ég skal styðja það.) Ég vil nú leyfa mér að benda á það, að till., eins og hún er orðuð á þskj. 119, hljóðar þannig, með leyfi hæstv. forseta: „Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina, að hún hlutist til um það, að tunnuverksmiðja ríkisins á Akureyri verði starfrækt svo, að um „verulegan árlegan rekstur sé að ræða“ o. s. frv. Hvað meinti hv. flm. með þessu? Meinti hann það, að hæstv. sjútmrsh. ætti að þvinga stj. tunnuverksmiðjanna, þ. e. a. s. sildarútsvegn., til að láta starfrækja tunnuverksmiðju á Akureyri? Eða meinti hann það, að ríkið ætti að kosta einhvern hluta þess, sem það kynni að kosta meira, eða alla þá upphæð, sem það kynni að kosta meira að smíða tunnur á Akureyri en á Siglufirði? Einmitt till. hans um að senda málið til fjvn. bendir til, að hann hafi talið, að það kostaði einhver aukaútgjöld. (StgrA: Ég lagði til, að till. yrði vísað til allshn.) Till. hefur verið vísað til fjvn., af því að gengið hefur verið út frá því, að hún hefði einhver útgjöld í för með sér. Nú vil ég biðja hv. flm. að skilja það, að fjvn. hefur því hlutverki að sinna að halda fast að starfsemi þeirra fyrirtækja, sem rekin eru á opinberan kostnað, um að það verði ekki á þeim fjárhagslegur halli. Hún hefur sent þungar áminningar til þeirra fyrirtækja, sem árlega skila stórkostlegum rekstrarhalli, og í þessu tilfelli veit hv. flm., að ekki ber að setja hallann af þessum rekstri á ríkissjóð, heldur ber að leggja allan þann kostnað á sjávarútveginn sjálfan, þá aðila, sem veiða sildina og selja hana út úr landinu. Þess vegna er eðlilegt, ef hann telur sleifarlag á þessum málum, að hann beri fram brtt. um það, að einhverjum öðrum aðilum sé falin stjórn þessara mála heldur en þeim, sem nú hafa hana með höndum, og alveg sérstaklega, þegar hann heldur því fram hér, að formaður n. sýni einhvern persónulegan fjandskap í garð Akureyrar. Ég held það væri alveg óverjandi

af fjvn. að leggja nokkuð annað til en það, sem fram kemur í nál. á þskj. 509, og óverjandi líka, að Alþ. fylgdi þáttill. þessari. Í till. meiri hl. fjvn. felst aðeins það, að þessum málum verði hagað sem best má verða fyrir þá aðila, sem eiga að fá tunnurnar. Hvernig ætti fjvn. að leyfa sér að leggja annað til en að þeir, sem falið er að stjórna þessum málum, vinni að þeim á sem hagkvæmastan hátt? Og ekkert annað hefur hún gert. Hins vegar hefur hv. flm. reynt að sækja málið á þeim grundvelli, að hér væri um að ræða samning, milli ríkisins annars vegar og Akureyrarkaupstaðar hins vegar, um það, að tunnuverksmiðjan skyldi verða rekin þar, hvort sem hún borgaði sig eða ekki, og í sambandi við einhver fríðindi, sem í kaupsamningnum eru, — sem engin eru og sízt af öllu fríðindi til að bera uppi stórkostleg útgjöld við tunnuverksmiðju, og sérstaklega þegar þess er gætt, ef það er rétt, sem formaður sildarútvegsn. segir, að miklu óhagkvæmara sé að smíða þær þar en á Siglufirði.

Í sambandi við orðalag till., þar sem gerð hefur verið athugasemd við það, að talað er um stjórn sildarútvegsn., þykir mér rétt að leggja fram brtt. um það, að í stað „stjórn sildarútvegsn.“ komi: sildarútvegsn. — Það er upplýst, að yfir n. sé engin sérstök stj. Ég tel ekki nauðsynlegt að gera þetta, en til að fyrirbyggja allan misskilning, þá tel ég rétt að breyta þessu. Hitt var svo dálítið hlægilegt, að einn nm. upplýsti, að í því fyrirtæki væri engin stjórn, og það getur verið, að það gefi enn meiri tilefni til þess að gera till. um að setja yfir þetta einhverja stj., sem stjórnaði málunum eins og vera ætti. Ég veit ekki, hvort persónulegar ástæður eru fyrir því, að formaður sildarútvegsn. vill ekki láta smíða tunnur á Akureyri. Okkur fannst það ekki, þegar við ræddum við hann, en aftur á móti fannst okkur það eðlilegt, meðan magnið er ekki meira en það er, sem þarf að smíða á þessu ári, að því væri ekki skipt á milli margra staða, og okkur virtist það eðlilegt, að hægt væri að fá ódýrara heildarverð á tunnum með því. En sé það raunverulega þannig, að hægt sé að fá ódýrari tunnur á Akureyri, þrátt fyrir þessi ummæli form. sildarútvegsn., heldur en á Siglufirði, þá á að sjálfsgöðu að gera ráðstafanir til þess, að aðrir menn, sem mundu reka þetta á hagkvæmari hátt en stj. gerir, taki við því. Mér skilst, að sildarútvegsn. hafi boðið Akureyrarbæ að kaupa aftur þetta fyrirtæki á kostnaðarverði. Eru þá möguleikar á því fyrir Akureyrarbæ að starfrækja sjálfur þessa verksmiðju, eins og hann gerði áður, og gæta þá sinna hagsmuna á tvennan hátt, með því að skaffa noga atvinnu á vetrum og skaffa betri og ódýrari tunnur en sildarútvegsn. getur látið smíða á Siglufirði. (StgrA: Það hef ég ekki fullyrt.) En jafngóðar og jafnvel betri, og þá ætti Akureyrarbæ að ganga að þessu góða tilboði og hirða sína verksmiðju með öllum hennar gögnum og gæðum — og þeim göllum, sem henni fylgja.

Forseti (JPálm): Hér hefur komið fram brtt., sem er öllu heldur leiðrétting, frá form.

hv. fjvn., um að í stað „stjórn sildarútvegsnefndar“ í upphafi dagskrártil. á þskj. 509 komi: sildarútvegsnefnd, — er það auðsjáanlega réttara mál, og mun mega líta svo á, að það sé samþ. án atkvgr.

Steingrímur Aðalsteinsson: Herra forseti. Ég skal ekki lengja umr. um þetta mál. Það er sjáanlegt, að ekkert þýðir um það að þjarka. Ég mótmæli því, sem hv. frsm. meiri hl. n. hélt fast fram áðan, að ég hefði sérstaklega dregið það inn í umr., hvort og hversu mikill verðmunur væri á innlendum og erlendum tunnum. Ég hef ekki dregið það inn í umr., þó að það sé mikilsvært atriði og ástæða til að ræða það. En því var strax skotið fram við 1. umr. málsins af andmælendum þessa máls, að það væri ekki ástæða til að smíða tunnur á Akureyri né innanlands, vegna þess að þær væru dýrari. Og í fyrstu ræðu, sem haldin var um þetta mál í dag, kom hv. þm. Borgf. alveg sérstaklega inn á þennan verðmismun. Ég hef því ekki dregið þetta inn í umr., heldur hann, og ég er ekki að ásaka hann fyrir það, en ég hef andmælt þeim staðhæfingum, sem hér hafa verið fluttar um þennan geysilega verðmun, og komið með tölur, sem afsanna það, og þær hafa ekki verið hraktar. Ég vildi aðeins leiðrétta þetta.

Viðvíkjandi því, sem hv. þm. Barð. sagði, að ég hefði átt að flytja hér allt aðra till. en hér liggur fyrir, till. um að breyta stj. tunnuverksmiðjanna, þá er því að svara, að vel getur verið, að ég hefði átt að gera það. En ég bjóst ekki við, að það mundi bera árangur. Ég var ákveðið á móti því, þegar það var samþ. hér á Alþ. að fela sildarútvegsn. stj. tunnuverksmiðjanna. Ég áleit þá og álit enn, að heppilegra fyrirkomulag sé, að tunnuverksmiðjurnar hafi sérstaka stj. og að sildarútvegsn. hafi ekki með það að gera. Það er alls ekki heppilegt, að sildarútvegsn. hafi með hvort tveggja að gera, sildarsöluna og innkaup á tunnum. Og væri nokkur von til þess að fá samþ. breytingu í því efni, mundi það gleðja mig, en ég hef ekki reiknað með því. Hins vegar flutti ég þessa þáttill. eftir að fram var komið, að þessi nýja stj. tunnuverksmiðjanna, sildarútvegsn., stóð ekki við þau loforð, sem fyrrv. stj. tunnuverksmiðjanna hafði gefið Akureyrarbæ. Og ég flutti þá till. um, að ríkisstj. hlutaðist til um, að sildarútvegsn. uppfyllti þessi loforð. Ég gerði ekki ráð fyrir fjáruútlátum í sambandi við samþykkt hennar, og þess vegna lagði ég til, að hún færi til allshn., en ekki fjvn. Hitt var gert, að vísa henni til fjvn., en ekki eftir minni till. Ég álit, að ekki þurfi að fylgja því nokkur fjáruútlát að smíða tunnur á Akureyri, umfram það, sem það kostar að smíða þær á Siglufirði. (GJ: Þá getur hv. flm. samþ. dagskrána.) Nei, vegna þess að í henni felst ekki aðeins það, að það eigi að framleiða tunnur sem bestar og ódýrastar, heldur er því líka slegið föstu, að það sé ekki hægt að gera á Akureyri. (GJ: Nei, nei.) Jú, það felst í dagskránni, að með því að stuðla að því, að tunnur séu smíðaðar á Akureyri, komi það í bága við það, að þær séu sem bestar og ódýrastar. Það er niðurstaða hv. fjvn., og sú niðurstaða er byggð á röngum for-

sendum. Það hef ég sannað með tölum í þessum umr., sem ekki hafa verið hraktar, og þess vegna er niðurstaða n. röng, að hún er byggð á röngum forsendum.

Gísli Jónsson: Hv. flm. heldur því fram, að dagskrárartill. feli það í sér, að það megi ekki og eigi ekki að smíða tunnur á Akureyri. Ég skil ekki, hvernig hv. flm. getur látið þetta út úr sér. Það er einmitt undirstrikað, að gengið sé út frá því sem gefnu, að sildarútvegsn., sem hefur verið falið að hafa á hendi stj. tunnuverksmiðjanna, hagi rekstrinum þannig, að tunnurnar verði sem beztar og ódýrastar. Þá þykir Alp. ekki ástæða til að gera ráðstafanir, sem raska þessum grundvelli. Ef stj. kemst að þeirri niðurstöðu, eftir að hafa hlustað á ræðu hv. flm. og kynnt sér rök hans í málinu og hlustað á óskir og lesið bréf bæjarstj. Akureyrar, að á Akureyri sé hægt að smíða jafngóðar og ódýrari tunnur þeim, sem smíðaðar eru á Siglufirði, þá ber henni eftir dagskrárartill. skylda til að gera það. Það er hreinasta fjarstaða og ég mótmæli því, að meiri hl. leggi það til með þessari dagskrárartill., að tunnur séu ekki smíðaðar á Akureyri. Akureyri ber hins vegar að keppa að því að búa svo um hnútana, að þar sé hægt að smíða jafnóðýrar tunnur og annars staðar, og þegar svo er komið, þá ber stj. þessara mála að láta smíða þessar tunnur þar. Ég vildi aðeins taka þetta fram, eftir að hafa hlustað á hinar ósanngjörnu upplýsingar hv. flm. þáttill. um það, að ekki megi smíða tunnur á Akureyri, því að það er hreinasta fjarstaða.

Steingrímur Aðalsteinsson: Það er aðeins athugasemd út af ágreiningi okkar hv. þm. Barð. um það, hvernig beri að skilja þessa dagskrárartill. Það má vel vera, að hann leggi þann skilning í hana, sem hann vill vera láta, en ég get ekki lagt þann skilning í hana. Þáttill. felur það í sér, að Alp. hlutist til um það, að tunnurnar séu smíðaðar á Akureyri. Meiri hl. hv. fjvn. leggur til, að þeirri till. sé vísað frá vegna þess, að ef þáttill. væri samþ., þá væri Alp. farið að gera ráðstafanir, sem raskað gætu þeim grundvelli starfseminnar, sem í fyrri hl. er talað um. Mér er ómögulegt að skilja þetta öðruvísi en hv. fjvn. sé með því að lýsa því yfir og Alp. að samþ. það, að með því að smíða tunnur á Akureyri sé verið að raska þeim grundvelli starfseminnar, að smíða tunnur sem beztar og ódýrastar. (GJ: Þetta er hreinasti miskilningur.) Ég skil þá ekki íslenskt mál, og ég get ekki skilið þetta á annan veg, en ég mótmæli þessu alveg. Ég skal ekki ræða það meira en orðið er, t. d. hvaða aðstöðu Akureyrarbær hefur til þess að reka tunnuverksmiðjuna sjálfur. Það eru ýmsar ástæður, sem valda því, að það er allt annað fyrir Akureyrarbær, sem ekki hefur neitt vald á innflutningi á tunnum, að reka tunnuverksmiðju á Akureyri, heldur en fyrir ríkið, sem hefur vald yfir innflutningi á tunnum og tunnuefni. Ég skal sem sagt ekki eyða tíma í að rökstyðja þetta frekar, en ég ætla, að það liggi í augum uppi, að það er ekki

uppfylling á þeim loforðum, sem gefin voru, þótt nú sé boðið að skila verksmiðjunni til baka, heldur það gagnstæða.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin á þskj. 509, frá meiri hl. fjvn., samþ. með 22:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: KS, PZ, PP, PO, RP, SA, StJSt, StgrSt, VH, AA, BA, BBen, EystJ, GG, GJ, GP, HÁ, HV, HelgJ, JJós, JG, KK.

nei: SB, SG, StSt, StgrA, AS, BSt, BrB, EOI, EmJ, FJ, GTh, JóhH, JA, JR.

PP, AB, EE, JPálm greiddu ekki atkv.

12 þm. (LJóh, MK, ÓTh, SkG, AkJ, BÓ, FRV, HG, HermJ, IngJ, JS, JörB) fjarstaddir.

Við nafnakallið gerði 1 þm. eftirfarandi grein fyrir atkv. sínu:

Jóhann Jósefsson: Þar sem ég hef orðið að taka afstöðu í þessu máli sem sjávarútvegs-málaráðh. áður, þá þykir mér hlýða að mega segja nokkur orð til að skýra mitt atkvæði. — Það er þannig, að það hefur ekki verið hægt að fá lán til þess að koma upp tunnuverksmiðju í fullkomnum stíl á Akureyri, eins og til var ætlað í byrjun. Hins vegar viðurkenni ég fyrir mitt leyti, að Akureyringar eigi nokkra kröfu á því, og sérstaklega atvinnurekendur við Eyjafjörð, að tunnur séu búnar til að einhverju leyti á Akureyri, a. m. k. svo, að fullnægi söltunarsstöðvum við Eyjafjörð. Og þegar til þeirra kasta kom í haust, að skorað var á ríkisstj. að hlutast til um, að tunnur yrðu smíðaðar á Akureyri, þá gerði ég ráðstafanir í samráði við sildarútvegsnefnd til þess, að þessari ósk Akureyringa yrði fullnægt, að nokkru leyti að minnsta kosti, með því að ákveða, að 10 þús. tunnur yrðu smíðaðar í vetur s. l. á Akureyri. — Nú er þessi þáttill., ef samþ. yrði, nokkuð sterk fyrirskipun frá Alp. til ríkisstj. um að reisa tunnuverksmiðju á Akureyri eða reka hana. Og ég veit ekki, hvort það eru möguleikar á því fyrir núv. hæstv. ríkisstjórn, fremur en var í tíð fyrrv. ríkisstjórnar, að verða við þeirri kröfu, eins og hún er orðuð í þessari þáttill. Hins vegar er til þess vísað í dagskrárartill., að sildarútvegsn. leitist við að haga sínum aðgerðum þannig, — og þegar talað er hér um nefndina, er talað um sjávarútvegs-málaráðh., sem í hvert sinn ræður mestu um, hvað gert er í þessu máli, — eins og hentugast verði fyrir alla aðila. Og í því trausti, að sami háttur verði hafður á, þrátt fyrir það þó þáttill. þessi sé ekki samþ., eins og ég hafði á þessu máli, meðan minna afskipta naut við í þessu efni, að hlustað verði á rök Akureyringa og þar verði látið smíða tunnur til þess að fullnægja eftir megni þörfum Eyfirðinga í þessu efni, hvað tunnu-smíði snertir, þá get ég fallið á að greiða þessari dagskrárartill. atkv. En það er í trausti þess, að ekki verði síður litið til tunnusmiðar á Akureyri af hálfu ríkisstj. eftir á heldur en áður. Og segi ég því já við dagskrárartill.

Þingsályktunartillögur ekki útræddar.

1. Sérréttindi í áfengis- og tóbakskaupum.

Á deildafundum 29. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um afnám sérréttinda í áfengis- og tóbakskaupum [39. mál] (A. 54).

Á 6. fundi í Sp., 30. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 6. des., var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Um efni þessa máls get ég látið nægja að vísa til grg., sem till. fylgir. Það mun þykja betur við eiga, að þingn. fjalli um málið, þó að hér sé í rauninni gamall kunningi á ferðinni, og vil ég því, ef hæstv. forseti telur það réttara, að málið fari til n., leggja til, að umr. verði nú frestað, en till. vísað til fjvn. Vænti ég þess, ef svo fer, að n. geti skilað álitum um málið hið fyrsta.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 54, n. 700 og 730).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

2. Vinveitingar á kostnað ríkisins.

Á deildafundum 29. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um afnám vinveitinga á kostnað ríkisins [40. mál] (A. 55).

Á 6. fundi í Sp., 30. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 6. des., var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Ég vil leyfa mér að leggja til, að umr. um þessa till. verði nú frestað og henni vísað til fjvn. til athugunar.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 32:1 atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 55, n. 690 og 793).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

3. Tjón bænda vegna harðinda.

Á deildafundum 7. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn á tjóni bænda af völdum harðinda vorið 1949 [56. mál] (A. 74).

Á 9. fundi í Sp., 8. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Það mun öllum hv. þm. og þjóðinni allri í fersku minni, að síðastl. vor og síðari hluta síðasta vetrar geisðu hin mestu harðindi um nær allt land, og þessi harðindi stóðu með hriðum, frosti og fannfergi, að visu misjafnlega lengi í hinum ýmsu héruðum, en þar, sem þau geisðu lengst, allt fram í miðjan júní, og víða voru engir kúahagar fyrr en í júlí. Hv. þm. blandast náttúrlega ekki hugur um, hve geigvænleg áhrif þessi harðindi hafa haft á afkomu

bænda og búaliðs, enda varð fóðurskortur í heilum byggðarlögum, en vegna rösklegrar forgöngu Búnaðarfélags Íslands og annarra aðila um miðlun á fóðurbæti og útvegum á heyi varð þó ekki svo mikið afurðatjón sem ella hefði orðið. Aukin tækni og bættar samgöngur hjálpuðu þar og til. En þótt bændur lentu ekki í því, sem betur fór, að þurfa að fella búpening sinn, þá höfðu þessi harðindi geigvænleg áhrif á afkomu þeirra. Flestir þeirra áttu við gífurlega erfiðleika að búa um sauðburðinn, og einstakir bændur misstu mikinn hluta lamba sinna, en þótt ekki kæmi til þess hjá öðrum, urðu þeir fyrir afar miklum aukakostnaði vegna kaupna á fóðurbæti og heyi. Af þessu tilefni, sem ég hef nú greint, hef ég ásamt 5 öðrum hv. þm. leyft mér að flytja þessa þáttill., sem fer fram á það, að rannsókn verði lätin fram fara á tjóni bænda af harðindunum í vor, og verði sú rannsókn gerð í samráði við Búnaðarfélag Íslands. Ég get upplýst, að rannsókn er hafin á nokkrum stöðum fyrir forgöngu Búnaðarfélags Íslands, en ekkert heildaryfirlit er fengið, og er því nauðsynlegt að láta allsherjarrannsókn fram fara og að henni lokinni að gera till. um nokkra fjárveitingu til þeirra bænda, sem verst hafa orðið úti. Nauðsyn þessa er ótvíræð, og oft hefur fjárveitingavaldið hlaupið undir bagga við stéttir, hópa manna og jafnvel einstaklinga, ef misbrestur hefur orðið á atvinnu þeirra. Því vænti ég þess, að þessari till. verði vel tekið og að fjárveitingavaldið og Alp. skilji þá nauðsyn, sem hér liggur á bak við og þá erfiðleika, sem ein fjölmennasta atvinnustétt þessa lands átti að mæta á síðastliðnu vori. Að svo mæltu leyfi ég mér að óska þess, að umr. verði frestað og till. vísað til n., ég geri það ekki að neinu atriði, hvort henni verður vísað til fjv. eða allshn.

Steingrímur Steinþórsson: Herra forseti. Ég vildi leyfa mér að segja hér nokkur orð um þessa till. um rannsókn á tjóni bænda vegna harðindanna síðast liðið vor. Það er fullvist, eins og hv. 1. flm. tók fram, að þessi harðindi eru alveg einstök í sögu landsins. Það hafa að visu oft áður komið jafnharðir vetur, og í sumum héruðum var síðasti vetur ekki svo mjög harður, og vorið fram um miðjan maí var að visu erfitt, en þó ekki verra en íslenzkir bændur hafa orðið að þola fyrr og síðar, en síðari hluta maí og fyrri hluta júní voru þau harðindi, sem algerlega eru einstök í sögunni, að því er ég held. Bylurinn, sem geisaði síðast í maí, einmitt þegar sauðburður stóð sem hæst, var svo stórkostlegur, að fyrir fáum tugum ára hefði orðið kollfellir á sauðfé víða um land, og eins og hv. 1. flm. tók fram, greiddist ekki úr, fyrr en síðari hluta júnimánaðar. Rættist þá nokkuð skár úr en á horfðist fyrir fram, því að fénaðarhöld urðu víðast hvar góð, á nokkrum stöðum allhæpin og misfellið og á einstöku stöðum mjög slæm, en þó eingöngu miðað við lömb, því að ekki veit ég til þess, að full-orðið fé hafi fallið. Það er því ekki að undra, þó að slík till. sem þessi komi fram um að athuga tjón bænda og bæta þeim, sem harðast hafi orðið úti. En það, sem ég vildi hér helzt

gera að umtalsefni, er afstaða Búnaðarfélags Íslands til þessara mála. Félagið reyndi í vor af fremsta mætti að miðla fóðurbæti og keypti hey og lét flytja norður og vestur, þegar ótiðin var sem mest, til þess að greiða fyrir þeim, sem verst voru staddir. Það var þó næsta erfitt verk að fá hey keypt á þeim tíma, og varð að skrapa saman síðustu fyrningum bænda hér suðvestanlands og í Borgarfirði, og var það hey reyndar ekki allt sem best, en allt um það hjálpuðu aðgerðir Búnaðarfélags Íslands mjög til þess að komast yfir erfiðasta hjallann. En það, sem sérstaklega kom fram í harðindunum í vor og rétt er að undirstrika og vekja athygli á, er það, að það voru ýmis þorp og kaптún, sem verst voru stödd, hvað fóður snerti, og kom það greinilega í ljós, að í ásetningsmálunum þarf að gæta meiri varhygðar, þannig að búfjáreigendur í þorpum og kaптúnum setji ekki á þá von að geta keypt hey í nærsveitunum eftir hendinni, en í trausti þess hafa menn í kaптúnum sett á undanfarin ár mun fleiri skepnur en þeir áttu hey til að fóðra. Þetta atriði vildi ég benda á og er það raunar verkefni Búnaðarfélags Íslands að laga þetta ástand, enda hefur félagið skrifað mönnum úti um land í þeim tilgangi, að þetta endurtaki sig ekki, að raunverulega sé sett á sama heyið búfé úr fleiri en einum hreppi, og er þetta ekki lítið atriði í sambandi við að tryggja góða fóðrun almennt í landinu. Aðgerðir Búnaðarfélags Íslands urðu til þess, að óvída varð stórfelldur lambadauði eða vanhöld á skepnum, þótt nokkur yrði sums staðar, en það, sem mjög var til athugunar hjá stjórn félagsins, var það, hvort félagið ætti að gangast fyrir almennri skýrslusöfnun um tjónið, og varð niðurstaðan sú, að það var ákveðið að gera það ekki, fyrst og fremst af því, að ástandið var víðast hvar það gott, að ekki þótti ástæða til. Hins vegar var og erfitt að segja um, að í þessari sveit væri ástæða til að safna skýrslum, en í hinni ekki. Benti því Búnaðarfélag Íslands forustumönnum hreppa þeirra, sem harðindin léku verst, á það, að þeir skyldu sjálfir gangast fyrir skýrslusöfnun um tjónið, ef mönnum heima fyrir þætti ástæða til. Á þessum grundvelli hefur Búnaðarfélag Íslands unnið að málinu. Þá hef ég átt tal við stjórn Bjargráðasjóðs um aðstoð til handa bændum þeim, sem verst hafa orðið úti, en sjóður þessi er að nokkru séreign ýmissa sýslufélaga, en að nokkru sameiginlegur sjóður. Fjáreign hans er ekki mikil, sýslurnar eiga nokkra tugi þúsunda, og sameiginlegi sjóðurinn er ekki yfir hálfa milljón króna. Þó má þaðan vænta nokkurrar aðstoðar, og hefur Búnaðarfélag Íslands bent mönnum úti um land á, hvernig umsóknir um aðstoð úr sjóðnum ættu að vera úr garði gerðar.

Ég taldi rétt að gefa nú þessar skýringar á afstöðu Búnaðarfélags Íslands til málsins. Vitulega hafa allir bændur síðast liðið vor orðið fyrir geysilegum aukakostnaði vegna óvenjulegra fóðurbætisкупа, en það bjargaði miklu, hve mikið af fóðurbæti var komið til landsins það snemma, að hægt var að dreifa honum út um land áður en verst harðindakaflinn kom.

Þessi till. fer væntanlega til hv. fjv., og

Tjón bænda vegna harðinda.

vil ég geta þess, að n. standa til boða allar upplýsingar, sem til eru hjá Búnaðarfélagi Íslands, og vil ég að sjálfsögðu mæla hið bezta með till., og vil ég leggja áherzlu á, að afgreiðslu hennar verði hraðað sem mest, því að ef hefja á almenna skýrslusöfnun, þá tekur hún nokkurn tíma, en ef aðstoða á nokkurn hluta bænda, þá liggur á að gera það sem fyrst, því að nú um áramótin þurfa þeir að gera upp reikninga sína, og þá þyrftu þeir að vita nokkurn veginn, hve mikil aðstoðin yrði.

Bjarni Asgeirsson: Herra forseti. Ég vildi með nokkrum orðum skýra afstöðu fráfarandi ríkisstj. til þessara mála. Þegar sýnt var s. l. vor, að til stórvandræða horfði víða um land, ef nokkur hluti bænda yrði ekki aðstoðaður, þá var það tekið til athugunar, hvort ríkisstj. ætti að hafa bein afskipti af málinu eða fela þau einhverjum öðrum aðila, og var þá ákveðið að fela Búnaðarfélagi Íslands forgöngu þessara mála, enda hafði þá þegar fjöldi bænda leitað um aðstoð til félagsins. Fyrir forgöngu ríkisstj. tókst að útvega á vegum Marshallaðstoðarinnar svo mikinn fódurbæti, að nægði fram á sumar, en innanlandsaðstöðina tók Búnaðarfélag Íslands að sér, og er ástæða til að segja, að félagið leysti fódurmiðlunina svo vel af hendi, að þakka ber opinberlega, og má fullyrða, að stórtjón hefði orðið, ef forusta Búnaðarfélags Íslands hefði ekki reynzt eins vel og raun varð á. Einnig komu til kasta ríkisstj. fjárframlög í þessu skyni, og tók ríkisstj. að sér að útvega skip í síðustu ferðina með hey norður, en síðan hefur Bjargráðasjóður greitt þann kostnað. Þá kom í ljós, að ýmsir aðilar höfðu leitað aðstoðar til fjárhagshjálpar vegna afbrots, sem ýmis byggðarlög urðu fyrir vegna harðindanna. Þótti rétt að beina öllum þeim erindum til Búnaðarfélags Íslands og hafa öll erindi verið send þangað, og hefur félagið haldið uppi einhverri skýrslusöfnun og gert þær athuganir, sem unnt var fram að þessu. Þá hefur ríkisstj. haft samband við stjórn Bjargráðasjóðs, sem hefur tekið málinu vel, og mun stjórn sjóðsins tilbúin að leggja fram nokkra aðstoð, þegar skýrslur liggja fyrir, á þeim grundvelli, sem lög sjóðsins mæla fyrir og fjárhagsgeta leyfir. Málið er því á hreyfingu, en þarf að fá aukinn byr hér á Alþingi til þess að komast í höfn.

Hermann Jónasson: Herra forseti. Ég þarf fáu við að bæta það, sem nú hefur verið sagt. Það er mikið um ríkisstyrki og kreppuhjálpi nú á síðustu árum, og því er ekki óeðlilegt, að hv. þm. stanzi við þessa till. og athugi, hvort þessarar hjálpar sé þörf. Ég fyrir mitt leyti vil segja það við hv. þm. af náinni kunnáttu á, hvernig harðindin voru s. l. vor, og eftir dómi elztu manna, að þá hafa ekki komið önnur eins harðindi s. l. 70 ár. Það var þannig, eins og lýst var af einum þm., að snjórin lá á túnnum fram í júlímánuð, og meira að segja, þegar við vorum að ferðast um kosningarnar, þá lá sums staðar snjór, þar sem áður voru slægjur, og þannig var það norðarlega í Strandasýslu. Þess vegna eru hér svo óvenjulegir hlutir á ferðinni, að

þó að mikið sé veitt í styrkjum og kreppuhjálpi, þá er áreiðanlega ekki óeðlilegt, heldur þvert á móti eðlilegt, að hér sé hlaupið undir bagga, því að það er þannig á sumum svæðum, þar sem ég þekki til, að fódurbætir og hey hefur verið keypt fyrir 5000—11000 kr., þar sem búin eru ekki stór og gera má ráð fyrir, að árs-tekjurnar af búinu séu jafnvel ekki eins miklar og þurfti að leggja út fyrir fódurbæti og hey. Ég sé ekki ástæðu til að rekja það hér, við hvað þetta fólk, þessir bændur, hefur átt að stríða. En það er áreiðanlegt, að við gerum okkur það tæplega ljóst, hvaða áreynslu það kostar, þegar harðindin eru slík, að bóndinn verður að ganga um hagana með hnið til að skera annan tvílembinginn, af því að ekki er hægt að halda lífinu nema í öðru lambinu, og stundum kom fyrir, að allt fór, bæði á og lömb. Hér er þess vegna óvenjulegt atriði á ferðinni, og það er fullvist, þar sem bændur geta ekki risið undir þessu, að það er stórkostlegur hagur fyrir þjóðfélagið að leggja eitthvað fram til til þess að koma í veg fyrir almenna uppflosum á sumum svæðum í landinu. Tjónið er geysilega mikið, og hefur verið gert minna úr því í ræðum, sem hér hafa verið fluttar, heldur en var raunin, því að það er í þó nokkuð mörgum hreppum í landinu þannig, að það hefur farið helmingur af lömbum, og er það ekki smávægilegt tjón, þegar þess er gætt, að miklu er kostað til að halda lífinu í hinum helmingnum og forða búpeningnum.

Ég ætla ekki að ræða frekar um þetta, vegna þess að ég geri ráð fyrir því, að þm. geri sér ljóst, hvað óvenjuleg harðindi eru hér á ferðinni. Hér er ekki verið að skapa almennt fordæmi, þó að hlaupið sé undir bagga undir slíkum kringumstæðum, því að hér eru aðstoðurnar svo óvenjulegar, að slík harðindi hafa naumast komið fyrir mikið á annan mannsaldur. En út af því, sem hér var sagt at tveimur þm., hv. 1. þm. Skagf. (StgrSt) og þm. Mýr. (BÁ), um vinnu Búnaðarfélagsins og rn. í því að dreifa fódurbæti, þá vil ég í framhaldi af því taka undir þakklæti fyrir það, hvað þessir aðilar gerðu mikið til þess að sjá um, að fódurbæti og heyi væri dreift út um landið, og að þeir gerðu það, sem í þeirra valdi stóð. En ég sé ástæðu til að vekja athygli á öðru, þegar við heyrum á ný um hafis fyrir vestan land. Þegar fódurbætirinn kom til landsins með „Tröllafossi“, og mér er það vel minnisstætt, af því að ég stóð í því, eins og aðrir þm., að konna þessum fódurbæti til þeirra, sem á honum þurftu að halda, en þá um kvöldið voru veður-fregnirnar þannig, að það væri stormur fyrir Norður- og Vesturlandi og hafisinn örfáar mílur undan Horni, og eftir vindstöðunni var allt útlit fyrir, að fylltist af ís fyrir öllu Norðurlandi, — þá var það, að ég talaði við reyndan mann um þetta, og hann sagði, að þetta færi eftir því, hvernig straumarnir yrðu. Hefði isinn orðið landfastur, þá hefði engum forða verið hægt að koma til Norðurlandsins um langan tíma, m. ö. o., það hefði orðið almennur fellir á stórum svæðum á Norðurlandi, ef svona hefði farið. Ég veit, að það var naumur gjald-eyrir, og það þurfti að kaupa mikið af fódur-

vörum, og kannske er þarna engan um að saka. En þetta er staðreynd, sem við megum gjarnan muna. Það vildi svo heppilega til, að isinn þokaðist frá landi og það var hægt að senda skip norður fyrir land og það komst sína leið, en það gat eins farið á hinn veginn. Þetta minnir okkur á það, að það má aldrei koma fyrir, að ekki séu fyrri hluta vetrar komnar fóbúrvörur á Vesturland og Norðurland, sem séu nægilegar birgðir fram á vorið, ef illa tekst til. Ef það er ekki gert, getur alltaf farið svo, eins og vel gat farið s. l. vor, að í stað þess að isnum svifi frá, þá slái honum inn á firðina og loki öllum höfnum fyrir Norður- og Vesturlandi og ekkert sé yfirvofandi nema fellir.

Ég vil svo að lokum taka undir það, sem hv. 1. þm. Skagf. minntist hér á, að það ríður mjög mikið á því, að þessari till. sé hraðað, og í rauninni þarf þessi aðstoð að koma fyrir áramót, eins og hann minntist á. Ég talaði fyrir tveimur dögum við oddvitann úr einum þeirra hreppa, þar sem íbúarnir urðu fyrir miklu tjóni, og hann lagði áherzlu á það, að þessi greiðsla gæti komið fyrir áramót, og held ég, að hann sé sá maður, sem sízt af öllum sé heimtufrekur og minnst með barlóm allra manna. Þetta var oddviti Árneshrepps, Pétur Guðmundsson í Ófeigsfirði. Þessir menn eru aðþrengdir fjárhagslega, og vona ég, að það sé hverjum þm. ljóst, þegar athugað er, við hvað þeir áttu að búa s. l. vor.

Stefán Jóh. Stefánsson: Herra forseti. Ég vil sízt af öllu draga úr því, hvað mikið tjón bændur hér á landi hafi beðið við þau miklu og nokkuð óvenjulegu harðindi, sem geisluðu hér á s. l. vori. Að visu var það svo, að sumarið áður var nokkuð gott og heylföng því í betra lagi og verkun, en ég vil þó sízt af öllu draga úr því, að það tjón, sem margir bændur hafa orðið fyrir vegna vorharðindanna, sé mikið og mjög tilfínnalegt. En það er nú einu sinni svo í okkar kæra landi, að það eru ýmis atvik, sem valda því, að vissar stéttir verða fyrir þungum búsjfjum, og ef bætt er upp einni stétt, þá geta einnig komið til greina uppbætur til annarrar. Ég vil minna hv. þm. á það, sem sjálfsagt allir muna, að undanfarin 4—5 ár hefur verið svo mikill aflabrestur á síld, að þeir skipverjar, sem stundað hafa þann atvinnurekstur, hafa komið heim frá vinnunni til fjölskyldna sinna svo að segja alveg fjárvana og jafnvel hlaðnir skuldum. Það er svo, þótt lágmarkstrygging fyrir sjómenn, sem síldveiðar stunda, sé frá 510 kr. og upp í 610 kr. á mánuði að viðbættri verðuppbót, að það er létt í vasa fyrir fjölskyldumenn, sem kannske 4—5 sumur hafa stundað þessa atvinnu og koma heim eftir 2 mánuði allslausir vegna aflabrests. Síldveiðar hafa brugðist 4—5 seinustu árin og mjög alvarlega, og ég held, að fá skipin hafi gert meira en að ná því veiðimagni, sem samsvarar til þóknunar, sem skipverjum var heitið sem lágmarksuppbótum, en það er, eins og ég sagði áðan, frá 510—610 kr., eða frá 1530—1830 kr. á mánuði, fyrir utan það, að skipverjar verða að leggja sér til allt fæði og útbúa sig til þessrar atvinnusóknar. Við skulum hugsa okkur

fjölskylduféður, sem hafa stundað síldveiðar 4 undanfarin ár, 2—3 mánuði á sumri, og komið heim hvert skipti til fjölskyldu sinnar, annaðhvort í Reykjavík eða annars staðar á landinu, allslausir svo að segja, hversu það er þungbært fyrir þá menn, sem fyrir þessu hafa orðið. Ég vildi þess vegna sérstaklega vekja athygli á því, að ef Alp. færi inn á þær brautir að heita einstökum atvinnurekstri ákveðnum uppbótum vegna óhappa eða harðæris, sem komið hefur fyrir, þá verður, til þess að ná jafnvægi og réttlæti, að líta í fleiri áttir. Ofan á þetta, sem sagt var um síldveiðimenn, bætist, að þeir fengu þetta litla kaup sitt seint og illa, og í umr. í Nd. í gær um frv., sem þá lá fyrir, hélt einn þm. fram, að verulegur hluti af kaupum síldveiðisjómanna væri ógreiddur að mestu leyti, en lægi tryggingarlaus frá s. l. sumri. Það þarf að undirstrika það fyrir þingheimi, hversu tilfínnalegt það er fyrir 3000 manns, sem undanfarin 4—5 ár hafa leitað sér atvinnu og fjölskyldum sínum farborða, að koma heim til fjölskyldnanna allslaus á eftir, og það má nærri geta, að margur fjölskyldumaður hefur orðið að stofna til skulda út af þessu til þess að geta haft nægilegt til heimilisins. En ég vil undirstrika það, að ég vil á engan hátt draga úr því mikla tjóni og óþægindum, sem kom fyrir bændur vegna hins harða vors, þó að sem betur fer, eins og hv. þm. Str. tók fram, það sé kannske eins dæmi um tugi ára, að jafnhart vor hafi borið að höndum. Þess vegna hefur afkoma margra bænda verið góð undanfarin ár, og þess vegna hefur verið árgæzka í sumum sveitum, og einkum vegna þeirrar aðstöðu, sem ríkisvaldið og löggjafarvaldið hefur á margan hátt skapað íslenskum atvinnustéttum. En það er ekki ein stétt, sem heldur uppi íslenzku þjóðfélagi, heldur fleiri stéttir, og það ber að líta á mál þeirra, ekki hvað sízt sjómanna, þegar þeir verða fyrir því ár eftir ár, sem leita eftir þessari atvinnu, að koma heim til heimila sinna allslausir, og það má nærri geta, að það muni vera þeim allþungt. Ég vil vekja athygli á þessu, og mér þykir ekki ósennilegt, að fram komi hér á Alp. viðaukatill. um það, að einnig verði safnað skýrslum um afkomu síldarsjómanna undanfarin ár og tekið til athugunar, á hvern hátt hægt sé að bæta þeim upp þá óendanlega slæmu afkomu, sem þeir hafa orðið fyrir vegna síldarbrests undanfarin ár.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Síðan ég kvaddi mér hljóðs, hefur hv. þm. Str. (HermJ) gert að umtalsefni það atriði, sem ég ætlaði sérstaklega að vekja athygli á, svo að það er ekki ástæða fyrir mig að tala nema órutt mál. Ég get að sjálfsgöðu tekið undir það, sem hér hefur verið sagt um það, hve nauðsynlegt það er að bæta mönnum það tjón, sem þeir hafa orðið fyrir af hinu óvenjulega slæma tíðarfari í vor, og það má líka segja, að þeim mönnum, sem stunda síldveiðar, veitti ekki af stuðningi. Það er náttúrulega allt saman meira og minna rétt, sem sagt hefur verið í þessum efnum, þó að ég sjái varla, hvernig endirinn á að verða á því, að ríkissjóður styrki allar

þjóðfélagsstéttir, en það virðist helzt vera stefnan nú. Mér er óskiljanlegt, hver á þá að leggja til peninga í ríkissjóðinn eða hvaða gagn má af því verða að greiða fyrst í ríkissjóð og fá svo framlög úr honum aftur. En ég ætla ekki að fara nánar út í þetta, þar sem talað hefur verið um þetta mál einangrað út af fyrir sig. Það hefur ekki verið ofsögum sagt af því, hvernig tíðarfarið var í vor, og það er áreiðanlegt, það sýna veðurathuganir, það sem þær ná, og minni elztu manna, að þetta tíðarfarar er alveg dæmalaust svo langt sem sögur ná, þ. e. a. s., það eru dæmi til eins mikilla harðinda, en ég held naumlega nema með því móti, að hafis hafi verið inni á fjörðum, en annað eins tíðarfarar án þess að hafis hafi verið upp við landið er víst fátítt, ef ekki dæmalaust. Það var þetta, sem ég ætlaði að víkja að. Harðviðrið var geysilega mikið, og það er vitað mál, að það er hin fyllsta þörf, ef hægt væri að bæta eitthvað úr fyrir þeim, sem biðu tjón af því. En hvernig hefði farið, ef hafis hefði þar að auki lokað landinu frá Horni til Langaness eða, eins og dæmi eru til, frá Látrabjargi til Langaness? Ég er ekki viss um, ef það hefði líka bætzt við, að flutningar skipa til Norður- og Vesturlands hefðu fallið niður, að það hefði verið hægt að bjarga fólki frá hungursneyð, og þetta getur komið fyrir hvenær sem er. Slíkt ástand hefur skeð í minni núlifandi manna, að hafis hefur lokað öllum leiðum, og það getur skeð enn. Þessi till. er ekki um það, en ég vildi vekja athygli á þessu, að það þarf að tryggja þessum landsvæðum, sem liggja að Norðurlandshafinu, á haustnóttum eða fyrir áramót nægan forða bæði af manneldisvörum og fódurbæti handa skepnun, annað er ekkert vit.

Það er nú svo, að vegna gjaldeyrisástandna og vegna þess ástands, sem er, þá hefur verið mjög lítið um þetta. Ég er ekki viss um, að það væri svo ákaflega dýrt að tryggja þetta, og í rauninni væri það ekki nema nokkurt vaxta-
tap, og það eina, sem mér skilst að það opinbera þyrfti fram að leggja til þess að tryggja fólkið að þessu leyti, væri þá það að veita nokkurn stuðning til þess að þær verulanir, sem vildu sjá um að hafa nógar vörur, fengju greitt það tjón, sem þær biðu af því að liggja svo lengi með vörurnar. Þetta gæti ekki orðið neitt stórfé, því að vörurnar mundu svo með tíð og tíma seljast. Það má segja, að þetta sem ég var að tala um komi ekki beinlínis við þessari till., sem aðeins er um það að bæta úr því tjóni, sem þegar er orðið. En mér finnst það þó það skylt, að sjálfsagt sé að vekja athygli á þeim voða, sem hér er áreiðanlega fyrir hendi, ef illa vill til. Fyrir 30 árum voru einmitt þessi mál á döfinni á Alþingi, að tryggja þjóðina að þessu leyti, og þá var ekki hugsað til þess að gera það með framlagi úr ríkissjóði, heldur með öðrum ráðstöfunum. Nú er eins og menn hafi gleymt þessari hættu, sem í rauninni alltaf vofir yfir, a. m. k. á Norðurlandi, ef til vill á Vesturlandi og hluta af Austurlandi, en þessari hættu má ekki gleyma. Ég veit ekki, hvort fjn. telur það sitt verk að athuga þessa hlið málsins, þó að till. verði nú til hennar vísað. En ég vildi þó óska þess, að hún gæfi því aðeins gaum,

og eins vil ég beina því til ríkisstj., ef henni verður falinn einhver sérstakur undirbúningur þessa máls samkvæmt þál., að þá hugleiði hún einnig þetta atriði.

Gísli Guðmundsson: Ég vil taka undir það, sem hv. 1. þm. Eyf. (BST) mælti hér áðan, að það, sem hlýtur að skipta mestu í þessu máli, er að koma í veg fyrir það framvegis, að hætta sé á þeim miklu áföllum af völdum harðinda, sem stundum hafa orðið hér á landi og þar á meðal s. l. vor, það er það, sem mestu varðar. Í því sambandi get ég trúað, að það kunni að vera á valdi Alp. að gera einhverjar ráðstafanir, sem þar mættu að gagni koma. Það er mikils vert að tryggja fódurbæti til hafna norðanlands, þegar skipaleiðir lokast af hafis. En það, sem e. t. v. er vænlegast til árangurs, er það, að stuðlað sé að því á allan hátt, að bændur eigi hægt með að afla sér nægilegs fódurs, og er þá mikilsvert, að séð sé um það eftir megni, að bændur eigi þess kost á hverjum tíma að fá keyptan nægilegan áburð, til þess að þeir geti haldið túnnum sínum í sæmilegri rækt og fengið af þeim það fódur, sem þau eiga að geta gefið af sér, ef áburð skortir ekki. Það held ég, að sé eitt af því, sem manni mætti koma fyrst í hug, þegar slíkir atburðir gerast, sem hér orðu á s. l. vori. Ég vil mega vænta þess, að hv. fjn., sem fær þetta mál til meðferðar, geri það, sem í hennar valdi stendur, til þess að rannsókn sú, sem farið er fram á í till., fari fram. Þetta er að sjálfsögðu allmikið vandaverk, en ég geri ráð fyrir, að það, sem fyrst og fremst liggur fyrir að rannsaka í þessu sambandi, sé þau beinu vanhöld, sem bændur hafa orðið fyrir vegna harðindanna. Skýrslur um það ætti að vera nokkurn veginn auðvelt að útvega, t. d. skýrslur um þann lambafjölda, sem bændur hafa átt í haust, og svo hins vegar þann lambafjölda, sem þeir að eðlilegum hætti hefðu átt að hafa. Hitt kemur svo að sjálfsögðu í annarri röð, að ihuga þann aukakostnað, sem bændur hafa haft af þessum ástæðum, vegna fódurbætiskaupa o. s. frv.

Það er svo sem auðsætt mál, að hefði önnur eins harðindi og voru hér á s. l. vori borið að höndum fyrir nokkru síðan, þá hefði tjónið af þeim orðið miklu meira en það varð nú, því að á ýmsan hátt voru bændur betur undir það búnlir að mæta harðindum en áður. En það hygg ég, að sé alveg rétt, enda hef ég heyrt marga taka svo til orða, að þessi vorharðindi séu þau mestu, sem hér hafa komið á þessari öld. Tjón hefði ekki orðið svo mikið sem raun varð á, ef um miðjan maí eða í maílok hefði batnað og tekið upp snjó, en nokkuð víða á landinu héldust harðindin langt fram í júní, og í sumum sveitum á Norðausturlandi gerði stórhrið aðfaranótt hins 13. júní og frost á eftir, og það varð til þess, að margt fórst af lömbum, sem búið var að sleppa út á hnjóta og ekki höldu þessa veðurhörku.

Ég vil svo aðeins segja það, og það var m. a. ástæðan til þess, að ég kvaddi mér hljóðs, að mér finnst engin ástæða til, þegar verið er að ræða um þetta mál, að blanda inn í það umr. um aðrar stéttir og þau áföll, sem þær

hafa orðið fyrir. Það er alveg rétt, sem hér var tekið fram af hv. þm., að aflabrestur hefur orðið á sildveiðum hvað eftir annað, og hefur það komið þungt niður bæði á útgerðinni og sjómönnum og þeirra fólki. Eg sætla, að erfiðleikum þeirra, sem þar eiga hlut að máli, hafi verið sýndur fullur skilningur, svo sem vera ber, hér á Alþ., eins og ýmsar aðgerðir Alþ. bera vott um. Eg sé því ekki ástæðu til að blanda umr. um það inn í þetta mál, og þaðan af síður sé ég ástæðu til þess, að farið verði að bera fram brtt. við þessa þáttill. viðvikjandi málefnum annarra stétta, og ég vænti þess, að úr því verði ekki. Það væri naumast til annars en að tefja þetta mál, en mundi ekki verða öðrum til neins gagns. Eg held, að það hljóti allir að viðurkenna, sem eitthvað fylgdust með harðindunum í vor, að ef nokkurn tíma hafi verið ástæða til að veita einhverri stétt aðstoð á þennan hátt, þá séu þær forsendur fyrir hendi í þessu sambandi. Ástæður og afkomumöguleikar þeirra manna, sem í fyrsta lagi hafa eytt alveg óvenjulega miklu í kaup á fódurbæti og heyi úr fjarlægum héruðum og hafa lagt á sig alveg óvenjulega mikla vinnu og fyrirhöfn við fjárgæzlu í vor og þar á ofan hafa sumir hverjir misst meiri eða minni hluta af arði af búum sínum og hafa því haft sáralítið innlegg til þess að geta borgað þennan aukakostnað ofan á venjulegar ársþafir, eru á þann veg, að það leikur ekki á tveim tungum, að sé nokkurn tíma ástæða til að hlaupa undir bagga vegna áfalla af völdum náttúrunnar, þá eru þær ástæður fyrir hendi nú og geta ekki ríkari verið. Hitt er sjálfsagt, að gæta allrar varúðar við þær rannsóknir og ráðstafanir, sem gerðar verða í þessu sambandi. Eg geri heldur ekki ráð fyrir, að bændur, sem hér eiga hlut að máli, yfirleitt kæri sig um annað en að þar sé alls hófs gætt. Það er mikið undir því komið, að rannsóknin sé vandlega og samvirkusamlega af hendi leyst. Eg fyrir mitt leyti legg meira upp úr því, að svo verði, heldur en hraða málsins, þótt hann kunni að vera nauðsynlegur. Það má ekki alltaf fara eftir því, hverjir telja sig verða harðast úti, því að stundum er það svo, að menn láta litið á slíku bera, en hafa þó eigi síður þörf fyrir aðstoð en aðrir, sem segja fyrr til.

Eg vil svo enda þessi orð mín með því að þakka þeim opinberu aðilum, sem hlut áttu að því að koma heyi til þeirra staða, sem aðþrengdastir voru af harðindunum á s. l. vori. Eg vil þakka hæstv. ríkisstj., Búnaðarfélagi Íslands og Skipautgerð ríkisins, sem unnu þarna mikið og gott verk, sem í góðar þarfir kom. Eg veit, að ég mæli þar fyrir munn ýmissa manna, sem þess nutu.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Eg skal ekki hafa mörg orð, enda er búið að segja hér margt af því, sem ég vildi taka fram. Eg vil aðeins benda á það, að eins og innflutningi fódurbætis til landsins hefur verið háttað undanfarin ár, þá hefur bæði bændum og verzlunum verið ómögulegt að tryggja sér fódurbæti að haustinu, eins og þó þarf að vera.

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

Nú í haust og í vetur hefur ekki verið til fódurbæti nema frá degi til dags. Sá, sem hefur viljað tryggja sér fódurbæti, sem nægði fram eftir vetri eða allan veturinn, hefur ekki fengið nema skammtaða hungurlús, mest til vikunnar eða hálfs mánaðar. Það er fyrst og fremst nauðsynlegt að tryggja, að fódurbæti sé nógur þar, sem íshafnir eru, svo að menn verði þar ekki í vandræðum, ef ís ber að höfnunum, og til þess þarf að breyta innflutningnum verulega frá því, sem nú er. Þegar fódurbætið kom í fyrri, voru aðeins 3 tonn til í einni höfn og 5 tonn í annarri af mat alls handa mönnum öllum og skepnum. Að þessum höfnum lágu stór héruð, en ís var þá á næstu grösum, og þurfti ekki nema eina nótt til þess að ís kæmi að landinu, ef svo hefði víðað. Þetta er ástand, sem er langt fyrir neðan það, sem við getum sætt okkur við að sé. Og þó að fódurbætið sé kominn á hafnirnar, eins og varð í vor, þá var tíðarfarir þannig, að þeir, sem áttu langt að eða yfir fjöll að sækja, komu honum ekki til sín. Menn gátu sumir ekki náð í fódurbæti, þó að nóg væri til af honum, af því að yfirvöldin höfðu ekki veitt leyfi fyrir innflutningi hans svo snemma, að hægt væri að ná í hann þegar með þurfti og hægt var að draga hann að sér. Eingöngu þess vegna misstu sumir bændur fé sitt, að þeir fengu ekki fódurbæti, þegar þeir gátu náð í hann. Þessu ástandi þarf að breyta þannig, að fódurbætið komi það snemma á hafnirnar, að menn geti dregið hann að sér í tæka tíð. Þetta legg ég mikla áherzlu á. Tjónið, sem bændur urðu fyrir á s. l. vori, er ákaflega mikið. Eg veit ekki, hvort ég á að nefna einstök dæmi. Það er t. d. einyrkjabóndi, sem á 5 börn og hefur undanfarið lifað á 100 kindum og 2 kúm. Venjulega hefur þessi bóndi lagt inn 80 til 90 lömb, en í haust voru þau aðeins 19. Hvernig er þetta, þegar það er borið saman við tryggingu sildveiðisjómannanna? Þetta er öll ársvinna einyrkjans og allt, sem hann á. Eg skil ekki, hvernig menn láta sér detta í hug, að á tveggja mánaða vinnu á ári sé hægt að lifa allt árið. Það skildist mér helzt á hv. 8. landsk. þm. (StJSt). Það er kannske til svartamarkaðsbrask, sem getur gefið mönnum á þann hátt nægilegar tekjur yfir árið, en atvinnuvegir okkar eru yfirleitt ekki þannig, að slíkt sé hægt.

Það, sem ég tel langverst í þessu, er, að það skuli ekki nú þegar vera búið að afla þeirra upplýsinga, sem hér hefur verið farið fram á, að afla yrði, því að ýmsir menn hafa til þess að geta staðið við skuldbindingar sínar orðið að lóga af fjárstofni sínum, og er það þess vegna mjög tvísýnt, þó að hjálp komi hér eftir, að þeir geti haldið búum sínum áfram. Vitanlega átti að gefa þessum mönnum von um aðstoð í tæka tíð, svo að þeir gætu búið sig undir framtíðina á þeim grundvelli. Eg er þakklátur fyrir, að þessi till. er fram komin, en mjög óánægður yfir því, að ríkisstj. var ekki búin að afla upplýsinga um þetta efni, svo að þessi harðindi hefðu ekki þurft að verða til að hrekja menn frá búum sínum, en einhverjir bændur verða að hrekjast frá búum

sínum, vegna þess að þetta er svona seint gert. Annars gengu þessi harðindi í vor ákaflega misjafnt yfir. Það mun hafa verið upp undir einum þriðja minna slátrað af lömbum í sumum sláturhúsum í haust en vant er og bara vegna þess, sem drapst í vor. Og þegar farið er að athuga þetta hjá einstaka bændum, þá áttu sumir þeirra um einn fjórða og neðan við einn fjórða af venjulegu lambainnleggi, vegna þess hve lömbin féllu í vor. Hér er því um geysilega mikinn missi að ræða hvað innlegg snertir hjá bændum, og því miður eru það allmargir bændur, sem ekki hafa neitt nálagst því innlegg fyrir sinni ársúttekt. Eins og þáttill. er orðuð, á n., sem fær þetta mál til meðferðar, ekki að athuga það, sem ég minnst á áðan, sem sé innflutninginn á fódurbæti og hve aðkallandi er að flytja hann inn á hagkvæmum tíma. Ég vildi því mælast til þess, að hún athugi þá möguleika mjög vel. Þá fyrst, er bændur eiga þess kost að fá fódurbæti þegar þeim er hentugast, getum við gert þá kröfu til þeirra, að þeir afli sér hans og hafi hann til. En þegar verið er að fyrirbyggja með opinberum ráðstöfunum, að bændur geti náð í fódurbæti, þá er erfiðara um eftirleikinn, ef illa fer.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Ég veit, að það er fullkomlega rétt mál, að harðindin s. l. vor hafi verið ein með þeim mestu, sem sögur fara af. Hitt hygg ég, að megi einnig fullyrða, sem betur fer, að aldrei hafi orðið jafnlítið tjón af jafntilfinnanlegum harðindum hér á landi og varð á s. l. vori. Vissulega er gott þess að minnst. Ég vil ekki mæla gegn því á nokkurn veg, að sú rannsókn fari fram, sem hér er gert ráð fyrir. Ég hefði vænt þess, eftir því sem hér er mælt í dag og eftir því, sem hefur verið um málið skrifað, að fullkomin rannsókn af hendi Búnaðarfélags Íslands lægi fyrir nú þegar. En ég vildi mega leyfa mér að beina því til þeirrar hv. n., sem fær þetta mál til athugunar, hvort nægilegt sé eða eðlilegt að binda rannsóknina eingöngu við það, sem fyrir er mælt í þessari till. Þar mælir svo fyrir, að fram skuli lútin fara rannsókn á tjóni bænda af völdum harðinda. Það orkar ekki tvímælis, að æskilegt sé að fá glögg yfirlit yfir þetta. En af því að í till. er talað um bætur fyrir tjón, virðist til þess ætlazt, að þær séu greiddar eingöngu með tilliti til þess tjóns, sem hlutaðeigandi bændur hafa orðið fyrir. Ég álit það ákaflega hæpið — að ég ekki segi óeðlilegt —, að miða við það eitt. Það er vissulega enginn vafi á því, að margir þeir menn eru til — ég vil segja, sem betur fer —, sem hafa orðið fyrir nokkru tjóni og jafnvel allstöru tjóni, sem eru þannig settir efnalega, eftir mörg undanfarin góðæri, að þeim er tiltölulega auðvelt að mæta því tjóni. Er því ástæða til að leggja það fyrir n. að miða ekki bæturnar við tjónið eitt. Ég tel, að einnig eigi að leggja það fyrir n. að rannsaka efnahag þeirra manna, sem fyrir tjóninu urðu. Ég skil sjónarmið hv. 1. þm. N-M. (PZ) vel. Hann talar um einyrkjabönda með 5 börn, sem hefur í haust aðeins lagt inn 19 lömb í stað-

inn fyrir 80—90 venjulega áður. Það er rétt og eðlilegt að gera ráð fyrir því, að honum sé hjálpað, eftir því sem nú er háttáð tryggingamálum okkar. En setjum svo, að annar maður, efnður, hefði orðið fyrir slíku tjóni. Er þá sjálfsgagt, að hann skuli fá það bætt? Ég vil mjög beina því til hv. n., að hún athugi þetta. Sem betur fer eru það allmargir bændur, sem þola slíkt tjón, án þess að það valdi röskun á þeirra efnahag. Ég vil beina því til n., að hún bindi sig ekki eingöngu við að meta tjónið, heldur líka efnahag og afkomu þeirra manna, sem fyrir tjóninu hafa orðið. Í þessu sambandi vil ég segja það, að mig furðar á því langlundargeði, sem kemur æ ofan í æ fram frá fulltrúum bænda hér á þingi í því, sem ég tel þýðingarmesta málið fyrir bændur í þessu sambandi. Það er að koma búfjár- og fódurflutningum bænda í sæmilegt horf. Í hvert skipti, sem pest kemur í fé eða áfall, eins og í vor kemur fyrir, þá er leitað til ríkissjóðs um styrk. Mig furðar á, að bændur skuli setta sig við slíkt. Því ekki á koma þessu þannig fyrir, að bændur sjálfir tryggi sig gegn þessum áföllum, ef til vill með stuðningi þess opinbera, ef ástæða þykir til? Það er margfalt stærra mál en þetta einstaka tilfelli, sem hér um ræðir, að koma búfjár- og fódurtryggingarmálum bænda á sæmilega öruggan grundvöll.

Ég þarf ekki mikið við það að bæta, sem hv. 8. landsk. þm. (StJst) tók hér fram áðan. Ég geri ráð fyrir því, að verði það framkvæmt, sem gert er ráð fyrir í þessari till., þá verði með öllu óhjákvæmilegt að láta svipað gilda um sjómennina, sem síldveiðar hafa stundað. Þess er sízt minni þörf, eins og afkoman hefur verið undanfarið hjá síldveiðisjóðmönnum. Hitt er alveg rétt, sem hv. 1. þm. N-M. segir, að það er ekki hægt að gera ráð fyrir því, að menn geti lifað á tveggja mánaða tekjum af síldveiðum yfir allt árið, enda mundi þá verða lítið fyrir margan að leggja, ef menn ættu að lifa af tveggja mánaða tryggingu í tólf mánuði, sem mundi nema frá 1700 kr. og upp í 2200 kr.

Steingrímur Steinþórsson: Herra forseti. Ég hef heyrt, að aths. hafi komið fram um það frá hv. 1. þm. N-M. (PZ), að Búnaðarfélag Íslands hafi vanrækt að safna skýrslum um þessi efni. (PZ: Ríkisstj.) Ef einhver er að saka um þetta, þá er það Búnaðarfélagið, því að það hafði með þessu mál að gera. Ég lýsti því í minni ræðu, hvaða afstöðu Búnaðarfélagið hefði tekið. Það taldi, að ástandið væri ekki svo alvarlegt yfir landið allt, að ástæða væri til allsherjar skýrslusöfnunar um þessi efni. Það hefur haft samband við menn í héruðum, þar sem ástandið var það alvarlegt, um að þeir létu sjálfir safna skýrslum heima fyrir, hvað þetta snertir. Ef forustumenn í sveitum vilja ekki sinna slíku, þá tel ég ekki um mikla þörf að ræða í þessum efnum. Svo að ég tel, að af hálfu Búnaðarfélagsins hafi verið gert alveg nægilega mikið í þessum efnum allt til þessa. Hins vegar vildi ég taka það fram út af ummælum í ræðu hv. 4. þm. Reykv. (HG) áðan, að hann væri að undrast yfir því — og fannst mér

sá tónn í ræðu hans —, að hér væri um einhverjar ölmusugjafir til bændastéttarinnar að ræða, hvað snerti efni þessarar till. og þá aðstoð, sem hugsanlegt er að veita vegna þeirra óvenjulegu harðinda, sem voru í vor. Talaði hann um í því sambandi, að mest væri um það vert fyrir bændur að koma fódurtryggingarmálum sínum á sæmilega öruggan grundvöll. Þetta er alveg rétt, en ég vil halda því fram, að fódurtryggingarmál bænda séu yfirleitt komin á sæmilega öruggan grundvöll. Mér vitanlega hefur ekki komið fyrir síðustu áratugi, að verulegur misbrestur hafi orðið með það eða nokkur skakkaföll hafi orðið á búfé vegna þess, að fódur hafi vantað. Það hefur komið fyrir einstaka ár, að svo mikil harðindi hafa komið í einstöku héraði landsins, að þurft hefur að gera ráðstafanir til þess að útvega fódur í bili. En yfirleitt má segja, að fódurtryggingarmál bænda séu komin á sæmilega öruggan grundvöll. Ég benti áðan á veikasta hlekkinn í því sambandi, en það er, að mjög almennt er, að búfjáreigendur í kaupstöðum birgi sig ekki upp með fódurbirgðir. Þetta eru ekki bændur, sem hér eiga hlut að máli, en vitanlega búfjáreigendur, og þarf að taka þá sömu tókum og aðra. Vandræðin í vor komu fyrst í ljós í kaupstöðum og þorpum eða stöfuðu af því, að bændur höfðu selt of mikið til þorpanna í þeirri von, að harðindin yrðu ekki svona langt fram í júlímánuð. Ég skal taka undir það með hv. 4. þm. Reyk., að nauðsynlegt sé að athuga þetta og lagfæra það, en hér er ekki fyrst og fremst um sök sjálfra bændanna að ræða, heldur stálar þetta af því, að menn á þessum stöðum hafa treyst á þetta, vegna þess að alltaf hefur verið hægt að fá fódur keypt í nálægum sveitum. Þetta er mjög til aðvörunar fyrir okkur, sem eigum að sjá um fódurgæzluna, að þetta sé tekið föstum tókum og þess sé gætt, að búfjáreigendur á þessum stöðum setji vel á á haustnóttum og treysti ekki á, að þeir geti fengið keypt fódur hjá Péttri og Páli handa sínu búfé.

Þetta vildi ég taka fram, en sé ekki ástæðu til að segja fleira um þetta mál nú.

Gísli Jónsson: Ég vil óska eftir samkvæmt ósk hv. flm., að þessari umr. verði nú ekki slitið, heldur frestað.

Forseti (ÞÞ): Hv. flm. tók þá ósk sína aftur. (GJ: Þá tek ég hana upp. Það er vegna afgreiðslu málsins). Það er hægt að koma að brtt. milli umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Ég vil taka fram, að ósk mín um að fresta umr. byggðist á þeim misskilningi, að aðeins ein umr. ætti fram að fara um málið, en ákveðið hefur verið, að þær skuli vera tvær, svo að ég sé ekki ástæðu til annars en umr. sé lokið nú og málinu vísað til n. og síðari umr.

Forseti (ÞÞ): Heldur hv. þm. Barð. fast við þá ósk, að umr. sé frestað? (GJ: Já, ég held fram þeirri ósk, að umr. sé frestað).

ATKVGR.

Till. um að fresta umr. felld með 20:11 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

4. Kaup sjómanna síldveiðiflotans.

Á deildafundum 12. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um að greiða út kaup sjómanna síldveiðiflotans [62. mál] (A. 87).

Á 10. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Áki Jakobsson): Herra forseti. Ég þarf ekki að fjölyrða um þetta mál, það hefur áður borið á góma í Alþingi í sambandi við önnur mál, og eins og hv. þm. sjá, er ætlað til, að ríkisstj. sjái um, að sjóveðskrófur verði innleystar, og er það látið opið, hvort ríkið gerir það sjálft eða fær bankana til þess að gera það. Þeir hafa ýmist lánað sjálfir út á skipin eða hafa með höndum þá sjóði og stofnanir, sem gera það. Þessar stofnanir láta ekki selja skipin fyrir litlum hluta af verðmæti þeirra. Sjóveðskrófunum er þannig háttáð, að bankarnir munu leysa þær út heldur en að tapa veðréttinum fyrir lánunum þeim, sem þeir hafa veitt út á skipin. En kröfuhafar fara alla dómstólaleiðina til uppboðs, og það getur tekið marga mánuði að fara þá leið, og jafnframt hleðst alls konar aukakostnaður utan um kröfurnar. Það er því ekki nema rétt, að ríkið geri strax það, sem því ber að gera, áður en skipin eru slegin einhverjum aðila, en ég býst við, að flest skipin séu þannig, að þau séu ekki látin fara á uppboð. Það er því ekki eftir öðru að biða en láta aukakostnaðinn hlaðast á kröfurnar á hendur útgerðinni, og er um að gera að gera þetta klárt strax, en ekki biða mánuðum saman eftir því, að á falli óþarfur aukakostnaður.

Mér hefur virzt það þannig, að eitthvað yrði nú gert í fjórða skiptið til aðstoðar síldarútvegsönnunum, sem gerðu út s. l. sumar. Það er rétt, að hv. þm. geri sér ljóst, að bankarnir og ríkisvaldið áttu sinn þátt í, hve margir fóru á síldveiðar í sumar. Það var eðlilegt, að ríkið og aðrir hefðu áhuga á að fá síld í verksmiðjur sínar. Þó er álitamál, hvort ekki hefur verið gengið fulllangt í þessu efni í sumar, en ekki þýðir að sakast um það. Hins vegar má búast við því, að ríkið verði í framtíðinni að skerast í leikinn í gegnum bankana og forða þar með stórskellum, dreifa skipunum. Það var þannig með bankana, að bezt var í sumar að fá fé til síldarútgerðar, en erfiðara til togveiða og annarra veiða, og þetta átti sinn stóra þátt í, að ýmis skip fóru á síldveiðar, sem

ekki ætluðu að fara. Þannig áttu bankarnir sinn þátt í, hve margir fóru á sild í sumar.

Auk þessara sjónarmiða koma hér önnur til greina, sem ekki veiga minna, það er að segja sjónarmið þeirra, sem standa uppi félausir, sjómanna, sem eiga kaup sitt bundið á þennan hátt. Það er erfitt að koma heim af sildveiðunum í september og fá ekki kaup sitt borgað fyrr en í janúar, febrúar eða marz, enda eru margir farnir að gefast upp á að stunda sjóinn, og þetta á sinn þátt í, að menn gefa sjósókn frá sér. Þótt sjómenn hafi lagt fullgild sönnunargögn fyrir bankana, reikninga samþykkt af útgerðinni, þá hefur ekkert mark verið tekið á þeim, bankarnir taka ekki í mál að lána út á slíkt. Þær ráðstafanir, sem talað er um í þessari till. okkar, er hægt að gera til bráðabirgða og án kostnaðar. Skipin verða ekki seld fyrir sjóveðum, bankarnir leggja heldur féð út en selja skipin fyrir minni háttar kröfum. Öreiða sú og rekstrartruflanir, sem sjóveðskröfurnar valda útgerðarmönnum, verða oft til þess, að bátarnir eru ekki hreyfðir tímumum saman. Margir hafa t. d. ekki verið hreyfðir síðan vertið lauk síðast. Það er hyggilegt frá öllum hliðum skoðað að gera ráðstafanir til að leysa þessar kröfur. Ég hefði talið hyggilegast, að bankarnir legðu út það fé, sem þarf, þar til þingið tæki sínar ákvarðanir, sem gætu verið bráðabirgðaráðstafanir. Hins vegar vildum við flm. þessarar till. gera hana þannig úr garði, að ekki væri bundið við að fara þá leið. En við væntum þess, að hv. ríkisstj. sé okkur sammála um, að ekki sé hægt að láta þessi mál dankast áfram í sama reiðuleysinu. — Eitt af okkar mestu vandamálum er að fá menn á skipin. Öryggisleysi um kaupgreiðslur sjómanna stuðlar m. a. að þeim vanda og eykur á hann. Slíkt er ekki sambærilegt við þá, sem vinna á landi. Þar er þetta fyrirbæri um öryggisleysi í kaupgreiðslum næstum óþekkt, en til sjós er þetta algengt, vertið eftir vertið.

Að lokinni þessari umræðu legg ég svo til, að málinu verði vísað til fjvn.

Atvmrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þessi till., sem hv. þm. Siglf. (ÁkJ) hefur nú talað hér fyrir, fer fram á að fela ríkisstj. að hlutast til um, að nú þegar verði innleystar sjóveðskröfur þær, sem til hafa orðið vegna sildveiðanna s. l. sumar, og jafnframt verði sjómönnum þeim, sem kröfurnar eiga, greidd laun sín án frekari dráttar, eins og það er orðað. Hv. þm. sagði réttilega, að bankarnir mundu innleysa kröfurnar, þar sem þeir hefðu svo mikilla hagsmuna að gæta. Ég er að vísu sammála um, að hægara væri að ná þessu hjá bönkunum, ef þeir hefðu sama hugsunarhátt og hv. þm. En það vill nú oft verða svo, þar sem menn eru í ábyrgðum, að þeir greiða ekki fyrr en þeir hljóta að greiða. Ég mun síðar gefa skýrslu um það til viðkomandi n., hvað lagt hefur verið út til að létta af sjóveðum á undanförunum árum. Ég ætla, að það sé allt í allt komið upp í 29½ millj. kr., ýmist sem uppbætur eða aðstoð í öðru formi, og nefni ég þessar tölur til að

sýna, að ríkið hefur ekki látið sjóveðin og vandræði af því tagi sér með öllu óviðkomandi. En nú eru þessi vandkvæði í höndum sérstakrar n., er hefur öll vandamál útvegsins til meðferðar, en í höndum ríkisstj. eru engar skýrslur um það, hvernig ástandið er í þessum efnum. Það hefur ekki heldur neinn beðið sjávarútvegsmálaráðuneytið að skerast í þessi mál. Hinu skal ég vel trúá, að margir hafi átt erfitt með kaupgreiðslur til sjómanna á þessu ári, eins og ég veit á hinn bóginn, að margir hafa þó klofið þær greiðslur. Ég tel sjálf-sagt, að þessu máli verði vísað til nefndar.

Ég vil ekki taka undir ásakanir til bankanna um, að þeir hafi hvatt menn til að gera út á sild í ár, og væri þá ekki síður Alþingi að ásaka í því efni, ef nokkurn væri um að saka. Hitt er svo aftur raunalegt, að sildveiðarnar skyldu bregðast enn. Það er vitanlegt, að skuldaástand útvegsins fæli menn frá að sækja sjó, það er mjög alvarlegt mál. Hv. flm. þessarar till. ættu því að athuga, hvort afstaða þeirra hvað snertir sannvirði fyrir aflann sé ekki í ósamræmi við það ástand. Það er árum saman búið að taka við sjávarafli- anum, eða gjaldeyri fyrir hann, á miklu herra verði en sannvirði, og ekki er von á góðu, þegar í hendur helzt fiskleysi og mannanna verk, það er að segja það að reikna framleiðsluna með herra verði en rétt er. — Ég er því samþykkur, að þessi till. fari til fjvn., því að ef ríkið ætti að framkvæma einhverjar aðgerðir í þessum efnum, væru það þær einar, sem sú n. tæki þátt í. Ríkissjóður getur hvatt bankana til að leysa sjóveð, en getur ekki fyrirskipað þeim það. Hins vegar er náttúrlega hægt að taka skellinn á ríkið, ef Alþingi velur þann kost.

Erlundur Þorsteinsson: Herra forseti. Það er eðlilegt, að þingið hlutist til um þetta mál, ef svo er, að sjómenn hafa ekki fengið kaup sitt greitt fyrir síðustu sildarvertið. Má vera, að hv. flm. sé kunnugra um þetta en öðrum, þar eð einn þáttur í atvinnu hans er að innheimta skuldir sem þessar. Í fyrra haust hafði hann nokkuð um þetta að segja og með sérstökum hætti, því að fjöldi manns kom til skrifstofu hans, þegar verið var að undirbúa innlausn sjóveðanna í skilaneftnd, en þessar skrifstofur voru ófúsar að falla frá kröfum sínum um há innheimtulaun. En ég vil ekki væna hv. flm. um það, að hér sé um sýndartill. að ræða, en fljótlegra hefði verið fyrir þessa hv. þm., sem sitja í Nd., að flytja brtt. við 3. gr. frv. til 1. um viðauka við 1. nr. 100 1948, um dýrtíðar-ráðstafanir, því að það er stjfrv. Og þar eð sá ráðh., sem stóð að þeim 1., er enn í núverandi stjórn, mun hann leggja áherzlu á, að það frv. nái fram að ganga, og því er vænlegra, að bætt verði inn í þau 1. og lagt fyrir skilan. að framkvæma þetta. Enn má benda á það, að samtök útvegsmanna hafa beint þeirri áskorun til Alp., að þessi breyt. verði gerð á 1., og talið það vænlegast fyrir þá, sem hlut eiga að máli. Annars er rétt að geta þess, sem að vísu kom fram hjá hæstv. atvmrh., að ekki hafa borizt neinar beinar kröfur um

innlausn sjóveðanna. En vakið hefur verið máls á því, að rétt sé að fá úr því skorið, hvort nú sé ekki þörf á því að hlaupa undir bagga sem áður, og n. taldi á fundi sínum þann 23. nóv. að einhverju leyti þörf á því. Þess vegna má gera ráð fyrir því, að þessi mál verði fljótur afgreidd með því að hraða þessu stjfrv., svo að skilan. geti sinnt störfum sínum samkv. l.

Ég skal svo aðeins leyfa mér að benda á, þótt áhættusamt sé að hvetja þjóðina til að stunda síldveiðar, að þá er líka áhætta í því fólgin að sjá eigi um, að nægur floti sé á veiðum til þess að tryggja síldarverksmiðjunum nægilegt hráefni. Nokkur vafi er á, þótt meðalaflaár hefði verið í sumar, hvort skipin hefðu fullnægt hráefnisþörf verksmiðjanna. Þetta veit hv. flm., og nokkrar verksmiðjanna, þ. á m. á Siglufirði, voru í vandræðum með að fá þann skipastól, er þær vildu fá og töldu fullnægjandi. Má gera ráð fyrir því, að bundnar muni vera í verksmiðjurekstrinum upp undir 80—100 millj. kr. Og ætti að miða verð allra verksmiðjanna í landinu við byggingarkostnaðinn 1946 á Siglufirði og Skagaströnd, þá mundi upphæðin verða hærri. Vafasamur ábati yrði og af því, ef draga á úr mögulegum afla síldveiðiskipanna og láta þessi atvinnutæki liggja ónotuð af þeim ástæðum. Hinu er ekki hægt að gera ráð fyrir, að síldveiðarnar bregðist. En það vænti ég að sé ljóst, m. a. hv. flm., að því harðar kemur þessi skattur niður á útveginum í heild, þeim mun minni hráefni sem berast. Ég geri einnig ráð fyrir, að hv. flm. þætti goðgá af bönkunum, ef gott ár kæmi til síldveiða og í ljós kæmi, að skipin gætu ekki stundað veiðar vegna þess, að þeim væri ekki hjálpað.

Annars má geta þess varðandi innlausn sjóveðanna, að það er ekki algildur mælikvarði á reikningana, þó að þeir séu samþykktir af útgerðinni. Það sýnir eingöngu, að reikningarnir séu réttir. Hins vegar var ljóst í fyrra, að allmargir útgerðarmenn ráðstöfuðu verði sumaraflans til annars en að innleysa sjóveðin. Útgerðin var í fjárþröng, en hitt er vafasamt, hvort henni sé heimilt að taka aflahlut skipverja til eigin nota eða greiðslna annarra skulda, sem stofnaðar voru áður. Þetta nær aðeins til þeirra skipa, þar sem aflahlutur sjómanna er hærri en greiðslutryggingin. En sé hann lægri, þá er minna fé til að greiða hana. Þetta kemur til álita við innlausn sjóveðanna. Ef til vill er rétt að setja meiri hömlur fyrir því, að útgerðarmenn geti ráðstafað fénu til annars en að greiða sjómönnum sínum laun. — Ég mun fylgja því sem fastast, að innlausn sjóveðanna sé hraðað, en tel heppilegast að fá breyt. á áðurgreindum l. og fá henni hraðað í gegnum deildina.

Pétur Ottesen: Síðasti ræðumaður hefur tekið af mér ómakið að taka til máls, því að ég vildi vekja athygli á, að afgreiðsla þessa máls fari að eðlilegu fram sem þáttur í stjfrv. á þskj. 63, sem liggur fyrir, og benti á það við 1. umr. þess máls. Ég lagði þá til, að því yrði vísað til sjútvn., því að ég taldi það frem-

ur verk þeirrar n. en fjhn. Vissi ég, að sú n. mundi beita sér fyrir, að þetta mál yrði tekið til athugunar í sambandi við afgreiðslu málsins. Fjhn. mun líka ræða þessa hlið málsins, og L. Í. Ú. mun fyrst og fremst beina tilmælum til fjhn. um að taka þetta upp og i frv.

Vegna þess, sem kom fram hjá hæstv. atv-mrh. o. fl. varðandi umræður um innlausn sjóveðanna, að sjútvmrn. hefði eigi borizt till. um þetta og eigi skilan., er þess að geta, að það stafar af því, að sá aðili, sem hefur málið með höndum fyrir útgerðarmenn, hefur ekki haldið fund fyrr en nú, en er nú að undirbúa málið. Munu plögginn ganga til skilan. Ég vil því taka undir þáttill., sem áréttar, að þessu verði sinnt, en ég tel sjálfsagt, að það verði gert við afgreiðslu frv. Vil ég því beina því til n., að hún fylgist með störfum fjhn. og hagi afgreiðslu málsins með hliðsjón af því. — Þetta vildi ég, að kæmi fram í þessari umr.

Flm. (Áki Jakobsson): Herra forseti. Ég er sammála hæstv. ráðh. um það, að hæstv. ríkisstj. geti ekki og megi ekki draga það lengi að leysa þennan vanda, og vart getur það gengið lengur, að sjómenn verði dregnir á langinn með að fá kaup sitt greitt, og væri því eðlilegast að fela bönkunum að borga út kaup það, sem sjómenn eiga inni frá síldarvertíðinni síðastliðni sumar. Hæstv. sjútvmrh. fór nokkuð út í þetta í ræðu sinni, og er ekki ástæða til að ræða þetta frekar nú né stefnu þá, sem ríkt hefur í sjávarútvegsmálum, fyrr en við 2. umr. Ég vil samt taka það fram nú, að þar sem nokkuð hefur verið um það talað, að nauðsynlegt væri að lækka gengi íslensku krónunnar til að rétta við útvegin, þá er það mín skoðun og skoðun Sósfl., að gengislækkun mundi leiða af sér slíkar búisfjar fyrir þjóðina, að ég tel slíka leið ófæra. Þó að slík leið verði farin, þá býst ég við, að fljótt mundi sækja í sama horfið og vandamál útvegsins og annarra atvinnuvega verða jafnerfið og nú. Ég held, að höfuðmeinið sé, eins og ég hef minnst á fyrr, að útvegurinn framleiðir gjaldeyri fyrir þjóðarbúið og verður oft fyrir miklum töpum í aflaleysisárum við þetta starf, en svo koma aðrir aðilar, sem hafa rétt til að hagnýta sér og eyða gjaldeyrinum, og græða á honum í sambandi við innflutningsverzlunina. Í þessum skipulagsgöllum liggur meinið, og það verður að laga þetta. Á þetta hefur fyrr verið drepð hér á Alp. Þessi skipun var gerð með lögum árið 1934, en það er mál, sem ég fer ekki út í að þessu sinni.

Hv. 6. landsk. þm. (Erlþ) talaði hér áðan með þeim hætti, að hann lét í það skína, að hann einn hefði vit á þessum málum, og engu líkara var en hann væri á framboðsfundi norð-ur á Siglufirði. Hann ætti samt að láta sér nægja að pexa við mig á Siglufirði um útvegs-*mál. (EystJ: Það væri gaman að heyra það hér líka.)* Ég vil taka það fram í sambandi við þátttöku skipa á síldveiðum síðastliðnið sumar, að athugandi er, hvort ekki sé óhyggilegt að láta mörg skip á síldveiðar. Þegar afli bregzt ár eftir ár, þá ber að at-

huga það sjónarmið, að það þarf að dreifa skipunum á fleiri veiðar. Það er of mikið áfall fyrir útveginn að stóla alltaf upp á síldina, þegar mikil veiðileysisár koma ár eftir ár. Fólki, sem vinnur að verkun aflans, fær ekki næg laun til þess að geta lifað af þeim. Þess vegna er þörf að athuga, hvort ekki sé hægt að dreifa flotanum meira á annars konar veiðar. Ef slíkt yrði gert, er líklegt, að það mundi greiða fyrir því, að flotinn gæti staðið á eigin fótum, þótt síldarleysisár endurtaki sig. Eg bendi á þetta hér til athugunar. Hins vegar hafa bankarnir frekar veitt lán til útgerðar á síldveiðar en til annarrar útgerðar, en það er lítil hagfræði í því að hafa 200 skip á síld, ef aðeins $\frac{1}{4}$ hluti þeirra veiðir svo, að að gagni megi teljast. Þess má og geta, að það hefur hjálpað mörgum útgerðarmanninum, sem hefur sett afla sinn í salt, heldur en að selja síldarverksmiðjunum hann til bræðslu. Með því móti hefur hann fengið hærri verð fyrir aflann. — Ekki er úr vegi að athuga það sjónarmið, hvort ekki sé réttara að leggja áherzlu á að beina skipunum að fjölbreyttari veiðiskap. Ef illa fer á síldveiðum, þá verður skellurinn ekki það stór, að verulega muni um. Í Noregi, svo að tekið sé dæmi, eru veiðar skipanna mun fjölbreyttari en hér. Norðmenn hafa á margan hátt betri aðstöðu til útgerðar en við Íslendingar, en þó geta þeir ekki leyft sér né hafa efni á að stunda eins einhæfa útgerð og við gerum. Eg skal svo ekki ræða frekar um þetta nú.

Það má vel vera, að eðlilegt væri að afgreiða þetta mál í sambandi við frv. það, sem hv. þm. Borgf. (PO) talaði hér um áðan, og væri ég því hlynntur, en hins vegar er nú málum svo komið hér á Alp., að hæstv. ríkisstj. hefur ekki meiri hl. á þingi, og veit því enginn, hvernig fer um framgang málsins. Þetta mál þarf að afgreiða fljótt, og ég tel það eðlilegt, að bönkunum yrði falið að leggja fram það fé, sem þarf til að greiða sjómönnum það fé, sem þeir eiga vangoldið inni hjá útvegsmönnum frá síðastliðnu sumri.

Finnur Jónsson: Herra forseti. Eg tel nauðsynlegt, að sjóveð þau, sem ógreidd eru frá síðustu vertíð, verði goldin, og spurði ég hæstv. ráðh. um það, hverjar ráðstafanir hann hefði hugsað sér að gera í þessu sambandi í samræmi við það, sem áður hefur tíðkast, þegar vertíð hefur brugðist. Hæstv. ráðh. hefur ekki sagt neitt, sem af má draga, hvaða ráðstafanir hann hugsi sér að gera, en í Morgunblaðinu er sagt frá því, að Útvegsmannafélag Reykjavíkur hafi æ ofan í æ óskað eftir því, að ráðstafanir yrðu nú þegar gerðar í málinu. Það er einnig krafa L. Í. Ú., að bætt verði úr þessu, og það er æskilegt, að það komi skýrar í ljós, hve mikið ógreitt er af sjóveðunum. Í fyrra kvöld afgreiddi Landsamband íslenzkra útvegsmanna till. um að skora á Alp. að ráða fram úr þessu máli í sambandi við frv. það, sem prentað er á þskj. 63 og hæstv. þm. Borgf. talaði um áðan, en hæstv. sjútmrhl. hefur einmitt mælt til, að því máli yrði hraðað. Væri því rétt, þinglega

séð, að afgreiðsla þessa máls og þess frv. yrði sameinuð.

Erlendur Þorsteinsson: Herra forseti. Eg leyfi mér að vænta þess, að hv. þm. Siglf. endurskoði það, sem hann lét hér áðan frá sér fara, þegar hann var með hinar furðulegustu dylgjur í minn garð. — Nú má benda á í sambandi við dreifingu veiðanna, að nokkrar tilraunir hafa verið gerðar í þá átt, t. d. með fiskveiðunum við Grænland síðastliðið sumar. Eg veit að visu ekki, hvernig sá leiðangur hefur tekizt, en sjálfsagt er að halda slíkum tilraunum áfram. Þó er vitað, að annað útgerðarfélagið hefur ekki skilað sínum skipum enn, heldur flutt þau í aðra heimsálfu, og um það er ég sammála hv. þm. Siglf., að slíkar tilraunir eru ekki heppilegar. Einnig hygg ég, að við séum sammála um nauðsyn þess, að nægilega mörg skip stundi síldveiðar fyrir Norðurlandi til þess að tryggja verksmiðjunum þar nægilegt hráefni. Nú veit ég ekki, hvort skipafjöldinn síðastliðið sumar er þar nokkur mælikvarði, en hitt hygg ég víst, að skipstjórar þeir, sem lengst héldu úti síðastliðið haust, séu á einu máli um, að allur flotinn hefði getað fyllt sig í síldargengd þeirri, er á Grimseyjar-sund kom einn sólarhring í haust. Hitt er svo meira áhyggjuefni, hversu mikil þátttaka annarra þjóða er í síldveiðunum fyrir Norðurlandi. Mergð þeirra fer stöðugt vaxandi, þótt okkar skipum fækki þar heldur, og ég verð að vona fastlega, að það sé ekki skoðun hv. þm. Siglf., að okkur beri að fækka þar okkar skipum, til þess að hlynna að skipum annarra þjóða.

Flm. (Áki Jakobsson): Herra forseti. Eg vil aðeins benda hv. 6. landsk. á — og svara honum með því, er hann endaði sína ræðu með —, að það þýðir ekki að loka augunum fyrir því, að okkar síldarútvegur er að langmestu leyti miðaður við bræðslu, og þurfum við því mun meira magn til þess að láta þann rekstur bera sig en erlendu skipin. Það, að t. d. Norðmenn hafa stöðugt grætt undanfarin fjögur aflaleysisár, þegar við höfum aftur á móti tapað, byggist einmitt á þeirri augljósu staðreynd, að þeir salta alla sína síld um borð, en við miðum okkar veiðar við bræðslu. Það er því vel athugið, hvort tiltækilegt væri að gera út skip á sama hátt og þeir og margar fleiri þjóðir, svo sem Svíar, Þjóðverjar, Danir og Rússar. Þetta væri, eins og ég tók fram, mjög æskilegt, að vel væri athugað, og ef þetta borgaði sig, þá væru þau skip, sem verkuðu sína veiði um borð, ekki undir sömu sökina seld eins og þau skip, sem í bræðslu veiða. Einnig yrði þetta auðvitað til þess að auka fjölbreytnina í sjávarútvegi okkar.

Eg vil svo að lokum beina þeirri ósk til hv. n., að hún hraði afgreiðslu þessa máls sem mest hún má, vegna þeirra brýnu þarfa, sem fyrir hendi eru, að þetta mál verði leyst.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

5. Jeppabifreiðar.

Á deildafundum 13. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um framkvæmd á ályktun síðasta Alþingis um innflutning jeppabifreiða eða hlíðstæðra bifreiða til landbúnaðarþarfa [64. mál] (A. 91).

Á 10. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Þess gerist nú eiginlega ekki þörf að hafa langa framsögu í þessu máli, heldur nægir að vísa til greinargerðar þeirrar, sem því fylgir. Ég veit, að hv. þm. muna, að þetta mál kom til umræðu á þinginu í fyrra og var þá rætt á tveim fundum, og samþ. án þess að nokkur andstaða kæmi fram gegn því. Alþingi sýndi þá, að því var full alvara með að leysa þetta mál á viðunandi hátt. Einnig sýndi það alvöru sína með því að samþ. lög um innflutning landbúnaðarvéla. Nú er það aftur á móti komið á daginn, að hæstv. ríkisstj. hefur ekki farið eftir þessari eindregnu ályktun Alþingis, og þess vegna er þessi þáttill. borin hér fram. Það er farið fram á, að Alþingi skori enn á hæstv. ríkisstj. að framkvæma þetta nauðsynjamál.

Ég vil svo óska þess, að málinu verði vísað til 2. umr. og allshn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30:1 atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

6. Innlausn lífeyristrygginga.

Á deildafundum 17. og 19. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um innlausn lífeyristrygginga fólks, er missti fyrirvinnu sína af stríðsvöldum [72. mál] (A. 118).

Á 13. fundi í Sp., 4. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Áki Jakobsson): Herra forseti. Þetta mál er þannig til komið, að snemma á stríðstímanum var það ákveðið, að nokkur hluti af því bótafé, sem átti að greiða foreldrum og ekkjum manna, er létust af stríðsvöldum, skyldi notaður til að kaupa fyrir það fastan lífeyri, er mun í flestum tilfellum hafa verið 10 þús. kr. fyrir hvern Íslending. Þetta var í sjálfu sér ekki óeðlilegt fyrirkomulag, en skilyrðið til þess, að þetta kæmi að gagni, var, að ekki yrði veruleg breyting á gildi peninga, en sú varð raunin á, þegar á stríðið leið. Enda fór þetta þannig, að aðstandendur sjómanna, sem fórust af völdum stríðsins, hafa liðið mjög fyrir það, að þessir peningar, sem á þennan hátt eru bundnir, hafa lækkað mjög í verðgildi og komið því fólki, sem hér er rætt um, að minna gagni heldur en ef það hefði t. d. getað keypt hús yfir höfuð sér eða ráðstafað þeim á annan hátt, svo að þeir hefðu haldið verðmæti sínu. Þegar l. um innlenda endurtryggingu voru sett, var eitt af ákvæðum þeirra að heimila félaginu að innleysa þessar lífeyristryggingar. Þær voru keyptar hjá ýmsum váttryggingarfélagum, Sjóvátryggingafélagi Íslands o. fl. En þessi félag, sem tóku að sér þessa lífeyristryggingu, höfðu ráðstafað þeim peningum, sem þau tóku fyrir þær, í skuldabréf, ríkisskuldabréf og skuldabréf Reykjavíkurbæjar. Þegar átti svo að fara að endurgreiða þetta, þá stóð ekki á því að láta þessa tryggingu falla niður, að öðru leyti en því, að peningarnir voru bundnir. Þetta fólk hefur svo orðið að taka við þessum skuldabréfum, og segir sig sjálft, að þetta fólk er mjög litlu betur sett með þessi skuldabréf en líftrygginguna og fær almennt ekki annað en vexti af þeim. En tilgangur þeirra l., sem sett voru um þetta 1947, var sá, að þetta fólk fengi út peninga sína, þó að enn þá hafi ekki orðið úr framkvæmd þess. Sumir hafa ef til vill getað komið þessum skuldabréfum í peninga, annaðhvort með því að greiða með þeim skuldir eða þeir hafa selt þau, en flest af þessu fólki situr með þau enn þá og getur ekki selt þau. Það mun vera búið að innleysa um 800 þús. kr., og það má búast við, að allir þeir, sem ætla sér að hagnýta sér heimild þessara l., til þess að fá innleysta líftryggingu sína, séu búnir að því. Það mun aðallega vera yngra fólk, sem óskar eftir að fá innleystan lífeyrinn, en ekki eldra fólk, og eru eðlilegar ástæður til þess. Ég hef áætlað, að um ¼ þessa fólks sé búið að fá greiðslu með skuldabréfum og sé búið að koma þeim fyrir, annaðhvort með því að greiða með þeim skuldir eða því hefur tekizt að selja þau. Þetta er þó aðeins áætlun. Þá ættu það að vera um 600 þús. kr., sem þyrfti að innleysa, til þess að þetta fólk geti fengið í peningum endurgjald þessara lífeyristrygginga, sem því voru keyptar á sínum tíma. Ég held, að það muni vera hámarkstala. Það skal tekið fram, að þegar skuldabréfin voru afgreidd, þá var það nákvæmlega skráð, hvaða skuldabréf voru afhent hverjum einstökum. Skuldabréfin voru merkt, þannig að það er alveg útilokað, að hægt sé að framvísa öðrum skuldabréfum en þeim, sem raunverulega hafa verið afhent frá tryggingastofnunum í þessu skyni. Þetta er

mjög aðkallandi mál fyrir margar ekkjur og aðstandendur þeirra manna, sem fórust af völdum stríðsins, og mér er kunnugt um, að margt af þessu fólki er í mestu vandræðum með þessi skuldabréf, það getur ekki notað þau, en þarf nauðsynlega á fé að halda, vegna þess að það er að berjast við að eignast húsnæði yfir höfuð sér.

Ég legg til, að till. verði vísað til hv. fjvn. að lokinni þessari umr.

Finnur Jónsson: Herra forseti. Ég hygg, að á sínum tíma hafi verið gerð lagabreyt. á l. um íslenska endurtryggingu, sem sérstaklega miðaði í þá átt að lagfæra þetta, sem hér um ræðir, hvernig sem á því stendur, að það hefur ekki verið framkvæmt. Í sambandi við þetta mál tel ég rétt að minnst á það, að auk þeirra, sem drukknuðu á stríðsárunum og tryggðir voru hjá Tryggingastofnun ríkisins, fórst nokkuð af fólki, sem, eftir því sem ég bezt veit, var hvergi tryggt, en talið var, að það hefði farið af völdum Þjóðverja. Nú lét ég, þegar ég var dómsmrh., fara fram nokkra athugun á því tjóni, sem talið var, að Íslendingar hefðu orðið fyrir í stríðinu af völdum Þjóðverja, og munu þessar skýrslur hafa verið til í dómsmrn. eða utanrrn. Nú hef ég séð það í blöðum nýlega, að fallist hafi verið á að afhenda íslensku ríkisstj. innstæður Þjóðverja hér á landi og þar með bankainnstæður, sem nema um 2½ millj. kr., húseign Þjóðverja við Túngötu og eignir ýmissa þýzkra ríkisborgara. Nú leikur það ekki á tveim tungum, að sá skaði, sem Þjóðverjar ollu Íslendingum, hefur að minnstu leyti komið niður á íslensku ríkinu, heldur hafa það verið einstök félög og einstaklingar, sem hafa orðið fyrir tjóninu, og ég vil í því sambandi beina þeirri fyrirsögn til hæstv. forsrh. eða hæstv. fjmrh., eftir því hvor hefur með þessi mál að gera í ríkisstj., hvort þeir gætu gefið upplýsingar um, hvað þessar skaðabætur, sem Þjóðverjar greiða til íslensku ríkisins, nema miklu, og þá líka, hvernig ríkisstj. hefur hugsað sér að verja þeim. Mér hefði fundist ekki ósanngjarnt, að aðstandendur þeirra, sem ekki voru tryggðir sérstakri skyldu-tryggingu, eins og flestir þeirra sjómanna, sem fórust, voru tryggðir, fengju a. m. k. skaðabætur, sem þessu nemur, af því fé, sem ég hef nú rætt um. Ef til vill er hæstv. ríkisstj. ekki undir það búin á þessu augnabliki að svara þessum fyrirsögnunum, en ég mundi þá beina þeim til hennar aftur í fyrirsögnatíma og væntanlega koma þá með þáttill. um þetta efni, þegar svörin liggja fyrir um þetta. Mér þykir nokkuð mikils virði að fá þetta upplýst, ef unnt væri, í sambandi við þetta mál, því að mér er kunnugt um a. m. k. nokkur dæmi þess, að menn, sem voru fyrirvinna fátækra fjölskyldna, fórust af völdum Þjóðverja, án þess að þeir væru stríðstryggðir.

Fm. (Áki Jakobsson): Aðeins örfá orð vegna ræðu hv. þm. Ísaf. Eftir heimildinni, sem íslensk endurtrygging hefur til þess að innleysa með peningagreiðslu lífeyri til þessa fólks, hefur ekki verið talið mögulegt að gera annað en

að afhenda skuldabréf, vegna þess að þeir, sem tóku að sér þessar tryggingar, voru búnir að ráðstafa þessu fé í skuldabréfum. Vegna þess, að sú heimild nær ekki því marki, er hér lagt til, að ríkisstj. hlutist til um, að þetta verði borgað út í peningum til ekkna og foreldra þessara manna, sem hér er um að ræða. Það er ef til vill eðlilegast, að Tryggingastofnun ríkisins borgi þetta fé út, en það er að sjálf-sögðu lagt í vald ríkisstj. að ákveða um framkvæmd þessa máls, ef hæstv. Alp. samþ. þessa till., sem ég vona að það geri.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

7. Hjúkrunarkvennaskóli Íslands.

Á 13. fundi í Sp., 4. jan., var útbýtt:

Till. til þál. um húsnæði fyrir Hjúkrunarkvennaskóla Íslands [79. mál] (A. 163).

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Fm. (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Ef marka má þær umr., sem hafa farið fram undanfarið, einkum í dagblöðum höfuðstaðarins, virðist ríkja nokkuð mikill áhugi fyrir, að gert verði mikið átak til þess að bæta úr þeim skorti, sem hefur verið og er á sjúkrahúsrúmi í landinu, þó ekki hvað sízt í höfuðstaðnum. Það virðist sem sagt mikill áhugi fyrir þessu. Það er einnig talað um það nú að undirbúa í Reykjavík byggingu mikillar heilsuverndarstöðvar, og enn fremur mun mega vænta þess, að á næstunni verði byggt í Reykjavík bæjarsjúkrahús með eitthvað 300 rúmum, og auk þess, eins og kunnugt er, eru í byggingu úti á landi á ýmsum stöðum sjúkrahús, minni eða stærri. Það virðist sem sagt mega búast við því, að á næstu árum verði starfandi hér á landi allmiklu fleiri sjúkrahús, a. m. k. sjúkrahús, sem veita viðtöku miklu fleiri sjúklingum heldur en tók eru á eins og þeim málum er háttað nú í dag.

Það er út af fyrir sig mikið gleðiefni, að þessi áhugi skuli vera svo mikill, að það skuli mega vænta slíkra umbóta á heilbrigðismálum okkar. En þá er líka um leið ástæða til að vekja athygli á öðrum þætti þessara mála, sem að vísu er nokkuð annars eðlis, en þó þannig vaxinn, að sjúkrahús, hvorki þau, sem nú eru til eða í ráði er að reisa, verða starfrækt, svo að í nokkru lagi sé, nema þeim þætti sé einnig gefinn nægilegur gaumur, en það er að sjá fyrir nægilega mörgum hjúkrunarkonum, sem verða

að vera til taks til að taka við störfum við þau sjúkrahús, sem nú starfa, og enn fremur við þessa væntanlegu aukningu, sem virðist vera fyrir hendi í mjög stórum stíl. En ástandið í þessum efnum er samt sem áður þannig nú, að það er þegar mikill skortur á lærðum hjúkrunarkonum til að starfa við þau sjúkrahús, sem nú eru fyrir hendi í landinu. Ég skal t. d. nefna það, að samkvæmt upplýsingum frá forstöðukonu Landsspítalans hér hefur ekki reynzt mögulegt að fá þangað fleiri hjúkrunarkonur en það, að spítalinn er nú rekinn með aðeins helmingi þeirra hjúkrunarkvenna, sem þyrftu í raun og veru að vera þar til þess að fullnægja þeim kröfum, sem gerðar eru til slíks sjúkrahúss. Þegar við þetta bætist það, sem ég hef áður á drepit, að líkur eru til, að sjúkrarúmum fjölgi mikið á næstunni, þá liggur í augum uppi, að þessi skortur á hjúkrunarkonum verður enn tilfinnanlegri, ef ekki verða gerðar nauðsynlegar ráðstafanir í tíma. Gæti það leitt til þess, að ekki yrði hægt að starfrækja hina væntanlegu og nauðsynlegu viðbót við sjúkrahúsin vegna skorts á hjúkrunarkonum. Við þetta bætist líka það, að þegar 3. kafli almannatryggingalaganna, um heilsuvernd, kemur til framkvæmda, gerir sú starfsemi sömuleiðis kröfu til mjög margra hjúkrunarkvenna. Ber því allt að sama brunni um það, að áreiðanlega er mjög nauðsynlegt, að nú þegar séu gerðar ráðstafanir til þess, að menntaðar séu miklu fleiri hjúkrunarkonur en nú hefur verið kostur á að gera. En eftir því, sem mér er tjáð, þá er það, sem fyrst og fremst hefur staðið á, að við fáum fleiri hjúkrunarkonur eða fleiri stúlkur til hjúkrunarnáms, að hjúkrunarkvinnaskólinn, sem starfar hér samkvæmt l., — ég held frá 1944, — hefur ekki haft nema svo afar þröngt húsnæði, að það hefur ekki verið nokkur leið að veita viðtöku þeirri tölu nemenda, sem nauðsynleg er til að halda við nægilega fjölmennri hjúkrunarkvinnastétt. Mér hefur verið tjáð, að það húsnæði, sem hjúkrunarkvinnaskólinn hefur, þ. e. a. s. þriðja hæð Landsspítalans, gefi enga möguleika til þess að taka á móti fleiri en 50 nemendum, og það þó aðeins með því móti, að þessir nemendur búi miklu þrengra en æskilegt er, en þetta sé sú hámarkstala, sem skólinn geti veitt viðtöku, hins vegar sé það lágmark til þess að fullnægja þörf þeirra sjúkrahúsa, sem nú þegar eru starfandi, að geta tekið 80 nemendur. En þegar sjúkrarúmum síðan fjölga í stórum stíl, eins og væntanlegt er, mundi þessi tala hjúkrunarnema að sjálfsögðu þurfa að vaxa mikið umfram það. Þessi tala er aðeins miðuð við þá tölu hjúkrunarkvenna, sem þarf á þau sjúkrahús og heilbrigðisstöðvar, sem nú eru starfandi.

Ég held, að það sé þess vegna nauðsynlegt, þegar verið er að ræða um stórvægilegar úrbætur á okkar heilbrigðismálum, að ekki sé litið fram hjá þessum þætti, heldur gerðar þær ráðstafanir, sem nauðsynlegar eru til þess að bæta úr þeim annmörkum, sem sérstaklega standa í vegi fyrir, að hægt sé að mennta þær hjúkrunarkonur, sem mjög svo brýn þörf er á nú þegar og verður, eins og ég hef þegar sagt, Alpt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

miklu meiri væntanlega innan skamms. Ég hef þess vegna leyft mér ásamt hv. 2. þm. Reykv. að flytja þáttill. um þetta efni, sem liggur fyrir á þskj. 163 og miðar að því að skora á viðkomandi yfirvöld, ríkisstj., — það mundi að sjálfsögðu koma undir heilbrigðisstjórnina, — að beita sér fyrir því, að Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands verði þegar í stað séð fyrir auknu húsrými, fyrst til bráðabirgða, þannig að nú þegar verði hægt að veita viðtöku þeirri lágmarkstölu, sem hér er miðað við, þ. e. a. s. 80 nemendur, svo að hægt sé að fullnægja þeirri þörf, sem nú er fyrir hendi, og í öðru lagi, að þegar í stað verði hafizt handa að byggja framtíðarhúsnæði fyrir þennan hjúkrunarkvinnaskóla, svo að áður en allt of langur tími liður, geti hann fullnægt ekki aðeins þeirri bráðabirgðapörf, sem nú er fyrir hendi, heldur einnig þeirri framtíðarþörf, sem verður, þegar hin nýju væntanlegu sjúkrahús taka til starfa.

Ég skal í þessu sambandi nefna t. d. fjórðungssjúkrahúsið á Akureyri, sem nú er í byggingu og komið er það langt áleiðis, að sjálf byggingin verður tilbúin innan skamms, þó að enn þá vanti að visu margt til að hefja starfrækslu við það sjúkrahús, sem ég vil þó vona, að verði fyrir hendi, þannig að sjúkrahúsið geti tekið til starfa, áður en langur tími liður, helz á næsta ári. En ég þykist sjá fram á það, að það muni verða mikil vandræði fyrir þetta sjúkrahús, þegar það á að taka til starfa, að fá þær hjúkrunarkonur, sem nauðsynlegt er að hafa, til þess að sjúkrahúsið geti haldið uppi starfsemi sinni. Þetta verður sjúkrahús með 130 sjúkrarúmum, og það gefur að skilja, að það þarf mikinn fjölda hjúkrunarkvenna til að starfa við það. Samkvæmt þeirri reynslu, sem er fyrir hendi á Landsspítalanum, liggur í augum uppi, að það getur orðið örðugt fyrir þetta nýja fjórðungssjúkrahús á Akureyri og önnur ný sjúkrahús, sem eru að taka til starfa á næstunni úti um land, að fá hjúkrunarkonur eins og þau þurfa. Sama verður um bæjar-sjúkrahús það, sem nú er verið að tala um að reisa í Reykjavík, og aðrar heilbrigðisstofnanir, sem er verið að ballaleggja að koma upp í bænnum.

Hér ber sem sagt allt að sama brunni, að ég held, að það leiði til stórkostlegra vandræða fyrir starfsemi sjúkrahúsa í landinu á næstu árum, ef ekki verða nú þegar gerðar ráðstafanir til að mennta miklu fleiri hjúkrunarkonur en nú er hægt. Ég held því, að þetta sé mjög þýðingarmikið mál og Alþingi verði að taka tillit til þess ástands, sem í þessum efnum ríkir nú, og gera þær ráðstafanir, sem nauðsynlegar eru til að bæta úr því. Þær ráðstafanir, sem þingið getur gert í augnablikinu, eru þær, — ég hef ekki komið auga á, að það geti gert aðrar ráðstafanir nú en að skora á heilbrigðisyfirvöldin að útvega bráðabirgðahúsnæði. Það ætti að vera hægt hér í bænnum, ef vandlega er eftir því leitað. En svo liggur fyrir Alþingi, og ég geri ráð fyrir, að það komi til umr. meira eða minna í sambandi við afgreiðslu fjárl., að veita fé til byggingar hjúkrunarkvinnaskóla. Það tekur lengri tíma að

koma þeirri skipan á, og það er ekki hægt að biðja eftir því, heldur verður að gera bráða-birgðaráðstafanir, eins og lagt er til í till. En það hlýtur að vera framtíðarúrræðið í þessu efni að skapa skilyrði, sem í raun og veru eru nauðsynleg til þess í fyrsta lagi, að stúlkur fáið í hjúkrunarnám í nægilega stórum stíl, og í öðru lagi, að hægt sé að veita skilyrði, sem samileg séu, við slíkt nám.

Það má í þessu sambandi líka benda á það, að auk þess sem þetta húsnæði í Landsspítalanum er algerlega ófullnægjandi, þá stendur það annarri starfsemi Landsspítalans mjög fyrir þrífum, meðan húsnæði spítalans er bundið á þennan hátt. Það mundi því líka bæta a. m. k. að einhverju leyti úr þeim húsnæðisvandræðum, sem Landsspítalinn sjálfur er í. Þetta styður líka að því, að gerðar séu nú þegar ráðstafanir í þessu efni.

Ég vil vænta þess, að Alþingi taki vel í þetta mál. Ég held, að það liggi svo skýr rök fyrir þeirri till., sem hér er flutt, að þegar hún hefur verið rædd og athuguð af n., þá hljóti hv. þm. að komast að sömu niðurstöðu og við flm., að við svo búið megi ekki standa í þessu efni.

Rannveig Þorsteinsdóttir: Herra forseti. Þessi till., sem hér liggur fyrir, fyrri liðurinn, er um það að skora á ríkisstj. að sjá Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands nú þegar fyrir bráðabirgðahúsnæði, sem nægi fyrir ákveðinn hóp nemenda. Síðari liðurinn er um, að hafizt verði handa um að sjá fyrir framtíðarhúsnæði fyrir skólann.

Hjúkrunarkvinnaskólinn hefur búið við mikil húsnæðisleysi og mikla erfiðleika í sambandi við hina nýju skipun um hjúkrunarkvinnanám. Honum hefur verið fengið húsnæði á efstu hæð Landsspítalans, að visu hvergi nærri fullnægjandi og ekki hægt að hafa þann fjölda nemenda, sem nauðsynlegt er, eins og hv. flm. benti á. Skólinn hefur þó komið sér þarna fyrir til bráðabirgða, og þó að hann sé í mjög þröngu húsnæði, þá hygg ég, að forstöðukona skólans muni ekki hafa áhuga fyrir því, að flutt yrði í eitthvert annað bráðabirgðahúsnæði. Ég vil bara beina því til fjvn. og þeirra annarra, sem með þessi mál hafa að gera, að lausn málsins liggur fyrst og fremst í því að skapa Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands það framtíðarheimili, sem hann þarf að fá í framtíðinni, eins fljótt og mögulegt er, og um það á fremur að hugsa en fara að eyða fé í eitthvert bráðabirgðahúsnæði. Ég álit það réttari stefnu að leggja allt kapp á framtíðarhúsnæðið, og ég hygg, að það sé frekar í samræmi við það, sem forstöðumenn skólans vilja.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv.
og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

8. Síldveiðar og síldarleit.

Á 14. fundi í Sp., 5. jan., var útbýtt:

Till. til þál. um síldveiðar og síldarleit [80. mál] (A. 165).

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. Ég hefði mjög óskað eftir, að hæstv. atvmrh. hefði haft möguleika á að vera viðstaddur þessa umr., en ef svo er, að hann er ekki hér í húsinu og getur ekki verið hér viðstaddur, mundi ég samt freista að koma till. til síðari umr., því að ég tel, að hún sé þess eðlis, að hún megi ekki þola neina bið og hafi beðið helzt til lengi, þó að ég geti ekki ásakað hæstv. forseta fyrir það. Ég tel, að þetta mál sé svo mikils um vert fyrir Alþingi og fyrir landið yfir höfuð, að það hafi dregizt of lengi úr hömlu að afgreiða það, svo að viðunandi væri.

Við höfum orðið þess varir nokkur undanfarin ár og höfum í rauninni vitað það alllengi, að talsverð sildarganga hefur verið hér við suður- og vesturströnd landsins langan tíma ársins, en ekki hægt að ganga úr skugga um það fyrr en nú nýlega, hversu miklar þessar sildargöngur eru, en ég hygg, að þær mælingar, sem gerðar hafa verið á sildargöngu á síðasta ári bæði umhverfis ströndina og eins inni í Hvalfirði og Kollafirði á sínum tíma, sýni, að hér sé um óhemju auðæfi að ræða. Nú er alveg augljóst, að við höfum ekki tæki til að veiða þessa síld, nema hún gangi inn á fjörðu. Sjórinn er vanalega svo órólegur við ströndina þann tíma árs, sem sildargangan er mest, að hún verður ekki tekin á þeim slóðum með þeim veiðarfærum, sem nú hafa verið notuð hér við land. Segja má líka, að við vitum næsta lítið um þessa sildargöngu. Það var að visu svo, að nokkur tilraun var gerð til þess í fyrra að fylgjast með sildargöngunni, en sú tilraun var hvergi nærri eins nákvæm og átt hefði að vera og þurft hefði að vera. Á þessu ári hafa líka verið gerðar einhverjar tilraunir til að fylgjast með sildargöngunni, en þó hygg ég, að þær hafi verið næsta stopular og alveg ákaflega stopular, þegar þess er gætt, að hér er um að ræða stórfellda atvinnumöguleika, sem við höfum vitað af, að væru í grennd við landið. Eftir því sem ég veit bezt, var haldið uppi nokkurri síldarleit með mótorskipinu Fanney nokkuð fram í desember, en einkum voru það reknetjabátar, sem stunduðu síldveiðar, sem einkum má segja, að hafi gefið fréttir um síldargönguna. Ég hygg, að síðustu fréttir reknetjabátanna um sildargönguna muni hafa verið þær, að nokkru fyrir jól hafi verið ótrúlega stórar og þéttar sildartorfur nokkuð út af Garðsskaga. Þegar kom að jólum, hættu reknetjabátarnir síldveiðum. En þá brá svo við, að Fanney hætti líka. Hefur því enginn reynt að fylgjast með sildargöngunni, sem var þarna fyrir utan Garðsskaga fyrir jól, fram á þennan dag. Ég hef að visu séð, að atvmrh. hafi

skipað 10 manna n. til þess að standa fyrir rannsóknunum á sildargöngum og standa fyrir tilraunum með sildveiðar. Þessi nefndarskipun mun hafa verið ákveðin um mjög líkt leyti og ég lagði fram þessa till. á Alþingi, og er ekki nema gott, að tveimur detti það sama í hug. Hitt er það, að ég held, að þessi n. sé nokkuð fjölmenn til að standa fyrir nokkrum framkvæmdum, því að það er ákaflega erfitt að fá 10 manna n. saman, það þekkjum við hér í höfuðstaðnum. Enn hygg ég, að þessa n. muni vanta mjög starfsfæ, ef hún á að gera einhverjar framkvæmdir, því að það er alveg auðséð á öllu, að ef einhver árangur á að verða bæði af því að fylgjast með sildargöngum og eins árangur af því að útvega einhver veiðarfæri, sem við getum notað til að veiða úti á rúmsjó, þá duga engin vettlingatök. Það verður að hafa um það talsvert mikla framkvæmd og mikla útsjón, og það er ómögulegt annað en hvort tveggja kosti talsvert mikla peninga. En ég hygg, að það sé ekki hægt að ásaka neinn um nokkurt brúðl, þó að verulegt fé væri látið í þessa till., bæði til að fylgjast með sildargöngum og eins til að reyna að finna veiðarfæri til að veiða sildina á hafi úti.

Ég hef séð í grg. frá hæstv. atvmrh., sem fylgdi þessari 10 manna nefndarskipun, að hann ætlast til, að fiskimálasjóður bæri kostnað við þær tilraunir, sem gerðar væru í þessu skyni. Það má vel vera, að eitthvað hafi safnast í fiskimálasjóð 1949, en í árslok 1948 átti hann enga peninga til. Ég hef hér fyrir framan mig reikninga fiskimálasjóðs frá 1948. Þá átti sjóðurinn í útlánum um 5 millj. kr. og hafði lofað lánsfé fram í tímann, 2 millj. kr. Þegar þess er gætt, að tekjur fiskimálasjóðs árið 1948, en þá var útflutningur okkar 400 millj., námu um 1,5 millj. kr., en kostnaður við rekstur n., þar á meðal styrkir og annað slíkt, nam um ½ millj. kr., en sjóðurinn lánar um eina millj. kr. á ári, þá litur út fyrir, að fiskimálasjóður þurfi tekjur árána 1949—50 til þess að efna þau loforð, sem hann hafði þá gefið, án þess að nokkur ný lán komi til greina. Það má segja, að þetta sé nokkuð ágízkun, af því að ég hef ekki reikningana fyrir árið 1949, en þó hygg ég, að tekjur fiskimálasjóðs hafi orðið talsvert lægri 1949 en 1948, vegna þess að útflutningurinn var þá allmiklu minni, en þá hafði sjóðurinn, eins og ég gat um, ófnd loforð um 2 millj. kr., sem, ef þau komast í framkvæmd á árunum 1949—50, mundu éta upp tekjur sjóðsins þessi tvö ár. Mér skilst þess vegna ekki, að fiskimálasjóður, nema verði veruleg breyting á lögum hans og útvegum tekna til þessara framkvæmda, hafi neitt fé til umráða til að stunda þessar merkilegu fiskirannsóknir og tilraunir með veiðarfæri til þess að ná sild á hafi úti. Hvort tveggja getur orðið kostnaðarsamt, sérstaklega vegna þess, að það er gersamlega tilgangslaust að reka rannsóknina með þeim vettlingatökum, sem gert hefur verið, að fylgjast með sildinni í góðu veðri, þegar mikið er af henni og fullt af reknetjabátum, en leita inn á fjörðu um leið og reknetjabátarnir hætta. Enn fremur er augljóst, að þær litlu tilraunir, sem enn hafa verið gerðar til að ná sildinni,

hafa engan árangur borið. Það má vel vera, að ekki séu til hjá öðrum þjóðum veiðarfæri til að ná sildinni á þennan hátt, en þó hygg ég, að veiðarfæri, sem notuð eru í Norðursjó, mætti nota hér, með nauðsynlegum breytingum vegna dýpis og sjávarlags. En það er enginn vafi, að til þess þarf að kosta meiru fé og fyrirhöfn en enn hefur verið gert.

Mér er ljóst, að þessi þáttur, sem hér er stungið upp á, er ekki nema litill hluti af þeim fiskirannsóknunum, sem við þurfum að reka hér við land. En hins vegar er það alveg augljóst líka, þegar við verðum fyrir eins miklum töpum og orðið hefur, vegna þess að Norðurlands-sildin hefur brugðizt ár eftir ár, þá er óskiljanlegt, að ekki skuli hafa verið gert meira en hefur verið gert til þess að reyna að nota sér sildina við suðurströndina. Það er búið að reisa hér ágætis sildarverksmiðjur, sem geta tekið við miklu magni af sild, og reynsla undanfarinna ára sýnir, að við getum ekki beðið eftir, að sildin komi inn í sundin, Kollafjörð og Hvalfjörð. Það verður að sækja hana út, en til þess að það verði gert þarf eflaust að leggja fram nokkuð mikið fé og nokkuð mikla fyrirhöfn, sem ekki er fyrir fram hægt að fullyrða, að komi aftur, og ekki heldur hægt að fullyrða, að þessi fyrirhöfn beri árangur. En við megum vita það, að ef við hvorki leggjum í þetta fé né fyrirhöfn, fáum við engan árangur af þessu. Það vitum við. Við höfum hér tillögumenn lagt til, að ríkisstj. verði heimilað að verja fé úr ríkissjóði, að svo miklu leyti sem það væri ekki fyrir hendi í fiskimálasjóði, og eftir þeim upplýsingum, sem ég hef um þann sjóð, er það mjög lítið, um það bil 2 millj. kr. Ég legg enga áherzlu á það, hvernig framkvæmdum í þessu yrði hagað, en sjálfsagt yrðu kallaðir til hinir beztu menn, sem völ væri á. Ég legg enga áherzlu á, hvernig n. verður skipuð, en legg áherzlu á, að sú stofnun, sem tekur þetta að sér, verði starfhæf stofnun. Ég hygg, að við höfum á tímanum fyrir jól og til þessa dags misst dýrmætan tíma, sem hefði getað borgað sig að nota betur en gert hefur verið. Ég er ekki að álása atvmrh. fyrir þetta, en vildi láta þá skoðun mína og okkar flm. í ljós, að við teljum, að í þessu hér dugi ekki nein vettlingatök. Má vel vera, að fjmrh. telji, að úr þessu verði bætt með hans nefndarskipun, en það gerir engin n. þær tilraunir, sem þarf að gera í þessum efnunum, nema hún hafi talsvert fé undir höndum. Og þar sem litur út fyrir, að hér sé um svo mikil auðæfi að ræða, kannske ríkustu fiskimiðin, sem við höfum fengið, á litlum bletti, treysti ég því, að till. okkar flm. fái fljóta og góða afgreiðslu frá fjvn. og verði ekki látin bíða eftir fjárl., svo að ekki þurfi að álása okkur fyrir það, að við höfum sparað tíma og fyrirhöfn til þess að nota þau fiskimið, sem við vitum af á litlum bletti hér við suðurströndina.

Ég skal svo ekki fjölyrða um þetta. Ég vil, að till. verði vísað til fjvn. til athugunar og væntanlegrar afgreiðslu, og óska eftir því sérstaklega við formann n., sem ég veit, að hefur mikinn áhuga fyrir þessu máli, að hann reyni að flýta afgreiðslu till. eftir mætti, því að eng-

um er ljósara en honum, hve mikils vert er að reyna að fá einhvern árangur í þessum efnum.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég skal ekki ræða efni till. hér, enda ekki ástæða til þess, þar sem henni verður sjálfsagt vísað til fjvn. samkvæmt tillögu flm. Skal ég lofa honum, að hún verði tekin fyrir á fundi fjvn. strax og mögulegt er, sem sennilega verður á morgun, og verður hún þá auðvitað send til stjórnar fiskimálasjóðs til umsagnar, og veltur þá á því, hvað svar berst fljótt þaðan, hvenær till. verður afgreidd frá fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv.
og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

9. Lóðakaup í Reykjavík.

Á 21. fundi í Sp., 25. jan., var útbýtt:

*Till. til þál. um kaup á lóðum í Grjótaþorp-
inu í Reykjavík* [100. mál] (A. 262).

Á 22. fundi í Sp., 1. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Nokkrar tilgátur hafa komið fram um það, hvar landnámsmaðurinn Ingólfur Arnarson muni hafa reist bæ sinn, en þó eru þær tilgátur aðallega tvær. Önnur er sú, að hann hafi reist bæ sinn vestanvert við þar sem nú er Aðalstræti, milli Grjótagötu og Túngötu, og þó nær Grjótagötu. Hin er sú, að hann hafi byggt á Arnarhóli. Óhætt mun að fullyrða, að nær allir eða allir fræðimenn telja fyrri tilgátuna rétta, og hafa ýmsir um það skrifað, svo sem Kálund, Eiríkur Briem, Jón Helgason biskup, Klemens Jónsson og Georg Ólafsson, en allir þessir menn eru á þeirri skoðun, að bær Ingólfs hafi staðið vestan Aðalstrætis. Í Bidrag til historisk-topografisk Beskrivelse af Island telur Kálund, að bærinn hafi staðið fyrir vestan gömlu kirkjuna, þar sem Innréttingahúsin voru seinna reist í Aðalstræti. Eiríkur Briem segir í ritgerð í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1914 m. a., með leyfi hæstv. forseta: „Viðvikjandi því, hvar bær Ingólfs hafi staðið, má geta þess, að í byrjun 18. aldar var Reykjavíkurbær, ásamt fjósi og heygarði, vestur af gamla kirkjugarðinum. Hefur það því verið vestan við Aðalstræti sunnanvert, milli Túngötu og Bróttugötu; norðar hefur hann eigi getað verið, því að þar ofan til var langt fram á 19. öld stórgrýtisurð, er Einar Hákonarson hattari lét sprengja og ryðja, og að líkindum hefur urðin upphaflega náð alla leið niður að

Aðalstræti, því að eigi var þar hús byggt fyrir en eftir 1788, þótt samanhangandi húsaröð væri þá komin þar bæði fyrir norðan og sunnan. Suður fyrir Túngötu hefur bærinn ekki getað náð, meðal annars af því, að á hinum ágæta uppdraetti af Reykjavík 1801, sem dr. Kálund hefur látið prenta í Hist. topogr. Beskrivelse af Island I. 12, er eigi annað að sjá en að þar hafi verið óhreyfð jörð. Það eru heldur engar líkur til, að bærinn hafi staðið annars staðar.“ Og enn segir Eiríkur Briem: „Þegar grafið hefur verið vestan við Aðalstræti sunnanvert, hefur það komið í ljós, að þar eru miklar veggjamoldir.“ Og enn fremur: „Fyrir stórbýli, eins og Reykjavík jafnan var, var áriðandi að vera í nánd við gott og áreiðanlegt vatnsból... eina uppsprettan, sem aldrei þraut og alltaf var hægt að komast að, var uppsprettan hjá húsinu Suðurgötu 11, og þangað var eigi langt að sækja vatn frá Aðalstræti sunnanverðu (um 150 m.), en óhentugt hefði verið, að bærinn hefði verið lengra frá vatnsbólinu. Það er eigi ólíklegt, að Suðurgata hafi upphaflega verið stigur frá eldhúsdýrum suður að uppsprettunni, Aðalstræti hafi þá verið gata frá bæjar-
dýrum (hlaðinu) norður að sjónum, og þaðan stafi það, að þær standast eigi á.“ Er hér um merkilega og snjalla tilgátu að ræða. Jón Helgason biskup segir m. a. í ritgerð um Reykjavík 14 vetra í Safni til sögu Íslands, V. bindi, að bær Ingólfs hafi staðið undir Grjóta-
brekkunni að austan og vestur frá gamla kirkjugarðinum norðanverðum. Hann segir, að vestasta húsið í gamla bænum hafi verið þar, sem nú er Grjótagata 4. Þar var enn hús, sem kallað var Skáli, þegar Innréttingarnar voru reistar. Þetta er nokkurn veginn sama staðarákvörðun og hjá Eiríki Briem. Klemens Jónsson segir m. a. í Sögu Reykjavíkur I. bindi (með leyfi hæstv. forseta): „Það má teljast ábyggilegt, að bærinn Reykjavík hafi frá upphafi staðið rétt fyrir sunnan Grjótagötu. Að minni ætlun hafa bæjarhúsin frá upphafi staðið frá norðri til suðurs rétt vestan við Aðalstræti, eða þar sem nú eru húsin 14 og 16.“ Þar er nú auða svæðið. Klemens skrifar 1929, þegar enn er byggt þarna. Enn fremur segir Klemens: „Ræð ég þetta af því, að vafalaust hefur verið nokkurt bil milli bæjarhúsanna og kirkjugarðs, eins og venja er til, þar sem ég þekki. Þess skal getið, að þegar grafið var fyrir gasæðum hér um árið, þá kom upp mikil aska á lóð hússins nr. 12, og gæti það bent á, að eldhúsið hafi verið í norðurenda bæjarins, enda þaðan örstutt í vatnsbólið, sem vafalaust hefur verið á sama stað (verksmiðjupósturinn) frá landnámsstið, því að Skúli landfógeti getur þess í lýsingu Gullbringu- og Kjósarsýslu, að brunnurinn sé nefndur Ingólfsbrunnur eftir Ingólfi frumbúa Reykjavíkur. Þetta vatnsból dugði kaupstaðnum æði lengi, hvað þá heldur einu býli eða fáum. Það er líka bert af uppdraetti af Hólminum 1715, að bærinn hefur þá staðið fyrir vestan kirkjugarðinn.“ Aðalstræti 12, þar sem askan kom upp, er á horninu á Aðalstræti og Grjótagötu, næst fyrir norðan óbyggða svæðið. Klemens og hinum kemur því eiginlega alveg saman um bæjarstaðið.

Það, sem á milli ber lítillaga, er um það, hvernig bæjarhúsin hafi snúið og hvert vatnsbólið hafi verið. Georg Ólafsson segir m. a. í ritgerð í Þættir úr sögu Reykjavíkur (með leyfi hæstv. forseta): „Það má telja líklegt, að bæjarhúsin í Reykjavík hafi þegar á dögum Ingólfs staðið í vesturjaðri Aðalstrætis um það bil, er Grjótagata byrjar. Bæjarvörin hefur verið vestast í fjörunni, þar sem síðan var kallað Grófin, og hefur sjávargatan því legið þar, sem nú er Aðalstræti. Gera má ráð fyrir, að einmitt þar hafi fyrst myndast troðningur eða gata, og þá líkur til þess, að Aðalstræti sé elzta gatan í Reykjavík og þá einnig elzta gatan á öllu landinu.“

Um hina tilgátuna, að bær Ingólfs hafi staðið á Arnarhóli, er það að segja, að hún er nú almennt talin úrelt og hefur enga stoð fræðimanna. Um þetta segir t. d. Ólafur Lárússon í Byggð og saga, bls. 85: „Hafa sumir talið, að hann (Ingólfur) hafi búið á Arnarhóli, en aðrir að hann hafi búið í Reykjavík. Eg skal eigi fjölyrða um það mál. Síðarnefnda skoðunin er tvímælalaust hin rétta, enda stýðst hún við orð Ara fróða í Íslendingabók, I. kap., og inngang Landnámu, IX. kap., en báðar þessar heimildir segja berum orðum, að Ingólfur hafi búið í Reykjavík.“ Þá var Arnarhóll sérstök jörð, alveg greind frá Reykjavík. — Eg hef nú vitnað í 6 valinkunna fræðimenn, sem telja allir, að bær Ingólfs Arnarsonar hafi staðið vestan Aðalstrætis, nálægt Grjótagötu. Ef svo er, getur ekki leikið vafi á því, að þar er hjarta Reykjavíkur og merkasti sögustaður hennar og einn merkasti sögustaður landsins. Ef svo er, hlýtur það að teljast eðlilegt, að sú lóð komist í opinbera eign og að helgi staðarins verði sömi sýndur. Til þess hefði átt að gera ráðstafanir miklu fyrr, en úr þeirri miklu vanrækslu er þó enn ekki of seint að bæta, og tel ég sjálf-sagt, að gerðar verði ráðstafanir til þess, að þessi staður komist í eign ríkisins, ef bæjarstjórn Reykjavíkur hefur móti vonum ekki áhuga á að taka staðinn í sína eign. Það er mín skoðun og raunar miklu fleiri manna, að þarna sé tilvalinn staður fyrir ráðhús Reykjavíkur, og þótt náttúrlega megi deila um það, hvar ráðhús eigi að standa, þá tel ég þennan stað hæfastan þar til vegna helgi sinnar. — Eftir að við 4. þm. Reykv. fluttum þessa till., var mér bent á, að fyrir 12 árum hefði svipuð till. komið fram á Alþingi, en árið 1937 fluttu þeir Ásgeir Ásgeirsson, Jakob Möller, Stefán Jóh. Stefánsson og Bergur Jónsson till. til þál. um ráðstöfun á bæjarstaði Ingólfs Arnarsonar fyrir þjóðminjasafn, eða aðra opinbera byggingu, o. fl. Till. hljóðar svo: „Neðri deild Alþingis ályktar að skora á ríkisstjórnina:

1. Að leita samvinnu við bæjarstjórn Reykjavíkur um rannsókn á því, hvað kosta mundi að taka til opinberrar ráðstöfunar, með samningum, forkaupsréttarákvæðum eða eignarnámi svæðið vestanhallt við Aðalstræti í Reykjavík, þar sem ætla verður, að Ingólfur Arnarson hafi reist bæ sinn. 2. Rannsóknin sé miðuð við það: a. að tekið verði allt eða mestallt svæðið milli Túngötu, Aðalstrætis, Brattagötu og Garðastrætis; svo og kirkju-

staðið austan Aðalstrætis, eftir því sem ástæða þætti til. b. að svæðið verði algerlega friðað sem fyrst, eða nokkur hluti þess, enda sé stefnt að því að gera síðar meir nákvæmar rannsóknir á sögulegum minjum á svæði þessu, og jafnóðum, að því leyti sem nauðsyn kann að vera að gera jarðrask á svæðinu. 3. Að láta athuga, hvernig vegleg framtiðarbygging fyrir þjóðminjasafn Íslands, eða önnur opinber bygging, t. d. ráðhús fyrir Reykjavík, væri bezt sett á þessum stað, og hvernig að öðru leyti mætti ganga frá þessu svæði á viðeigandi hátt, í samræmi við söguhelgi staðarins og framtíðarskipulag Reykjavíkur á þessum slóðum. 4. Að láta einnig rannsaka, í nánara samráði við bæjarstjórn Reykjavíkur, hvað kosta mundi og hversu henta þætti að taka á sama hátt allt svæðið norður að Vesturgötu fyrir opinberar byggingar og til endurbygginga eftir nýju skipulagi. 5. Að láta rannsaka sérstaklega, hvort hentugra væri, að hús þau, sem nú eru á þessum svæðum, væru látin standa að einhverju eða öllu leyti, meðan þau endast, eða hvort hagfelldara væri að rífa þau sem fyrst og ráðstafa lóðunum til nýrra varanlegra bygginga eftir hagkvæmu skipulagi. 6. Að leggja niðurstöður rannsóknarinnar og væntanlegar tillögur fyrir næsta Alþingi.“

Í grg. segir m. a.: „Engin menningarþjóð önnur mundi vera eins tómlát og Íslendingar hafa verið um það, að í sjálfum miðbænum í höfuðborg okkar er bæjarstaði hins fyrsta og frægasta landnámsmanns á Íslandi. Hvarvetna annars staðar mundi hafist handa til að halda uppi minningunni um slíkt á fagran og viðeigandi hátt. Þetta ber að gera, ekki einasta fyrir óbornar kynslóðir þjóðarinnar sjálfrar, heldur og vegna útlanda gesta, sem hingað koma, til þess að vekja athygli þeirra og áhuga fyrir sögu lands og þjóðar. Hér við bætist, að enginn landnámsmannanna er íslenzku þjóðinni eins hugfólginn og kær eins og Ingólfur Arnarson; þjóðin hefur litið á hann sem eins konar allsherjar ættföður sinn og hinn raunverulega og ógleymanlega upphafsmann að byggð landsins. — Reykvíkingar sýndu á sínum tíma minningu Ingólfs mikinn söma, þegar Iðnaðarmannafélagið í Reykjavík gekkst fyrir því, með nokkurri almennri þátttöku, að reist var á Arnarhóli hin fagra Ingólfsstytta eftir Einar Jónsson. — Höfuðtilgangurinn með þessari tillögu er sá, að gæta þeirrar söguhelgi, sem allri þjóðinni, og Reykjavík einnig sérstaklega, er skylt að vernda í sambandi við minninguna um landnám Ingólfs. — Hins vegar er hin hagnýta hlið þessa máls. Skipulag Reykjavíkur á þessum slóðum er svo bágborið og úr sér gengið, að bót verður á að ráða sem allra fyrst. Bæinn vantar einnig hentug svæði fyrir opinberar byggingar. 4. liður till. miðar einkum að því, að ríkið og Reykjavíkurbær gætu hér tekið höndum saman um þjóðlegt menningarmál öðrum þræði, en hins vegar aðkallandi nauðsynjamál í framkvæmdum Reykjavíkurbæjar.“ Till. þessi mun hafa verið samþ., en því miður án þess að úr framkvæmdum hafi orðið samkvæmt henni, og harma ég það mjög, því að ef þá þegar hefði verið haf-

ízt handa skv. efni till., þá hefði hið opinbera fyrir litið fé getað eignast þessar lóðir, sem nú eru tugmilljóna króna virði. Það voru því alvarleg mistök, að till. var ekki framfylgt, eins og Alþingi ætlaðist til, og má nú ekki dragast, að úr því verði bætt, því að þótt 12 ár séu síðan hún var samþ., þá er þetta svæði enn þá byggt gömlum húsum og ekki dýrum né til frambúðar, svo að það ætti ekki að þurfa að hafa ókleifan kostnað í för með sér að hrinda af stað þeim framkvæmdum, sem hæfa helgi þessa staðar. Ég vil svo leyfa mér að óska þess, að hv. Alþingi sjái sér fært að taka þessari till. með vinsemd, og legg til, að till. verði vísað til hv. allshn.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Það er í raun og veru ekki undarlegt, þótt Alþingi láti til sín taka, hvernig byggt er hér í miðbænum. Ekki aðeins vegna þess, að Reykjavík er bær Ingólfs Arnarsonar, heldur og vegna þess, að hún er jafnframt höfuðborg landsins og geymir margar helztu minningar úr sögu þjóðarinnar. Það væri því vel til fundið að athuga þessi mál rækilega og það á breiðara grundvelli en þessi till. gerir ráð fyrir, því að nú er verið að eyðileggja mikið af gömlum minjum, hvað hús snertir, frá gamla tímanum. Okkur finnst raunalegt, hve litið er til af gömlum minjum, en samt er alltaf verið að eyðileggja það litla, sem til er. Ég held því, að við settum að athuga alvarlega allt skipulag miðbæjarins og hafa um það samráð við bæjarstjórn Reykjavíkur. Það er rétt að flyta sér ekki of mikið í því efni, en fá fram sem bestar hugmyndir um skipulagið. Það hefur verið stefnan að rífa öll gömlu húsin í miðbænum og byggja stórar, flottar byggingar í staðinn, en ekki hirt um, þó að með því sé verið að þurrka út merki 19. aldarinnar. Eftir tvo til þrjá mannsaldra verður litið á þetta sem vandalisma. Sú kynslóð, sem þá lifir, verður vonandi fær um að reisa stórar byggingar, en hið gamla verður gleymt og aldrei skapað aftur. Þetta þurfum við að athuga, því að nú eru möguleikar til að varðveita minningar og merki, sem geta orðið komandi kynslóðum dýrmætur fjársjóður. Við eigum gamlarnar byggingar, sem eru nátengdar merkustu atburðunum úr okkar sögu, og þessar byggingar eiga að halda áfram að vera til, annaðhvort á þeim stað sem þær eru eða þá annars staðar, ef það er heppilegra. Aðalatriðið er, að við athugum, hvað við gerum í þessum efnum, á meðan það er ekki of seint. Það vill svo vel til, að ekki hafa verið reistar nema tiltölulega fáar stórbyggingar í miðbænum enn, og þess vegna er mjög auðveldlega hægt að taka þessi sjónarmið til greina. Ég álit, hvað miðbæinn snertir, mjög vafasamt, hvort reisa eigi þar stórhýsi, þó að um ráðhús væri að ræða, því að slík bygging eða aðrar slíkar mundu skyggja á gömlu húsin og jafnvel gera alþingishúsið og dómkirkjuna að smáköfum. Það er nóg rúm fyrir stórbyggingar annars staðar. Ef til vill koma fram þær mótbáru, að það verði svo dýrt að kaupa þessar lóðir, en er þá ekki hægt að vinna það upp með

því að útvega eigendunum lóðir á öðrum stað, sem yrði verzlunarmiðstöð og gæti með því orðið verðmætur? Hvað snertir bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar, þá væri kannske bezt, að þar væri haft autt svæði, þar sem væri verulega fallegur garður, eða jafnvel byggja þar torfbæ eins og þeir geta verið fallegastir. Sem sé að láta gömlu minnismerkin drottna í þessum bæjarhluta. Ég tel, að hér sé um að ræða svo stór sjónarmið, að þau verði ekki metin frá sjónarhóli peninga og þess vegna megi peningahlið málsins ekki ráða. Ég tel gott, að þessi till. er fram kominn. Hún getur orðið vakning og auk þess vísir til þess að lóðir þær, sem þarna er um að ræða, komist í vörzlu Reykjavíkurbæjar eða ríkisins, en það er auðvitað fyrsta skrefið. Ég vakti máls á þessu í sambandi við menntaskólalóðina, sem mikið hefur verið deilt um. Ég lagði þá áherzlu á, að það hús yrði tengt við Alþingi og forseta til minningar um þjóðfundinn og annað merki, sem þar hefur gerzt, og fengi að vera kyrrt á sínum stað og í sínum gamla, góða stíl. Ég vildi nú leyfa mér að beina því til nefndarinnar, sem fær þetta mál til athugunar, að hún hafi samráð við háskólann og Reykjavíkurbæ, þ. e. a. s. ráðamenn þessara stofnana, og viti um, hvort ekki er hægt að gera stórt átak í þessu merka máli. Ég veit, að það eru margir, sem vilja ljá því lið, en með aðstoð þeirra og sameiginlegu átaki ríkis og bæjar ætti að vera auðvelt að vernda þessa merku sögustaði Reykjavíkur og hindra, að hjarta bæjarins verði kaffært í verzlunarhúsum og bílastæðum. Þetta vildi ég láta koma fram til athugunar fyrir þá nefnd, sem kemur til með að fjalla um þá till., er hér liggur fyrir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Á 38. fundi í Sp., 13. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 262, n. 518).

Frsm. (Finnur Jónsson): Allshn. hefur haft þetta mál til meðferðar og sent það til umsagnar skipulagsstjóra, bæjarráði Reykjavíkur og þjóðminjaverði. Frá bæjarráði Reykjavíkur hefur ekki borizt neitt svar enn þá, en frá skipulagsstjóra hefur borizt svar, sem prentað er í nál. Af umsögn þjóðminjavarðar virðist mega telja víst, að gamli Reykjavíkurbærinn hafi staðið á þeim stað, sem tilgreint er í till., og telur þjóðminjavörður jafnvel sennilegt, að bærinn hafi frá öndverðu staðið þarna, m. ö. o., þar sé um að ræða fyrstu byggð, sem sett hafi verið á Íslandi síðan Íslendingar hófu hér landnám. Í umsögn skipulagsstjóra má benda á það, að hann telur, að til þess að gengið verði úr skugga um þetta, þá mundi þurfa að rannsaka þetta með uppgrefti, og mundi þá vera fyrsta verkefni að tryggja sér eignirnar á þessum stað til niðurrifs og rannsókna.

Nefndin er sammála um að leggja til, að þessi till. verði samþ. með þeirri breyt., að í staðinn fyrir orðið „fela“ á tveim stöðum í tillgr. komi: heimila. Ég held, að það sé sam-
eiginlegt álit n., að hún telur að það sé rétt og sjálfsagt að sýna þessum stað, þar sem fyrsti landnámsbærinn stóð, allan þann sóma, sem unnt er, og í því skyni leggur n. til einróma, að ríkisstj. fái heimildir þær, sem um ræðir í till.

Gísli Jónsson: Ég vil út af þessu máli leyfa mér að gera fyrirspurn til hv. frsm. um það, hvort það beri þá að skilja afgreiðslu þessa máls þannig, að með því hafi ríkisstj. fengið heimild til að gera kaup á þessum lóðum, eða hvort hér sé aðeins um að ræða heimild fyrir ríkisstj. til að leita fyrir sér um söluverð, því ef skilja ber till. þannig, að með henni hafi ríkisstj. heimild til að kaupa lóðirnar, þá væri ákaflega fróðlegt að fá upplýst, hvað mikla fjárhæð er hér um að ræða. En ég sé ekki, að það komi fram í ræðu hv. frsm., en vildi fá þetta upplýst áður en ég greiði atkv. um till.

Frsm. (Finnur Jónsson): Ég sé ekki ástæðu til að vera að lesa till. upp fyrir hv. þm., en þar er m. a. tekið fram, að ef það komi í ljós, að Reykjavíkurbær hafi ekki í hyggju að gera ráðstafanir til að eignast þessar lóðir og hús, þá fái ríkisstj. heimild til að leitast við að fá keyptar lóðirnar, í því skyni að síðar verði hægt að reisa þar opinbera byggingu eða hagnýta þær á annan hátt. Nú held ég ekki, að neinn úr allshn. muni gera tilraun til þess á þessu stigi að nefna neina fjárhæð í þessu sambandi, og efalaust er þetta ekki annað en nauðsynlegur undirbúningur undir það að koma þessu máli þannig fyrir, að á þessum stað, sem margir Íslendingar mundu álíta helgan stað, verði ekki reistar tómar mangarabúðir. Það má vera, að það mundi kosta landið eitthvert fé, og ég álit, að þetta mál sé þannig vaxið, að hver sú ríkisstj., sem fengi þessa heimild, mundi, ef hún teldi sig hafa fjármuni til þess að framkvæma þessa till., eflaust gera það, en ef hún teldi sig ekki hafa fjármuni til þess, þá mundi hún leita til Alþ. um nauðsynlega heimild.

Gylfi Þ. Gíslason: Ég vil fyrir hönd okkar flm. þakka hv. allshn. fyrir afgreiðslu hennar á málinu. Hún hefur gert þá breyt. eina, að í staðinn fyrir að í till. er gert ráð fyrir, að ríkisstj. sé falið að rannsaka, hvort þarna sé um að ræða upprunalegt bæjarstæði fyrsta landnámsmannsins, og ef svo reyndist, þá sé ríkisstj. falið að kaupa þessar lóðir, þá er þessu breytt í heimildarform. Ég hefði að vísu frekar kosið, að till. væri samþ. í upprunalegu formi, en get sætt mig við þessa breyt., sem n. gerir á till., og geri það í trausti þess, að verði till. samþ., þá muni ríkisstj. nota þá heimild, sem í till. felst, til þess að láta fara fram rannsókn á því, hvort þarna hafi verið bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar, og ef svo reynist, þá geri ríkisstj. ráðstafanir til þess að þessar lóðir komist í opinbera eigu, ef bæjarstjórnin hefur ekki

áhuga á því að eignast lóðirnar undir mikilvægar byggingar í þarfir bæjarfélagsins, eins og ég teldi eðlilegt.

Pétur Ottesen: Eins og hér hefur verið tekið fram, er búið að breyta þessari till. í það form, að nú er það á valdi ríkisstj., hvort nokkuð verður gert í þessu efni eða hvað langt verður gengið af hennar hálfu í því efni, sem í till. felst, og er till. því að því leyti til að gengilegri nú en hún var í því skipunarformi, sem hún var frá hendi flm. En mér skilst, eftir þeim upplýsingum, sem fram koma í áliti skipulagsstjórans, að till. sé eiginlega óþörf, því að það virðist vera aðaltilgangurinn með þessari till. að tryggja það, að reist verði á þessari lóð vegleg og myndarleg bygging, hvort sem það er nú Reykjavíkurbær, sem stendur fyrir þeirri byggingu, eða ríkið. Nú segir svo í áliti skipulagsstjórans, með leyfi hæstv. forseta: „Á skipulagsuppdætti Grjótaborpsins og Aðalstrætis er gert ráð fyrir því, að sérstaklega verði vandað til þeirra bygginga, er rísa eiga vestan Aðalstrætis, en gatan sjálf verður nánast opið torg, eða rúmlega 40 metra breið, og tengist Tjarnargötu til suðurs.“ Enn fremur segir um þetta: „Mun fylgt vel með því, að þar risi ekki nema fögur og vönduð heild bygginga.“ Svoleiðis að mér skilst, að með þeirri ákvörðun, sem skipulagsstjóri hefur tekið um byggingu húsa á þessum stað og aðra skipan í því efni, þá sé búið að ganga svo frá um þessa tilhögun, þegar breyt. verður á þessum stað, að það, sem ætlað er til með till., sé fullkomlega ráðið, og þess vegna sé frá því sjónarmiði ástæðulaust fyrir Alþ. að vera að blanda sér inn í þetta mál. Hitt gæti orðið, að mér skilst, dýrt og kostnaðarsamt fyrir ríkissjóðinn, ef hann ætti að fara að blanda sér inn í þetta á þann hátt sem kemur fram í þessu áliti, að ganga úr skugga um það, hvar hinn forni Ingólfsbær hafi verið, og ef hann ætti í því augnamiði að fara að kaupa upp lóðir og hús á þessu svæði til þess að láta fara fram gróft og aðrar rannsóknir á því, hvort Ingólfsbærinn muni hafa staðið þarna frekar en annars staðar. En það er skýrt tekið fram í þessu áliti skipulagsstjóra, að það verði ekki gengið úr skugga um þetta með öðrum hætti en þeim að grafa þarna allmikið í jörð og leita með þeim hætti eftir því, hversu háttáð hafi verið um byggingar þarna að fornu. Þá gæti farið svo, ef það yrði skylda ríkisstj. að fara að kaupa upp lóðir og hús í því augnamiði að ganga úr skugga um þetta, að sú yrði niðurstaðan, að þarna hefði alls ekki verið um neinn Ingólfsbæ að ræða, og þess vegna var ekki ástæða til að fela því opinbera að gera neinar sérstakar ráðstafanir í sambandi við þetta. En með því að þessari till. hefur verið breytt í heimildarform, verður að gera ráð fyrir því, að hér ríki ávallt svo gætin ríkisstj., að hún flani ekki út í að ófyrirsynju þann geipikostnað, sem sjálfsagt mundi leiða af því að kaupa upp hús og lóðir, og þess vegna sé eins og nú er komið áhættulítið að samþ. slíka till. sem þessa. En aðalatriðið er það, að mér skilst ástæðulaust að vera að blanda

sér inn í þetta mál af hálfu Alp., þar sem það er yfirlýst, að þarna á eingöngu í framtíðinni að reisa myndarlegar og fallegar byggingar, sem sæma vel í miðbiki kaupstaðarins, og þá líka með tilliti til þess, að þarna muni hafa verið, eða í nánd, hinn forni Ingólfsbær. Svo-leiðis að Reykjavíkurbær og þau stjórnarvöld, sem fara með skipulagsmál bæjarins, eru búin að ákveða um þetta og gera nauðsynlegar ráðstafanir í þessu efni í framtíðinni. Ég vildi að eins láta þetta koma hér fram, að ég tel þessa till., að fengnum þessum upplýsingum, ákaflega þýðingarlitla, ef ekki þýðingarlausu og ástæðulausa, eins og málin standa.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Ég tek mjög undir það, sem hv. þm. Borgf. sagði. — En það kom fram hjá hv. frsm. n., að þessi till. hefði verið send til bæjarráðs Reykjavíkur og umsögn hefði ekki borizt þaðan. Þetta kom mér á óvart. Því að það er ekki langt síðan bæjarráð fjallaði um þetta. Og meiri hluti þess var ekki andvígur því, að rannsakað væri, hvort þarna væri bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar landnámsmanns, en vildi ekki taka að öðru leyti afstöðu til málsins, þ. e. um það, hvort Reykjavíkurbær eða ríkið reisti þarna byggingar í framtíðinni. Mér þykir fyrir, að þetta álit bæjarráðs skyldi ekki liggja fyrir hv. þd., sem það hefði getað. Hins vegar er meiri hl. bæjarráðs samþykktur till. í heild. En ég tek undir það, sem hv. þm. Borgf. sagði. — Ég vildi beina því til hæstv. forseta, hvort ekki væri hægt að bera þessa till. upp í tvennu lagi, fyrri hlutann sér og síðari hlutann sér. Því að með því að samþ. fyrri hlutann einan, þá yrði fyrst gengið í það, eftir því sem ríkisstj. þætti ástæða til, að ganga úr skugga um, hvort bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar væri þarna eða ekki, og síðan ekki söguna meir. En hér í till. er farið fram á að rannsaka þetta fyrst og gera svo ráðstafanir í því sambandi. En eins og hv. þm. Borgf. benti á, þá getur svo farið, að hér sé ekki bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar, þar sem nefndur er staður í till. Og þegar búið væri að rannsaka um það, væri nægur tími til að ákveða, hvað gera skuli í því sambandi, ef álitid væri, að um bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar væri að ræða.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Mér finnst út af fyrir sig þakkarvert að vilja sýna fornhegum minjum sóma. Ég get þó ekki varizt þess, að mér finnst till. sú til þál., sem hér liggur fyrir, nokkuð einkennileg, og vil ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp fyrri hluta hennar, sem er svona: „Á þingi ályktar að fela ríkisstjórninni að leita um það álits sérfróðra manna, hvort eigi megi telja líklegt eða fullvist, að bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar hafi verið í Grjótaþorpinu, eða um það bil þar, sem nú stendur húsið Grjótagata 4.“ — Það er ákaflega einkennilegt orðalag að segja þarna, hvort „eigi“ megi telja fullvist o. s. frv. Venjulegir menn mundu hafa sleppt þessari neitun þarna úr og haft till. jákvæða að formi. Mér finnst, satt að segja, að málið á till. sé svo andkannalegt, að Alp.

hæstv. eigi helzt ekki að vera þekkt fyrir að samþ. slíka till. óbreytta. Það mætti, skilst mér, ráða bót á þessu með því að fella niður þetta eina orð, „eigi“. — Nú er vitað, að margir sérfróðir menn, ef svo má segja, hafa látið uppi um þetta álit, hvar bær Ingólfs, okkar fyrsta landnámsmanns, hafi staðið. Og eins og þjóðminjavörður gerir grein fyrir í sinni álitserð, þá er ákaflega fljótlegt að átta sig á því — ekki nema hálf tíma verk — hvað sérfróðir menn hafa um þetta sagt. Og ég eftast ekki um, að hv. tillögumenn hafi kynnt sér það, áður en þeir fluttu till. Og það getur að líkindum varla verið ætlun hv. flm. till. að fela ríkisstjórninni — og allra sízt hv. n. að heimila ríkisstjórninni — að lesa þessar bækur. Sem betur fer, þá hafa menn heimild til þess að lesa enn þá, án þess að um það sé samþykkt gerð sérstaklega af Alp. Það gat verið vit í því að skylda ríkisstjórnina til þess, að hún ætti að lesa þetta. (Hlegið lágt á þöllum.) En þegar þetta er heimild, þá finnst mér Alp. skipta sér nokkuð mikið af störfum ríkisstj., þegar á að taka til í þál., hvað menn eigi að hafa heimild til að lesa af því, sem ritað hefur verið. (Hlegið hálf-upphátt á þöllum.) — En svo að í fullri alvöru sé talað, finnst mér, að það gæti verið vit í því, að Alp. samþ. að láta fara fram uppgröft og rannsóknir á þessu svæði. Ef það er það, sem fyrir mönnum vakir, þá á líka að segja það berum orðum og taka það fram í till. og miða ákvarðanir við það. Og það er vissulega mikið verkefni. Við vissum, að þegar Steindórsprent var reist, þá var framinn uppgröftur, sem ég hygg, að hafi reynzt ákaflega merkilegur. Sá uppgröftur staðfesti það, sem fræðimenn höfðu haldið fram áður, að gamli Reykjavíkurbærinn var þarna í nágrenni. Því að þar lentu menn á öskuhaug gömlum, sem gat ekki verið langt frá hinu gamla bæjarstæði Ingólfs landnámsmanns. Og ég veit ekki, hvort það þarf að kosta svo ákaflega mikið að rannsaka þetta. Mikið af því landsvæði, sem þarna er um að ræða, hygg ég að sé óbyggt. Sumt af því kann að vera undir einhverjum húsum. Sumir hafa ekki tilgreint það hús, sem þarna er nefnt í till., heldur Uppsali, þar sem líklegt megi telja, að bær Ingólfs hafi staðið. En hvað sem um það er, þá er þarna óbyggt horn, sem má grafa niður í án þess að rífa stórar byggingar, og athuga, hvort þar hafi verið um stórar byggingar að ræða til forna. En ef ætlunin er að láta slíka rannsókn fara fram umfram það, sem Eiríkur Briem og Klemens Jónsson upplýsa okkur um þetta mál — sem við getum gert án þess að gera um það þingsamþykkt sérstaklega — en ef við viljum gera um það samþykkt á þingi, þá finnst mér, að það eigi að segja það berum orðum, að það eigi að stofna til uppgrafftar á þessum slóðum, til þess að kanna þetta enn betur en þegar er gert, þar sem getgátur hafa ýmsar verið hingað til bornar fram í þessum efnum. — Og eins finnst mér óþarfi að vera að samþ. það að fela ríkisstj. að kynna sér það, hvort Reykjavíkurbær vilji kaupa þessar lóðir og reisa þarna stór-hýsi. Sumar af þessum lóðum, sem þarna koma

til greina, eins og upp með Túngötu, sem eru alveg á næstu grösum, þær á Reykjavíkurbær nú þegar. En hitt er vitað, og það er engin nýjung, að á þessum slóðum hefur byggð Ingólfs Arnarsonar landnámsmanns verið. Eiríkur Briem sannaði það svo glögglega sem best verður á kosið fyrir hálfri öld, og stjórnendur Reykjavíkurbæjar hafa allt frá þeim tíma vitað það eða nokkurn veginn síðan. Og þeir hafa ekki séð ástæðu til þess fram að þessu að ákveða í því skyni að reisa sérstakar byggingar þarna. Það hefur einmitt oft verið talað um það af þessum sökum að ákveða, að ráðhús Reykjavíkurbæjar stæði á þessum slóðum. En vegna þess að það hefur verið litið svo á, að ráðhús færi ekki vel þarna, hefur bæjarstjórnin aldrei viljað taka ákvörðun um að ætla því þarna stað. Og þetta er vitað mál öllum, sem eitthvað eru kunnugir gangi bæjarmála hér. Og það er hægt að upplýsa þetta, með því að skrifa bæjarráði eða bæjarstjórninni og fá það upplýst á tveim til þrem dögum — ekki að visu með því að stinga svari bæjarráðs undir stól, eins og gert er með því, sem sannað er, að álitserð þess ráðs hefur legið fyrir, en hún ekki verið birt. En ef menn vilja fá álitserð frá bæjarráði og láta hana koma fram, þá er þetta hægt að gera án þess að fela það ríkisstjórninni, og þá getur Alp. gert það. Og síðan getur hæstv. Alp. tekið ákvörðun um það, hvort það vill verja fé til þess að kaupa þarna lóðir og hús vegna þessara rannsókna, og þá mundi það liggja nokkurn veginn fyrir líka, hvað þær lóðir mundu kosta. Ríkisvaldið hefur þetta í hendi sinni, ef það vill, með því að ákveða eignarnám á lóðunum. Og þar er einungis um fjárhagsatriði að ræða. Það er hér um bil hægt að gera sér grein fyrir, hvað þessar lóðir verði metnar til fjár, ef til kæmi að taka þær eignarnámi. Og þá er um það að ræða, hvort menn vilja verja því fé úr ríkissjóði til að kaupa þær.

Hitt er annað mál, að ríkisstjórnin keypti fyrir 20 árum lóðir fyrir ofan Lækjargötu, og þar var ætlað til, að ýmiss konar byggingar yrðu reistar. Í það hefur enn þá ekki verið ráðizt. Frá skipulagslegu sjónarmiði færu stórbyggingar þar miklu betur í bænnum heldur en fyrir vestan Aðalstræti, jafnvel eftir að það væri breikkað. Og það væri betra fyrir ríkið að byrja með því að nota þessar dýrmætu lóðir fyrir ofan Lækjargötu, áður en ráðizt er í að kaupa fleiri lóðir hér í Miðbænum. En þetta er atriði, sem ekki er hægt að láta ríkisstjórnina ákveða eftir meir eða minna óljós-um, ólánlegum og að því er mér virðist ófram-bærilegum till., eins og mér virðist þessi þáttill. vera, — þetta allt saman. Ef það væri mein-ing Alp. að láta gera eitthvað í þessu, þá verður Alp. að taka ákvörðun um það. — En aum-ingja ríkisstjórnin, sem eftir þessari till. á að leitast við að fá keyptar þessar lóðir og hús þau, er á þeim standa, eins og þetta er orðað í till. — ef ríkisstjórnin nú vill semja um þessi kaup, þá hefur hún ekkert fé eða heimild til þess að kaupa þær. Ef ætlað er til, að ríkisstjórnin kaupi lóðir þessar, þá verður að ætla henni fé til þess og fá ríkisstjórninni heim-

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

ild til þess að hefja samninga um það. Auk þess má segja, að samningaumleitani um þetta eru óþarfar, vegna þess að ef ríkið vill eignast þetta, verður best að beita eignarnámi þegar í stað, því að að öðrum kosti verður aldrei skaplegt verð á þessum lóðum. Ég veit, að vegna kunnugleika á bæjarmálum hér þá veit hv. 1. flm. till., að það er þýðingarlaust að reyna að fá skaplega samninga þarna fyrir stjórnarvöldin, nema því aðeins, að eignar-námsheimild liggi fyrir.

Mér finnst, að frumefni till. geti staðizt, að gengið verði úr skugga um þetta, eftir því sem hægt er, með nýjum rannsóknum, þar með uppgrefti, hvort líklegt sé, að þarna hafi verið bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar. Og þá tel ég, að það beri að taka fram berum orð-um, að það sé sú framkvæmd, sem ætlaðt sé til, að ráðizt sé í. Og ef menn eru ásáttir um, að svo sé gert, þá tel ég, að einnig sé rétt að taka það fram berum orðum, að lóðirnar skuli keyptar, ef það er ætlun manna, og þá e. t. v. að setja um þetta löggjöf, til þess að fá eign-arnámsheimildina. En eins og till. er nú, finnst mér hún vera einkennilega hugsuð og ófram-bærileg að orðfæri, þannig að ég treysti mér ekki til að greiða henni atkv. En ég vildi, að hv. n. tæki till. aftur til athugunar í sambandi við þær aths., sem hér hafa komið fram.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég sé, að það hefur ekki verið ástæðulaust af mér að spyrja hv. frsm. um þetta mál. Sannleikurinn er sá, eins og hæstv. utanrrh. hefur bent á, að orðla-g till. er þannig, að það þyrfti sjálfsagt skarpari mann en mig til þess að fá nokkurt vit út úr henni. Og má líta svo á, að þetta mál hafi verið borið fram svona til gamans fyrir flokk, sem er búinn að tapa öllum póli-tiskum hugsjónum á Alp. — Hinu furðar mig á, að hv. allshn. skuli hafa tekið málið svo alvarlega eins og ráða má af nál. Og sérstak-lega furðar mig á því, að það skuli hafa farið fram hjá hv. 2. þm. Rang., að hér er um millj-ónatugi að ræða, sem greiða yrði úr ríkissjóði, ef um kaup á þessum lóðum væri að ræða. Þess vegna var ekki undarlegt, þó ég spyrdi um það, hvað væri meint með þessari till. Nú er upplýst, að hv. frsm. allshn., sem ég geri ráð fyrir að mæli fyrir hönd n., ætlast til þess, að gefin sé heimild til þess ekki að-eins að leitast við að fá keyptar þessar lóðir, heldur verði einnig ríkisstj. gefin heimild til þess að kaupa lóðirnar eða taka þær eignar-námi. En þá væri um milljónaupphæðir að ræða. Og þarf í því sambandi ekki annað en minna á það, að það er nýfallinn dómur um mat á þeirri lóð, sem Hótel Ísland stóð á, sem er nokkrir fermetrar og notuð er nú fyrir bíla-stæði. Og mér sýnist eftir blóðunum, að kaup-verð á henni sé ein og hálf millj. kr. Menn geta af því fengið nokkra hugmynd um það, hvað það mundi kosta að kaupa kannske marg-falt stærri lóðir heldur en bær Ingólfs hefur staðizt á. Ég álit því, að þeir, sem hafa sent mál þetta til allshn., hafi ekki tekið það mjög alvarlega, því að eftir eðli sínu hefði málið

átt að fara til fjvn. til athugunar, þar sem það er svo mikið fjárhagsspursmál, þegar það mundi, ef samþ. yrði, geta gilt milljónaframlag úr ríkissjóði.

Nú mun það verða sagt, ef að vanda lætur, að þetta sé aðeins heimildartill. En ég vil þá benda á annað mál, sem hefur verið mjög umrætt nýlega í hv. Ed., það er heimildin til þess að endurgreiða toll af innfluttum svo kölluðum sænskum timburhúsum. Heimild til þeirrar endurgreiðslu var veitt með atkv. meiri hl. alþm. Hún var ekki notuð af ríkisstj. Hver er svo afleiðingin? Hún er sú, að ár eftir ár hefur verið sótt á um það, að ríkisstj. notaði þessa heimild sína. Síðan er sótt á með það gagnvart fjvn., að hún leggi til, að þetta verði tekið upp á fjárl. Þegar það dugir ekki, er borið fram lagafrv. um það, að þetta verði greitt — ekki vegna þess, að nægilegt fé sé til þess í ríkissjóði, eins og hæstv. forseti Ed. hefur viðurkennt, að sé ekki, og ekki af því, að það sé talið eðlilegt að endurgreiða tollinn — nei, heldur af því, að þarna sé um loforð að ræða, sem svikið hafi verið af ríkisstj., og þess vegna skuli þetta verða greitt og tekið lán til þess að greiða það. Þannig skilja þeir menn þáttill. yfirleitt. — Ég vildi gjarnan vita, hvort hv. frsm. allshn. hér er á sömu skoðun, þannig að ef þessi till., sem hér liggur fyrir, væri samþ., þá bæri að skilja þetta þannig, að ef ríkisstj. vildi af einhverjum ástæðum ekki kaupa þessar lóðir, þá mundi hann eða hans flokksmenn bera fram frv. um, að það skyldi gert, vegna þess að þessi þáttill. hefði verið samþ., — frv. um, að ríkisstj. skyldi fyrir hönd ríkissjóðs kaupa þessar lóðir, þó að um tuga milljóna kr. greiðslur úr ríkissjóði væri að ræða vegna þess og þó að ríkissjóður hefði ekkert fé til þess að inna af hendi þessar greiðslur. — Ég verð að segja, að þeir menn, sem hafa tekið fjármálin þessum tökum, hljóta að hafa gert það að gamni sínu að bera þessa þáttill. fram. Því að ég veit, að Alþ. hefur allt annað að gera en að samþ. svona hluti, meðan fjárlagafrv. er ekki komið til 2. umr., vegna vandamála í fjárhagsmálum þjóðarinnar.

Ég vildi óska, að hv. n. taki þetta til alvarlegrar athugunar. Ég fer ekki fram á að stíla till. um, eftir að hún hefur komið frá menntamanni eins og hv. 3. landsk. þm. En ég vildi, að hún væri umorðuð þannig, að það sé þó a. m. k. eitthvert fjárhagslegt vit í málinu. Og þá ber að birta það hér í nýju nál., hvað það mundi kosta raunverulega fyrir ríkissjóð að framkvæma þessi lóðakaup. Því að það kemur ekkert fram hér í nál. um það, hvað það mundi kosta fyrir ríkissjóð. Og einnig er það alveg óverjandi að prenta ekki með nál. umsögn bæjarráðs Reykjavíkur um málið, frá þeim aðila, sem langmest kemur þetta mál við. — En í því tilfelli, að hvorki hv. frsm. né n. í heild vildi taka þetta til athugunar, vildi ég leggja til, að þáttill. þessari yrði vísað til ríkisstj. og hún ekki samþ. Hins vegar tel ég eðlilegt, að málið gangi aftur til n. og verði betur upplýst heldur en gert hefur verið, eins og komið hefur fram í umr., að þörf er á.

Frsm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. Ég vildi, út af ítrekuðum ummælum, fyrst frá hv. 5. þm. Reykv., um að bæjarráð Reykjavíkur hefði samþykkt um þetta mál einhverja umsögn, og síðar fullyrðingum frá hæstv. dómsmrh. um, að allshn. hefði stungið þessari umsögn undir stól, og ítrekuðum ásökunum um það frá hv. þm. Barð., lýsa því yfir, að þegar allshn. hafði þetta mál til afgreiðslu, hafði enn engin umsögn borizt frá bæjarráði Reykjavíkur. Ég vil þess vegna fyrir hönd n. lýsa það alger ósannindi, hver sem fer með það, að allshn. hafi stungið slíkri umsögn undir stól. Ég hef undir ræðu hæstv. dómsmrh. brugðið mér hér fram á skrifstofu Alþ. og spurt eftir þessu, hvort þessi umsögn hafi komið, eftir að n. hafði málið til athugunar, og fengið það svar, að slík umsögn lægi ekki fyrir.

Annars hygg ég, að bæði hv. flm. og allshn. megi vel við una undirtektir þær, sem þessi till. hefur fengið. Því að bæði hefur hv. þm. Borgf., sem hægt er að taka mjög alvarlega í þessu máli, og hæstv. dómsmrh. lýst sig samþykka efni till. Hv. þm. Borgf. vildi að vísu telja till. heldur þýðingarlitla, vegna þess að það væri ákveðið af hálfu skipulagsstjóra, að á þessum stað ættu að rísa myndarlegar byggingar. Ég er honum ekki alveg sammála í þessu. Ég hygg, að það sé ekki sama, til hverra nota þær væntanlegu, myndarlegu byggingar eru hafðar. Komi það í ljós við nánari rannsókn á þessu, sem væntanlega verður framkvæmd — ekki sízt eftir undirtektir hæstv. dómsmrh. undir þetta mál —, að þarna sé bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar, þá hygg ég, að það skipti nokkuð miklu máli, hvers konar byggingar þar yrðu reistar, hvort það eru byggingar, sem hafa menningarþýðingu fyrir þjóðina, eða einhverjar byggingar fyrir einhverjar skrifstofur eða verzlun eða til annarra dægurafnota. Ef farið er út í að reisa byggingar á þessum stað, eftir að sannast hefði, að þar hafi verið fyrsti landnámsbær á Íslandi, bær Ingólfs Arnarsonar landnámsmanns, þá trúi ég því ekki, að það væru margir þm. hér á hæstv. Alþ., sem ekki hefðu vilja fyrir því að láta gera þarna eitthvað til minningar um helgi staðarins, eins og gert er ráð fyrir í þessari till.

Það má vel vera, að hæstv. dómsmrh. hafi fundið eitthvað til þess, að hann sem verndari Reykjavíkurbæjar og borgarstjóri í þessum bæ hafi ekki sýnt þessu máli nógu mikinn sóma, og þess vegna gerzt svo gamansamur eins og hann gerðist. Þó var ekki að finna annað en að hann væri till. samþykkur, þar sem hann komst svo að orði, að frumefni till. gæti vel staðizt. Ég hygg, að þessi till. sé ekki verr orðuð en till. eru hér yfirleitt á Alþ., og það getur ekki verið neinn vandi fyrir Alþ. að samþ. hana eins og hún liggur fyrir, og það því fremur sem búið er að breyta fyrirskipunum, sem í till. voru, í heimildir, þannig að engin ríkisstjórn þarf að ganga lengra í þessu máli, hvorki um það að lesa bækur eða rit né heldur í fjárútlátum, heldur en hún treystir sér til hverju sinni.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég varð mjög forviða á ræðu hæstv. dómsmrh. og þeirri hótmyndni — ég leyfi mér að segja ómerkilegu hótmyndni — sem þar kom fram. Hæstv. dómsmrh. reyndi að telja hv. þdm. trú um, að það væri ekki rétt mál á fyrstu málsgr. till., en hún er svo orðuð, með leyfi hæstv. forseta: „Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að leita um það álits sérfróðra manna, hvort eigi megi telja líklegt eða fullvíst, að bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar hafi verið í Grjótagötu 4.“ Ég er alveg forviða, að hæstv. ráðh. skuli geta komið fram með þá fullyrðingu, að það sé málfræðilega eitthvað við þetta orðalag að athuga. Ég vænti, að hæstv. ráðh. og aðrir geti skilið, að sé einhver t. d. í vafa um það, hvort tiltekinn þm. hafi komið inn í deildina, þá geti hann spurt, hvort sem hann vill: Hefur þm. komið inn í deildina? eða: Hefur þm. ekki komið inn í deildina? Báðar spurningarnar eru málfræðilega réttar. En það er svolitill efnismunur á þessu tvenns konar orðalagi. Það er á því nokkur blæmunur. Ef ég spyr t. d.: Hefur hv. þm. komið inn í þingsalinn, þá gefur orðalagið til kynna, að ég búið við því, að svarið verði annaðhvort já eða nei, ekkert frekar annaðhvort, en ef ég spyr: Hefur hv. þm. ekki komið inn í þingsalinn, þá liggur það í orðalaginu, að ég býst frekar við jákvæðu svari. Þetta á hverjum manni með barnaskólamenntun í íslenzku að vera ljóst, og þykir mér undarlegt, ef það vefst eitthvað fyrir hæstv. utanrrh. Um það er ekki ágreiningur, að það er blæmunur á þessu tvennu, en það er fullkomlega út í bláinn að segja, að báðar setningarnar séu ekki málfræðilega réttar. Eg orðaði einmitt þessa setningu svona — en ég samdi þennan hluta till., — vegna þess, að ég býst frekar við jákvæðu svari, sem sé að bæjarstæði Ingólfs sé á þessum stað. En það er til þess ætlað, að gangur málsins sé sá, að fyrst sé leitað álits sérfræðinga um það, hvort bæjarstæðið hafi verið þarna eða ekki. Ef það er álit þjóðminjavarðar og annarra sérfræðinga, að það sé líklegt eða jafnvel fullvíst, að bæjarstæðið hafi verið þarna, þá er eðlilegt, að efnt verði til uppgrafftar á lóðum, t. d. á lóðinni Grjótagötu 4. Ef þá kemur í ljós, að þar séu rústir hins forna bæjar, þá liggur það í augum uppi, að kaupa verður fleiri lóðir þar í kring, því að eins og vitað er og forminjavörður hefur bent á, þá væru bæjarhúsin það stór, að rústir þeirra ættu að vera undir fleiri en einni lóð. En eðlilegt er að efna ekki til framkvæmda nema sérfræðingar vilji taka á því ábyrgð, að þarna sé til einhvers að grafa. Komi í ljós, þannig að tvímælalaust sé, að bærinn hafi staðið þarna, þá verður vonandi ekki um það ágreiningur, að kaupa beri þarna allstórt svæði. Hæstv. utanrrh. mun ekki hafa verið við, er fyrri umr. fór fram um þetta mál — ég dreg þá ályktun af ræðu hans. Þá gerði ég ýtarlega grein fyrir rökum fræðimanna um það, hvar bærinn hafi staðið, en ég vildi í því efni engu slá föstu, heldur áleit ég, að leita bæri álits fræðimanna, t. d. forminjavarðar. Hann telur,

samkvæmt því, sem hann hefur látið í ljós við n., að það sé líklegt, að þarna hafi bærinn staðið, en það er eðlilegt að snúa sér til fleiri fræðimanna, áður en efnt er til uppgrafftar þarna. Hæstv. utanrrh. vildi, að í till. væri heimild til eignarnáms fyrir ríkisstj. Við ræddum um þetta nokkuð okkar á milli, flm., en okkur kom saman um, að ekki væri rétt að fara fram á eignarnámsheimild á þessu stigi, heldur ætti ríkisstj. fyrst að leitast við að ná frjálsu samkomulagi við eigendur lóðanna, en ef það næðist ekki, þá væri eðlilegt, að ríkisstj. leitaði eignarnámsheimildar hjá Alþingi, og til þess er vissulega nægur tími. Við vildum og síður nefna eignarnámsheimild, til þess að ekki væri hægt að segja, að farið væri á stað með neinu offorsi, enda er alltaf opin leið til að fá þá heimild, ef almennir samningar takast ekki. Mér kom fyrst í stað mjög á óvart málflutningur hæstv. utanrrh., en er ég hugleiddi málið, varð mér skiljanlegur, hvers vegna hann hefur horn í síðu þessarar till., og kom hv. frsm. raunar inn á þetta, en svo er mál með vexti, að fyrir 13 árum, eða árið 1937, var á Alþingi flutt till. um nálega alveg sama efni og þessi till., eða þess efnis, að samstarf yrði milli ríkisstjórnar og bæjarstjórnar um að hrinda í framkvæmd því sama og um getur í till. okkar. Flutningsmenn þessarar till. voru Ásgeir Ásgeirsson, Jakob Möller, Stefán Jóh. Stefánsson og Bergur Jónsson, og í henni var sem sagt gert ráð fyrir því, að ríkisstj. og bæjarstj. Reykjavíkur hefðu með sér samvinnu og létu rannsaka, hvað kosta mundi að kaupa lóðirnar á öllu þessu svæði, eða nánar tiltekið milli Túngötu, Aðalstrætis, Brattagötu og Garðastrætis, og svo kirkjustæðið austan Aðalstrætis. Í þessu máli var svo ekkert gert, þrátt fyrir þessa samþykkt Alp., og á því ber náttúrlega ábyrgð þáv. hæstv. ríkisstj. og ekki þó síður bæjarstjórn eða bæjaryfirvöld Rvíkur, sem hafa látið það viðgangast, að þessu merkilega máli væri ekkert sinnt, en eftir að þessi till. var samþ., varð hæstv. utanrrh. borgarstjóri í Reykjavík. Sú vanræksla, að ekki var þegar hafizt handa um að koma þessum lóðum í opinbera eign, hefur óbeint skaðað bæjarsjóð um milljónatugi, ef marka má ummæli glöggs fjármálamanns, hv. þm. Barð. Þess vegna er tónninn í ræðu hæstv. utanrrh. eins konar samvikkubít út af því að hafa ekki staðið sig betur í þessum málum, meðan hann var borgarstjóri, en orðið til þess, að þær ráðstafanir, sem fyrr eða síðar hljóta að verða gerðar, koma til með að verða tugum milljóna dýrari en ella.

Út af ummælum hv. þm. Borgf. um, að till. væri óþörf, vegna þess að samkvæmt áætlun skipulagsyfirlvalda bæjarins ætti að reisa þarna fagar og miklar byggingar, þá tek ég undir það, sem hv. frsm. sagði, að það skiptir miklu máli, hvers konar byggingar þetta eru. Það er ekki nóg, að þær séu fagar og reisulegar, heldur þurfa þær að samsvara helgi staðarins, en ég tel það t. d. ekki samsvara helgi staðarins, að þarna yrði reist fagurt verzlunarhús eða samstæða verzlunarhúsa. Þarna, á þessum mjög merka stað, eiga að koma opinberar byggingar, eða þar á að vera autt svæði með

minnismerki Ingólfs Arnarsonar, og fleira kæmi til greina, sem ég sé ekki ástæðu til að rekja hér. Það er fullkominn misskilningur hjá hv. þm. Barð., að till. sé flutt til skemmtunar eða gamans. Hér er um að ræða mikið menningarmál, sem m. a. sést af því, að Alþingi sá fyrir 13 árum ástæðu til þess að samþykkja svipaða till.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það var nokkur þjóstur í hv. 3. landsk., en eftir þá háðulega útreið, sem till. hans hefur fengið, þá bætir hann ekki fyrir sér með því klámhöggi, sem hann reyndi að koma á mig um það, að ég hefði vanrækt að framkvæma alþingissamþykkt frá 1937. Ég varð ekki borgarstjóri fyrr en á árinu 1940, og má hver lá mér sem vill, þótt ég myndi ekki eftir samþykkt frá Alþingi, sem gerð var þremur árum áður. En hv. þm. hefði allra sízt átt að rifja þetta upp, ef hann hefði athugað, hver er meðflutningsmaður hans að till., og ef hann hefði vit á að athuga, hver var ráðherra þessara mála 1937, en það var einmitt Haraldur Guðmundsson, meðflm. hv. þm. að till., og ef einhverjum á að kenna um það, að þál. var ekki framkvæmd, þá er það Haraldur Guðmundsson. Ég ber þó engar sakir á hann í þessu efni, en till., sem þá var flutt, var ekki til gamans, eins og þessi, og samin af lagnari mönnum, sem ekki urðu sér til athlægis, en það þýðir ekki að samþ. slíkar till., ef ekkert fé er til framkvæmdanna, og Haraldur Guðmundsson er ekki ámalisverður, þótt hann gæti ekki framkvæmt þál. frá 1937, en hv. þm. ætti ekki að ásaka mig fyrir að framkvæma ekki það, sem meðflm. hans átti að gera. Svona málf lutningur er alveg óhæfur. Ég met þennan hv. þm. í mörgu, en hann á ekki að koma með svona fjarstæður. Ég ætlaði ekkert að særa, þótt ég benti á, að orðalagið á fyrri hluta till. væri ambögulegt. Hann sagðist hafa samið það sjálfur, enda er ólíklegt, að Haraldur Guðmundsson hefði gert það. En það kann að vera, að tveir höfundar væru að till., því að í byrjun segir svo (með leyfi hæstv. forseta): „Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að leita um það álits sérfróðra manna, hvort eigi megi telja líklegt eða fullvíst, að bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar hafi verið í Grjótagata 4.“ Hv. þm. segir, að þetta sé rétt mál, og má það vera, en það er ósköp ambögulegt og verður hrein vitleysa, ef borið er saman við síðari hlutann, þar sem segir: „Sé það álit fræðimanna“. Hvað? Að eigi megi telja líklegt, að bæjarstæði Ingólfs hafi verið í Grjótagata 4.

Sem sagt, ef upplýst er, að þarna hafi bæjarstæðið ekki verið, þá á að gera ráðstafanir til að kaupa lóðirnar. Þannig er þetta eftir íslenzku máli. Það má vera, að eitthvað annað hafi vakað fyrir hv. þm., en þetta sér hver maður með barnaskólameenntun, og er furðulegt, að hv. þm., maður með doktorspróf frá Þýzkalandi, skuli ekki finna þetta upp á eigin spýtur. Hann ætti ekki að vera að koma hér fram með rembing, og væri honum sæmra að láta minna yfir sér. En það hefur alltaf verið

talið og er raunar sannað, að þarna voru bæjarhúsin, og það er ástæðulaust að fara nú að leita álits um það, sem er löngu sannað, m. a. með uppgreftinum vegna Steindórsprents, og allra sízt, þegar uppgröftur er ekki nefndur í till. Það er fyrst, þegar sýnt er, hvað barnalegt till. hv. þm. er, að hann dettur í sinni fallhlíf ofan á það, að þarna eigi að efna til uppgraffar, en í till. var ekki minnst á að grafa, heldur átti að heimila ríkisstj. að lesa skrif fræðimanna um þessi efni. Annars ætlaði ég ekki að kappræða þetta mál hér eða særa hv. þm., en það er, eins og vant er, að sá, sem fer óvarlega, hittir oft eigin menn, og ég held, að svo miklar upplýsingar hafi nú fram komið í málinu, að Alþingi geti ekki samþ. till. eins og hún er. Mig langar ekkert til að vera á móti þessari till., en það er vægasta aðferðin, sem hún verður beitt, að henni verði vísað aftur til n. til betri athugunar.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Ég ætlaði mér ekki að taka til máls um þessa till., en hv. þm. Barð. hélt því fram, að með samþykkt till. væri verið að gera kröfur á ríkissjóð og binda honum þungar byrðar, og hv. 1. þm. N-M. tók undir þetta, og eru það út af fyrir sig tíðindi, að þessir hv. þm. skuli vera sammála, en það er því einkennilegra, að báðir skuli þeir vera sammála um þetta, að fyrir því eru engin rök. Þótt till. sé samþ., þá leggur það engar skuldbindingar á ríkissjóð, og þurfa menn ekki annað en lesa till. til þess að sannfæra sig um það. Þar segir:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að leita um það álits sérfróðra manna, hvort eigi megi telja líklegt eða fullvíst, að bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar hafi verið í Grjótagata 4. Sé það álit fræðimanna og komi í ljós, að Reykjavíkurbær hafi ekki í hyggju að gera ráðstafanir til þess að eignast þessa lóð og næstu lóðir, t. d. til þess að reisa þar ráðhús eða annað opinbert stórhýsi, ályktar Alþingi að fela ríkisstjórninni að leitast við að fá keyptar þessar lóðir og hús þau, er á þeim standa, svo að síðar verði hægt að reisa þar opinbera byggingu eða hagnýta þær á annan hátt, er hæfi helgi staðarins.“

Henni er ekki ætlað að kaupa lóðirnar, heldur athuga möguleikana á því að fá þær keyptar, og þótt ríkisstj. gæti komizt að aðgengilegum samningum, þá yrði hún aftur að leita til Alþingis um heimild til að kaupa lóðirnar. Það verður sem sagt að leita heimildarinnar hjá Alþingi, og ef ekki er fé fyrir hendi í ríkissjóði, þá verður að leita lánsheimildar hjá Alþingi. Þetta hygg ég, að allir muni skilja, og allshn. eða a. m. k. meiri hluti hennar telur alveg áhættulaust að samþ. till., því að ríkisstj. verður að koma aftur til Alþingis til að leita kaupheimildarinnar, og hæstv. utanrrh. var einmitt á þessari skoðun, því að hann sagði, að í till. fælist engin heimild til að kaupa þessar lóðir, og stangast þetta við það, sem hv. þm. Barð. og hv. 1. þm. N-M. sögðu í sinni fullyrðingu, að till. hefði í för með sér tugmilljóna útgjöld. Hvað á allt þetta skraf að þýða og all-

ur sá orðaleikur, sem hér hefur verið? Þegar málið var til athugunar í nefnd, þá gerði ég till. um það, að í stað þess að fela ríkisstj. þessar framkvæmdir, þá eigi ríkisstj. að fá heimild til þessa, og eftir það þarf ekki annað en bera dálitið traust til hæstv. ríkisstj. til þess að hættulaust sé að samþ. þetta. Flokkur, sem ekki er stuðningsflokkur hæstv. ríkisstj., mælir fastast með þessu, að veita ríkisstj. þessa heimild, en ekki stuðningsmenn hennar. Þetta er dálitið einkennilegt. Hv. þm. Borgf. taldi þó till. skaðlausa eftir þessa breytingu, að hafa „heimila“ í staðinn fyrir fela, og hæstv. utanrrh. hefur viðurkennt efni till. Eg skal ekki full-yrða, að till. verði til þess að bera árangur frekar en þál. frá 1937, en hún er alveg hættulaus og meinaus og ég fordæmi fullyrðingar hv. þm. Barð. og ég fordæmi fullyrðingar hv. 1. þm. N-M. um það, að það beri vott um gáleysi í fjármálum að samþ. þessa till. Eg fordæmi slíkar fullyrðingar án raka, og það er rétt að fordæma einnig þann orðaleik, sem hér hefur orðið í hv. Alþingi um þetta mál. Í sambandi við það, að stungið hafi verið undir stól álitsgerð frá bæjarstjórn Reykjavíkur, þá er það ekki rétt, því að hún liggur ekki fyrir, en þá má spyrja, hvers vegna n. hafi ekki beðið eftir álitsgerðinni. Málið var sent til umsagnar í þrjá staði fyrir löngu, og svör frá tveimur aðilum komu fljótt, en ekki frá þeim þriðja, og þá áleit n., að ekki væri ástæða til að biðja lengur, sérstaklega af því, að n. áleit till. á engan hátt geta skaðað stjórn Reykjavíkurbæjar.

Eg álit að samþykkt till. sé ekki hættuleg fyrir Reykjavík eða bæjarstjórnina. Eg rökstyð það með því, að bæjarstjórnin áleit ekki vera þörf á því að svara n. Ef bæjarstjórnin hefði talið málið hættulegt, hefði hún flýtt sér að svara og rökstutt rækilega, af hverju hún væri því mótfallin. Eg er Reykjavíkurbæ mjög hlynntur, en ég álit, að það sé engin hætt fyrir bæinn, þó að þessi till. sé samþ. Þess vegna lagði ég til, að málið væri afgr. frá allshn., þótt ekki hefði borizt svar frá bæjarstjórninni. — Það hefur verið talað um það, að eðlilegt væri, að till. yrði aftur vísað til allshn. Eg tel það ekki eðlilegt og álit, að Alþ. eigi að taka ákvörðun um till., enda þótt málhreins-unarmenn hafi um það deilt, hvort málið á till. sé forsvaranlegt. Eg get fallist á það með hæstv. dómsmrh., þó að ég hafi bara barna-skólamenntun í íslenzku, að till. hefði getað verið betur orðuð. En ég held, að ef till. er borin saman við ýmislegt annað, sem hér hefur verið samþ., þá þurfi Alþ. ekki að skammast sín fyrir að samþ. hana (HV: Jafnvel ekki, þó hún væri borin saman við það, sem ráðh. skrifar.), án þess þó að ég vilji draga í land fyrir hæstv. dómsmrh. Eg tel ástæðulaust, að n. taki till. aftur til athugunar, og hún mun ekki gera það.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Eg ætla ekki að svara æðu hv. 2. þm. Rang., en ég vildi biðja hann að athuga fasteignamat lóða í Grjótaþorpinu og söluverð lóða í miðbænum, og athuga síðan niðurstöðurnar af því. Annars

var það ekki af þessari ástæðu að ég kvaddi mér hljóðs. Ástæðan til þess var sú, að ég er á móti till. eins og hún er nú og tel, að hún verði að vera í öðru formi, ef á að samþ. hana. Eg er með því, að rannsakað sé, hvort bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar hafi verið þar, sem nú er Grjótagata 4, og með þeirri rannsókn sé gengið úr skugga um það. En ég er á móti því, að þarna sé reist stórhýsi, ég vil að þar verði reistur bær í sama formi og fornmennt byggðu. Ef ég kæmi hér sem útlendingur og mér væri sagt, að þarna væri fyrsti bær á Íslandi, væri um þjóðlegar minjar að ræða, sem mér mundi leika forvitni á að skoða, en mér mundi þykja minna til þess koma að skoða þarna stórhýsi. Sama mundi mörgum Íslendingum finnast. Eg styð því ekki till. um, að ríkið kaupi þessar lóðir til þess að byggja þar stórhýsi, hvort sem um er að ræða ráðhús eða eitthvað annað. Eg vil láta byggja þarna bæ með líku sniði og Ingólfr Arnarson byggði, eftir því er við bezt vitum. Eg mundi geta stutt till. þannig breytta. Fyrst er að athuga, hvort bærinn hefur staðið þarna, og ef svo er, þá á að byggja bæ í líku sniði sem sýnishorn þess, hvernig fyrst var byggt í Reykjavík.

Umr. frestað.

Á 39. fundi í Sp., 19. apríl, var till. tekin til frh. síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var fram haldið síðari umr. um till. (A. 262, 563, 567, 590).

Of skammt var liðið frá útbýtingu brtt. 590. — Afbrigði leyfð og samþ. með 32 shlj. atkv.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Eg hef lagt fram brtt. á þskj. 563. Er þar lagt til, að till. orðist þannig, að Alþingi feli ríkisstj. að sjá um, að eigi verði byggt á svæði því, sem er á milli Þingholtsstrætis og Garðastrætis, hafnarinnar og tjarnarinnar í Reykjavík, fyrr en Alþingi og Reykjavíkurbæ ásamt þeim öðrum aðilum, auk skipulagsnefndar, er kvaddir yrðu til að fjalla um málið, hefur unnizt tími til að taka ákvarðanir um, hvernig haga skuli byggð á þessu svæði með tilliti til sögulegra minja þess og fegurðar- og menningargildis þess fyrir framtíðina.

Eg kom nokkuð inn á það við fyrri umr. þessa máls, hvaða ástæður væru til þess, að Alþingi ætti að láta þetta til sín taka, hvernig færi með byggingar á þessu svæði. Mér sýnist, að þær umr., sem farið hafa fram um þessa þáttill., gefi nokkurt tilefni til að vona, að það væri hægt að fá hér á þingi nokkra ákvörðun, sem mætti verða til góðs um byggingar á þessu svæði. Eg man ekki eftir, að hér hafi farið fram umr., sem hafi falið í sér tilfinningu fyrir þeim minjum, sem þetta svæði hefur að geyma. Eg held, að það sé nauðsynlegt fyrir okkur einmitt nú á þessu ári að taka ákvörðun í þessu efni, ef á að gera það á annað borð. Nú á næstu árum verður farið að byggja á þessu svæði stórar og voldugar byggingar, sem mönnum mun vafalaust finnast of mikið í lagt að rífa síðar meir með tilliti til

Þess að byggja á svæðinu öðruvísi. Á næstu árum kemur þessi gamli miðbær til með að verða byggður með stórum, voldugum verzlunarbyggingum. Þar eru dýrustu lóðir í bænum, og ýmis voldug fyrirtæki hugsa sér að byggja þar mikil hús, svo að miðbærinn verður yfirbyggður af nýttizku húsum, fjögurra til sex hæða og óhugsandi að rútta þeim burt síðar. Ég hef minnst á það áður, að þegar slík stórhýsi risa upp allt í kringum dómkirkjuna og alþingishúsið, sem mega heita einu minjarnar um þá gömlu Reykjavík, þá liti þessi hús út eins og kofar, og ég vil undirstrika það, hvað þessar byggingar verða litlar og fátæklegar samanborið við þessar miklu byggingar, sem þarna munu risa upp. Allur miðbærinn mundi fá á sig sama svipinn og Austurstræti hefur nú, svip kaupsýslunnar, en allt þurrkast út, sem minnir á hinar sögulegu minjar og hina þúsund ára sögu þessarar byggðar.

Ef við ætlum að hindra þessa breytingu, verðum við að stinga fótum við strax. Það, sem hér togast á, er annars vegar kaupsýslusjónarmiðið, en hins vegar ræktin við okkar sögulegu minjar. Ef við látum kaupsýslusjónarmiðið ráða, kemur það til með að setja sinn svip á allan miðbæinn. Hver Íslendingur, sem kemur hingað utan af landi, sér þá það, sem kaup-sýslan hefur sett mark sitt á. Miðbærinn hefur ekki verið enn þá byggður nema að litlu leyti. Þess vegna er enn tími til að stinga fótum við og stjórna byggingum hér í miðbænum út frá því sjónarmiði, hvernig við eigum að skila honum til ókomna tímans, þannig að hann verði sem fegurstur og við sýnum sem mesta ræktarsemi gagnvart okkar sögu. Við höfum alltaf verið að biða lægri hlut í þessum átökum milli kaupsýslunnar og ræktarseminnar við okkar sögu. Það er táknað, að einu af húsum, sem næst á eftir menntaskólanum var mest tengt Jóni Sigurðssyni, var öllu breytt, rífið allt innan úr því og því breytt vegna kaup-sýslusjónarmiðsins. Sama er að segja um hús, sem Sigurður Breiðfjörð bjó í. Á sama tíma og við erum að grafa upp bæ Ingólfs, þá látum við okkur standa á sama um minjar frá fyrri hluta 19. aldar, sem síðar meir verða eins mikils virði og minjarnar um Ingólf Arnarson. Á skipulagsupprætti Reykjavíkur eru þurrkuð út gömlu timburhúsin við Tjarnargötu, einhver fallægustu hús frá fyrri tímanum í þeim stíl. Við verðum að gera okkur ljóst, að ef við ætlum að verða metnir eins og við höfum verið metnir erlendis, ef við viljum vera metnir sem sögubjóð, þá eigum við að sýna meiri rækt við að varðveita þær fornu minjar, sem hér eru enn þá. 19. öldin er eitt merkasta tímabilið í okkar sögu, ekki sízt síðari hluti hennar, og við verðum að gera það, sem við getum, til að varðveita sögulegar minjar frá þessu tímabili. Þegar Alþingi var endurreist, voru átök um það, hvort Alþingi hið nýja skyldi vera á Þingvöllum eða í Reykjavík. Þá var barizt á móti því af hálfu okkar rómantísku skálda, að Alþingi yrði í Reykjavík, vegna þess að Reykjavík væri hálfðanskur bær. Jón Sigurðsson beitti sér fyrir því, að Alþingi yrði sett í Reykjavík, vegna þess að hann sagði: Við

gerum Reykjavík að islenzkum bæ. — Þetta tókst. Við, sem nú sitjum á Alþingi, getum með löggjöf haft áhrif á, hvernig bærinn er byggður, og okkur ber skylda til að gera það, sem unnt er, til að varðveittar verði þær sögulegu minjar, sem hér eru, og Reykjavík komist eins nærri því og hægt er að koma í staðinn fyrir Þingvöllum. Og hvort haldið þið að verði komizt nær því í augum manna, sem koma hingað utan af landi, með því að hér í miðbænum verði eingöngu látin vera 4—6 hæða hús, eða þá með hinu, að við varðveitum hinn gamla miðbæ með þeim sögulegu minjum, sem þar eru?

Það hefur oft verið talað illa um skipulag Reykjavíkur. En fátt er svo með öllu illt, að ekki boði nokkuð gott, því að ekki er enn búið að fylla allan miðbæinn af stórhýsum, svo að enn er hægt að gera ráðstafanir án þess að verja milljónum króna í það að fara að rífa niður hús, auk þess sem viðbúið er, að þar sem svo er komið, sé erfitt að fá þau rifin niður. Ég held því, að við ættum að samþykkja till. eins og þá, sem ég hef lagt hér fram, og ættum að reyna að koma okkur saman um, hvort við gætum fengið út það góða hugmynd um skipulagningu á miðbænum, að það gæti samrýmt þeim kröfum, sem gerðar hafa verið í þessum efnunum og gerðar verða af afkomendum okkar. Okkur verður álasað, ef við verðum búnir að haga okkur þannig, að ekki verði hægt lengur neinu um að þoka. Það er oft dálítið einkennileg tilfinning, sem við Íslendingar höfum, þegar við tölum við útlendinga, sem að einhverju leyti þekkja til sögu þjóðar okkar. Fyrsta hugmyndin, sem útlendingurinn hlýtur að fá, er þessi: Á þessi þjóð enga sögu? Það er ekkert, sem minnir á það gamla, það er allt svo nýttizkulegt. Við höfum svo að segja flýtt okkur að þurrka burt minjarnar af því gamla, eins og okkur hafi þótt hneisa að því. Öllum kofum og kotum hefur verið rutt úr vegi jafn-öldum og ný hús hafa verið byggð í sveitunum, og við verðum í vandræðum með að skilja afkomendum það mikið eftir af sögulegum minjum, að þeir geti gert sér grein fyrir, hvernig afkoman var og hvernig lifað var hér í byrjun átjándu aldar. Þess vegna væri sérstök þörf á að reyna að stinga hér við fótum. Ég held, að hér á næstu grösum við alþingishúsið og dómkirkjuna verði byggð gífurleg stórhýsi, svo framarlega sem hér verður ekki rönd við reist. Ég get skilið, að þeir, sem hafa keypt lóðir fyrir uppsprengt verð í miðbænum, óski að fá að byggja á þeim. En ég held, að landrými hér í Reykjavík sé það mikið, að hægt væri að bæta slíkum aðilum þetta að fullu, þannig að þeir yrðu ekki fyrir neinu tjóni, þó að þeir hafi eignast þessar lóðir í miðbænum. Hvað snertir ráðstöfun á þessu svæði, má gera ráð fyrir, að við gætum komið okkur saman um ýmsar góðar hugmyndir um byggð eða öðruvísi not á svæðinu. Það gerði ekkert til, þó að partur af þessu svæði fengi að standa óbyggður, vegna þess að það koma hér kynslóðir á eftir okkur, sem hafa kannske meiri þekkingu en við á fortíð okkar og hafa þá möguleika til þess að ráðstafa slíku svæði

þannig, að í sem mestu samræmi væri við sögu okkar. Eg tel það ákaflega illa farið, ef við látum kaupsýslusjónarmið í sambandi við þessar lóðir ráða yfir gerðum okkar og ráðstöfunum í þessum efnunum, og við fyrir peningana, sem þessar lóðir kosta, eyðileggjum allt umhverfið kringum dómkirkjuna og alþingishúsið, sem tengt er baráttu forfeðra okkar, eins og nú hefur verið gert með Aðalstræti 10. Ef við breytum þannig, eyðileggjum við það, sem við í öðru orðinu segjum, að sé okkar dýrmætasta eign. Eg held því, að það yrði til nokkurs góðs, að þessi brtt. yrði samþ., og vona ég, að hv. þm. geti fallist á að greiða henni atkvæði.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Eg hef orðið allt að því klökkur af því að hlusta á svona ræðu eins og hv. 2. þm. Reykv. (EOI) um uppbyggingu höfuðstaðarins, og gat ekki varizt að hugsa sem svo, að þjóðleikhúsið væri farið að hafa mikil áhrif á hv. þm., svo að manni fannst maður jafnvel horfa á álfahópa og annað slíkt. Eg held, að ef þessi gífurlegi áhugi fyrir að byggja hér einstæða framtíðarborg kæmi í framkvæmd, mundi það leiða til algerðrar stöðvunar í uppbyggingu Reykjavíkur um ófyrirsjáanlegan tíma, ef samþykkja ætti og framkvæma tillögu eins og þá, sem hann ber hér fram. Þetta er í rauninni ekki annað en það, sem daglega er verið að framkvæma samkvæmt lögum og reglugerðum, sem settar hafa verið um bæjarstjórnarmál, ásamt þar til bærum stjórnarvöldum, eins og t. d. skipulagsnefnd ríkis og bæja. Það er þetta, sem verið er að gera daglega í stjórn og uppbyggingu Rvíkur og þeir aðilar, sem um þessi mál fjalla, hafa meira og minna fyrir sjónum. Með þessari brtt. er hv. 2. þm. Reykv. kominn inn á svo miklu viðtækari grundvöll en upphaflega var til ætlað, að það má telja að flestu eða öllu leyti annað mál, og tel ég því ekki rétt að fallast á slíka gerbreytingu og hér er um að ræða.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Hæstv. utanrrh. (BBen) flutti hér 2 mjög óvenjulegar ræður, þegar þetta mál var til umræðu síðast. Í ræðum sínum staðhæfði utanrrh. meðal annars, að málfarið á þessari till. væri beinlínis rangt, svo rangt, að ekki kæmi til greina, að Alp. samþykkti till. þegar af þeirri ástæðu. Hér er um svo óvenjulega staðhæfingu að ræða, að ég sé ekki annað fært en að fara um þetta örfáum orðum. Ráðh. mun vafalaust hafa ætlað sér að hirta mig sérstaklega með þessum aðfinnslum sínum, en gáði ekki að því, að högginn lenda einnig á allri allshn. Sp. og þar með þrem ágætum flokksbræðrum hans, sem allir eru mjög vel að sér í íslenskri tungu, en þeir höfðu afgreitt till. og mælt með henni athugasemdalaust, án þess að sjá nokkuð við málfar hennar að athuga. Við því var heldur ekki að búast, enda tók enginn þm. undir þessar aðfinnslur ráðh., sem ekki var heldur von, því að bókstaflega allt, sem ráðh. sagði um þetta mál, var fullkomlega út í bláinn. Er hér

um að ræða mjög óvenjulegt frumhlaup, og sé ég ekki ástæðu til annars en að vekja nokkra athygli á því. Eg man ekki eftir, að það hafi nokkurn tíma áður verið gert veður út af málfari þingskjals, enda yfirleitt engin ástæða til þess. Þm. eru það vel máli farnir, að gengið hefur verið sómasamlega frá þskj., sem auk þess hafa verið yfirfarin af skrifstofunni. Ráðh. sagði, að það væri rangt mál að segja eins og komizt er að orði í upphafi till.: „Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að leita um það álits sérfróðra manna, hvort eigi meg telja líklegt eða fullvíst, að bæjarstæði Ingólfs Arnarsonar hafi verið í Grjótaþorpinu, eða um það bil þar, sem nú stendur húsið Grjótagata 4.“ Hann sagði, að það væri rangt að hafa neitun í þessari setningu, „hvort eigi meg telja líklegt eða fullvíst“, og taldi, að með þessu væri verið að staðhæfa, að bæjarstæðið hafi ekki verið á þessum stað. Hann virðist vera á þeirri skoðun, að neitun í beinni eða óbeinni spurnarsetningu snúi merkingu setningarinnar við. En þetta er mikill misskilningur. Það er alþekkt lögmál, að spurt sé með neitun í beinni eða óbeinni spurnarsetningu, og breytist merking spurningarinnar í engu við það. Ef maður er spurður: Hefur þú gert þetta —, og hann hefur ekki gert það, segir hann nei. En það hefði líka eins mátt spyrja: Hefurðu ekki gert þetta — og er þá yfirleitt búizt við jákvæðu svari —, og ef maðurinn hefur ekki gert það, segir hann nei, þó að spurt sé með neitun. Athugasemdir hæstv. ráðh. eru því fullkomlega út í bláinn. Sé málfar till. rangt eða ambögulegt, þá hafa bæði höfundur Njálu og Jón Arnason þjóðsagnaritari skrifað rangt eða ambögulegt mál. Eg gerði það að gamni mínu að blaða í Njálu til þess að athuga, hvort ekki væri þar einhvers staðar tekið til orða hliðstætt því, sem gert er í till. og hæstv. ráðh. telur rangt. Og ég þurfti ekki að lesa lengi. Þegar Gunnar afræður, að þeir Kolskeggur skuli ríða til heimboðs í Tungu til Ásgrims Ellidagrimssonar, segir: „Skal nú ekki orð gera Njálssonum?“ sagði Kolskeggur. „Ekki,“ sagði Gunnar. „Eigi skulu þeir hljóta vandræði af mér.“ Höfundur Njálu lætur Kolskegg spyrja með neitun í spurningunni. Sú neitun snýr ekki við merkingu setningarinnar, og þess vegna lætur hann Gunnar svara eins og hann gerir, það er neitandi, fyrst hann vill ekki, að Njálssonum séu gerð orð. Mig langaði og til að finna hliðstætt dæmi úr síðari tíma bókmenntum og leit því í Þjóðsögur Jóns Arnasonar. Þar segir á einum stað: „Eitt sinn spyr kaupamaður ekkjuna, hvort bóndi hennar hefði eigi átt mikla peninga.“ Svar-ið: „Hún kvað svo vera“ þýðir auðvitað, að bóndi hennar hafi verið ríkur, enda var svo, en ekki að hann hafi ekki verið ríkur, eins og hæstv. ráðh. virðist halda. Hér eru því tvö dæmi úr fornum og nýjum bókmenntum, sem sýna, að málið á till. er rétt, en að hæstv. ráðh. hefur annaðhvort orðið á furðuleg fljótfærni eða þá að hann er verr að sér en ég hefði haldið. Hæstv. ráðh. ætti því að læra af þessu að gagnrýna ekki málfar þm. Hann er ekki fær

um það. Hann ætti og að stilla betur skap sitt og gæta betur orða sinna en hann hefur gert hér, þar sem hvert orð hans er blaður og fjarstæða.

Ég hef þó haft fregnir af einni þjóð, sem hugsar í þessum efnum eins og hæst. ráðh. virðist gera, en það eru Japanir. Í málum allra vestrænna þjóða gildir sú regla, að sé spurt: „Hefurðu gert það“ og sá, sem spurður er, hefur ekki gert þetta, þá svarar hann með nei, og alveg eins þó spurt sé: Hefurðu ekki gert það? Hann svarar líka með nei. En þessu er öðruvisi farið með Japani. Sé Japani spurður: Hefurðu ekki gert það? og hafi hann ekki gert það, lætur hann neitunina í spurnarsetningunni ráða og segir já. Það var einu sinni hent mikið gaman að þessu í Bandaríkjunum, er þau áttu í samningum við Japani, og sagt, að það væri óvarlegt að semja við þjóð, sem segði já, þegar aðrir segðu nei, og öfugt, en það hefur hent hæst. utanrrh. að segja já, þegar aðrir Íslendingar segja nei, og öfugt, og það er nokkuð langsótt að hugsa upp á japönsku til að geta snúið út úr fyrir öðrum þm. Ég skal ekki ásaka hæst. ráðh., því að það er mannlegt að skjátlást, en hér skjátlást honum herfilega, og það hefði vissulega verið skemmtilegra fyrir hann að hafa um þetta færri og smærri orð, þegar ekki stendur steinn yfir steini í málfræðikenningu hans. Ég hef nú orðlengt svo um þetta af því, hve tildrög málsins voru óvenjuleg og öll gagnrýni hæst. ráðh. út í bláinn.

Út af brtt. í þskj. 590 vil ég segja það, að þær breyta eðli málsins, því að þær gera ráð fyrir, að fyrri hlutinn verði samþ., en síðari hlutinn felldur. Í þessu sambandi vil ég láta þess getið, að eitt af því, sem hæst. ráðh. hafði út á till. á þskj. 262 að setja, var, að hún færi fram á að láta rannsaka, hvort bæjarstæðið væri ekki þarna, en hæst. ráðh. sagði, að öllum væri kunnugt, að bæjarstæðið væri á þessum stað í Grjótaþorpinu, en nú gerist það, að tveir merkir flokksbræður hæst. ráðh. koma með till., sem ekkert annað felst í en þetta verði rannsakað, enda sagði hv. 5. þm. Reykv., að vafi léki á þessu, en hæst. ráðh. taldi þetta vafalaust, svo að nokkuð ber þar á milli. En öll skynsamlegustu rökin í málinu mæla með, að bæjarstæðið hafi verið þarna, eins og ég gat um í framsöguræðu minni, en ég taldi ekki rétt, að Alp. slægi slíku föstu, heldur leitaði álits sérfróðra manna í þessu efni. Þjóðminjavörður telur nær fullvist, að bærinn hafi staðið þarna, og svo er um fleiri fræðimenn. Ef þetta reynist rétt, á staðurinn að vera í opinberri eign, svo að hann verði notaður í samræmi við helgi sína.

Umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. enn tekin til frh. síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

10. Réttarrannsókn á togaraslysum.

Á deildafundum 3. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um réttarrannsókn á slysum, sem orðið hafa á íslenskum togurum [107. mál] (A. 290).

Á 23. fundi í Sp., 7. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 24. fundi í Sp., 8. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja á þskj. 290 till. til þál. um, að látin verði fara fram réttarrannsókn á slysum þeim, sem orðið hafa á íslenskum togurum að undanfögnu, og á grundvelli þeirrar rannsóknar og með hliðsjón af lögum annarra þjóða um þetta efni láti hæst. ríkisstj. undirbúa löggjöf um að koma í veg fyrir, að slys verði eins tíð og að undanfögnu. Það er mönnum orðið mikið áhyggjuefni, hve tíð þessi slys á togurum okkar eru orðin. Hér er ekki sérstaklega átt við dauðaslys, sem þó hafa orðið fleiri en búast hefði mátt við, heldur hin, sem leiða ekki til dauða, heldur til meiri eða minni meiðsla á mönnum, og nú eru orðin svo tíð, að menn, sem þekkja vel til, telja þau vera svo að segja daglegan viðburð á íslenskum togurum. Ég spurðist fyrir um það hjá Slysavarnafélagi Íslands, hvort það hefði safnað skýrslum um þau slys, sem orðið hafa á togurunum, en svo reyndist þó ekki nema um dauðaslys. Slysavarnafélagið lét mér í té skýrslu 2. þ. m., og ber hún með sér, að fjögur dauðaslys hafa orðið 1948 og eitt 1949. Eins og ég sagði áðan, er það að visu allt of mikil mannförn, þótt við áhættusaman atvinnuveg sé, og full ástæða af þeim sökum, þótt ekki væri annað, að taka þetta mál til alvarlegrar athugunar með það fyrir augum að koma í veg fyrir þessi slys. En eins og ég tók fram, þá tel ég hinn þáttinn mjög svo alvarlegan, þ. e. hin tíðu slys, sem ekki leiða þó til dauða. Um þau hef ég engar tæmandi upplýsingar, enda er farið fram á það í þáltill., að rannsakað verði, hve mörg þau hafa verið, hvernig þau hefur að höndum borið og hverjar eru höfuðorsakir þeirra. Þótt ég hafi sem sagt ekki um þetta tæmandi upplýsingar, þá vil ég þó leyfa mér að nefna nokkur dæmi um þessi slys, sem eru, eins og sjómenn segja, að verða daglegur viðburður á íslenskum togurum. Ég vil taka það fram, að dæmin verða ekki staðfærð á sérstök skip né nefndar heimildir, en ég fullyrði, að þetta eru staðreyndir, sem og mun koma í ljós við rannsókn.

Í einni veiðiferð slasast tveir menn samtímis, annar fótbrotnar á báðum fótum, en hinn slóst til og marðist, svo að setja varð hann í land. Í einni veiðiferð marðist maður svo, að setja varð hann í land, og var hann frá vinnu í 2—3 mánuði. Í annarri veiðiferð varð það,

að maður kastaðist undan sjó og fékk þá mik-ið högg á handarbak annarrar handar. Maður-inn meiddist svo, að hann bað um að fara með sig í land til læknis, en skipstjóri neitaði og taldi ekki þörf á því. Það var því fyrst eftir 14 daga, að lokinni veiðiferð, er farið var til lands, að maður-inn komst til læknis og reyndist þá vera með brotin tvö handarbaksbein. Í einni veiðiferð var það, að sjór gekk yfir skipið, og tók alda einn mann og sló honum svo við vélarreisin skips-ins, að höfuðkúpubrot varð af. Þótti samt ekki taka því, frekar en í dæminu á undan, að fara í land með manninn til læknis, fyrr en veiði-förinni var lokið. Í einni veiðiferð fékk togari tundurdufl í vörpuna. Skipstjóri skipar að taka inn vörpuna með duflinu í, og lætur hann síðan mennina bíta við það á dekki veltandi skipsins að losa duflið úr vörpunni. Þegar því er svo lokið, lætur hann slá á það köðlum og setja fyrir borð aftur. Af þessu varð að visu ekki slys, en um það hafði skipstjóri ekki hugmynd, og sýnir þetta vitaverða óvarkárni og hirðuleysi fyrir lífi skipshafnarinnar og þá auðvitað einnig sjálfs sín, því að eins og gefur að skilja var það tilviljun ein, að duflið skyldi ekki springa og allir farast.

Þá vil ég nefna hér, að samkv. Morgunblað-inu 31. jan. s. l. hafði togarinn Ísólfur komið til Siglufjarðar með fimm slasaða menn. Hafði togarinn verið að veiðum út af Vestfjörðum, er stórsjór reið yfir skipið, og meiddust þá mennirnir fimm „allir í sömu andránni“, eins og Morgunbl. orðar það. Einn þessara manna handleggsbrotnaði, annar missti framan af fingri, en um meiðsli hinna er ekki getið.

Eins og ég sagði áðan, þá eru þessi dæmi alls ekki tæmandi, heldur aðeins nefnd sem sýnishorn af þeim slysum, sem á togurunum hafa orðið að undanförunu. En ef framkvæmd yrði sú rannsókn, sem þáttill. fer fram á, mundi það sýna sig, að þessi slys eru orðin geigvæn-lega tíð, og einnig vildi ég þá vonast til, að hv. alþm. litu á þetta eins alvarlegum augum og ég, og að þörf væri á að gera ráðstafanir til þess að koma í veg fyrir þetta, að svo miklu leyti sem það er hægt. Ég vil ekki nú í þessu sambandi fara að ræða síðasta slysið, þ. e. a. s. þegar togarinn Vörður fórst og með hon-um fimm menn. Ég geri ráð fyrir, að nú þegar sé hafin rannsókn í því máli og að hún leiði í ljós, með hverjum hætti það atvikaðist. Ég vil ekki fara út í að ræða það nú, þótt til-efni hafi gefizt af blaðaskrifum, sérstaklega þó skrifum Morgunblaðsins, sem gefa ástæðu til þess að ætla — að mér finnst, að teflt hafi verið nokkru tæpara með líf þeirra sjó-manna, er þar áttu hlut að máli, en þörf hafi verið. En ég vil þó ekki draga það frekar inn í þessar umr., því að það verður sjálfsagt upp-lýst á öðrum vettvangi. En það er sérstak-lega athugandi í sambandi við þessi tíðu slys, að þeim virðist hafa fjölgað mjög nú á seinni árum, eftir að bæzt hafa í flotann hin nýju og vönduðu skip, nýsköpunartogararnir. Mér virðist nú, að við tilkomu hinna nýju og betri skipa ætti slysaþættan að minnka, en reynslan virðist fara í öfuga átt. Virðist það ótvírætt benda í þá átt, að þar sem með þessum nýju

Alpt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

skipum er hægt að stunda veiðiskapinn fastar, þá sé hann oft stundaður af meira kappi en forsjá, enda er það mál sjómanna, að sumir skipstjórar telji sér fært að halda áfram veið-um hvernig sem viðrar. Sennilegt er, að til grundvallar hinum óhóflega veiðiskap liggi það, að skipstjórnir telji sig þannig geta aflað meira og þjónað þannig betur hagsmunum út-gerðar sinnar. En mér skilst á sjómönnum, að þeir telji mjög vafasamt, að þannig geti verið um hagnað fyrir útgerðina að ræða, því að hvort tveggja sé, að af þessu leiði tíðari slys og meira veiðarfarfatjón, sem nemi oftast meiru en því, sem útgerðin hagnast á auknum afla. Þegar lítið er nú á hvort tveggja, aukna slysaþættu og að mjög vafasamt er, að af þess-ari föstu sjósókn leiði aukna verðmætasöfn-un, þá er full ástæða til þess að taka í taum-ana á þann hátt sem dugir, til þess að koma í veg fyrir þessa óhæfilegu sjósókn. En eins og sakir standa virðist mér ekkert það ákvæði vera í lögum, sem komi í veg fyrir slíkt, þ. e. a. s. ekkert það ákvæði, sem geri skipstjóra ábyrgan fyrir að tefla lífi skipshafnar sinnar á tæpasta vaðið eða a. m. k. valda meiri eða minni meiðslum á skipsmönnum sínum, eins og fyrrnefnd dæmi sanna. Það er að visu gert ráð fyrir því í l., að það sé skráð í dagbók skipsins, þegar slíkir atburðir gerast, og er það þá auðvitað gert með því orðalagi, sem stjórnaða skipsins þykir hæfa í hverju tilfelli. Enn fremur er talað um það í 45. gr. siglingal. frá 1914, að skipstjóra beri að tilkynna slys til yfirvaldanna. En mér virðist orðalag þess-arar gr., eins og siglingal. yfirleitt, vera miklu meira miðað við það, ef tjón verður á skip-inu sjálfu og farmi þess, heldur en ef slys eða tjón verður á skipverjum. Og ég held, að á-kvæði þessarar gr. um tilkynningarskyldu á slysum, ef hún á annað borð nær nokkuð út fyrir skaða á skipi og farmi, þá nái hún að minnsta kosti ekki lengra en til slysa, sem leiða til dauða. Ég hef a. m. k. ekki fundið út úr þessum l. nein ákvæði um það, að það sé lagaskylda að tilkynna yfirvöldunum, þó að svokölluð minni háttar slys verði á mönn-um. Mér er enda nær að halda, að það sé a. m. k. ekki framkvæmt þannig, og þegar slík-ir atburðir gerast, þá sé látið nægja að geta þeirra lauslega í dagbók skipsins og síðan sé ekki annað gert, þegar slys eru ekki svo al-varleg, að komizt verður hjá að koma mönn-unum undir læknishendur og fá nýja menn í skarðið, eftir því sem þarf í hverju tilfelli. Það getur því endurtekið sig hvað eftir ann-að á sama skipi og án þess að skipstjóri verði af þeim sökum að sæta nokkurri verulegri á-byrgð, að menn slasist meira eða minna og jafnvel taki út og farist, án þess að nokkuð frekar sé í þeim málum gert, a. m. k. ekkert, sem að gagni kemur og leiði til þess, að nokk-uð meiri varúðar sé gætt í næstu veiðiferð eða þeim, sem þar koma á eftir. Í sjómannal. hef ég heldur ekki fundið nein ákvæði, þar sem skipstjórnamenn eru gerðir ábyrgir fyrir slíkum atburðum eða sem felist í nokkur vernd fyrir þá sjómenn, sem hlut eiga að máli. Það eina, sem ég hef fundið í þeim varðandi þetta,

er siðari málsg. 56. gr. þessara l., sem er á þá leið, að þeim manni, sem verkum stjórnar, er skylt að gæta þess, að fylgt sé nauðsynlegum varúðarreglum gegn slysum og sjúkdómum. Eins og gefur að skilja, þá kemur náttúrlega slík orðafroða eins og þetta sjómönnum að litlu gagni og er þeim til litillar verndar í slíkum tilfellum sem hér er verið að tala um. Er kannske eitt gleggsta dæmið um það einmitt það dæmi, sem ég nefndi áðan um tundurduflíð, sem tekið var inn á dekk skipsins í stórsjó og menn látnir búa við að losa það úr vörpunni og koma því síðan fyrir borð aftur. Menn geta nokkuð af því séð, hve alvarlega þessi málsg. sjómanna l. er tekin, sem er um að gæta varúðar gegn slysum og öðru slíku. Mér er ekki kunnugt um það, og ég hef ekki getað fundið í l., sem ég hef litið yfir og talið, að sérstaklega mundu fjalla um þetta mál, nokkur ákvæði, þar sem nokkur alvarleg ábyrgð sé lögð á herðar skipstjórnarmanni um það að gæta sæmlegrs hófs í sjósókn, þannig að ekki sé lífi og limum skipverjanna teft í tvísýnu að nauðsynjalitlu eða nauðsynjalausu. Ég held þess vegna, að það sé nauðsynlegt að gera hvort tveggja: það, sem farið er fram á í þessari till., að láta fara fram tæmandi rannsókn á þeim slysum, sem orðið hafa t. d. á tveim síðustu árum, eins og till. er miðuð við, til þess að fá alveg tæmandi yfirlit yfir það, hversu mörg og alvarleg slysin eru, og að á grundvelli þessarar rannsóknar sé síðan undirbúin — og með hliðsjón af l. annarra þjóða um þetta efni — löggjöf og sett í l. ákvæði, sem geri skipstjórnarmenn og útgerð skipanna miklu ábyrgari fyrir framkomu sinni gagnvart lífi og limum skipverja, svo að ætla meg, að það geti orðið til þess að draga úr þeirri miklu slysaþættu, sem nú er, til þess að hér eftir verði slysin ekki eins tíð og raun hefur borið vitni um t. d. nú tvö s. l. ár. Ég hef ekki haft neina aðstöðu til þess að kynna mér l. annarra þjóða um þetta efni. Mér hefur þó verið sagt, að t. d. í enskum l. séu ákvæði, sem valdi því, að ef t. d. togaraskipstjóri missir mann út eða önnur alvarleg slys verða á skipi hans, a. m. k. ef þau endurtaka sig, þá leiði það innan skamms til þess, að hann tapi réttindum til skipstjórnar lengri eða skemmri tíma. Ég veit ekki sjálfur, hvernig þau lagaákvæði eru, en tel sjálfsgagt — enda mun það auðvelt fyrir utanríkisþjónustuna — að fá upplýsingar um lagaákvæði þessarar þjóðar í þessu efni og tel sjálfsgagt, að þau séu höfð til hliðsjónar við lagasetninguna hér, sem sett yrði samkv. till. og miða ætti að því að draga úr þessari slysaþættu og þessum allt of tíðu slysum, sem hér hafa orðið á togurinum.

Ég mun ekki fjölyrða um þetta mál að sinni, en vænti þess, að hv. Alþ. vilji taka vel undir það, telji það þess virði, og ég vil vænta þess, að sú rannsókn, sem till. fer fram á, verði framkvæmd og síðan láti ríkisstj. undirbúa þá lagasetningu, sem hún teldi nauðsynlega í þessu sambandi, og þannig mætti svo takast að gera ráðstafanir, sem verulega drægju úr þessum tíðu slysum. Ég vildi þá leyfa mér að leggja til, að till. að lokinni þess-

ari umr. verði vísað til allshn. Ég held, að þó að það kunni að kosta eitthvert fé að framkvæma þessa rannsókn, sem till. felur í sér, þá mundi ekki þurfa til þess sérstaka fjárveitingu. Það er, eins og hv. þm. er kunnugt, á fjárl. hvers árs ætlað nokkurt fé til slíkra mála eða skyldra þessu, og geri ég ráð fyrir, að ekki þyrfti fjárveitingu í þessu efni og sé því ekki ástæða til að vísa till. til fjvn., en legg til, að henni verði vísað til allshn.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það hlýtur að vera áhugamál allra, að komið verði í veg fyrir slys og tjón af völdum þeirra, og að svo miklu leyti sem þessi till. kann að stuðla að því, ber að fagna henni. Hins vegar get ég ekki varizt því að telja, að till. sjálf, form hennar og efni sé byggt á nokkrum misskilningi, og ég staðfestist raunar í þeim grun mínum við að heyra ræðu hv. flm., þar sem hann var að ræða um þau lagaþöð, sem hér kæmu til álita. Það má ef til vill segja, að þau ákvæði, sem hann vitnaði í, séu ekki eins glögg og skyldi, en hann gleymdi þá líka því lagabodinu, sem tekur af allan vafa. En það eru l. nr. 68 frá 1947, um eftirlit með skipum. Þar segir, með leyfi hæstv. forseta, í l. 1.—2. málsg. 50. gr.: „Hafi einhver sá atburður gerzt, er valdi því, að halda beri sjóferðapróf samkv. 45. gr. l. nr. 56 30. nóv. 1914, ber að gera eftirlitsmanni í því umdæmi, þar sem sjópróf er haldið, aðvart um það, og sé um að ræða strand skips, verulegar skemmdir á skipi eða veruleg meiðsli manna, ber honum að mæta eða láta mæta við prófin. — Eftirlitsmanni ber og að hefjast handa um, að próf sé haldið, ef hann telur ástæðu til eða þess er krafizt af aðilum þeim, sem taldir eru í b-lið 29. gr.“ — Samkvæmt þessu ákvæði er það alveg ótvírætt, að ef veruleg meiðsli á mönnum verða á skipinu, ber að halda um það sjópróf. Það er að visu fyrst og fremst ætlað til þess, að skipstjórninn tilkynni, ef slíkt verður, og má þá segja, að þá kunni af því að leiða, að ef skipstjóri finnur sjálfan sig sekan, þá hliðri hann sér hjá því, að próf verði. En þá er líka tekið fram, að eftirlitsmenn með öryggi skipa, sem eru margir víðs vegar um landið, eigi að hefjast handa um þetta, og enn fremur er tekið fram í 2. málsg. 50. gr., að það sé skylt að halda próf, ef meiri hluti skipshafnar, vélstjóri eða stjórn stéttarfélags eða félags sjómanna á staðnum krefjast þess. Þessir aðilar hafa það því í hendi sér að krefjast sjóprófs um þessi efni hvenær sem er, og ég tala ekki um, ef manntjón verður og einnig ef veruleg meiðsli verða á mönnum. Og það verður að ætla, að eftirlitsmönnum með öryggi skipa beri bein skylda til þess að hefjast handa um, að próf eigi sér stað, ef þeir komast eftir því, að slíkar slysfarir hafi átt sér stað. Nú kann vel að vera, að þetta sé að einhverju leyti dauður bókstafur. Lögin eru tiltölulega ný, og ég er ekki kunnugur því — hef ekki haft tíma til að láta rannsaka það, hve mikið hefur kveðið að réttarrannsóknunum af þessu tilefni. En þess ber þá að gæta, að það hefur verið komið upp all-

umfangsmiklu kerfi um land allt til þess að fylgjast með því, að ekki væri sofði á verði varðandi þessi atriði, og bæði getur meiri hluti skipshafnar og félög sjómanna á hverjum stað hlutast til um það, að próf verði haldið. Auk þess liggur það í hlutarins eðli, þó að það sé ekki berum orðum tekið fram, að ef maður, sem sjálfur hefur orðið fyrir meiðslum, kemur til dómara og óskar eftir, að próf verði haldið um það, þá er það vitaskuld gert. Það er sjálf-sögð regla, sem ekki þarf að efast um að fylgt verði. Það má vel vera, að af svipuðum ástæðum og þeim, að hv. flm. vildi ekki telja hér upp þau skip og þá skipstjóra, sem hann taldi, að hefðu af sér gert í þessum efnum, þá vilji einstaklingarnir sjálfir ekki óska eftir prófi, þó að þeir hafi orðið fyrir meiðslum, — sem er þó í rauninni óskiljanleg hlífð. En þá eru það stéttarfélög þeirra, sem ótvírætt hafa þennan rétt.

Ég tel eðlilegt, að þessi till. gangi til n. og sé þar athuguð, en áður en slík réttarrannsókn er fyrirskipuð af Alþ., sem felst í till., þá er að minnsta kosti fyrst sjálfsagt að athuga, hvað hefur komið fram við þær réttarrannsóknir, sem eiga að fara fram, þegar slys hafa átt sér stað. Það liggur nær að rannsaka það fyrst, áður en slík réttarrannsókn er skipuð aftur í tímann. Enn fremur virðist það vera nær, að aðilarnir sjálfir, sem hér eiga hlut að máli, sjái um, að þessum lagaboðum sé fylgt í framtíðinni, heldur en að slíkar rannsóknir langt aftur í tímann séu fyrirskipaðar, rannsóknir, sem því miður eru ekki líklegar til að leiða til mikils árangurs. Ég er ekki að gera lítið úr því, að þetta sé athugað til hlítar, heldur aðeins að vekja athygli á því, að hv. flm. hefur sézt yfir þau lagaákvæði, sem eru nú þegar í gildandi l. og gera það að verkum, að engin skipshöfn þarf að una því, að slík slys eigi sér stað, án þess að um það eigi sér stað fullkomin rannsókn, hvernig á þeim stendur. Og það er því ekki öðrum um að kenna heldur en þeim, sem láta slíkt yfir sig ganga, ef fallið hefur niður rannsókn á þessu, vegna þess, að vitanlegt er, að oft og tíðum er það svo, að dómara, siglingardómur og skipaefirlitsmaður hér í Reykjavík hafa ekki aðstöðu til þess að fylgjast með þessu, heldur er eðlilegt og óhjákvæmilegt, að kæra komi til þeirra frá aðilum, sem þarna eiga hlut að máli.

Hv. þm. taldi, að það væri vafasamt, að fullnægjandi ákvæði væri um það í l., ef skipstjórnarmaður færi óvarlega með stjórn á skipi sínu, þannig að mannsbani t. d. hlytist af. Ég hygg nú sannast að segja, að fullskýr ákvæði séu um það í l., m. a. það ákvæði hegningarl., að hver maður, sem veldur mannsbana af gáleysi, hann vinnur til refsingar. Og skipstjóri, sem fer óvarlega með stjórn á skipi sínu, vinnur einnig til refsingar og þar á meðal réttindamissis. Þetta eru allt ákvæði, sem liggja í hlutarins eðli og hafa verið lengi í l. Hv. þm. sagði að visu, að í Bretlandi mundi það vera svo, að maður mundi áður en langt um liði missa réttindi sín, ef það kæmi fyrir hann a. m. k. oftast einu sinni að missa mann fyrir borð af

skipi sínu, þannig að hann færist. Þessi frásögn er svo óljós, að á henni er lítið að byggja, enda verð ég mjög að draga í efa, að skipstjóri í Bretlandi missi réttindi sín, nema hann verði að einhverju leyti sakfelldur, honum verði um eitthvað kennt. En íslensk l. fela það sama í sér, þannig að verði skipstjórnarmanni um kennt, þá mun hann, áður en langt um liður, ef sök verður á hann sönnuð, missa réttindi sín. Hitt má vel vera, að almenningur átti sig ekki á þessari lagasetningu, sem sett var fyrir 2 árum, þegar þessum hv. þm., svo gerhugull sem hann er, hefur yfirsézt í þessu efni. En mér finnst rétt að vekja athygli sjómanna á þeirri réttarvernd, sem þeim er þegar búið að þessu leyti. Ég vek athygli á þessum atriðum í þessu sambandi vegna þess, að ég tel nauðsynlegt, að n., sem fær málið til meðferðar, hafi þau til hliðsjónar, þegar hún tekur afstöðu til till. Hinu er ég hv. flm. sammála, að nauðsynlegt er að gera raunhæfar ráðstafanir til þess að draga úr slysaættu. Vissulega hefur sumt í þeim efnum gerzt, og ekki alls fyrir löngu, sem vekur nokkra furðu manna, a. m. k. meðan það er ekki rannsakað betur en gert hefur verið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv.
og til allshn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. allshn., á þskj. 756, var útbýtt 15. maí, en till. var ekki á dag-skrá tekin framar.

11. Almannatryggingar.

Á deildafundum 6. febr. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um skilning á 116. gr. l. um almannatryggingar [108. mál] (A. 293).

Á 23. fundi í Sp., 7. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 24. fundi í Sp., 8. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Ég get verið mjög fáorður um þáttill., sem hér liggur fyrir á þskj. 293 og ég flyt ásamt hv. 2. þm. Reykv. og hv. 5. landsk. þm. Eins og þáttill. sjálf ber með sér, er hún borin fram að gefnu tilefni, þ. e. a. s. því tilefni, að hæstv. fjmrh. hefur lýst fyrir Tryggingastofnun ríkisins þeim skilningi sínum á ákvæði 116. gr. l. um almannatryggingar, að ef tekjuafgangur verður hjá Tryggingastofnuninni, þá berí henni að endurgreiða hann til ríkissjóðs, vegna þess að ákvæði 116. gr. l. sé þannig, að fjárfra-

lagið, sem eftir henni er ákveðið, sé aðeins áætlunarupphæð. Eins og greinargerð till. ber með sér, þá telja flm., að þetta sé rangur skilningur á viðkomandi lagagrein og að það hafi áreiðanlega ekki verið ætlun Alp., þegar l. um almannatryggingar voru sett, að sú gr. yrði skilin eins og hæstv. fjmrh. virðist gera, enda mundi það torveldi Tryggingastofnunarinnar mjög alla starfsemi sína, því að ef þannig yrði farið að, mætti hún aldrei hafa neinn tekjuafgang og gæti aldrei safnað neinum sjóðum til starfsemi sinnar. Það hefur komið fram, ekki aðeins frá tryggingaráði, heldur einnig borið mjög á góma hjá Alp. í sambandi við afgreiðslu annarra mála, að þessi skilningur ráðh. muni vera rangur, og ég geri þess vegna ráð fyrir, að engin þörf sé á því að halda hér langa ræðu til að sannfæra hv. alpm. í því efni, heldur mun það nú, eins og þegar tryggingal. voru sett, vera tilætlun þingsins, að framlag ríkisins, sem ákveðið er í þessari lagagr., sé á hverjum tíma eign Tryggingastofnunarinnar og henni frjálst til ráðstöfunar, hvort sem tekjuafgangur verður eitt ár eða ekki. Ég vil sérstaklega benda á það, að tekjur Tryggingastofnunarinnar koma víðar að en frá ríkissjóði, og ef ætti að fara inn á þá braut, að Tryggingastofnunin fengi ekki tekjuafganginn, heldur endurgreiddi hann til þeirra, sem hún fær féð frá, þá ættu að visu fleiri aðilar en ríkissjóður að fá þetta fé, það ætti líka að fara til bæjarfélaga, sem leggja fram verulegt fé til trygginganna, og til einstaklinga, sem borga sín iðgjöld, og til atvinnurekenda, sem borga sérstök gjöld til trygginganna vegna slysatrygginganna. — Ég tel ekki ástæðu til að fara frekar út í einstök atriði þessa máls, vegna þess að ég tel vist, að hv. alpm. séu okkur flm. sammála um það, að Tryggingastofnunin eigi að hafa þetta fé. En þar sem slíkur ágreiningur hefur komið fram um þetta, og að því er ég bezt veit till. frá fjmrh. um að fá þetta fé endurgreitt, höfum við talið rétt, að Alp. tæki enn á ný ákveðna afstöðu til málsins á formlegan hátt, þar sem skýlaust væri úr því skorið, hvernig skilja bæri þessa lagagrein. Ég vil því vænta þess, að þessi þáttill. fái greiðan gang í gegnum þingið, þannig að það verði á ótvíræðan hátt úr því skorið, hvernig um þetta skuli fara. — Ég vil leyfa mér að leggja til, að þáttill. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og fjvn.

Forsrh. (Ólafur Thors): Ég vildi aðeins í tilefni af ummælum hv. 1. flm. þessarar till. vekja athygli á því, að sá ágreiningur, sem kann að vera um skilning á 116. gr. l. um almannatryggingar, hann stafar ekki af neinum persónulegum skilningi, hvorki fyrrverandi fjmrh. né núverandi á þessum l. né tilhneigingu þeirra til að hafa fé af Tryggingastofnunarinnar, heldur vegna hins, að þeir embættismenn ríkisins, sem eðli málsins samkvæmt eiga um þetta að fjalla, hafa vakið athygli þessara ráðh. á því, að réttur skilningur l. mundi vera sá, að þetta ágreiningsfé ætti að falla til ríkisins, en ekki Tryggingastofnunarinnar, og fjmrh. hefur auðvitað sína

skyldu á hverjum tíma að taka til athugunar slíkar bendingar, þar til málið er fullkomlega rannsakað frá lögformlegum aðila, sem af hálfu ríkisins á um þetta að fjalla. Ég held því, að allur sá þytur, sem orðið hefur um þetta mál, sé ástæðulaus, ef niðurstaða málsins verður — svo sem hlýtur að verða — sú, sem þessi till. fjallar um, og sú, sem einnig er af annarra hendi gerð tilraun til að slá fastri sem skilningi Alp. í sambandi við afgreiðslu annars máls. Ég skal segja það sem mína persónulegu skoðun, og ég hef haft aðstæður til að kynna mér þetta dálitið, vegna þess að ég hef þessar síðustu vikur verið félmrh., að þetta mál er mjög harðsótt af hendi forstöðumanns Tryggingastofnunarinnar, sem einnig á sæti hér á Alp. nú. Fyrir hans atbeina hef ég haft sérstaka ástæðu til að kynna mér þetta mál. Hann hefur, frá því málið bar á góma, einskis látið ófreistað til að skýra frá, ekki aðeins hinni lögformlegu hlíð, heldur og eðli málsins. Vegna þeirra kynna, sem ég hef haft af þessu máli, skal ég jata, að ég hef tilhneigingu til að álita, að a. m. k. orki tvímælis um skilning á 116. gr. frá lagalegu sjónarmiði. En aftur á móti er hitt alveg jafnbært, í sambandi við skilning á þessu ákvæði, að það er engin skynsamleg leið til fyrir löggjafann önnur en sú að halda fast við að tryggja, að framkvæmdin verði samkvæmt því, sem Tryggingastofnunin í öndverðu hafði óskað eftir, og ég held, að ég þori að fullyrða, að menn geti að því leyti verið áhyggjulausir um afdrif málsins, að bæði núverandi stj. og þeir aðrir, sem um þetta mál fjalla, séu ekki að ljúka málinu á annan hátt heldur en þann. Ég get þess vegna ekkert haft á móti till., — ég tel rétt, að hún fari til n., um leið og ég endurtek, að málinu er borgið í hendi Alp. í sambandi við afgreiðslu annars máls, og um leið og ég læt í ljós þá persónulegu skoðun, að ég hygg, að án afskipta Alp. mundi niðurstaðan verða sú sama, af því að það er eðli málsins, — af því að það eru einu búhyggindin af hendi fjmrh. á hverjum tíma að framkvæma þetta eins og þessi gr. fjallar um, og ber margt til, t. d. að ef tekinn er varasjóður af Tryggingastofnunarinnar, þá er að sama skapi þyngd ábyrgð ríkissjóðs samkvæmt 116. gr., auk þess sem það er rétt, að ef þetta mál fer fyrir Alp. sem deilumál, þá verður aldrei á háttur hafður, að þessu yrði skipt þannig, að ríkissjóður hefði allt, en Tryggingastofnunin ekkert. Því að grundvöllurinn undir þessari lagasetningu var viss hlutfallaskipting, að skipta byrðunum í vissum hlutföllum milli þeirra aðila, sem l. fjalla um, og ef skilningur sá, sem endurskoðun ríkisins hefur bent á, ætti að verða ráðandi sjónarmið í málinu, þá leiðir af því, að grundvöllurinn undir skiptingu byrðanna raskast algerlega, þannig að þessar upphæðir kæmu ekki, þó að menn sviptu Tryggingastofnunina þessum tekjum, ríkissjóði til tekna nema að nokkru leyti; aðrir aðilar fá sinn hlut. Það er ógerlegt af ríkissjóði að gera þetta; þvert á móti er sjálfsagt að gleðjast yfir því, að stjórn Tryggingastofnunarinnar hefur farið svo vel úr hendi, að hún hefur getað safnað

sjóðum, sem er forði frá velsældarárunum til hallærisáranna, sem áreiðanlega er þörf fyrir af tvennum ástæðum: Í fyrsta lagi vegna þess, að í öndverðu gera menn ekki þær kröfur til slíkra stofnana, sem þeir lögum samkvæmt hafa ýtrasta rétt til, og í öðru lagi vegna þess, að í góðari gera menn síður kröfur til slíkrar stofnunar heldur en þegar fer að harðna á. Ég segi þess vegna: frá hvaða sjónarmiði sem er finnst mér sjálfsögð skylda Tryggingastofnunarinnar og ríkisins og einnig búhyggindi fyrir Alp., ríkissjóð og ríkisvaldið að hafa til fyrirmyndar ráðandi sjónarmið. Ég held, að þetta sé meira formleg deila heldur en raunveruleg.

Fm. (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Ég held, að það sé misskilningur hjá hæstv. forsrh., að ég hafi í framsöguræðu minni áðan fyrir þessari till. verið með nokkrar persónulegar árássir á fjmrh. Ég gat þess aðeins, að till. væri borin fram að gefnu því tilefni, sem hæstv. forsrh. viðurkenndi að hefði átt sér stað, að fjmrh. hefur gert kröfu um endurgreiðslu þessa fjár frá Tryggingastofnuninni, — önnur orð hafði ég ekki um fjmrh. í þessu sambandi, og ég tel það ekki neina persónulega árás á hann, þó að frá þessu sé skýrt, sem er grundvallaratriði í þessu máli. Hafi verið um einhverja árás að ræða á fjmrh., þá fannst mér það helzt koma fram í ræðu hæstv. forsrh. nú, þar sem hann talaði um, að það væru áreiðanlega lítil búhyggindi hjá fjmrh. að gera slíkar kröfur sem þessa, og um það held ég að við séum sammála. Annars er ekki ástæða til að fjölyrða um þetta mál; það liggur ljóst fyrir og ég geri ráð fyrir, að hv. alpm. séu flestir þegar búnir að skapa sér um það ákveðna skoðun, og þar sem nú m. a. kom fram í ræðu hæstv. forsrh., að hann er alveg á sömu skoðun og flm. málsins, þá vænti ég þess, að ekki verði nein fyrirstaða hjá Alp. á að afgr. þessa till. á þann hátt, sem við flm. óskum eftir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv.
og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

12. Helicopterflugvél.

Á 24. fundi í Sp., 8. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um rekstur helicopterflugvélar
[109. mál] (A. 299).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.
Of skammt var liðið frá útbýtingu till. —
Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Aðdragandi máls þessa er langur. Hefur það verið til athugunar undanfarin ár að flytja hingað til lands helicopterflugvél. Slysavarnafélag Íslands hefur hvað mest beitt sér fyrir þessu og hefur m. a. safnað fé í sjóð til kaupa á slíkri flugvél. Með stuðningi ríkisvaldsins varð það úr á síðastl. ári, að ein slík vél var fengin hingað til lands til reynslu, án þess þó að neinar skuldbindingar væru fyrir hendi um að kaupa vélina. Um 150 þús. kr. voru veittar úr ríkissjóði vegna þessarar tilraunarstarfsemi, sem ákveðin var með vél þessa, og með vélinni var fenginn erlendur flugmaður. Meðal annars var athugað, hvort hægt væri að nota vélina til landhelgisgæzlu, sem og annarra verka, sem að gagni mundu verða, því að Slysavarnafélag Íslands hefur bent á, hve hentug þessi vél væri til aðstoðar við björgun og leit að mönnum o. fl. Þó er þess að gæta, að vél sem þessi, sem hingað kom, getur ekki flogið, ef mjög er hvasst, og hefur mér skilizt það vera hámarks vindhraði 7—8 vindstig, ef hún geti athafnað sig. Hins vegar er það greinilegt, — en það vildi nú svo til, að ég flaug með vélinni smáspöl síðastl. sumar, og get því talað um það af eigin raun —, að vélin getur tekið sig upp af einni þúfu og sett þar svo aftur, svo að greinilegt er, að flugvélin getur orðið að notum þar, sem venjuleg flugvél kemur ekki að haldi. Sumir hafa talið vélina veigalítla og bent á, að hún sé lítil sjálf, og m. a. gæti hún ekki haft fullkomna áhöfn, sem annaðist mælingar landhelgisgæzlunnar, og yrði því flugmaðurinn að bera vitni um það, að staðarákvörðun væri rétt mæld. Eins er og það, að vélin komi ekki að gagni í sjúkraflutningum. Hins vegar er það álit mitt, að hún geti þar orðið að verulegu liði. Allmargar óskir hafa verið um það, að keypt yrði veigameiri vél. Vitaskuld yrði hún mun dýrari í innkaupi og í rekstri. Auk þessa er vafasamt, hvort slík vél kæmi að meira gagni en þessi vél. Það er skoðun þeirra manna, sem kynnt hafa sér þær tilraunir, sem fram hafa farið með helicoptervél þessa, að rétt sé að vinna að því, að vélin verði keypt. Slysavarnafélag Íslands hefur lagt áherzlu á, að vélin verði keypt, og vill verja til kaupanna því fé, sem safnast hefur í helicoptersjóð félagsins. Vegna gengisbreytingar þeirrar, sem varð á íslenskri krónu gagnvart bandarískum dollar á liðnu hausti, mun þó nokkuð vanta á, að helicoptersjóðurinn hrökkvi fyrir verði vélarinnar. Hefur Slysavarnafélagið því farið fram á það, að ríkið bæti við rannsóknarfé það, sem veitt var, um 50 þús. kr. Hins vegar mun þetta þó ekki vera skilyrði fyrir því, að kaupin verði gerð, heldur ber að líta á þetta sem málaleitun. Hins vegar hefur svo stjórn Slysavarnafélagsins lýst því yfir, að félagið treysti sér ekki til þess að annast rekstur vélarinnar. Hefur félagsstjórnin því snúið sér til ríkisstj. og beiðzt þess, að ríkið kostaði úthald vélarinnar, en sá kostnaður er áætlaður um 240 þús. kr. á ári. Þetta var athugað nokkuð í fyrrv. ríkisstj., en hún taldi ekki hægt að samþykkja slíka fjárveitingu án samþykk-

is fjfn. og Alþingis. Fyrirv. menntmrh., sem þá fór með flugmál, bar málið undir fjfn., og mælti hann með því, að ríkið kostaði rekstur vélarinnar, þó að kostnaður yrði þetta mikill árlega. Málið var því lagt fyrir fjfn. í haust, og hefur það legið þar síðan til rannsóknar. Árangurinn af rannsókn n. á málinu er sá, að n. hefur tvi- eða þriklofað í afgreiðslu þess. Fjórir nm. hafa mælt með málinu, tveir nm. hafa lýst sig andvíga því, að þessi vél yrði keypt, einn nm. sat hjá, og tveir nm. vilja taka málið upp í sambandi við Slysavarnafélag Íslands, þannig að félagið taki rekstrar-kostnað vélarinnar á sig að hálfu á móti ríkinu. Svo sem sjá má af þessu, fóru till. n. svo mjög á dreif, að þó að líklegt mætti telja, að meiri hl. þm. mundi samþ. till., þá var það ekki öruggt. Hér er um að ræða það verulega fjárhagslega skuldbindingu fyrir ríkissjóð, að ég hef talið óverjandi að binda slíkan bagga án þess, að Alþingi taki sjálft ákvarðanir um þetta. Vegna þessa hef ég hlutast til um, að þessi till. til þál. yrði flutt.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fara um þetta fleiri orðum. Það er aðkallandi, að ákvörðun verði tekin um mál þetta. Helicopterfélin er búin að vera hér lengi, og eigendur vélarinnar hafa kallað eftir henni, svo fremi að ríkið kaupi hana ekki þegar í stað. Þess vegna vil ég mælast til þess, að málinu verði hraðað, en geri það að till. minni, að málinu verði vísað til fjfn., að þessari umr. lokinni. Þar sem fjfn. er þegar búin að hafa þetta mál áður til meðferðar og umsagnar og hefur þegar skýrt dómsmrn. frá niðurstöðum sínum, þá ætti n. að geta afgreitt málið mjög fljótlega. Það er þinglegri meðferð á málinu, og getur þá hv. fjfn. gefið út nál. og meiri hl. og minni hl. n. komið fram með skoðanir sínar á þessu máli, sem getur um í bréfinu til dóms-málaráðuneytisins.

Finnur Jónsson: Herra forseti. Það er al-kunnugt, að mikill áhugi er á því að fá heli-copterflugvél sérstaklega til aðstoðar við björg-unarstörf. Nú heyrðist mér á hæstv. dómsmrh., að hann drægi í efa, að vélar af þessari stærð gætu komið að eins miklu gagni og búzt hefur verið við og æskilegt hefði verið, bæði til björgunarstarfa og einnig til landhelgisgæzlu. Til landhelgisgæzlu vegna þess, að varla væri hægt að hafa svo mikla áhöfn sem nægði til fullkominna mælinga og staðarákvarðana, og til björgunarstarfsemi vegna þess, að þær gætu ekki flogið í meiri vindi en 7–8 vindstigum, en eins og kunnugt er, þurfa skip, sem stranda, oft aðstoð í mun meiri vindi. Nú vildi ég leita eftir því hjá hæstv. dómsmrh., hvort hon-um væri kunnugt um, hve miklu stærri vélar væru notaðar í öðrum löndum og hvað stórar þær þyrftu að vera hér til þess að koma að sem fyllstu gagni, svo og hve mikill munur væri á kaupverði og rekstrarkostnaði.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég get nú ekki gefið þær upplýsingar, sem hv. þm. Ísaf. (FJ) bað um, sérstaklega af þeirri ástæðu, að ég hygg, að engin reynsla sé feng-

in um það, hvort stærri vélar mundu koma að meira gagni. En um þetta atriði veit ég að eru uppi tvennar skoðanir hér á landi. Ég legg því til, að við spörum okkur umr. um þetta nú. Hins vegar veit ég, að ágreiningur var um þetta atriði í fjfn. í fyrra og tveir hv. nm. gerðust talsmenn stærri véla, sem aðrir álitu óhæfilega dýrar og ekki heppilegar. Ég get ekki greint á milli þessara skoðana að svo komnu máli, en hygg hins vegar, að mestur gróði sé í því fyrir bæði mig og hv. þm. Ísaf. að heyra þá sérfræðinga, sem í fjfn. eru, leiða saman hesta sína, og gera síðan end-anlega út um þetta, því að ég þykist vita, að þeir hafi víðað að sér upplýsingum í sam-bandinu við þetta. Ég vonast svo til, að hv. þm. Ísaf. láti mér ekki, þótt ég vilji heldur heyra fyrst í þeim, frekar en ég fari hér að vera eins konar skuggi af þeirra athugasemdum.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv.
og til fjfn. með 27 shlj. atkv.

Á 26. fundi í Sp., 15. febr., utan dagskrár, mælti

dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Fyrir viku var samþ. hér í Sp. till. um kaup á helicopterflugvél og till. vísað til fjfn. Ég óskaði þess þá, að málinu yrði hraðað, því að nauðsynlegt væri að kveða skjótt á um það, hvort kaupa ætti vélina. Ég gerði ráð fyrir því, að þetta mundi verða því auðveld-ara, þar sem n. hefur áður haft málið til með-ferðar, þó að ekki væri það formlega frá Alp., heldur stj. Nú hefur ekki enn komið neitt nál. frá n. og málið ekki verið tekið fyrir. Því vildi ég mælast til þess, af því að n. var ekki við, er ég bar fram óskir um það, að málinu væri hraðað, að n. hraðaði afgreiðslu þess eins og unnt er, svo að hægt sé að taka ákvörðun í málinu. Það stendur að vissu leyti á stj.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Eins og hæstv. ráðh. gat um, var fjfn. fjarverandi, er hann bar fram þessa ósk sína, og hefði verið æski-legt, að málið hefði ekki verið tekið fyrir fyrr en fjfn. hafði aðstöðu til að ræða það. Hins vegar er hæstv. ráðh. ljós afstaða n., þar sem hann hefur fengið öll gögn frá n., er sýndu, að ríkissjóður á ekki að kaupa slíka hluti og afgreiða fjárlög á þennan hátt. Það er ekki hægt, eins og málum er komið, að taka út 250 þús. kr. rekstrarútgjöld, og ekki heppi-legt. Fjfn. hefur fengið mörg bréf varðandi það, hvernig hún hafi snúizt við ýmsum mál-um, en ég tel rétt að biða með svörin þar til fjárlögin eru afgr. — Ég sé ekki, að það liggi svo mikið á að hleypa þessu rusli inn í landið, enda stendur líka á gjaldeyrisleyfi, og mig furðar ekki á því, að gjaldeyrisfir-völdin eru hikandi í þeim efnum.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Mig undrar þessi svör hv. form. fjvn., því að mér er kunnugt, að meiri hluti n. er því fylgjandi, að vélin sé keypt, og hefur því allt aðra skoðun á þessu máli en hv. form. n. En það var vegna þess, að n. var klofin, að ég vildi ekki taka ákvörðun um það sem ráðh. að binda ríkinu þennan bagga, þó að meiri hl. n. væri með því. Ég taldi rétt, að Alp. tæki þessa ákvörðun. Það er því einkennilegt að heyra því lýst yfir, að það sé rusl, er meiri hluti n. hefur óskað eftir og hlutast til um, að keypt yrði. En ef þetta er vilji n., þá þarf það að koma fram. Það nægir ekki, að mér séu kunnugar skoðanir einstakra nm. Málið verður að fá formlega afgreiðslu í n., og hvorki ég né fyrrverandi ráðh. hafa sent n. málið til umsagnar, heldur Alp. — Ég réð því ekki, að málið var tekið fyrir, er n. var burtu, en það ætti ekki að vera mikill skaði, þar sem málinu var vísað til n. Það er engin launung, að meiri hl. n. hefur lagt það til, að rekstur vélarinnar verði kostaður af ríkissjóði. Það eru bara tveir á móti, form. og annar. Einn sat hjá, en ég hygg, að hann sé málinu hlynntur, annars hefði hann ekki lagt til, að ríkið tæki á sig byrði í þessu sambandi, þó að hann vildi ekki, að það væri eins mikið og ráðgert er. Það verður því ekki annað séð en að meiri hlutinn sé málinu hlynntur. — Þetta er svo mikið mál, að ég taldi rétt, að Alp. tæki ákvörðun um það, og þess vegna flutti ég till. Mér finnst ekki til mikils mælt, að n. láti í ljós álit sitt, svo að Alp. geti kveðið á um þetta.

Forseti (StgrSt): Ég vil taka það fram út af því, að þetta mál var til umr. s. l. miðvikudag, er fjvn. var fjarverandi, að ég taldi það skaðlaust, þar sem vísa átti málinu til n. Ég mun haga framhaldsumr. svo, að það verði ekki hindrað, að n. geti flutt mál sitt hér á Alp.

Á 27. fundi í Sp., 23. febr., utan dagskrár, mælti

dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég bar fram þá fyrirspurn fyrir nokkrum dögum, hvað liði afgreiðslu fjvn. á till. um kaup á helicopterflugvélinni, sem hér hefur verið til reynslu. Ég hef ekki enn séð neitt náð. og vil því mælast til, að n. afgreiði málið sem fyrst á einn eða annan hátt.

Á 31. og 32. fundi í Sp., 8. og 9. marz, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 33. fundi í Sp., 13. marz, var till. enn tekin til síðari umr. (A. 299, n. 371 og 381, 400).

Frsm. meiri hl. (Helgi Jónasson): Herra forseti. Það er nú orðið nokkuð langt síðan þessi till. kom hér síðast til umr., og hefur hún nú legið fyrir fjvn. á nokkrum fundum. N. hefur ekki getað orðið sammála um afgreiðslu málsins. Meiri hl., 6 menn, leggur til, að till.

verði samþ., en einn þeirra, hv. þm. Borgf. (PO), gerir ráð fyrir að koma fram með brtt., en minni hl., 3 menn, leggur til, að till. verði samþ., en þó með miklum efnisbreytingum.

Mál þetta er ekki nýtt, því að í nóvember 1948 barst fjvn. bréf frá hæstv. páv. menntmrh. þess efnis, að ráðuneytið hefði borizt erindi frá Slysavarnafélaginu, þar sem það gat þess, að það ætti kost á að fá lánaða helicopterflugvél til landsins í reynsluskyni, og óskaði Slysavarnafélagið eftir því, að ríkissjóður styrkti félagið með fjárframlögum í þessu skyni. Fjvn. lagði til, að ríkissjóður legði nokkurt fé fram, og kom svo vélin hingað í maí 1949 og var reynd hér s. l. sumar í nokkur skipti, bæði við björgunarflug, mælingar og landhelgisgæzlu. Þóttu þessar tilraunir gefast vel, og leggja þeir, sem umsjón höfðu með vélinni, til, að hún verði keypt, og telja þeir og forstjóri Skipautgerðar ríkisins, Pálmi Loftsson, að flugvélin muni geta komið að miklu gagni bæði við björgun og landhelgisgæzlu. Það má vel vera, að vélin sé fulltítil, en þeir, sem mestan kunnugleika hafa á þessum málum, telja, að mikið gagn megi af henni hafa, og leggja því til, að Slysavarnafélaginu verði leyft að kaupa vélina og ríkið annist um reksturinn. Kostnaðurinn er að visu nokkuð hár, eða um 240 þús. kr. á ári, en af kunnugum er talið, að nokkuð megi draga úr honum. En það, sem við, sem að meirihlutaálitinu stöndum, óttumst, er það, að verði vélinni nú sleppt úr landi, verði þess langt að bíða, eins og högum okkar er nú háttáð, að við fáum aðra vél í stað þessarar. En þar sem talið er, að mikil not megi hafa af vél þessari, leggjum við til, að Slysavarnafélaginu verði leyft að kaupa vélina, en ríkissjóður annist rekstur hennar, hvernig sem honum verður svo háttáð. Vélar þessar hafa verið reyndar í allmörg ár, bæði í Evrópu og Ameríku, og hafa þótt gefast vel. Þær þola bæði regn og fjúk og storm allt að 8 vindstigum. Um stærri gerðir er það að segja, að kunnugir telja, að erfitt muni vera að fá þær til landsins og margfalt dýrari og rekstrarkostnaður mun meiri. Meiri hl. fjvn. vill því leggja til, að till. verði samþ., og mæla einnig allir, sem með þetta mál hafa að gera, auk tveggja ráðh. bæði úr hæstv. fyrrv. og hæstv. núv. ríkisstj., með því, að svo verði gert.

Frsm. minni hl. (Gísli Jónasson): Herra forseti. Till. sú, sem hér um ræðir, er um að fela ríkisstj. að kosta og annast rekstur helicopterflugvélar þeirrar, er Slysavarnafélagið ætlar að kaupa. Fjvn. hefur ekki orðið sammála um þetta og hefur hv. frsm. meiri hl. gert grein fyrir afstöðu þeirra nm., sem samþykkja vilja till. óbreytta. Ég mun síðar gera aths. við ræðu hv. frsm. meiri hl., en vil fyrst gera grein fyrir forsögu málsins.

Skömmu eftir að Alp. kom saman haustið 1948, barst fjvn. erindi um fjárhagslegt framlag til reynslu á helicopterflugvél, sem Slysavarnafélagið ætlaði að fá lánaða hingað til lands til reynslu, en án skuldbindingar um að kaupa vélina, ef hún reyndist ekki vel hér bæði sum-

ar og vetur. Þessu svaraði n. þannig, að hún legði til, að varið yrði 150 þús. kr. úr ríkissjóði til reynsluflugs þessa, en það var sú upphæð, sem álitíð var, að mundi nægja í þessu skyni. N. tók ákvæðið fram, að ekki bæri að skilja þetta sem loforð um rekstur helicoptervélarinnar framvegis, og áherzla var á það lögð, að vélin yrði reynd hér að vetrarlagi, því að þá væri meira um slys og meiri þörf á björgunarflugvél en þegar blítt væri veður. Sjálfsgöður hlutur var að leggja á þetta megináherzlu, enda lá þetta til grundvallar því, að flugvélin var reynd á Íslandi, en ekki í Bandaríkjunum, þar sem hún var smíðuð og hafði reynzt vel. Eg vil biðja hv. þm. að veita því athygli, að fjv. mælir eingöngu með að veita þessar 150 þús. kr. í því skyni, að vélin verði reynd hér við land. Ef vélin hefði verið reynd í Bandaríkjunum, hefði kostnaðurinn orðið mun minni, en það var gengið út frá því, að full vissa yrði fengin fyrir því, hvort hægt væri að nota vélina við íslensk veðurskilyrði og að vetrarlagi. Ef slík reynsla hefði verið fyrir hendi, hefði engin ástæða verið til að eyða 150 þús. kr. í það, sem hægt var að gera fyrir mun minna fé þar, sem vélin var smíðuð. Ráðuneytið féllt á till. fjvn. og var Skipautgerð ríkisins falið að hafa umsjón með þessari athugun, enda skyldi einnig reyna vélina við landhelgisgæzlu. Ráðuneytið sendi svo á s. l. hausti till. til Alp., þar sem óskað var eftir 200 þús. kr. framlagi til rekstrar vélarinnar. Þessari beiðni fylgdi uppkast að samningi milli Slysavarnafélagsins og Skipautgerðarinnar, og er uppkastið birt hér með sem fskj. nr. 7. Þar skuldbindur Skipautgerðin sig til að annast rekstur helicoptervélar þeirrar, sem hér um ræðir, og afhenda hana og allt, sem henni fylgir, í rekstrarhæfu ástandi. Skipautgerðin skal hafa ótakmarkaða heimild til afnota af vélinni í þarfir landhelgisgæzlunnar, en sjúkraflytningar og björgun skulu sitja fyrir landhelgisgæzlunni. Mér er kunnugt af viðtali við forstjóra Slysavarnafélagsins, að hann taldi þessa samninga óhagstæða, því að flugvélin mundi verða notuð miklu meira til landhelgisgæzlu en slysavarna og engin trygging væri fyrir því, að vélin yrði til taks til björgunar, ef þessir samningar giltu. En Skipautgerðin skal greiða allan kostnað af rekstrinum og viðhald og hafa vélina í flughæfu standi og færan flugmann til staðar, er þörf krefur. Þá er Skipautgerðinni heimilað að hafa aðsetursstað vélarinnar norðanlands yfir sumarmánuðina, og telur Slysavarnafélagið það ákvæði mjög óhagstætt fyrir sig. Þá er það tekið fram, að Skipautgerðin greiðir ekkert gjald til Slysavarnafélagsins fyrir afnot flugvélarinnar, en ef rekstur hennar gefur arð, skal sá arður lagður í varasjóð hennar, sem fellur til Slysavarnafélagsins, ef starfsemi þessi hættir. Úr varasjóði má greiða tap á rekstri vélarinnar. Landhelgisæktir teljast ekki til tekna vélarinnar. Eg verð að segja, að ég skil ekki, hvað við er átt, þegar rætt er um tekjur, því að ekki er um landhelgisæktir að ræða, svo að ekki er þá um aðrar tekjur að ræða en fyrir flytning á pósti og farþegum, því að varla verður að

ræða um tekjur af björgun, og sé ég því ekki, hvi verið er að setja þetta ákvæði inn í samninginn, en framlag ríkissjóðs er fyrst og fremst vegna landhelgisgæzlunnar og þannig er málið lagt fyrir n. Allt er á huldu með það, hver eigi að greiða kostnað af björgunar- og sjúkraflygi, en mér er kunnugt um það, að Slysavarnafélagið er á engan hátt ánægt með þennan samning og hugðist fá honum breytt, þannig að tryggt verði, að vélin verði meira við björgunarstarfsemi og minna við landhelgisgæzlu.

Með erindi rn. til fjvn. fylgdi skýrsla frá Þórarni Björnssyni um reynslu af vélinni, en hún fylgir hér með sem fskj. III. og IV., og þykir mér rétt að athuga, hvernig helicoptervélin hefur reynzt að dómi þess manns, sem hafði yfirumsjón með reynslu hennar. Fyrsta ferðin er farin 16. júní. Þá er lagt af stað frá Reykjavík kl. 11,45 og flogið út fyrir Gróttu að bauju nr. 6. Þar var gerð staðarákvörðun og gaf hún nákvæmlega þann stað, þar sem baujan er staðsett eftir sjókortinu. Vindur var SA 4—5. Eg held, að vélin hafi aldrei verið reynd hér í meiri vindi en 4—5 vindstigum, en í nál. meiri hl. er fullyrt, að hún þoli 8 stig, en það er haft eftir mönnum sem ekki hafa reynt vélina við íslensk veðurskilyrði. Í skýrslunni segir, að auðvelt sé að mæla úr vélinni og það taki stuttan tíma, en ekki er talið, að slík mæling geti verið sem sönnunargagn fyrir rétti, þar sem aðeins einn maður framkvæmir mælinguna, en 2 menn þurfa að framkvæma mælingu, svo að hún sé tekin gild fyrir rétti. Ferðin tók 21 mínútu.

Önnur ferð er farin 20. s. m. Flogið var út fyrir Gróttu til varðbátsins Vikings, sem lét reka þar. Með flugvélinni var höfð lína, ca. 60 metra löng, og lítið slökkvitæki. Hurðin bakborðsmegin var tekin af. Þegar komið var að Viking, var slökkvitækinu slakað niður í línu ca. 10—15 metra, og tók maður af Viking við því í framstafni bátsins, leysti það úr og batt miða með staðarákvörðun bátsins við línuna, sem því næst var höluð upp í flugvélin. Þetta tókst með ágætum og hefur vart tekið meira en 3—4 mínútur. Slökkvitækið, sem var mjög létt, fór lóðrétt niður, þó að vindur væri nokkur. Það skal tekið fram, að línuna má ekki senda upp í flugvélin frá skipi, nema setja eitthvað neðan í hana, því að sé vindur, getur línan slegist í afturskrúfunu, og er það mjög hættulegt. Þórarinn segist tvisvar hafa reynt að taka staðarákvörðun úr flugvélinni, en það tókst ekki. Veður var þó gott, SA 3, en 4—5 stig á flugvellinum. Ekki var annað gert þarna en setja slökkvitæki í bát í bliðu veðri. Flugði tók 28 mínútur.

Í þriðju ferðinni er haldið suður um Hafnarfjörð og síðan vestur með landi. Haldið laust af Njarðvík og Keflavík og þaðan út í Garðsjó, lent snöggvast á sjónum á Keflavíkurhöfn, en síðan haldið á Keflavíkurflugvöll og lent þar kl. 15, flugtími er 40 mín. Kl. 16 er haldið af stað, flogið austur með landi yfir Gerðistanga, lent snöggvast á Hafnarfjarðarhöfn, en síðan haldið til flugskýlisins á Reykjavíkurflugvelli. Flugtími er 35 mín., svo að alls er flugtíminn

í þessari ferð 1 klst. og 15 mín. Hér er aðeins um venjulegt flug í ágætis veðri að ræða, skemmtiflug.

Í fjórðu ferðinni er farið út á flóann, sett á sjóinn hjá motorbátum Viking og reynt að koma stykki á línu niður í Viking, en það reyndist ekki hægt, af því að það var of mikið logn. Þó hefði það verið hægt, ef um hefði verið að ræða trillubát, sem lá þarna í logni, en af því að það var motorbátur með möstrum, var það ekki hægt. Flugtimi í þessari ferð er 45 mín.

Í fimmtu ferðinni, 28/6, er flogið yfir bæinn, haldið síðan inn í Hvalfjörð og lent á Hvaleyri og settur póstur um borð í skip, sem lá við Eyrina. Flugtimi er 20 mín. Síðan er flogið út Hvalfjörð, haldið upp á Akranes og farnir tveir hringir yfir bæinn, en að því loknu haldið til Reykjavíkur. Flugtiminn er 40 mín. eða 60 mín. í ferðinni alls, vindur S-A 4. Þetta er ekki annað en skemmtiflug, og engar tilraunir eru gerðar til björgunarstarfsemi. Í skýrslu gæzluvarðstjórans segir: „Ég hef nú samkvæmt boði Skipaútgerðar ríkisins farið reynsluferðir með helicopternum. Ætlunin var að fara eina ferð til Vestmannaeyja, en úr því hefur ekki orðið vegna veðurs.“ Þessi skýrsla sýnir, að flogið hefur verið samanlagt í tvær klst. kringum Reykjavík, alltaf í bliðskaparveðri. Til Vestmannaeyja var ekki hægt að fara, af því að veðrið var ekki nógu gott. Vélinni var ekki treyst til þess, þótt ekki væru nema 4–5 vindstig. Hér eru niðurstöður gæzluvarðstjórans, sem ég leyfi mér að lesa orðrétt, með leyfi hæstv. forseta:

„Auðvelt er að gera mælingar (lárétt horn) með sextant, og mundi ekki sú staðarákvörðun verða vefengd, þar sem flugvélin getur stöðvazt yfir eða alveg við skipið, sem mæla átti upp. En þá er galli á þessari flugvél, að hún tekur aðeins tvo, flugmann og einn til. Þegar skip eru tekin í landhelgi, eru alltaf tveir, sem mæla samtímis, og tekur þá hvor um sig sitt horn og athugar svo hvor hjá öðrum, hvort rétt sé mælt. Skal ég ekki segja um, hvort tekið yrði gilt í rétti, að einn maður gerði staðarákvörðun. Eins og sést á dagbók minni, hef ég gert staðarákvarðanir við bauju nr. 6 og nr. 8, og sést á þeim, að þær staðarákvarðanir eru réttar. Einnig sýnir samanburður á mælingum mínum og varðbátsins Vikings þann 24/6, að mælingar þær, er þá voru teknar, eru réttar. Það skal tekið fram, að allar mælingar hafa verið gerðar þegar loft hefur verið skýjað og engin sól. Reyndi ég einu sinni að taka mælingar í sólskini, en tókst ekki vegna ljósbrots í kúpli vélarinnar, en skyggnið var mjög slæmt, mikið mistur, og tel ég, að tekizt hefði að mæla, hefði mistrið ekki verið.“

Á þessu á að byggja, að hægt sé að nota vélina til þessa starfs, og leggja fram hundruð þúsunda í því skyni. — Hann segir enn fremur:

„Nú hittir helicopterinn útlent skip að veiðum í landhelgi, og vaknar þá sú spurning, hvort hægt sé að koma manni eða mönnum úr flugvélinni um borð í skipið, því að reynslan hefur sýnt, að sé ekki hægt að handtaka skipið, hefst aldrei neitt sektarfé frá útlendingum, þó að

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

þeir séu staðnir að því að veiða í landhelgi. Ég tel alveg útilokað, að þetta sé hægt, að minnsta kosti yrði það alltaf mjög hættulegt. Hvað snertir innlend skip, þá horfir málið öðruvísi við, því að ekki mundi nauðsynlegt að setja menn þar um borð.“

Þetta er dómur þess manns, sem Skipaútgerð ríkisins hefur falið að athuga möguleikana á, hvort hægt sé að nota vélina við landhelgisgæzlu. Hann vefengir, að mælingarnar verði teknar gildar, og telur útilokað, að hægt sé að setja menn um borð, og því ógerlegt að hafa hendur í hári erlendra veiðipjófa. — Hann segir enn fremur:

„Þá mundi vera nauðsynlegt að hafa ljósmyndaútbúnað á flugvélinni, því að komið gæti fyrir, að menn breiddu fyrir nafn og númer. Yrði þá máské hægt að þekkja skipið eða mennina á ljósmynd. Einnig þyrfti flugvélin að vera vopnuð, t. d. að hafa bombur, sem spryngju, þegar þær snertu hafflötinn. Litil vélhandbyss gæti einnig komið að gagni.“

Síðan segir í skýrslunni:

„Þá var athugað, hvernig takast mætti að setja vélahluti um borð í skip. Var sett slökkvitæki um borð í varðb. Viking, og tókst það ágætlega. Gæti það oft komið að góðu haldi, væri hægt að flytja vélastykki frá landi út í skip, sem bilað hefði og að öðrum kosti þyrfti að draga til hafnar. Næsta skipti, er þetta var reynt, að setja stykki um borð í Viking, reyndist það ekki hægt vegna þess, hvað veður var kyrrt, og hef ég áður getið um ástæðuna til þess í skýrslu IV.

Að öllu þessu athuguðu tel ég árangur af reynsluflugi þessu mjög góðan, og mæli ég eindregið með, að fengin verði helicopter til landhelgisgæzlu og þá einnig til björgunarstarfsemi. En að mínu áliti er sú flugvél, er við nú höfum til reynslu, of litil, þyrfti að vera minnst 4 sæta, enn fremur með

1. útbúnað til ljósmyndatöku,
2. hurð, sem hægt er að opna, ef eitthvað þarf að setja niður í skip (skoðhurð),
3. Hydraulic-spil, eins og notuð eru á helicopterbjörgunarflugvélum,
4. vopnuð,
5. hátalara,
6. talstöð.

Hvaða tegund af helicopter mundi henta okkur best, er ekki gott að segja um. Þetta er tiltölulega ný flugvélategund, og alltaf eru að koma fram nýjar gerðir, en reynslan verður að skera úr um nothæfnina.“

Nú sagði hv. frsm. meiri hl., að allir, sem haft hefðu þessar tilraunir með höndum, hefðu mælt mjög með því, að vélin yrði keypt. Mér virðist, að þessi skýrsla gæzluvarðstjórans verði ekki skilin á annan hátt en þann, að hann mæli gegn því. Hann mælir ekki með því, að þessi helicoptervél sé keypt, heldur helicoptervél, sem hægt er að nota.

Síðan segir frá ferð, sem farin var 17. ágúst til Vestmannaeyja og til baka til Reykjavíkur. Haldið var af stað frá Reykjavík suður yfir Reykjanesskaga. Mótvindur var yfir skaganum, og gekk flugvélin mjög hægt. Ég hef fengið upplýsingar hjá veðurstofunni um, hvernig

veðrið var alla þá daga og stundir, sem flugvélina var á flugi. Þann 16. júní er S-A 5 kl. 11,45, og síðan á þeim tíma, er vélina er á flugi: 20. júní S-A 4, 23. júní S-A 4, 24. júní N 2 og 28. júní S-A 4. Þann 17. ágúst er veðrið yfir Reykjavík kl. 9 S-V 2, og það er eftir eigin sögn gæzluvarðstjórans það erfitt, „að flugvélina gekk mjög hægt.“ Mér þykir rétt, að þeir menn, sem áhuga hafa á því, að ríkið taki að sér þetta fyrirtæki, kynni sér þetta. Á leiðinni til Vestmannaeyja og til baka er bara flogið, ekkert gert annað en að halda vélinni á flugi. Þetta er samkvæmt skýrslu frá Þórarni Björnssyni, sem er dags. 17. ágúst, og hann staðfestir, að veður hafi verið S 2. — Mér virðist þessi skýrsla sýna allt annað en hv. frsm. meiri hl. vill vera láta, og skil ekki, hvernig hann fær það út, að hún sé meðmæli með málinu. Það er ljóst, að vélina hefur aldrei verið reynd í misjöfnu veðri, enda álit sérfræðingsins, að í slíku veðri sé hún ónothæf. Verður það að teljast rétt, þar til sýnt hefur verið fram á annað.

N. þótti rétt að ræða málið við viðkomandi aðila og ræddi við framkvæmdastjóra Slysavarnafélags Íslands og forstjóra Skipaútgerðar ríkisins. Voru þeir sammála þeim skýrslum, sem fyrir lágu. Hv. frsm. meiri hl. veit það. Sérfræðingarnir töldu þó, að vélina hefði verið reynd í Hvalfirði í 8 vindstigum, en fyrir því eru engin gögn nema umsögn þeirra. N. óskaði þess, að vélina yrði enn reynd undir erfiðum veðurskilyrðum, eins og til var ætlað í upphafi, en því var neitað af umboðsmanni verksmiðjunnar með bréfi dags. 17. jan., og er bréfið birt hér sem fskj. nr. 8. Mér þykir rétt að lesa það, með leyfi hæstv. forseta. Það er frá Elding Trading Company, en þeir skýrðu frá því, að þeir hefðu 5% í umboðslaun, og get ég þess ekki til að gera það tortryggilegt, það er ekki nema rétt, að þeir hafi fyrir sína vinnu eins og aðrir. Þetta bréf er þannig:

„Elding Trading Company.

Reykjavík, 17. jan. 1950.

Slysavarnafélag Íslands, Reykjavík.

Samkvæmt fyrirspurn yðar um, hvort möguleikar gætu verið fyrir því að fá frekari afnot af helicoptervél þeirri, sem vér útveguðum yður til láns á síðastliðnu ári, teljum vér, að það muni ekki vera hægt, þar sem vélina átti að endursendast á síðastliðnu ári, ef ekki yrði gengið frá kaupum. Enn fremur lítum vér þannig á, samkvæmt upplýsingum frá yður sjálfum, að frekari tilraunir séu ónauðsynlegar, þar sem þér tölduð þær tilraunir, sem þegar hafa farið fram, algerlega fullnægjandi.“

Ég varð undrandi, þegar þessi yfirlýsing kom. Það er ljóst, að reynsla sú, sem fengið hefur, er ekki fullnægjandi og getur ekki verið fullnægjandi, fyrr en vélina hefur verið reynd hér undir erfiðum veðurskilyrðum að vetrarlagi. Vélina kom hingað fyrst í maí í fyrra, þó að málið væri afgreitt frá n. í des. 1948. Hún hefur aldrei verið reynd við björgunarstarfsemi, hvorki á sjó né landi. Hins vegar hafa margar tilraunir verið gerðar, sem sýna, að vélina er óhæf til landhelgisgæzlu. Ég undrast þess vegna, af hverju því er neitað að reyna hana undir erfiðum veðurskilyrðum, því að sannan-

lega hafa nóg tækifæri verið til þess undanfarið. En þessu er neitað. Er hér var komið, þótti ekki ástæða til að fresta lengur afgreiðslu málsins, enda óskaði rn. mjög eftir því, að málið yrði afgreitt. Á fundi í n. 18. jan. var tekin ákvörðun í málinu, og vil ég leyfa mér að lesa bókunina frá þeim fundi, með leyfi hæstv. forseta:

„Tekið fyrir erindi til ráðuneytisins um kaup á helicopterflugvél. Lesið upp erindi frá Slysavarnafélaginu og Skipaútgerð ríkisins í sambandi við málið. Var málið afgreitt á þann hátt, sem hér segir:

Fjórir nefndarmenn, þeir Halldór Ásgrímsson, Helgi Jónasson, Ásmundur Sigurðsson og Guðmundur Í. Guðmundsson, leggja til, að ríkissjóður taki að sér rekstur flugvélarinnar, eins og farið er fram á af ráðuneytinu. Pétur Ottesen gerði svo hljóðandi grein fyrir atkvæði sínu:

„Ég er því samþykkur, að greiddur verði úr ríkissjóði að hálfu rekstrarkostnaður við helicopterflugvél á móti Slysavarnafélaginu, enda takist samkomulag milli félagsins og Skipaútgerðar ríkisins um tilhögun á rekstri vélarinnar í þágu landhelgisgæzlunnar.“

Gísli Jónsson og Ingólfur Jónsson gerðu svo hljóðandi grein fyrir atkvæði sínu:

„Þegar fjárveitinganefnd á sínum tíma lagði til fyrir sitt leyti, að varið yrði allt að 150000 kr. úr ríkissjóði til þess að reyna helicopterflugvél þá, sem hér um ræðir, var það gert í því trausti, að hún yrði einnig reynd í mismunandi vetrarveðráttu, til þess að fá úr því skorið, hvort hún væri nothæf til björgunar hér einnig á þeim árstíma. Þetta hefur ekki verið gert, þrátt fyrir það að vélina er hér enn og að eytt hefur verið aftur 100000 kr. í reynsluflug. Er kostnaður þessi í samanburði við fjölda flugstunda svo gífurlegur, að undrum sætir, enda fénu varið til ýmissa annarra hluta en upphaflega var til ætlað, svo sem til kennslu flugmanna, launa óviðkomandi manna, hótélreikninga o. fl., sbr. reikningsyfirlit. Skýrsla landhelgisvarðstjórans ber það með sér, að vélina er ónóg til landhelgisgæzlu, og allt bendir til, að hún sé einnig ónóg til björgunarstarfsemi nema í beztu veðrum. Hins vegar eru til aðrar helicopterflugvélar, sem vitað er, að eru öruggar og traustar, sem kosta þá og meira fé, en í það má ekki horfa, ef kaup á helicopterflugvél til starfrækslu hér á landi. Við viljum því, að horfið sé að því þegar að undirbúa kaup á fullkominni helicopterflugvél, og mælum með því, að ríkissjóður styrki þau kaup, en viljum ekki mæla með því, að varið sé fé úr ríkissjóði til rekstrar þeirrar vélar, sem hér um ræðir.“

Þannig var málið afgreitt til hæstv. ríkisstj. í janúarmánuði s. l., og samtímis voru öll gögn varðandi málið endursend. Nokkru síðar bar svo hæstv. dómsmrh. fram till. þá, sem hér liggur fyrir, þar sem rn. taldi sig ekki geta greitt kostnað við rekstur flugvélarinnar nema fyrir lægi heimild Alþ. Till. var vísað til fjvn. 8. f. m., og tók n. málið til meðferðar á fundum 16. og 24. febr., en þá var málið afgreitt. Mér þykir rétt að taka þetta fram, af því að hæstv. dómsmrh. kallaði tvisvar eftir málinu

meðan n. hafði það til meðferðar. Eg fæ ekki séð, að fjv. hafi á neinn hátt misbeitt sínu valdi, þó að hún hefði málið til meðferðar frá 8. til 24. febr., og ég lit svo á, að engin ástæða hafi verið til að kalla eftir málinu, enda sýnilegt, að ekki hefur legið svo mikið á, þar sem málið er fyrst nú tekið til síðari umr. — Á fyrsta stigi hafði málið ekki verið sent flugráði til umsagnar. Eg taldi mér þó skylt að fá um-sögn flugráðs um málið og fór þess á leit með telji, að aðrar vélar séu heppilegri, og þá hvaða vélar og hvað kostnaðarverð þeirra sé. Þá óska ég eftir álit flugráðs um rekstrarkostnað þessarar vélar og hversu miklu meiri rekstrar-kostnaður mundi verða við vél, sem væri stærri og öruggari. Loks spyr ég, hvort flugráð telji gerlegt að fá samkomulag við flugfélögin um rekstur vélarinnar, og ef svo er, þá með hvaða skilyrðum og hvort það yrði ekki ódýrast fyrir ríkissjóð. Flugráð svaraði þessum fsp. með bréfi 23. febr., og n. tók málið til afgreiðslu strax á eftir. Svar flugráðs er birt hér sem fskj. nr. 2. Eg álit þessa umsögn svo mikilvæga, einmitt af því, að hún er frá flugráði, að ég tel nauðsynlegt að gera nánari grein fyrir henni. Flugráð segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Af frásögnum þeim og umræðum, er spunn-izt hafa um mál þetta, hefur mátt skilja, að aðaltilgangurinn með kaupnum á helicopter-flugvél sé aðallega tvíþættur: í fyrsta lagi björgun manna úr strönduðum skipum og í öðru lagi landhelgisgæzla. Önnur hugsanleg verkefni séu sjúkraflutningar, dauðaleit, björg-unarflug í sambandi við hugsanlega nauðlend-ingu í öbyggðum, póstflug o. fl. o. fl.“ (Þetta er rétt hjá flugráði. Vélin var fyrst og fremst hugsuð til landhelgisgæzlu og björgunarstarf-semi.)

„Flugráð er þeirrar skoðunar, að til þess að geta bjargað skipbrotsmönnum úr sjávarháska, hvar sem er á landinu, þurfi helicopterflugvél, er hafi að minnsta kosti flugþol til 800 km flugs samanlagt, eða 400 km „actions-radius“, þar eð gera verður ráð fyrir, að strand geti átt sér stað á ólíklegustu stöðum á landinu og nauðsynlegt sé að komast fljótt á staðinn. Hafi flugvélin minna flugþol, þyrfti að koma upp eldsneytisbirgðum víðs vegar um land allt og þær að vera tiltækilegar fyrirvaralaust. Þótt slíkt sé engan veginn frágangssök, liggur í augum uppi, að slík vinnubrögð hlytu óhjá-kvæmilega að tefja björgunarstarfið, auk þess sem erfiðleikar gætu verið á að birgja vélinu eldsneyti, t. d. í stormi og við erfið skilyrði.“

Eg verð að segja, að þetta er atriði, sem at-huga þarf, þegar ákveða skal, hvort styrkja eigi þessa vél eða aðra. — Þeir segja enn fremur:

„Umrædd flugvél hefur aðeins flugþol til 300 km flugs, eða 150 km „actionsradius“, og þyrfti því að hafa sæg af eldsneytisstöðvum um land allt. Er því ljóst þegar af þessari ástæðu, að umrædd helicopterflugvél er ekki heppi-leg að þessu leyti.“

Eg fæ ekki betur séð en að hv. frsm. meiri hl. snúi þessu alveg við, ef hann telur, að þetta

séu meðmæli með vélinni. Þeir segja enn frem-ur:

„Gera verður ráð fyrir, að helicopterflugvél-in þyrfti undir vissum kringumstæðum að fljúga á móti 8—10 vindstigum við jörðu eða a. m. k. 9—11 vindstigum í 500—800 metra hæð. Eðlilegur flughraði Bell-helicopterflugvélarinn-ar, sem hér um ræðir, er 125 km á klukku-stund, en 9 vindstig samsvara 65 km á klst., og dregst sú tala frá ganghraða flugvélarinnar. Réttur hraði helicopterflugvélarinnar yrði því undir slíkum kringumstæðum 60 km á klst., og tæki vélin 5 klst. að komast 300 km vegalengd, eða sem svarar til vegalengdar milli Reykja-víkur og Ingólfshöfða.“ (Þetta eru þeirra um-mæli.) „En áður væri eldsneyti Bell-helicopter-flugvélarinnar þrotið eða að þrotum komið, hefði aukabenzíngeymum ekki verið komið fyrir.“

Þetta eru staðreyndirnar í þessu máli. Enn fremur segja þeir:

„Á strandstað þarf flugvélin að geta haldið sér á flugi a. m. k. 2—3 klst. við björgunartil-raunir. Umrædd flugvél hefur samanlagt tæp-lega þriggja klst. flugþol og ætti því sáralítið eldsneyti eftir, þótt hún tæki eldsneyti í hugs-anlegri birgðastöð í 100 km fjarlægð frá strand-staðnum.“ (Eg kalla þetta ekki meðmæli með vélinni.) „Er augljóst mál, að verr væri af stað farið en heima setið, ef helicopterflugvélin gæti ekki staðið við nægilega langan tíma við björgunarstarfið og ekki komið skipbrots-mönnum til mannabyggða að aflokinni björg-un sökum eldsneytisskorts.“

Flugþol umræddrar helicopterflugvélar virð-ist því undir beztu kringumstæðum ófullnægj-andi, jafnvel þótt fyrir sé komið aukaeldsneyt-isgeymum.

Nauðsynlegt er, að björgunarvélin hafi vinduútbúnað, til þess að hægt sé að taka skip-brotsmennina upp í vélinu jafnóðum og þeim er bjargað. Gera má ráð fyrir, að æður að-stoðarmaður flygi ásamt flugmanninum í slíka leiðangra, og væri þá eðlilegt, þegar hægt er að koma því við, að aðstoðarmaðurinn yrði látinn siga niður á hið strandaða skip um leið og björgunarstarfið hæfist, til þess að spenna krókloppna og oft slasaða skipbrotsmenn for-svaranlega í belti það, er síðan er dregið upp í vélinu með vindunni. Mundi aðstoðarmaður-inn svo fara síðastur frá borði, er björgun hef-ur tekið.

Umrædd helicopterflugvél, Bell-47, fullnæg-ir því ekki þeim kröfum, er gera verður til slíkrar flugvélar, og væri að dómi flugráðs rangt að telja fólki trú um hið gagnstæða.“ (Líka hv. frsm. meiri hl. Hann er hér ekki und-antekinn.)

„Fjögurra sæta helicopterflugvél, t. d. S-51, er jafnvel ekki algerlega fullnægjandi, og ef-ast flugráð um, að á markaðnum sé í dag til helicopterflugvél, er leyst gæti umrætt verk-efni af hendi svo að sæmilega öruggt sé, enda eru helicopterflugvélar enn þá á frumstigi. S-51 hefði þó að mörgu leyti mun meiri mögu-leika en Bell-47, t. d. meira flugþol, meiri flug-hraða og vinduútbúnað til þess að draga skip-brotsmenn upp í vélinu. Slík vél (S-51) væri

einnig mun betur fallin til landhelgisgæzlu, þar eð tveir fullgildir mælingamenn gætu tekið hornamælingar úr henni á sama tíma og auk þess haft rúm fyrir loftskeytamann, er staði i stöðugu sambandi við land, en slíkt er mikið öryggi við landhelgisgæzlu á sjó úti.“

Hins vegar telur flugráð, að vélin geti verið heppileg til sjúkraflutninga, til að leita að mönnum eða hópum, sem týnt hafa, við póst-flutninga og til að koma hjúkrunargögnum og lækni til fólks, sem slasast hefur vegna nauðlendingar í öræfum, sömuleiðis til þess að þjálfa flugmenn í meðferð helicopterflugvéla. En þetta eru allt önnur verkefni en ríkissjóði var ætlað að kosta.

Um rekstrarkostnaðinn segir flugráðið:

„Um rekstrarkostnað helicopterflugvéla yfirleitt er flugráði ekki kunnugt, en telur líklegt, að hann sé fullhætt reiknaður í álitssgerð þeirri, er fram hefur komið um þetta mál, og auk þess telur flugráð líklegt, að rekstrarkostnaður fjögurra sæta flugvélar, t. d. S-51, yrði ekki tvöfaldur kostnaður, heldur 40–60% hærrí. Flugráði er kunnugt, að bæði flugfélög-in mundu fús til að reka helicopterflugvél, hvort sem væri fyrir Slysavarnafélag Íslands eða ríkissjóð, en slíkt yrði vitanlega mun ódýrara en að hafa menn á föstum launum, er sæju um rekstur helicopterflugvélarinnar eingöngu. Flugfélögin munu auk þess lána þálaureynda flugmenn, sem eru í stöðugri flugæfingu, og er í því mikið öryggi.“

Ég verð að segja, að mig undrar það, þegar varið var stórkostlegu fé til að reyna flugvélin, að þá skyldi vera gengið fram hjá þeim aðila, sem hafði beztu aðstöðu og þekkingu til þess, en öðrum falið það á hendur. En þetta er sem sagt dómur þeirra manna, sem ættu að hafa mesta og fullkomnasta þekkingu á þessum málum.

Ég vil þá leyfa mér að fara nokkrum orðum um rekstraráætlunina á fiskj. V. Í þeirri áætlun er gert ráð fyrir árlegri benzíneyðslu fyrir um 32 þús. kr. og váttryggingargjöldum, sem nema yfir 60 þús. kr. og ríkissjóður yrði að greiða; til skipstjóra 40 þús. kr., til flugmanns, vélamanns og til viðhalds og varahluta 25 þús. og þar yfir, hvers fyrir sig, eða alls um 240 þús. kr., hvorki meira né minna. Ég er nú í engum efa um, að hægt væri að lækka þennan kostnað stórléga, og vil ég beina því til hæstv. ráðh., hvor till. sem ofan á verður.

Þá vil ég fara nokkrum orðum um kostnað við reynslu flugvélarinnar, sem greint er frá á fiskj. VI. Trygging flugvélarinnar fer yfir 25 þús. kr. Laun kapteins Youell eru yfir 13 þús. kr. og Mr. Finchs yfir 10 þús. kr. auk ferðakostnaðar, sem nemur yfir 5600 kr., og hótélreiknings sömu manna, nær 7 þús. kr., og fæðisreiknings upp á 11 þús. kr. Þá fær maður sá, sem gefur skýrsluna, 5564 kr. fyrir að vera nokkrar klst. um borð í flugvélinni. Svo eru laun Lárusar Eggertssonar, 14350 kr., en hann hefur sýnt á því mikinn áhuga að róa í þm. og lagt hér fram áróðursskjal fyrir þessum kaupum, a. m. k. liggur það hér fyrir framan mig. Þá er ótalin trygging farþega, en hún er um 3000 kr., og svo þarf að gera við flugvélinu fyr-

ir um 8000 kr., eftir þetta flug í nokkrar klst. Hvað halda menn, að viðgerðakostnaðurinn yrði síðar meir á ári, ef það kostar að gera við flugvélinu fyrir 8000 kr. að fljúga henni í nokkrar klst. hérna yfir þænum? — Þetta virðist mér nú vera þyngsti dómurinn, sem felldur hefur verið yfir þessum fyrirhuguðu kaupum.

Hér fyrir framan mig liggur bréf frá Lárusi Eggertssyni, þar sem hann útlistar notagildi þessarar flugvélar. Það er t. d. hægt að nota hana til þess að leita að bilunum á rafmagnsleiðslum og til flutnings á viðgerðarmönnum og efni til slíks upp á heiðar og sömuleiðis til slíkra flutninga vegna simaviðgerða að vetrarlagi. Þá má líka nota hana til að úða skóga og matjurtagarða með skordýraeitri o. s. frv. En það er bara ekki hægt að nota hana til þess að bjarga mönnum úr skipsströndum í vondum veðrum, en til þess skilst mér þó, að hún sé fyrst og fremst ætluð, enda mun kaupverð hennar verða greitt úr helicoptersjóði Slysavarnafélagsins, og vil ég aðeins leyfa mér að benda á það, þar sem mér virðist gæta nokkurs misskilnings um það hjá hv. frsm. meiri hl., að það er ekki fyrst og fremst Alþingis að ákveða, hvort hún skuli keypt. Spursmálið er, hvort ríkið eigi að reka hana og á hvern hátt. Hitt kemur fyrst og fremst til kasta Slysavarnafélagsins og innflutningsyfirlaldanna, en það mun enn vera óafgreitt mál af þeirra hálfu, hvort innflutningurinn verði leyfður. — Ég vil í þessu sambandi leyfa mér að segja, að ég teldi það sorglega illa farið með fé það, sem lagt hefur verið af almenningi í helicopter-sjóð Slysavarnafélagsins til kaupa á björgunarflugvél, ef þessi vél yrði keypt. Það væri að bregðast þeim skyldum, sem stjórn Slysavarnafélagsins hefur gagnvart því fólki, sem látið hefur fé af hendi rakna í sjóðinn í þessum ákveðna tilgangi. Sú reynsla, sem Slysavarnafélagið fékk af kaupnum á Sæbjörgu, hefði átt að vera því nægilegur skóli og áminning um að fara varlega með fé almennings og hugsa sig tvisvar um, áður en því er eytt til þessa eða hins.

Ég skal nú ekki orðlengja þetta miklu meira. Ég hef skýrt málið, eins og það hefur legið fyrir, og læt svo afskiptalaust, hvort hv. alþm. leggja það til eða ekki, að ríkissjóður styðji þessa starfsemi. Ég er persónulega á móti því eins og hér standa sakir um flugvélinu og teldi það illa farið eins og hún hlýtur að reynast. Minni hl. n. leggur því til, að keypt verði hin öruggasta og vandaðasta helicoptervél, sem hægt er að fá, að dómi þeirra manna, sem bezt skyn mega bera á það mál.

Umr. frestað.

Á 36. fundi í Sp., 22. marz, var till. tekin til frh. síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 37. fundi í Sp., 29. marz, var fram haldið síðari umr. um till. (A. 299, n. 371 og 381, 400, 481).

Frsm. meiri hl. (Helgi Jónasson): Herra forseti. Það er nú orðið nokkuð langt síðan þetta

mál var síðast rætt hér á Alþingi, svo að ég er nú búinn að gleyma sumu af því, sem hv. frsm. minni hl. sagði þá í sinni löngu ræðu. Hann reyndi þó að sanna það, að meiri hl. hefði farið með rangt mál. En svo var öllum málum snúið öfugt hjá hv. þm. Barð. (GJ), að málflutningur hans minnti mig mjög á þá gömlu reglu, sem var í hávegum höfð á miðöldunum, að tilgangurinn helgi meðalið. Hv. þm. reyndi með mörgum orðum að sýna fram á það, að við meirihlutamenn færum með rangt mál, og öll mál færsla hans var svo einstrengisleg, að furðu sætir. En þessum hv. þm. datt ekki í hug að reyna að upplýsa málið á nokkurn hátt, heldur notaði hann sín sterkustu orð til að sverta álit meiri hl., en fegra sitt. Það var ekki verið að reyna að finna, hvað væri hið sannasta og réttasta í málinu. Hv. þm. las upp ýmisleg bréf og aðrar umsagnir sérfróðra manna, er áttu að styrkja skoðun hans. En það má einkennilegt heita og er þó skýrt dæmi um allan hans málflutning, hvernig hann las þessi bréf. Hv. þm. gleymdi sem sagt að lesa allt það, sem var sjálfum honum andstætt. Þannig er ást hans á sannleikanum.

Hv. frsm. minni hl. byrjaði á því að segja, að Slysavarnafélag Íslands hefði farið klóklega að, er það sá um, að helicopterflugvélin hafi ekki komið hingað til lands fyrr en sumar var komið. Mann rekur í rogastanz, er Slysavarnafélagi Íslands er borið annað eins og þetta á brýn. Veit ekki hv. þm., hvernig verzlunar- og viðskiptaháttum er hér fyrir komið, að það getur dregist í marga mánuði að fá innflutningsleyfi? Nú fékk Slysavarnafélagið ekki vilýrði fyrir vélinni fyrr en snemma á árinu 1949. Síðan dróst þetta svo á langinn, að vélin kom ekki hingað fyrr en í maí 1949. Þá þegar var byrjað að setja vélina saman. Síðan var hún reynd hér í 3 mánuði, að visu yfir sumarmánuðina, og ég skal játa það fúslega, að æskilegra hefði verið, að vélin hefði verið reynd á öðrum tíma árs. En ég tel alls ekki, að Slysavarnafélagið eigi sök á þessu. Það gat ekki fengið vélina leigða nema í 3 mánuði.

Þá hélt hv. þm. því fram, að flugvélin hefði ekki þolað nema 2 vindstig. Sér er nú hver vitleysan og tilraun til blekkingar. Það er vit-að mál, að það liggja fyrir skjöl, sem sanna, að vélin hafi flogið í 6 vindstigum. Og sá maður, sem stýrði henni þá, lætur mjög af því, hversu vel hún lét að stjórna. Þá hef ég og haft tal af manni, sem reyndi vélina í Hvalfirði í 8 vindstigum, og hafði hann gott eitt um vélina að segja. Mér leizt mætavel á þennan unga mann og dettur ekki í hug að bera brigðun á frásögn hans. — Þá er og til skýrsla veðurstofunnar í Reykjavík, sem sannar, að það voru 6 vindstig, er vélin var hér á flugi. En þó sagði hv. þm., að allar skýrslur, sem fyrir hendi væru, sýndu það, að vélin væri óhæf. Þetta er ekki einungis rangt, heldur er þetta þveröfugt, því að Slysavarnafélagið og flugráð ríkisins hafa lýst því yfir, að þau telji árangurinn af reynsluflugi vélarinnar, sem var hér s. l. sumar, mjög góðan og vilja festa kaup á vélinni. Og þessar skýrslur sýna, að þær tilraunir, sem hér voru gerðar við björgun og

landhelgisgæzlu, tókust mjög vel. — Eg vil nú leyfa mér að vitna hér í bréf, er taka þetta mál til umræðu. Í bréfi, undirrituðu af Pálma Loftssyni, forstjóra Skipautgerðar ríkisins, segir, að góðan árangur megi telja af reynsluflugi vélarinnar, og mælir hann með því að festa kaup á henni. Þá er hér einnig bréf frá Stjórn Slysavarnafélags Íslands, undirritað af Jóni Oddgeiri Jónssyni. Hann er einnig sama sinnis, að vélin hafi reynzt vel og ráðlegt sé að festa kaup á henni. Jón vann við björgunartilraunir vélarinnar, svo að hér talar maður, sem hefur góða aðstöðu til að segja álit sitt á málinu. Eg held, að óhætt sé að segja, að allir, sem um mál þetta hafa fjallað, vilja mjög gjarnan festa kaup á vélinni.

Hv. þm. Barð. hélt því fram, að vélin væri svo aum, að ekki væri hægt að fljúga á henni til Vestmannaeyja. En hið einkennilegasta við þetta er þó það, að í nál. hv. þm. er sagt frá flugferð, er vélin fór til Vestmannaeyja. Þá var að visu gott veður, en svona málflutningur hélt ég væri vandfundinn hjá þingmanni.

Þá reyndi hv. þm. að bera fyrir sig bréf frá flugráði, sem hann hafði skrifað og fengið umsögn frá privat. Aðalefni þessa bréfs er það, að þessi vél sé of lítil og þess vegna sé hún ekki heppileg. Flugþol hennar og benzingeymir sé of lítið fyrir vegalengdir hér á landi. Nú veit maður, að vel er hægt að bjarga þessu við með því að setja benzintunnur á vissa staði úti um land, svo að flugvélin geti tekið þar benzin, ef um lengra flug er að ræða. Þá ætti einnig að vera hægt að setja benzingeymi á flotholt vélarinnar og auka þannig flugþol hennar. Með þessu móti eru þessar ástæður fallnar um sjálfar sig. Eg get ekki talið það neina frágangssök að setja benzintanka á flotholtin og auka þannig flugþolið.

Hv. þm. Barð. vildi bregða á leik og fá hv. þm. til að hlæja með því að segja, að það væri hægt að nota hana til að úða skóg og annars þess háttar. Eg verð nú að segja það, að ég tel það ekki galla á flugvél, að hægt skuli vera að nota hana til margvíslegra starfa, heldur miklu fremur kost á vélinni. Í því liggur einmitt gildi vélarinnar, að hægt er að nota hana til margvíslegra hluta, og sé ég enga ástæðu til að hlæja að þessu, eins og hv. þm. Barð. var að reyna að fá hv. þm. til að gera. Eg held því, að þessi vél geti verið góð til annarra hluta fyrir því.

Eg held, að ég hafi nú drepið á það helzta, sem fram kemur í álit minni hl. fjvn. Það kann að vera eitthvað fleira, sem fram hjá mér hefur farið eða ég hef ekki skrifað niður hjá mér. Meiri hl. n., sem mælir með kaupum þessarar vélar, er það vel ljóst, að hún er ekki það fullkomið tæki, að hún geti alltaf komið til hjálpar, en við erum þess fullvissir, að ef þessi vél væri alltaf reiðubúin til flugs, þá er hér um mikilsvert tæki að ræða til björgunar í ýmsum tilfellum, bæði á sjó og landi. Auk þess mun það vera vandkvæðum bundið að fá stærri vél keypta, og líklegt má það vera, að okkur reyndist erfitt af fjárhagslegum ástæðum að halda úti stærri vél, sem yrði mjög dýr í rekstri. Þær stærri vélar, sem hægt yrði

að fá síðar meir, hafa ekki fengið hagnýta reynslu. Eg vona, að hv. þm. skilji, hvað vakir fyrir okkur, sem erum meðmæltir því, að þessi vél verði keypt. Þessi tegund hefur margra ára reynslu bæði í Bandaríkjunum og í Evrópu, og hefur hún hvarvetna gefið vel. Við viljum því ekki taka þá ábyrgð á okkur að hafna alveg þessu tækifæri, að slík flugvél verði ætíð reiðubúin til starfa hér á landi. Verð hennar mun og vera viðráðanlegt, en þó að rekstrarkostnaður sé áætlaður nokkuð hár, þá er líklegt, að draga mætti úr honum með því að endurskoða kostnaðarliðina, þegar reynsla kemur á þessa starfsemi. Eg held, að varla sé hægt að lá það, þótt við mælum með kaupum á vélinni, því að ef þessari vél verður hafnað, verður þess langt að biða, að önnur helicopterflugvél verði keypt til landsins. Eg vil fyrir mitt leyti ekki standa í vegi fyrir þessum kaupum, ef hún gæti bjargað einu eða tveimur mannlífum frá bráðum háska, t. d. ef maður lægi í afskekktu héraði með sprunginn botnlanga eða blæðandi magasár og þyrfti án tafar að komast á sjúkrahús. Eins og mönnum er kunnugt, getur þessi vél lent svo að segja hvar sem er, og ætti því hverjum manni að vera það auðskilið, hve mikils virði þetta flugtæki er. Við, sem höfum mælt með þessari vél, höfum aldrei haldið því fram, að þessi flugvél væri svo fullkomin, að hún gæti bjargað við allar aðstæður. Það er von, að menn spyrji, hvort þessi vél hefði ekki getað gert eitthvert gagn við Faxasker, þegar hið hörmulega slys skeði þar, en því miður hefði vélin ekkert getað athafnað sig í þeim veðrahám, sem þá var. Þannig er það oft, en ekki er hægt með nokkurri sanngirni að búast við því, að alltaf verði björgun möguleg. Hins vegar er það staðreynd, að ef þessi vél verður nú keypt og hún höfð til taks, þá verður oft hægt að bjarga mönnum frá nauðum, bæði af sjó og landi, sem að öðrum kosti hefðu farið fyrir aldur fram.

Eg hygg, að það sé svo ekki fleira, sem ég þurfi að taka fram að þessu sinni, og læt máli mínu vera lokið.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Ástæðan til þess, að ég tek til máls við 2. umr. um þessa till. til þál., er sú, að þm. hafa ekki komið að kjarna málsins. Hv. frsm. minni hl. flutti mjög ýtarlega ræðu um þetta mál hér á dögnum. Þrátt fyrir það hef ég komið að því, að hv. þm. virðast ekki hafa gert sér glögga grein fyrir því, hvað hér er um að ræða. Hv. þm. virðast ekki hafa kynnt sér þau gögn og þau rök, sem minni hl. hefur lagt fram í þessu máli. Það er allra hluta vegna mjög nauðsynlegrar, að þm. kynni sér vandlega þau gögn, sem liggja fyrir í þessu máli, en leiði hjá sér einhliða áróður og móti afstöðu sína af staðreyndunum einum saman.

Hv. þm. virðast ljúka upp einum munni um það, að flugvél af helicoptergerð kæmi að góðu gagni hér á landi. Það er engum vafa undirorpið, en það er deilt um það, hvort kaupa eigi þá vél, sem legið hefur hér á landi undanfarið, eða aðra stærri og að okkar dómi í

minni hl. hentugri vél. Ef menn vilja nú gera sér grein fyrir, hvort heppilegra er í þessu tilfelli, þá verða menn að gera sér fulla grein fyrir þeim gögnum, sem fyrir liggja, en ekki láta það hafa áhrif á sig, þótt einstakir menn sækji fast, að einmitt þessi eina vél verði keypt, jafnvel þó að með því væri peningum á glæ kastað. Eg á hér við það, hvernig reynslan talar af tilraunum með þessa vél, og skýrslur flugráðs og skýrslu Þórarins Björnssonar skipherra, en hvort tveggja er prentað sem fskj. með álit minni hl. fjvn. Ef hv. þm. lesa þessar skýrslur, komast þeir að raun um, að viturlegra og heppilegra væri að festa kaup á annarri gerð helicopterflugvélar en hér hefur verið til reynslu. Og hvað segir þá Þórarinn Björnsson í skýrslu sinni? Hann segir orðrétt, með leyfi hæstv. forseta:

„En þá er galli á þessari flugvél, að hún tekur aðeins tvo, flugmann og einn til. Þegar skip eru tekin í landhelgi, eru ávallt tveir, sem mæla samtímis, og tekur þá hvor um sig sit horn og athugar svo hvor hjá öðrum, hvort rétt sé mælt. Skal ég ekki segja um, hvort tekið yrði gilt í rétti, að einn maður gerði staðarákvörðun.“

Þetta segir Þórarinn Björnsson, en nú mundi einhver segja, að hægt væri að kenna flugmanninum að taka horn. Það er nú ekki víst, að það fari alltaf saman að kunna að fljúga og kunna að taka hornmælingar. — Þórarinn Björnsson segir enn fremur í skýrslu sinni: „En að minnu álit er sú flugvél, er við höfum til reynslu, of lítil, þyrfti að vera minnst 4 sæta, enn fremur með

1. útbúnað til ljósmyndatöku,
2. hurð, sem hægt er að opna, ef eitthvað þarf að setja niður í skip (skothurð),
3. Hydraulic-spil, eins og notuð eru á helicopterbjörgunarflugvélum,
4. vopnuð,
5. hátalara,
6. talstöð.“

Þetta segir nú Þórarinn Björnsson. Eg las þetta orðrétt upp úr skýrslu hans, og þarf ekki að vera í neinu orðaskaki hér á Alþingi, hvað í skýrslu hans hafi staðið um nothæfni þessarar helicoptervélar eða hvort í skýrslu skipherrans felist eitthvað annað. Eg tel þennan dóm mjög mikilvægan, og er vart hægt né sæmendi fyrir Alþingi að ganga fram hjá honum, en til landhelgisgæzlunnar kæmi þessi vél að mjög takmörkuðum notum. Hins vegar virðist undravert kapp vera á það lagt, að þessi vél verði keypt, en engin önnur tegund af helicoptergerð. Þetta ofurkapp verður vart skiljanlegt eftir þeim yfirlýsingum, sem hv. meiri hl. hefur látið hér frá sér fara, því að hann virðist vilja festa kaup á þeirri vélinni, sem komi að mestum notum, og að fé verði ekki á glæ kastað. Almenníngur hefur lagt mikið fé fram til kaupa á helicopterflugvél, og hann á heimtingu á því, að þessu fé verði þannig varið, að það komi að sem beztu gagni.

Eg ætla nú að athuga bréf flugráðs og með leyfi hæstv. forseta lesa upp úr því orðrétt, en ég vorkenni þeim hv. þm. meiri hl., ef þeir nú segja, að ég hafi lesið rangt. Flugráð segir:

„Flugráð er þeirrar skoðunar, að til þess að bjarga skipbrotsmönnum úr sjávarháska hvar sem er á landinu, þurfi helicopterflugvél, er hafi að minnsta kosti flugþol til 800 km. flugs samanlagt eða 400 km. „actionsradius“, þar eð gera verður ráð fyrir, að strand geti átt sér stað á ólíklegustu stöðum á landinu og nauðsynlegt sé að komast fljótt á staðinn. Hafi flugvélin minna flugþol, þyrfti að koma upp eldsneytisbirgðum víðs vegar um land allt og þær að vera tiltækilegar fyrirvaralaust. Þótt slíkt sé engan veginn frágangssök, liggur í augum uppi, að slík vinnubrögð hlytu að teyfa björgunarstarfið, auk þess sem erfiðleikar gætu verið á að birgja vélina eldsneyti, t. d. í stormi og við erfið skilyrði.“

Ég þarf ekki að lesa lengra, því að þm. hafa þessa skýrslu fyrir framan sig og geta kynnt sér efni hennar, en ég undirstrika það, sem þar er sagt, sökum þess, að ég komst að því, að tveir hv. þm., sem ég hitti að máli í dag, höfðu ekki kynnt sér þær forsendur, sem við í minni hl. byggjum skoðun okkar á. Það kann að vera, að fleiri hv. þm. hafi ekki lesið þessar skýrslur, en í þeim felast staðreyndir, sem varpa fram nokkuð öðru ljósi en hv. frsm. meiri hl. fjvn. vildi vera láta í ræðu sinni hér áðan. Hv. þm. sagði einnig í ræðu sinni hér áðan, að ekki væri unnt að fá fjöggra sæta helicoptervél, en það hefur einmitt verið bent á, að hægt væri að fá fjöggra sæta vél af gerðinni S-51, sem mun vera mun öruggari en Bell-47. Það mun vera hægt að fá vél af gerðinni S-51 með tiltölulega stuttum fyrirvara. Sú vél mun að visu verða nær helmingi dýrari í innkaupi en Bell-47, en rekstrarkostnaður hennar mun ekki verða að sama skapi meiri. Ég held fyrir mitt leyti, að þetta sé þess virði, að málið sé athugað nánar og hér sé ekki flanað að neinu og ekki sízt vegna þeirrar reynslu, sem fengin er af þeirri vél, sem hér er og Þórarinn Björnsson hefur þegar lýst í grg. sinni og kemur fram í dómum flugráðs. Þessi reynsla er þannig, að enginn vafi getur leikið á því, að við eigum að kaupa 4 sæta vél, en ekki að gera þau kaup að kasta fé á glæ, sem þjóðin hefur safnað saman til kaupa á helicopterflugvél, svo að meira öryggi skapist í björgunarmálum landsmanna. Til þess að þetta megi verða, verður að kaupa tæki, sem uppfyllir kröfur tímans, en það gerir S-51 helicopterflugvélin, sem Þórarinn Björnsson hefur minnt á í álitinu sínu. Ég endurtek það, að ég á erfitt með að skilja, hversu hv. meiri hl. er það mikið áhugamál, að þessi litla og ófullkomna vél, sem hér er, verði keypt. Ég býst ekki við, að þeir séu neitt skuldbundnir í því efni. Vél þessi var boðin hingað til lands til reynslu, og hún hefur nú verið reynd. En hún hefur ekki staðizt prófið. Við getum því hæglega svarað: Við höfum reynt þetta flugtæki við okkar skilyrði, en það hefur ekki staðizt prófið, og við verðum að fá stærri og öruggari vél. Þess vegna eigum við ekki að kaupa þessa vél. Ég reikna ekki með því, að hv. alþm. séu í þessu efni það skuldbundnir, að þeir þurfi þess vegna að kaupa þessa vél. Ég býst við, að þeir séu

ekki skuldbundnir fyrirtæki því, sem vill selja Íslendingum vélina. Það er óskiljanlegt það kapp, sem á það er lagt að vilja kaupa fyrir það fé, sem safnað hefur verið saman af mikilli fórnfýsi hjá þjóðinni, ónýtt tæki, sem kemur ekki að hálfum notum, þegar annað fullkomið flugtæki er á boðstólum, sem uppfyllir kröfur tímans. Minni hl. fjvn. vill kaupa 4 sæta helicopterflugvél af fullkomnustu gerð, í samvinnu við Slysavarnafélag Íslands, eins og fram kemur í breytingu þeirri, sem minni hl. n. vill gera á tillgr. á þskj. 371. Það er einhver munur á þeirri vél og þessari blikkdós, sem nú er verið að leggja að mönnum að kaupa. Ég geri ráð fyrir, að stjórn Slysavarnafélags Íslands vilji fallast á að kaupa það björgunartækið, sem fullkomnara er, þótt það verði dýrara. Slysavarnafélagið á ekki nægt fé í helicoptersjóði eins og sakir standa til þess að kaupa fullkomna vél. Hins vegar hefur íslenska þjóðin jafnan sýnt mikla fórnfýsi, og menn munu enn halda áfram að skjóta saman til kaupa á stærri og fullkomnari vél, unz markinu er náð. Hv. frsm. meiri hl. sagðist ekki efast um það, að ef sú vél yrði keypt, sem hér liggur, væri verið að gera góð kaup. Ég segi: Við höfum ekki efni á því að eyða fjármunum í ónýtt tæki, en við eigum að halda áfram að safna saman, þar til við getum fest kaup á góðri og öruggri helicopterflugvél.

Pétur Ottesen: Ég heyrði á ræðu hv. 1. þm. Rang. (HelgJ), frsm. meiri hl. fjvn., að hér hefðu orðið miklar umræður um þetta mál, en það var rætt hér á dögunum. Ég var fjarverandi, er sú umr. fór fram, og hef ég ekki frétt annað um hana en það, sem fram kom í ræðu hv. frsm. meiri hl. En ég verð að segja það, að ég undrast þau ummæli, sem hv. 2. þm. Rang. (IngJ) lét frá sér fara. Hann ræddi aðeins um það, hvort kaupa ætti helicopterflugvél til landsins eða ekki. Þessi till. til þál., sem hér liggur fyrir, fjallar ekki um nein fjárútlát af hálfu ríkissjóðs til kaupa á helicopterflugvél, heldur er hér um að ræða till. til þál. um rekstur helicopterflugvélar, að Alþingi heimili ríkisstj. að veita fé til rekstrar slíkrar flugvélar. Það finnst hvergi stafur um það, að verja eigi neinu fé úr ríkissjóði til þess að kaupa flugvél. Það hefur enginn farið fram á. Það er annar aðili, sem ræður yfir talsverðu fé og hyggst að kaupa fyrir það helicopterflugvél, en sá aðili fer ekki fram á neinn fjárstyrk til kaupanna. Hv. 2. þm. Rang. hagaði orðum sínum eins og hér væri um væntanleg kaup að ræða, og hann hafði í brýningum, hvort kaupa ætti þessa eða hina gerðina af þessum vélum, sem alls ekki felst í þessari þáttill. Hv. þm. var með brýningar, en hann hljóp nú út úr þingsalnum og er því ekki viðmælandi, en hann stóð hér og spurði eins og rannsóknardómari. Hann spyr hv. þm., hvort þeir séu háðir því fyrirtæki, sem hefur boðið til sölu ákveðna flugvél, og ávítar þá um leið fyrir offors og ofurkapp í baráttu fyrir að kaupa þessa vél. Ég hef nú verið í þeirri aðstöðu í afskiptum af þessu máli, að ég hef ekki orðið var við neitt offors í því sambandi

né hinn mikla áróður, sem hv. þm. talaði um. Það kann að vera, að þessir áróðursmenn hafi vitað það, að ekki þýddi að koma til mín, en svo mikið er víst, að ég hef ekki orðið var við þennan mikla áróður. Það er bezt fyrir þá, sem flagga með slík ummæli og tala sem rannsóknardómarar, að rannsaka nýru og hjórtu sjálfs sín.

Ég ætla ekki að blanda mér mikið inn í þessar umr. að öðru leyti en því, að ég hef flutt brtt. við þáttill, sem felur það í sér, að í stað þess að ríkissjóður greiði allan rekstrarkostnað vélarinnar, þá legg ég til, að ríkissjóður greiði hann til helminga á móti Slysavarnafélagi Íslands, enda hefur það samkomulag orðið á milli Slysavarnafélags Íslands og Skipaútgerðar ríkisins, að flugvélin starfi í þágu landhelgisgæzlunnar. Þetta er það, sem felst í till. minni, og skal ég nú gera grein fyrir því, hvers vegna mér finnst sanngjarnt að skipta kostnaðinum.

Eftir þeim plöggum, sem hér liggja fyrir, finnst mér það ljóst mál, að það, sem þessi flugvél getur innt af hendi, er meira á sviði slysavarna en landhelgisgæzlu. Þó vil ég ekki gera lítið úr því, hvað hún getur gert á sviði landhelgisgæzlunnar. Vegna þessa tel ég rétt að skipta rekstrarkostnaðinum á milli þessara aðila þannig, að Slysavarnafélagið greiði helminginn, en ríkissjóður helminginn, og þykir mér ekki óeðlilegt, að ríkissjóður greiði þetta framlag, því að það er jú hlutverk ríkissjóðs að styðja og styrkja slysavarnirnar, jafnframt því sem hann mundi með þessu greiða kostnaðinn af landhelgisgæzlunni. Þetta eru ástæðurnar fyrir því, að ég flyt brtt. mína, og teldi ég því eðlilegt að hún næði samþykki í hæstv. Alþingi. Ég vil í sambandi við væntanleg not af vélinni, sem sumir, eins og hv. 2. þm. Rang. (IngJ), telja að engin séu, benda á skjöl þau, sem við höfum varðandi þetta mál, og lesa upp úr þeim nokkrar setningar eins og hann, sem varpa skýru ljósi yfir þetta mál, en gefa kannske dálítið aðra hugmynd um málið en hv. þm. vildi láta þau gera.

Þegar fjvn. ræddi þetta mál á sínum tíma, komu á fund hennar tveir sérfræðingar. Annar er björgunarfræðingur, eða hefur lært um björgun í Ameríku. Hinn er flugmaður, sem kynnt hefur sér meðferð slíkra véla í Ameríku og hefur mikinn áhuga á hagnýtingu þeirra hér á landi. Sá heitir Karl Eiríksson og starfar á sviði flugstarfseminnar. Lagði hann mikla áherzlu á þetta, sem ég hef hér rakið, og sérstaklega á margvísleg not vélarinnar í sambandi við björgunarstarfsemi í mörgum myndum. Skal ég viðurkenna, að sannfæringarkraftur hans, en ekki offors, duldist engum. Ég vil enn fremur í sambandi við þetta benda á það, sem fram kemur í skjölunum, þ. á m. í bréfi flugráðs, þar sem formaður þess, Agnar Kofod-Hansen, segir, eftir að hann er búinn að telja upp ýmsa annmarka á vélinni, að þessi flugvél geti innt af hendi landhelgisgæzlu og ýmsa björgunarstarfsemi. Hann dregur ekki dul á, að starfshæfni þessarar flugvélar er að mörgu leyti ábótavant, en annars segir hann, og þyk-

ir mér rétt að lesa það upp, með leyfi hæstv. forseta:

„Þótt flugráði hafi þótt rétt að benda á ofangreind atriði“ (þ. e. a. s. um ýmis atriði í sambandi við landhelgisgæzlu og björgun á sjó), „vill það engan veginn gera lítið úr möguleikum Bell-47 helicopterflugvélarinnar til sjúkraflutninga, í leit að mönnum eða hópum, sem tynzt hafa, við póstflutninga og ekki sízt, ef koma þarf vistum, hjúkrunargögnum og lækni til fólks, sem hefur slasast vegna nauðlendingar í öræfum. Undir slíkum kringumstæðum er líklegt, að vélin geti lent á sjálfum slysstaðnum, og er þá mun hægara um vik en yfir siglutoppum á skipi, sem kastast til á strandstað í úfnum sjó. Þá má og benda á, að umrædd Bell-47 helicopterflugvél er mjög heppileg til að þjálfa flugmenn vora í meðferð helicopterflugvéla, en sú þjálfun tekur alllangan tíma, þar eð helicopterflugvélar eru vandasamar í meðferð.“

Þarna eru talin upp mjög mörg og mikilsverð atriði, sem flugráð eða form. þess bendir á, að einmitt þessi flugvél geti komið að miklum notum. Tel ég þetta vera ákaflega mikilsverða viðbót við þá slysavarnatækni, sem við höfum fyrir í landinu. Ég minnst þess enn fremur, að þeir sérfræðingar, sem mættu á fundi n., eða sérstaklega Karl Eiríksson, upplýstu, að einmitt þessi gerð ein hefði viðurkenningu og leyfi til að hafa flotholt í stað hjóla, en allar hinar tegundir helicoptervéla ekki. Taldi hann það mikið öryggisatriði fyrir flugvélar, sem fljúga ættu mikið yfir sjó, að hafa ekki hjólin ein. Við höfum ekki annað á að byggja okkar skoðanir í þessu máli en álit sérfræðinga, og sé ég ekki ástæðu til að vefengja, að þessi sérfræðingur fari rétt með. Þetta finnst mér allt vera svo mikilsverð atriði í sambandi við okkar björgunarstarfsemi, að varhugavert sé að slá hendinni á móti því að leggja fram helming rekstrarkostnaðar slíkrar flugvélar. Af þessu einu er mótuð afstaða mín til þessa máls, og hef ég því skrifað undir nál. meiri hl. með þeim fyrirvara, að ég áskil mér rétt til þess að flytja brtt., sem nú er komin hér fram. Ég sé, að komin er fram brtt. við hana frá þremur hv. þm., og get ég vel fallið á þá brtt., ef það yrði samþ., sem þeir leggja til. En ástæðan til þess, að mín till. er miðuð við þessa ákveðnu flugvél, er sú, að þegar við sendum svör okkar til hæstv. ríkisstj., var ekki annað fyrir hendi að miða við en rekstur þessarar flugvélar. En ég get sem sagt eins og ég hef lýst, greitt þessari till. atkv. — Um brtt. minni hl. þykir mér rétt að fara nokkrum orðum, því að hún er svo mjög í ósamræmi við það, sem hv. 2. þm. Rang. talaði um áðan, og raunar um allt annað, því að í henni felst alls engin heimild til að leggja fram fé til kaupa á flugvél, það er beinlínis girt fyrir það með till. En till. hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta: „Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að leita samvinnu við Slysavarnafélag Íslands um kaup á 4 manna helicopterflugvél af öruggustu gerð og heimilar fé úr ríkissjóði til þess að starfrækja slíka flugvél hér við björgunarstarfsemi og landhelgisgæzlu á þann hátt, sem hent-

ugast þykir, í samráði við Slysavarnafélagið. Heimildin er hér einungis bundin við, að ríkisstj. megi leggja fram fé til starfrækslu flugvélarinnar, og girðir það auðvitað fyrir, að ríkisstj. megi leggja fram fé til kaupa á helicopterflugvél. Ég veit nú ekki, hvernig í þessu liggur og hver meiningin er með þessu orðalagi, en mér finnst, að hv. flm. verði að breyta orðalagi till., ef tilgangurinn er sá, sem hv. 2. þm. Rang. lýsti hér áðan að mótaði flutning þessarar till. Þetta vil ég aðeins benda hv. flm. á. Nú vil ég enn fremur í sambandi við þá hörðu dóma, sem hér hafa verið felldir um gagnsleysi þessarar flugvélar — en ég hef að visu ekki hlustað á nema það, sem hv. 2. þm. Rang. sagði hér áðan, að einskis væri í fengið, þótt þessi flugvél væri keypt, en öllu borgið, ef stærri vél væri keypt —, benda á bréf flugráðs, en eftir að búið er að telja nokkra ókosti þessarar flugvélar í sambandi við landhelgisgæzluna, þá segir þar, með leyfi hæstv. forseta:

„Fjögurra sæta helicopterflugvél, t. d. S-51, er jafnvel ekki algerlega fullnægjandi, og efst flugráð um, að á markaðinum sé í dag til helicopterflugvél, er geti leyst umrætt verkefni“ (þ. e. a. s. landhelgisgæzlu og björgunarstarfsemi á sjó) „af hendi, svo að samléga öruggt sé, enda eru helicopterflugvélnar enn á frumstigi. S-51 hefði þó að mörgu leyti mun meiri möguleika en Bell-47, t. d. meira flugþol, meiri flughraða og vinduútbúnað til þess að draga skipbrotsmenn upp í vélina.“

Þannig standa þá sakir, að allar þessar helicopterflugvélar, sem verið er að reyna, eru meira og minna ófullkomnar við hin erfðari verkefni, t. d. að aðstoða við björgun úr strönduðum skipum, því að flugráð segir, að enn sé engin flugvél til, sem geti innt það fullkomlega af hendi. Þetta er því allt á tilraunastigi, líka með hinar stærri tegundir, þótt þær hafi að visu yfirburði á sumum sviðum yfir hinar minni. Það er því mjög athugandi, ef við Íslendingar kaupum slíka vél og gerumst þar með athugendur á þessu sviði, hvort heppilegra sé að kaupa flugvél, sem er þrisvar sinnu dýrari að stofnkostnaði og þá væntanlega líka að rekstrarkostnaði en sú, sem við höfum hér völd á. Það getur því verið álitamál, hvar heppilegt sé að byrja. Það er sjálfsagt hægt að finna bæði rök með og móti, en ég vil ekki gera mig að dómara í þessu efni. Ég hef gert hér grein fyrir afstöðu minni. Hún er í stórum dráttum sú, að ég tel möguleika litlu vélarinnar vera meiri á sviði björgunar en landhelgisgæzlu og tel því rétt að skipta kostnaðinum að jöfnu milli ríkissjóðs og Slysavarnafélagsins. En Alþingi hefur ekki í sínu valdi, hvort flugvélin er keypt eða ekki, heldur eru það aðrir aðilar. Það, sem hér er farið fram á, er einungis þátttaka ríkissjóðs í rekstri flugvélarinnar. Nú kann það vel að vera vegna hins mikla dráttar, sem orðið hefur á afgreiðslu þessa máls, fyrst á afgreiðslu þess til fjvn., en síðan varð á því talsverður dráttur, að visu ekki mikill, að hún skilaði málinu til hæstv. ríkisstj., og svo hefur málið legið í meðförum þingsins um langan tíma, — að öll þessi atvik og svo gengisbreytingin, sem nýverið var á-

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

kveðin, hafi þau áhrif, að það fjármagn, sem Slysavarnafélagið hefur nú í sjóði og verja á til kaupa á slíkri flugvél, hrökkvi ekki til að inna kaupin af hendi. Þá strandar auðvitað málið og vélin verður þá send út aftur. Er þá ekki hægt um það að segja, hvað langur tími kann að liða, þar til þessi eða einhver önnur helicopterflugvél verður keypt, en á meðan erum við sviptir möguleikunum, sem við þessa vél eru tengdir.

Ég ætla svo ekki að orðlengja þetta frekar, þótt ástæða hefði verið til vegna brýninga þeirra, sem hv. 2. þm. Rang. var hér með gagnvart þm. Ég hef hér skýrt mína afstöðu til þessa máls, og hv. 2. þm. Rang. og aðrir, sem það vilja, mega fella eins þunga dóma yfir hana sem þeir vilja, en ég tel mig allt að einu standa fóstum fótum á þeirri afstöðu minni, sem ég hef hér lýst.

Umr. frestað.

Á 38. fundi í Sp., 13. apríl, var till. tekin til frh. síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

13. Raforkudreifing.

Á deildafundum 24. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um framkvæmdaratriði í raforkudreifingu [118. mál] (A. 352).

Á 31. fundi í Sp., 8. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja þessa þáttill., og þarf ég ekki að fara um hana mörgum orðum og get vísað til þess, sem um þetta mál segir í meðfylgjandi grg. Þó skal ég aðeins skýra nokkuð efni hennar og af hvaða ástæðum ég hreyfi þessu máli.

Eins og vikið er að í grg., mun rafveita ríkisins hafa ætlað sér að leggja leiðslur um byggðir landsins með öðrum hætti en upphaflega var hugsað; a. m. k. er það alveg víst, að um það leyti sem löggjöf um þetta var sett á Alþingi, þá var gengið út frá því sem gefnu, að leiðslurnar, hvort sem þar væri um að ræða háspennu eða lágspennu, yrðu gerðar með þeim hætti, að búendur í sveitum gætu þegar frá byrjun haft raforkunnar full not. Nú hefur komið til orða að leggja heim á bæina svokallað einfasa kerfi og jafnvel verið hafizt eitthvað handa um það. En þessu er svo háttáð, að þurfi menn á mikilli orku að halda, þá nægja tæpast þeir einfasa hreyflar, sem völd er á, og mun þurfa tvo í stað eins undir mörgum kringumstæðum. Nú eru einfasa hreyflar dýrari en þrífasa hreyflar, og mundi þetta skapa búendum mjög aukinn kostnað. Ég skal jata, að ég hef sjálfur enga sérþekkingu á þessum málum, en ég hef ráðfært mig við kunnáttumenn í

Þessum málum og spurzt ýtarlega fyrir um þetta, og þeim kemur öllum saman um, að þetta sé óhyggileg ráðstöfun, því að í þeim tilfellum, þar sem þörf sé mikillar orku, muni þurfa að breyta kerfinu og bæta línunum við það og gera það að þrífasa kerfi í stað einfasa kerfis. Liggur þá í augum uppi, að því yrði samfara miklu meiri kostnaður heldur en ef svo hefði verið um hnútana búið frá upphafi. Til venjulegrar heimilisnotkunar nægir þetta kerfi, sem nú er fyrirhugað. En bændur um mikinn hluta landsins hafa nú mikinn áhuga fyrir því að koma sér upp súgþurrkunartækjum til þess að draga úr þeirri miklu hættu, sem óþurrkunum er samfara, er oft leika landbúnaðinn grátt. En til þessarar sérstöku starfsemi þarf mikinn straum, þar sem um stórar hlöður er að ræða, og með tilliti til súgþurrkunar er stöðugt verið að stækka þær til þess að hennar verði sem fyllst not. Þá þarf sterka hreyfla til þess að hreyfa blásarana — allt upp í 15 hestöfl; en af einfasa gerð er erfitt að fá slík tæki, þar sem þau eru aðallega framleidd í Ameríku. Ég held þess vegna, að allra hluta vegna væri æskilegt að hafa þá gerð á þessu þegar í upphafi, að það geti orðið til frambúðar og menn þurfi ekki að leggja í stórkostlegan aukakostnað vegna breytinga síðar. Bændum er þetta svo mikið alvörumál, að þeir munu verða ófúsir á að taka orkuna, ef þeir geta búið við, að hún komi ekki að fullu gagni til þessara hluta.

Mér dettur ekki í hug, að þeim, sem ákváðu þetta nú, gangi neitt misjafnt til, heldur munu þeir aðeins hafa ætlað að lækka nokkuð stofnkostnað með þessu móti. En það hefnir sín fljótlega og verður bara dýrara, og þannig má ekki til takast um mál, sem gripur jafnósegjanlega mikið inn í líf fólksins í landinu.

Þá vil ég minnst á annað atriði, sem ekki snertir þessa till. þó beinlínis, en það er þetta, að sú orka, sem notuð hefur verið til súgþurrkunar hér, hefur verið seld með ljósaverði, eða fyrir 25—30 aura kw. Munu þess engin dæmi finnast annars staðar. En þetta veit ég t. d. um að tveimur bændum hefur verið gert að greiða, eða 25 aura á kw. í sumar og þar áður 30 aura. — Slíkt nær vitaskuld engri átt; og vildi ég benda á þetta, enda þótt hér sé um framkvæmdaratriði en ekki löggjafaratriði að ræða. Ég skal svo ekki fjölyrða meira um þetta. Ég vænti þess, að Alþingi taki á þessu máli með góðvild og af fullum skilningi. Hér eiga margir hlut að máli nú þegar og vonandi verða þeir þó enn fleiri síðar. Er það að lokum tillaga mín, að þessu máli verði að umræðum loknum vísað til allshn., og vænti ég þess, að hún taki því af fullum skilningi og afgreiði það eins fljótt og hægt er.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Það er rétt, sem hv. flm. tók fram, að bændur hafa áhyggjur af þeim ákvörðunum, sem teknar hafa verið um einfasa kerfið. Þeir hafa heyrt, að tækin væru dýrari en þrífasa tækin, sem reiknað var með í fyrstu. Ég verð að viðurkenna, að fullar upplýsingar hafa ekki komið enn um þetta mál, svo að hægt sé að skera úr með vissu um það, hvað rétt sé. En þessi till. gæti

greitt fyrir því, að svar kæmi fljótt og ákveðið. Og vitaskuld væri ekkert vit í því að leggja einfasa kerfi, ef það reyndist dýrara en þrífasa kerfi. En það, sem gefur tilefni til að efast um, að samþykkja beri till. eins og hún er orðuð, er t. d. sú staðreynd, að í Bandaríkjunum er einungis einfasa kerfi.

Ég hef oft átt tal við verkfræðinga rafmagnsveitna ríkisins og beðið þá að athuga nákvæmlega þetta mál og gefa um það glögga skýrslu, og vænti ég svars um það fljótlega. Rafmagnsveitustjórnin, hr. Eiríkur Briem, hefur sagt mér, að einfasa kerfið væri hægt að fá í Englandi með stuttum fyrirvara. Hér í grg. er helzt talað um Bandaríkin. Þetta verður að liggja alveg skýrt og skörinort fyrir, því að ef það fæst aðeins frá Ameríku, þá mundu dollaravandræðin hindra framkvæmdir. Enn fremur verður svo að skera alveg úr um það, hvor tegundin er dýrari. Einfasa kerfið er mun ódýrara að leggja út um sveitir. Og vitanlega ættu bændur að njóta þess í heimtaugargjöldum, ef þeir fá það.

Þessi till. verður vitanlega send Rafmagns-ettirliti ríkisins til umsagnar, og ætti þá að koma skýrt svar við þessum spurningum. Það er sannleikur, að bændur í sveitum eru óánægðir með einfasa línurnar, því að þeir hafa fengið þær upplýsingar, að þær séu dýrari og með þeim fáið ekki full raforku. Það er þó vitanlega vel hægt að hafa súgþurrkun, ef einfasa hreyflarnir eru nógu stórir, en það er sagt, að þeir séu bara miklu dýrari. Ég tek undir það með hv. flm. og lýsi því sem minni skoðun og ósk, að nauðsyn sé á, að súgþurrkun verði útbreiddust og þannig verði um búið, að raforkuna megi nota til þess að knýja hreyflana, sem notaðir eru við hana. Verði súgþurrkun almenn, verður að fá raforkuna ódýrari en á næturtaxta. Hún fer fram þegar eftirspurnin á raforku er lítil, og ætti hún því að fást ódýr. Mun þá verða hagnaður af því að selja raforku til súgþurrkunar, t. d. miðað við gildandi taxa, og munu rafmagnsveiturnar sjá sér hag í því. — Ég vil svo láta ánægju mína í ljós, að þáttill. þessi er komin fram, þótt það verði að vera hinir tæknilegu ráðunautar, er segja munu mest í málinu. Alþ. hlýtur að gæta þess, er þeir leggja fram, og ég held, að skýrsla Eiríks Briems verði til að leiða hið sanna fram. Þurfa bændur þá eigi að óttast, að á þeim verði niðzt. — Ég endurtek svo, að komi það á daginn, að skýrslan leiði í ljós, að óhagstætt sé fyrir bændur að fá einfasa línur, þá verð ég á móti því. En verði hægt að leiða raforku á einfasa línunum heim á þrjá bæi með sama kostnaði og heim á tvo á þrífasa línunum og hún verði eigi dýrari þannig en með þrífasa kerfinu, mun ég halda mér við einfasa kerfið. Ég hef eigi fengið skýringu á því, að Bandaríkjamenn vilji niðast á bændum með því að nota einfasa línur. En bezt mun vera að fullyrða ekkert um þessa hluti, fyrr en álit sérfræðinganna kemur.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Mér hefur skilizt á því, sem ég hef heyrt, að hér sé um það að ræða í þessu máli, hvort eigi heldur að

hraða því, að rafmagn komist heim á sem flesta bæi, með því að nota einfasa línur eða þrífasa, þótt stofnkostnaðurinn verði þá hærri. Orsök þess, að ég tek nú til máls, er sú, að ég vil beina því til hv. n., hvort hún vilji ekki afla sér nákvæmrar áætlunar um það, hvað tæki til heimilisþarfa kosti með einfasa kerfinu og hvað með þrífasa kerfinu, varðandi stofnkostnað. Þennan samanburð er auðvelt að fá. Maður þarf að vita verðmismuninn til þess að geta gert samanburðinn. Svo er annað: á hve marga bæi má koma einfasa kerfi og hve marga þrífasa, eða á hvað marga bæi má t. d. koma rafmagni fyrir 100000 kr. með hvoru fasa kerfinu fyrir sig. Ég óska eftir, að n. útvegi samanburð á þessu tvennu. Það er búið að senda menn til Ameríku og Englands til að athuga þetta. Eru þeir komnir heim, og getur n. fengið þennan samanburð hjá þeim.

Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Þetta verða aðeins örfá orð. Ég þakka þeim hv. þm., sem látið hafa til sín heyra: hv. 2. þm. Rang. og hv. 1. þm. N-M. Báðir hafa þeir tekið málinu vel. En það, sem ég vildi vikja að í ræðu hv. 2. þm. Rang., sem talaði þó vingjarnlega um þetta, er í sambandi við samanburð á Bandaríkjunum og hjá okkur. Þetta ber að athuga. Hér stendur öðruvísi á. Fyrst og fremst er það, að tækin, sem notuð eru í Ameríku, eru framleidd í því landi. Leiðslurnar þurfa ekki að vera eins öruggar þar og hjá okkur vegna veðráttunnar. Þar eru meiri staðviðri og ekki eins stormasamt og hér á landi. Aðstaða þess þjóðlands er svo allt önnur, að sjálfsagt er að taka allt til greina, svo að samanburður kemur varla til mála. Ég segi ekki, að eigi sé unnt að fá einfasa hreyfla í nágrannalöndum okkar, en framleiðslan á þeim er litil hér í álfu, þótt hún sé mikil í Ameríku. En vitaskuld mundu verksmiðjur framleiða þá í Englandi skv. pöntun. Hitt er annað mál, að einfasa hreyflar eru dýrari en hinir. Hef ég það úr opinberum skýrslum og frá kunnáttumönnum, og mun það nema um 30–40%. — Annað er það ekki, sem máli skiptir.

Ég vil svo mega vona varðandi tilhögunina á framkvæmd þessara hluta, að hún sé til framfærð. Það er betra að bíða um stund en framkvæmdinni verði svo flýtt, að endurbæta verði allt kerfið innan skamms, sem þá mun verða margfalt dýrara.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 32. fundi í Sp., 9. marz, var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

14. Útflutningur veiðiskipa.

Á deildafundum 1. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um að leyfa ekki útflutning
veiðiskipa [126. mál] (A. 374).

Á 30. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 31. fundi í Sp., 8. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 32. fundi í Sp., 9. marz, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. Þetta mál er nú orðið hv. þm. kunnugt af blaðagreinum, sem um það hafa verið skrifaðar nú að undanfögnu. Það er öllum kunnugt, að á síðastliðnu sumri var meðal annars farið með fjögur skip til Grænlands til þess að stunda þar veiðar. Þegar veiðum lauk, fengu skipverjar tilkynningu um það að sigla þessum 4 skipum til Nýfundnaland, og mundi þar verða gert upp við þá kaup. Fyrst var svo siglt til litillar franskrar nýlendu, en síðan til Nýfundnaland, en síðan eru þar seldar eftirstöðvar veiðinnar, en skipverjar sendir heim til Íslands flugleiðis, án þess að upp væri gert við þá, en þeir áttu ógreitt kaup, er nam um 354 þús. kr., en auk þess hvíldu á skipunum sjóveð, sem nema töluverðum upphæðum, og lausaskuldir. Nú er það náttúrulega ekkert nýtt, að útgerðarmenn eigi erfitt með að borga skuldir sínar, eftir allan síldveiðibrestinn, sem þeir hafa orðið fyrir undanfarin ár. En í þessu tilfelli hefur það, sem fiskað hefur verið, verið selt gegn greiðslu í erlendri mynt, án þess að gjaldeyrisfyrirvöldunum hafi verið gerð nokkur grein fyrir því og án þess að skipverjum hafi verið greitt nema að litlum hluta. Skipverjar höfðu því snúið sér til Alþýðusambands Íslands, og fulltrúi þess hefur átt tal við ríkisstj. um fyrirgreiðslu í þessu máli, en án árangurs. Leið svo fram í janúar, að ekkert gekk í þessu máli, en þá barst frétt um það, að forsætisráðherra Nýfundnaland hafi getið um það í nýársboðskap sínum sem merks viðburðar, að tveir merkir útgerðarmenn með 4 eikarskip væru komnir af Íslandi til þess að kenna Nýfundnalandsmönnum fiskveiðar, einkum síldveiðar með nýtzku veiðarfærum. Síld væri mikil þar fyrir landi, en möguleikarnir ekki notaðir, en á þessu mundi nú verða breyting og möguleikarnir, sem væru mjög miklir, yrðu notaðir framvegis, og væru þetta þátta-skipti í sögu Nýfundnaland. Mundu Íslendingarnir kenna þeim nýtzku veiðiaðferðir, sem miklar vonir væru tengdar við. Af þessu verður ekki annað séð en að þessir útgerðarmenn ætli sér að selja kunnáttu íslenskra veiðimanna til erlendra keppinauta.

Nú er það svo, að enn hefur ekki verið greitt kaup til þeirra sjómanna, sem voru á skipunum síðastliðnið sumar, en þó hefur komið tilboð

frá útgerðarmanninum, þar sem hann bauðst til þess að greiða hluta af sjóveðunum og kaup- ið ásamt einhverju af öðrum skuldum gegn því, að hann fengi útflutningsleyfi fyrir skip- in. Nú má það vera, að í einstökum tilfellum sé útflutningur gamalla skipa réttlætanlegur, en ekki í þessu tilfalli. Skipastóll Ísafjarðar er ekki stór, og hann hefur farið minnkandi undan- anfarið vegna sildveiðibrests, en Ísfirðingar eiga alla sína afkomu undir sjómennsku, svo að það hvílir bein skylda á Alþingi að bæta úr atvinnu kaupstaðarins, ef þetta umrædda leyfi verður veitt. Að smálestátölu eru þessi 4 skip upp undir helmingur af öllum skipastóli Ísa- fjarðar, og sjá þá allir, hve geysilegu atvinnu- tjóni slíkur brottflutningur mundi valda. Þá virðist einnig það fordæmi, sem þetta mundi skapa, vera mjög varhugavert, því að þetta mundi gefa fordæmi fyrir útgerðarmenn, sem illa væru stæðir, að flytja útgerðina úr landi og þá helst svo langt í burtu, að vafasamt er að fá skipin heim aftur. Mundu þeir svo óska eftir útflutningsleyfi fyrir þeim og borga hluta af áhvilandi skuldum. Þetta mundi skapa for- dæmi fyrir ófyrirleitna menn til þess að flytja atvinnutæki þjóðarinnar úr landi. Við flm. þessarar till. álitum, að það komi ekki til nokk- urra mála að veita þetta útflutningsleyfi. Nú vil ég taka það fram, að ég hef ekki vitað, að neinn bilbugur væri á hæst. sjútmrh. að veita slík leyfi, en við höfum talið það rétt, að álit Alþingis á þessu máli kæmi í ljós. Við flm. teljum nauðsynlegt að gera tilraun til þess að ná skipunum til landsins aftur, þó ekki væri til annars en að fyrirbyggja það fordæmi, sem það mundi skapa, ef það yrði ekki gert. Þá höfum við einnig talið rétt að setja í till. á- kvæði um að tryggja skipverjum greiðslu á kaupum þeirra frá síðastliðnu sumri. En ef ríkis- stj. skærast í leikinn um að fá þau heim, þá yrði að gera samning við veðhafa og ábyrgjast ein- hverja borgun til skipverja, en ef skipin yrðu seld á uppboði, þá mundu boðin í þau nægja fyrir sjóveðum, kaupgreiðslum og ef til vill fleiri greiðslum, því að eins og kunnugt er, þá eru þau vel fallin til sildveiða og mundu því vera í háu verði, þegar sildveiðarnar fara að glæðast á ný.

Ég hygg svo, að ekki sé ástæða til þess að hafa þessa greinargerð lengri, en vil vísa til grg. sjálfrar till. á þskj. 374, en ég vil mælast til þess, að umr. verði ekki lokið nú, heldur verði málinu frestað og vísað til hv. allshn. til athugunar.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Ástæðan til þess, að ég kveð mér hér hljóðs, er sú, að um þetta mál hafa átt sér stað mikil skrif í blöðunum og á þann veg, að þau gefa mjög skakka hugmynd um, hvað gerzt hefur í þessu máli. Í grg. þessarar till. getur einnig að líta atriði, sem eru mjög villandi og nauðsynlegt er, að leiðrétt séu í áheyrn allra hv. þm.

Það atriði, sem mest áherzla hefur verið lögð á, bæði í grg. till. og í þrálátum æsinga- skrifum blaðanna, er það, að hér sé um að ræða flóttu úr landinu með fjögur skip, eins og

það er orðað í grg. Hv. þm. Ísaf., 1. flm. till., minntist á það alveg réttilega, að útgerðin á Ísafirði hefði átt í miklum þrengingum á undan- förnum árum. Það er alveg rétt. Sildveiði- bresturinn hefur á engum bitnað eins hart og einmitt á Ísfirðingum, því að þar er byggt meira á sildveiði en í öðrum útgerðarbæjum á landinu, og ég hygg, að það sé ekki orðum auk- ið, að Ísfirðingar hafi beint og óbeint tapað um 30 millj. kr. á þessum aflabresti undan- farinna ára. Það var af þeirri ástæðu, sem einn af dugmestu útvegsmönnum þar, Björg- vin Bjarnason, hóf athugun um fiskveiðir á fjarlægari miðum. Hann átti í miklum þreng- ingum með að útvega ýmislegt, sem nauðsyn- legt var til útbúnaðar skipanna á fjarlægum miðum, en með sérstökum dugnaði tókst þess- um útgerðarmanni þetta, og fjögur skip lögðu vestur um haf til Grænlands. Ég skal ekki fjöl- yrða um dvölina við Grænland, en það eru þó viss atriði, sem skýringa þurfa við.

Leiðangurinn lagði af stað 5. júlí til Græn- lands. Menn höfðu gert sér miklar og bjartar vonir um þennan leiðangur, sem og þann, sem ríkisstj. átti einhvern þátt í, að farinn yrði. Niðurstaðan varð hins vegar sú, að mikill brestur varð á veiði og tap á leiðangrinum, og þetta tap hlaut meðal annars að koma fram í vangreiddu mannakaupi, en til þess að reyna að koma í veg fyrir þetta og til að ræða önnur úrræði, hélt útgerðarmaðurinn ráðstefnu með skipstjórum sínum í Færeyingahöfn. Þá stakk útgerðarmaðurinn upp á því, að siglt yrði til Nýfundnlands og þar veitt um haustið. Það hann þá skipstjóra sína að ræða þetta við skipshafnirnar. Tveimur klukkustundum síðar komu allir skipstjórnarnir aftur um borð í það skip, sem viðræður höfðu farið fram í, og sögðu, að það hefði verið einróma samþykkt af öllum skipverjum, að eftir þennan misheppnaða Grænlandsleiðangur skyldi haldið á önnur mið til haustveiða, nefnilega Nýfundnlandsmið.

Þá er að rekja litillega sögu þessa máls, auk þess, sem ég hef greint. — Áður en haldið var til Nýfundnlands, hafði Björgvin Bjarnason haft samband við hinn íslenska ræðismann í St. Johns, til þess að fá upplýsingar um, hvort þeir gætu selt saltfisk þar eða greitt fyrir nauðsynjar til skipanna með fiski, og taldi ræðismaðurinn ekkert því til fyrirstöðu, en þegar til Nýfundnlands kom, reyndust þær upplýsingar alveg rangar. Þar í landi er hár tollur á aðkeyptum fiski frá erlendum fiski- skipum, og til þess að slík viðskipti gætu farið fram, þarf leyfi frá stjórninni í Ottawa. Var því haldið til frönsku nýlendunnar St. Pierre, í von um að geta selt afla þar og látið skip- verja hafa peninga, sem þeir kröfðust. Þegar til St. Pierre kom, reyndist einnig þar ómög-legt að selja fiskinn, en skipamiðlari þar á staðnum var fús til þess að lána peninga og vistir, þar til tekizt hefði að fá söluleyfi í Kanada. Þar sem árangurslaust reyndist að hafa viðlegu í St. Pierre vegna fjárskorts og skipin þar raunverulega föst til tryggingar úttekt hjá skipamiðlaranum, þá fór Björgvin Bjarnason til St. Johns. Eftir nokkurt þóf tókst honum að selja fiskinn, sem í skipunum var,

þannig að hann gat nú greitt skuld sína í St. Pierre og keypt nægilegar vistir til þess að halda á veiðar. En þá neituðu skipshafnirnar að fara á veiðar. Útgerðarmaðurinn reyndi þrássinnis að fá skipverja á skipum þessum til að fara út og fiska, en þeir neituðu. Hann útskýrði það þá fyrir þeim, að hann hefði enga peninga nema fyrir afla, en þeir sögðust eiga inni tryggingu, sem rétt var, en hana gat útgerðarmaðurinn ekki greitt. Þeir óskuðu þá að fara heim, og varð ekki um þokað. Að standsetja skipin og útbúa með olíu og vistum, og hafa þessar fjórar skipshafnir á kaupi á meðan, til þess hafði útgerðarmaðurinn ekki fé. Það ráð var því tekið að fá flugvélar frá Íslandi til þess að flytja 53 skipverjanna heim. Nokkrir skipverjar vildu vera áfram vestra og freista þess að halda áfram veiðum. Til viðbótar þessu vil ég segja það, að það hafði verið áform útgerðarmannsins að sigla skipunum til Englands að loknum veiðum við Nýfundnaland og frá Englandi síðan heim til Íslands. Sú ráðagerð varð að engu við hina skyndilegu heimför skipverjanna og neitun þeirra um það að fara á veiðar.

Það, sem ég hef með þessari frásögn sannað, er þetta, að útgerðarmaðurinn hélt skipum sínum frá Grænlandi til Nýfundnaland með fullu samþykki skipverja sinna, fyrst að aflokinni ráðstefnu með öllum skipstjórum á skipunum og síðan að lokinni athugun á vilja skipshafnanna. Þetta liggur fyrir, sem og skipverjarnir eru fúsir til að staðfesta, að er satt og rétt. Í öðru lagi er sannað, að þegar til Nýfundnaland kom, vildu skipshafnirnar ekki halda veiðunum áfram, en óskuðu þess að fara heim. Ég skal ekki kveða upp neinn dóm yfir þessari ráðabreytni skipshafnanna. Það má vel vera, að hún hafi verið fyllilega eðlileg. En hún var engu að síður í mótsetningu við það, sem um hafði verið rætt, því að það hafði verið rætt um að stunda veiðar á Nýfundnalandsmiðum og fá þar fisk og sigla síðan til Englands og þaðan svo til Íslands. Þegar skipin gátu hins vegar ekki veitt, vegna þess að skipverjar vildu hætta veiðum, hafði útgerðarmaðurinn enga möguleika til þess að útbúa þau og sigla þeim til Íslands, þar sem hann hafði reiknað með að fá fisk til þess að greiða þann kostnað með. Það leiddi af þessu, að útgerðarmaðurinn hafði ekki heldur fé til þess að standsetja skipin og varð að kaupa skipverjum sínum flugfar til Íslands, en leggja skipum sínum í höfn á Nýfundnalandi. Þar sem ekkert hafði aflast þarna við Nýfundnaland, hafði útgerðarmaðurinn ekki heldur fé til þess að greiða skipverjum laun þeirra. Það, sem er þess vegna kjarni þessa máls, er það, að það er aflabrestur við Grænland, sem veldur því, að útgerðarmaðurinn tekur þá ákvörðun í samráði við skipshafnir sínar og skipstjórana að sigla skipum sínum til Nýfundnaland. Það, sem veldur því, að skipin kyrrsetjast í Nýfundnalandi, en ekki verður úr því áformi að sigla þeim til Englands og Íslands, er það, að skipin geta ekki veitt vegna þeirra ástæðna, sem ég hef greint, að útgerðarmaðurinn fær ekkert fé til að greiða óumflýjanlegan kostnað við heimsigl-

ingu þeirra, standsetningu og annan kostnað, sem óumflýjanlega hlýtur af því að verða.

Ég hef þá rakið söguna fram til þess, að skipverjarnir eru farnir heim og skipin föst í höfnum vestra. En við það skapast algerlega nýtt viðhorf fyrir útgerðarmanninn, hann stendur uppi með skipin mannláus og er félaus. Hann hefur ekki möguleika á að sigla þeim heim, þar sem þau þurfa verulegra viðgerða við, vélaaðgerða og eftirlits o. s. frv., til þess að hægt sé að sigla þeim yfir hafið. Þá hefur útgerðarmaðurinn tilraunir til þess að bjarga sér út úr þessu öngþveiti þarna vestra. Og þá er það, sem hann kemst í samband við stjórnmalamenn vestra og fær loforð um einhvern stuðning. Er auðsætt, að útgerðarmaðurinn hefur komið í gott samband við valdamenn þar og að þeir hafa haft áhuga fyrir fyrirtæki hans. Í framhaldi af þessu sækir svo þessi íslenski útgerðarmaður um leyfi til sjávararútmrn. til búferlaflutnings skipa sinna, sem var skilyrði til þess, að hann fengi lán og stuðning vestur þar. Þessi umsókn mun vera dagsett 14. nóv. s. l., en hún hefur ekki fengið samþykkt enn þá.

Í sambandi við þetta tel ég rétt, að hv. þm. fái vitneskju um það, hvað það raunverulega er, sem útgerðarmaðurinn hefur boðið til þess að fá þetta leyfi, sem er nauðsynlegt til þess að hann geti haldið áfram veiðum um skemmri eða lengri tíma við Nýfundnaland. Útgerðarmaðurinn hefur, ef hann fær leyfðan þennan búferlaflutning, möguleika til þess að greiða upp í skuldir sínar hér eftirtaldir upphæðir: Kaup skipverja, 360 þús. kr. Kauptryggingin, sem útgerð þessara skipa skuldar skipverjum, er 347 þús. kr. Mismunurinn á því og 360 þús. kr. mun vera innheimtulaun, er útgerðarmaðurinn neyðist til að greiða, ásamt kaupi skipverja, vegna þess að þetta greiðist út í íslenskum bönkum, er fá það í kanadískum dollurum, í öðru lagi býðst útgerðarmaðurinn til að greiða Samábyrgð Íslands 160 þús. kr., fiskveiðasjóði 720 þús. kr., Útvegsbanka Íslands 430 þús. kr., framkvæmdasjóðslán 200 þús. kr. Svo gerir útgerðarmaðurinn ráð fyrir að semja um greiðslu á lausaskuldum, sem eru samtals um 900 þús. kr. Óhjákvæmilegar eftirgjafir af lánum til þess að gera þessar greiðslur mögulegar er eftirgjöf af sildarkreppuláni, sem er að upphæð 480 þús. kr. Auk ofangreindra skulda skulda félög þessa útgerðarmanns fiskimálasjóði 220 þús. kr. með vöxtum, en þetta lán er tryggt með eignum félaganna á Ísafirði og því í fullkomnum skilum. — Þetta er um að segja það greiðslutilboð, sem útgerðarmaðurinn hefur gert. Hann býðst m. ö. o. til að greiða eða koma á hreinan grundvöll svo að segja öllum sínum skuldum við íslenskar lánsstofnanir og meira að segja lausaskuldum við einstaklinga.

Ég vil í þessu sambandi minnst á annað atriði. Því hefur verið haldið fram í blöðum, að stórfelld gjaldeyrissvik hafi átt sér stað í sambandi við þennan leiðangur. Ég bendi á, að um leið og þessi maður skilaði 40 þús. dollurum upp í kaupgreiðslur skipshafna sinna heima, þá eru fullkomlega gerð skil á gjaldeyri hans í sambandi við Grænlandsútgerð hans. Það

atriði er þess vegna ekki hægt að telja honum til áfellis, ef hann að öðru leyti fengi tækifæri til þess að koma málum sínum á þann grundvöll, sem um ræðir í þessu greiðslutilboði.

Ég skal nú ekki fjölyrða miklu frekar um þetta mál. En í sambandi við þáttill, sem hér liggur fyrir, vil ég geta þess, að kostnaðurinn — og það er rétt, að menn athugi það — við heimsendingu skipanna, verður samkv. lauslegri kostnaðaráætlun, sem gerð hefur verið um það og lögð hefur verið fyrir skilanefnd sjávarútvegsins í sambandi við sildarkreppurnar, — það er gert þar ráð fyrir, að hann mundi verða 600—700 þús. kr., trúlega þó ekki undir 700 þús. kr., þar af um hálf milljón í kanadiskum dollurum, sem sprettur af því, að á skipunum þarf að fara fram mjög mikil viðgerð, til þess að hægt sé að sigla þeim yfir hafið. Það þarf einnig að greiða töluvert af kaupi skipshafnanna í kanadiskum dollurum. Það þarf að standsetja vélar þeirra. Það þarf að borga ferðakostnað skipshafna, sem út yrðu sendar, og greiða þeim laun í erlendum gjaldeyri. Að sjálfsögðu þarf svo að kaupa vistir og oliu, greiða hafnargjöld o. s. frv. í sambandi við heimsiglinguna. Ég held, eftir því sem mér hefur verið skýrt frá, að það sé ekki óvarlegt að áætla, að kostnaður við heimsendingu skipanna í erlendum gjaldeyri mundi verða um hálf milljón kr., og náttúrliga er mjög mikill hluti af því kostnaður við nauðsynlega viðgerð á skipunum sjálfum og vélum þeirra, því að þó að þetta séu góð skip, þá eru vélar þeirra í þannig ástandi, að það væri fráleitt að sigla þeim þessa löngu leið yfir hafið án þess að láta fara fram mjög rækilega viðgerð og endurskoðun á vélum a. m. k. sumra þeirra. Sjálfur hefur útgerðarm. ekki fé til þess að gera þetta, að útbúa skipin og sigla þeim heim, og ég vil upplýsa, að eftir að augljóst var orðið, að mikil tregða var á því hjá ríkisstj. að veita leyfi til búferlaflutnings fyrir skipin, þá sneri útgerðarmaðurinn sér til n., sem hefur með kreppulánin að gera, og óskaði aðstoðar hennar til þess að koma skipunum heim. Útgerðarmaðurinn sá, að þetta hvorki gekk né rak, og hann sneri sér til þess islenska aðila, sem mest hefur haft með þessi mál sjávarútvegsins að gera, og óskaði aðstoðar til þess að koma skipunum heim. En ég veit, að hv. þm. undrar það ekki neitt, þó að þessi skilanefnd yrði að hafna slíkri ósk um fyrirgreiðslu. Við vitum, að það hefur ekki verið einu sinni greitt af höndum allt það fé, sem Alp. hefur samþ. að greiða til einstakra útgerðarmanna til þess að losa sjóveðin af skipunum frá síðasta sumri. Og það er þess vegna varla með sanngirni hægt að ætlast til þess, að skilanefndin hafi orðið við þessari ósk útgerðarmannsins, sem í neyð sinni hefur snúið sér til hennar og óskað þessarar aðstoðar og gert henni fyllilega ljóst, hvernig hans mál standa og hverjir möguleikar hans eru til þess að koma skipum sínum heim, þó að hann feginn vildi.

En ég vil svo aðeins lítillga ræða það viðhorf, sem skapaðist við það, ef útgerðarmanni þessum væri nú neitað um þetta leyfi til búferlaflutnings. Við það væru allir möguleikar

hans til þess að greiða skuldir sínar hér heima, þar á meðal mannakaup, að engu orðnir. Við honum blasti þá ekkert nema gjaldþrot. Niðurstaðan yrði því sú, að útgerðarmaðurinn gæti ekki greitt neinar af skuldum sínum til þessara umræddu lánsstofnana. Hann gæti ekki heldur greitt sjómönnunum, sem voru á skipum hans á s. l. sumri. Ég veit, að hv. þm. eru það kunnugir ástæðunum í útvegsmálum okkar nú, að þeir gera sér ekki miklar vonir um, að verð þessara skipa, eftir að þau t. d. væru komin hingað heim, hrykki langt til þess að greiða þessar skuldir, til þess að borga þennan háa skuldalista, sem ég las upp áðan og útgerðarmaðurinn hefur boðizt til að greiða að töluverðu leyti. Ég veit, að afleiðingin af því yrði stórfellt tap lánsstofnananna og sjómannanna, sem á skipunum voru, því miður.

Ég verð svo að segja það að lokum, að Björgvin Bjarnason hefur ekki með glöðu geði orðið að freista þessara úrræða í þrengingum sínum. Honum er það áreiðanlega ekki gefellt að neyðast til þess að yfirgefa byggðarlag sitt og land með þessum hætti. Ég veit líka, að hann hefur fullan hug á því að koma heim til sinna ættarbyggða aftur, annaðhvort með þessi skip eða önnur ný, ef honum tækist að rétta hag sinn við. Þeir, sem þekkja Björgvin Bjarnason, hljóta að hafa trú á því, að honum með dugnaði sínum og harðfengi takist að rétta hag sinn, því að það vita allir, sem til hans þekkja, ekki sízt Ísafirðingar, að harðduglegri mann en hann getur varla.

Ég hef viljað gefa þessar upplýsingar hér til þess að hv. þm. ættu þess kost að heyra þetta mál flutt nokkuð á annan veg en gert hefur verið í blöðum undanfarið. Ég vil vænta þess, að hv. n., sem fær þetta mál til athugunar, sem mér skilst, að verði hv. allshn., leiti umsnagnar lánsstofnana, sem hlut eiga að máli, um þessa þáttill, og enn fremur Alþýðusambands Íslands, sem hefur komið fram sem aðili skipshafnanna á skipunum. Ég álit að visu, að flutningur till. sem þessarar hér á Alp. sé eiginlega heldur hæginn. Ríkisstj. verður á hverjum tíma að ákveða, hvað gera skuli í slíkum málum. Og ég veit, að hv. þm. vita það, að á undanförmum árum hafa fjöldamörg skip verið flutt úr landi og aldrei komið til greina að leita álits Alp. um það, hvort einstaklingar ættu að fá að selja gömul skip úr landi eða ekki. — Ég vil svo segja það, að það er að sjálfsögðu hnekkir fyrir Ísafjörð, að þannig hefur farið með þessi skip, að þau eru nú föst í skuldum í fjarlægum landi. En ég vil segja hæst. Alp. það, að ég held, að almenningur á Ísafirði geri sér það ljóst, að til grundvallar þessari staðreind, að þessi fjögur skip eru föst í fjarlægum landi, liggur ekki það, sem megináhrsla hefur verið lögð á í umræðum um þetta mál á opinberum vettvangi, þ. e. a. s. fyrir fram hugsaður flótti og sviksamlegur tilgangur. Ég get fullvissað hv. þm. um það, að almenningur á Ísafirði lítur ekki svo á þetta mál. Ég hef leitt rök að því, hverjar hinar raunverulegu ástæður eru. Ég býst við, að ég sé sammála hv. flm. till., hv. þm. Ísaf., um það, að það sé mjög miður, að þessi útgerð skuli vera þannig á vegi stödd eins

og raun ber vitni um, að hún getur ekki komið skipum sínum heim, og þannig á vegi stödd, að líkur séu fyrir því, að ísfrizkt atvinnulíf missi af þessum myndarlegu framleiðslutækjum. Um þetta erum við áreiðanlega sammála. En ég hef aðeins viljað leiða sannleikann í ljós í þessu máli, því að ég hygg, að hann sé jafnan sagna beztur, einnig að þessu sinni.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Hv. þm. N-Ísf. (SB) gat þess í sinni ræðu, að till. þessi til þál., sem hér er um að ræða, væri þannig, að vafasamt væri, hvort rétt hefði verið að bera hana fram á hæstv. Alþ. Um það út af fyrir sig skal ég ekki ræða, en mér þykir rétt að benda á, að hér er um svo einstætt mál að ræða, alveg sérstakt mál, að afgreiðsla þess varðar miklu síðar meir fyrir a. m. k. íslenska ríkissjóðinn, og þess vegna er ekki sama, hvernig þetta mál verður afgreitt.

Þessi þáttill., sem borin er fram hér í einni málsgrein, fjallar um raunverulega þrjú óskyld atriði. Í fyrsta lagi um það, hvort leyfa skuli útflutning ákveðinna skipa, og er um það fyrsti málsli. Næsta atriðið er, að Alþ. leggi til, að íslenska ríkið taki á sig fjárhagslegar greiðslur af sérstökum ráðstöfunum til þess að flytja þessi ákveðnu skip heim, sem upplýst er hér í umr., að muni nema 600—700 þús. kr. Í þriðja lagi er hér lagt til, að ríkissjóður taki að sér að greiða ákveðnar upphæðir til ákveðinna manna, sem upplýst er, að nemi 360 þús. kr. Um þetta allt fjallar till. Og satt að segja undraði mig nokkuð, þegar hæstv. forseti úrskurðaði, að um þessa till. skyldi fara fram ein umr. Ég segi þetta ekki til gagnrýni, því að það var að sjálfsögðu mér og öðrum hv. þm. innan handar að gera við það aths. En mér skilst, að um þessa till. hefðu átt að fara fram tvær umr., ekki aðeins vegna þess, að hún kann að skapa ríkissjóði hátt á aðra millj. kr. útgjöld, ef hún verður samþ. og heimildin notuð, heldur einnig vegna þess, að hún mundi skapa slíkt fordæmi, að það mundi skapa ríkissjóði tuga millj. kr. útgjöld í framtíðinni, ef setti að fara eftir því fordæmi, sem hér væri skapað. Mig furðar þó enn meira á því, þegar hv. flm. gerir það að till. sinni, að þessi þáttill. fari til allshn., en ekki fjvn. Það hafa mál um minni fjárhagsatriði en þetta, sem skiptir millj. kr. fyrir ríkissjóðinn, farið til fjvn. til athugunar, og hefur sú afgreiðsla þótt sjálfsögð, en ekki, að þau mál færu til allshn. Og þó að því verði ekki breytt, að ein umr. verði um till., þá vil ég gera það að till. minni, að till. verði vísað til fjvn., af þeim ástæðum, sem ég hef greint.

Mér skilst, að hv. flm. hafi sakað nokkuð viðkomandi útgerðarmann fyrir flóttu úr landi og einnig um sviksemi við sína skipverja og aðra þá, sem eiga hjá honum fé. Ég skal ekki blanda mér í þetta atriði, en vil benda hv. flm. á, að samkvæmt ákvæðum sjómannalaganna frá 1930 þá hafa þeir ákveðinn rétt, og ég efa, að þeir hafi haft þann rétt að neita að sigla skipunum til Nýfundnaland samkvæmt þeim l. Annars er það upplýst, að það hefur verið gert með þeirra samþykki. En þeir höfðu annan rétt, sem ekki er vefengdur, og það er að

ganga af skipinu í fyrstu höfn, sem skipið kom í, eftir að ferðinni var haldið áfram lengra en þeir sjálfir vildu vera láta. Þessi réttur er alveg skýr í sjómannal., og þar gátu þeir tryggt sér allan þann rétt gagnvart þeim kröfum, sem þeir áttu á útgerðina. Þeir gátu haft samband við ræðismann Íslands og gert kröfu um að fá sitt kaup greitt, ekki einasta til þess dags, sem þeir gengu af skipinu, heldur til þess dags, sem þeir komu heim til sinnar skrásetningarhafnar, og þar með talinn flutningskostnaður og fæði til þess dags, sem þeir komu heim. Þetta er það, sem skeður daglega hjá skipverjum, sem sigla um heimshöfin, og þessi réttur sjómannsins er ákaflega sterkur. Þessum rétti gátu þeir beitt, og ef þeir vanræktu þennan rétt, þá var það ekki sök útgerðarmannsins. Alþ. þarf því á engan hátt að taka að sér að greiða þær 360 þús. kr., sem hér um ræðir, og hefði ekki þurft að gera, ef þeir hefðu beitt þeim rétti, sem þeir áttu hér í þessum l. Ég veit ekki, hvort hv. flm. hyggur, að það sé lagabrot að sigla íslenskum skipum til annarra landa og starfrækja þau þar árum saman. Hvað hyggur hann um norska verzlunarflotann, sem ekki er heima árum saman og starfræktur er í öðrum heimsálfum? Ég þekki mörg dæmi, þar sem norskir skipaeigendur hafa siglt skipum sínum allt upp í 10 ár, án þess að koma í norska höfn. Hyggur hann, að slíkt sé flótti frá sinni þjóð? Það er síður en svo. Það er til þess að bjarga norsku þjóðinni, að miklu hluta af hennar skipaflota er siglt á öllum heimshöfum. Hitt er svo annað atriði, að viðkomandi aðilar geta ekki selt slíkar eignir nema með leyfi íslenskra yfirvalda, og má ekki blanda þessum tveimur atriðum saman. Sú ráðstöfun útgerðarmannsins að hafa flutt sig til á önnur fiskimið og gera tilraun til að selja afla sinn í öðru landi getur ekki varðað við íslensk lög undir neinum kringumstæðum. Mér þætti gaman, ef hv. flm. vildi benda á þann lagabókstaf, sem sýndi hið gagnstæða í þessu máli. Það er svo annað atriði, ef íslenskur útgerðarmaður fer að selja þá eign annars staðar, því að það getur hann ekki gert nema hann fái til þess sérstakt leyfi. Ég vil í sambandi við þetta benda á, að það hefur verið látið óátalið, þó að gamli Lagarfoss væri fluttur úr landi til að höggva hann upp. Það getur verið, að það hafi verið leyft, en þetta er ekki nema það, sem er venja. Það hefur ekki verið lengra gengið, þó að skip hafi verið selt til þess að höggvast upp, en hins vegar er skylda að skila gjaldeyrinum. Ég vil einnig benda á, að ég hef ekki heyrt bornar fram áskanir, þó að 2 íslenskir togarar hafi árum saman verið í Englandi. Þeir eru þar sem íslensk eign, og ég hygg ekki, að þeir eigendur hafi brotið lagabókstaf, þó að þeir hafi lagt þeim skipum þar upp 2—3 ár. Og hvers vegna gæti það verið samkvæmt íslenskum l. að afskrá skipshafnir í Englandi, leggja þar skipum í öruggt lægi og láta þau liggja þar 2—3 ár, hvers vegna er það samkvæmt íslenskum l., en gagnstætt íslenskum l. að senda áhöfn og veiðiskip til Nýfundnaland og leggja þeim þar í öruggri höfn? Ég held, að hv. flm. hafi farið

fulllangt í ásökunum til útgerðarmannsins um þetta atriði. Hér hefur verið bent á, að ef Alþ. á að taka að sér að gera ráðstafanir til þess að koma þessum skipum heim aftur til Íslands og bera þann kostnað, þá muni sá kostnaður nema 700 þús. kr. Það hefur verið upplýst af hv. flm., að ef eigi að tryggja skipverjum kröfur frá s. l. sumri, þá muni það kosta ríkissjóð 360 þús. kr. Nú skulum við hugsa okkur, að hvort tveggja þetta þyki nauðsynlegt til þess að fyrirbyggja, eins og segir í grg., að slíkt endurtaki sig. En er þá hv. flm. viss um, að það yrði fyrirbygggt, þó að þessi till. yrði samb., sem hér um ræðir? Hefur ríkisstj. eða Alþ. nokkur tók á því í dag, að menn fari ekki áframhaldandi með skip sín úr landi? Mundi það ekki ýta undir menn, sem komnir eru í fjárþröng, að gera þetta, ef þeir vita, að Alþ. er fljótt til þess að hlaupa til og sækja skipin á sinn kostnað og greiða áhvilandi skuldir? Þá erum við komnir inn á braut, sem er svo hættuleg, að ég veit ekki, hvar það endaði. Mér dettur hins vegar ekki í hug að halda, að nokkrum manni komi til hugar að skerða svo frelsi útgerðarmanna almennt að meina þeim að ferðast með skip sín til annarra staða en umhverfis Ísland, en öðruvísi er ekki hægt að fyrirbyggja, að þetta endurtaki sig. Þau rök, sem hv. flm. færir fram, að það eigi að gera þetta til þess að fyrirbyggja, að þetta endurtaki sig í framtíðinni, eru því röng. Sannleikurinn er sá, að samkvæmt siglingalöggjöfinni getur hver skipstjóri, sem siglir skipi í erlenda höfn, takmarkalítið tekið fé og vistir út á bæði farm og skip, ef hann þarf á því að halda, og þetta veit viðkomandi aðili. Skipsmenn þeir, sem hér um ræðir, höfðu því fullkominn haldsrétt á viðkomandi skipi, þar til þetta var greitt, og það er ekki ný bóla, að íslenskir útgerðarmenn hafi orðið að sætta sig við það, að skipi hafi verið haldið í höfn þannig vegna stórkostlegrar viðgerðar, þar til þeir sjálfir eða íslenskir bankar hafa leyst út slíkar kröfur, og það er engan veginn á valdi hv. þm. Ísaf. að stöðva slíkt, þó að þessi till. verði samb. Það er því ógerningur að koma í veg fyrir það, ef menn vilja beita slíku, að menn sigli skipum sínum til annarra landa, stofni til skuldar og láti setja haldsrétt á skipin og selja þau þar á uppboði til greiðslu slíkra skulda. Það, sem mér skilst, að skuldareigandi hér verði að gera í þessu máli, hvort sem það eru skipverjar eða aðrir aðilar, það er að tryggja sér eignina, þar sem hún nú er, og láta annaðhvort fara fram á eigninni sölu þar í landi og bjóða herra en þær kröfur eru, sem liggja á þessum flota þar, og sigla síðan sjálfur skipunum heim á sinn kostnað til þess að hafa eitthvað upp í sínar kröfur eða tapa skuldinni. Ég sé ekki aðra leið. Mér finnst fjarstæða að ætlast til, að Alþ. hlaupi hér fram fyrir skjöldu hjá öðrum mönnum, sem eiga hér kröfur upp á nærri 3 millj. kr., og ráðstafi þeim sem sínum kröfum á ríkisins kostnað. Þetta er mál milli veðhafa og útgerðarmanns, en getur ekkert komið ríkissjóði við. Ég harma það, að skipverjar skyldu ekki beita þeim rétti, sem þeir áttu, þegar þeir voru um borð í skipinu, og ég geri

ekki ráð fyrir, að sé enn fyrndur. Ég hygg, að þeir geti enn látið fastsetja skipin og selja þau, til þess að fá sína skuld greidda samkvæmt gildandi l. um þessi mál, svo að af þeim ástæðum er óþarfi fyrir ríkissjóð að hlaupa hér undir bagga. Hitt er annað atriði, að mér finnst ekki óeðlilegt, þó að Alþ. samþykki að skora á ríkisstj. að leyfa ekki útflutning á þessum skipum fyrr en tryggt er, að þessir aðilar hafi allir fengið sínar greiðslur. Það er ekki óeðlilegt og kemur ekki við því að baka ríkissjóði stórkostleg útgjöld, eins og ætlað er til með þessari till.

Flm. (Finnur Jónsson): Hv. þm. N-Ísf. (SB) hefur nú gefið hér sína útgáfu af þessari útgerðarsögu. Ég stillti að öllu leyti orðum mínum í hóf í minni framsöguuræðu og reyndi að gefa þm. eins hlutlausu frásögn af þessu og ég gat. Hv. þm. N-Ísf. var að tala um, að um þetta mál hefðu farið fram mikil blaðaskrif. Ég hef ekki orðið var við, að um þetta mál hafi verið skrifað nema í eitt blað í höfuðstaðnum, fyrir utan eina litla svargrein, sem einn útgerðarmaður, Óskar Halldórsson, skrifaði í Morgunblaðið. Að öðru leyti hefur þetta einkennilega mál verið látið órátt, sérstaklega af blöðum Sjálfstfl. Ég hef talið, að það væri að mörgu leyti athugasemjaverð fyrir þá, sem vilja efla atvinnuvegina hér í landi, ef skip væru flutt úr landi á þann hátt, sem hér hefur átt sér stað, og það hefði ekki vakið eftirtekt eða verið rétt í blöðum landsins, að farið væri með atvinnutækin burt úr sjávarplássunum á þann hátt, sem hér hefur verið gert. Það er þess vegna villandi hjá hv. þm. N-Ísf., þegar hann kemst þannig að orði, að mikið hafi verið skrifað um þetta mál. Það hefur þvert á móti verið lítið skrifað um þetta mál, sem varðar þó atvinnu eins kaupstaðar og skapar fordæmi fyrir alla landsmenn.

Hv. þm. N-Ísf. vildi reyna að koma sökinni á skipverja þessara veiðiskipa, að þeir hafi neitað að veiða við Nýfundnaland fyrir heimferðarkostnaði og þess vegna verið sendir heim með flugvél. Ég er að mörgu leyti þakklátur hv. þm. Barð. fyrir þær ágætu upplýsingar, sem hann gaf í þessu máli, þó að þess hafi að visu ekki þurft með mín vegna, því að mér er það eins vel kunnugt og honum. En mér er ánægja að heyra hann lýsa rétti skipverja á þá leið, að þeir hafi haft fullt leyfi til þess, þegar þeir komu í útlenda höfn, að ganga af skipunum og krefjast þess, að þeir fengju borgað sitt kaup og borgaðan heimferðarkostnað. Það var aðeins sá galli á því, að þó að þeir hefðu viljað nota sér þennan rétt, þá voru ekki líkur til þess, að það kæmi þeim að haldi, af því að skipin sigldu í höfn þar, sem ekki var neinn fulltrúi Íslands fyrir. Eða vill hv. þm. Barð. halda því fram, að það sé íslenskur ræðismaður á smáeynni St. Pierre fyrir sunnan Nýfundnaland, en það er fyrsta höfnin, sem þeir komu til frá Grænlandsmiðum, fyrir utan aðra höfn, sem liggur stutt norður frá Nýfundnalandi og þeir komu við í til að taka olíu?

Annars var ýmislegt furðulegt, sem kom fram í ræðu hv. þm. N-Ísf. og stafar af ókunni

ugleika á skipasiglingum eða af því, að hann vill gefa þm. sem skakkasta mynd af þessu öllu saman. Þegar skipin komu til Nýfundnaland, þá voru þau búin að selja sumarafllann, að undanteknum 80 smálestum af fiski, og enn fremur mun standa þannig á í Nýfundnalandi á þessum tíma árs, að þar er ekki vertið. Þess vegna er það furðulegt, þegar hv. þm. N-Ísf. ætlar að telja mönnum trú um, að eiginlega hafi það verið stytta leiðin til þess að koma heim með skipin og ódýrast að fara til Nýfundnaland. Það er kunnugt, að skipin voru að veiðum við Grænland til þess að sigla þeim heim þaðan, og þurfti ekki að fara fram nein aðgerð á þeim, af því að það gat ekki hafa farið fram skoðun á skipunum, sem sigla til eins árs. Um áramótin 1948—1949 fór fram aðal-skoðun á þessum skipum, og hún átti ekki, frekar en á öðrum skipum íslenzkum, að fara fram aftur fyrr en um áramótin 1949—1950. Þess vegna þurfti ekki nein skoðun eða höfuð-aðgerð að fara fram á þeim önnur en daglegt viðhald. Þetta veit ég, að hv. þm. Barð. er vel ljóst, þó að hv. þm. N-Ísf. beri kannske ekki mikla respekt fyrir hans þekkingu á þessu sviði. Hvað kostaði að senda mennina heim með flugvél? Það kostaði 100 þús. kr., og dettur hv. þm. N-Ísf. í hug, að það hefði ekki reynzt ódýrara að sigla skipunum heim frá Grænlandi og jafnvel frá Nýfundnalandi en að senda mennina heim með flugvél? En einmitt það, að skipaeigandinn hefur ráð á því að senda mennina heim með flugvél, en siglir skipunum ekki heim, sýnir, að hann ætlaði sér ekki heim með skipin, og ég hygg, að það sé alveg ómögulegt að færa sönnur á það gagnstæða. Eftir því, sem ég veit bezt, þá er aðalvertið við Nýfundnaland eftir áramót, og ég hygg, að þessi skip hafi verið litið hreyfð síðan þau komu þangað vestur. Mér er tjáð, að eitt þessara skipa hafi farið eina veiðiferð fyrir áramót og síðan ekki sögunni meir. Hvað gerzt hefur í þessu þar á eftir, veit ég ekki, en ég hygg, að þessi skipshöfn sé ekki komin heim enn þá. — Ég hygg, að í þeirri grg., sem fylgir þessari till., standi allt óhrakið, og í grg. er fylgt þeim upplýsingum, sem skipverjar hafa gefið Alþýðusambandi Íslands. Þó að það sé rétt, sem hv. þm. Barð. upplýsir, að skipverjar geti gengið af skipi í erlendra höfn, þegar þeirra ráðningartími er úti, þá hygg ég, að áhöfnin geti ekki neitað að sigla skipinu til þeirrar hafnar, sem skipstjórinn vill sigla skipinu til. Ég hygg, að það mundi vera skoðað sem uppreisn og varðaði fangelsisvist, ef þeir krefðust þess, að yfirmaður eða skipstjóri sigldi sínu skipi heim til Íslands, þegar skipstjóri segði: Við siglum til Nýfundnaland. — Það er þess vegna algerlega út í loftið, ef hv. þm. N-Ísf. vill fara að ráðast á skipverja þessara skipa og kenna þeim um það, að skipunum var siglt til Nýfundnaland, ætlandi svo þar á eftir að kenna þeim um það, að útgerðarmaðurinn fékk ekki fisk í skipin til þess að sigla með hann til Englands. — Ég hef heyrt ýmislegt um meðferð skipverja í Nýfundnalandi, en skal ekki hafa það eftir að þessu sinni.

Það er furðulegur málflutningur hjá hv. þm. Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

N-Ísf., þegar hann heldur því fram, að ekki hafi átt sér stað nein vanskil með gjaldeyri í þessu sambandi. Það er sannanlegt, að viðkomandi útgerðarmaður kom hér til landsins með nokkra fyrirframgreiðslu út á væntanlega veiði við Grænland á s. l. vetri og hafði ekki skilað þeim gjaldeyri til bankanna. Hann hafði heldur engin skil gert fyrir þeim gjaldeyri, sem hann hafði fengið fyrir þann fisk, sem hann aflaði við Grænland, og þó að hann kynni að vilja skila þessum gjaldeyri, sem hann hefði átt að skila fyrir fiskinn í höfn, af söluand-virði skipanna, ef hann flytti þau úr landi, þá er það vitanlega allt annað mál. Ég hygg, að það sé sannast mála, að afurðir þær, sem skipin fengu við Grænland, hafi verið seldar fyrir erlendan gjaldeyri og hvorki hafi skipverjar fengið greiddan sinn hlut úr þeim né heldur hafi verið greidd sú úttekt, sem tekin var hér í Reykjavík, áður en skipin lögðu úr landi til þessara farar, m. ö. o., að yfirleitt hafi það, sem skipin öfluðu, verið selt, en þeir, sem áttu að fá eitthvað út úr því, hafi yfirleitt ekki fengið neitt. Setjandi svo þetta í samband við það, að reynt er að hæla útgerðarmanninum og verzla við ríkisstj. um það að fá skipin flutt úr landi gegn því að greiða einhvern hluta af skyldunni, þá getur hver efazt um það sem vill, að hér hafi verið um nokkurn flótta að ræða úr landi með skipin. Mér er alveg ljóst, sem hv. þm. Barð. tók fram, að útgerð-armenn hafa leyfi til að sigla skipum sínum um öll heimsins höf og að þar er ekkert til hindrunar. Hv. þm. Barð. tók fram, að Norðmenn sigldu skipum sínum um öll heimsins höf til að bjarga sínu landi. Þetta er alveg rétt, það gera þeir með farþegaskip og veiðiskip að nokkru leyti. En ég held nú ekki, að Ísfirðingar liti yfirleitt svo á, að þetta ferðalag á þessum ís-firzku skipum sé nein björg fyrir Ísafjarðar-kaupstað eða landið í heild, sem og hefur komið í ljós, þar sem nú er komið á daginn, að ætlunin er ekki að koma með þessi skip heim aftur, heldur selja þau burt úr landinu. Mér og mörgum fleirum finnst þetta undarlegt bjargráð, en sennilega heldur hv. þm. N-Ísf., að það muni geta bjargað atvinnuvegunum heima, að skipin eru flutt í burt. Hv. þm. Barð. nefndi sem dæmi þess, að skip væru flutt úr landi og enginn haft neitt við það að athuga, að gamli Lagarfoss hefði verið fluttur úr landi. Ég held, að Eimskip hafi á löglegan hátt fengið útflutningsleyfi fyrir því skipi, og held, að það sé ekki sambærilegt, því að þótt sum þessi skip séu nokkuð gömul, þá eru þau ekki ætluð til þess að höggva þau upp, því að ef það er rétt, sem hv. þm. N-Ísf. sagði, að eigandinn teldi sig geta borgað 3½ millj. kr., ef hann fengi útflutningsleyfi fyrir þessum skipum, mun vera nær lagi, sem forsætisráðherra Nýfundnaland sagði, að skipin væru góð og vel útbúin, en verið væri að flytja þau úr landi til þess að höggva þau upp. Af þessu má sjá, að hér er ekki hægt að gera neinn samanburð á, hvort ónýtt skip, sem ekki borga sig lengur, eru flutt úr landi eða farið er að flytja góð og hentug veiðiskip burt úr landinu.

Ég skal viðurkenna, að það er talsverður

vandi á höndum um þetta mál. Það þarf að sjálfsgöðu nokkra lagni og vilja hjá ríkisstj. til þess að koma því þannig fyrir, að þessi skip komist til landsins án mjög mikils tilkostnaðar. Ég veit ekki, hve miklu kann að hafa verið hlaðið á skipin þarna úti af kostnaði, en þó eru ekki líkur til, að það sé mjög mikið, vegna þess að skipshafnirnar voru sendar heim eftir ekki mjög langan tíma frá Nýfundnalandi, svo að kostnaðurinn getur varla verið mikið annað en geymslukostnaður. Ég hygg, að það sé fjarri öllum sanni, að mjög mikill kostnaður sé því samfara að sigla skipunum heim, og sé þá gert ráð fyrir öðrum farmgjöldum en gert er ráð fyrir á þessum tímum. Það stendur nú ekki í till., að ríkið greiði skipverjum kaup þetta, heldur er ætlað til, að ríkisstj. með samkomulagsumleitunum reyni hvort tveggja í senn, að koma skipunum heim og tryggja skipverjum greiðslu á kaupi þeirra, því að okkar álit mundi með lagni og vilja vera hægt að gera hvort tveggja án útgjalda fyrir ríkissjóð.

Ég sagði áðan, að ég teldi það vera rétt, að nokkuð mikill vandi væri á höndum um þetta. En ég hygg, að hins vegar mesti vandinn væri að gefa útflutningsleyfi fyrir sölu á þessum skipum úr landinu vegna fordæmisins, sem það hlýti að skapa, og ég er viss um, að þótt hv. þm. Barð. hafi gert ýmsar aths. út af flutningi þessara till., sér hann, hvers konar fordæmi þetta gæti skapað að öðru leyti. Vitanlega er það nokkuð nýtt í sögunni, ef ríkisstj. færir að skipta sér af heimflutningi skipa úr öðru landi, en hér stendur alveg sérstaklega á. Ég held að auk þess að þetta yrði til þess að gefa þeim, sem vildu nota sér slíkt til eftirbreytni, nokkuð undir fótinn, yrði ekki komist hjá því, að Ísfirðingar gengju nokkuð eftir því, að sú ríkisstj., sem gæfi útflutningsleyfi fyrir þessum skipum, sæi Ísafjarðarkaupstað fyrir öðrum skipum í staðinn. Og þó að hv. fyrrverandi forseti bæjarstjórnar Ísafjarðarkaupstaðar yrði kannske feiminn við að bera þá till. fram á þingi, mundi ég ekki vera feiminn við að gera það, og ég hygg, að til þess hefðu Ísfirðingar fullan rétt, eftir að búið væri að gefa útflutningsleyfið. Annars er það svona ný tegund atvinnurekstrar, sem hv. þm. N-Ísf. virðist telja. að okkur riði nú mest á í þessu landi, sem sé að flytja beztu veiðiskipin burt úr landinu. Ég skal ekki leiða hér getur að því, nvaða ástæður liggja til þess, að hann gerist talsmaður fyrir slíkum atvinnurekstri. En ég þykist að minnsta kosti gera skyldu mína fyrir það fólk á Ísafirði, sem ég er fulltrúi fyrir á Alp., að koma í veg fyrir, að inn á slíka tegund atvinnurekstrar verði farið.

Sigurður Bjarnason: Ég þóttist ekki í þeirri skýrslu, sem ég gaf um þetta mál áðan, hafa gefið hv. 1. flm. þessara till. ástæðu til þess að telja sig meiddan og snúa við ummælum mínum með dylgjum og hártogunum, eins og hann hefur gert í þessari ræðu sinni. En ég verð að segja það, að ég er honum sammála a. m. k. um eitt í ræðu hans, og það er það, sem hann sagði undir lok hennar, það, að hann væri

ekki feiminn. Mjög feiminn maður flytur ekki mál sitt á þá lund, sem hv. þm. Ísaf. (FJ) gerði nú. En það er annað, sem ég hygg, að hv. þm. sé þrátt fyrir allt dálítið feiminn við, og það er sannleikurinn í þessu máli. Hv. þm. fór að tala hér í þingmálafundarstil um brottflutning atvinnutækja og sveigði í því sambandi að mér sem fyrrv. forseta bæjarstjórnar á Ísafirði. Ég veit ekki betur en að hann og hans flokkur hafi unnið það frægðarverk í byrjun stríðsgróðatímabilsins að selja stórvirkasta atvinnutækið á Ísafirði burt úr bænum til Reykjavíkur, sem á nóga togara. Hann var ekki feiminn þá, þegar verið var að selja úr litlu bæjarfélagi stórvirkt atvinnutæki, sem mesta möguleika veitti til öruggrar atvinnu í bænum. Nei, hann var ekki feiminn þá. Hann er feiminn við sannleikann nú. Hann minntist á það, að þessi skipaflótti, sem hann kallaði svo, hefði ekki verið neitt ræddur í blöðum Sjálfstf. Þetta er ekki rétt, hann hefur verið ræddur þar. Óskar Halldórsson ritaði grein um Björgvin Bjarnason í Mbl. í haust, og sjómaður vestur á Ísafirði skrifaði einnig varnargrein gegn þeim áróðri, sem hefur verið haldið uppi í blaði Alpfl. gegn Björgvin Bjarnasyni. Og fyrst hv. þm. talaði um stjórnsmál, vil ég láta hv. þm. vita það, hvað var aðalkosningamál hv. þm. á Ísafirði í haust og Alpfl. í kosningabaráttunni í vetur. Hvað halda þm., að það hafi verið? Það var þetta mál, skipaflóttinn, sem hv. þm. kallaði svo, sem var lamb fátæka mannsins, Alpfl., í kosningunum. Á því átti að græða. Með margs konar blekkingum um þetta mál átti að vinna fólk á Ísafirði, sem eðlilega hlaut að harma, að þessi skip fóru úr bænum, til fylgis við ákveðinn flokk. Ég segi, að þetta var ekki drengilega gert, og svarið var eins og til var stofnað, og ég býst við, að hv. þm. muni það frá síðustu kosningum. Alpbl. virðist hafa tekið ástfóstri við þetta persónulega rögmál og birtir það yfirleitt á fyrstu síðu. Þetta ástfóstur Alþýðublaðsins hjálpaði fátæka flokknunum hér svipað og á Ísafirði, að fella hann í trausti hjá þessari þjóð.

Ég skal svo koma að efninu. Hv. þm. sagði, að ég hefði reynt að koma sökinni á skipverja fyrir það, að þeir vildu ekki veiða við Nýfundnaland, eins og sakir stóðu til. Ég vil um þetta vitna til fyrri ummæla minna, en vil bæta því við, sem ég sagði ekki áðan, að áður en haldið var frá Grænlandsmiðum til Nýfundnaland, var þeim skipverjum, sem það vildu, boðið far heim með skipinu Eldborg, en þeir kusu að fara á Nýfundnalandsmið. Ég vil ekki lá skipverjum þetta. Vertiðin hafði verið rýr, og þeir vildu gjarnan freista þess að bæta afkomu sína. Ég hef rætt við menn, sem voru í þessum flota, og spurt þá um framkomu útgerðarmannsins og afstöðu í þessu. Voru svör þeirra í samræmi við það, sem ég hef greint hér, og þykir mér það bókstaflega leiðinlegt, af því að hv. þm. Ísaf. (FJ) er Ísfirðingur eins og ég, að hann skuli vera með dylgjum um meðferðina á skipverjum. Þeir skipverjar, sem ég hef talað við, hafa ekki verið með neinar ásanir á útgerðarmanninn fyrir meðferð hans á sér. Þeir höfðu orðið fyrir marghátuð-

um vonbrigðum í sambandi við þessa vertið, og það sé fjarri mér að áfella sjómennina fyrir það, þó að þessi vonbrigði, bæði á Grænlandsmiðum og Nýfundnalandsmiðum, hefðu fremur ýtt undir þá ákvörðun þeirra að fara heim en að halda áfram veiðum við Nýfundnaland. En ég vil ekki, að hv. þm. Ísaf. reyni að koma því inn hjá þingheimi, að ég sé að skjóta mér á bak við skipshafnirnar á skipunum. Ég hef sýnt fram á, að ekki er um neinn flótta að ræða með þessi skip, en það er kjarninn í málflutningi hv. þm. Ísaf., að hér sé um skipulagðan flótta að ræða og sviksamlegan tilgang.

Hv. þm. sagði, að það væri meiningin að selja þessi skip. Ég hef ekki orðið var við, að nein umsókn hafi borizt í þá átt. Í bréfi til dómsmrn., sem ég hef með höndum, er sótt um leyfi til búferlaflutninga, en ekki minnst á sölu, svo að ég held, að þetta sé misskilningur hjá hv. þm. Ísaf. Það er ekki reiknað með sölu, heldur heimild til þess að flytja búferlum.

Það var líka mikil rangfærsla hjá hv. þm. að halda því fram, að ég hefði verið að reyna að telja þm. trú um, að stytta leiðin til Íslands frá Grænlandsmiðum sé um Nýfundnaland. Skildi þm. þannig ummæli mín í fyrri ræðu minni, að það væri styttra frá Grænlandsmiðum um Nýfundnaland til Íslands en beint frá þessum miðum til Íslands? Ég verð að segja, að þm. er þá eitthvað farið að förlast. Ég held, að enginn hafi skilið ummæli mín á þá lund nema þessi hv. þm.

Hv. þm. vildi gera lítið úr þekkingu minni á skipum og skaut sér á bak við hv. þm. Barð. (GJ). Ég verð að segja, að það er djörf staðhæfing, þegar því er haldið fram, að engin viðgerð hafi verið nauðsynleg á skipunum eftir vertiðina við Grænland og þessa legu við Nýfundnaland. Hann þekkir þessi skip eins og ég og veit, að þetta eru gömul skip og vélarnar í þeim mjög lélegar. Hann veit, að hér, þar sem um jafnlanga vegalengd er að ræða, er ekki eins og að fara um pollinn á Ísafirði. Allir, sem þekkja nokkuð til skipaviðgerða, vita, að ekki er lagt í slíka siglingu nema athugun fari fram á skipum og vélum, ekki sízt ef þau eru gömul og úr sér gengin. — Það er líka fráleitt að halda fram, að það sé ódýrara að fara með skipunum heim nú vestan frá Nýfundnalandi en að kaupa flugferð fyrir skipverja. Þetta er líka staðhæfing, sem stingur svo í augun, að allir þm. hljóta að sjá, að hún hefur við engin rök að styðjast.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara um þetta miklu fleiri orðum. Ég gerði grein fyrir því í fyrri ræðu minni, að viðkomandi útgerðarmaður mundi gera full skil fyrir þeim gjaldeyri, sem hann hefði aflað í þessari ferð, og sé ég ekki ástæðu til að ræða það atriði nánar. Já, það er rétt hjá hv. þm. Ísaf., að bæði þessi útgerðarmaður og ýmsir fleiri hafa lent í ýmsum vanskilum við lánastofnanir sínar og jafnvel við skipverja. En það má hver lá mér sem vill, þó að mér verði óglatt, þegar ég heyri þm. Ísaf. krossa sig bak og fyrir vegna slíkra vanskila. Ég vék að því í upphafi, hvernig ástandið er í útgerðinni á Ísafirði. Þekkir þm. Ísaf. ekkert annað útgerðarfyrirtæki, sem skuldar og

er í vanskilum og það miklum vanskilum, ekki aðeins við lánastofnanir, banka og sjóði, heldur við sjómenn á skipunum? Mér þykir mikið, ef hv. þm. Ísaf. þekkir ekki a. m. k. eitt slíkt fyrirtæki, stórt fyrirtæki, sem á mörg skip. Ég álit það raunar of litilsígt til þess, að ég taki þátt í því, að vera að bera saman vanskil einstakra útgerðaraðila í einu bæjarfélagi, ekki sízt manns eigin bæjarfélagi. Ég vil því ekki leika þann leik eftir hv. þm. Ísaf., en þeir kasti ekki fyrsta steininum, sem búa sjálfir í glerhúsi.

Ég vil svo vænta þess, að sú hv. n., sem fær málið til athugunar, leiti þeirra upplýsinga, sem nauðsynlegar eru, svo að hv. þm. geti tekið afstöðu til þess byggða á réttum upplýsingum, en ekki dylgjum og rógi, sem hv. þm. Ísaf. hefur þóknazt að leiða inn í umræðurnar.

Gísli Jónsson: Ég skal ekki blanda mér inn í þær persónulegu umr., sem farið hafa fram á milli flm. og hv. þm. N-Ísf. um þetta mál. Í fyrri ræðu minni hélt ég mér aðeins við þau atriði, sem snerta Alþingi sjálft, hvort nauðsynlegt sé, að það skipti sér af þessu máli, og færði ég rök fyrir því, að þessi nauðsyn væri ekki fyrir hendi, eins og sakir stæðu. Hefur hv. flm. ekki einu sinni gert tilraun til að mót-mæla þessu, og tek ég það sem fullkomna viðurkenningu fyrir því, að hann sjái nú, að till. hefði a. m. k. ekki átt að flytja á þann hátt, sem hann hér hefur gert. En sem afsökun fyrir því að flytja till. spurði hann mig, hvort ég vissi ekki, að enginn íslenskur ræðismaður hefði aðsetur í þeirri frönsku nýlendu, sem skipin sigldu fyrst til. En þá spyr ég hv. þm. aftur: Telur hann útilokað, að skipverjar geti náð rétti sínum, þótt enginn íslenskur ræðismaður sé á staðnum? Hv. þm. veit, að það er íslenskur ræðismaður þarna nærri, í St. Johns, og menn geta alltaf snúið sér til næsta ræðismanns, ef enginn er á staðnum, og hann útnefnir svo fulltrúa til að gæta hagsmuna þegna þjóðar sinnar. Ég verð því að telja, að það hafi verið vandalaust fyrir sjómennina að fá allan sinn rétt, þar sem þeir voru staddir, og ég tel það vandalaust enn. Það er ekkert annað en leggja löghald á eignir útgerðarinnar, og sé ég ekki, að það sé neinum sérstökum erfðileikum bundið, og sé verðmæti skipanna svo mikið sem hér hefur verið upplýst í umr., þá er það hrein og bein fjarstæða fyrir Alþingi að fara að grípa inn í þetta mál, því að ef þær upplýsingar eru réttar, þá geta skipverjar fengið sitt kaup galdið að fullu af verðmæti skipanna og auk þess allan kostnað, sem í kringum þetta kynni að myndast. Þetta hefur ekki verið reynt að hrekja, enda er það ekki hægt.

Hv. flm. upplýsti í ræðu sinni, að hann ætlaðist ekki til þess, að till. væri skilin svo, að ríkissjóður þyrfti hennar vegna að greiða einn einasta eyri, þótt samþykkt yrði, heldur væri til þess ætlazt, að ríkisstj. yrði aðeins milli-gönguaðili við samninga milli sjómanna og útgerðarmannsins um að flytja skipin heim aftur. En ef svo á að skilja till. sem hv. flm. sagði, þá verður að orða hana alveg um, því að þar segir: „Enn fremur skorar Alþingi á ríkisstjórn-

ina að gera ráðstafanir til þess, að þessi skip komi aftur heim til Íslands.“ Ef nú ekkert samkomulag næðist við sjómennina, þá yrði ríkisstj., eins og till. er nú orðuð, að flytja skipin heim á sinn kostnað, og sú krafa verður vafalaust gerð, ef till. verður samþykkt óbreytt. Enn fremur stendur í till. „... og til að tryggja skipverjum greiðslu á kaupum þeirra frá s. l. sumri.“ Ég veit ekki, hvað hv. flm. hugsar um útgjöld ríkissjóðs, ef ekkert samkomulag næst milli sjómanna og útgerðarmannsins, og ef skipin hrökkva ekki til að greiða kaup sjómanna, þá verður ríkissjóður auðvitað að borga mismuninn, ef till. verður samþykkt svona. Þetta bendir til þess, sem hv. þm. N-Ísf. vildi halda fram, að till. sé flutt í einhverjum öðrum tilgangi en til að tryggja hag sjómanna eða öðrum en þeim, sem hv. flm. vill vera láta. En það er vegna þessa skilnings míns á till., að ég tel hana eiga heima í fjvn. og tel, að um hana hefðu átt að fara fram 2 umr., og vil ég nú spyrja hv. flm., hvort hann sjái sér ekki fært að taka aftur till. sína um að láta málið ganga til allshn., en um þetta sagði hann ekkert í sinni síðustu ræðu.

Hv. þm. Ísaf., hv. 1. flm., spurði mig, hvort ég mundi ekki hafa talið það uppreisn, ef sjómennirnir hefðu neitað að sigla til Nýfundnaland. Út af þessu vil ég segja það, að það er alveg ljóst, að skipstjórnin þurfti ekkert að spyrja þá um það, hvort hann sigldi þangað. Hann gat siglt eins og hann vildi, en eins höfðu sjómennirnir fullan rétt til að ganga af skipunum í fyrstu höfn, ef þeir voru óbeldi beittir, svo að ekki þarf að deila um þetta.

Þá vil ég alveg mótmæla þeim hnjóðsyrðum, sem hv. flm. lét falla þess efnis, að útgerðarmaðurinn Björgvin Bjarnason ætlaði að selja þekkingu íslenzkra fiskimanna til erlendra keppinauta. Þetta er ekki sæmandi jafngóðum drang og hv. þm. Ísaf. er, og ég veit, að hann meinar ekki þessi orð og ætti helzt að taka þau aftur hér. Hv. þm. hefur sjálfur flutt till. um að verja miklu fé til þess, að Íslendingar geti aflað sér þekkingar á nýjungum á sviði fiskveiða, og trúlega fæst hún ekki nema utanlands frá, og er ekkert við það að athuga. Þannig lærir hver af öðrum, án þess að talað sé um kaup og sölu, og fullkomlega ósæmandi er að setja á slíkt hálfgerðan landráðastimpil. Þetta bendir einnig til þess, að annað hafi vakað fyrir hv. flm. en hrein fjárhagsatriði.

Þá hefur hv. flm. lagt á það megináherzlu, að ef leyfður væri útflutningur skipa þessara, þá tæki Alþingi og ríkisstj. á sig þá skyldu að sjá Ísafjarðarbæ fyrir nýjum tækjum til þess að halda þar uppi atvinnulífi, en ég vil lýsa yfir því, að þótt ég greiddi till. atkv., þá mundi ég ekki skoða það sem skuldbindingu þess efnis af minni hálfu. Þann vanda verður að leysa öðruvísi. Hv. flm. veit ósköp vel, af hverju erfiðleikar þessa útgerðarmanns og útgerðarinnar yfirleitt stafa. Þeir stafa m. a. vegna skilningsleysis Alþfl. á því, hvaða tökum vandamál þjóðarinnar á að taka. Ég átti í fyrri í hörðum umr. við hv. flokksbróður hv. flm., hv. þm. Hafnf., og hann lýsti þá yfir því, að Alþfl. gengi aldrei til samstarfs um gengis-

fellingu, og fyrir afstöðu Alþfl. m. a. eru málin komin í það óefni og öngþveiti, að menn geta ekki rekið útgerð. Og ég merki enn enga hugarfarsbreytingu hjá hv. Alþfl., og meðan svo er, þá er ekki hægt að taka alvarlega kröfur hv. flm. um, að það opinbera útvegi skip til Ísafjarðar eða annarra staða til þess að láta halda áfram að reka þau með tapi, sem ríkissjóður verður að borga, vegna þess að Alþfl. hefur ekki skilið þessi mál og skilur þau ekki enn í dag.

Það er engin ástæða fyrir hv. þm. Ísaf. að vera með útírnúninga á orðum mínum um sölu Lagarfoss úr landinu. Ég vændi aldrei Eimskipafélag Íslands um lögbrot í því sambandi. Það má náttúrlega til sanns vegar færa, að ekki hafi verið bráð nauðsyn að brjóta Lagarfoss upp, og benda má á eldri skip í flotanum, svo sem Súðina, og hægt hefði verið að halda Lagarfossi gangandi, ef einhver hefði viljað borga rekstrarhallann, en menn sáu, að heppilegra var að selja hann úr landi en reka hann með tapi og kaupa þá heldur ný skip til þess að halda siglingunum uppi. Hv. flm. hefur óbeinlínis viðurkennt, að það sé ekki Alþingis að skipta sér af þessu máli, enda bendir flest til þess, að opinberra afskipta sé hér ekki þörf. Skipshafnirnar geta fyllilega leitað síns réttar, og það er þeirra að leita samkomulags við ríkisstj. um það, hvað við skipin skuli gert, en það er fráleitt, að ríkissjóður þurfi nokkrar byrðar á sig að taka í þessu sambandi, en á þessu stigi vil ég ekki fullyrða, hver afstaða mín til till. verður við atkvgr., það fer eftir því, hvernig hún verður orðuð.

Forseti (StgrSt): Út af þeim ummælum, sem fallið hafa þess efnis, að rétt hefði verið að hafa tvær umr. um þessa till., þá má það e. t. v. til sanns vegar færa. Ég vil því taka það fram, að ef umr. verður nú brátt frestað og málinu vísað til n., þá mun ég á síðara stigi leyfa lengri umr. en vant er, og vona ég, að hv. þm. geti sætt sig við það.

Flm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. Ég hef að ýmsu leyti viðurkennt sjónarmið hv. þm. Barð. varðandi réttindi og skyldur, en það jafngildir ekki því, að ég telji, að till. eigi ekki heima hér á hv. Alþingi. Ég hef rökstutt tilverurétt till. fyrst og fremst með því, að hér er um þýðingarmikið atvinnuspursmál að ræða fyrir mitt kjördæmi, og í öðru lagi tel ég, að hér hafi verið skapað hættulegt fordæmi, sem gefi Alþingi tilefni til þess að skerast í leikinn. Ég tók eftir því, að hv. þm. Barð. gat þess, að það gæti skeð, að hann greiddi atkv. með till. (GJ: Eftir því, hvernig hún er orðuð.), og gleður það mig að eiga e. t. v. von á stuðningi hans, en hann sagði, að með því tæki hann ekki á sig neina skuldbindingu um að sjá Ísafirði fyrir atvinnutækjum. Þetta er alveg rétt og einmitt mitt sjónarmið í málinu, því að ef till. er samþ., þá tekur Alþingi ekki á sig ábyrgð, að skipin verði flutt frá Ísafirði. Vænti ég því nokkurs stuðnings hv. þm. Barð., enda þótt hann andmælti ýmsum atriðum till. Eg geri ekki lítið úr þeim rétti, sem íslenzkir sjómenn

hafa, en við verðum að gá að því, að hér er um að ræða félausa menn í framandi landi, sem flestir eru þar mállausir eða mállitlir, og þó að til sé íslenzkur ræðismaður einhvers staðar á Nýfundnalandi, þá höfðu sjómennirnir, þar sem þeir voru fyrst í frönsku nýlendunni St. Pierre, engan aðgang að honum, og þótt þeim hafi verið ljós sá réttur, sem þeir áttu, þá gátu þeir naumast notað hann, enda munu þeir hafa lagt trúnað á orð útgerðarmannsins um greiðslu, er heim kæmi, þegar hann sendi þá félausa til Íslands.

Hv. þm. N-Ísf. (SB) gerði að umtalsefni sölu togarans Skutuls frá Ísafirði og vildi bendla mig við það mál. Sannleikurinn er sá, að ég var hvorki í stjórn hlutafélagsins Skutuls né í bæjarstjórn Ísafjarðar á þeim tíma, en stjórn hlutafélagsins mun að meiri hluta hafa verið skipuð sjálfstæðismönnum og það meira að segja fremstu baráttumönnum flokksins, svo sem Jóni Auðuni Jónssyni, fyrrv. þm. Sjálfstfl., en sala togarans var í stjórn hlutafélagsins samb. einróma, ekki síður af sjálfstæðismönnum en öðrum. Ég get því ekki tekið til mín, þótt sala Skutuls sé gagnrýnd; ég tók engan þátt í henni.

Hv. þm. N-Ísf. vildi láta líta svo út, að ég flytti þetta mál hér sem rögsmál. Það er mis- skilningur. Ég hef enga tilraun gert til þess, að hlutur Björgvins Bjarnasonar liti verr út en efni standa til. Hans starfsemi hefur enga pólitíska þýðingu á Ísafirði. Hitt er, að þetta er atvinnuspursmál fyrir mitt kjördæmi og mál, sem er hneykslismál, og þótt hv. þm. N-Ísf. hafi tekið að sér að verja það, er það ekki mín sök. Ef hv. þm. vill gera hneykslismál að máli síns eigin flokks, er það hans að velja. Ég gat ekki komið hjá því að taka eftir því, að hv. þm. lagði nokkra sök á sjómennina fyrir að sigla til Nýfundnaland, en neita þar að stunda veiðar, og hefði það gert útgerðarmanninum ómögulegt að sigla með skipsfarm til Englands. Meinti hv. þm. ekki með þessu, að það væri sjómannanna sök, að skipunum var siglt til Nýfundnaland? Mér þykir vænt um, að hann hefur nú tekið þetta aftur, og er hann kannske maður að meiri fyrir.

Út af því, að hér hefur verið haldið fram, að útgerðarmaðurinn ætlaði ekki að selja skipin, þá verð ég að segja, að ég tel það sama og sölu að fá útflutningsleyfi fyrir skipunum, því að hvernig ætlar hann að fá 3.5 milljónir aðeins með því að flytja búferlum? (GJ: Hann getur fengið lán út á skipin.)

Þá skal ég að lokum taka það fram, að ég hef ekki komið hjá því að þekkja útgerðar- fyrirtæki, sem hafa lent í vanskilum, en ég hef ekki orðið var við það fyrr, að þau flyttu skip sín úr landi. Því flyt ég þessa till., að það for- dæmi er hættulegt, og vil ég, að hv. Alþingi taki þar í taumana.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 33. fundi í Sp., 13. marz, var fram haldið einni umr. um frv.

Forseti (PB): Á síðasta fundi komu fram tvær till. um nefnd; önnur frá hv. flm. um að

vísa málinu til allshn., og hin um að vísa því til fjvn., og mun ég fyrst bera upp fyrri till.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 21:9 atkv. og umr. frestað.

Á 38. fundi í Sp., 13. apríl, utan dagskrár, mælti

Finnur Jónsson: Ég hjó eftir því, að í til- kynningu, sem hæstv. forseti las upp um erindi, sem borízt hafa Alþ., var áskorun frá nokkrum aðilum á Ísafirði um, að ríkisstj. leyfði ekki útflutning skipa Björgvins Bjarnasonar, nema því aðeins að hann borgi þeim vinnulaunaskuld- ir og annað slíkt, sem þeir ættu hjá honum. Í sambandi við þetta birtist í blaði í gær frá- sögn um það, að búið sé að veita útflutnings- leyfi fyrir þessum skipum. — Ég sé, að hæstv. atvmrh. er ekki viðstaddur, og vildi þess vegna í þessu sambandi leyfa mér að beina þeirri fyrirspurn til hæstv. forsrh., hvort honum sé kunnugt um, hvort þessi frétt sé á rökum byggð eða ekki, og ef svo væri, hvort ríkisstj. hefði áður en þetta leyfi var veitt, gengið úr skugga um, að þingvilji væri fyrir þessu. Á- stæðan til þess, að ég spurði um þetta, er sú, að þetta mál liggur fyrir í þinginu til athug- unar og afgreiðslu. Það hefur verið flutt um þetta þáttill., og sú till. er hjá allshn., sem sendi hana til umsagnar nokkrum aðilum og óskaði eftir, að umsagnir bærust fyrir 10. þ. m.

Nú er þingið svo nýkomið saman, að allshn. hefur ekki haft tíma til að taka till. til af- greiðslu, eftir að þessi frestur um umsagnir var liðinn. En þar sem mál þetta er nokkuð sérstaks eðlis og getur haft ákaflega alvarleg- ar afleiðingar og eftirköst og sérstaklega skap- að fordæmi fyrir útflutning á atvinnufyrir- tækjum úr landinu, sem margir munu telja mjög óheppilegt, þá vildi ég óska eftir, að hæstv. forsrh. upplýsti um það, hvort honum er þetta mál kunnugt, og ef svo væri, hvort ríkisstj. stæði öll að þessum einkennilega út- flutningi atvinnutækja úr landinu eða hvort það er hæstv. atvmrh. einn,

Forsrh. (Steingrímur Steinþórsson): Út af þessari fyrirspurn hv. þm. Ísaf. vil ég taka það fram, sem hann gat um, að hæstv. atvmrh. er sem stendur erlendis, en mun koma heim eftir örfáa daga, og ég er alls ekki við því búinn að svara þessari fyrirspurn nú á þessari stundu á þann hátt, sem hv. þm. lagði hana fyrir. Ég tel eðlilegt, að ef þetta mál kemur til meðferðar þingsins, þá væri beðið með það þangað til hæstv. atvmrh. kemur heim.

Finnur Jónsson: Ég vildi aðeins mega spyrja hæstv. forsrh., hvort hann með þessu svari sé að taka ábyrgð á þessum atburðum.

Á 47. og 50. fundi í Sp., 10. og 16. maí, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 374, n. 645, 651, 681 og 740).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

15. Innheimta á sölugjaldi bifreiða.

A deildafundum 1. marz var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um innheimtu á sölugjaldi bifreiða [127 mál] (A. 375).

Á 30. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 31., 32. og 33. fundi í Sp., 8., 9. og 13. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 36. fundi í Sp., 22. marz, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. Það hefur komið í ljós við umr. hér á Alþ., að ekki mun vera innheimt sölugjald af bifreiðum, sem komið hafa hingað til landsins og gengið kaupum og sölum áður en þær voru skrásettar. Um þetta hafa ekki fengið frá hæstv. ríkisstj. alveg skýr svör. En eftir upplýsingum, sem ég hef fengið annars staðar frá, þá mun þetta gjald ekki hafa verið innheimt, þrátt fyrir það að það hafi komið til orða hjá hæstv. ríkisstj., að ástæða væri til þess að innheimta sölugjaldið af þessum bifreiðum ekki síður en öðrum, sem gengju kaupum og sölum og metnar væru af þar til settum matsmönnum. Ég veit ekki, hvernig á því stendur, að þetta sölugjald hefur ekki verið innheimt. Ekki heldur vil ég kasta steini að neinum fyrir það. En ég tel, að hér hafi orðið nokkurt misrétti, sem beri að leiðrétta, auk þess sem ríkissjóður hefur tapað á þessu nokkru fé. — Ég sé ekki ástæðu til að fjölýrða um þetta mál. Ég tel, að það liggi alveg ljóst fyrir. Það á að vera auðvelt að innheimta þetta gjald, vegna þess að svo til öll leyfi, sem gefin voru út fyrir bifreiðum síðan lög þessi öðluðust gildi, hafa verið gefin út á nafn og bifreiðar hafa verið skrásettar, þegar þær hafa komið til landsins, sömuleiðis á nafn. Þannig að með athugun á skjölum bifreiðaeftirlitsins og viðskiptaeftirlitsins á að vera hægt að komast að því, hvaða bifreiðar hér er um að ræða.

Ég vil svo óska, að þessari umr. verði frestað og till. vísað til hv. allshn.

Viðskmrh. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Ég vil bara upplýsa í sambandi við þessa þáttill., að þetta mál, sem hún fjallar um, er þegar í rannsókn. Það hefur verið falið bæði tollstjóra og lögreglustjóra í sameiningu að upplýsa um, hvernig ástætt væri um þær bifreiðar, sem þarna hafa verið seldar, sem um getur í þáttill. Og það hefur þegar farið fram talsvert viðtæk rannsókn í þessu efni og yfirheyrslur

af hálfu lögreglustjóra, svo að ég tel, að þetta mál sé á þeirri leið nú þegar, sem þáttill. fjallar um. Hins vegar hef ég ekki mikið við það að athuga, þó að þáttill. sé samþ.

Flm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. Það er ekki nema gott til þess að vita, að rannsókn skuli vera hafin í þessu máli. Hins vegar er það vitað, að annaðhvort mun það hafa verið tollstjóri eða lögreglustjóri, sem átti að innheimta þennan skatt. Mér skilst reyndar, að það hafi verið öllu frekar lögreglustjóri. Og það kann að vera, að það sé góður siður að láta menn rannsaka sín eigin mál. En í þessu tilfalli virðist, að svo hafi verið gert af hálfu hæstv. ríkisstj. — Ég skal ekki neitt deila um það, hverjum þetta ólag er að kenna, að innheimta þessa gjalds hefur fallið niður af þessum bifreiðum. En vist er það, að lögreglustjóra bar að innheimta þau gjöld samkv. lögum. Og það er ekki nema gott um það að segja, að hann gefi hæstv. ríkisstj. skýrslu um það, hvernig á því stendur, að hann ekki hefur innheimt þessi gjöld, og að þá um leið komi í ljós, hve miklu þessi gjöld hefðu numið, sem ekki hafa verið greidd. — En hitt er það svo, að úr því sem komið er, þá vil ég halda fast við þessa þáttill. og álit rétt, að hæstv. Alþ. fái að vita, hvernig á þessum mistökum kann að standa.

Jóhann Jósefsson: Herra forseti. Ég tek aðeins til máls vegna þess, að það var meðan ég var fjmrh., að lögtekið var að innheimta þetta sölugjald af bifreiðum, og var það einn af þeim tekjustofnum, sem verið var að basla við að ná í, þegar fiskábyrgðarlögin voru samþ. um áramótin 1948 og 1949.

Ég skal nú játa það, að hvað mig áhrærir persónulega, þá hafði ég, og mér skildist aðrir hv. þm. yfirleitt, fyrir augum, þegar verið var að ræða um söluskattinn af bifreiðum, sem gengju kaupum og sölum, notaðar bifreiðar, sem vitað var, að menn seldu oft, og skiptu mikið um eigendur í landinu. Þetta var að minni hyggju aðallega það, sem haft var fyrir augum þá. Hitt fyrirbærið, þetta nýja, sem komið hefur inn í málið, að menn skiptu um eigendur á bifreiðum nýjum og ósamsettum, sem væru innpakkaðar, þ. e. a. s. óuppteknar í kassanum, sem þær voru innfluttar í, það var, a. m. k. svo langt sem minn kunnugleiki náði í þeim efnum, fátítt. Ég hafði litið heyrt um það, þegar þessi löggjöf var sett. En þetta mun hafa átt sér stað í nokkrum tilfellum á árinu 1949, og sérstaklega um áramótin 1949 og 1950, að svona sölur hafi farið fram á bifreiðum. Og stendur það vist að nokkuð miklu leyti í sambandi við svo kallaða sjómannaþila.

Framkvæmd þessarar skattinnheimtu var í höndum bifreiðaeftirlitsins og svo lögreglustjórans. Bifreiðaeftirlitið hefur haft eftirlit með því, þegar bifreiðar hafa verið skrásettar, að réttur eigandi væri skráður, og ef eigenda-skipti væri um að ræða, þá skal það sjá um matið á bifreiðunum, því að þegar 1. voru sett, var verið að hugsa um notaðar bifreiðar. Hitt gefur auga leið, að það er eðlilegt og sjálfsagt, að ef bílar eru seldir ónotaðir og

þeir skipta um eiganda áður en þeir eru teknir í notkun, þá falli þeir undir þessi skattaákvæði laganna.

Nú var það í tíð fyrrv. stj., að orðrómur komst á um það, að þessi háttur væri nokkuð upp tekinn, að menn seldu bíla jafnvel í umbúðum óupptekna, sem lítið hafði heyrzt um áður. Og þá var lögreglustjóra falið af hans yfirmanni í ráðuneytinu að rannsaka málið. Eg veit, að sú rannsókn hefur átt sér stað. Og það eru líklega milli 20 og 30 tilfelli, sem ég hef fengið að vita um frá tollendurskoðara ríkisins, sem getur verið hér um að ræða. En í sumum þessum tilfellum getur sjálfsagt verið um að ræða nokkurt álitamál, hvernig þessu er varið. T. d. þegar sjómaðurinn N. N. lætur annan mann, sem er ekki sjómaður, fá sitt leyfi, og bíllinn kemur svo adresseraður á eitthvert bílaumboð hér eða jafnvel á nafn sjómannsins og kaupandinn að réttindunum kemur svo og hirðir bíllinn. Eg sá það við að líta í þessi rannsóknarskjöl, sem lögreglustjóri hefur afhent tollendurskoðuninni, að tilfelli voru til á þessa leið og aðrar leiðir og talsvert víxluð, eins og gerist og gengur. En eins og hæstv. viðskmrh. hefur upplýst, þá var þetta mál þá þegar sett í rannsókn, og verður náttúrlega af réttum töllyfirvöldum úrskurðað um þetta í hverju einstöku tilfelli, hvort beri að borga þetta sölugjald af þessum bifreiðum eða ekki. Eg fyrir mitt leyti álit t. d., að ef viðurkennt bílaumboð pantar bíl fyrir leyfishafa, sem sjálfur tekur við sínum bíl, þá eigi það ekki að falla undir svona skattaákvæði, sem hér hefur verið rætt um, ef þessi viðskipti fara ekki annarra á milli. En minn úrskurður í því er bara privatmanns álit, og það kemur undir úrskurð rétttra yfirvalda, hvernig farið verður með það mál. Það er líklegt, að bifreiðaeftirlitið hafi verið dálítið grandalaust gagnvart þessari sérstöku verzlun með bíla, sem ekkert var farið að nota og voru jafnvel seldir í umbúðum, af því að þetta var tiltölulega óþekkt fyrirbæri, þangað til fyrir stuttum tíma síðan. En að sjálfsgöðu leiðréttist þetta allt við þá rannsókn og þá endurskoðun, sem fer í þessu sambandi fram hjá tollaftirliti ríkisins.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 30 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

16. Ljósvisi og skýli á Faxaskeri.

A 36. fundi í Sp., 22. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um ljósvisi og skýli á Faxaskeri [132. mál] (A. 478).

A 37. fundi í Sp., 29. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Film. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þegar ég kom hér fyrst á þing sem fulltrúi Vestmannaeyinga, var vitamálum þar þannig hátt-að, að einungis einn viti var þar, Stórhöfðavitinn, og var hann lýstur upp með olíulömpum eins og þá tíðkaðist, enda var ekki um önnur ljós að ræða á þeim tíma. Eg hef síðan leitast við, að haldið væri eðlilegri þróun í sambandi við vitamál Vestmannaeyja, og skal við þetta tækifæri játa með þakklæti, að skilningur Alþingis á þeim málum hefur verið góður og eðlilegur, ef lítið er með sanngirni á allar aðstæður. Næsta sporið í vitamálum Vestmannaeyja var það, að Urðaviti var reistur fyrir forgöngu mína. Hann er austan til á eyjunum og hefur komið í mjög góðar þarfir, því að Stórhöfðavitinn nægði ekki fyrir þau skip, sem komu austan að, einkum ef dimmt var og illt í sjóinn, enda mátti rekja slys til vitaskortsins á þessum stað. Urðavitinn hefur síðan verið starfræktur með mjög góðum árangri fyrir Eyjabúa og aðra, sem þessa leið hafa notað. Sökum reynslu þeirrar, sem ég aflaði mér, þegar ég var búsettur í Eyjum og hafði afgreiðslu skipa með höndum, varð mér ljóst, að marka þurfti skýrt siglingaleiðina hjá Þrídröngum, og hafði þá einkum í huga þau skip, sem kæmu vestan að fyrir Reykjanes og stefndu á Vestmannaeyjar í myrkri, því að þau hafa ekki annað leiðarljós en hið tiltölulega daufa ljós á Stórhöfðavita. Eg man líka eftir, að Jóhann P. Jónsson skip-herra sagði mér frá einkennilegum segultruflunum í Eyrarbakkaþugtinni, sem gerðu það að verkum, að mjög erfitt væri að vita, hvort skip, sem setti strikið innan við Þrídranga, héldi því, en slíkt væri mjög hættulegt, því að innan við Þrídranga er sjór hreinn, en aftur á móti óhreinn sjór, blindsker og boðar, sunnan við. Og í sambandi við þetta kom mér og fleiri Eyjabúum í hug, að ljósvisi á Faxaskeri mundi geta bætt úr þessu, því að hann gæti vísað leiðina fram hjá Þrídröngum og auk þess lýst bátum, sem sökum veðurs þyrftu að hafna sig norðan við Heimaklett eða undir Kambinum svonefnda. Hins vegar vildi þáverandi vitamálastjóri, Thorvald Krabbe, ekki fallast á þessa hugmynd um vita á Faxaskeri. Hann taldi ekki mögulegt að reisa vita á skerinu sökum brims, og sitthvað fleira tindi hann til, sem ég held, að varla hafi allt verið á rökum reist, en hafði þess í stað hugmyndir um að setja vita vestan við Stóra-Klif eða jafnvel á Elliðaey, þó að ekkert yrði úr framkvæmdum, enda ekkert samkomulag um staðsetninguna. Málið var svo á döfinni í nokkur ár, án þess að frekar væri að gert, og oft var ég uggandi á þeim tíma um gömlu Esju, sem þá var í strandferðum til Eyja, þegar hún átti að taka land í vondum veðrum. Svo bar það við eitt sinn, að ég var á ferð til Eyja með strandferðaskipi ásamt Jóni Þorlákssyni fyrrv. forsætis- og fjmrh., og þá barst þetta vitamál í tal á milli okkar. Eg klifaði á því, að heppi-legt mundi að reisa vita á Faxaskeri til að forðast hættuna í kringum Þrídranga, en þá verður Jóni Þorlákssyni að orði: „Hvers vegna ekki að setja vita á Þrídranga?“ Eg verð að

játa, að það hafði mér aldrei dottið í hug, en vissi aftur á móti, að hæpið væri að setja vita norðan á Klifið eða á Elliðaey, því að slíkur viti mundi oft falinn í þoku, þegar hans væri mest þörf.

Skömmu eftir þetta urðu mannaskipti í embætti vitamálastjóra, og tók þá við núverandi vitamálastjóri háttv. Hann sýndi strax mikinn vaskleik í starfi sínu og í sambandi við þetta mál sérstakan áhuga og kleif meðal annars sjálfur upp á dranginn til þess að ganga úr skugga um, hvort hægt væri að reisa þar vita. Nú er sá viti fullgerður fyrir nokkru og hefur verið starfræktur með mjög góðum árangri, og var því í bili vikið til hliðar hugmyndinni um vita á Faxaskeri. En nú hefur því máli skotið upp á ný, og er það, eins og áður hefur verið bent á, vegna þess, að fyrir margra hluta sakir er mikil þörf á slíkum vita, bæði vegna báta, sem þurfa að leita skjóls norðan við Heimaey í veðrum og myrkri, og svo líka vegna inn-siglingar. Við þetta bætist svo sú hörmulega reynsla, þegar „Helgi“ fórst í vetur, sem sýnir betur en áður hina miklu þörf, sem þarna er fyrir bæði vita og skýli, og vakti upp aftur hugmyndina um vita á Faxaskeri.

Í sambandi við þetta mál vil ég geta þess, að slysavarnadeildin í Vestmannaeyjum hefur sent flm. þessarar þáttill. fundarsamþykkt um sama efni, og verði reist skýli fyrir skipbrotsmenn á skerinu, er það áform slysavarnadeildarinnar að leggja til útbúnað allan innanstokks í slíkt skýli.

Ég geri ráð fyrir, að till. þessari verði vísað til hv. fjvn., þar sem hún hefur kostnað í för með sér, ef framkvæmd verður. Þar sem ákveðnar hafa verið tvær umr. um till. þessa, mælist ég til þess, að málinu verði vísað til 2. umr. að þessari umr. lokinni og til hv. fjvn.

Emil Jónsson: Herra forseti. Hv. þm. Vestm. hefur lýst ýtarlega aðdraganda þessa máls og sögu vitanna í Vestmannaeyjum, og við þetta hef ég engu að bæta. Ég vil þó fara nokkrum orðum um eitt atriði til athugunar fyrir þá n., sem fær þetta mál til meðferðar.

Það er ekki alveg ljóst af till. sjálfri, hvort ætlazt er til, ef úr þessari vitabyggingu verður, að fé til hennar sé tekið af því fé, sem veitt er til nýbyggingar vita á fjárlögum, eða veita eigi sérstaklega fé til þessarar vitabyggingar, og skerða þá ekki þau fjárframlög, sem ætluð eru til hinna almennu vitabygginga. Ég álit, að þetta þyrfti að koma skýrt fram. — Ef ekki er hugmyndin að skerða hina almennu fjárveitingu til vitabygginga, hef ég ekki nema gott eitt um þetta að segja og væri ánægja að því að fá þarna nýjan vita. Hins vegar er það annað mál, ef ætlazt er til, að vitabyggingin verði framkvæmd á kostnað hinnar almennu fjárveitingar á 20. gr. fjárl. til vitabygginga.

Í 1. um vitamál og vitabyggingar frá 1933 er gert ráð fyrir, að því fé, sem varið er í þessu skyni, sé skipt af sérstakri nefnd, og í henni eiga sæti: fiskimálastjóri, fulltrúi farmanna- og fiskimannasambands Íslands og vitamálastjóri. Þeir eiga að meta, hvar þörfin er

mest, og gera till. til rn., hvar vitar skuli reistir. Þannig á að vera séð fyrir því, að vitar séu reistir þar, sem þörfin er brýnust. En ef sá háttur verður tekinn upp, að framkvæmd þessara mála verður ákveðin á Alþingi sjálfu án skoðunar eða athugunar þessara manna, er ég hræddur um, að þessi mál geti komizt á þann rekspól, sem ekki verði heppilegur í öllum tilfellum. Ég vil benda á þetta, sérstaklega ef hið almenna fé til vitabygginga verður notað til þessara framkvæmda, hvort þá sé ekki eðlilegt, að þessi vitanefnd segði sitt álit á þessari vitabyggingu, og hvort eðlilegt sé að afgreiða þetta mál með þál. A. m. k. ætti fjvn. að fá umsögn vitanefndar um málið. — Ég segi enn, að ég er ekki að segja þessi orð til þess að draga úr því, að byggður verði viti á Faxaskeri, heldur vil ég aðeins vekja athygli á þeirri málsmeðferð, sem hér er upp tekin, og leiða athygli Alþ. að því. — Vita-bygging á Faxaskeri er einnig á vitalögunum, en þó hefur Þridrangavitinn verið reistur fyrr, en af þessu er auðsætt, að það er fullkomlega leyfilegt að byggja vita á Faxaskeri án sérstakrar lagasetningar. — Ég vil vekja athygli n. á þessu sjónarmiði og vænti, að hún æski umsagnar vitanefndar um þetta mál. Það eru því miður margir staðir hér á landi, sem settir hafa verið á vitalögin, og þar á að byggja vita, en það hefur ekki verið gert enn. Og það getur ætíð verið viðkvæmt mál, hvar á að reisa vita og hvar á að fresta því. Það þarf því að vera fyrir hendi hlutlæg og ópersónuleg athugun á því, í hvaða röð vitarnir eru reistir. — Ég tek það enn fram, að þetta er ekki sagt til þess að sporna við vitabyggingu á Faxaskeri, heldur hef ég leyft mér að vekja athygli á þessari málsmeðferð.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Vegna ræðu hv. þm. Hafnf. vil ég lýsa því yfir, að ef till. þessi fer til fjvn., verður hún send til umsagnar vitamálastjóra og vitamálanefndar. Fyrir hönd fjvn. vil ég lofa því að taka málið eins fljótt fyrir og auðið verður og láta leita umsagnar hlutaðeigandi aðila. — Vegna ummæla hv. þm. Hafnf. um það, hvort hér sé ætlazt til sérstakrar fjárveitingar til að reisa þennan vita, þá skilst mér, að svo sé ekki, heldur sé þetta bein viljayfirlýsing Alþingis að láta þessa vitabyggingu ganga fyrir öðrum og til hennar sé varið fé af þeirri upphæð, sem veitt sé til vitabygginga almennt. Þessi skilningur hlýtur að vera réttur, því að annars þyrfti að taka það skýrt og greinilega fram í till., að hér væri um sérstaka fjárveitingu að ræða. — En hvort sem heldur er, þá held ég ekki að hægt sé að ganga fram hjá tillögum vitamálanefndar. Í henni eru menn, sem munu vera dómbærastir á það, hvar hættan er mest og því nauðsynlegast að reisa vita. Ef þeirra álit hneigist að því, að reisa eigi vita á öðrum stöðum á undan Faxaskersvit-anum, sýnist mér, að ekki komi til mála að byggja þá þar vita nú, heldur þegar röðin er komin þangað. Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða þessa till. frekar að sinni.

Ffm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Ég hef hlustað á ræður hv. þm. Hafnf. og hv. þm. Barð. um þetta mál. Ég vil geta þess, að það var engan veginn ætlan mín með flutningi þessarar tillögu, að gengið yrði fram hjá löglegum aðilum, er dómbærastir teljast um þessa hluti, svo að þeir mættu segja af eða á um þessa vitabyggingu. Ég vissi, að það liggur í höndum fjv. að beina málinu inn á þessar brautir. En ég tel ástæðu til þess, að ég ber þessa till. fram fyrir þingheim, fremur en aðrar tillögur um vitabyggingar, þar sem hér er ekki aðeins um byggingu vita að ræða, heldur og byggingu skýlis fyrir sjóhrakta menn. Ég vona, að tillit til þessa verði tekið af þeim háu aðilum, sem um þetta mál fjalla.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjv. með 29 shlj. atkv.

Nefndaráli frá fjv., á þskj. 785, var útbýtt 16. maí, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

17. Læknabifreiðar.

Á deildafundum 17. apríl var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um innflutning læknabifreiða [138. mál] (A. 531).

Á 39. fundi í Sp., 19. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 44. fundi í Sp., 4. maí, var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 531, 585, 609).

Ffm. (Haraldur Guðmundsson): Herra forseti. Ég þarf ekki að hafa mörg orð fyrir þessari till. Hún skýrir sig að mestu leyti sjálf, og nánari upplýsingar er að finna í fskj., sem prentuð eru á þskj. 531.

Ekki verður um það deilt, að læknum er mjög nauðsynlegt að hafa sæmilegar bifreiðar til umráða til þess að geta sinnt læknisstörfum innan héraðs síns, hvort heldur sem er í bæ eða sveit. En þannig er ástatt í þessu efni á því svæði, sem Læknafélag Reykjavíkur tekur til, að af þeim bifreiðum, sem starfandi læknar hafa til umráða, er nokkuð yfir 20 meira en 8 ára og allt upp í 16—17 ára. Það liggur í augum uppi, að slíkum farartækjum er ekki að treysta. Slíkar bifreiðar eru oft í lamasessi, auk þess sem kostar stórfé að halda þeim við. Auk þessara 20 lækna, sem hafa bifreiðar yfir 8 ára, eru 14 læknar, sem enga bifreið hafa.

Alpt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

Það er því alveg ljóst, að þetta skapar mikla erfiðleika fyrir lækna í starfi þeirra og mikla erfiðleika fyrir sjúkrasamlög, sem við þá þurfa að semja. Við slíka samninga reyna læknar að sjálfsgöðu að koma ár sinni svo fyrir borð, að þeir fái upp borinn þennan mikla bifreiðakostnað. Hlýtur þetta því óhjákvæmilega að hafa í för með sér hækkandi gjöld. Ég skal með leyfi hæstv. forseta lesa upp nokkur orð um þetta mál úr bréfi frá Sjúkrasamlagi Reykjavíkur. Þar segir svo:

„Vér þurfum litlu að bæta við þau rök, sem fram koma í greinargerðinni, en viljum lýsa því yfir sem skoðun vorri, að bilakostur lækna sem heild sé gersamlega óviðunandi og hafi verið það lengi. Hafa mál þessi oft verið til umræðu hjá samlagsstjórninni síðustu árin, og hefur samlagið, ásamt Tryggingastofnuninni, reynt að styðja tilraunir lækna til að fá bætt úr því vandræðaástandi, sem hér er um að ræða. Er það ljóst, að hér fara saman hagsmunir samlagsins og læknanna, því að auk þess, sem bilavandræðin gera hið erfiða starf læknanna enn þá erfiðara, þá gera þau það einnig miklum mun dýrara en vera þyrfti, ef vel væri fyrir þessum málum séð. Hefur þetta valdið miklum erfiðleikum síðustu árin í samningum vorum við lækna, enda leit svo út um s. l. áramót, að samningar mundu beinlínis stranda af þessum sökum. En þó að betur tækist til en á horfðist, meðal annars af því, að þér léðuð máls á því á fundi, sem þér sátuð með samninganefndum Sjúkrasamlags Reykjavíkur og Læknafélags Reykjavíkur, að flytja málið á þingi, þá er það víst, að vér urðum að sæta mun verri kjörum vegna ástandsins í bilamálunum, og eins hitt, að samningsaðstaða vor næst þegar semja þarf verður margfalt verri, ef ekki fást verulegar úrbætur.“

Ég þori ekki að fullyrða, hvað miklu það munar í krónum, hversu samningar við lækna hafa orðið fjárfrekari af þessum sökum, en það er áreiðanlega mjög há upphæð.

Ég hef síðan ásamt heilsugæzlustjóra og forstöðumanni sjúkrasamlagsins rætt við fjárhagsráð, sem taldi sig hafa skilning á þessu efni og vilja gera það, sem fært er, einkum ef hæstv. ríkisstj. sæi sér fært að láta sinn vilja koma í ljós og styðja till. á þann hátt, að mætt verði þessum eðlilegu óskum.

Ég skal svo ekki fjölyrða meir um þessa till. Ég skal aðeins geta þess, að ég hef lista yfir þá lækna, sem eru bifreiðarlausir eða eiga eldri bifreið en 8 ára, sem ég get afhent n., sem fengi málið til meðferðar.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að umr. verði frestað og málinu vísað til allshn. til athugunar.

Kristín Sigurðardóttir: Herra forseti. Ég hef komið með brtt. við þáttill. hv. þm. — Ég skil vel, að læknar hafa mikla þörf fyrir bifreiðar, en þó að þeir hafi mikla þörf fyrir að fá fluttar inn bifreiðar, þá er þó ekki síður þörf að flytja inn sjúkrabifreiðar. Það er kunnugt, að Reykjavík á aðeins tvær sjúkrabifreiðar, sem eru í gangi og eru þó svo miklir garmar, að ekki er hægt að senda þær út á land. Þær

hafa annast svo að segja alla sjúkraflutninga sunnan- og vestanlands. Nú eru þær svo úr sér gengnar, að ekki er hægt að senda þær út á land, hvað sem við liggur. Það eru að visu til sjúkrabifreiðar á Selfossi og í Hafnarfirði, en þær geta bilað líka, og þá er í óefni komið. Það hefur verið sótt um leyfi fyrir sjúkrabifreiðum fyrir Rauða krossinn, en það hefur ekki fengist. Þess vegna kom ég nú með till. um, að svo framarlega sem hægt er að veita leyfi fyrir læknabifreiðum, þá verði veitt leyfi fyrir sjúkrabifreiðum, því að allir sjá, hvílik nauðsyn það er.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin fram.

18. Verðlag á benzíni og olfu.

Á 39. fundi í Sp., 19. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um samræmingu á verðlagi á benzíni og olfu [142. mál] (A. 552).

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

19. Skömmtnun á byggingarvörum.

Á deildafundum 21. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um afnám skömmtnunar á byggingarvörum og á hömlum þeim, sem nú eru á byggingu hæfilegra íbúðarhúsa, úti- og sveitum og verbúða [144. mál] (A. 556).

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Það er nú svo illa stundaður þessi fundur í sameinuðu Alp., að það mætti fremur kalla hann fund í sundurdreifðu Alp., og er því kannske ekki ástæða til að fara nákvæmlega út í þetta, en ég verð þó að reifa málið nokkuð. Ég vil taka það fram, að síðan ég lagði þessa till. fram, hef ég orðið fyrir gagnrýni á strætum og gatnamótum fyrir, að ég gengi ekki nógu langt í kröfunni um afnám á skömmtnun og að hér þyrfti djúptækari aðgerða. Það, sem

hér er farið fram á, er, að hæstv. ríkisstj. láti fara fram athugun á því, hvort ekki sé hægt að afnema skömmtnun og létta höftunum á minni byggingarframkvæmdum, og er þetta í samræmi við lögin um fjárhagsráð frá 1947, því að þar var ekki gert ráð fyrir, að ákvæðin um fjárfestingarleyfi næðu til smærri bygginga, en þó var það heimilað, en nú finnst ýmsum, að fjárfestingarathafnir gangi of langt og torveldi um of nauðsynlegar byggingarframkvæmdir. Reglugerð fyrir fjárhagsráð frá 1947 gerði ráð fyrir, að mannvirki, sem ekki kostuðu meira en 10 þús. kr., krefðust ekki fjárfestingarleyfis, og eins með lítil íbúðarhús til eigin afnota, enda mun hafa verið ákveðin hámarksstærð á þeim, svo að þetta ákvæði yrði ekki misnotað; og loks, að úti- og verbúðir, sem ekki kostuðu meira en 50 þús. kr., væru undanþegin þessu ákvæði. Þetta þótti fjárhagsráði ekki nóg, og í ágúst 1947 setti það skömmtnun á allar helztu byggingarvörur, svo að þótt byggingarframkvæmdir væru ekki háðar fjárfestingarleyfi, þá væru þær þó að minnsta kosti háðar skömmtnuninni. Það verður því að afnema þessi skömmtnunarákvæði. Fjárhagsráð gaf í fyrstu út skömmtnunarseðla fyrir undanþágum þeim, sem ég gat um áðan, og framan af ári 1948 er talið að þessi leyfi hafi fengist greiðlega, en í júní 1948 er að mestu tekið fyrir slíkar leyfisveitingar vegna efnisskorts. Og um haustið 1948 var þessu breytt í samræmi við þá venju, sem myndast hafði, og þetta lagt allt saman undir fjárhagsráð, svo að undanþágurnar voru að heita mátti alveg afnumdar, aðeins ákvæðið um, að eigi þyrfti fjárfestingarleyfi fyrir framkvæmdum, sem eigi kostuðu í efni og vinnu meira en 10 þús. kr., var látið haldast. Þetta náði þó ekki til úti- og húsa í sveitum, en hafði að heita mátti enga þýðingu vegna skömmtnunarinnar. Þannig er þessum málum háttað enn í dag. Nú finnst mörgum, að nú horfi öðruvísi við með takmörkun á athafnafrelsi, sem nauðsynlegt þótti, þegar fjárhagsráð var sett. Byggingar eru nú dýrari og nær ómögulegt að fá lán, svo að það ætti að vera nægur hemill á fjárfestingu manna. Hinu þarf ekki að lýsa, hve miklar tafir, óþægindi og skriffinnsku þetta leiðir af sér, eins og slík opinber íhlutun gerir að jafnaði. Byggingarkostnaður minnkar ekki, heldur vex, og vinnukrafturinn notast verr. Nær ómögulegt er fyrir þá, sem ráðast í minni háttar byggingar, að undirbúa það, sem þarf, svo sem að útvega byggingarefni og ráða til sín fólk á hæfilegum tíma. Það er ekki hægt vegna þess, að menn þurfa að vera vonbiðlar mánuðum og missirum saman um byggingarleyfi og skömmtnun, jafnvel að hinum minnstu framkvæmdum. En ég held, að sé ekki sama, hvar á landinu byggja á. Sérstaklega er það annað, hvort er í höfuðstaðnum eða úti um byggðir landsins eða í kaupstöðum og kauptúnum úti á landi. Það má segja, að allt annað viðhorf sé í Reykjavík en annars staðar á landinu í stórum dráttum. Hér fer það mjög í vöxt, að bærinn byggi í stórum stíl íbúðir fyrir margt fólk í einu, en slíkt á sér ekki stað úti um land. Það er líka mikill munur, hvort

menn ætla að byggja til að leigja út eða selja annars vegar eða reisa þak yfir höfuðið á sjálfum sér. Það er áreiðanlega allt annað en gróðabrall, sem vakir fyrir almennum borgurum utan Rvíkur, þegar þeir eru að leitast við að koma upp þaki yfir sig. Ég fullyrði ekki, að slíkt sé ekki til hér í Rvík, og það má með nokkrum rétti segja, að margir byggi hér óþarflega stórt, en það á ekki við alla, og margir eru líka hér í Rvík að basla við að koma yfir sig þaki.

Það hefur verið venja í nærliggjandi kaupstöðum, þar sem menn stunda aðallega sjósókn, að nota haustið, þegar lítið er um sjósókn eins og oft er, til þess að koma yfir sig þaki. Þetta hefur verið mjög hagkvæmt — þá hafa menn getað unnið hver hjá öðrum í vinnuskiptum og létt þannig mikið undir með kostnað við bygginguna, þar sem ekki hefði verið um aðra vinnu að ræða á þessum tíma. Þetta hefur líka þann kost, að vinnukrafturinn verður jafnarðbær fyrir þjóðfélagið utan vertíðar eins og á vertíð. Nú hafa fjárfestingarhömlur orðið alvarlegur tálmi í götu þeirra, sem á þennan hátt eru að reyna að bjarga sér. Mörgum hv. þm. mun vera þetta vel kunnugt, þar sem þeim hefur í mörgum tilfellum verið falið að reyna að herja út byggingarefni fyrir þessa illa stöddu skjólstaðinga sína í fjárhagsráði. Jafnvel í smæstu athöfnum, eins og byggingu súrheysgryfja, hafa menn orðið að biða eftir leyfi mánuðum saman.

Ég ætla ekki hér að láta í ljós skoðun mína á fjárfestingarpólitíkinni. Það gerði ég þegar lögin um fjárhagsráð voru sett og var þá í þeirra hópi, sem ekki höfðu óbrigðula trú á því skipulagi, sem lögin áttu að hafa í för með sér. Það, sem vakir fyrir mér með þessari till., er fyrst og fremst að reyna að fá fram einhverja breytingu á þessum reglum og meðferð ríkisvaldsins á fjárhagsráðsl., svo að betur nýtist athafnaþrá manna. Ég þykist með þessu vilja gera tvennt, í fyrsta lagi stuðla að heilbrigðri þróun í byggingarmálum alþýðumanna og hins vegar vinna þjóðfélaginu gagn með því að gefa þeim, sem þess óska, tækifæri til að vinna við að koma upp yfir sig þaki, þegar ekki er um aðra atvinnu að ræða og þeir að öðru leyti hafa efnalega möguleika til að framkvæma slíkt. Það þykir mörgum ótrúlegt, hvað byggingarkostnaður getur verið miklu lægri utan Rvíkur en í Rvík. Ég veit sjálfur um fjöldamörg dæmi um litlar íbúðir í Vestmannaeyjum og Keflavík, sem eru svo miklu ódýrari en hliðstæðar íbúðir í Rvík, að það er næsta erfitt að skilja. Nú er efnið í flestum tilfellum ekki ódýrara, að minnsta kosti ekki það útlenda. Það, sem ég held að hér komi til greina, er það, að undanfarið hefur mjög farið í vöxt, að menn hefðu mikla samvinnu um slíkar byggingar. Sjómenn í þessum bæjum hjálpa hverjir öðrum, og þegar þeir ganga að verki með kappi og elju, verða allt önnur vinnubrögð en við margar byggingar hér í Rvík, auk þess sem hinar ströngu reglur um fagvinnu gera húsin hér miklu dýrari en ella mundi verða, ef lagtækir menn fengju sjálfir að annast þau störf, að vísu undir eftirliti fagmanna.

Ég hygg, að það muni ekki ofsagt, að venjuleg þriggja herbergja íbúð með eldhúsi, baði og kjallara, byggð utan Rvíkur, muni vera ¼ ódýrari en hér í Rvík sjálfri. Það kann einhver að segja, að þetta komi ekki þessu máli við, sem hér er til umr. En mér finnst þessi samamburður dálítið athyglisverður og full ástæða til þess að gefa honum gaum einmitt í sambandi við þetta mál. Um útihús, bæði til sjávar og sveita, verð ég að segja það, að það er næsta hjákátlegt, að sækja þurfi um leyfi til slíkra bygginga til Rvíkur. Sama er að segja um nauðsynlegar verbúðir. Menn eru yfirleitt ekki að leika sér að byggja slík hús, og ætti því að vera óþarfi að setja nokkrar hömlur við þeim. Ég held líka, að reynslan hafi sýnt, að allar þessar hömlur eru næsta óheppilegar, og stundum verða þær til þess, að ýmsir fara að sækja um leyfi án þess að hafa nokkra möguleika til að nota þau. Hins vegar held ég að ekki ætti að vera nokkur hætta á ferðum, þó að slakað væri á þessu og þeim, sem þess óska og hafa til þess möguleika, verði leyft óhindrað að koma sér upp íbúðum. Eins og ég sagði í upphafi, finnst ýmsum sjálfsagt ekki nægilega langt gengið með þessari till., en það ætti þó alltaf að vera nægilega langt gengið til að vekja til umhugsunar um þessi mál, svo að menn sjái, í hvert öfni er komið. Eitt dæmi af mörgum get ég nefnt um það, hvernig þessar hömlur eru í framkvæmd varðandi smávægilegar en þó mjög nauðsynlegar framkvæmdir. Þegar ég var á ferð í Eyjum um páskana, hitti ég mann, sem bað mig að herja út leyfi fyrir sig fyrir einni súrheysgryfju. Hann kvaðst hafa sótt um þetta leyfi til fjárhagsráðs í desember, en ekki fengið svar um það, hvort leyfið væri veitt, og auðvitað hafði hann ekki tíma til að fara sjálfur til Rvíkur bara vegna þessa leyfis, enda sýnist það nú harla óþarft. Hver maður með opin augu hlýtur að sjá, að þetta getur ekki gengið og hér verður að verða breyting á. Hæstv. stjórn ætti nú að láta athuga þetta mál og bæta úr því eftir föngum. Það er áreiðanlega kominn tími til að slaka á ýmsum hlutum í sambandi við minni háttar fjárfestingar. Hitt er sjálfsagt nauðsynlegt, að hafa eftirlit með óhóflegum byggingum, bæði hjá einstaklingum og hinu opinbera, þar sem mikið efni þarf til, en það á bara að vera auðvelt, þó að ekki sé heft sjálfsbjargarviðleitni þeirra, sem eru að reyna að koma yfir sig þaki.

Ég ætla svo ekki að orðlengja þetta frekar, en legg til við hæstv. forseta, að till. verði vísað til 2. umr. og allshn. — held að hún hæfi bezt til að fjalla um málið.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

20. Sauðfjársjúkdómar.

Á deildafundum 21. apríl var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um sérfræðilega aðstoð vegna sauðfjársjúkdóma [145. mál] (A. 562).

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér ásamt tveim öðrum hv. þm. að flytja till. þessa, í trausti þess, að hún fái skjóta afgreiðslu. Ég ætla ekki að eyða tíma þingsins í það að rekja sögu sauðfjársjúkdóma hér á landi. Hún er öllum kunn, og mikið hefur verið gert til að ráða bót á þeim. Það má vera, að eitthvað hafi verið leitað til útlanda um hjálp í þessum efnum, en lítið mun það hafa verið á seinni árum, en nú er vitað, að bæði sameinuðu þjóðirnar og stjórn efnahags-samvinnustofnunarinnar í Washington hafa á að skipa hinum færustu sérfræðingum í sjúkdómum manna, dýra og jurta og láta þessa sérfræðikunnáttu í té meðlimum sínum, þegar nauðsyn krefur, með litlum eða engum tilkostnaði, eftir samkomulagi milli þessara stofnana. Það má vera, að þetta beri engan árangur, en við erum nú að leggja út í kostnaðarsamar aðgerðir á þessu sviði, svo að við flm. töldum rétt að athuga þetta jafnhliða öðrum ráðstöfunum. Ætlunin er því ekki að hindra neitt, sem nú er verið að gera í þessum efnum hér innanlands, heldur að reyna að fá ráðleggingar erlendis frá. Gera má ráð fyrir, að þetta kosti okkur lítið sem ekkert, en vænta má árangurs, og mikið er í húfi. Því vænti ég, að till. verði samþ. og verði að umr. lokinni send til síðari umr. og fjvn.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég hef verið að brjóta heilann um það, hvað ætti að fást með þessari till., en ekki komizt að neinni niðurstöðu. Það eru einstök atriði, sem ég vildi vekja athygli n. á, áður en hún fær málið til afgreiðslu. Í fyrsta lagi, að veikir þær, sem hér er um að ræða, eru taldar þrjár. Tvær þeirra eru þekktar erlendis, en ein er óþekkt alls staðar nema hér. Mæðiveikin svonefnda er til erlendis, og er víða erlendis búin að verja millj. kr. til að rannsaka hana, en án niðurstöðu. Ég vildi biðja hv. n. að athuga þetta, og getur hún séð á skýrslum hjá erlendum þjóðum, á hvaða stigi málið er hjá þeim og hvaða niðurstöðu sé vænt. Hin veikin, garnaveikin, er þekkt um allan heim, og er talið, að hún dregi 1—3% þar, sem hún er búin að vera nokkurn tíma, en drepur meira í byrjun, en engin þjóð litur samt á hana sem vágast. Hvað sameinuðu þjóðirnar eiga að segja um þetta, veit ég ekki. Þessi veiki er einnig í kúm, og var farið að

bólusetja við henni í Frakklandi 1928 og í Englandi 1932, þar sem 1000 kálfar voru bólusettir og 1000 voru ekki bólusettir, og drapst nokkuð af þeim, en ekkert af hinum. Hér var gerð tilraun á 100 lömbum, og af lömbunum, sem voru ekki bólusett, eru 6 dauð, en ekkert af hinum. Ég vildi því vita, hvað ætti að gera með að leita til sameinuðu þjóðanna í þessum efnum. Ef það hefði átt að leita til þeirra um styrk til fjárskiptanna, þá hefði ég skilið það, en í till. er ekkert farið fram á slíkt, en ég get ekki séð, að hvaða gagni getur komið að samþ. hana svona. Ég vil biðja hv. n. að athuga vel, hvað fyrir liggur í málinu, og væri gott, ef hún gæti skýrt þm. frá athugunum sínum í nál. Ég geri ráð fyrir, að bæði hér í þinginu og eins utan þess séu margir, sem ekki gera sér ljóst, að veikir þessar vinna einnig tjón erlendis. Um þingeyksku mæðiveikina vita menn fátt, og væri það þá helzt um hana, sem hægt væri að fá leiðbeiningar, en þó býst ég varla við því. En ég vona, að hv. n. kynni sér þetta vel og afli upplýsinga, sem ég held þó að séu af skornum skammti, áður en hún gengur frá till.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit frá fjvn., á þskj. 777, var útbýtt 16. maí, en till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

21. Austurvegur.

Á deildafundum 28. apríl var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um framkvæmd l. nr. 32 1946, um Austurveg [150. mál] (A. 592).

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Eiríkur Einarsson): Herra forseti. Ég geri ráð fyrir, að það verði annriki fram eftir deginum, þar sem fjárlfrv. er á dagskrá, og vil ég því stilla orðum mínum í hóf, þótt hér sé um að ræða mikilsvert málefni, þar sem er framkvæmd l. um Austurveg. Ég álit, að það sé langöruggast allri málafærslu með þessari þáltill., að málið er í sjálfu sér margþekkt hér á Alp. og kunnugt flestum að því er undirbúning snertir, sem er framkvæmdur af fróðum mönnum og án flokkadeilna á Alp., þar sem var séð um, að þessa rannsókn önnuðust menn sinn frá hverjum stjórnmalaflokk, og eftir nákvæma ihugun þessara þingkjörnu fræðimanna urðu þeir allir á eitt sáttir um, hvað gera skyldi, og af þeirri rót eru runnin l. nr. 32 1946,

um Austurveg. Eins og þau l. bera með sér, þá var áhugi fyrir þessu máli það mikill á þingi, að það þótti ástæða til að tímabinda þessa laga-setningu, hvenær þetta verk yrði framkvæmt. Það var ákveðið, að þessi vegur skyldi lagður og fullgerður á næstu 7 árum, og þetta er lög-bundið, og það hefur í rauninni ekkert neikvætt komið fram um þetta, en það vantar bara einn hlekk í þetta, það hefur ekkert verið gert, i. hafa ekki verið framkvæmd. Þótt ekki þýði að sakast um orðinn hlut og engum sérstökum sé um að kenna, þá verð ég að segja, að þetta er einstök meðferð á stórmáli. Þegar rennt er augunum landshornanna á milli, þá er mönnum ljóst, að það eru margar þarfir, sem þarf að leysa, og sums staðar aðkallandi, en um hitt verður ekki deilt, að þetta er stærsta sam-göngumál landsins. Þetta er fyrsta stóra sam-göngumál Íslendinga, sem vakti athygli alþjóðar, og það er búið að standa í stappi um þessa framkvæmd marga áratugi og svo mjög um eitt skeið, að þeir, sem voru í broddi fylkingar, gerðu það að stjórnálagu heildarmáli og sérstöku áhugamáli, að í þessa framkvæmd yrði ráðizt. Það þarf ekki að minna á annað en það, þegar Jón Þorláksson barðist fyrir járnbrautarmálinu, enda þótt hann við nánari athugun kæmist að þeirri niðurstöðu, að þessi samgöngubörf yrði bezt leyst með vegagerð fremur en járnbraut, og sérfræðileg n., sem fengizt hefur við þá athugun, komst að sömu niðurstöðu. Um vegarstæði er heldur enginn ágreiningur að öllu athuguðu, það var Þrengslaleiðin, sem kom til ágreiningslausrar ákvörðunar.

Ég geri ráð fyrir, að sumum vaxi í augum framlögin, sem voru ætluð úr ríkissjóði til þessara 7 ára framkvæmda, að ljúka veginum alia leið milli Reykjavíkur og Selfoss, en það voru yfir 20 millj. kr., áætlað eftir verðlagi 1945–46, enda miðað við, að vegurinn yrði steinsteyptur alla leið. En það var gert ráð fyrir, að fyrsti meginkafli hans yrði gerður sem ofaniburðarvegur á venjulegan hátt, en síðar væri gengið frá honum endanlega.

Vegna þeirrar tregðu að tryggja framkvæmd þessarar mikilsverðu vegagerðar, þá höfum við flm. orðið til þess að bera þessa till. fram og reyna að fylgja málinu hófsamlega, án þess að binda ríkinu ósanngjarnar byrðar, því að hver skyldi neita því, að í mörg horn er að lita? Við höfum tekið það ráð að gera það að till. okkar, að notuð sé heimild til lántöku af hálfu ríkissjóðs til þessara aðgerða, sú heimild er fyrir hendi, og ríkisstj. gæti notað hana samkvæmt lagarétti. Við leggjum til, að lántökuheimildin verði notuð að nokkru, eða allt að 5 millj. kr., til þess að byrja á vegagerðinni, og er þar miðað við kaflann frá Svinahrauni austur um Þrengsli til Þjóðvegur í Ölfusi, er fyrst verði gerður sem malborinn akvegur. Þetta er nauðsynlegasti kaflinn, og þegar hann er kominn, þá er gert ráð fyrir, að úr mikilli nauðsyn sé leyst og að þessi vegur komi að sjálfstæðum notum, þegar snjóalög eru og vetrarhórkur, til þess að forðast frekari kostnað og vandræði af þessum margumræddu samgöngumálum.

Það dylst ekki, að það er nær helmingur

allra Íslendinga, sem ætti að þessu að búa með nauðsynjar sínar, sem reynir á þegar verst gegnir, þ. e. vetrarferðirnar. Þarna er höfuðstaðurinn annars vegar og Suðurlandsundirlendið hins vegar með samfelldar daglegar þarfir, þ. e. mjólkur- og mjólkurvöruflutninga, sem margir mundu segja að megi aldrei sleppa úr degi. En það varð nokkurt tog um það, sem ég vildi sízt nota til ýfinga, hvort það skyldi fyrst ljúka við varaleiðirnar, endurbætur á Þingvallaleiðinni og Krisuvíkurveginum, áður en hafizt yrði handa um lagningu þessa vegar. Það varð ofan á, að Krisuvíkurléiðinni yrði lokið áður en byrjað væri á Austurvegi, og nú er komið að Austurvegi. — Það er ekki nema gott um það að segja, að Krisuvíkurveginum var lokið, en vegalengdarmunurinn á þeirri leið og Austurvegi er um 40 km. En það kennir ekki fyrr en kemur að hjartanu, og í snjóalögnum í fyrria, þegar Hellisheiðarvegurinn tepptist og farin var Krisuvíkurléiðin, þá var gerð þessi upphrópun í blaði: moka, moka, við gefumst upp á að fara svona langt, við skulum heldur moka. — En Sunnlendingar segja og Reykvik-ingar segja: Það á ekki að moka, heldur gera Þjóðveg, sem stendur upp úr snjónum.

Síðan 1946, þegar l. um Austurveg voru sett, veit ég ekki til að neitt hafi komið fram, sem afsanni réttmæti þessarar lagasetningar um Austurveg. Ég veit, að vegamálastjórnin hefur, þegar reynt hefur á snjóalög hvað mest, látið athuga þessa umræddu leið um Þrengsli, og sú athugun virðist benda til þess, að vel upp hlaðinn vegur á þessari leið muni standa af sér snjóalög. Ég þykist vita, að einhverjir þm. muni segja sem svo: Hvað þýðir að vera að samþ. þetta, fást nokkrar 5 millj. kr. til framkvæmdanna? Þessu verður ekki svarað fyrr en reynslan gerir það og fyrr en þessi till. er samþ. En ef það kæmi að því, þá efast ég ekki um, að það mundi nást mikið fé til þess, t. d. í Árnes-sýslu. Á hverju byggi ég þá skoðun? Ég byggi hana á því, að enn þá er á Íslandi margt manna, sem ekki stendur á sama, í hvað þeir leggja fé sitt, þeir hafa þörf, vilja og áhuga fyrir þessu máli. Ég veit t. d., að austanfjalls mundu margir vera fúsir til að ljá þessu máli lið, og ég ætla, að sama máli gegni um höfuðstaðinn. Þegar maður talar um að samþykkja í hendur ríkisstj. svona lántökuheimild, þá mundu sumir segja, að þetta sé ekki hægt fjárhagsins vegna. En því verr sem hagr Þjóðarinnar er á vegi staddur, því nauðsynlegra er þetta, nema það eigi að leggja árar í bát, og það veit ég að ekki er meiningin. Það hefur verið talað um viðsýni og framfarahug landsmanna, og það hefur verið lögð áherzla á að fá fé til fram-ræslu, ræktunar og bygginga nýbýla fyrir austan; framleiðslan er fyrir austan, en sölu-staðurinn er Reykjavík. Hver getur deilt um það, að frumskilyrðið, ef á að undirbyggja þetta í rétttri röð, það sé sáemileg samgöngumál milli þessara staða áður en nýbýli eru reist? Ég nefni þetta til athugunar, það hefur alltaf verið van-rækt, sem átti að vera búið að gera fyrir mörgum áratugum. Mþn. komst að þeirri niðurstöðu, að þetta væri í rauninni gróðafyrirtæki; ef hægt yrði að komast þessa beinu leið að

vetrinum, þá sparaðist vegalengdin um Krísvík eða Þingvöllum. Þeir gera sér grein fyrir, hvað kostar þungur flutningabíll eða rútubíll þessar löngu leiðir. Svo er annað, sem kemur til greina í þessu sambandi; það er, hvað betri vegur fer betur með tækin, og á því sparast benzín, gúmmi og olía og þar með erlendur gjaldeyrir. Eg geri því ráð fyrir, að hv. þm. og aðrir, sem áhuga hafa á þessu máli, sjái, að þetta er mikil sparnaðarráðstöfun auk alls öryggis, sem það veitir. Því lengur sem það biður, því verr. Af því stafar eyðsla og vandræði, því að það er ekkert annað en þjóðareyðsla og öryggisleysi, þegar mikilsverðar aðgerðir dragast á langinn. Það mætti svo margt annað um þetta segja, sem ég læt ómælt nú, nál. frá mþn. er skýrt og greinilegt og hv. þm. hafa það í höndum, og það segir meira um þessar aðgerðir en hægt er að segja í einni stuttri ræðu. Það liggur í augum uppi, að þótt einhver vilji brosa í kamp, af því að lántökuheimildin er 5 millj., þá mundi enginn hlæja að því, sem á að því að búa og veit, hvað í húfi er, því að þetta mannvirkur kemur í stað hafnarbóta og hafnargerða, og þessi vegur er þá eins konar stórhafnarmál eða hafnarbótamál Sunnurlendinga milli höfuðstaðarins og Suðurlandsundirlendisins. Sá maður, sem þessu er kunnugastur, býst varla við að þessum kafla, úr Svinahrauni austur í Ölfus, verði lokið á einu sumri, hann býst við, að það mundi þurfa til þess tvö eða þrjú sumur, því að hann er varkár maður og segir eins og hann álitur, að þetta eigi að gera. Og hann mun ekki áætla, að þetta gangi örrar en tók eru á. En þó að hér sé í till. áætlað að taka 5 millj. kr. lán til þessa vegar, þá er með því ætlað að gera það, sem framkvæma skal fyrsta sumarið. — Eg vil, að svo mæltu, ekki tefja þingið með lengri ræðu um þetta, því að málefnum hér er mörgum svo hátt — og eins er um þetta mál —, að framgangur þeirra fer eftir nauðsyn þeirra og eftir því, sem menn hafa kynnt sér málin, en ekki eftir ræðulengd um þau. Eg treysti því, að hv. þm. ljái þessu máli liðsinni sitt. Eg geri ráð fyrir, að því verði vísað til n., þó að það sé ekki sérstök ósk mín, og þá ætla ég, að það sé hv. fjvn., sem því eigi að vísa til. Treysti ég þeirri hv. n. til að hafa sem greiðust svör um málið, þar eð nú stýttist þingtíminn, sem eftir er af þessu þingi.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Það eru aðeins fáein orð um þessa þátt, áður en hún fer til nefndar. — Það er nú svo, eins og hv. þm. vita og hv. 1. flm. benti á, að til er lög-gjöf um Austurveg, þar sem er heimild til þess að taka 20 millj. kr. lán til þess að leggja þennan veg. Þessi lög-gjöf var sett 1946. Og það hefur þess vegna ekki á þeim tíma, sem liðinn er síðan, skort heimild til þess að taka lán í þessu skyni, til þess að hefjast handa um þessa vegagerð. En þær ríkisstjórnir, sem setið hafa síðan og fram að þessu — og nú er sú þriðja þeirra sett á rökstóla —, hafa ekki treyst sér til þess að nota þessi heimildarlög. Og það er blátt áfram af því, hvernig ástætt er nú í landinu um fjármál, sem öllum hv. þm. er ljósara en svo, að ástæða sé til að rekja það. Allir hv.

þm. vita, að ríkissjóður er svo gersamlega hlaðinn skuldum, að þess eru engin dæmi í sögu landsins fyrr, og þetta er fyrir það, að Alp. og ríkisstjórnir hafa ákveðið miklu meiri framkvæmdir á vegum ríkissjóðs eftir einstökum lögum en ríkissjóður hefur haft nokkra möguleika á að standa undir. Og þar hefur verið lögfest að gera miklu meira en nokkrir möguleikar hafa verið á að fá lán til. Og þar af stafar það hörmulega ástand, sem orðið er raunveruleiki í þessum efnunum. Og þetta eru ástæðurnar fyrir því, að ríkisstjórnirnar, sem setið hafa að völdum síðan lög um Austurveg voru samþ. á Alp., hafa ekki treyst sér til þess að fara af stað með að framkvæma þessi lög. Og það er af þessum ástæðum, sem það er ekki hægt á þessu ári að fara af stað með að framkvæma þessi lög. Það er alveg óframkvæmanlegt að byrja á þessu verki í ár. En til þess að færa þessum orðum mínum frekari stað, verð ég að koma inn á tvö eða þrjú atriði.

Ef við litumst um í stjórnarráðinu þessar vikurnar, þá eru viðfangsefnin þar nú þau að reyna með einhverju móti að finna leiðir til þess, að allra bráðnauðsynlegustu framkvæmdir þurfi ekki að stöðvast vegna fjárskorts. Þetta vita allir hv. þm. líka, því að þeir vita, hvernig þeir þurfa að ganga á milli aðila hér í landinu til þess að reyna að útvega lán til þeirra framkvæmda, sem þeirra héruð eru með á þróunum, og vita, hvernig það gengur. Og þeir vita líka, að ríkisstj. hefur enga möguleika til þess að hjálpa til í þessum efnunum, þó að hún vildi velta ríkisábyrgðir í þessum efnunum, af því að það er ekki hægt að fá lán. Þetta ástand er ekki nema eðlilegt, þegar vitað er, hvernig við höfum hagað okkur, og eftir því, hver samdráttur er orðinn í útflutningsframleiðslunni. Og þegar það er athugað, þá er hverju barninu það skiljanlegt, að svona hlýtur þetta að vera með lánsmöguleikana, eins og ég hef greint. Eg nefni til dæmis um þau vandræði, sem nú þarf að leysa, að hér fyrir austan fjall standa allangar rafmagnslínur, þar sem aðeins eru komnir staurarnir, en þráðinn vantar, til þess að hægt sé að koma rafmagnsleiðslu þar við, og engin ráð eru til þess að koma rafmagnsþræðinum á þessa staura, vegna þess að það vantar bæði erlendan gjaldeyri og íslenska peninga til framkvæmdanna, sem menn sjá engin ráð til þess að ná í. Það vantar ekki lánsheimild til þess að bjóða út lán til þessara framkvæmda til að greiða það, sem þarna vantar að setja upp, en það vantar möguleikana til þess að fá þessi lán. Og hv. þm. vita, að margar raforkuframkvæmdir, bæði dieselstöðvar og annars konar rafmagnsvirkjanir, eru alveg í þann veginn að stranda vegna þess, hve mikið hefur verið færzt í fang í sambandi við þessar framkvæmdir. Og því er nú svo óskaplega ástætt, að það er varla, að menn geti leyst út — sem er vegna lánsfjárskorts — vélar og tæki til þessara hluta, sem liggja hér á hafnarbakk-anum. Og það verður að reyna í slíkum tilfellum að fá lán, 50 þús. kr. í einum stað og 100 þús. kr. í öðrum o. s. frv., til þess að forða því, að þessar framkvæmdir stöðvist alveg. Og ég tel alveg ákveðið, að það verði að hjálpa fyrst

þeim framkvæmdum, sem svo er ástatt fyrir eins og ég nú gat um síðast, áður en farið er út í að reyna að setja af stað nýjar framkvæmdir eins og stefnt er að með þessari þáttill. Það þýðir ekkert að ætla sér — í viðbót við öll þau vandræði vegna annarra framkvæmda, sem að því eru komnar að stöðvast — að hefja stórkostlegar nýjar framkvæmdir. Þeir, sem byrja að hafa á framkvæmdum fyrir atbeina þess opinbera, svo sem raforkuframkvæmdum, eins og ég hef getið, o. fl., eiga í raun og veru rétt á því, ef einhver lán er hægt að fá innanlands, að þeir fái að njóta þeirrar aðstoðar eða á annan hátt verði komið þeim til aðstoðar, til þess að forða frá stórskemmdum þeim framkvæmdum, sem þegar er búið að leggja í — og m. a. í sömu sveitum, sem þeir hv. þm. eru fulltrúar fyrir, sem flytja þessa þáttill. hér um Austurveg, og í þeirri sveit, sem hv. síðasti ræðumaður er fulltrúi fyrir. Þannig verður að reyna að koma í veg fyrir stöðvun og jafnvel óbætanlegt fjártjón hjá þeim, sem búinir eru að leggja í stórfamkvæmdir, ef um einhverja lánsmöguleika væri að ræða. En það getur hver maður séð, sem fylgist með hér í þinginu, að það er ómögulegt að sjá það í dag, hvernig það gæti tekizt að sjá lánsmöguleika til þess að fara nú út í þær framkvæmdir, sem hér er um að ræða í þessari till. Og það mundi engin ábyrgð ríkisstjórn gera að nota það litla lánstraust — eins og nú er komið málum —, sem kynni að vera fyrir hendi, til þess að byrja á nýjum stórfamkvæmdum, nema þá að um væri að ræða að komast hjá einhverju neyðarástandi, án þess að fyrst væri leyst úr því, sem ég hef tekið fram, að á sér stað um ýmsar framkvæmdir, sem þegar hefur verið farið af stað með, en eru að því er virðist að því komnar að fara í strand vegna fjárskorts. — Og hér er ekki aðeins spurning um lánsfé, hvort hægt sé að fá það, heldur líka fjárfestingarspursmál. Nú er búið að ganga frá fjárfestingaráætlun fyrir árið 1950. Og ef menn vilja fara út í að gera svona stórfamkvæmdir, þá á að sækja um það til fjárhagsráðs fyrir fram. Þetta vita allir hv. þm., að þetta á að koma inn í fjárfestingaráætlun ársins, ef úr framkvæmdum á að verða. En vitanlega hefur þetta ekki verið gert. Og í þeirri fjárfestingaráætlun, sem verið er að vinna eftir, er aðeins gert ráð fyrir samskonar, og þó líklega heldur minni vegagerðum heldur en voru framkvæmdar í fyrra. — Nú hugsa menn kannske sem svo: Er ekki hægt að bæta við fjárfestingarleyfin, svo að þau verði riflegri en áætlað hefur verið? En þá er rétt að rifja upp, að það er búið að veltast með það vikum og mánuðum saman, hvort það mundi vera hægt að bæta við fjárfestingarleyfum fyrir örfáum íbúðarhúsum manna úti á landi og hér í bænum, sem sótt hafa um leyfi til byggingar íbúða. Ef ætti að bæta almennum fjárfestingarleyfum ofan á fjárfestingaráætlunina, eins og hún liggur nú fyrir, þá er alveg útilokað, að yfirleitt nokkur slík íbúðarhúsaleyfi fáiist, sem þó mikið hefur verið um rætt, að þyrftu nauðsynlega að bætask við, því að svo naumt er siglt í þessum efnunum. Og það er vitanlegt, að stórfamkvæmd eins og þessi þarf

auðvitað að koma á sínum stað og tíma inn í fjárfestingaráætlunina.

Ég sé nú ekki ástæðu til að ræða þetta mál í einstökum atriðum, en vildi aðeins vekja athygli á þessu atriði, fjárfestingaráætluninni almennt. Og ég efast ekki um, að hv. alþm. muni athuga þau mál, sem hér eru til meðferðar, með tilliti til þess, hvernig ástatt er. Og hv. flm. og áhugamenn í þessu máli gera vitanlega sitt til þess að halda þessu máli vakandi með því að minna á málið, — jafnvel þótt erfitt sé nú um vik, — með því að flytja þessa þáttill. En ástæður eru nú eins og ég hef greint. Og ég veit, að þeir við athugun munu sjá, að það er rétt, sem ég hef sagt. Þetta er ákaflega mikið mál, eins og hv. frsm. sagði, vegna þess að flutningar á þessum svæðum gætu orðið ódýrari, ef vegur þessi væri lagður, sem till. er um, heldur en á þeim vegum, sem við höfum haft austur fyrir fjall. En við erum nú mjög hættulega staddir fjárhagslega, og ástandið er í stórum dráttum eins og ég hef lýst því. Hitt er svo annað mál, að leita verður færiss til þess að koma þessum miklu framkvæmdum, sem í þessu efni áformaðar eru, í framkvæmd eins fljótt og möguleikar leyfa. En eins og nú er ástatt, er ekki hægt að finna möguleika til þess, að svo stöddu.

Flm. (Eiríkur Einarsson): Herra forseti. Það er aðeins örstutt. Ég skil mjög vel það, sem liggur í svari hæstv. fjmrh., að það sé í mörg horn að líta gagnvart fjárfestingu og framlögum til framkvæmda. Mér er ákaflega vel ljóst, að það er takmörkunum bundið, hvað er hægt að leggja í af nýjum framkvæmdum, eins og ástæður eru nú. Og verður ekki sleppt hendi af því, sem þegar er byrjað. En enn þá er það ekkert skipulagt í þjóðfélaginu, hvaða framkvæmdir og framfaramál í þjóðfélaginu það eru, sem eiga að hafa forgangsrétt. Og af því eru fjárl. frá ári til árs eins og þau eru. Ég held, að okkur hafi ekki tekizt enn að meta með fyllstu sanngirni og viðsýni nauðsynina hverju sinni í þeim efnunum. Fátækur bóndi, sem ekki getur nema fátt gert, en á margt ógert, hann sýnir sína viðsýni í því að byrja á því, sem nauðsynlegast er, og lætur hitt bíða. Þetta, sem hér er um að ræða, var vissulega eitt af því, sem hefði átt að byrja á fyrir löngu og vera fyrsta stóratákið í samgöngumálum landsins, en góðar samgöngur eru eitt af frumskilyrðunum fyrir því, að landið byggist. — Hæstv. fjmrh. minntist á fjárfestingu fyrir þessari framkvæmd. En ef það væri aðalgallinn, væri ekki mikið að óttast, því að blessuðu fjárhagsráði hefur verið hnoðað saman, og það á sitt valdargengi og sitt vald að þakka Alþ., sem hefur skapað það, svo að það er hæstv. ríkisstj. og hv. alþm., sem þarna eiga undirtökin og aðaltökin. Ef svo væri ekki, þá væru hér tvönnar ríkisstjórnir í landinu, sem ég veit, að er ekki meiningin. — Viðkomandi hinu, sem hæstv. fjmrh. ræddi um, að vörur lægju á hafnarbakkanum, óinnleystar, þá er því til að svara í sambandi við Austurvegin fyrirhugaða, að til hans þarf sáralitið af efnivörum frá útlöndum. Það er innlent fé og innlend orka, sem til

hans þarf, og það nær eingöngu. Og það er ekkert aukaatriði að hafa starf til handa landsmönnum á þeim tímum, sem lítið er hægt annars að vinna, — nema þá kannske við snjó-mokstur, þegar ófærð vegna snjóá tálmar samgöngum. Og þetta er stórvægilegt atriði. Ég skil vel afstöðu hæstv. fjmrh. gagnvart þeim málum, sem búið er að setja af stað og veldur tjóni, ef ekki er hægt að halda áfram með. En ég fyrir mitt leyti veit, að margur er sama sinnis og ég um það, af þeim, sem að þessum Austurvegi eiga að búa í framtíðinni, að þó að kippt væri að sér hendinni með framkvæmdir, sem gera á í héraðinu frá ári til árs, framkvæmdir, sem eru mjög nauðsynlegar, þá er þessi vegarlagning nauðsynlegust að hyggu margra þeirra sömu manna. — Eins og ég sagði, skil ég vel afstöðu hæstv. ráðh., sem ég gat um áðan. En vegamálastjóri hefur sagt mér, að erlenda vöru þyrfti nálega enga til þessarar vegalagningar, vélar séu nokkurn veginn til í landinu, sem til hennar þyrfti, sérstaklega ef verkinu yrði ekki lokið á einu ári, sem mun varla geta verið ætlunin. Annað er það, að peningar séu ekki til til þessarar framkvæmdar. Jú, það á að taka þá úr einum vasanum og láta þá í annan vasa Íslendinga, til þess að framkvæma þetta verk, er bráðliggur á að gera. Það er til heilmikið af peningum, sem eru gjaldmiðill í landinu, sem vissulega eiga að vera til notkunar fyrir nýtsamt starf, sem Íslendingar hafa gott af, að framkvæmt sé. En að hafa mörg orð um, að þetta sé ekki til staðar, og að fullyrða það, sem maður veit ekki, er ekki rétt. Ég hygg, að það mundi koma á daginn, að hinn fúsi og öruggi vilji til þess að hrinda þessu í framkvæmd sé fyrir hendi. En það sést ekki fyrir en heimildin er fengin og þetta er prófað til hlítar. Ég skil vel varkárni hæstv. fjmrh. út af fjárhag landsins, og er góðra gjalda vert, að varúðar sé gætt í fjármálunum. Sízt mun af því veita. En starfsins þarf líka að gæta og að hugmóður Íslendinga bresti ekki, því að framkvæmd þessa verks mundi skapa öryggi, og það mundi sýna sig, að það margborgaði sig að gera þennan veg. Og ég vona, að þeim hafi ekki fjölgað, sem horfa mest á það, sem gildir aðeins fyrir yfirstandandi missiri, því að þetta verk yrði að vinna smátt og smátt. Og menn mundu sjá, að þessi vegagerð yrði til sparnaðar viðkomandi samgöngum, svo að enginn mundi sjá eftir því að hafa verið með því að leggja þennan veg.

Ég tel þýðingarlaust að hafa mál mitt langt og get lokið því. Ég met góðan vilja hæstv. fjmrh. til að fara varlega í fjármálum. En því lengur sem dregst að leggja þennan veg, því verr er farið frá sjónarmiði þeirra, sem eiga að veginum að búa. Og þess vegna vona ég, að sem fyrst verði lagt af stað í fyrsta áfangann til þessarar vegagerðar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17:4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EE, HelgJ, IngJ, JJós, JG, JS, JÁ, JörB, KS, MK, RÞ, SÁ, SB, SG, StSt, StgrA, JÞálm.

nei: HÁ, HV, PÞ, SkG.

PÞ, AS, BSt, EystJ, GÞG, JR, KK, LJóh, PO, StJSt, VH greiddu ekki atkv.

20 þm. (ÁkJ, ÁÁ, AB, BA, BBen, BÓ, BrB, EOI, EmJ, FRV, FJ, GG, GJ, GTh, HG, HermJ, JóhH, ÓTh, PZ, StgrSt) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 30 shlj. atkv.

Á 49. fundi í Sp., 12. maí, utan dagskrár, mælti

Eiríkur Einarsson: Ég ætla að skjóta því til hæstv. forseta, hvort hann vill ekki gera svo vel að inna þá hv. n., sem hefur til athugunar þáltill. um framkvæmd Austurvegar, eftir því, hvort hún treysti sér ekki til að skila sem bráðlegast álitsgerð eða álitsgerðum, til þess að málið fengi möguleika til þess að ná þinglegri afgreiðslu á þessu þingi. Ég vænti þess, að hæstv. forseti beiti sinni röggsemi, til þess að svo megi verða.

Gísli Jónsson: Út af þessari fyrirspurn skal ég taka fram, að málið hefur verið tekið fyrir í fjvn., en n. hefur ekki orðið sammála um afgreiðslu þess, og vildi ég gjarnan ræða við hv. þm. um það, hvort hann teldi málinu betur borgið með því, að n. gæfi út tvö eða þrjú álit um það á þessu þingi, en að það verði betur undirbúið undir næsta þing. Vildi ég gjarnan ræða við hv. flm. um það.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 592, n. 778).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

22. Vélræn upptaka á þingræðum.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um vélræna upptöku á þingræðum [154. mál] (A. 620).

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Þorsteinn Þorsteinsson): Herra forseti. Ég var ekki viðbúinn að tala hér nú í þessu máli, en það er um að ræða till. á þskj. 620. Ástæðan til þess, að við flm. höfum borið þessa till. fram, er sú, að síðan nokkru eftir 1930 hefur verið um það talað, hve mikill kostnaður væri við að prenta umræðupart alþingistiðindanna, og hvort ekki væri rétt, að því yrði hætt. Svo hefur þó ekki orðið, en fyrir þremur árum kom fram ný stefna í málinu, að athugað yrði, hvort ekki mætti koma því svo fyrir, að ræðurnar væru til, þó að hætt væri að prenta þær. Með því að geyma þær á stál-

þræði eða öðrum tækjum — það má líka nota plastþræð — væri þetta hægt. Þetta hefur fallið niður um stund, en það væri æskilegt, að hæstv. forsetar tækju nú rögg á sig og athuguðu málið. Ég held, að það mundi spara kostnað við skriftir, ef ræður þm. væru teknar þannig upp, og þm. mundu verða fáorðari og halda skilmerkilegri ræður, ef töluð orð yrðu ekki aftur tekin. Í öðru lagi virðist mér, að duglegar og fljótar vélritunarstúlkur gætu þá skrifað niður ræðurnar. Plötu má stilla eins hægt og manni sýnist, stálþræðurinn fer með meiri hraða, en honum má kippa til baka og láta hann endurtaka sig. Ég hef hugsað mér, að hægt væri að taka sex eintök í einu eftir þræðinum, síðan mætti fjölrita eftir þessu handriti, og þm. gætu þá fengið ræðurnar strax. Nú er það svo, að umræðupartur alþingistiðindanna 1946 er ekki fullprentaður, en eitthvað hefur verið byrjað á árinu 1947. Svona fyrirkomulag er erfitt að una við. Ef horfið yrði að vélrænni upptöku, mætti leysa þetta fljótt og vel af hendi, ræðurnar yrðu teknar af þræðinum næsta dag og Alþ. gæti látið gefa út útdrátt úr þeim, er seldur yrði á götunum og sendur út um land. Þá væri þræðurinn einnig heppilegur fyrir þingfréttir útvarpsins, þar sem skjóta mætti inn í þær meiri háttar yfirlýsingum, er fram koma frá ráðh. og öðrum. Ökunnugt er, hvaða kostnað þetta mundi hafa í för með sér, og dálitill vafi er á því, að tækin verði komin fyrir næsta þing. En það mætti reyna þetta í annarri d. Ég vil beina því til hæstv. forseta, að þeir athugi, hvort þessi tæki eru ekki betri en að hafa þetta eins og það er nú. Ég efa ekki, að þeir vilji snúast fljótt við till. og hraða framkvæmdum eins og unnt er.

Fjv. er svo önnur kafinn, að ég tel best, að till. sé vísað til allshn., hún hefur minna starf. Ef þingsköp ekki hamla, er það því mín till., að allshn. taki við málinu.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 48. fundi í Sp., 11. maí, var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 620, n. 771, 705).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

23. Loftskæptastengurnar á Melunum í Reykjavík.

Á 45. fundi í Sp., 5. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um brotnám loftskæptastenganna á Melunum í Reykjavík [156. mál] (A. 648).

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Ég hef, eins og sjá má á þskj. 648, leyft mér að bera fram till., er miðar að því að skapa aukkið öryggi fyrir allar flugsamgöngur í landinu, því að Reykjavíkurflugvöllur er miðstöð fyrir flugsamgöngur okkar, bæði frá og til útlanda og í sambandi við innanlandsflugið. Það er orðið alllangt síðan eldri og reyndari flugmenn hófu máls á því, að stengurnar á Melunum væru hættulegar flugvélu. Þær voru reistar fyrir mörgum árum, fyrir firðþjónustu við skip, og til þess að skeytasamband væri við útlönd, ef sæsiminn bilaði. Nú er hins vegar ekki lengur þörf á að nota langbylgjur, svo að þetta er breytt frá því, sem áður var. Á seinni árum hefur Landssími Íslands reist loftskæptastöð á Rjúpnahæð, sem fullnægt gæti þessari þjónustu. Það fóru fram ýmsar umr. um þetta mál, þegar ég gegndi embætti flugmrh. Haldnir voru fundir í stjórnnarráðinu, þar sem mættir voru forustumenn pósts og síma og forseti Slysavarnafélags Íslands, og reynt að leysa þetta mál. Um slysaheittuna var enginn ágreinigur. Í hinum teknisku umr. komu hins vegar fram athugasemdir af hálfu landssímans, sem sérfræðingar virtust þó mótmæla með fullum rökum. Svo virtist, sem málið væri hálfgerið tilfinningamál fyrir landssímann, en ég skal þó ekki fullyrða, að ég hafi skilið þar rétt. Aðalatriðið var, að allir voru sammála um slysaheittuna. Sú n., sem settist á rökstóla, komst að þeirri niðurstöðu, að kostnaðurinn við að flytja stengurnar mundi verða um 700 þús. kr. Nú hefur mér síðar verið tjáð, að það þyrfti ekki að gera skaða, þó að horfið yrði að því ráði að taka stengurnar niður, því að á Rjúpnahæð hefur verið útbúin stuttbylgjustöð, og nýlega hefur tekið til starfa talþjónusta við útlönd, sem nær óraleiðir. Þetta vissum við ekki, er við ræddum við landssímann, en það breytir viðhorfinu, þegar glimt er við að hafa skeytasamband án þessara háu stanga. Mér er sagt, að þarna hafi orðið hræðilegt slys á stríðsárunum, en ekki veit ég, hvort það voru þræðirnir, stengurnar eða hvort tveggja, sem því olli. Ekkert var um þetta birt, en það var svo nærri húsum, að ekki var hægt að dylja það. Ég skýrði frá því í umr. um fjárl., að á síðastl. ári hafa verið fluttir um Reykjavíkurflugvöll yfir 47 þús. farþegar. Þegar slíkur fjöldi er á ferð í loftinu, held ég, að rétt sé að ryðja þessum farartálma úr vegi. Þessar siglur eru nokkur hundruð metra háar og reyndir flugmenn hafa sagt mér, að hvergi annars staðar mundi slíkur farartálmi liðinn nálægt flugbraut. Það er betra að byrgja brunninn, áður en eitthvað hendir.

Útvegum heilnæmra fæðutegunda. — Efling útgerðar. — Dýpkunarskipið. — Viðskiptasamningar við Danmörk. — Innflutningur erl. bóka. — Rekstur útflutningsatvinnuveganna.

(ÞÞ: Er ekki búið að verða slys?) Jú, að visu, en það var ekki gert opinbert. Það ber litið á ljósinu á stöngunum. Mér er sagt, að í nánd við Boston séu einhver slík möstur og að þau séu eitt ljóshaf. Hér eru tvær rauðar týrur, sem varla sjást, þegar þoka er eða slæmt skyggni.

Ég skal svo ekki þreyta hv. þm. frekar. Grg. ber með sér, hvað átt er við. Í sambandi við brottflutning mastranna verður einhver kostnaður fyrir landssimann og flugmálastj., og hygg ég því, að till. eigi heima hjá fjvn. Ég legg til, að till. verði vísað til síðari umr. og þeirrar n. Ég vil mælast til þess við n., að hún afgr. málið áður en þessu þingi lýkur. Ef ekki verður hafizt handa í þessu efni, getur það haft hinar örlagaríkustu afleiðingar.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 48. fundi í Sp., 11. maí, var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

24. Útvegum heilnæmra fæðutegunda.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um útvegum heilnæmra fæðutegunda [160. mál] (A. 691).

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

25. Efling útgerðar í Ísafjarðarkaupstað.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um eflingu útgerðar í Ísafjarðarkaupstað [161. mál] (A. 697).

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

26. Dýpkunarskipið Grettir.

Á deildafundum 15. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um sparnað á útgerðarkostnaði dýpkunarskipisins Grettis [172. mál] (A. 759).

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

27. Viðskiptasamningar við Danmörk o. fl.

Á deildafundum 15. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um yfirfærslu á smávægilegru skuld við Danmörk og viðskiptasamninga milli ríkjanna [173. mál] (A. 765).

Till. var aldrei tekin á dagskrá

28. Innflutningur erlendra bóka og tímarita.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um innflutning erlendra bóka og tímarita [174. mál] (A. 769).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

29. Rekstur útflutningsatvinnuveganna.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um skipun millipínganefndar til þess að athuga rekstur útflutningsatvinnuveganna [176. mál] (A. 788).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

Fyrirspurnir.

1. Sogsvirkjun og Laxárvirkjun.

Á deildafundum 23. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Fyrirspurn til ríkisstj. um útvegum lánsfjár til raforlúvirkjunar í Sogi og Laxá í Suður-Pingeyjarsýslu [31. mál] (A. 38).

Á 4. fundi í Sp., 24. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 34 slj. atkv.

Á 6. fundi í Sp., 30. nóv., var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Tilfni til þeirrar fyrirspurnar, sem ég hef leyft mér að flytja hér á þskj. 38, er það, að eins og hv. þm. er vafalaust kunnugt, þá hefur nú um allmörg ár staðið yfir undirbúningur þess að stækka raforlúveitur þær, sem byggðar hafa verið, annars vegar að því er snertir Sogsvirkjunina fyrir Reykjavík og Suðvesturland, og hins vegar virkjunina í Laxá í Suður-Pingeyjarsýslu fyrir Akureyrarkaupstað og nærliggjandi sveitir. Má í því sambandi minna hér á, að fyrir hálfu þriðja ári síðan var þetta mál talið svo aðkallandi, að Alp. sá ástæðu til þess að veita ríkisstj. heimild til þess að festa þá þegar kaup á vélum og efni til virkjunar Laxár í Suður-Pingeyjarsýslu, til þess að sá langi afgreiðslufrestur, sem á slíkum hlutum er erlendis, þyrfti ekki að verða til þess, að óhæfilega langur dráttur yrði á framkvæmd þessa nauðsynjaverks.

Nú hefur þetta hins vegar orðið svo, að þessi heimild, sem Alp. veitti ríkisstj., hefur enn ekki verið notuð. Og yfirleitt hefur þessi undirbúningur þegar tekið það langan tíma, að nú er þegar komið svo málum, að tilfinnanlegur skortur er orðinn á raforlú fyrir orkuveitu Laxárvirkjunarinnar. Nú hefur náttúrliga verið talið standa á ýmsu um þennan undirbúning. Og hæstv. ríkisstj. hefur sjálfsagt einhverjar afsakanir fram að færa fyrir því að hafa ekki notað þessa heimild. Og m. a. hefur því verið haldið fram í sambandi við það t. d., að Laxárvirkjunin er ekki komin lengra en orðið er, að fé hafi ekki verið fyrir hendi til þessara framkvæmda. Nú munu hv. þm. kannske segja sem svo, að það sé mál Akureyrar-

kaupstaðar og bæjarstjórnarinnar þar að útvega fé til framkvæmdanna, og sjálfsagt er það verkefni hennar að verulegu leyti. En hins vegar hafa afskipti ríkisstj. verið það mikil af þessu máli, og mun, a. m. k. upp á síðkastið, hafa af bæjarstjórninni verið treyst á það, að ríkisstj. mundi leysa þann vanda, sem fyrir hendi er um að útvega þetta lánsfé, enda mun það hafa verið svo, að timanlega á s. l. sumri mun hæstv. atvmrh., sem þessi rafmagnsmál heyra undir, hafa tilkynnt bæjarstjórn Akureyrarkaupstaðar, að ríkisstj. væri þá með á þróðunum einhverjar ákveðnar ráðstafanir til þess að útvega þetta lánsfé, sem þyrfti til þess að koma þessari stórvirkjun í framkvæmd. Að hinu leytinu þá var það fyrir tiltölulega skömmum tíma upplýst í bæjarstjórn Akureyrar, að henni hefðu ekki borizt neinar upplýsingar um það, hver árangur hefði orðið af þessum ráðstöfunum ríkisstj.

Ég hef því talið ástæðu til þess að leggja fram þá fyrirspurn, sem hér liggur fyrir, og óska eftir, að hæstv. ríkisstj. gefi nú hæstv. Alp., sem gaf henni fyrir rúmlega tveimur og hálfu ári þá heimild, sem ég nefndi áðan, upplýsingar um það, hvernig þetta mál stendur, og þá sérstaklega þessi þáttur þess, sem mun nú vera það, sem mestu máli skiptir um það, hvort framkvæmdirnar verða gerðar fyrir eða síðar; hvaða ráðstafanir ríkisstj. hefur gert til þess að útvega þetta nauðsynlega lánsfé, og hver árangur þá hafi orðið af þessum ráðstöfunum.

Sé ég svo ekki ástæðu til að fara um þetta mál fleiri orðum, að svo komnu, en vænti þess að fá umbeðnar upplýsingar, sem vonandi benda til þess, að einhverjar framkvæmdir geti orðið í þessum efnum, áður en langt liður hér frá, því að þessi dráttur er þegar orðinn mjög langur og mjög bagalegur fyrir þau héruð, sem eiga að njóta þessara framkvæmda, sem hér er um að ræða.

Atvmrh. (Bjarni Ásgeirsson): Herra forseti. Hv. frsm. þessa máls og flm. fyrirspurnarinnar ræddi nokkuð um, að langur dráttur væri orðinn á framkvæmd þessara mála og sérstaklega á framkvæmd Laxárvirkjunarinnar, sem hann einkum talaði um. Og má segja, að hann sé langur og ekki langur, þó að liðið sé hátt á þriðja ár frá því, að þessu máli var hreyft hér á Alp., því að framkvæmdir eins og þessar,

bæði virkjun Sogsins og Laxár í Suður-Þingeyjarsýslu, eru svo stór mannvirki og dýr, að það er ekki að undra, þó að þau taki allan tíma, þótt ekki sé talað um nema undirbúninginn undir slík mál. Og auk annars þarf fyrir þessi fyrirtæki að afla gjaldeyris og fjárframlaga til þess að framkvæma þessi stórkostlegu virkjunarmál, og er það ekki að undra, þó að það taki nokkurn tíma líka, eins og fjárhagsmálum og gjaldeyrismálum þjóðarinnar er nú komið.

En allan þann tíma, sem liðinn er síðan samþykkt sú var gerð, sem hv. 4. landsk. þm. minntist á, hefur verið unnið stöðugt að þessu máli af hálfu þeirra manna, sem ríkisstj. hefur falið að gegna fyrir hana sérfræðingastarfi á þessu sviði, sem er fyrst og fremst raforkumálastjórn ríkisins. Það hefur verið haldið þannig á þessu máli af ríkisstj., að reynt hefur verið að láta fylgjast að undirbúning og fyrirhugaðar framkvæmdir beggja þessara mála, bæði Sogsvirkjunarinnar og Laxárvirkjunarinnar. Þó er það svo, að eins og nú er komið, þá er Sogsvirkjunin og framkvæmd hennar orðið mál sjálfs ríkisins ásamt Reykjavíkurbæ, vegna þess að nú eru komnir á samning, bæði af hálfu ríkisins og Reykjavíkurbæjar, um það fyrirtæki, þannig að þetta er orðið að nokkru leyti framkvæmd ríkisins sjálfs. Nokkuð öðru máli er að gegna um Laxárvirkjunina, vegna þess að Akureyrarbær hefur haldið mjög fast í það að vera einn eigandi þessarar virkjunar og ekki viljað ganga inn á samninga hliðstæða því, sem Reykjavíkurbær hefur gengið inn á gagnvart ríkinu viðkomandi Sogsvirkjuninni. Þrátt fyrir það hefur ríkisstj. gert það, sem í hennar valdi hefur staðið, til þess að hrinda áfram þessu máli fyrir Akureyrarbæ, bæði viðkomandi tæknilegum undirbúningi og sömuleiðis fjáröflun, á allan hátt, þó að segja meg, að það hefði átt að hvíla meira á Akureyrarbæ undirbúningur undir þessar framkvæmdir í sambandi við Laxárvirkjunina, sem hann vill einn eiga og ráðstafa. En það hefur ekki verið gert, heldur hefur þessu tvennu verið fylgt jafnt fram af ríkisins hálfu, undirbúningi Sogsvirkjunarinnar og undirbúningi Laxárvirkjunarinnar.

Steingrímur Jónsson framkvæmdastjóri Sogsvirkjunarinnar hefur haft mest með höndum tæknilegan undirbúning Sogsvirkjunarinnar, þó að hann hafi þar ráðgast um við raforkumálastjórn ríkisins. Hins vegar hefur raforkumálastjórnin haft allan undirbúning viðkomandi Laxárvirkjuninni með höndum. Og nú nýskeytt fóru þeir vestur um haf til þess að ganga frá samningum um tilboð um vélar, framkvæmdastjórnin, Steingrímur Jónsson, fyrir Sogsvirkjunina, og lét atvrmh. Eirík Briem fara vestur um leið til þess að hafa með höndum samskonar undirbúning vegna Laxárvirkjunarinnar. Eiríkur Briem er kominn heim aftur, og segir hann, að þessum málum sé nú það komið áleiðis, að hann geti vænt þess, að hann geti fengið endanleg tilboð um vélar nú fyrir jólin, og þá mun vera hægt að fá þær fljótlega smíðaðar, þannig að framkvæmdir í þessum efnun

geti orðið bráðlega. Gat hann þess, — sem ég reyndar vissi, — að tilboð væri hægt að fá bæði í Evrópu og Ameríku. Þessi tilboð hafa verið athuguð undanfarið. Og það mun koma á daginn, að þrátt fyrir gengisbreyt., sem orðið hefur á síðasta hausti, muni það reynast ódýrara að fá vélarnar vestan um haf, og þó afgreiðslutíminn á þeim styttri en frá Evrópu. — Það hefur sem sagt verið haldið áfram með þeim hraða, sem verkfræðingarnir hafa haft yfir að ráða, til þess að undirbúa þessi mál. Og nú liggur þetta þannig lagað fyrir, að líkur eru til, að fljótlega verði hægt að byrja framkvæmdir á báðum þessum fyrirtækjum.

Í framhaldi af því, sem ég hef nú sagt, skal ég geta þess, að gerð hefur verið áætlun af hálfu ríkisstj., eða þeirra manna, sem hún hefur falið það verk fyrir sína hönd, og hún samþykkt, um það, hvernig að skyldi farið um kostnaðinn við þessar framkvæmdir. Ég skal geta þess í höfuðdráttum.

Samkvæmt þeim áætlunum, sem gerðar hafa verið um hinar fyrirhuguðu virkjanir í Sogi og Laxá í Suður-Þingeyjarsýslu, er heildarkostnaður talinn verða af Sogsvirkjuninni 74 millj. kr., þar af innlendur kostnaður 38 millj. kr. og erlendur kostnaður 36 millj. kr., en af Laxárvirkjuninni 25,2 millj. kr. alls, innlendur kostnaður þar af 14,1 millj. kr., en erlendur kostnaður 11,1 millj. kr., eða heildarkostnaður beggja virkjananna samtals 99,2 millj. kr. Þannig er áætlað, að heildarkostnaðurinn alls við þessi mannvirki skiptist þannig, að innlendi kostnaðurinn við þau verði 52,4%, en erlendi kostnaðurinn 47,6%.

Áætlanir þessar voru gerðar áður en gengi ísl. krónunnar gagnvart dollarnum breyttist nú nýlega. Dollaraverðhæðin er sama eftir sem áður gagnvart þessari áætlun, en í ísl. krónum breytist þetta að sama skapi og gengisbreyt. segir til um, sem orðið hefur En það hefur ekki verið reiknað út sérstaklega, hverju sú breyt. nemur.

Að tilhlutan ríkisstj. hafa verið athuguð skilyrði til öflunar fjár til þessara framkvæmda, og hafa niðurstöður þeirra athugana orðið þær, að gerðar eru þær tillögur til fjáröflunar, sem nú skal greina:

Að allur erlendur kostnaður vegna þessara framkvæmda verði greiddur af ECA-láni, en hann er samtals 47,1 millj. kr. Áætlað er, að erlendi kostnaðurinn skiptist þannig niður á Marshallárin: 1949/50 1,9 millj. doll., 1950/51 2,9 millj. doll., 1951/52 2,45 millj. doll. Er þá reiknað með fyrra gengi dollars. Nú er að visu ekki að fullu vitað um, hver áhrif gengisbreytingin muni hafa á stofnkostnað mannvirkjanna, en telja má líklegt, að hinn erlendi kostnaður verði jafnhár í dollurum reiknað eftir breytinguna sem fyrir hana.

Um innlenda kostnaðinn er þetta áætlað: Til greiðslu þess kostnaðar verði fjárins aflað á þann hátt, sem hér segir:

1. Að ríkissjóður leggi fram sem lánsfé 5 millj. kr. á ári árin 1950—52, alls 15 millj. kr.
2. Að bæjarsjóður Reykjavíkur leggi fram sem lánsfé 3 millj. kr. á ári árin 1949—52, alls 12 millj. kr.

3. Að bæjarsjóður Akureyrar leggi fram sem lán alls 3 millj. kr.

4. Að gefin verði út skuldabréf og seld almenningi fyrir milligöngu lánsstofnana, og er áætlað, að á þann hátt fái 5 millj. kr.

5. Að það fé, sem þá vantar á, að nægi fyrir innlendum kostnaði við virkjunina, verði fengið að láni úr jafnvirðissjóði. En sú upphæð áætlast skv. framanskráðu 17,1 millj. kr.

Skipting hins innlenda kostnaðar á ár og fyrirtæki samkv. þessari till. er sem hér segir í millj. kr.:

		Sogið.			
Ár	Ríkissjóður	Rvik	Annað innl.	Jafnv.-sjóður	Samt.
1948		1,5			1,5
1949		1,5			1,5
1950	4,0	3,0	1	4	12,0
1951	4,0	3,0	1	6	14
1952	4,0	3,0	1	1	9
	12,0	12,0	3	11	38,0

		Laxá.			
Ár	Ríkissjóður	Akur-eyri	Annað innl.	Jafnv.-sjóður	Samt.
1948		0,3			0,3
1949		0,5		2,0	2,5
1950	1	0,7	0,7	1,3	3,7
1951	1	0,8	0,6	1,5	3,9
1952	1	0,7	0,7	1,3	3,7
	3,0	3,0	2,0	6,1	14,1

Geta verður þess, að áætlanir þær um kostnað mannvirkjanna, sem þessar tölur eru byggðar á, eru nú rúmlega árs gamlar, og hafa á þeim tíma orðið verðlagsbreytingar hér innanlands, sem hafa munu nokkra hækkun kostnaðar í för með sér, en þess er ekki kostur að gera grein fyrir því hér, hve miklu sú hækkun muni nema.

Þetta yfirlit, sem ég hér hef komið með, eru þær till., sem raðforðumálastjórnin gerir í þessum málum. En þær till. eiga vitanlega eftir að leggjast fyrir Alp., hvað Sogið snertir, og sömuleiðis fyrir Alp. og Akureyrarbæ, hvað Laxá snertir. Reykjavíkurbær mun hafa fallist á það í þessum till., sem tekur til Reykjavíkurbæjar að standa undir. En þessar till. hafa verið sendar Akureyrarbæ viðkomandi þessu, en þar hafa engar ákvarðanir verið teknar. Og till. um þátt ríkisstj. hefur hugsað sér um fjárföflun til þessara framkvæmda. Og kemur það til kasta viðkomandi aðila að taka ákvarðanir, þegar till. liggja fyrir.

Um hið erlenda fé get ég sagt það, að það hefur að visu ekki komið um þann þátt formleg samþykkt þessu viðkomandi, en þó þannig, að telja má víst, að Marshallstofnunin samþykki þessar framkvæmdir fyrir sitt leyti, bæði að því er snertir Sogið og Laxá, og má telja víst,

eða miklar líkur til, eftir þeim undirtektum, sem þegar hafa fengið undir þessa málaleitun, að sú hliðin á fjárföfluninni, sem veit að erlendum gjaldeyri, verði samþykkt. En þá kemur til kasta Reykjavíkurbæjar og Akureyrarbæjar og ríkisins með að afla þeirra fjármuna, sem þarf til þessa innanlands.

Þetta eru þær till., sem ríkisstj. getur nú þegar lagt fram fyrir þingið.

Fyrirspyrjandi (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. ráðh. fyrir þau svör, sem hann hefur hér gefið, og þær upplýsingar, sem hann hefur flutt hér í sambandi við þetta mál. Það er náttúrulega út af fyrir sig ágætt, að slík áætlun skuli þegar liggja fyrir um þessar framkvæmdir. En hins vegar er það náttúrulega engan veginn nóg, því að um framkvæmdirnar fer fyrst og fremst eftir því, hvernig tekst að láta þær áætlanir, sem þarna hafa verið gerðar af hálfu ríkisstj., standast. Og mér skilst, að þessar áætlanir séu nú einkanlega fólgnar í því að viðurkenna, hvað erlendi kostnaðurinn muni verða af þessum framkvæmdum, og þá fyrst og fremst að geta þeirrar ákörðunar ríkisstj. að verja nokkru af svo kölluðu Marshallfé til þessara fyrirtækja, en að því er innlenda kostnaðinn snertir, sé ætlast til þess, að innlendir aðilar, og þá sérstaklega að því er snertir Laxárvirkjunina Akureyrarbær, útvegi sjálfir að verulegu leyti það fé, sem til þessara framkvæmda þarf.

Mér skilst, af þeim kunnugleika, sem ég hef af möguleikum Akureyrarkaupstaðar um að afla fjár í þessu skyni, að það verði tæplega gert, svo að nokkru nemi, nema með lánsfé. Og ég held, að það hafi vakað fyrir þeim, sem stjórna bæjarmálum á Akureyri, að treysta því, að ríkið og hæstv. ríkisstj. mundi greiða fyrir því að útvega lánsfé. En mér virtist af þeirri áætlun, sem hæstv. atvmrh. lýsti, en hún var raunar svo margir líðir, að ég náði þeim ekki vel, að ætlast væri til, að Akureyri útvegaði sjálf mikinn hluta þess fjármagns, sem hún þarf. En ég veit ekki, hvort með þessu er leystur sá vandi af hæstv. ríkisstj. að hafa með höndum forgöngu um útvegum þessa fjár. Um hina beinu aðstoð af hendi ríkisins er komið undir Alp. með fjárveitingar. Mér skilst, að ætlast sé til, að þær 15 millj., sem ríkið leggur fram sem lánsfé í þessu skyni, verði á fjárl. næstu ára. Ég veit ekki, hvort gert er ráð fyrir slíku í því fjárlagafrv., sem lagt var hér fram í gær, þar sem ég hef haft svo nauman tíma til að athuga það, en ég hef ekki komið auga á það. Ég vil því beina þeirri spurningu til hæstv. ráðh., hvort gert sé ráð fyrir slíku framlagi á fjárl. fyrir 1950. Að sjálfsögðu er hægt að leggja slíkt fram í fjvn., en það hefði óneitanlega borið vott um meiri áhuga hjá hæstv. ríkisstj., ef hún hefði lagt slíkt til í sjálfu fjárlfrv. — Ég þakka svo hæstv. ráðh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur gefið, og vona, að unnið verði að því af alvöru af Alp. og ríkisstj. og þeim bæjarfélögum, sem þetta varðar, að hrinda þessum málum áfram án dráttar.

2. Hlutatryggingasjóður bátaútvegsins.

Á deildafundum 7. des. var útbýtt frá Sp.:
Fyrirspurn til ríkisstj. um framkvæmd l. nr. 48. 25. maí 1949, um hlutatryggingasjóð bátaútvegsins [57. máli] (A. 76).

Á 9. fundi í Sp., 8. des., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 28 shlj. atkv.

Á 10. fundi í Sp., 14. des., var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Vilhjálmur Hjálmarsson): Herra forseti. Á síðasta Alþingi voru sett lög um hlutatryggingasjóð bátaútvegsins. Í þeim l. var svo ráð fyrir gert, að sjóðurinn gæti starfað frá 25. maí n. k. Það liggur í hlutarins eðli, að til þess að framkvæmdir geti orðið svo sem til var ætlað, þá er nauðsynlegt, að ræki legur undirbúningur fari fram, t. d. þarf að setja tvær reglugerðir varðandi sjóðstofnunina og skipa sjóðstjórn. Enn fremur skiptir það höfuðmáli, hversu til tekst um fjáröflun til sjóðsins, því að oft er það svo, því miður, að góð lög verða pappirsgagníð eitt, ef framkvæmdin er ekki sem skyldi. Ég vil taka það fram, að það er ekki af því, að ég vantreysti hæstv. ríkisstj. í þessu máli, að ég ber þessa fyrirspurn fram, heldur er tilgangur minn sá einn, að málið megi liggja sem ljósast fyrir og upplýsingar komi frá réttum aðilum um það, hvað framkvæmdinni líður. Það er mikill áhugi um þetta mál meðal þeirra, sem hér eiga hlut að, og hefur hann t. d. komið greinilega í ljós í skýrslu fiskimálastjóra til síðasta fiskiþings. Einnig hefur sama fiskiþing gert ályktun um málið, sem sýnir ljóslega, hve mikill áhugi er fyrir því og hve mikils virði þetta mál getur orðið fyrir bátaútveginn, sé það vel og skynsamlega framkvæmt. Sé ég svo ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum að sinni.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Út af fyrirspurn á þskj. 76 vil ég hér með gefa eftirfarandi upplýsingar:

Eftir að Alþingi hafði samþykkt lögin, gerði ráðuneytið þegar ráðstafanir til þess, að innheimta útflutningsgjalda skv. 9. gr. laganna yrði hafin. Jafnframt ritaði ráðuneytið Alþýðusambandi Íslands og Landssambandi íslenskra útvegsmanna og bað þessa aðila hvorn um sig að tilnefna mann í stjórn sjóðsins samkv. ákvæðum 7. gr., og hefur ráðuneytinu nú fyrir skömmu borizt tilnefning frá Landssambandinu, er varð seinna til að svara, og hefur stjórn sjóðsins þegar verið skipuð, og eiga sæti í henni Davíð Ólafsson fiskimálastjóri, formaður, Sigurjón A. Ólafsson fyrrv. alpm. og Ingvar Vilhjálmsson útgerðarmaður.

Ráðuneytið telur að svo komnu máli ekki ástæðu til annars en að ætla, að sjóðurinn geti hafið bótagreiðslur á tilteknum tíma, að svo miklu leyti sem tekjur hans hrökkva til að

standa undir bótum. Þar sem lögin komu ekki til framkvæmda fyrr en komið var undir mitt ár og skilagreinar hafa enn ekki borizt úr flestum landshlutum, er ekki enn hægt að segja með neinni vissu, hverjar tekjur sjóðsins muni verða á þessu ári, en þær eru samkv. ákvæðum 9. gr. laganna $\frac{1}{2}\%$ útflutningsgjald af öllum útfluttum sjávarafurðum, öðrum en þeim, sem koma frá botnvörpuskipum, hvalveiðum og selveiðum, og framlag ríkissjóðs á móti útflutningsgjaldinu, auk vaxta af eignum sjóðsins. Árið 1948 nam verðmæti þeirra sjávarafurða, er lögin taka til, um 260 millj. kr., og hefðu þá tekjur sjóðsins orðið kr. 1300000 það ár, auk framlags ríkissjóðs, en nú er allt útlit fyrir, að verðmæti útflutningsvaranna verði verulega lægra á þessu ári, og mun óvarlegt að áætla tekjur sjóðsins af útflutningsgjaldi hálf þetta ár yfir 450000 kr. og svo framlag ríkissjóðs að jöfnu á móti þeim tekjum. — Eins og spurningar liggja fyrir, ætla ég, að þessar upplýsingar nægi til þess að leysa úr því, sem fyrir hv. fyrirspyrjanda virðist vaka.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Það er vissulega rétt hjá hv. fyrirspyrjanda, að menn hafa beðið þess með óþreyju, að hlutatryggingasjóðurinn taki til starfa, en nú vildi ég spyrja hv. þm., hvort hann hafi kynnt sér afgreiðslu málsins á síðasta þingi, en þar var gangur málanna sá, að sjútn. Ed. lagði til, að tekjur sjóðsins yrðu allt aðrar en þær eru nú. Sjútn. Ed. lagði sem sé til, að tekjur sjóðsins yrðu fengnar með því að taka $\frac{1}{2}\%$ innflutningsgjald af öllum innfluttum vörum, og það gjald áttu innflytjendur að greiða, án þess að mega leggja það á vöruna. En hvað skeði þá? Þá skeði það, að allur Framsfl. reis upp öndverður og fékk með aðstoð annarra innflytjenda komið í veg fyrir þetta, en það þýðir, að sjóðurinn tekur til starfa mun seinna en ella hefði orðið. Það væri gott, ef hv. fyrirspyrjandi vildi beita sér fyrir því innan sins flokks, að málið yrði aftur fært í það horf, sem sjútn. Ed. valdi. Það mundi vissulega verða öllum, sem hlut eiga að máli, að meira gagni en fyrirspurnir um málið.

Fyrirspyrjandi (Vilhjálmur Hjálmarsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. ráðh. greinargóð svör. — Út af ummælum hv. þm. Barð. vildi ég segja þetta: Mér er vel kunnugt, að um þetta mál var mikill ágreiningur á síðasta þingi og að frv. tók miklum breytingum í meðferð þingsins. En eins og nú standa sakir, tel ég það aðalatriðið, að lögin komi til framkvæmda strax. Sú afstaða mín er í fullu samræmi við afstöðu þeirra manna, sem þarna eiga mest undir, sbr. skýrslu fiskimálastjóra til fiskiþingsins, sem ég gat um áðan.

3. Skipun læknishéraða.

Á 13. fundi í Sp., 4. jan., var útbýtt:

Fyrirspurn til menntmrh. um störf milliþinganevndar um skipun læknishéraða og um

Skipun lækniþénaða. — Lánveitingar til skipakaupa o. fl.

lækniþjónustu í sveitahéruðum [78. mál, 1] (A. 162).

Á 14. fundi í Sp., 5. jan., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfi skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 16. fundi í Sp., 11. jan., var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Gísli Jónsson): Herra forseti. Hinn 11. marz 1945 var samþ. á Alþ. svo hljóðandi þál. — með leyfi hæstv. forseta:

„Alþ. ályktar að fela ríkisstj. að skipa þriggja manna nefnd til að athuga, hverjar breytingar kunna að vera nauðsynlegar á skipun lækniþénaða og þátttöku ríkissjóðs í kostnaði við byggingu og rekstur læknaþénaða og sjúkrahús, svo og hverjar aðrar ráðstafanir væri nauðsynlegt að gera til þess að tryggja sveitahéruðum sem bezta lækniþjónustu.

Einn nefndarmanna skal skipaður samkvæmt tilnefningu heilbrigðis- og félagsmálanefnda Alþingis, annar samkvæmt tilnefningu Læknafélags Íslands og hinn þriðji án tilnefningar, og er hann formaður nefndarinnar.

Kostnaður við störf nefndarinnar greiðist úr ríkissjóði.“

Síðan þessi þál. var samþykkt, hefur verið gerð breyting á læknaþjónunarlögunum, þegar Hveragerði var gert að sérstöku lækniþénaði, og enn fremur breyting á lögunum um læknaþénaði og sjúkrahús. Virðist sem þetta hafi verið gert án þess að nefndin kæmi þar nærri eða till. hafi komið frá henni í nokkru formi. En tillagan um skipun hennar kom fram, er lækniþénað á Snæfellsnesi var klofið í tvennt og stofnað nýtt lækniþénað, sem hefur verið þjónustulaust síðan af öðrum en þeim, sem þjónuðu því áður, en ríkissjóður greitt þeim lækniþénað.

Ég hef leyft mér að flytja um það fsp. á þskj. 162, hvað líði störfum þessarar millipingarnefndar og hvenær vænta meg skýrslu um þau störf, í þriðja lagi, hverjir eigi sæti í n., og í fjórða lagi, hver kostnaður hafi orðið við nefndarstörfin. Vænti ég þess, að greið svör fáið við þessu.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Fyrirspurnin á þskj. 162 frá hv. þm. Barð. er í fjórum liðum, og mun ég leitast við að svara stuttlega í einu lagi því, sem að er spurt, en binda mig ekki við einstaka liði, og vænti þess, að það verði talið fullnægjandi. — Nefnd sú, sem hér ræðir um, var skipuð samkv. ósk í þál. 11. marz 1944, um skipun lækniþénaða. Í fsp. stendur nú 1945, en mér er tjáð, að það hafi verið 1944. Nefndin var skipuð 5. apríl s. á., og voru skipaðir í hana: landlæknir án tilnefningar, Gunnar Thoroddsen prófessor skv. tilnefningu heilbr.- og félmn. Alb. og Magnús Pétursson héraðslæknir skv. tilnefningu Læknafélags Íslands. Landlæknir var formaður nefndarinnar. Nefndin hefur borið fram eitt frv., í árslok 1944, um stofnun Staðarhéraðs á Snæfellsnesi og um frestun á stofnun Borðeyrar-

héraðs, og varð það að 1. Kostnaður við störf nefndarinnar varð á árinu 1944 kr. 2271.18, þar af kr. 2263.18 þóknun til hinna tilnefndu meðlima nefndarinnar. Síðan hefur enginn kostnaður verið greiddur vegna nefndarinnar.

Ráðuneytið ritaði nefndinni 27. okt. 1947 og óskaði þess, að hún skilaði álitum hið allra fyrsta, en svar hefur eigi borizt við því bréfi.

Ég hef ekki að svo komnu máli meira um þetta að segja.

Fyrirspyrjandi (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. ráðh. upplýsingarnar.

Þegar rætt var um frv. til l. um breyt. á skipun lækniþénaða, upplýsti hv. 1. þm. N-M., að fyrir störf sín í n. hefði Gunnar Thoroddsen fengið 2000 kr. greiddar fyrsta árið. Mér skilst þá á nýfengnum upplýsingum, að hér hafi verið farið rangt með af hv. þm. Vænti ég þess, að hann fái tækifæri til að leiðrétta þessi ummæli sín um hv. 7. þm. Reykv., og er það þó eigi nema brot af því, sem leiðréttingar þarf á varðandi þann góða mann.

Ég þakka hæstv. ráðh. að öðru leyti og vænti þess, að honum megi takast að fá nefndina til að skila álitum fljótt. Er beðið eftir till. frá henni í sambandi við það mál.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Þegar þessi n. var skipuð, nefndu heilbr.- og félmn. Alb. einn fulltrúa í hana. Lit ég á hann sem fulltrúa Alb. Hann á að bræða saman ólík sjónarmið á Alþingi. Haraldur Guðmundsson flutti till. til að reyna með henni að ná samkomulagi um þau ólíku sjónarmið, er fram höfðu komið. Hef ég ætíð krafizt þess, að Gunnar Thoroddsen, sem fulltrúi Alþingis í nefndinni, gengist fyrir því, að komizt yrði að einhverri niðurstöðu. — Annars lágu skriflegar upplýsingar um kaup nefndarmanna fyrir frá Stjórnarráðinu hjá sparnaðarnefnd, sem ég átti sæti í, og þar var talið, að 7. þm. Reykv. (GTh) hefði fengið 2000 kr. fyrir nefndarstörfin. Hvernig því nú er neitað, skil ég ekki, nema 7. þm. Reykv. hafi skilað því aftur, er honum var greitt og sparnaðarnefnd var sagt frá á sínum tíma.

4. Lánveitingar til skipakaupa o. fl.

Á 13. fundi í Sp., 4. jan., var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstj. um lánveitingar úr ríkissjóði til skipakaupa o. fl. [78. mál, 2] (A. 162).

Á 14. fundi í Sp., 5. jan., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfi skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 16. fundi í Sp., 11. jan., var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Í l. nr. 109 frá 31. des. 1945 var ríkisstj. heimilað að láta smíða eða kaupa 30 nýja tog-

Lánveitingar til skipakaupa o. fl.

ara og taka til þess að láni allt að 60 millj. kr., og segir í l., að lánið eigi að greiðast upp, þegar skipin hafi verið seld. Í l. nr. 54 frá 1946 var ríkisstj. einnig heimilað að kaupa eða láta smíða fiskiskip, erlendis eða innanlands, með það fyrir augum, að þau verði seld einstaklingum, félagssamtökum eða bæjar- og sveitarfélögum, og taka til þess allt að 30 millj. kr. lán, og segir síðan, að lánið eigi að greiðast upp, þegar skipin hafa verið seld. Nú er það kunnugt öllum, að þessar framkvæmdir hafa verið gerðar. En í ræðu hæstv. fjmrh. við 1. umr. fjárl. komu fram athyglisverðar upplýsingar varðandi þetta mál. Ráðherrann sagði í þeirri ræðu, sem birt var í Morgunblaðinu tveim dögum síðar, að sjö togarar hefðu ekki getað fengið lán úr stofnlánadeildinni, og hefði ríkissjóður þess vegna orðið að taka að sér þessi lán til skipanna, sem næmu nú 17,5 millj. kr., og kom það einnig fram hjá hæstv. ráðh., að vaxta-byrði ríkissjóðs af þessu næmi 600—700 þús. kr. á ári, og hvað við kemur Svíþjóðarbátunum, þá væru það 13 bátar, sem ekki hefðu getað fengið lán úr stofnlánadeildinni, og hefði ríkissjóður þess vegna þeirra neyðzt til þess að lána tæplega 7½ millj. kr.

Um þetta er fyrsti liður í fyrirspurn minni, hverjir hafi fengið lán hjá ríkissjóði til kaupa á togurum og bátum, samtals um það bil 25 millj. kr., og hve hátt lán hver lántakandi hafi fengið.

Þá er enn fremur um það spurt, hvort ríkisstj. hafi veitt öll þau stofnlán til skipakaupa eða annarra framkvæmda, sem henni hafa borizt óskir um, og ef ekki, hvaða reglum hún hefur þá fylgt við lánveitingarnar.

Í þriðja lagi er spurt um það, hvort ríkisstj. hafi gefið loforð um stofnlán eða útvegum stofnlána, sem ekki er enn þá búið að uppfylla, og ef svo er, hverjir hafi þá fengið slík fyrirheit og hvað há stofnlán hefur verið lofað að veita þeim eða útvega, hverjum fyrir sig.

Loks er í fjórða lagi spurt um það, hvenær ríkisstj. hafi fengið heimild til þessara lánveitinga. Eg hef ekki getað séð þessa heimild neins staðar í lögum og veit ekki til þess, að hún hafi verið veitt. — Um þetta óska ég upplýsinga.

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Út af þessari fyrirspurn hv. þm. V-Húnv. vil ég geta þess, að henni mun verða svarað í tvennu lagi, nokkrum hluta hennar mun ég nú svara, en hæstv. atvmrh. mun síðan svara þeim hlutanum, er bátana varðar.

4. liður fyrirspurnarinnar er um það, hvenær ríkisstj. hafi fengið heimild til þessara lánveitinga.

Það mun vera rétt, að ekki mun hafa verið sérstök heimild fyrir hendi, þegar þetta var gert, en það er öllum kunnugt, að Alþingi hafði gert þær ráðstafanir, sem neytt hafa ríkisstj. til þess að gera þessar lánveitingar. (PZ: Nú, það var skýtið.) Mér skilst, að einn hv. þm. sé undrandi yfir þessu, en það er ljóst, að ríkissjóður hefur þarna ábyrgðir að bera á þessum togarakaupum og Svíþjóðarbátum og að það verður að taka afleiðingunum af því. Það er ekki hægt að draga þessa ábyrgð undan ríkis-

sjóði, og það er enn fremur engum dulið, að fé það, sem stofnlánadeildinni var ætlað, hafði engan veginn dugað til þess að lána út á alla togarana, sem keyptir voru. Þá er það jafnframt öllum ljóst, að þegar að því kom, að ekki var hægt að veita meiri stofnlán, þá þurfti þó að gera einhverjar ráðstafanir í sambandi við þessi skip.

Að því er varðar 1. tölul. fyrirspurnarinnar skal þessu svarað:

Lán þau, sem hér mun vera átt við, eru til eftirtalinna skipa:

- Bv. Skúli Magnússon, Reykjavík,
- Jón Þorláksson, Reykjavík,
- Hallveig Fróðadóttir, Reykjavík,
- Svalbakur, Akureyri,
- Úranus, Reykjavík,
- Jón forseti, Reykjavík,
- Jörundur, Akureyri.

Lánsupphæðin á hvert skip var upphaflega ca. 2,5 millj. kr., nema á togarann Jörund 1,5 millj. kr. Samtals var heimildarlánsfjárhæðin kr. 16537000.00, en lánin hafa nú greiðzt nokkuð niður, enda hefur þeim verið haldið í fullum skilum.

Í rauninni er ekki rétt að orða það svo, að ríkissjóður hafi veitt lán til kaupa á togurum, heldur var hér um að ræða bráðabirgðatilfærslu milli reikninga í bankanum. Ríkissjóður skuldaði Landsbankanum þessar fjárhæðir vegna væntanlegra kaupenda á byggingarreikningi skipanna, og voru því til bráðabirgða útbúin láns skjöl á skipin fyrir fjárhæðunum, sem bankinn síðan hefur í sínum vörzlum. Gagnvart skipunum, eða kaupendum þeirra, má því segja, að þeim hafi einungis verið veittur gjaldfrestur á hluta byggingarkostnaðarins, sem svarar stofnlánum þeim, sem þeir hefðu átt að fá, ef stofnlánadeildina hefði ekki protið fé. Eiginlegar lánveitingar í venjulegum skilningi var ekki um að ræða, þar sem ekkert lánsfé var greitt út, enda hefur ríkissjóður ekki afsalað neinu þessara skipa. Auk þess var það beint tilskilið, að ráðstöfun þessi væri aðeins til bráðabirgða, eða þar til úr rættist um fjárreiður stofnlánadeildar, og skyldi deildin yfirtaka skuldabréfin til sín strax eða jafnharðan og hún hefði bolmagn til og skuld ríkissjóðs á byggingarreikningi skipanna þá lækka að sama skapi eða hverfa.

Orsakir þessarar fjárburrðar stofnlánadeildar lágu aðallega í verðhækkunum nýsköpunartogaranna, sem aftur leiddu til þess, að þeir fengu, svo sem þeir áttu kröfu til, hærri stofnlán en upphaflega hafði verið áætlað. Í annan stað dró seðladeild Landsbankans inn strax á fyrsta ári, eða áður en stofnlánadeild hafði lokið útlánum til nýsköpunartogaranna, nokkuð af starfsfé deildarinnar, eða sem svaraði því, sem lántakendur stofnlánadeildar greiddu jafnóðum sem afborganir af lánum. Hefur seðlabankinn nú dregið inn ca. 12 millj. kr. af fé því, sem upphaflega var ætlað deildinni til ráðstöfunar.

Í 4. lið fyrirspurnarinnar er spurt um heimild ríkisstj. til þessara lánveitinga. Það er rétt, að bein formleg heimild er ekki fyrir hendi, heldur var ráðstöfun þessi byggð á óhjálkvaðmælegri nauðsyn, sem stafar af ráðstöfunum Al-

þingis varðandi skipakaupin. Þegar samningar voru gerðir við kaupendur togaranna á sínum tíma, var þeim heitið stofnlánun, $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ hlut- um byggingarkostnaðar, og stóð nýbyggingar- ráð fyrir hönd ríkisins að þessum samningum (sbr. bréf ráðuneytisins, dags. 7. okt. 1947). Þessi skuldbinding var greinileg ákvörðunará- stæða fyrir kaupunum af hálfu kaupenda, enda hefðu þeir ekki ráðið við þau að öðrum kosti. Nú þegar síðustu skipin komu, var stofnlána- deildin protin að fé til útlána. Öll höfðu skip þessi greitt með fullum skilum þann hluta byggingarkostnaðar, sem þeim bar að leggja fram skv. samningum. Þegar nú ekki reyndist unnt að útvega skipunum stofnlán, svo sem tilskilið var, voru aðeins tveir kostir fyrir hendi: annaðhvort að leggja skipunum við landfestar um öfyrirsjáanlegan tíma — og þar væru þau enn, eða þá hitt, að veita þeim gjald- frest, þar til aðrar ráðstafanir yrðu gerðar um lánsfjárföllum stofnlánadeildarinnar. Fyrri leið- in gat varla komið til greina, enda vafasamt, að kaupendur, sem alla samninga höfðu haldið af sinni hálfu, hefðu að lögum þurft að setta sig við slíkt. Þótti þess vegna að öllu athuguðu rétt og óhjákvæmilegt að velja síðari kostinn. Var Landsbankanum (stofnlánadeild) því falið að ganga frá formlegum lánskjöllum og ann- ast innheimtu vaxta og afborgana. Þess er að- ur getið, að ríkissjóður hefur ekki afsalað neinu þessara skipa og er þess vegna enn formlegur eigandi þeirra, nema Jörundar.

2. liður fyrirspurnarinnar er svo hljóðandi: „Hefur ríkisstj. veitt öll þau stofnlán til skipa- kaupa eða annarra framkvæmda, sem henni hafa borizt óskir um, og ef svo er ekki, hvaða reglum hefur hún þá fylgt við lánveitingarnar?“

Yfirleitt má segja, að ríkisstj. hefur ekki stað- ið í því að veita stofnlán, heldur hefur hún neyðzt til þess að lána til bráðabirgða, eins og áður er tekið fram.

3. liður fyrirspurnarinnar er þannig: „Hefur ríkisstj. gefið loforð um stofnlán eða útvegum stofnlána, sem ekki er enn búið að uppfylla, og ef svo er, hverjir hafa þá fengið slík fyrirheit, og hvað há stofnlán hefur verið lófað að veita þeim eða útvega, hverjum fyrir sig?“

Mér vitanlega hafa ekki verið gefin nein loforð um stofnlán, sem svo stendur á um, nema vera skyldi til nokkurra hraðfrystihúsa, en fyrir lánum til þeirra og til Svíþjóðarbáta og bátabygginga innanlands mun hæstv. atvmrh. gera grein síðar.

Atvmrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þessum bátaviðskiptum mun mega skipta í tvo kapitla, og eru Svíþjóðarbátarnir í þeim fyrri.

Á árunum 1943 og 1944 hafði ríkisstj. með höndum athugun á möguleikum á smíði fiski- skipa í Svíþjóð. Eftir að leyfi sænskra stjórnar- valda var fengið fyrir smíði 45 tréskipa, voru uppdrættir gerðir af tveimur stærðum skipa, 50 rúmlesta og 80 rúmlesta, og tilboða leitað í smíði þeirra og jafnframt tilboða í vél- arnar. Áður en tilboðin voru samþykkt, var spurzt fyrir um það hjá þingflokkinum, hvort þeir teldu rétt að samþykkja fram komin til-

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

boð á umræddum 45 skipum, þrátt fyrir óvissu þá, sem var um kaupendur skipanna. Að fengnu samþykki allra þingflokka var sendiráð- inu í Stokkhólmi hinn 19. sept. 1944 falið að samþykkja hagkvæmustu tilboðin. Væntanleg- um kaupendum var tilkynnt, að þeir yrðu að greiða 125 þús. kr. upp í andvirði 50 rúmlesta skipanna og 150 þús. kr. upp í andvirði 80 rúm- lesta skipanna. Vegna örðugleika kaupenda á greiðslu hins tilskilda framlags var það af stjórni þeirri, er tók við völdum í okt. 1944, lækkað niður í 60 þús. kr. á minni skipin og í 75 þús. kr. á þau stærri. Á árinu 1945 var samið um smíði 5 skipa til viðbótar, eða alls 50 skip. Fyrstu skipin komu heim á árinu 1946 og það síðasta á árinu 1948.

Strax og ráðuneytið fékk uppgjör á smíða- kostnaði hvers skips, en hann var mjög mis- hár innan hvers flokks vegna breytinga kaup- endanna, voru eigendur krafðir um greiðslu. Þrátt fyrir hin hagkvæmu lánskjör, er stofn- lánadeild Landsbankans veitir, gekk kaupend- unum mjög erfiðlega að gera skil, sem stafaði fyrst og fremst af aflabrestinum á síldveiðun- um. Öll skipin eru nú gerð upp nema 4, og nemur það með vöxtum ca. 2,6 millj. kr.

Til þess að gera kaupendum skipanna kleift að gera upp, var kaupendum 17 skipa veitt lán úr framkvæmdasjóði, og nemur það kr. 1038253.37. Þá skulda 15 kaupendur eftirstöðv- ar, og nema þær kr. 274704.27. Loks eru skulda- bréf 13 kaupenda fyrir stofnlánun, sem Lands- banki Íslands geymir, en hefur ekki borgað út, sem nema kr. 7396000.00.

Þá komum við að 2. kapitulanum, það er að segja þeim flokki báta, sem smíðaðir hafa verið innanlands.

Á árinu 1945 ákvað ríkisstj. að láta smíða innanlands á næstu 1—2 árum 50 fiskibáta, ef kaupendur fengjust. Umsóknir bárust um fleiri báta en ráðgert var að smíða, og var þá leitað tilboða í smíði þeirra.

Síðar var ákveðið, að smíðaðir yrðu aðeins 26 bátar, 17 bátar 35 rúmlestir, 7 bátar 55 rúmlestir og 2 bátar 62 rúmlestir. Samningar um smíði bátanna voru á þá leið, að skipa- smíðastöðvar áttu að leggja til allt efni og vinnu, ásamt öllum venjulegum tækjum og vélum að undanteknum aðalvélum, sem ráðu- neytið átti að útvega sérstaklega.

Við smíði bátanna hafa þeir reynzt nokkru stærri en ráð var gert fyrir í upphafi, þannig: 35 rúmlesta bátar reyndust um 37—44 rúm- lestir, 55 rúmlesta bátar reyndust um 66 rúm- lestir, 62 rúmlesta bátar reyndust um 65 rúm- lestir.

Kostur hefur þetta þótt, að bátarnir reynd- ust þetta stærri, en þar sem verið var miðað við rúmlestastærð, verða þeir talsvert dýrari.

Söluskilmálar eru þeir, að kaupendur lögðu fram við kaup 100 þús. kr. fyrir stærri bátana og 70 þús. kr. fyrir þá minni. Í þessum tilfell- um hefur aðeins verið krafizt 60 þús. kr. út- borgunar fyrir minni bátana og einn bátur án nokkurrar útborgunar skv. pól. 23. maí 1947.

Fiskveiðasjóður lánar um helming kostnað- arverðs, síðan koma lán úr styrktar- og lána- sjóði fiskiskipa, 100 þús. kr. út á stærri bátana,

en 90 þús. kr. út á þá minni. Eftirstöðvar kaupverðsins lánar ríkissjóður til bráðabirgða gegn veði í bátnum.

Bátarnir eru seldir fyrir kostnaðarverð að viðbættum 4% vöxtum af því fé, sem ríkissjóður hefur í þá lagt, hvern fyrir sig.

Allir stærri bátarnir eru þegar seldir, og af þeim eru 8 þegar fulluppgæðir. Hefur söluverð þeirra numið samtals kr. 5422094.00. Um einn bátanna hefur svo um samizt, að skipasmíðastöðvanna á því að gera fullkomin skil og tregðu kaupendanna á því að ganga endanlega frá kaupunum.

Af minni bátunum eru allir fullsmíðaðir. Þessir bátar eru allir seldir, og af þeim eru 9 fulluppgæðir, og hefur söluverð þeirra numið kr. 3918212.22. Frá sölu hinna hefur ekki verið formlega gengið, bæði vegna erfiðleika skipasmíðastöðvanna á því að gera fullkomin skil og tregðu kaupendanna á því að ganga endanlega frá kaupunum.

Lán frá ríkissjóði til þessara báta, sem þegar eru uppgæð, þ. e. a. s. samþykktir hafa verið víxlar fyrir þeim, nema kr. 2664513.41. Þessa upphæð hefur ríkissjóður lánað út á uppgjör á innlendum bátum, þ. e. uppgæða reikninga, og viðbúið er, að það þurfi að lána til viðbótar kr. 1159033.37, svo að það, sem ríkissjóður lánar því til þessara báta, nemur samtals kr. 3823546.78.

Að því er snertir þessi afskipti ríkisstj. af þessum málum, þá hef ég lýst því, að þau voru gerð fram að því, er ríkisstj., sem fór með völd til haustsins 1944, fór frá, með samþykki allra þingflokkanna. Síðar, þegar stofnlánadeild hafði ekki lengur fé til tilskilinnna lána og útgerðarmenn gátu að öðrum kosti ekki gengið frá kaupunum, þótti sá kostur beztur fyrir ráðuneytið að lána til útgerðarmanna, án þess að fyrir því væri sérstök heimild í lögum, en það gaf auga leið, að hafa yrði tók á því, að þeir, sem hug hefðu á að eignast og gera út báta, gætu komið þeim í drift, eins og kallað er, og var þeim því lánað í beinu framhaldi af því, sem gert var, þegar um bátakaupin var að ræða á sínum tíma, og ríkið hafði áður hlaupið undir bagga. Annar var sá kostur að láta flytja bátana inn og standa af þeim þunga byggingarkostnaðarins og láta þá síðan standa í naustum, þegar ekki var hægt að greiða þá, og hygð ég, að flestir hafi séð nauðsyn þess að koma bátunum í gagn, þó að ríkið þyrfti þá að hlaupa meir undir bagga heldur en í fyrstu var ætlunin. Þá er og hitt, að aflabresturinn á síldveiðunum hefur fært þetta allt á annan og lakari veg en vonað var.

Þá vil ég skýra frá því, að á s. l. ári var nokkrum hraðfrystihúsum heitið fyrirgreiðslu um lánveitingu eftir nokkurn tíma, og er nú leitað heimildar í 22. gr. fjárl. til að standa við það, og er svo ástatt fyrir eigendum húsa þessara og þeim héruðum, sem þau eru í, að stórtjón verður að, ef ekki er hægt að ljúka við þau. Hús þessi eru fjögur: eitt á Fáskrúðsfirði, eitt á Húsavík og tvö í Vestmannaeyjum.

Um þessi mál í heild vil ég segja það að lokum, að allur sá stuðningur, sem ríkissjóður hefur orðið að láta í té, stafar af því, að stofnlánadeildin hefur ekki haft nægilegt bolmagn

til að standa undir þeim bátum og fyrirtækjum, sem henni var fyrirhugað að gera. Ég vil svo að endingu taka undir það, sem hæstv. fjmrh. sagði, að ríkissjóður hefði engin stofnlán veitt, heldur fé til þess að stöðva ekki framleiðslu vegna fjárhagsvandráða.

Fyrirspyrjandi (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil þakka hæstv. ráðherra þær upplýsingar, sem þeir hafa gefið, og vona, að ég fái tækifæri til að kynna mér þær nánar. Hæstv. fjmrh. viðurkenndi, að hæstv. ríkisstj. hefði enga lagaheimild haft til ráðstafana þeirra, sem fyrirspurn mín fjallaði um, en hann sagði, að Alp. hefði gert ráðstafanir og samþykktir, sem neytt hefðu ríkisstj. til þessa. Þá sagði hann, að ríkissjóður væri að vísu formlegur eigandi togaranna. Samkvæmt þessu skilst mér, að þeir hafi ekki enn verið seldir, ef ríkið er eigandi þeirra, og bráðabirgðalán öll eiga að greiðast upp, þegar skipin eru seld. En ef togararnir eru ekki seldir, vil ég spyrja hæstv. ríkisstj.: Með hvaða heimildum lánar ríkisstj. útgerðarfyrirtækjunum, sem reka togarana, þá með 600—700 þús. kr. meðgjöf á ári? Hvað snertir eitt þessara skipa, Jörundur, þá held ég, að ríkið hafi ekki látið smíða það, heldur einstaklingur, og skilst mér því, að þar sé um hreina lánsstarfsemi að ræða. Ríkissjóður hefur lánað 1,5 millj. kr. út á það skip, án þess að Alp. veitti heimild sína til þess, og skipið þar að auki utan við þá 30 togarar, sem ríkið sá um smíði á. Hæstv. fjmrh. sagði, að ríkissjóður hefði yfirleitt ekki veitt stofnlán, en upplýsingar þær, sem hér liggja fyrir um lánveitingar, bæði til bátanna og Jörundar, sýna þó allt annað. Hæstv. ráðh. kallaði þetta bráðabirgða tilfærslu í reikningum og sagði, að 13 lánþegar, sem fengu lán út á báta, hefðu gefið út skuldabréf til ríkissjóðs að upphæð rúmar 7 millj. kr., sem lægju nú geymd í Landsbankanum. Er gott til þess að vita, að skuldabréfin eru þar í öruggum höndum, en þetta sýnir, að hér er um hreina stofnlánveitingu að ræða og ríkissjóður hefur hér veitt stofnlán, hvað sem hæstv. ráðh. kann að nefna það. Hæstv. sjútvmrh. sagði, að nauðsyn hafi til borið að lána til bátanna til að koma þeim í gang. Það er annað mál, en ósvarað er því, hvers vegna ríkisstj. hefur gert þetta án heimilda frá Alp., þegar skipin komu og ekki var hægt að ráðstafa þeim eins og lög mæltu fyrir.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. Það hefur verið á almannavitorði, að stofnlánadeildin hafði of lítið fé til að lána út á togarana. Ég stóð því í þeirri meiningu, að þetta vandamál væri óleyst enn þá, þar sem það hafði ekki verið lagt fyrir þingið, og kom mér því undarlega fyrir sjónir, þegar ég heyrði, að ríkissjóður hefði veitt lán í þessu skyni gegn 2½% vöxtum. Hæstv. fjmrh. sagði, að nýbyggingarráð hefði lofað stofnlánum út á alla togarana og að í því hefði falizt svo mikil skuldbinding, að ríkissjóður hefði verið bundinn við að standa við það, er geta stofnlánadeildar þraut. Ég er ekki vel kunnugur þessum málum, en tel rétt að athuga, hvort ríkissjóður er svo bundinn af

þessu, að hann sé skyldur til að taka þetta að sér, ef það verður ekki leyst á annan hátt.

Þá skal ég víkja að nokkru að hraðfrystihúsunum, en það var þeirra vegna, sem ég stóð nú upp. Hæstv. sjútmrh. lýsti því yfir, að ráðuneytið hefði gengið í að útvega lán til þeirra húsa, sem sérstaklega illa væru á vegi stóðd. Ég þekki dæmi þess, að húsbýgging hefur verið strönduð og ráðuneytið hefur gengið í að útvega lán, og tel ég slíkt siður en svo áætlisvert. En ég vil benda á, að hraðfrystihúsin höfðu kannske einnig loforð frá nýbyggingarráði eins og togararnir. Ef svo er, er hér um tvenns konar framkomu að ræða, þar sem togararnir fengu strax lán með 2½% vöxtum hjá ríkinu, en hraðfrystihúsaeigendur hafa orðið að basla með bráðabirgðalán. Þetta vil ég benda á og að það verður að taka skipulega á málum frystihúsa þeirra, sem urðu of sein til að fá lán úr stofnlánadeildinni, og það er engin hliðstæða í því að togararnir fái strax hagstæð lán með 2½% vöxtum, á meðan hraðfrystihúsin eru á hrakhólum með sínar fjárreiður og háa vexti af lánum sínum. En hvort sem nýbyggingarráð hefur nú gefið þessum aðilum mismunandi loforð eða ekki, vildi ég vekja athygli á þessum vandræðum frystihúsa og nauðsyn þess að finna viðunandi lausn á þessum málum.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég hafði tvívegis í tíð hæstv. fyrrv. ríkisstj. spurt að því, hvað ríkisstj. hugsaði sér til að leysa lánavandræði þeirra, sem ekki komast í stofnlánadeildina. En ég fékk aldrei svar við þeim fyrirspurnum mínum, og nú koma loksins upplýsingar um það, hvað hæstv. fyrrv. ríkisstj. hafi gert í þessum efnum, — en nokkuð seint samt. Hv. þm. V-Húsv. gerði hér áðan þá athugasemd, hvers vegna mál þetta hefði aldrei verið lagt fyrir Alp., og það var einmitt þess vegna sem ég nú kvaddi mér hljóðs. Ég gerði tvær tilraunir til að fá hæstv. ríkisstj. til að gera það, en allt kom fyrir ekki, og færði ég það þá sjálfur inn í þingið. Ég lagði fram frv. um breyt. á lögum um stofnlánadeildina, þar sem lagt er til, að 6. gr. sé felld niður, þannig að stofnlánadeildin fengi afborganir af eldri lánum, í stað þess að þær renna nú inn í seðladeildina, og hefði stofnlánadeildin þá haldið áfram að hafa 100 millj. kr. til útlána. Það var rangt hjá hæstv. fjmrh., að borgaðar hefðu verið aðeins 12 millj. kr. til seðlabankans, heldur hafa verið greiddar til hans 17 millj. kr., og er því fjármagn stofnlánadeildarinnar komið niður í 83 millj. kr. En sú fjárhæð, sem búið er að greiða til seðladeildarinnar, er nálega jafnhá upphæð og ríkið lánar nú til hinna 7 togara með ærnum tilkostnaði fyrir ríkissjóð. Þessir peningar væru því til umráða, ef Alp. hefði viljað gera þá breytingu, að fé þetta væri ávaxtað hjá stofnlánadeildinni, en ekki hjá seðladeildinni. Enn fremur var lagt til í frv. mínu að breyta vaxtafyrirkomulaginu. Stofnlánadeildin lánar út gegn 2,5% vöxtum, og í frv. mínu er lagt til, að seðladeildin reikni 1% vexti af lánum sínum til stofnlánadeildarinnar, en þeir eru nú reiknaðir 2,4%, þannig

að stofnlánadeildin lánar út með aðeins 0,1% vöxtum, sem sviptir hana öllum möguleikum til ódýrra lána. Ef hún hefði aftur á móti fengið lánin hjá seðladeildinni með 1% vöxtum, þá hefði hún getað grætt 1—1,5 millj. kr. á ári, en það er nóg til að standa undir hjálpi við bátaútveginn. Þetta er aðeins reikningsspursmál fyrir Landsbankann, hvort gróðinn lendir hjá seðladeildinni, en þetta er bara tilhneiging til að hafa sem hæsta vexti. Þetta vandræðamál væri hægt að leysa, ef frv. mitt hefði verið samþ., og það er hægt að gera enn, því að ég mun gera tilraun til að taka málið upp að nýju, og þá verður hægt að leysa málið.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Það er vist óhætt að fullyrða, að það vakti nokkra athygli hér í þinginu, þegar hæstv. fjmrh. skýrði frá því við 1. umr. fjárl. fyrir 1950, að ríkissjóður hefði lánað 25 millj. kr. til skipakaupa, og einnig með hvaða kjörum það var gert. Ég skal láta ósagt, hvort þessi aðgerð hæstv. ríkisstj. sé rétt eða röng, en það eru óneitanlega mikil hlunnindi fyrir þá, sem þessara lána urðu aðnjótandi, að fá þau með þessum kjörum úr ríkissjóði, og geri ég ráð fyrir, að margir hefðu viljað verða þeirra kjara aðnjótandi. En nú eru fleiri, sem lagt hafa í framkvæmdir í þeirri von að fá hagstæð lán og eru komnir vel á veg án þess að hafa fengið nokkra fyrirgreiðslu hjá ríkinu. Hæstv. atvmrh. upplýsti áðan, að nokkur frystihús hefðu fengið loforð fyrir fyrirgreiðslu um lánsúttegið til að ljúka framkvæmdum, sem verið væri að gera, og nefndi hæstv. ráðh. fjögur slík hús, ef ég man rétt. Nú er það ekki nema eðlilegt, að þeir, sem hér eiga hlut að máli, leiti aðstoðar hjá ríkisstj., þegar þeir fá ekki þau lán, sem þeir hafa treyst á að fá til að ljúka framkvæmdum sínum, og væri það ekki nema í samræmi við þá aðstoð, sem ríkissjóður hefur veitt til skipakaupa. En hæstv. atvmrh. tilgreindi aðeins fjögur hús, en mér er kunnugt um mun fleiri hús, er bygging var hafin á, vegna þess að menn fengu ádrátt eða fyrirheilt hjá nýbyggingarráði um aðstoð, sem þeir hafa svo ekki fengið, og fæ ég ekki séð, að hægt sé að gera þar mun á aðilum. Ef ríkisstj. telur rétt að lána til húsa, sem þannig stendur á um, þá fæ ég ekki séð, að hægt sé að lána einum en ganga fram hjá öðrum, sem eins er ástatt um. Það var einkum vegna þessa, að ég kvaddi mér hljóðs nú, og vænti ég þess, að lítið verði með skilningi á þessu mál.

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Ég vil svara hv. 1. þm. S-M., þar sem hann spur um skuldbindingu ríkissjóðs við togarana. Skuldbindingin er vafalaust sú, að ríkissjóður leggur fram fé til að kaupa togarana og getur ekki losnað við þá aftur nema greiða fyrir söluinni á þennan hátt, því að ekki er um að ræða kaupendur hér á landi, sem gætu greitt út allt kaupverðið. Ríkissjóður hlaut því að standa í skuld fyrir þetta við Landsbankann, eins og hann stendur raunar í dag. En til þess að koma skipunum á flot var gengið frá þessu á þann hátt sem gert hefur verið. Hv. 2. þm.

Reykv. minntist á stofnlánadeildina, og þó að ég sé honum í flestu ósamþykktur, er lýtur að útlánunum á fé og bankarekstri o. fl. slíku, get ég ekki varizt þeirri hugsun, hvort ekki sé athugandi eins og stendur að láta það fé, sem inn kemur sem afforganir og rennur nú í seðla-deildina, renna í stofnlánadeildina og nota það í þeim tilgangi, sem þetta lánsfé er nú notað. En þetta fjármagn er nú talið 12 millj. kr., og sé ég ekki ástæðu til að rengja þá upphæð. Þetta mundi hrökkva langt til að veita þessum togurum stofnlán og mundi síðan endurgreiðast stofnlánadeildinni á næstu árum. Er mjög athugandi, hvort ekki beri að fara þessa leið. — Hvað viðvikur spurningu hv. þm. V-Húnv. um, hvers vegna þetta hafi ekki verið lagt fyrir Alp., þá get ég ekki svarað því, en vísa til hæstv. fyrrv. ríkisstj.

Atvmrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Viðvikjandi fyrirspurn þeirri, sem var lögð hér fyrir, er það rétt hjá hæstv. fjmrh., að um það ber að saka fyrrv. ríkisstj., en hún lenti í vandræðum, vegna þess að stofnlánadeildin gat ekki veitt þau lán, sem gert hafði verið ráð fyrir. Viðvikjandi þeirri fyrirspurn, hvers vegna þetta hefði ekki verið lagt fyrir Alp., en það var ábyggilega á milli þinga, sem fyrstu skipin komu, og var þá þessi háttur á hafður að leyfa mönnum að ráða á skipin. Gangur málsins var sá, að eigendur fóru út og sóttu skipin, og svo komu þá tilfelli, þar sem stofnlánadeildin gat ekki veitt þeim lán, og var þeim þá leyft að skrá á skipin, en ekki gefið afsal.

Að sumu leyti get ég annars verið því samþykktur, sem hér hefur verið dregið á, m. a. af hæstv. fjmrh., að það þurfi að gera endurbætur á lögum um stofnlánadeildina; það hefur oft áður komið til tals, og tók hv. 2. þm. Reykv. það réttilega fram, að hann hefur áður bent á það. Ég get hugsað, að þessi vandræði, sem hér virðast vera fyrir höndum, megi leysa tiltölulega auðveldlega og með miklu auðveldara móti en margt annað, sem óleyst er í þessu landi. Hvað snertir þessar 25 milljónir, sem veittar hafa verið til kaupa á skipum, þá stendur ýmislega á um það. T. d. eru um 8 millj. af því til Svíþjóðarbatanna. (*EystJ*: Er ekki sumt af því með venjulegum vöxtum?) Jú, mikið af því er með venjulegum vöxtum. Mennirnir deponeruðu vixlum fyrir sinu framlagi. — Þá þarf hér einnig að líta til hraðfrystihúsanna, að svo miklu leyti sem þau hafa verið háð bönkunum með sitt stofnfé.

Þá vil ég með nokkrum orðum geta afskipta nýbyggingarráðs af þessum málum, því að þau hafa verið mjög mistúlkuð og á það ráðið að tilefnislausu. Menn hafa talað um „loforð“ nýbyggingarráðs og „svik“, og er það dálitið frítt útlagt. Þau fyrirheit, sem það gaf, voru meðmæli með lántökum, grundvölluð á kostnaðaráætlunum. Ákveðnir menn, sem störfuðu að því í ráðinu, fóru í gegnum alla reikninga og áætlanir, og ráðið mælti eftir niðurstöðum þeirra með lánum eftir því, hvernig málin voru vaxin. En það gat ekki lofað lánum, aðeins mælt með þeim samkvæmt þeim lögum,

sem það starfaði eftir. Þetta hefur mjög verið misskilið og á þessa aðila ráðið af þeim sökum, og vildi ég því nota þetta tækifæri til að benda á þetta. Meðmæli þess var skyldugt að gefa, en það kom svo til kasta stofnlánadeildarinnar að sinna lánbeiðnunum.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Það hefur verið sagt hér, að aðeins hafi verið tveir kostir fyrir hendi fyrir ríkisstj. í þessu máli. En þetta er rangt. Kostirnir voru þrír, og sá þriðji var að snúa sér til Alþingis. Það hefur ekki verið gert, og kemur þarna fram það, sem einkennt hefur tvær fyrrverandi ríkisstjórnir, að fara á bak við Alþingi sem allra mest. Það er mýgrútur af málum, sem afgreidd hafa verið af þeim upp á eigin spýtur, án þess að Alþingi hefði hugmynd um. Fyrir Alþingi er þessi einræðishneigð ákaflega alvarlegt mál. Hvað þetta mál snertir var ríkisstj. í lófa lagið að leggja það fyrir Alþingi, og henni bar skylda til þess. Nú er það upplýst af ríkisstj., að búið sé að lána 25 millj. kr. til skipakaupa. Það er nú búið að ákveða að byggja enn nýja togara. Á nú ríkissjóður líka að lána fé til þeirra togarakaupa? Ég spyr: Er það ekki ætlunin, að ríkissjóður láni líka fyrir nýju togarana? — Ég sé ekki, að neinir frekari möguleikar séu á því að komast hjá því en að lána þessar 25 millj. Er ekki stofnlánadeildin tóm? Og hvar hefur þá ríkisstj. hugsað sér að taka þær milljónir?

Atvmrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Ég held — út af ummælum hv. 1. þm. N-M., að það liggi ekki sérstaklega fyrir hér að ráða nýju togarakaupin eða hvað ríkisstj. hafi í huga gagnvart þeim. Væri það meiningin, virðist mér sem það mundi vera réttara að taka það undir sérstakan lið. — Þá sé ég ekki, að sé réttmætt ásökun, að ríkisstj. hafi haft sérstaka tilhneigingu til að fara á bak við Alþingi. Hitt er rétt, að það fellur oft í hlut ríkisstjórnar á hverjum tíma að verða að ráða fram úr aðstæðum, sem skapast vegna skuldbindinga Alþingis eða fyrrverandi ríkisstj., eftir því sem heilbrigð skynsemi segir til og tók eru á. Hvað snertir þetta mál, var það ábyggilega ekki heppilegt að láta bátana standa ónotaða á skipasmíðastöðvunum, þótt þeir, sem áttu að fá þá, væru ekki reiðubúnir til þess að greiða þá. Ný skip standa aldrei þannig í marga mánuði, án þess að þau fari að tapa sér og missa sitt gildi. Þegar þannig stóð á, var ekki annað fært en að greiða fyrir kaupunum. — Nú er langt frá því, að menn hafi yfirleitt ekki getað borgað togarana. Þeir, sem fengu stofnlán, lögðu fram sitt fé á móti, og lánin voru þeim næg hjálp. Mér virðist, að ráðið hafi verið fram úr þessu á eðlilegan hátt eftir atvikum. Annað mál er það, að það kemur til með að þurfa að gera í þessu efni sérstakar ráðstafanir með breytingu á lögum um stofnlánadeildina.

Hermann Jónasson: Herra forseti. Af því að ræðutíminn er hér takmarkaður við 5 mínútur, mun ég verða að láta mér nægja að minnast hér aðeins á eina hlið þessa máls, það atriði,

Lánveitingar til skipakaupa o. fl. — Stríðsskaðabætur af hálfu Þjóðverja.

sem hv. 1. þm. N-M. minnst hér á og svarað var af ríkisstj. með þjósti. Um það langar mig til að bera þessa spurningu upp fyrir þingið: Hvar er heimild fyrir því, að ríkisstj. taki lán, og hvar er heimild fyrir því, að ríkisstj. geti veitt lán, án þess að sérstök lög komi til? — Eg sem lögfræðingur þekki ekki þau lög. (*Atvnrh.*: Það er mikið sagt.) — Já, það er mikið sagt. En er það rangt? Eru lög fyrir þessu? Væntanlega getur þessi hæstv. ráðh. svarað því. — En það, sem hér er um að ræða, er eitt aðalatriðið í þessu máli. Hvað frystihúsin snertir, hefur verið farið rétt að. — Ríkisstj. getur beitt sér fyrir lánum. Hin heimildin veit ég ekki til að sé til staðar. Þó hafa hér verið veittar 25 millj. kr. í lán. Var þá ekki alveg eins hægt að veita t. d. 100 milljónir? Hvar eru takmörkin? Og hvar er Alþingi stadd á þessari braut?

Það virðist fullkomlega ástæðulaust af hendi stj. að svara af þjósti fyrirspurnum um þetta mál. Það virðist vera vafasamt, að hægt sé að ganga fram hjá þessu atriði. — Hvar eru lagaheimildirnar? Og ef farið er út fyrir þær — hvar eru þá takmörkin? Hér er sannarlega umhugsunar- og áhyggjuefni fyrir þessa stofnun, Alþingi.

Atvnrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Eg held flestir menn hljóti að telja, að það hafi verið nokkuð óvenjulegur stjórnarathafna-kafli í sögu þessa lands — kaupin á Svíþjóðar-bátunum, nýsköpunartogurinum og svo báta-byggingarnar innanlands. Eg skal ekki segja, hve háa upphæð hér er um að ræða, sem ríkisstj. hefur hér tekið á sig fyrstu og mestu ábyrgðina af. En framkvæmdin á þessu, afhendingin á skipunum og viðskiptin við kaupendur, hefur sumpart lent á þeim mönnum, sem nú eru í ríkisstjórn og sumpart á öðrum. Og þegar hv. þm. Str. stendur hér upp náföður af fólksku til þess að knésetja mig fyrir ósæmlegt hátterni, þá vildi ég mega minna þennan veraldarinnar lögspæking og óskekula spámann á það, að fyrsta sporið á þessari braut var stigið af hans ráði og hans flokksmanna. Smíðin á Svíþjóðarbatunum á ríkisins ábyrgð innleiddi hér það ástand, að ríkisstj. færi að skipta sér verulega af þessum málum. — Svo stendur þessi hv. þm. hér upp og talar um það af miklum hroka og brígðlar um það, að ríkisstj. hefur orðið að slaka eitthvað til af illri nauðsyn í framkvæmd á málum, sem þessir sömu herrar eiga upptökin að. Lánveitingar í venjulegum skilningi hefur hér alls ekki verið farið út í. Og það er í vissu falli rétt, sem hæstv. fjmrh. sagði, að í raun og veru er hér um millifærslu að ræða, en ekki lántöku. Það var óhjákvæmileg nauðsyn að haga sér með bátana eins og atvnrn. hefur gert. Sami maðurinn — hinn ráðhollasti að allra dómi — hefur þar alltaf farið með þessi mál.

Eg er ekki tilbúinn að taka í þessu efni við neinun skútyrðum af hv. þm. Str. Eg hef reynt með aðstoð mér betri manna að gera það, sem mér hefur verið fært að gera best í þess-

um málum, og miðað þær ráðstafanir við það, að þær kæmu framleiðslunni að sem mestum notum.

5. Stríðsskaðabætur af hálfu Þjóðverja.

Á 16. fundi í Sp., 11. jan., var útbýtt:

Fyrirspurn til fjmrh. um stríðsskaðabætur af hálfu Þjóðverja [89. mál, 1] (A. 191).

Á 17. fundi í Sp., 12. jan., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var fyrirspurnin tekin til umr.

Forseti (StgrSt): Eg vil geta þess í upphafi, að hæstv. fjmrh. getur ekki verið viðstaddur í dag, og verða því þær fyrirspurnir, sem beint hefur verið til hans, að biða.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Aðli a-liður fyrirspurnarinnar heyrir ekki undir mig? Eg hafði frekar gert ráð fyrir að svara þeirri fyrirspurn og skal gera það, ef hv. fyrirspyrjanda er það ekki á móti skapi. (*FJ*: Nei, það er einmitt ágætt.)

Fyrirspyrjandi (Finnur Jónsson): Herra forseti. Eg beindi þessari fyrirspurn til hæstv. fjmrh., af því að mér hafði verið tjáð, að honum hefðu verið afhentar viðkomandi eignir, en fyrst hæstv. dómsmrh. getur leyst úr þeim spurningum, sem ég hef leyft mér að bera hér fram, get ég vel orðið ásáttur með það.

Eg kom fram með þessar fyrirspurnir vegna þess, að ég hef séð það, að hernámsstjórn bandamanna hefur tjáð ísl. ríkisstj., að hún gæti fengið vissar eignir Þjóðverja hér á landi í stríðsskaðabætur. Bætur þessar voru metnar af nefnd, sem páverandi dómsmrh. skipaði í stríðslok, og í skýrslu nefndarinnar hefur það meðal annars komið í ljós, að margir Íslendingar hafa farizt, sem ekki voru skyldutryggðir. Þetta voru farþegar, sem ekki voru skyldutryggðir, og ég held, að þeir hafi verið tólf alls. Þegar ég var dómsmrh., komu oft fram fyrirspurnir um það, hvort ekki væri hægt að fá bætur fyrir þessa menn, sem þarna fórust og ekki voru skyldutryggðir.

Það gerist ekki þörf að fara mörgum orðum um þetta, en ég býst við því, ef þessar bætur nema einhverju, að ríkisstj. taki ákvörðun um að láta aðstandendur þessara manna fá einhverjar skaðabætur af því fé, sem fengizt hefur í skaðabætur frá Þjóðverjum, en ég vænti þess, að hæstv. dómsmrh. geti upplýst þetta, og bið ég frekari svara frá honum.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Hv. fyrirspyrjandi beindi þessari fyrirspurn ekki til mín eða míns ráðuneytis, en ég hafði hins vegar búið mig undir að svara

Stríðsskaðabætur af hálfu Þjóðverja. — Réttindi og skyldur opinberra starfsmanna.

henni, af því að utanrrn. hefur mest um þetta mál fjallað. Eins og heyrzt hefur og kunnugt er, þá var á það bent af hálfu ríkisstjórna Bretlands, Bandaríkjanna og Frakklands, að eðlilegt væri, að isl. ríkisstj. tæki eignir Þjóðverja hér á landi og ráðstafaði þeim, enda væri ekki annarra bóta að vænta af hálfu Þjóðverja en af þessu fé fyrir það tjón, sem Íslendingar urðu fyrir af þeirra völdum á ófriðarárunum.

Þær eignir, sem hér er um að ræða, eru húseignin við Tungötu 18, sem var eign þýzka ríkisins, en eins og hv. fyrirspyrjanda ætti að vera kunnugt, er þar aðsetur dómsmrn. núna, — og auk þess um 4 millj. kr., sem álitnar voru innstæður Þjóðverja, sumpart einstaklinga og sumpart þýzka þjóðbankans.

Á þessar eignir hefur verið lagt hald, eða þær verið festar, þannig að ríkisstj. hefur getað ráðstafað þeim, eða að minnsta kosti er ekki hægt að ráðstafa þeim án samþykkis ríkisstj., en endanleg ákvörðun hefur ekki verið tekin um ráðstöfun á þessum eignum, en ríkisstj. telur þýðingarmikið í þessu sambandi, að séð verði um einhverja greiðslu til aðstandenda þeirra Íslendinga, sem fórust af völdum Þjóðverja, meðan á styrjöldinni stóð, og ótryggðir voru, og sýnist mér það vera í samræmi við skoðanir hv. fyrirspyrjanda. Hins vegar kann svo að fara, að breyta verði ráðstöfun á einhverjum einstökum hluta þessa fjár, og einnig, að eitthvað af þessu fé yrði losað, og kann sanngirni að mæla með því. T. d. hefur komið fram ósk um það frá Braun kaupmanni, að eitthvað af fé hans yrði losað, en hann lézt þá skömmu síðar, án þess að frekar yrði gert í málinu. En nú er það hins vegar rétt, að þetta fé er komið í umsjá fjmrn., og að því leyti er því ef til vill rétt að beina fyrirspurninni til fjmrh. um það, hvernig því muni ráðstafað.

Fyrirspyrjandi (Finnur Jónsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. utanrrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann nú hefur látið í té, en jafnframt vil ég láta þess getið, að þó að vafi leiki á um ráðstöfunarrétt á einhverjum hluta þessa fjár, þá getur það aldrei numið svo miklu, að ekki sé hægt að inna af hendi þær bætur, sem minnst var á áðan.

Ef það er rétt, sem ég sagði, að farizt hefðu 12 farþegar, sem ekki voru skyldutryggðir, þá munu þessar bætur nema um það bil 27 þús. kr., miðað við vísitölu þá, sem þá var miðað við, en nú er hún nokkru hærri, svo að alls mundu þessar bætur til aðstandenda þeirra, sem ótryggðir voru, ekki nema meiru en 800 þús. kr., en sá hluti eignarinnar, sem þýzki þjóðbankinn átti, var miklu meiri, eða 2½ millj. kr., og það kemur ekki til ágreinings með þá peninga. En nú sé ég, að Landsbankinn hefur nú fært þessar 2½ millj. kr., sem var eign þýzka þjóðbankans, sem erlenda skuld, og ef svo er, þá vil ég spyrja, hvort bankinn hafi þá afhent ríkisstj. þá upphæð og hvort hún hafi þetta þá ekki sem handbært fé. Enn fremur vil ég leyfa mér að spyrja hæstv. utanrrh., hvort ríkisstj. ætli sér að bera till. um þessar

bætur fram á 22. gr. fjárl., því að ef svo er ekki, þá mundi ég flytja till. um það, því að ég fékk um þetta nokkrar málaleitanir frá fátæku fólki, þegar ég var ráðh., og vænti ég þess, að þetta fé verði notað til þess að veita því einhverjar bætur fyrir aðstandendur, sem það hefur þar misst, en verði ekki lagt til hlíðar.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég get ekki svarað þessu frekar en ég gerði. Það er ekki á valdi Landsbankans að telja þetta til erlendrar skuldar, heldur er þetta fé í vörzlu ríkisstj. eins og sakir standa og ráðstöfunarvaldi hennar, en af hálfu utanrrn. þótti það óvarlegt að ráðstafa þessu alveg strax, en rétt að biða og athuga, hvort nokkrar kröfur kæmu frá einstaklingum þeim, sem átt höfðu féð, en þær hafa ekki komið fram, nema frá þessum eina manni, sem ég gat um áðan, en sú krafa er nú niður fallin. En nú tel ég það hins vegar tímabært, að þetta fé sé tekið til ráðstöfunar, og finnst það eðlilegt, að það renni til þeirra manna, sem hafa orðið fyrir tjóni og ástvinamissi og ekki hafa fengið aðrar bætur fyrir, og er ég reiðubúinn að hafa um það samvinnu við hv. fyrirspyrjanda, hvaða leið sem farin verður í því efni.

6. Réttindi og skyldur opinberra starfsmanna.

Á 16. fundi í Sp., 11. jan., var útbýtt:
Fyrirspurn til dómsmrh. um undirbúning laga um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna [89. mál, 2] (A. 191).

Á 17. fundi í Sp., 12. jan., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Rannveig Þorsteinsdóttir): Herra forseti. Ég hef lagt fram fyrirspurn um það, hvað líði undirbúningi frv. um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna.

Þegar verið var að ganga frá launalögnum 1945, þá lofaði ríkisstj. því, að samið skyldi frv. til l. um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna, og var það falið Gunnari Thoroddsen prófessor. Haustið 1946 flutti prófessorinn svo erindi um þetta efni á þingi Bandalags starfsmanna ríkis og bæja, og var þá þegar greinilegt af því erindi, að talsvert hefur verið komið af gögnum um þetta mál. Síðan var, haustið 1948, gengið á fund dómsmrh. í sambandi við bandalagsþing, sem þá var haldið hér, og upplýsinga leitað varðandi frv. Þá var frv. komið enn lengra áleiðis, þannig að nú var hægt að gera sér grein fyrir ákvæðum ein-

stakra greina frv., en síðan hefur ekki neitt frétt um það. En eftir að þessi fyrirspurn var fram komin, hef ég fengið að vita, að Gunnar Thoroddsen hefur lokið við sitt verk og lagt það fram í rn.

Jafnframt spyr ég um það, hvort álits þeirra aðila, sem hlut eiga að máli, hafi verið leitað við undirbúning málsins.

Mér er kunnugt um það, að Gunnar Thoroddsen hefur haft nokkurt samband við nokkra opinberra starfsmenn varðandi málið, en það eru ekki eingöngu þeir, sem ég á við, heldur tel ég mjög mikilsvert, að álits sé leitað hjá þeim, sem eiga að búa við lögin, og samráð haft við þá, og það eru ekki eingöngu opinberir starfsmenn. Eg tel, að bæta þurfi við og hafa beri samráð við forstöðumenn ýmissa fyrirtækja, sem áhuga hafa á þessum l., því að nú á síðustu árum hafa orðið sífelldir árekstrar, þar sem vinnutími er annar en almennt gerist, því að það er vont og erfitt að fá nokkra festu um ákvörðun launa og vinnutíma, meðan ekki er beinn lagastafur um það. En þegar ég tala um aðila, þá á ég einnig við þetta, sem ég hef nú skýrt frá.

Í þriðja lagi spyr ég, hvort vænta meg, að frv. þetta verði lagt fram á þingi því, er nú situr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Um einstaka liði fyrirspurnarinnar skal þetta tekið fram:

1. Frv. hefur verið skilað í hendur rn., og er það nú í prentun, og mun þó ekki til hlitar lokið við greinargerð, en svo sem kunnugt er var Gunnari Thoroddsen borgarstjóra, páverandi prófessor, á sínum tíma falið að annast samningu frv.

2. Meðal fylgiskjala frv. eru ályktanir samtaka opinberra starfsmanna varðandi þessi mál, og hefur verið höfð hliðsjón af þeim, og jafnframt hefur Gunnar Thoroddsen átt ýtarlegar og ítrekaðar viðræður við þar til kjörna fulltrúa frá Bandalagi starfsmanna ríkis og bæja. Á þeim umræðufundum hafa verið rædd, lið fyrir lið, einstök atriði frv. Hins vegar hefur þótt rétt, að þingnefndir leiti formlega álits samtakanna, svo og annarra aðila, ef þurfa þykir, með venjulegum hætti við þinglega meðferð málsins. Hins vegar hef ég ekki talið, að leita þyrfti annarra aðila, frekar en gert hefur verið, og ekki álitnið það hafa þýðingu, af þeirri ástæðu, að réttarsamband þessara aðila er ekki skylt að heyra undir ákvæði þessa frv., og ríkisstj., getur ekki skipað svo fyrir, að þeir heyri því til.

3. Gera má ráð fyrir, að frv. verði lagt fyrir Alþingi, áður en langt um liður.

Fyrirspyrjandi (Rannveig Þorsteinsdóttir): Eg þakka hestv. ráðh. upplýsingarnar og þykir vænt um að heyra, að von muni vera á þessu frv. fyrir Alþingi innan tíðar.

7. Leigumáli á húseign.

Á 16. fundi í Sp., 11. jan., var útbýtt:

Fyrirspurn til fjmrh. um leigumála á húseign ríkisins á Leifsgötu 16 [89. mál, 3] (A. 191).

Á 17. fundi í Sp., 12. jan., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Rannveig Þorsteinsdóttir): Herra forseti. Þetta hús á Leifsgötu 16 er eign ríkisins, og bjó í því séra Jakob Jónsson, en er fluttur þaðan. En það vill svo til, að þetta hús stendur á lóð, sem er mjög nærri Landsspítalanum, en spítalinn er í sífelldu hraki með húsnæði og það svo, að það er ein meginástæðan til, að spítalinn er mjög illa settur með hjúkrunarkonur, því að þær segja upp sökum húsnæðisskorts. Þegar svo þetta húsnæði losnaði á Leifsgötu 16, voru uppi óskir frá hendi Landsspítalans að fá þetta húsnæði fyrir hjúkrunarkonur. Það var hins vegar leigt út, án þess að spítalinn fengi þar nokkur ítök. En svo gerðist það aftur í haust sem leið, að þá losnaði enn húsnæði í þessu sama húsi, og þá gerði spítalinn nýja tilraun með aðstoð landlæknis til að fá húsnæðið fyrir hjúkrunarkonur. M. a. mun landlæknir hafa skrifað rn. um þetta. En þetta tókst ekki. Húsnæðið var leigt einstaklingi, og eru nú mikil vandræði á Landsspítalanum með húsnæði og gremja út af þessum ráðstöfunum.

Þessi fyrirspurn er borin fram til þess í fyrsta lagi að fá upplýst, hvort það muni vera svo fjarstæðukennt, að Landsspítalinn geti fengið þetta húsnæði fyrir hjúkrunarkonur og starfslíð, sem vandræði eru nú með, og í öðru lagi að fá upplýsingar um það, hvort ekki muni vera unnt að breyta þeim leigumálum, sem þarna hafa verið gerðir, þannig að Landsspítalinn geti átt von á að fá húsnæðið til afnota. Það er meginatriðið.

Atvmrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þetta hús, sem hér er spurt um, Leifsgata 16, var keypt af ríkisstj. í nóvember 1942. Húsið var keypt af Guðmundi Gunnlaugssyni kaupmanni í þeim tilgangi að útvega séra Jakob Jónssyni þak yfir höfuðið. Kaupverðið var 250000 kr., en mér er heimild til kaupanna ókunn. Húsið er tvær hæðir og kjallari. Á fyrstu hæð bjó ekkja með börnum sínum og hefur verið þar síðan. Í kjallara bjó Jón Guðmundsson blaðamaður. Hann flutti árið 1946, og var þá kjallaraíbúðin, 2 herbergi og eldhús, ca. 70 fermetrar, leigð Gísla Ólafssyni ritstjóra. Árið 1948 í október flutti séra Jakob úr húsinu í hið nýreista prestshús við Engihlíð. Hafði hann haft til afnota alla efri hæðina og auk þess tvö lítil herbergi í kjallara. Var þá Gísla Ólafssyni leigð íbúðin á efri hæð, en kjallaraíbúðin var leigð Þórhöllu Friðriksdóttur. Hún flutti úr

kjallaranum síðla sumars 1949 og sú íbúð þá leigð Kristjönu Jóhannesdóttur, sem þar býr nú.

Núverandi leigumáli er:

1. hæð 175,00 kr. á mánuði, gamall leigumáli.
2. hæð 215,00 kr. á mánuði skv. mati húsaleigunefndar.

Kjallarabúð 130,00 kr. á mánuði skv. mati húsaleigunefndar.

Á leigu af öllum íbúðum greiðist viðbótarleiga samkvæmt húsaleiguvisitölu.

Eins og sést á þessu, hefur raunverulega ekki losnað nema kjallarinn, því að þegar presturinn fer, er Gisli Olafsson fluttur upp, svo að kjallarinn losnar. Í kjallaraíbúðinni eru kölluð þrjú herbergi, en þau herbergi eru ekki góð, og væru þau litlu úrlausn fyrir Landsspítalan. M. ö. o., það, sem þarna þykir svo æskilegt fyrir Landsspítalan, eru þessar litlu kjallarastofur, og í þeim vandræðum, sem mér virðast vera fyrir hendi hjá spítalanum, þá hefði það verið dropi í hafinu, þótt synjað hefði verið leigumálanum við veika konu til þess að spítalinn gæti troðið einhverjum hjúkrunarkonum í þessi litlu kjallaraherbergi, svo mörg sem þau voru. Þau eiga að heita fimm, og er fráleitt að minum dómi að koma nema einni í hvert herbergi fyrir sig.

Seinasti liður fyrirspurnarinnar er, hvort Landsspítalinn geti fengið þetta hús til afnota. Eg geri ráð fyrir, eins og leigumálanum er nú háttað, að ríkið geti ekki að bótalausum fleygt fólkinu út á götuna, því sem þar er nú og hefur þar leigusamninga. Hefur þó verið klifað á því með talsverðri frekju á sínum tíma.

Eg hef þá gefið þær upplýsingar, sem liggja fyrir um þetta mál.

Fyrirspyrjandi (Rannveig Þorsteinsdóttir): Herra forseti. Upplýsingar þær, sem hæstv. atvmrh. gaf, voru í samræmi við það, sem ég raunar vissi nú að miklu leyti, en skýring hans, þegar hann segir, að ekki hafi losnað nema kjallarinn, svarar ekki alveg til upplýsinganna, því að með hvaða rétti átti maðurinn, sem bjó í kjallaranum, að fá annað húsnæði, ef ríkið þurfti að halda á því fyrir starfsemi sína?

Það er rétt, kjallarinn er ekki stórvægilegt húsnæði, en hæstv. ráðh. telur þó, að það muni geta komist fyrir einn í hverju herbergi, og þá er þar þó pláss fyrir fimm, og það þykir þeim, sem búa við vandræðin þar suður frá, þó nokkur lausn. En það, sem mér finnst aðalatriðið í þessu máli, er, hvernig stóð á því, ef rn. hefur verið kunnugt um það á þeim tíma, þegar efri hæðin losnaði og er leigð fólki, sem býr í kjallaranum, — hvernig stendur á því, að fólkið, sem bjó í kjallaranum, flytur þá upp á efri hæðina, ef það hafði ekki samning nema um kjallarann, í stað þess að Landsspítalinn fengi efri hæðina? Eg skil mætavel, að það muni vera búið að festa þetta nú, og harma það mjög.

Atvmrh. (Jóhann Jósefsson): Eg get því miður ekki linað þann harm hjá hv. þm., sem af þessu hefur orðið. En viðvíkjandi því, hvers vegna fólkið, sem hafði búið lengi í þessum mjög svo leiðinlega kjallara, fékk hæðina, þeg-

ar hún losnaði, er það að segja, að þá lá engin ósk fyrir frá neinum opinberum aðila að fá húsið eða part af húsinu. Það getur vel verið, ef hún hefði legið fyrir, að það hefði verið gert eitthvað annað í þessu, en hins vegar kom ósk um það, þegar Þórhalla Friðriksdóttir var að fara, að fá kjallarann, en þá var búið að leigja hann sjúkri konu, sem bjó við erfið skilyrði og hafði búið á annarlegum stað, og var ekki gengið á þau loforð fyrir þá tiltölulega hégómlegu ósk að fá hann handa Landsspítalanum, sérstaklega þegar óskinn kom frá mönnum, sem á sínum tíma eyðilögðu með opnum augum kjallarann undir fæðingadeildinni. Eg hef glöggar upplýsingar um það, að 1945 var fæðingadeildin fullsteypt upp. Og þeir, sem lita á það hús, geta gert sér í hugarlund, hvað geysilega mikið húspláss það er að flatarmáli. Þá var tekið það snjallræði af húsameistara ríkisins og landlækni að keyra grjót í kjallarann og gera hann þannig óhæfan að mestu leyti til að nota hann nokkuð og eyðileggja þar með þá möguleika, sem voru fyrir hendi að búa til mannabústað í helmingi kjallarans, en það var vel hægt í þeim helmingi, sem veit að brekkunni. Þar hefði mátt koma fyrir íbúð fyrir ekki fimm, heldur fimmtíu manns. Þetta sama fólk er svo að nöldra út af vondri kjallaraboru, sem er ekki eins nærri spítalanum, þó að hann sé ekki fjarri, sem nú er leigður fólki, og verið að bera viurnar í, að stj. skuli ekki hafa brotið á því lög og rétt. En flutningur mannsins úr kjallaranum og upp á hæðina skeið með fullu samþykki fjmrh., og þá lá engin krafa fyrir að fá húsið til annarra hluta. Presturinn var fluttur úr því í nýtt hús, og þá var ekki að sjá, að það væri nein goðgá, að fólk, sem lengi hafði búið í vöndu plássi í kjallaranum, fengi að flytja í þetta.

8. Fólksflutningabifreiðar.

Á 19. fundi í Sp., 18. jan., var útbýtt:
Fyrirspurn til viðskmrh. um innflutning fólksflutningabifreiða [99. mál] (A. 245).

Á 20. fundi í Sp., s. d., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 21. fundi í Sp., 25. jan., var fyrirspurnin tekin til umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 1. febr., var fyrirspurnin aftur tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Jónas Rafnar): Herra forseti. Með fyrirspurn þessari er farið fram á að fá upplýsingar hjá hæstv. viðskmrh. um eftirfarandi atriði:

- 1) hvort á s. l. tveimur árum hafi verið veitt innflutnings- og gjaldeyrisleyfi fyrir fólksflutningabifreiðum. Hafi leyfisveitingar átt sér stað,

þá að fá upplýst, hve mörg leyfi hafi verið veitt;

2) að fá upplýsingar um það, hve mörg innflutningsleyfi án gjaldeyris hafi verið veitt fyrir fólksflutningabifreiðum frá 1. jan. 1948 til 15. júlí 1949, en þá tilkynnti viðskiptanefnd, að þeir, sem fengu vinnulaun greidd í erlendum gjaldeyri, gætu fengið innflutningsleyfi fyrir bifreiðum, að fullnægðum tilteknum skilyrðum;

3) hve mörg innflutningsleyfi fyrir fólksflutningabifreiðum hafi verið veitt eftir 15. júlí 1949 til áramótanna.

Einnig er óskað eftir að fá upplýst, undir hvaða kringumstæðum og eftir hvaða reglum leyfin hafi verið veitt.

Það er öllum almenningi kunnugt, að eftirspurn eftir fólksflutningabifreiðum hefur verið gífurleg undanfarandi ár. Frá atvinnubílstjórum hafa komið háværar raddir um, að þeir hafi orðið freklega út undan við leyfisveitingar og gætu því ekki á eðlilegan hátt endurnýjað bifreiðakost sinn. Læknastéttin mun og hvað eftir annað hafa knúið á dyr gjaldeyris- og innflutningsyfirvaldanna án árangurs.

Á sama tíma sem atvinnubílstjórum og læknum hefur verið með öllu synjað um innflutnings- og gjaldeyrisleyfi, virðast aðrir aðilar hafa haft aðstöðu til þess að koma bifreiðum til landsins, þar sem nýir bílar hafa að jafnaði verið fáanlegir fyrir hvern sem er fyrir 3—4 falt innkaupsverð. Mun það nú orðið ekki fátíður verzlunarmáti, að slíkar bifreiðar séu seldar, áður en þær eru teknar úr umbúðunum, sem þær hafa verið fluttar í til landsins, þ. e. a. s. seldar í kassanum, eins og það mun kallað.

Ég vil leyfa mér að nefna tvö dæmi, sem sýna glögg, hvernig ástandið hefur verið í þessum málum undanfarandi 2—3 ár.

Á Bifreiðastöð Oddeyrar á Akureyri hafa verið starfandi um 30 bifreiðarstjórar, sem flestir eða allir eiga bíla sína sjálfir. Samkvæmt upplýsingum starfsmannafélags stöðvarinnar voru árið 1947 keyptir 4 nýir bílar til stöðvarinnar á svörtum markaði, árið 1948 12 bílar og árið 1949 2 bílar, eða samtals 18 bílar af þeim 31, sem nú eru á stöðinni.

Samkvæmt upplýsingum Samvinnufélagsins Hreyfils munu um 100 atvinnubílstjórar hér í bænum hafa keypt bifreiðar á svörtum markaði s. l. 2—3 ár, en alls munu vera um 450 atvinnubílstjórar starfandi í bænum.

Ég vænti þess, að hæstv. viðskmrh. upplýsi sem gleggst þau atriði, sem fram á er farið í fyrirspurn þessari.

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Ég skal leyfa mér að svara þessum fyrirspurnum á þskj. 245 samkvæmt upplýsingum, sem ég hef fengið í þessu máli.

1. Á árunum 1948 og 1949 veitti viðskiptanefnd gjaldeyris- og innflutningsleyfi fyrir fimm fólksbifreiðum. Þar af voru fjórar fyrir hið opinbera, forsetaembættið og hæstarétt.

2. Á tímabilinu frá 1. jan. 1948 til 15. júlí 1949 veitti viðskiptanefnd innflutningsleyfi án gjaldeyris fyrir 41 fólksbifreið, en þá eru ekki talin með leyfi til starfsmanna erlendra sendiráða

Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

hér og erlendra starfsmanna við Keflavíkurflugvöll, en þau leyfi voru samtals 7 árið 1948. Þessi innflutningsleyfi án gjaldeyris voru flest veitt eftir sömu reglum og viðskiptanefnd auglýsti um miðjan júlímánuð 1949.

3. Viðskiptanefnd hefur til síðustu áramóta veitt innflutningsleyfi án gjaldeyris fyrir 150 fólksflutningabifreiðum samkvæmt þeim reglum um leyfisveitingar, sem auglýstar voru í júlímánuði 1949.

Reglur þær, sem giltu um innflutningsleyfi án gjaldeyris, hljóðuðu svo:

1. Þeir, sem fá kaup sitt greitt í erlendum gjaldeyri, enda færi þeir sönnur á, að gjaldeyrinum hafi ekki verið varið til annars með innflutningsleyfi en kaupa á umræddri bifreið.

2. Þeir, sem starfað hafa erlendis og fengið greitt kaup þar og eru að flytja búferlum hingað.

3. Þeir, sem rétt áttu til bifreiðainnflutnings samkvæmt reglum viðskiptaráðs, sem í gildi voru árin 1943—47, en fengu ekki innfluttar bifreiðar þá, enda hafi umsóknir legið þá fyrir og bifreiðarnar keyptar.

Ég hygg, að með þessu sé svarað því, sem spurt er um á umræddu þskj.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Í sambandi við þessa fyrirspurn vil ég beina til hæstv. viðskmrh. tilmælum í þá átt, að gert verði allt, sem fært er, til að greiða úr bifreiðaleysi starfandi lækna í Reykjavík. Eins og hæstv. ráðh. er kunnugt um, hefur stjórn læknafélags landsins snúið sér til yfirvaldanna með ósk um innflutning án árangurs. Ég hygg, að hjá fjárhagsráði liggi skýrsla um bílaeign starfandi lækna í Reykjavík, sem sýnir, að mikill hluti þeirra er í fullkomnum vandræðum hvað þetta snertir. Formaður Sjúkrasamlags Reykjavíkur og heilbrigðismálastjórnin ásamt mér hafa líka rætt við fjárhagsráð og fengið þar góðar undirtektir. Fjárhagsráð hefur talið sjálfsagt, að þeir sætu fyrir þeim innflutningi, sem hægt er að veita, en til þessa hefur enginn árangur af þessu orðið. Nú standa yfir samningar milli Sjúkrasamlags Reykjavíkur og Læknafélags Reykjavíkur, og eitt atriðið, sem veldur sérstökum erfiðleikum í þeim samningum, það er, að lækarnir telja, að kostnaðurinn við starfsemi þeirra vegna hörguls og dýrleika bíla hafi aukizt alveg gífurlega, sumpart vegna gamalla bíla, 6—12 ára, sem kosta óhemju mikið í viðhaldi, og einnig vegna nýrra bíla, sem ekki er hægt að fá nema á svörtum markaði með margföldu verði. Krefjast þeir, að til lit sé tekið til þessa í þeim samningum, sem nú standa yfir. Ég beini þessu til hæstv. viðskmrh., hvort hann geti um það sagt, hvort vænta mætti fyrirgreiðslu í þessu efni og hvort það yrði innan langs tíma.

Finnur Jónsson: Út af fyrirspurn hv. þm. Ak. er upplýst, að það hefur komið talsvert af bifreiðum inn í landið á árinu sem leið og verulegur hluti af þeim seldur á svörtum markaði, sem kallað er. Nú er ákvæði í 31. gr. 1. um dýrtíðarráðstafanir vegna atvinnuveganna, að greiða skuli 20% af matsverði bifreiða, sem

seldar eru innanlands, í ríkissjóð. Ég vil leyfa mér í þessu sambandi að spyrja hæstv. fjmrh., hvort þessu hafi verið fylgt um bifreiðar, sem ganga kaupum og sölum í kassanum og fluttar hafa verið inn á þann hátt, sem upplýst hefur verið. Það er kunnugt, að ef skrásettar bifreiðar hafa gengið kaupum og sölum, hafa matsmenn verið starfandi og metið bifreiðarnar, og þeir, sem hafa selt þær, hafa þurft að greiða tiltekið gjald í ríkissjóð, en nokkrar af þeim bifreiðum, sem hafa gengið kaupum og sölum á svörtum markaði, hafa ekki verið skrásettar, þegar salan fór fram. Það væri æskilegt að fá að vita, hvort sams konar reglur hafa gilt um þá, sem hafa selt bifreiðar á svörtum markaði, áður en bifreiðarnar voru skrásettar, eins og þá, sem hafa selt þær skrásettar.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Hæstv. fjmrh. hefur gert nokkur skil á því að svara þeirri fyrirspurn, sem fram er borin á þskj. 245. Hann hefur upplýst, að 200 bifreiðar hafi verið fluttar inn á því tímabili, sem hér er um að ræða. Ég las í dagblaði nýlega, að það væri vitað, að 248 bifreiðar hefðu verið fluttar inn á árinu 1948, og er hér talsverður mismunur frá því, sem hæstv. viðskmrh. gaf upp, og því, sem stóð í blaðinu. Þar er sagt, að þessar tölur séu teknar upp úr Hagtiðindunum.

Það er nú svo, að það hefur komið mikið af bifreiðum til þessa lands. Það er að vonum eftir þeim sótt, því að þetta eru nauðsynleg tæki að vissu marki. En þegar gjaldeyriskjör þjóðarinnar rýrna, þá er eðlilegt að spyrja um það, hvað sé brýnn innflutningur og hvað það er, sem við getum án verið. Býst ég þá við, að þegar farið er að gera þá skilgreiningu, þá komist menn að raun um, þótt fólksbifreiðar séu nauðsynlegar að vissu marki, þá getum við lifað án þess að bæta miklum fjölda við þær, sem komnar eru til landsins. Það liggur mikið verðmæti í bifreiðum, sem fluttar hafa verið til landsins á síðustu árum, og það er vitað mál, að það fara mikil verðmæti forgörðum í sambandi við þessar bifreiðar. Þær standa flestar úti allan veturinn og ryðga niður. Mönnum hefur verið bannað að byggja skýli yfir þessar bifreiðar, en það eðlilega hefði verið að gera mönnum að skyldu að hafa bifreiðarnar undir þaki, til þess að þær entust lengur og kostuðu minna viðhald. Til þess að halda þessum bifreiðum gangandi þarf fleiri milljónir króna árlega í erlendum gjaldeyri. Það þarf að kaupa varahluti, og það þarf benzin og gúmmí. Hér er um verðmætasóun að ræða, þegar þessi dýru tæki eru látin ryðga niður, vegna þess að ekki er hægt að koma þeim í hús.

Nú hefur verið farin krókaleið í sambandi við innflutning á þessum bifreiðum og veitt innflutningsleyfi án gjaldeyris, vegna þess að sjómenn hafa fengið leyfi til að nota gjaldeyri, sem þeir hafa fengið, til kaupa á þessum tækjum, og þessi tæki hafa verið flutt inn fyrir þennan gjaldeyri, sem þeir hafa fengið, eða a. m. k. í skjóli þessa gjaldeyris. Það mun vera nálægt 15 millj., sem sjómenn fá í erlendum gjaldeyri til ráðstöfunar. Það er ekki nema eðlilegt nú, þegar gjaldeyrisjöfnuðurinn er ó-

hagstæður, að spyrja að því, hvort við höfum efni á því að láta okkar ágætu sjómenn hafa svo mikinn erlendan gjaldeyri til ráðstöfunar. Sjómennirnir okkar eiga gott skilið. Þeir eiga að hafa góð kjör, en ég hygg, að við höfum ekki efni á því að láta þá hafa svo mikið fé til ráðstöfunar í erlendum gjaldeyri eins og undanfarið og eins og hægt var að liða, meðan gjaldeyriskjurnar voru nógar. Það er talað um svartan markað í þessu landi, og hann þrífst. Hann er til einmitt vegna þess m. a., að þessi gjaldeyrir er fyrir hendi. Sjómennirnir okkar kaupa hluti erlendis, flytja þá inn og koma þeim svo á svartan markað. Sé ekki fært að taka gjaldeyrinn af sjómönnum að einhverju eða öllu leyti, virðist óhjákvæmilegt að skapa nýjar reglur, svo að þeir geti ekki komið með hluti til landsins, nema þeir hafi innflutningsleyfi. Þá ætti gjaldeyririnn eingöngu að vera notaður fyrir nauðsynjar handa landsmönnum.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Mig langar til að undirstrika eitt atriði í ræðu hv. 2. þm. Rang.

Mér kom á óvart, þegar ég heyrði þau ummæli hæstv. viðskmrh., að frá 1. jan. 1948 til miðs árs 1949 hefðu aðeins verið veitt innflutningsleyfi fyrir 41 bifreið. Innflutningsskýrslur hagstofunnar sýna, að á þessu tímabili hefur innflutningurinn verið miklu meiri, mér er óhætt að segja margfalt meiri. Ég athugaði þetta fyrir nokkrum vikum. Ég man því miður ekki töluna og hef hana ekki við höndina, því að ég gerði ekki ráð fyrir að taka hér til máls, en ég man það þó, og eftir því hefur hv. 2. þm. Rang. einnig tekið, að hér skakkar allmiklu. Skýringin á þessu mun vera sú, að innflutningurinn á sér ávallt stað nokkrum mánuðum seinna en hann er heimilaður. Tölur ráðherrans taka aðeins til nýrra innflutningsheimilda. Þó hygg ég, að framkvæmdin sé þannig, að veitt leyfi séu endurnýjuð um það leyti, sem bifreiðin er flutt til landsins, og mér hefði fundizt eðlilegt, að þessari fyrirspurn væri svarað þannig, að skýrt væri frá því, hversu margar bifreiðar hefðu verið fluttar til landsins á þessum tíma, þar sem benda má á, að úrslitaheimildin í þessu efni, tollskrá tollstjóra, sýnir, að innflutningurinn er þetta mikill.

Hæstv. ráðh. upplýsti, að 150 bílar hefðu verið fluttir inn samkvæmt þeim reglum, sem gefnar hefðu verið út á síðasta ári. Ég vil spyrja hæstv. ráðh., hvort hann viti, hvort þessar bifreiðar hafi þegar verið fluttar til landsins og hvort þessar reglur séu í gildi enn eða hvort hann hyggist að afnema þær og þá, ef til stendur að afnema þær, hvort leyfi, sem hafa verið veitt samkvæmt þeim, gildi áfram. Ég taldi þessar reglur óheppilegar, miðað við ástandið í gjaldeyrismálunum, eins og það hefur verið og er enn þá, og ég held, að þau varnaðarorð, sem þá voru um þetta mælt, séu enn í fullu gildi.

Fyrst ég er staðinn upp, langar mig til að beina þeirri fyrirspurn til hæstv. ráðh., hvort nokkurn tíma hafi verið gert heildaryfirlit um bifreiðainnflutninginn síðan hann var hafinn aftur. Á síðustu árum stríðsins og eftir það hafa verið fluttar inn þúsundir bifreiða, og er

ekki of mikið sagt, að að sumu leyti hafi þessi bifreiðainnflutningur verið hreinasta hneykslis-saga. Væri ekki ástæða til að athuga, hvort það geti verið, að sömu mennirnir hafi fengið gjald-eyrisleyfi oftár en einu sinni, en mér er ekki grunlaust um, að slíkt hafi átt sér stað?

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Út af því, sem hv. 3. landsk. og hv. 2. þm. Rang. sögðu um bifreiðainnflutninginn á tímabilinu frá 1. jan. 1948 til 15. júlí 1949, skal ég ekki segja, hvernig í því liggur. En svar við þeirri fyrirspurn, sem lögð hefur verið fram, er ekki annað en það, sem hér er greint frá. Þessar upplýsingar eru frá sjálfri viðskiptanefnd, og aðrar betri heimildir gat ég ekki fengið. Um það, hvort þessir 150 bílar, sem veitt hafa verið leyfi fyrir á þessu ári, eru þegar innfluttir, veit ég ekki. Ég geri ráð fyrir, að sumir þeirra hafi þegar verið fluttir inn, en aðrir ekki. Hins vegar er búið að gefa út þessi leyfi, og undir þeim kringumstæðum hefur ekki verið talið fært að eyðileggja leyfin og ónýta þær ráðstafanir, sem menn eru búnir að gera í þessu sambandi.

Að því er snertir heildaryfirlit yfir bifreiðainnflutninginn síðustu ár, þá veit ég ekki til, að það hafi verið gert. Það má að visu segja, að fróðlegt væri að sjá, hver hann hefur verið, og skal ég láta gera athuganir á því.

Út af því, sem hv. þm. Ísaf. sagði um greiðslu á skatti í sambandi við sölu bifreiða, þá er það rétt hjá honum, að möguleikar eru á því, að menn geti selt bifreiðarnar í kössunum, áður en þær koma til skrásetningar. Ég skal ekki um það segja, hvort vakað hefur fyrir löggjafanum, að skattarnir lentu á slíkri sölu, en það er mjög erfitt fyrir yfirvöldin að fylgjast með þeim breytingum, sem verða á eignarheimild bifreiða, sem ekki hafa verið skráðar. Og þó að æskilegt væri, að skattarnir gætu nú lent á slíkum viðskiptum, eins og allt er í pottinn búið, þá tel ég mjög miklum erfiðleikum bundið að geta fylgt með slíku, því að það eina, sem lögreglustjóri getur stuðzt við í þessu sambandi við að ákveða, hverjir skuli skattskyldir, er þegar menn koma með beiðni um að breyta skrásetningu á bifreiðunum, af því að þær hafa skipt um eiganda.

Út af því, sem hv. 4. þm. Reykv. beindi til mín í sambandi við læknabifreiðar, skal ég upplýsa, að mér er ekki persónulega kunnugt um neina málaleitun í því sambandi, þó að vera meg, að hún liggi hjá fjárhagsráði, en mér er kunnugt um, að ýmsir læknar eiga í erfiðleikum með að fá bifreiðar, en veit ekki, hvernig gangur þessa máls hefur verið í þeirri stofnun, sem hefur haft vald til að veita leyfin. En ef það kemur til minna kasta í viðskmrn., mun ég að sjálfsgöngu láta athuga það mál.

Hv. 2. þm. Rang. sagði, að þessi mikli bifreiðainnflutningur væri mjög varhugaverður. Ég er honum sammála um þetta, en hef ekki hugsað mér að koma inn á þá hlið málsins, því að mitt verk er að svara þeirri fyrirspurn, sem fyrir liggur. En ég skal upplýsa, að ég hef látið afnema þær reglur, sem gílt hafa um bifreiðainnflutning, þannig að frá áramótum hefur ekki verið tekið við neinum slíkum beiðnum, og er

þessi reglugerð nú ekki lengur í gildi. Hins vegar er því ekki að leyna, að þessir 150 bílar, sem leyfi hafa verið veitt fyrir á s. l. ári, eru ekki þeir síðustu, sem leyfi verða veitt fyrir. Þegar ég stöðvaði framkvæmdir á þessu fyrir áramótin, var nefndin búin að gera vissar ráðstafanir, sem hún hefur talið bindandi fyrir sig og hafa verið það í mörgum tilfellum, þar sem nefndin var búin að gefa mörgum mönnum upp númer á þeim innflutningsleyfum, sem þeim bar að fá. Nefndin hafði gengið frá þessu máli áður en hún lauk störfum, og árangurinn hefur orðið sá, að orðið hefur að veita mikið af þeim bifreiðum, sem lágu óafgreiddar hjá n., því að hún taldi sig hafa gefið skuldbindingu fyrir því, að viðkomandi menn fengju bílana, og hafði ég hvorki vilja né getu til að gera þá menn, sem stóðu að þessari framkvæmd, að minni mönnum með því að svipta þá þeirri framkvæmd, sem þeir þegar höfðu tilkynnt, en hins vegar var dregið talsvert úr þeirri tölu bifreiða, sem fyrir lá, svo að segja má kannske, að ýmsir af þessum mönnum, sem á árinu sem leið höfðu komið undir reglugerðina, hafi borðið nokkuð skarðan hlut frá borði, þegar skorið var fyrir þetta á s. l. ári.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Ég vildi aðeins vekja athygli á tveimur atriðum í sambandi við þetta mál. Hv. 4. þm. Reykv. véc að því, að réttlátt væri og óskaði fyrirgreiðslu af hálfu hæstv. viðskmrh., að læknar hér í Rvík yrðu látnir sitja fyrir um innflutning bifreiða. Ég skal fyllilega viðurkenna, að ýmsa lækna hér í bænum skortir þessi tæki mjög, og er mjög æskilegt, að þeir geti eignast þau starfs síns vegna og aðstoðar almennings vegna. En ég vil í þessu sambandi benda á það, að læknar og embættismenn víða úti um landið þurfa ekki síður á fyrirgreiðslu að halda í þessum efnum. Ýmsa lækna í sveitahéruðum og sjávarþorpum skortir mjög þessi tæki og hafa á þeim tímabilum, þegar mikið hefur flutzt inn af þessum tækjum, orðið að heyja harða baráttu fyrir að ná í þau, en hefur ekki tekizt það. Þeir, sem hafa setið næst þeim háu ráðandi nefndum, sem á hverjum tíma hafa haft úthlutun þessara tækja með höndum, hafa haft betri aðstöðu, og þess vegna er það, að embættismenn, ekki aðeins læknar, heldur ýmsir aðrir, sem nauðsynlega þurfa á þeim að halda, hafa orðið mjög hart úti í þessum efnum, og ekki aðeins að þeir gjaldi þess persónulega, heldur og byggðarlög þeirra. Ég vildi vekja athygli á þessu, því að ef á næstunni yrði flutt eitthvað inn af þessum nauðsynlegu tækjum, bæri ekki síður að lita á þörf þeirra, sem úti á landi búa, en þeirra lækna og embættismanna, sem í meira þéttbýli búa.

Ég vil svo leyfa mér að minna á það, að á síðasta Alp. var samþ. þáltill. um innflutning jeppabíla til landbúnaðarþarfa, þar sem Alp. skorar á ríkisstj. að hlutast til um, að á næstu árum verði fluttir til landsins ekki færri bílar en þar eru taldir til landbúnaðarþarfa, sem eingöngu verði seldir bændum. Nú er öllum vitanlegt, að úr framkvæmd þessarar till. hefur ekkert orðið, og er orsökina auðsæ, þ. e. að

gjaldreyri hefur brostið. Ég vil í þessu sambandi beina því til ríkisstj. og þá ekki sízt hæstv. viðskm- og landbrh., að ríkisstj. athugi, hvort ekki væri unnt á þessu ári að taka einhverja tölu landbúnaðarjeppa og annarra hliðstæðra bíla upp á hinn svokallaða Marshall-lista. Það er vitað, að flutt hefur verið inn talsvert af landbúnaðartækjum fyrir Marshallfé, og það er líka viðurkennt, að jeppar eru meðal þeirra landbúnaðartækja, sem nauðsynlegust eru og eftirsóttustu, og má fullyrða, að þeir séu langsamlega eftirsóttustu tækin. — Ég hygg, að forseti sé að gefa merki um, að tími minn sé á þrotum, og vil ég aðeins taka fram að lokum, að ég vænti þess, að ríkisstj. athugi þetta, hvort ekki mætti reyna að flytja inn þessi tæki fyrir Marshallfé og fullnægja þannig yfirlýstum vilja Alþingis, sem þegar hefur verið getið um.

Finnur Jónsson: Hæstv. fjmrh. sagði viðvikjandi þeirri fyrirspurn, sem ég beindi til hans, hvort greiddur hefði verið söluskattur í ríkissjóð af þeim bifreiðum, sem seldar voru í kössum, að erfitt væri að fylgjast með eignarheimild bifreiða áður en þær væru skrásettar. Nú er vitað, að öll bifreiðaleyfi hafa verið gefin út á nöfn, og virðist vera einfalt að setja þá reglu fyrir úthlutun leyfanna, að bifreiðarnar séu skrásettar á nafn kaupenda, þegar þær eru fluttar inn í landið. Ef þær eru ekki skrásettar þannig, er auðséð, að verzlun hefur farið fram, sem ekki hefur getað farið fram annars staðar en hér á landi, því að leyfin eru gefin út á nöfn. Það virðist vera auðsætt, að Alþ. hafi ekki ætlað til að taka stóran skatt af gömlum bílum, sem ganga hér kaupum og sölum, en sleppa þeim, sem flytja inn glænýja bíla og taka þá ekki úr kössunum. Það hefur ekki verið ætlun Alþ., enda stendur í 31. gr. þessara l., með leyfi hæstv. forseta: „Greiða skal gjald, 20% af matsverði bifreiða, sem ganga kaupum og sölum innanlands.“ Það getur engin verzlun farið fram með bifreiðarnar, fyrr en þær koma inn í landið. Mér finnst, að ef ekki hefur verið tekinn slíkur skattur, skorti hér samvinnu milli rn. og bifreiðaeftirlitsins, en ástæðan fyrir því, að ég spurði, var sú, að bifreiðaeftirlitið hafði á sínum tíma fengið fyrirskipun um það frá fjmrn. að skrásetja enga bíla á nöfn annarra manna en þeirra, sem hefðu fengið leyfin, og vitanlega er það eðlilegt, en nokkru seinna hafði þessi fyrirskipun til bifreiðaeftirlitsins verið afturkölluð. Mér kom þetta mjög undarlega fyrir sjónir og gerði því þessa fyrirspurn.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. Ég skal ekki blanda mér í þessar umr., en vildi þó benda á það í fyrsta lagi, að ef fjmrh. vill verða við þeirri ósk, að læknar fái bíla, þá verður hann að athuga, að það eru nokkrir læknar, sem hafa fengið 2—3 bíla, dæmi til um 4 og einstaka dæmi um 5. Ég held þess vegna, að þegar hann fer að úthluta bílum til læknanna, verði hann að athuga, hvaða læknar hafa gert bílannflutninginn að svartamarkaði fyrir sjálfa sig, og ætti þá að útiloka þá lækna. — Í öðru

lagi vil ég benda á, að þótt læknar geti ekið lúxusbílum eftir götum hér í Rvík, því að þær eru margar sæmilegar, eru þeir algerlega ónot-hæfir fyrir lækna víða úti á landi. Ef á að fullnægja bílapörf þeirra, verða þeir að fá jeppa, en læknar úti á landi munu ekki hafa fengið neina bíla margir hverjir. Enn fremur eru svo ýmsir aðrir, sem hafa þess konar störf með höndum, að þeir þurfa að vera á sífelldu ferðalagi, en hafa engin farartæki. Þessir menn þurfa líka að fá bíla. Það munu vera um 30—40 menn, sem þarna er um að ræða og vegna sífelldra ferðalaga þurfa nauðsynlega á farartækjum að halda, svo sem héraðsráðunautar o. fl.

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Út af því, sem hv. 1. þm. N-M. sagði síðast, þá hygg ég bezt, að við gerum okkur grein fyrir því, eins og komið er nú, að okkur er óhætt að hugsa fyrir því að hætta öllum bifreiðainnflutningi um sinn, jafnvel jeppainnflutningi líka. Ég get ekki séð, að við höfum á þessu ári efni á að kaupa fólksbíla eða jeppabíla til landsins. Náttúrlega verður eitthvað flutt inn af landbúnaðarvélum, og ef jeppabílarnir eru taldir standa jafnfætis að nauðsyn slíkum vélum, gæti kannske verið, að eitthvað yrði flutt inn af þeim sem slíkum, en sem samgöngutæki þá held ég að óhætt sé að segja, að við munum varla hafa efni á á þessu ári að eyða gjaldreyri í þann innflutning, hversu æskilegur sem hann kynni að vera.

Hv. þm. Ísaf. talaði aftur um söluskatt af bílum, sem hafa ekki komið til skrásetningar eða eru seldir í kössum. Hann minntist á, að leyfin væru gefin út á nöfn og því auðvelt að fylgjast með því, hvort þeir menn, sem fengju leyfin, létu skrá bílana á sitt nafn. Ég vil benda á, að það er fullkomlega samkvæmt venju og ekki óalgengt, að leyfi séu yfirfærð á önnur nöfn, og þá getur sá maður, sem fyrst fær leyfið samkvæmt þessari reglu, fengið leyfinu skipt á nafn þess, sem ætlaði að kaupa fyrir hann bílinn. Það er ekki heldur eins og hann þurfi að selja leyfið, hann getur gefið það, svo að þetta virðist ekki vera tryggt í framkvæmd. Þar að auki efast ég um, ef farið er að kryfja þetta til mergjar, hvort nokkurn tíma hafi verið gert ráð fyrir, að þessi skattur næði nema til breytinga, sem stöfuðu af breytti skrásetningu bílsins, þannig að sá, sem flytur fyrst inn bílinn, lætur skrá hann á sitt nafn, en allar breytingar úr því yrðu skattskyldar. Um þetta má náttúrlega deila, en mér er ókunnugt um, hvaða reglur hafa verið settar bifreiðaeftirlitinu í þessu máli. Því mun hafa verið falið að fylgjast með þessu, en um þessar reglur er mér ókunnugt, svo að ég veit ekki, hvort þær hafa verið settar og afturkallaðar síðar, eins og hv. þm. gat um.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Mér finnst eitt mjög einkennilegt, sem komið hefur fram í þessum umr., og það er viðvikjandi framkvæmd á ákvæðum 31. gr. viðkomandi l., um 20% gjald af matsverði bifreiða, sem ganga kaupum og sölum innanlands, en gjaldið átti að renna í dýrtíðarsjóð. Svar það, sem kom

við fyrirspurn hv. þm. Ísaf. frá fjmrh., er ekki greinilegt, en mér finnst þó hafa komið fram, að það muni hafa verið látið niður falla að innheimta þetta gjald af verði bifreiða, sem seldar höfðu verið áður en þær voru skrásettar á nafn. (Fjmrh.: Mesti misskilningur.) Ég hugsa, að fleiri en ég hafi dregið þá ályktun af ummælunum, að það hafi verið látið niður falla að innheimta gjaldið af þeim bifreiðum, sem höfðu verið seldar í kössunum. (Fjmrh.: Misskilningur.) Ég vil fá skýr svör. Hafa þá verið greidd þessi gjöld af öllum bifreiðum, sem seldar hafa verið innanlands, hvort sem sala átti sér stað eftir að búíð var að skrá bifreiðarnar á nafn einhverra eigenda hér eða ekki? Því að það er auðséð, að það átti að greiða þetta gjald af öllum bifreiðasölum, sem áttu sér stað. Hæstv. ráðh. minntist á, að það væri algild regla, að menn gætu framselt innflutningsleyfi, sem þeir fengju, og er það rétt. Það átti ekki að koma til mála, að menn gætu selt bíla með slíkum hætti og svikizt um þetta gjald. Það er beint brot á þessari lagagr., hafi verið látið hjá líða að innheimta þetta gjald, og fannst mér koma fram, að þetta hafi verið látið niður falla. Hæstv. ráðh. sagði, að menn gætu gefið bifreiðaleyfi. Það er rétt, og menn geta líka gefið bíla. En þó að menn gerðu það, þá sleppa þeir ekki við þetta gjald um leið og eigendaskipti fara fram, og kæmi það þá eins til greina, þó að menn teldu sig hafa gefið innflutningsleyfi. Mér finnst ástæða til að fá svör við þessu, því að hafi verið látið hjá líða að innheimta sölugjald af þeim bílum, sem seldir hafa verið hér í kössunum, tel ég það mjög ámælisvert, því að það hefði verið mjög auðvelt að fylgjast með þeim eigendaskiptum, hvort sem bifreiðarnar voru skrásettar á nafn þess, sem fékk innflutningsleyfið, eða ekki, því að það átti auðvitað að innheimta gjaldið.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Þegar hv. 4. þm. Reykv. biður hæstv. fjmrh. að hlutast til um, að starfandi læknar í Reykjavík fái innflutningsleyfi fyrir fólksbifreiðum, þá segist hæstv. ráðh. munu taka það til velviljaðrar athugunar. En þegar ég upplýsi, að margir læknar hér í Reykjavík hafi hvað eftir annað fengið lúxusbíla og selt þá á svörtum markaði, og bendi hins vegar á, að mjög margir læknar og aðrir enibættismenn uppi í sveitum þurfi nauðsynlega að fá jeppa, þá kveður hæstv. ráðh. upp þann dóm, að ekki muni unnt að flytja inn neinar bifreiðar á þessu ári. Þetta eru undirtektir hæstv. ráðh. Þegar farið er fram á að útvega læknum í Reykjavík lúxusbíla, þá á að taka það til velviljaðrar athugunar, og líka til þeirra, sem hafa gert sér að atvinnu að fá bíla og selja þá með okri, en þegar rætt er um innflutning jeppa handa embættismönnum úti á landi, þá er svarið, að ekki sé hægt að flytja inn einn einasta bíl. — Þá get ég upplýst, að mér er kunnugt um, að ekki hefur verið greiddur skattur af bifreiðum, sem seldar hafa verið í kössunum hér á hafnarbakkanum.

Fjmrh. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Hv. 1. þm. N-M. segir, að ég hafi sagzt vilja taka til velviljaðrar athugunar að útvega læknum hér í Reykjavík bíla. Þetta er nú að visu ekki alveg rétt. Ég sagðist skyldu athuga þetta mál eftir því, sem efni stæðu til. En þetta skiptir nú raunar ekki miklu máli, og skal ég ekki deila um það.

Hv. þm. V-Húnv. virðist ég hafa brotið eitt-hvað af mér í þessu máli, en ég sagði aldrei, að þessi mál hefðu verið framkvæmd þannig, að enginn skattur hefði verið tekinn, þegar óskráðar bifreiðar voru seldar. En ég sagði, að mér væri ókunnugt um framkvæmdina, og taldi mjög erfitt að fylgjast með þessu, og sný ég ekki aftur með það. Það er fullkominn óþarfi að beina því til mín, að ég standi ekki í staðinu um það, að lög séu framkvæmd og mér vitanlega hafa menn ekkert fengið frá fjmrh. gagnstætt því, að þetta verði framkvæmt. Hitt er annað mál, hvort framkvæmdin er möguleg, og enn fremur má vissulega deila um það, hvort þessi ákvæði ná einnig til óskráðra bifreiða. Hins vegar er ég sízt á móti því að taka af þeim skatt, ef það á annað borð er hægt.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Ég held, að ekki þurfi að deila um, hvernig framkvæma eigi þessa grein. Þar segir, að 20% skatt eigi að taka af matsverði seldra bifreiða innanlands alveg undantekningarlaust. Hlýtur þetta alveg eins að gilda um nýja bíla óskráða og þá, sem hafa verið í umferð úti á vegunum undanfarið, enda væri það í fyllsta máta undarlegt, ef þeir, sem selja gamla bíla, eiga að greiða 20% söluskatt, en þeir, sem fá nýja bíla og selja þá á svörtum markaði fyrir 3—4-falt verð, eiga engan skatt að borga. Ég beindi engum persónulegum ásökunum til hæstv. fjmrh., en ég hélt því fram, að ef þessi mál hafa verið framkvæmd með þeim hætti, sem raunar er upplýst, að enginn skattur hafi verið tekinn af söluverði óskráðra bifreiða, þá er það stórlega ámælisvert, því að auðvelt er að ná skatti af óskráðum bifreiðum sem skráðum, því að ef sá, sem vill fá bifreiðina skráða, er annar en sá, sem fékk innflutningsleyfið, þá hafa eigendaskipti orðið og ber að greiða skatt. Hv. 1. þm. N-M. hefur upplýst, að ekki hafi verið tekinn skattur af óskráðum bifreiðum, þótt seldar væru, og verð ég að átelja þetta harðlega, og úr því að hæstv. fjmrh. segir, að sér sé ókunnugt um framkvæmdina, þá vil ég eindregið beina því til hans, að hann láti athuga, hvernig framkvæmdin hafi verið, og væri æskilegt, að Alþingi fengi frá hæstv. ráðh. skýrslu um það að þeirri athugun lokinni, hve mikið af bifreiðum hafi sloppið við skatt, og eins, hvort hann ætlar að láta framkvæma þetta á sama hátt og undanfarið hefur við gengizt, því að vafalaust er eftir að flytja inn eitthvað af þeim bifreiðum, sem þegar er búíð að veita leyfi fyrir.

9. Erlendar fréttir útvarpsins.

Á 24. fundi i Sp., 8. febr., var útbýtt:
Fyrirspurn til menntmrh. um erlendar fréttir útvarpsins [144. mál] (A. 311).

Á 25. fundi i Sp., s. d., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 26. fundi i Sp., 15. febr., var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Jónas Arnason): Herra forseti. Mér þykir trúlegt, að fyrirspurn sú, sem hér liggur prentuð á þskj. 311, vekir nokkra undrun, kannske ekki örgrannt um, að ýmsir telji dálítið dónalega spurt, og vilji fá að vita, hvernig nokkrum lifandi manni geti til hugar komið, að einn eða annar af landsins æstu ráðamönnum, sem allir séu þekktir að lýðræðisást og virðingu fyrir skoðanafrelsi, hafi gefið til að standa í rexi út af því, hvað þessari litlu þjóð er sagt í fréttum. Nú er það hins vegar svo, að fólk er mjög farið að velta fyrir sér starfsemi þeirrar fréttastofu, sem rekin er af ríkisútvarpinu, og vakna af þeim hugleiðingum ýmsar grunsemdir, sem ekki eru eins og skyldi hollar fyrir demókratískt mannröð ákveðinna háttsettra embættismanna.

Þegar athuguð er starfsemi þessarar fréttastofu, þá verður fyrst fyrir sú staðreynd, að allt, sem hún segir Íslendingum tíðinda af umheiminum, kemur frá einum stað, útvarpsstöð brezka ríkisins í Lundúnum, — einkaskeyti frá Kaupmannahöfn stöku sinnum og ein og ein fréttaklausa Stokkhólmsútvarpsins um eitthvað, sem gerist í Svíþjóð, eru ekki annað en litilfjórlegar undantekningar, sem staðfesta regluna. En þessi staðreynd vekur furðu fólks, þegar það athugar hana í ljósi tveggja annarra staðreynda. Hin fyrri þeirra er sú, að í heiminum standa nú öndverð tvö meginöfl, grundvölluð á tvenns konar gerólikum þjóðfélagsviðhorfum, keppandi um hylli mannkynsins, og brezka útvarpið er einmitt einn þýðingarmesti áróðurskraftur annars þessara afla, hefjandi sýknt og heilagt upp til skýjanna ágæti þess, óþreytandi við að sverta málstað hins.

Sú er svo hin seinni staðreyndin, að íslenska ríkisútvarpið, og þar með auðvitað talin fréttastofa þess, á að vera algerlega hlutlaust, stjórnendur stofnunarinnar eru jafnvel stundum svo pössunarsamir í þessu efni, að þeir hefja strangar refsiráðstafanir gegn mönnum fyrir að segja í hljóðnemann þótt ekki sé nema fáein orð, er gætu á einhvern hátt túlkað sem vinsamlegri einni hlið en annarri í einhverju deilumáli, en dæmi slíks eru mörg.

Með tilliti til alls þessa hygg ég það verði varla talið óeðlilegt, þó að fólk velti fyrir sér starfsemi fréttastofunnar og furði sig á því, að hún skuli eingöngu binda sig við fréttir frá

London, sem samsvarar því, að hún skipi sér í sveit með öðrum aðilanum til áróðurssóknar gegn hinum í mesta deilumáli heimsins, í skoðanabaráttunni milli þeirra tveggja meinafla, sem áður voru nefnd. „Hvernig getur slíkt samrýmzt hinu göfuga hlutleysi stofnunarinnar?“ hlýtur fólk að spyrja. Fólk hefur, eins og áður segir, fengið reynslu fyrir því, að stjórnendum útvarpsins þykir mikils um vert, að í starfsemi þess sé ávallt þræddur hinu gullni meðalvegur hlutleysisins. Þessari reglu var svo rækilega fylgt, á meðan siðmenningin háði hina blóðugu baráttu við nazismann, að fréttum frá Berlín var alltaf ætlað riflegt rúm í fréttatíma íslenska útvarpsins, áróður hinnar þýzku útvarpsstöðvar var fluttur Íslendingum allt þar til hún þagnaði, og það jafnt þótt landið væri á þeim tíma hersetið af bandamönnum. Svona mikils þótti sem sagt um vert, að í engu yrði skert hlutleysi útvarpsins.

Nú eru aðrir tímar, — en samt er enn þá deilt í heiminum, tvö andstæð öfl heyja baráttu um hylli mannkynsins, — og þá virðist fréttahlutleysi íslenska útvarpsins allt í einu farið veg allrar veraldar, — það er eins og það hafi orðið úti í hriðum hins kalda stríðs. Þær fréttir, sem útvarp Íslendinga flytur þeim af umheiminum, eru allar mótaðar að vilja annars aðilans þeirra tveggja, sem harðast deila, þær segja mikið um dugnað og árvekni amerískra hershöfðingja, rekja líka ýtarlega ágæti svo-nefndrar Marshalláætlunar, sömuleiðis vöxt og viðgang brezkra kola, — en þegar aftur á móti minnst er á málstað hins aðilans, sem samanstendur af tveim fimmtu hlutum mannkynsins, þá er það sjáldnast annað en fréttir af meira eða minna svívirðilegum réttarhöldum, sumar kryddaðar dularfullum sögum um voðaleg meðul, sem sakborningar séu við þessi tækifæri neyddir til að taka inn með þeim afleiðingum, að þeir verði síðan reiðubúnir að jata á sig næstum hvern þann stórglæp sem vera skal. Þessir tveir fimmtu hlutar mannkynsins einbeita nú orku sinni að því að byggja upp nýtt þjóðfélagsform, en íslenska ríkisútvarpið segir aldrei neinar fréttir frá því starfi. Af fréttum íslenska útvarpsins verða yfirleitt ekki dregnar aðrar ályktanir en að þarna sé um að ræða viðtæk samtök vandra manna, sem hafi það eitt fyrir stafni að keyra dóma yfir góða menn á grundvelli áðurnefndrar meðalaframleiðslu. Fréttahlutleysi íslenska útvarpsins er sem sagt ekki lengur nema nafnið. Og fólk veltir því fyrir sér, hverju þetta sæti. Og það getur ekki varizt þeirri grunsemd, að í þessu efni hafi verið sett eitthvert það boð eða bann, sem réð úrslitum um hlutleysið. En með tilliti til áðurnefndrar reynslu um afstöðu útvarpsstjórnendanna sjálfra, þykir fólkí ótrúlegt, að nokkurt slíkt boð eða bann hafi komið frá þeim. — Og þá berast böndin að þeim aðilanum, sem ofar er settur sjálfum stjórnendum útvarpsins, ríkisstjórninni, eða réttara sagt ráðherra þeim, sem hefur sérstaklega með útvarpið að gera, menntamálaráðherra. — Sá orðrómur, sem kominn er á kreik út af þessu

máli, er vægast sagt ekki sem hollastur fyrir demókratískt mannorð islenzku ríkisstjórnarinnar.

Ég hef nú ekki lengri tíma til að gera grein fyrir tildrögum til þeirrar fyrirspurnar, sem hér liggur prentuð á þskj. 311, en ég vona, að þessi fáu orð hafi gert hv. þm. ljóst, hver er tilgangur fyrirspyrjandans, sem sé sá að reyna að láta eitthvað það af sér leiða, er gæti orðið til að kveða niður þrálátan orðróm fólks og vaxandi grun um, að hæstv. ríkisstj. og þá auðvitað sérstaklega þeim hæstv. ráðh., sem hefur yfir útvarpinu að segja, sé farið að fipast í lýðræðinu og trúnni á hinna gullnu reglu um frelsi einstaklinganna til að mynda sér skoðanir án vilhallrar íhlutunar hins opinbera.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það væri út af fyrir sig vert að ræða starfsemi útvarpsins, en ég mun ekki gera það af þessu tilefni, heldur svara fyrirspurnum þessum, sem hér liggja fyrir til ríkisstj. og eru tvær. Og er sú fyrri: „Hefur ríkisstjórnin fyrirskipað fréttastofu útvarpsins að taka fréttir eingöngu frá ákveðnum útvarpsstöðvum?“ Svar er nei. Og sú síðari: „Ef svo er ekki, hefur þá ríkisstj. bannað fréttastofu útvarpsins að birta fréttir frá ákveðnum útvarpsstöðvum?“ Svar er nei. Ríkisstj. hefur engin afskipti haft af fréttáflutningi ríkisútvarpsins.

Fyrirspyrjandi (Jónas Arnason): Herra forseti. Ég vil þakka hæstv. ráðh. fyrir svörin, sem hann gaf við fyrirspurn minni. Voru þau á þann veg, sem vert er að fagna. Starfsmönnum fréttastofunnar er eftir þessu leyfilegt að afla fréttar og birta þær, hvaðan sem þær berast. Og hæstv. ráðh. hefur þá eflaust ekkert á móti því, að fréttamönnum útvarpsins sé bent á, að þeir mættu gjarnan láta meiri víðsýni ráða í starfi sínu, afla einnig fréttar utan ramma brezka útvarpsins, segja okkur t. d. stöku sinn um frá því, hvað tveir fimmtu hlutar mannkynsins aðhafast annað en kveða upp dauðadóma og framleiða eiturlyf.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Ég vil taka það fram, að svar mitt var bara um það, sem spurt var um, en engin yfirlýsing um það, að hefja eigi kommúnistíska áróður í útvarpinu.

10. Ráðstöfun tíu togara.

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstj. um ráðstöfun þeirra 10 togara, sem í smíðum eru [149. mál] (A. 589).

Á 41. fundi í Sp., 27. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 28 shlj. atkv.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Ástæðan til þess, að ég hef borið fram þessa fyrirspurn til ríkisstj., er sú, að fyrir skömmu auglýsti ríkisstj. eftir tilboðum í þá 10 togara, sem nú eru í smíðum í Englandi. Nú er sá tími liðinn, sem veittur var til að skila tilboðum, og ég tel mjög æskilegt, að Alb. fengi upplýsingar um, hvaða horfur eru í þessu máli, eftir að þau liggja fyrir. Enn fremur er, eins og hv. þm. vita, frv. á ferðinni í þinginu, stjfrv., sem er um heimild til kaupa á þessum togurum. Mun það frv. enn þá vera í hv. Ed. Ég álit, að það væri heppilegt, að það fengjust um leið upplýsingar um og hæstv. ríkisstj. skýri frá því, hvað hún hugsar um þetta fyrir sitt leyti og hvort nokkrar ráðstafanir verði gerðar, áður en frv., sem fyrir liggur um þetta efni, hefur verið afgreitt. Mér skilst, að í raun og veru sé það ekki hægt, vegna þess að þetta frv. felur í sér viðbótarlánsheimild til þess að standa undir togarakaupunum, svo að það er óhjákvæmilegt að afgreiða það, áður en nokkrar ákvarðanir eru teknar um að ráðstafa þessum tíu togurum. Hins vegar er það vitað, að komið hafa fram margar hugmyndir um það, vegna fjárhagserfiðleikanna í sambandi við kaup togaranna, hvernig hægt væri að reka þá hér, t. d. um það, að ríkið ræki þá eða ríkið léti bæjarfélögum eða einstaklingum þá í té með góðum kjörum. Ég held þess vegna, að þm. leiki yfirleitt ákaflega mikill hugur á að vita, hvað ríkisstj. hugsar sér að gera við togarana og hvernig hún hugsar sér að ráða fram úr þeir erfiðleikum, sem skapast hafa í sambandi við kaup þeirra.

Forsrh. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti. Út af fyrirspurn hv. 2. þm. Reykv. skal ég gefa þessar upplýsingar: Það var 5. apríl s. l., sem ríkisstj. auglýsti eftir umsókn um þá 10 togara, sem samið hefur verið um að byggja í Bretlandi. Þetta var gert í því skyni að kanna, hvaða eftirspurn væri eftir togurum hér heima fyrir. Umsóknarfresturinn var úti fyrir 12 dögum síðan, en fyrirspurnir og umsóknir hafa verið að berast þar til nú fyrir 3 eða 4 dögum. Eftirtaldir aðilar hafa látið í ljós óskir um að kaupa togara, ef samkomulag næðist um það: Bæjarstj. Reykjavíkur hefur spurzt fyrir um 6—7 togara, Húsavík 1, Ísafjörður 2, Siglufjörður 1, Akranes 1, Hafnarfjörður 3, H/f Venus 1, og Verzlun Ólafs Jóhannessonar Patreksfirði 2. Þetta eru 17—18 fyrirspurnir eða umsóknir, eftir því hvort reiknað er með 6 eða 7 hér í Reykjavík. Ég skal geta þess, að enn fremur hafa bæjarstj. Akureyrar og hreppsn. Hólshrepps í Norður-Ísafjarðarsýslu beðið um frekari upplýsingar í sambandi við sölu togaranna, án þess að hafa beinlínis sent umsóknir um þá. Það skal tekið fram, að allar þessar umsóknir eru algerlega án skuldbindinga og eru háðar því, að samkomulag náist um greiðsluskilmála. Ég skal taka það fram sérstaklega, vegna fyrirspurnar hv. 2. þm. Reykv., að eftir að ríkisstj. hafði

Ráðstöfun tíu togara. — Uppbætur á eftirlaun. — Endurheimt handrita og forngrípa.

kynnt sér þær fyrirspurnir og umsóknir, sem fyrir lágu, hefur hún ákveðið að fela sérstökum trúnaðarmönnum sínum nú alveg á næstunni að ræða við umsækjendur og fyrirspyrjendur um það, hvaða möguleikar muni vera fyrir hendi hjá þessum aðilum til að eignast skipin. Fleiri upplýsingar get ég ekki gefið um málið, enda er þess varla að vænta á þessu stigi málsins.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir upplýsingarnar. Þær eru náttúrlega þær einu, sem hægt er að gefa á þessu stigi málsins, þar sem ríkisstj. hefur ekki tekið ákvarðanir um, hvað skuli gert, og málið er þess vegna á samningastigi enn sem komið er.

11. Uppbætur á eftirlaun.

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um greiðslu uppbóta á eftirlaun [149. mál, 2] (A. 589).

Á 41. fundi í Sp., 27. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 28 slj. atkv.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Ásmundur Sigurðsson): Herra forseti. Það þarf ekki langt mál til þess að gera grein fyrir þessari fyrirspurn. 20. des. s. l. var til umr. á Alp. þáttill. um að gefa ríkisstj. heimild til að greiða uppbætur á laun opinberra starfsmanna. Þessi till. var samþ., en þá kom einnig fram viðbóttartill. frá sósíalistum um að heimila ríkisstj. að greiða hliðstæða uppbót á eftirlaun uppjafastarfsmanna, sem líka náði samþykki Alp. Nú er það vítað mál, að notuð hefur verið heimildin um greiðslu uppbóta á laun þess fólks, sem enn er í starfi, en maður hefur heyrt hinu fleygt, að ekki hafi verið notuð viðbótarheimildin, sem veitt var til greiðslu uppbóta á eftirlaun. Ég vildi þess vegna beina þeim fyrirspurnum til hæstv. ríkisstj., hvort þetta sé rétt, að þessi heimild hafi ekki verið notuð, og í öðru lagi, ef það væri rétt, þá hvaða ástæður liggi fyrir því, að þetta fólk hefur ekki verið látið njóta sama réttar og fast starfsfólk ríkisins.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ríkisstj. hefur ekki notað heimildina. Það mun koma fram í sambandi við afgreiðslu fjárl., hvort ríkisstj. mun taka það upp að bæta þetta upp eða ekki. Það mun verða ákveðið á næstunni.

Fyrirspyrjandi (Ásmundur Sigurðsson): Ég þakka hæstv. fjmrh. fyrir upplýsingarnar. Hann svaraði því skýrt og skilmerkilega, að þessi heimild hefði ekki verið notuð. Hinni spurningu, sem ég bar fram, svaraði hann ekki,

hvers vegna þessi heimild hefði ekki verið notuð eins og hin.

12. Endurheimt handrita og forngrípa.

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um endurheimt handrita og forngrípa [149 mál, 3] (A. 589).

Á 41. fundi í Sp., 27. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 28 slj. atkv.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Pétur Ottesen): Það mun vera fjórum sinnum, sem Alp. hefur gert ályktanir um að skora á ríkisstj. að beita sér fyrir því, að endurheimt yrðu handrit og önnur skjöl og skilríki, embættismannabækur og enn fremur forngrípír, sem fyrr á öldum bárust til Danmerkur og eru nú þar í söfnum, það af þeim, sem ekki hefur farið forgörðum fyrir fullt og allt. Það er vítað, að Íslendingar hafa galdið mjög mikið afhroð við það, að þessir dýru fjársjóðir hafa verið fluttir til Danmerkur, bæði í sambandi við brunann mikla, þar sem mikið af handritum Árna Magnússonar fórst, og oftast. Talið var af kunnugum, sem á þeim tíma unnu við björgun úr brunanum, að ekki hefði bjargast nema 1/3 eða helmingur safnsins. Þá fórust líka fornminjar á vegum Hannesar Þorleifssonar, sem Kristján V. hafði gert að konunglegum fornfræðingi, og hafði hann látið safna miklu af slíkum verðmætum hér á landi, sem átti að flytja til Danmerkur. Skipið, sem flutti þessi verðmæti, fórst í hafi. Nú er ekki neinn ágreiningur um það hér inn-
anlands, að Íslendingar eigi þau handrit, sem bjargast hafa og enn eru í vörzlum Dana, þrátt fyrir það að enn hafi ekki tekizt að fá þessi handrit og annað slíkt flutt til landsins aftur. Sá eini árangur, sem orðið hefur af samþykktum Alp. í þessum efnunum, er sá, að 1930 tókst fyrir milligöngu ríkisstj. og Hannesar Þorsteinssonar þjóðskjalavarðar, sem sendur var í þessum erindum til Danmerkur, að fá flutt hingað heim nokkur slík handrit úr Árnasafni, sem fyrir lágu skilríki um, að hefðu verið þangað lánuð. En það var ekki nema örlítið brot af þeim mörgu og merkilegu handritum og öðrum minjum íslenzkum, sem þá tókst að fá aftur til landsins. Danakóngur og sérstaklega Friðrik III. lögðu mjög fast að háttsettum mönnum hér á landi í sinni tíð að safna handritum og senda til Danmerkur. Lét hann í veðri vaka, að hann mundi gefa þessi rit út, sem þó aldrei var gert. Fyrir þessa ásælni konungs er vítað að mikið var flutt út af handritum, og þar á meðal seldi Brynjólfur biskup Sveinsson konungi í hendur mikið af dýrmæt-

Endurheimt handrita og forngripa. — Störf Grænlandsnefndar. — Lán Búnaðarbankans.

um handritum, af því að hann bjóst við, að þeim yrði með því fyrr komið í prentun, sem ekki varð þó. Eitt af þeim handritum var hið merka handrit af Flateyjarbók. Og í hugum Íslendinga getur enginn vafi leikið á því, að það sé fullkomlega réttmætt að gera kröfur um að endurheimta þessar dýrmætu minjar til landsins, því að það er vitanlegt, að það, sem barst í hendur konungunum og nú er geymt á Konunglega bókasafninu í Kaupmannahöfn, barst í hendur einvaldskonungum og gat því ekki skapað dönsku þjóðinni eignarrétt á þessum dýru minjum, heldur leiddi það að sjálfsögðu af sjálfu sér, þegar breyting varð á sambandi ríkjanna, að þessi handrit yrðu flutt til Íslands aftur. Ég skal svo ekki ræða þetta frekar, en ég vildi vita, hvað hæstt núverandi ríkisstj. hefur gert eða hugsað sér að gera til þess að hrinda þessu máli áfram.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Þær upplýsingar hafa borizt frá Danmörku, að n. sú, sem dönsk stjórnarvöld hafa skipað til þess að rannsaka rétt Íslands í handritamálinu, muni skila álitu innan skamms. Að svo stöddu telur ríkisstj. því, að rétt sé að láta þetta mál kyrrt liggja, þangað til þetta nál. liggur fyrir, sem sjálfsagt verður á næstu mánuðum.

Fyrirspyrjandi (Pétur Ottesen): Það er gott að heyra um það, að nokkur hreyfing sé uppi hjá Dönunum um það, hversu snúizt verði við kröfum Íslendinga um, hversu skuli með handritin farið. Maður veit náttúrliga ekkert um það, hver afstaða n. þeirrar, sem hefur mál þetta til athugunar þar, verður eða hvað hún leggur til í þessum efnum. Sérstaklega vildi ég, ef till. n. verða andstæðar Íslendingum, brýna það fyrir hæstv. utanrrh. og hinni íslenzku ríkisstj., að hún héldi áfram kröfum okkar til þessara verðmæta, sem við eigum þarna að guðs og manna lögum.

13. Störf Grænlandsnefndar.

Á 40. fundi í Sp., 26. apríl, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um störf Grænlandsnefndar [149. mál, 4] (A. 589).

Á 41. fundi í Sp., 27. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 28 shlj. atkv.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Pétur Ottesen): Það mun hafa verið í nóvember 1948, sem skipuð var 3 manna n. til þess að rannsaka réttarstöðu Íslendinga til Grænlands, og vildi ég nú mega spyrjast fyrir um, þar sem komið er á annað ár, frá því að n. þessi hóf sín störf, hvað henni Alþt. 1949. D. (69. löggjafarþing).

hafi sóttzt verkið enn sem komið er og hvort ekki megi vænta þess, að hún geti bráðlega lokið störfum, ef hún hefur ekki nú þegar lokið störfum, sem ég veit ekki um. Mér skilst, að nú sé af hálfu Dana litið svo á, að þeir séu að reka endahnútinn á uppgjörið á viðskiptum Íslendinga og þeirra, sem leiddi af því pólitiska samstarfi, sem var á milli þessara landa, — þá er ekki einasta rétt, heldur sjálfsagt, að Íslendingar láti ekki á sér standa að gera upp þessar sakir frá sínu sjónarmiði og geri kröfur til þeirra hluta, sem þeir lita svo á, að séu óefndir af hálfu danskra stjórnarvalda. Væri þess vegna æskilegt, að það gæti orðið mjög samtímis, að við gerðum kröfur frá okkar sjónarmiðum, og einn þátturinn í því er vitanlega kröfur Íslendinga til réttar og yfirráða á Grænlandi, sem mjög hafa, eins og kunnugt er, verið rökstuddar og standa að álitu bæði innlendra og erlendra fræðimanna mjög föstum fótum í fornri löggjöf, sem rás viðburðanna hefur ekki haggð að þeirra dómi að neinu leyti. Ég vildi þess vegna taka það fram, þar sem það þótti á sínum tíma rétt að láta fara fram nána athugun fróðra manna á þessu at-riði, að ég teldi nauðsynlegt, að þessu verki yrði lokið sem fyrst, svo að hægt væri að koma á framfæri kröfum af hálfu Íslendinga í þessu efni sem allra fyrst og láta til skarar skriða, ef ekki tekst samkomulag milli ríkjanna, um að fá úr þeim ágreiningi skorið á vettvangi alþjóðadómstóls.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Nefnd sú, sem skipuð var til að athuga rétt Íslendinga til Grænlands, vinnur nú að rannsókn málsins. N. treystir sér ekki að svo stöddu til að segja um það, hvenær hún muni ljúka störfum.

Fyrirspyrjandi (Pétur Ottesen): Þetta svar er náttúrliga gott, það sem það nær. Það er sjálfsagt að gefa n. nauðsynlegan tíma til að athuga þetta mál, en að sjálfsögðu verður líka að hafa hliðsjón af því, að við stefnum þessu máli ekki í neina óvissu vegna óeðlilegs dráttar. Og það er þetta, sem ég vildi brýna fyrir hæstv. utanrrh. og hæstv. ríkisstj., að hún ynni að því, að þessari rannsókn yrði hraðað sem mest að hægt er og óþarfur dráttur í því starfi skapi okkur ekki aukna erfiðleika við endurheimt þessa forna réttar íslenzku þjóðarinnar.

14. Lán Búnaðarbankans af gengishagnaði.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um lán Búnaðarbankans af gengishagnaði [155. mál, 1] (A. 622).

Á 44. fundi í Sp., 4. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 27 shlj. atkv.

Lán Búnaðarbankans af gengishagnaði. — Byggingarkostnaður sildarverksmiðja.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Í 2. gr. 1. nr. 22 19. marz 1950, um gengisskráningu, launabreytingar, stóreignaskatt, framleiðslugjöld o. fl., er svo ákveðið, að gengishagnaður, sem myndast við það, að hrein gjaldeyriseign bankanna verður seld hærri verði eftir gengislækkunina, skuli renna í ríkissjóð og skuli þessari gjaldeyriseign sérstaklega varið til lánveitinga, eftir því sem nánar er ákveðið í þessari gr. laganna. En þar mælir svo fyrir enn fremur, að ½ af þessari upphæð skuli lánaðir Búnaðarbankanum, þ. e. a. s. ræktunarsjóði og byggingarsjóði, sem á vegum bankans starfa.

Ég ætla, að gjaldeyriseign islenskra banka erlendis hafi numið í lok febrúarmánaðar sem næst 42 millj. kr., en ábyrgðir á sama tíma um 15 millj. kr., og geri ég ráð fyrir, að þetta fé hafi verið innistandandi eða sem næst því, þegar lögin gengu í gildi, því að eftir því sem ég veit bezt, voru í bönkunum gerðar ráðstafanir til þess, að ekki yrði um yfirfærslur að ræða á meðan gengislækkunarfrv. lá fyrir þinginu, a. m. k. ekki að neinu ráði, nema skuldbindingar væru gefnar um, að greitt yrði á nýja genginu. Mér er hins vegar ekki kunnugt um það, hverju talið hefur verið endanlega að nettóglaldeyriseignin næmi, því að þar á móti mun hafa komið eitthvert gengistap, en það mun þó ekki hafa numið nema lítulum hluta þessarar upphæðar. Nú er það svo, að bæði ræktunarsjóði og byggingarsjóði er þörf á að fá fé og eftirspurn eftir landbúnaðarlánum er mjög mikil. Verksvið þessara sjóða hefur verið rýmkað á þessum árum. Byggingarsjóði var falið að lána til bygginga á nýbýlum, jafnframt því sem byggingarsjóðurinn gamli var lagður niður, og ræktunarsjóði var með l. frá 1947 falið að lána til ýmissa framkvæmda, sem honum var ekki falið að lána til áður, og þess vegna — og þó að það hefði ekki verið — er eftirspurnin eftir þessum lánum mjög mikil, og því fer mjög fjarri, að sjóðir þessir gætu að öllu óbreyttu fullnægt eftirspurninni eftir þessum lánum. Þess vegna munu þessar ráðstafanir hafa verið gerðar hér á Alþ., svo að hægt yrði að bæta nokkuð úr þessum vandræðum. Hins vegar er nú komið fram á vor og framkvæmdir í sveitum landsins fara að hefjast, og þess vegna er mjög áriðandi fyrir bændur að geta fengið svör um það hjá þessum lánastofnunum, hvort þeir eigi lána von á þessu ári. En það hlýtur að vera mjög undir því komið, hvernig og hvenær þetta fé innheimtist, sem bönkunum er ætlað að fá samkv. þessum l. Þess vegna vildi ég, eins og skráð er hér á þskj. 622, í fyrsta lagi spyrja um, hvort bankinn væri búinn að fá það lán, sem mér skilst að eigi að veita honum samkv. l., og ef svo er ekki enn, hvort þá sé búið að afhenda ríkissjóði þessa fjárhæð, sem nettóglaldeyrishagnaðinum nemur.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Til þess að komast að niðurstöðu um það, hver

sé nettóglaldeyrishagnaður bankanna, þarf að vera lokið öllum viðskiptum, sem til greina koma og þar að lúta, og hef ég beðið um skýrslur varðandi þetta mál, en ekki enn þá fengið endanleg gögn um það, heldur með fyrirvara um, að þetta geti breytzt eitthvað, þegar loka-skilgrein verður lögð fyrir ráðuneytið. Sá fyrirvari er hafður hjá báðum bönkunum. Enn fremur getur verið hér um að ræða nokkurt vafaatriði, þó að það sé ekki stórt. Mér virðist, að þessir liðir muni nema 16—18 millj. kr. og verði a. m. k. ekki undir 16 millj. kr. Ég hygg þetta varlega tiltekið. Gengishagnaðurinn hefur enn ekki verið afhentur ríkissjóði, en ég geri ekki ráð fyrir, að nein fyrirstaða verði á því, að afhending hans geti farið fram og fari fram alveg á næstunni og honum verði þá skilað í þá staði, sem hann á að fara í samkv. lögum. Ég get ekki skilgreint þetta nánar nú, en ég hygg, að óhætt sé að segja, að þetta muni leika á þessum tölum, að gengishagnaðurinn geti ekki orðið undir 16 millj. kr., eða 16—18 millj. kr.

Fyrirspyrjandi (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hestv. fjmrh. fyrir þessi svör, sem hann hefur gefið við þessari fyrirspurn minni, þar sem hann upplýsti, að samkvæmt þeim gögnum, sem hann hefði í höndum, mundi gengishagnaðurinn nema 16—18 millj. kr. Reynist svo, þá er þetta ekki fjarri því, sem talið var af kunnugum mönnum, þegar þessi l. voru sett í vetur. En ég vil aðeins leggja áherzlu á það, að reynt yrði að hraða því af hálfu ríkisstj. svo sem unnt er, að gengishagnaðurinn yrði afhentur réttum aðilum, svo að hann geti komið að þeim notum, sem til var ætlað.

15. Byggingarkostnaður sildarverksmiðja.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstj. um byggingarkostnað nýju sildarverksmiðjanna á Siglufirði og Skagaströnd [155. mál, 2] (A. 622).

Á 44. fundi í Sp., 4. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Með l. nr. 93 frá 1942 var ákveðið að reisa nýjar sildarverksmiðjur, og var í l. veitt heimild til 10 millj. kr. lántöku til byggingarframkvæmda. 1944 var lántökuheimildin hækkuð í 20 millj., og var þá miðað við að reisa 10 þús. mála sildarverksmiðju á Siglufirði og 5 þús. mála á Skagaströnd. 1945 skipaði þáverandi ríkisstj. byggingarnefnd til þess að hafa framkvæmdirnar með höndum. 4. apríl 1946

Byggingarkostnaður sildarverksmiðja. — Lán byggingarsjóðs af gengishagnaði.

áætlaði byggingarn., að verksmiðjurnar mundu kosta 26,3 millj. kr., og kvaðst byggingarn. þá sjá fyrir endann á framkvæmdunum. Í sambandi við það er lántökuheimildin hækkuð úr 20 og í 27 millj. kr. á því þingi. 30. nóv. sama ár, 8 mánuðum síðar, gerir byggingarn. aðra áætlun um byggingarkostnað og telur þá, að hann muni verða 38 millj. kr., eða 46% hærri en 8 mánuðum áður. Nú hefur hins vegar heyrzt, að raunverulegur stofnkostnaður þessara verksmiðja hafi orðið 42,5 millj. kr., eða 62% hærri en byggingarn. áætlaði að hann mundi verða aðeins þremur mánuðum áður en verksmiðjurnar áttu að vera til og byggingarn. taldi fært, að þær yrðu til. Hér hefur auðsjáanlega verið um gifurleg mistök að ræða. Hefur annaðhvort verið um að ræða losaralegustu áætlunargerð, sem um hefur heyrzt hér á landi, eða eitthvert mesta sukk í framkvæmdum í sögu þjóðarinnar.

Fyrir þremur árum ákvað stjórn sildarverksmiðjanna að láta endurskoða reikningsskil byggingarnefndarinnar, og er þeirri endurskoðun lokið fyrir nokkru. Þessi fyrirspurn er fram borin til þess að fá upplýst, hvað fram hefur komið við þessa endurskoðun, og alveg sérstaklega, hvort það sé rétt, að ýmsir verktakar hafi fyrir forgöngu þeirra manna, er að málinu störfuðu fyrir stjórn sildarverksmiðjanna, fallið á að endurgreiða rúml. 900 þús. kr. reikninga, sem áður höfðu verið greiddir. Fyrirspyrjendur hafa áhuga á að fá upplýst: Hafa komið í ljós alvarlegar misfellur í bókhaldi byggingarn.? Er það t. d. rétt, að amerískur radiogrammófónn, sem hafi farið til einstaklings í Reykjavík, sé talinn til byggingarkostnaðar sildarverksmiðjanna? Er það rétt, að til stofnkostnaðar Skagastrandarverksmiðjunnar sé talin m. a. amerísk heimilishræivél, sem tekin var til nota hér í Reykjavík, en aldrei hefur til Skagastrandar komið? Er það rétt, að dollarayfirfærsla, sem færð var í dagbók sem einangrun á vatnspípum, hafi reynzt greiðsla til námsmanns í Ameríku? Er það rétt, að fylgiskjöl skorti um nokkrar greiðslur úr sjóði byggingarn., og sé svo, hvað ætlar ríkisstj. þá að hafast að í tilefni af þessu. Við fyrirspyrjendur væntum þess að fá glöggar upplýsingar um þetta mál.

Atvmrh. (Ólafur Thors): Út af þessari fyrirspurn hef ég snúið mér til Sildarverksmiðja ríkisins, sem hafa sent bréf, dags. 10. maí, en þar segir svo:

„Hinn 5. maí 1947 var hrl. Guttormi Erlendsyni og hrl. Ragnari Ólafssyni falin endurskoðun á reikningsskilum byggingarnefndarinnar, og skiluðu þeir skýrslu um endurskoðunina 18. okt. 1948. Þessi endurskoðun var einungis reikningslegs eðlis, og ákvað stjórn S. R. því einnig að fela þrem mönnum úr stjórninni, þeim Erlendi Þorsteinssyni, Júlíusi Hafsteen og Jóni Kjartanssyni, að yfirfara reikninga, skjöl og skilríki byggingarnefndarinnar. Skilaði þessi undirnefnd verksmiðjustjórnar skýrslu um endurskoðun sína hinn 14. des. s. l.“

Til endanlegrar afgreiðslu hefur ríkisstj. ekki borizt þessi skýrsla, og hef ég þess vegna ekki

frekari upplýsingar að gefa á þessu stigi málsins. Eg get þess vegna ekki svarað því, hvort radiogrammófónninn, sem hv. l. fyrirspyrjandi gat um, er í skuld hjá ríkisverksmiðjunum, né neitt annað í þessum efnum. Mér finnst sjálfum ekkert óeðlilegt, þó að byggingarkostnaður hafi hækkað, því að við þekkjum það af byggingu þjóðleikhússins, að við höfum orðið að sjá sömu myndina þar, og þekkjum það í mörgum öðrum fyrirtækjum, sem reist eru um þessar mundir. Mér finnst hins vegar eðlilegt, að bæði fyrirspyrjendur og aðrir þm. óski að hafa aðgang að þessari skýrslu, og skal ég sjá um, að það verði hægt, ef þeir óska þess. — Frekari upplýsingar hef ég ekki að gefa á þessu stigi.

Stefán Jóh. Stefánsson: Eg er annar af flm. þessarar fyrirspurnar. Út af því, sem hæstv. atvmrh. sagði síðast, vil ég taka það fram, að ég teldi æskilegt, ef hann vildi gefa þm. kost á því að sjá þessa endurskoðunarskýrslu, þegar hún kemur. Að öðru leyti skilst mér, þar sem hún hefur ekki borizt ríkisstj., að hæstv. ráðh. geti ekki á þessu stigi gefið upplýsingar, en þess er að vænta, að þessar upplýsingar berist til þm., þegar þær eru komnar til ríkisstj.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Eg vil þakka hæstv. ráðh. fyrir svör hans við fyrirspurninni. Eg tel henni svarað á fullnægjandi hátt með því vilyrði, að þm. gefist kostur á að kynna sér skýrslu endurskoðunarnefndar. Eg vona, að það geti orðið sem fyrst. Eg þakka hæstv. ráðh. fyrir fram fyrir það að eiga þess kost að kynna mér plaggið sjálft.

16. Lán byggingarsjóðs af gengishagnaði.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um lán byggingarsjóðs af gengishagnaði [155. mál, 3] (A. 622).

Á 44. fundi í Sp., 4. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Rannveig Þorsteinsdóttir): Herra forseti. Eg þarf ekki að hafa mörg orð um þessa fyrirspurn. Hún skýrir sig í raun og veru sjálf. Í 2. gr. l. um gengisskráningu, launabreytingar, stóreignaskatt, framleiðslugjöld o. fl. sé ég, að gengishagnaður sá, sem myndast við það, að hrein gjaldeyriseign íslenskra banka verður eftir gengislækkunina seld herra verði en áður, skuli renna í ríkissjóð og skuli síðan varið til lánveitinga. ⅓ gengishagnaðarins skal varið til íbúðabygginga samkvæmt I. og III. kafla l. nr. 44 frá 1946, en I. kafli þeirra l. er

Lán byggingarsjóðs af gengishagnaði. — Gengisskráning ítalskrar líru.

um byggingu verkamannabústaða. Fyrirspurnin hljóðar um það, hvort byggingarsjóður verkamanna hafi fengið þau lán, sem samkv. þessu er skylt að veita honum. Mér er kunnugt um, að byggingarsjóður verkamanna hefur mikla þörf fyrir fé, m. a. af skýrslu, sem ég hef í höndum, sem sýnir það, að beiðnir um lán liggja fyrir sjóðnum, sem nema ekki minna en nálega 12 millj. kr. Þar af er útborgað af lofuðum lánum um 3 millj. kr. og rúmlega 1 millj. kr., sem er upp í byggingar, sem þegar er byrjað á, þ. e. a. s. viðbót. Það litur ekki út fyrir það eftir þessari skýrslu, að byggingarsjóður verkamanna hafi nýlega fengið mikið fé til umráða, heldur að það hafi staðið í stað nú um skeið; og liggur þá líka ákaflega nærri í því væntanlega svári við þessari fyrirspurn, að það upplýsist, hvort og hvenær yrði t. d. búið að fullnægja þeim beiðnum, sem nú liggja fyrir hjá sjóðnum og eru að upphæð nálægt 12 millj. kr., eins og áður er fram tekið.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér til svars þessari fyrirspurn að visa til þess, sem ég tók fram nú áður í sambandi við fyrirspurn hv. þm. N-Þ. um það, hvað gengishagnaðurinn muni verða hár, og einnig um það, sem ég þá sagði um það, að ég geri ekki ráð fyrir, að neitt verði því til fyrirstöðu, að bankastofnanir fari bráðlega að afhenda það fé, sem fram á að leggja samkv. l.

Fyrirspyrjandi (Rannveig Þorsteinsdóttir): Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. fjmrh. fyrir svar hans við fyrirspurn minni.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Ég vil vekja athygli á því í sambandi við þessa fyrirspurn, að mér finnst, að hv. 8. þm. Reykv. hefði strax í upphafi máls sins átt að hafa áhuga fyrir því, hvort það fé, sem veita á til bæjarbygginga í sambandi við sömu l., væri ekki komið til skila. Ég held það séu 300 íbúðir í smíðum hjá bæjarfélaginu, en 10—20 íbúðir hjá byggingarfélagi verkamanna. Ég bjóst við því, að í svári hæstv. fjmrh. mundu koma frekari upplýsingar um þetta efni, og menn gerast nú litilþægir, þegar þeir gera sig ánægða með þau svör, sem hæstv. ráðh. gaf við þessari fyrirspurn, en kannske hefur hæstv. ráðh. ekki fundizt nein þörf á fyrirspurninni og þess vegna gefið slíkt svar.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Út af þessu innskoti hv. 5. þm. Reykv. vil ég taka það fram, að ég hélt honum væri það ljóst, að þetta fylgist allt að, þar sem það er skýrt tekið fram í l. Það er viss hluti gengishagnaðarins, sem verkamannabústöðum og bæjarbyggingum er ætlað að fá, og það leiðir af sjálfu sér, að það fylgist að hlutfallslega, og þegar gengishagnaðurinn er á annað borð útreiknaður, þá verður nákvæmlega reiknað út, hvað hvor aðilinn á að fá. Það er $\frac{1}{4}$ hluti gengishagnaðarins, sem verkamannabústaðirnir og hús bæjarfélaganna eiga að fá, og af því eiga verkamannabústaðir að fá $\frac{1}{4}$ hluta, en bæjarbyggingarnar $\frac{1}{4}$ hluta. Ég skýrði frá því rétt núna, að þetta væri ekki

endanlega tilbúið, en því, sem á að greiðast, verður skipt í þessum hlutföllum.

17. Gengisskráning ítalskrar líru.

Á 43. fundi i Sp., 3. maí, var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstj. um gengisskráningu ítalskrar líru [155. mál, 4] (A. 622).

Á 44. fundi i Sp., 4. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 27 slj. atkv.

Á 47. fundi i Sp., 10. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Áður en gengi krónunnar var breytt fyrir nokkru, reiknuðu bankarnir ítalska líru á 2,245 aura hverja líru til útflytjenda og innflytjenda. Líran var ekki formlega skráð í bókum eins og aðrar myntir, en þetta gengi var notað sem grundvöllur fyrir viðskiptum við útflytjendur og innflytjendur. Þetta gengi var hærra en sem svarar skráningu lírunnar í Róm og London; rétt verð á lírunni í samræmi við aðra mynt hefði þá átt að vera $1\frac{1}{2}$ eyrir fyrir hverja líru. Gengi lírunnar var með öðrum orðum skráð of hátt, það er að segja krónan hafði þegar verið felld allverulega gagnvart líru til þess að örva útflutning íslenskra afurða til Ítalíu. Af þessu leiðir, að þegar gengislögin voru sett, hefði ekki átt að hækka gengi lírunnar um jafnmikið og gengi annarrar myntar, ef rétt skráning á lírunni hefði átt að fara fram. Gengi lírunnar hefði samkvæmt núverandi gengisskráningarl. ekki átt að hækka nema upp í 2,62 aura fyrir hverja líru, eða 15%. Það heyrðist um það rætt, meðan rætt var um gengisskráningarl., að til mála gæti komið að hækka líruna jafnmikið og aðra mynt, þ. e. a. s. 74%, þrátt fyrir það að líran hafði áður verið hækkuð sérstaklega í tilefni af þessu beindi ég þeirri fyrirspurn til hæstv. viðskmrh. við 2. umr., hvort það væri rétt, að til stæði að hækka líruna um 74% eins og aðra mynt, þ. e. a. s. lækka krónuna enn meir gagnvart líru og halda þannig áfram því svo nefnda hrognakerfi, sem áður var í gildi gagnvart Ítalíu. Hæstv. viðskmrh. svaraði þessu á þá leið, að líran yrði skráð í samræmi við aðra mynt, þ. e. a. s. 2,62 aurar fyrir hverja líru. Nú eru hins vegar liðnar nokkrar vikur síðan gengislækkunin var samþ., en líran er ekki skráð. Þetta veldur talsverðum trafala í viðskiptum við Ítalíu. Okkur fyrirspyrjendur langar til að fá að vita, hvernig á því stendur, að líran er ekki skráð, og hvaða fyrirætlanir séu uppi hjá ríkisvaldinu varðandi skráningu hennar.

Viðskmrh. (Björn Ólafsson): Ég svaraði fyrirspurn, sem borin var fram á sínum tíma, á þann veg, að ég teldi eðlilegt, að líran væri

Gengisskráning ítalsskrar líru. — Endurskoðun launagagna. — Ráðstöfun á gengishagnaði.

skráð á eðlilegu gengi eins og önnur mynt. Þetta með skráningu lírunnar hefur verið athugað undanfarið, og Landsbankinn hefur skrifað ráðuneytinu fyrir nokkrum dögum, og hann telur gerlegt að skrá líruna. Undanfarið skilst mér að ekki hafi verið talið fært að skrá hana á venjulegan hátt af ýmsum ástæðum. En það er ekki búið að taka ákvörðun um þetta mál endanlega vegna þess, hve stutt er síðan bréfið kom frá bankanum, og stendur því fyrir dyrum að taka ákvörðun um það, hvað gera á við þetta mál, hvort skrá á líruna eins og farið er fram á.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Ég þakka hæstv. ráðh. fyrir svör hans. Ég vona fastlega, að þegar ákvörðun verður tekin um þetta mál, verði hún á þá lund, að gengi lírunnar verði skráð í fullu samræmi við gengi annarra mynta, en að krónan verði ekki lækkuð enn frekar gagnvart þessari mynt.

18. Endurskoðun launagagna o. fl.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstj. um endurskoðun launagagna og greiðslu uppbóta á laun opinberra starfsmanna [155. mál, 5] (A. 622).

Á 44. fundi í Sp., 4. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Á síðasta þingi var samþ. þál. á þskj. 800 um heimild fyrir ríkisstj. til að greiða uppbætur á laun opinberra starfsmanna. Samkvæmt henni var opinberum starfsmönnum greidd 20% launauppbót á síðari helmingi s. l. árs. Um áramótin síðustu var samþ. þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að halda áfram að greiða uppbætur á laun opinberra starfsmanna, og hljóðar hún þannig, með leyfi hæstv. forseta: „Alþingi ályktar að heimila ríkisstj. að halda áfram að greiða til bráðabirgða sömu uppbót á mánaðarlaun starfsmanna ríkisins og greidd hefur verið frá 1. júlí s. l. á grundvelli ályktunar Alþingis frá 18. maí s. l., þar til afgreiðslu fjárlaga fyrir árið 1950 er lokið.“

Uppbætur voru fyrst greiddar samkvæmt þessari till. á sama hátt og verið hafði síðari hluta s. l. árs, 20%. Fyrir tveimur mánuðum lækkaði ríkisstj. hins vegar uppbæturnar úr 20% í 15%. Ég lít þannig á og við, sem að þessari fyrirspurn stöndum, að það sé mjög hæpið, að þessi ráðstöfun, sem ríkisstj. hefur gert, sé í samræmi við þá viljayfirlýsingu, sem fram kom í þessari þál., þar sem þar er gert ráð fyrir, að sama uppbót sé greidd áfram, þangað til fjárl. hafa verið afgr., eða 20%. En að öðru

leyti var eindregið ráð fyrir því gert, að launal. væru endurskoðuð á þessu þingi. Nú eru þinglok að nálgast, og þess vegna höfum við leyft okkur að leggja fram fyrirspurn um það, hvort væntanlegt sé frv. til nýrra launal. frá ríkisstj., og svo, hvað ríkisstj. hyggist fyrir um greiðslu uppbóta á laun opinberra starfsmanna þar til ný launal. hafa verið sett, og sérstaklega hvort búast megi við því, að launauppbótinni verði breytt frá því, sem verið hefur, eða hvort ætlinin sé að greiða aðeins 15% launauppbót.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Það hefur setið n. á rökstólum til þess að endurskoða launakjör starfsmanna ríkisins, og sú n. hefur ekki skilað álitni enn þá, en hefur samt lokið störfum, þannig að frv. eða nál. hefur ekki borizt ríkisstj. enn þá. Hins vegar hefur ríkisstj. átt þess kost að kynna sér nokkuð drög að frv. til nýrra launal., sem n. hefur unnið að, en ríkisstj. mun ekki telja sér fært, eins og hv. þm. geta ráðið í, að leggja fyrir þetta þing frv. til nýrra launal. Varðandi uppbæturnar þá hefur ríkisstj. verið að ræða það mál undanfarið og er með það í deigluinni, og er óhætt að segja, að ákvörðun um það verði tekin á morgun svo snemma, að því verði útbýtt með till. ríkisstj. í sambandi við fjárl.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Ég vil þakka hæstv. ráðh. fyrir svör hans. Ég er þó ekki ánægður með það, að frv. til launal. skuli ekki hafa verið lagt fyrir þetta þing. Um stefnu ríkisstj. get ég ekkert sagt fyrr en ég sé till. hennar á morgun.

19. Ráðstöfun á gengishagnaði.

Á 43. fundi í Sp., 3. maí, var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstj. um ráðstöfun á gengishagnaði samkv. 2. gr. l. nr. 22 1950, um gengisskráningu o. fl. [155. mál, 6] (A. 622).

Á 44. fundi í Sp., 4. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Stefán Jóh. Stefánsson): Ég hef leyft mér að leggja fram fyrirspurn um það, hverju nemi gengishagnaður sá, er um ræðir í 2. gr. l. nr. 22 1950, um gengisskráningu o. fl., varðandi hluta byggingarsjóðs verkamanna, og hvort þetta fé er tiltækt.

Þegar fyrirspurnunum á þskj. 622 var útbýtt, kom í ljós, að aðrir þm. höfðu gert fyrirspurnir um líkt efni, svo sem 1. fyrirspurnina, frá hv. þm. N-Þ., og 3. fyrirspurnina, frá hv. 8. þm. Reykv. Hæstv. fjmrh. hefur þegar að nokkru leyti svarað mínum fyrirspurnum með svörum til þessara fyrirspyrjenda, sem nú hef

ég nefnt. Þó þykir mér rétt að fá staðfestingu hæstv. ráðh. á því, hvort eigi sé rétt, að minni fyrirspurn sé nánar svarað á þá leið, að ef gengishagnaður nemur 16—18 millj. kr., þá muni hlutur byggingarsjóðs verkamanna verða 3—4 millj. kr., 4 millj. ef gengishagnaðurinn er allur 18 millj., og mér skildist á orðum hæstv. ráðh., að þetta fé mundi verða til ráðstöfunar bráðlega.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég get vísað til þeirra talna, sem ég nefndi áðan og hv. þm. hefur tekið til greina. Ég get ekki betur séð, ef gengishagnaðurinn verður 16 millj., en að hluti byggingarsjóðs verkamanna verði 3½ millj., og ef hann verður 18 millj., þá verði þessi hluti 4 millj. Varðandi greiðslurnar þá skil ég l. svo, að bankarnir eigi að standa skil á þessu jafnóðum og upplýst er, hvað mikið á að greiða til þessara stofnana, og ég vænti þess, að það sé ekkert til fyrirstöðu af þeirra hendi á því, að það fari þannig fram.

Fyrirspyrjandi (Stefán Jóh. Stefánsson): Ég vil aðeins þakka hæstv. ráðh. fyrir það, að hann hefur staðfest þær upplýsingar, sem hann áður gaf. Málið liggur þá fyrir eins og hann hefur frá skýrt, og eru það þær fullkomnustu upplýsingar, sem hægt er að veita á þessu stigi málsins.

20. Marshallaðstoð til vatnsorkuvirkjana.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var útbýtt:

*Fyrirspurn til ríkisstj. um aðstoð af Marshall-
fé til vatnsorkuvirkjana* [162. mál, 1] (A. 698).

Á 48. fundi í Sp., 11. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 27 slj. atkv.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Síðan það varð kunnugt, að vonir stæðu til þess, að möguleikar væru á að fá fé frá hinni svokölluðu Marshallstofnun til ýmiss konar framkvæmda í þessu landi, hafa ýmsir staðir, sem hafa haft framkvæmdir í þessum málum í undirbúningi, hugsað sér til hreyfings um það að fá fé til þeirra framkvæmda frá þessari stofnun og hafa hugsað sér það sem eina möguleikann til þess að koma þeim upp í náinni framtíð. Nú hefur það að visu verið nokkuð á huldu, hvernig þessu fé, sem fengið hefur til raforkuframkvæmda í landinu, yrði skipt milli þeirra staða, sem framkvæmdir hafa í undirbúningi í þessum efnum. Ég hef þess vegna leyft mér að bera fram fyrirspurn til hæstv. ríkisstj. um það, hvernig hún hyggtist að skipta þessu fé til vatnsvirkjana á Íslandi milli þeirra rafvirkjana, sem sótt hafa um Marshallaðstoð til þessara framkvæmda. Hv. þm. Snæf. (SÁ)

flytur þessa fyrirspurn með mér. Síðan við lögðum hana fram, hefur málið að visu breytzt nokkuð, þar sem hæstv. ríkisstj. hefur gefið út tilkynningu um það, að ákveðið sé, að Sogsvirkjunin og Laxárvirkjunin skuli hljóta fyrirgreiðslu með þessum hætti. En það, sem ég vil vita um og vænti, að hæstv. ríkisstj. gefi greiðsvör við, er það, hvort það sé meiningin, að þessar stóru virkjanir til hagsbóta fyrir tvo stærstu kaupstaði landsins eigi að vera einu orkuverin, sem njóti fyrirgreiðslu á þennan hátt. Ég vil fá upplýsingar um það, hvort það er meiningin, að Sogsvirkjunin, sem náttúrlega fyrst og fremst er til hagsbóta fyrir Reykjavík og raunar verulegan hluta Suðurlandsundirlendisins, og Laxárvirkjunin, sem fyrst og fremst er fyrir Akureyri og kannske nokkrar nærsveitir hennar, eigi að vera einu virkjanirnar, sem þarna koma til greina. Ég get gjarnan í þessu sambandi upplýst það, að svo stendur á, að við fyrirspyrjendur höfum hagsmuna að gæta í þessu sambandi, þar sem við erum umboðsmenn og þm. fyrir tvö byggðarlög, sem um langan aldur hafa undirbúið raforkuframkvæmdir og eru mjög langt á veg komin með þann undirbúning. Er mér þetta sérstaklega kunnugt að því er snertir mitt hérað, en Bolungavík hefur undirbúið þessar framkvæmdir í 30 ár og tók sér þegar fyrir hendur að leita eftir stuðningi frá Marshallstofnuninni, þegar kunnugt varð, að Íslendingar ættu þess kost að fá þaðan fé til þessara framkvæmda.

Ég sé, að hæstv. forseti gefur mér merki um, að tími minn sé protinn, en ég vænti þess, að hæstv. raforkumálaráðherra gefi mér upplýsingar og svar við þeirri fsp., sem hér liggur fyrir.

Landbrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Út af þessari fsp. hv. þm. N-Ísf. (SB) vil ég segja þetta: Eins og ég geri ráð fyrir að hv. þm. sé kunnugt, eins og öllum öðrum þm. í Sjálfstfl., þá hefur verið samið um það milli Framsfl. og Sjálfstfl., hvernig þessum fyrstu eða næstu Marshallpeningum skuli varið. Það hefur verið gerður um það samningur, að Sogsvirkjunin og Laxárvirkjunin skuli stíja fyrir fyrsta fjármagninu og síðan eða kannske jafnhliða, þegar liður á það tímabil, sem það tekur að framkvæma þessar virkjanir, þá komi áburðarverksmiðjan. Þetta er samningur, sem gerður hefur verið með samþykki þm. úr báðum flokkum, og er gert ráð fyrir, að þessu fé verði varið hlutfallslega jafnt til allra þessara þriggja fyrirtækja. Það hefur þess vegna verið með samkomulagi þessara flokka ráðstafað því fé, sem við fáum af Marshallfé á næstunni. Frekari ráðstafanir hafa ekki verið gerðar að svo stöddu, nema undir þeim kringumstæðum, að svo færi af einhverjum ástæðum, að ekki væri hægt að koma áburðarverksmiðjunni á fót, eins og gert hefur verið ráð fyrir í þessu samkomulagi.

Nú, um aðrar virkjanir er það að segja, að ég tek undir það, sem hv. þm. sagði, að þeirra er full þörf og að vissu leyti álitamál, hvort ýmsar þeirra eiga ekki rétt á að koma jafnhliða þeim virkjunum, sem ég hef rætt um.

Það er fyrst og fremst um fjórar virkjanir að ræða: Þverá við Hólmavík, þar sem eru einna best virkjunarskilyrði hér á landi og geysileg þörf fyrir rafmagn vegna þess iðnaðar, sem þar er að rísa upp. Svo kemur Fossá á Snæfellsnesi og Laxá við Blönduós og enn fremur virkjun við Bolungavík. En það hefur verið rætt um það í ríkisstj., þegar ákvarðanir voru teknar um þá samninga, sem ég skýrði nú frá, að taka upp síðar umræður um það, hvaða möguleikar væru til þess að hrinda öðrum virkjunum í framkvæmd, en samningurinn um ráðstöfun Marshallfjárins nær ekki lengra en ég hef skýrt frá og hv. fyrirspyrjendum er sjálfsagt kunnugt um. Þessar umræður hafa ekki verið teknar upp enn þá, en ég vil segja, að það ætti vissulega ekki að vera óviðráðanlegt fyrir okkur Íslendinga að hrinda þessum virkjunum í framkvæmd á næstunni, ef það árar ekki mjög illa, þó að það verði ekki gert fyrir Marshallfé.

Ég hef þá, að ég hygg, svarað þessari fsp. Ríkisstj. hefur sem sagt ekki tekið aðrar ákvarðanir en þær, sem ég nú hef nefnt, en mun hefja ýtarlegar umræður um það á næstunni.

Gísli Jónsson: Hæstv. ráðh. hefur nú minnst á nokkrar stórvirkjanir, sem fyrirhugað er að ræða í hæstv. ríkisstj., en ég heyrði hann ekki minnst á Dynjanda eða Mjólkurár. Ég vildi gjarnan spyrja, hvort hann hefur hugsað sér að ganga alveg fram hjá þeirri virkjun fyrir Vestfirði. Mér er kunnugt um, að það hefur farið fram svo mikill undirbúningur í þeim málum, að þess er vænt af viðkomandi aðilum, að þeir verði ekki látnir sitja á hakanum. Ég vildi gjarnan heyra um þetta frá hæstv. ráðherra.

Fyrirspyrjandi (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. ráðh. fyrir svör hans, sem voru alveg greinileg og tvímælalaus um þau atriði, sem um var spurt. Ég vil þó sérstaklega þakka hæstv. ráðh. fyrir það, að hann skýrði frá því, að ríkisstj. mundi á næstunni taka upp umræður um möguleika þeirra virkjana, sem ekki hefðu komið að og ekki mundu njóta þessarar aðstoðar, sem hann lýsti yfir, að samkomulag hefði orðið um varðandi Sogsvirkjunina og Laxárvirkjunina. Ég legg megináherzlu á það, að hæstv. ríkisstj. geri allt, sem frekast er unnt til að þessar fjórar virkjanir, sem allar eru að minni viti mjög vel undirbúnar, komist undir þessi ákvæði. Varðandi samkomulag flokkanna um það, að Sogið og Laxá skuli sitja fyrir og síðan skuli koma að áburðarverksmiðjunni, um það skal ég ekki ræða. Ég hef nokkra sérstöðu gagnvart því og skal ekki ræða það á þessu stigi málsins. Það má auðvitað alltaf deila um það, hvað eigi að ganga fyrir, þegar um takmarkaða möguleika er að ræða til þess að ráðast í umbætur og framkvæmdir nauðsynlegra mála. Ég held það ekki, að til þess beri brýna nauðsyn fyrir Reykjavík og Suðurlandsundirlendið að fá 3-faldaða orku Sogsins, og ég dreg í efa, að til þess beri brýna nauðsyn fyrir Akureyri að fá þá orkuaukningu, sem þar er fyrirhuguð. En ég bendi á, að ef þannig verður fram haldið, að

stærstu stöðvarnar verði alltaf látnar ganga fyrir slíkri fyrirgreiðslu, hlýtur það náttúrulega að fara þannig, að strjálbýlið gefst upp. Fólkið fer þaðan til þeirra staða, þar sem byrlegar blæs, flýr frá skortinum til þeirra staða, sem alltaf eru látnir sitja fyrir, en við það skapast mikil vandamál, eins og við höfum fengið að kenna á hér í Rvík. Ég bendi á þetta og vara við þessu. Ég hef gert það áður og endurtek þær aðvaranir nú, ekki vegna þess, að ég vilji ekki líta á nauðsyn þessara staða fyrir bættu afkomumöguleika, heldur vegna hins, að ég held, að með þessu sé líka verið að reisa þessum stöðum hurðarás um öxl.

Ég þakka ráðh. fyrir að hafa lokað því, að mál þessara fjögurra virkjana verði tekið til ræðilegrar athugunar í hæstv. ríkisstjórn.

Emil Jónsson: Það eru aðeins örfá orð. Ég tók eftir því í ræðu hæstv. landbrh. (HermJ), að um það hefði verið gerður samningur milli stjórnarflokkanna, að Marshallféð ætti í fyrsta lagi að renna til Sogsvirkjunarinnar, í öðru lagi til Laxárvirkjunarinnar og í þriðja lagi til áburðarverksmiðju, og lengra næði það samkomulag ekki. Ég saknaði þarna mikið eins hlutar, og það er sementsverksmiðja. Það er mikil þörf fyrir slíka verksmiðju, og fyndist mér jafnvel geta komið til álita, hvort hún ætti ekki að ganga fyrir áburðarverksmiðju. En ef svo er ekki talið og háttvirkir stjórnarflokkar búnir að semja um þetta, vildi ég bera fram þá fyrirspurn, hvort ekki kæmi til álita, að sementsverksmiðja kæmi í beinu framhaldi af þeim framkvæmdum, sem hafa verið undirbúnar, ásamt þeim smávirksmiðjunum, sem hér hafa verið nefndar, því að á þeirri áætlun, sem gerð var, þegar fyrst var farið að tala um Marshallaðstoðina, voru allar þær virkjanir, sem hér hafa verið nefndar, plús sementsverksmiðjan. Mig langar aðeins til þess að vita um það hjá hæstv. ráðh., hvort það sé ekki meining stjórnarinnar að láta sementsverksmiðjuna fylgja með nokkurn veginn jöfnum höndum, því að vissulega er hennar ekki síður þörf nú en annarra framkvæmda, og ég ætla, að það mál hafi ekki fengið síðri undirbúning en að minnsta kosti áburðarverksmiðjumálið.

Landbrh. (Hermann Jónasson): Já, það var út af orðum hv. þm. N-Ísf. (SB). Ég vil taka undir þau og ég vænti þess, að ég elgi vísan stuðning hans um þau atriði. Ég er sammála honum um það, að það verði ekki síður að hugsa um virkjanir úti á landi en þessar stóru virkjanir, þó að röð framkvæmdanna hafi verið ákveðin svo sem ég hef skýrt frá, og mér þykir mjög vænt um að eiga hans stuðning vísan í þessu máli.

Viðkomandi því, sem hv. þm. Barð. (GJ) spurðist fyrir um, vil ég taka fram, að það hefur ekki verið samið um neitt annað í ríkisstj. en þetta þrennt, sem ég minnst á, og þar af leiðandi hefur ríkisstj. engar ákvarðanir tekið um það, í hvaða röð aðrar virkjanir eigi að koma. Það, sem ég sagði um þetta atriði, voru almennar aths. Annars hefur engin röð verið ákveðin á þessum virksmiðjunum, því að ekkert

Marshallaðstoð til vatnsorkuvirkjana.

hefur verið samið um það í ríkisstj., þó að ég nefndi þessar virkjanir sem dæmi um aðkallandi virkjanir úti á landi, og mundu sjálfsagt fleiri verða teknar með, þannig að ég nefndi þetta aðeins sem dæmi, en ekki til þess að sýna fram á eða nefna dæmi um það, hvað ætti að taka fyrst. Um það hafa ekki verið teknar ákvarðanir, þó að ég viti, að sumar þessar virkjanir hljóta að verða mjög framarlega í röðinni.

Viðkomandi því, sem hv. þm. Barð. minntist á, þá vil ég segja það, að það er fyllilega rétt, sem hann sagði, að það var sett margt á þennan óskalista, sem birtist fyrir mörgum árum um framkvæmdir fyrir Marshallféð, en sannleikurinn er sá, að þessar framkvæmdir í sambandi við Sogið og Laxárvirkjunina ásamt byggingu áburðarverksmiðju hafa verið svo fjárfrekar, að hyggilegast mun vera að reyna að sjá þeim nokkurn veginn borgið, áður en teknar eru ákvarðanir um fleiri framkvæmdir. Hitt er augljóst mál, að ef fé verður fyrir hendi af þessum fjármunum til frekari framkvæmda, svo sem til ýmissa virkjana og annars, verða þær framkvæmdar, eftir því sem unnt verður.

Pétur Ottesen: Ég sé, að hæstv. atvmrh. er ekki viðstaddur, og skal ég því upplýsa það, að rætt hefur verið um framkvæmdir þessa fyrirtækis innan flokkanna og innan hæstv. ríkisstj., og það, að ekki er ætlað að leggja fram Marshallfé til sementsverksmiðjunnar, stafar ekki af því, að slá eigi framkvæmdum á frest, heldur af því, að þetta fyrirtæki er talið hafa svo mikla yfirburði, að það geti staðið undir sér sjálft hvað lán snertir, og er þess vænt, að hægt verði að fá lánsfé til þess annars staðar. Þetta vildi ég láta koma fram út af því, sem hér hefur verið sagt.

Emil Jónsson: Herra forseti. Af ræðu hæstv. landbrh. skildist mér, að þær framkvæmdir, sem hæstv. ríkisstj. hefur komið sér saman um, þ. e. virkjun Sogsins og Laxár og bygging áburðarverksmiðju, séu svo fjárfrekar, að ekki verði ráðizt í aðrar framkvæmdir fyrr en þeim, sem þegar eru ákveðnar, hefur verið séður farborði hvað fjárhag snertir. Þetta þýðir, að ákvörðun yrði ekki tekin um byggingu sementsverksmiðju á næstu tveim árum. Þetta þykir mér trúlegra en það, sem hv. þm. Borgf. segir. En ég vil undirstrika það, að í þeim drögum að áætlun um notkun Marshallfjár, sem gerð voru fyrir tveim árum, var gert ráð fyrir byggingu sementsverksmiðju, og vildi ég leggja á það mikla áherzlu, að hún yrði ekki felld úr áætluninni. Hv. þm. Borgf. sagði að visu, að ekki mundi þurfa Marshallfé til sementsverksmiðjunnar, þar sem hún mundi sjálf geta staðið undir eðlilegum lánum, en það er svo um þetta fyrirtæki sem önnur, að það má gera því misjafnlega auðvelt eða erfitt fyrir um starfsemi, og ef á að taka lán til sementsverksmiðjunnar með 4—5% vöxtum í stað Marshallláns með 2,5% vöxtum, þá er henni allmikið íþyngt. Það væri því æskilegt, að sementsverksmiðjunni yrði ekki sleppt úr þeirri framkvæmda-

röð, sem fyrst var áformuð, þegar rætt var um skiptingu Marshallfjárins, heldur verði henni haldið innan þess ramma.

Finnur Jónsson: Herra forseti. Það er ekki óeðlilegt, að Laxár- og Sogsvirkjanirnar skuli látnar sitja fyrir í þessu efni, en ég vil taka undir orð hv. þm. Barð. og hv. þm. N-Ísf. um þá hættu, sem stafar af því að safna öllum framkvæmdum sem mest saman á fáa staði. Þá vil ég itreka þau ummæli hv. þm. Barð., að gengið hefur verið frá fullnaðarrannsókn á Dynjandisfoss, og hafa sveitarfélög á Vestfjörðum kostað þessa rannsókn, en margar aðrar sams konar framkvæmdir hafa verið greiddar úr ríkissjóði. Flest sveitarfélög á Vestfjörðum hafa komið upp einhverjum vatnsverkjunum, sem gætu fallið inn í virkjun Dynjandisfossa. Vænti ég því, að áður en annað er gert en það, sem þegar er ákveðið, að þá verði frá því gengið, hvernig háttað skuli virkjunum í Arnarfirði, og mér eru það vonbrigði, að samningar skuli hafa verið gerðir um skiptingu Marshallfjárins án þess, að sérstaklega sé minnt á þetta, því að við þessa samninga hafa verið tveir hv. þm. Sjálfstfl., sem sýnt er að hafa áhuga á þessu máli, sérstaklega hv. þm. Barð. Vænti ég því, að hann reyni við áframhaldandi samningagerðir að sjá svo til, að hagur Vestfjarða í þessum efnum verði ekki fyrir borð borinn.

Atvmrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Varðandi þessa fyrirspurn get ég vísað til ræðu hæstv. landbrh., en út af umr., sem hér hafa orðið um fyrirhugaða sementsverksmiðju, þá vil ég segja það, að það væri náttúrulega æskilegt, að hún gæti fylgt með þessum stóru fyrirtækjum, sem ákveðin eru. Veit ég þó ekki, hvort rétt er að taka hana á undan ýmsum smærri virkjunum, sem hér hefur verið rætt um. Ég er að visu ekki nógu kunnugur þessum málum, en eftir því sem ég bezt veit, þá hefur þetta mál verið rætt á þeim grundvelli, að sementsverksmiðjan þætti svo gróðavænlegt fyrirtæki, að hægt væri að afla fjár til hennar með lántökum, sem hún gæti sjálf staðið undir, og þótt vextir af þeim lánum yrðu 4—5%, þá liggja þau gögn fyrir, að ef þau standast dóm reynslunnar, þá sker það atriði engan veginn úr.

Landbrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Það eru ekki mörg orð, sem ég þarf að segja út af ræðu hv. þm. Hafnf. Hann sagði, að byggingu sementsverksmiðju væri slegið á frest, en engin ákvörðun hefur verið tekin um það, þótt ég segði, að samningar hefðu verið gerðir um þessi þrjú fyrirtæki, Laxár- og Sogsvirkjun og áburðarverksmiðju, og að ekki yrði farið út í byggingu sementsverksmiðju, fyrr en þeim hefði verið séður farborði fjárhagslega. Raunar ætti aldrei að leggja út í fyrirtæki, fyrr en menn hafa séð því farborða með fé, en innan stundar sér maður með enn meira öryggi, hvað hægt er að gera. Og þó að ekki sé gefin yfirlýsing um það, að reisa skuli sementsverksmiðju á einhverjum ákveðnum tíma fyrir Marshallfé,

Marshallaðstoð til vatnsorkuvirkjana. — Áburðarverksmiðja.

Þá þýðir það ekki, að slíkri framkvæmd sé slegið á frest, því að ekki hlaupa Marshallpeningarnir frá okkur, og þótt þeir ekki komi til, þá er vel hugsanlegt að reisa verksmiðjuna, því að svo hefur hingað til verið með framkvæmdir í þessu landi. En það er fleira, sem er aðkallandi, svo sem ýmsar virkjunarframkvæmdir, sem hér hefur verið drepið á, og vænti ég, að hv. þm. komi ekki á óvart, að fjármunir ríkissjóðs eru takmarkaðir til að hrinda þeim mörgu framkvæmdum áleiðis.

Emil Jónsson: Herra forseti. Ég vil vekja athygli á því, að ef ekki er tekin ákvörðun um byggingu sementsverksmiðju á næsta ári, þá eru Marshallpeningarnir hlaupnir úr okkar hendi, og þótt margir hlutir séu nauðsynlegir, þá er sementsverksmiðja það lífsnauðsynlega fyrirtæki, sem aðrar framkvæmdir byggjast á, því að sement þarf til flestra framkvæmda. Ætti því sementsverksmiðjan að ganga fyrir, þar sem aðrar framkvæmdir byggjast á því, að hún sé til.

21. Áburðarverksmiðja.

Á 47. fundi í Sp., 10. maí, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um áburðarverksmiðju [162. mál, 2] (A. 698).

Á 48. fundi í Sp., 11. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 50. fundi í Sp., 16. maí, var fyrirspurnin tekin til umr.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Öllum hv. þm. er kunnugt, að hér hafa verið sett l. um byggingu áburðarverksmiðju. Eins er hv. þm. kunnugt um það, að sérstök mótspyrna hefur verið uppi gegn því, að við fengjum Marshallfé til slíkrar byggingar, af hálfu þeirra auðhringa, sem eiga köfnunarefnisverksmiðjurnar á meginlandi Evrópu. Nú vil ég í fyrsta lagi spyrja: Er búið að ná samkomu-lagi um það, að Íslendingar megi byggja áburðarverksmiðju fyrir Marshallfé, svo að

tryggt sé, að slík framkvæmd verði ekki hindruð af pólitískum ástæðum? Í öðru lagi vil ég spyrja: Hafa verið gerðar ráðstafanir viðvirkjandi þöntunum á vélum til verksmiðjunnar? Þær pantanir þarf að gera löngu fyrir fram, og vil ég því spyrja hæstv. ríkisstj., hvort hún sé svo viss um, að hún megi byggja verksmiðjuna, að hún hafi þegar pantað þessar vélar, en það er vitað, að þeir, sem framleiða þessar vélar, hafa mikil áhrif á það, hvort bygging verksmiðjunnar verður leyfð eða ekki. Þetta tvennt vildi ég gjarnan að hæstv. ráðh. upplýsti.

Landbrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Þessum atriðum er að nokkru leyti svarað í þeim umr., sem hér hafa farið fram nýverið, en það eru þó tvö atriði, sem hér er sérstaklega spurt um. Hv. 2. þm. Reykv. staðhæfði, að áform okkar um byggingu áburðarverksmiðju sætti mótspyrnu, og spurði, hvort sú mótspyrna væri yfirunnin. Ég hef ekki sérstaklega kynnt mér, hvernig þessari mótspyrnu er háttað, en það er vitað mál, að þeir, sem framleiða samskonar vöru og aðrir ætla að hefja framleiðslu á, eru á móti slíkri samkeppni, og gegn fyrirætlunum okkar um byggingu áburðarverksmiðju mun hafa verið andstaða á fundunum í París haustið 1948. Samt sem áður hefur fyrrv. landbrh. staðhæft, að fulltrúi okkar í Bandaríkjunum hafi sagt sér, að þrátt fyrir þessa andstöðu, þá mundi leyfið fást, ef eftir því væri gengið, en það hefur ekki verið gert enn, af því að það var fyrst nú fyrir nokkrum dögum, að ríkisstj. hafði ákveðið að virkja Laxá og Sogið fyrir Marshallfé og ráðast síðan í byggingu áburðarverksmiðjunnar. Það verður því fyrst nú, að gengið verður eftir þessu leyfi, og hef ég þegar látið undirbúa það. — Þá er spurt um það, hvort vélar hafi verið pantaðar, en það er vitanlega ekki gert, fyrr en fengið er samþykki fyrir því að nota Marshallfé til verksmiðjubyggingarinnar, og þótt kostnaðaráætlanir liggi fyrir, þarf að fara yfir þær aftur, áður en vélar eru boðnar út.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég leyfi mér að þakka hæstv. ráðh. upplýsingarnar. Það er gott, að málið skuli komið svo langt, að nú eigi að fara að ganga eftir leyfinu til að byggja verksmiðjuna og jafnframt að endurskoða kostnaðaráætlanir.